

dácia (természetbeli) jobbágyszolgáltatás; datul unor contribuții iobăgești in natură; Fronabgabe. 1794: ezen* kívül Dáciákat is szoktak az Uraságnak adni, úgy mint Karátson Tyukját, kiki tiz Tojást, de nem Urbáliter [EMLt. — *Ti. a szolgáltatón]. 1810 Szent Márton Ludját, Karácson Tyukját, Tojását és Zabját, Nyári Csirkéket vagy egyéb Adományokat (: Daciákat;) szoktanak é a' Szolgáló Emberek az Uraság számára praestálni? [Dob.; Ks 76 Conscr. 13]. 1812: Ezen... Szolgáló emberek... minden szolgálatbéli kötelességeket és Dáciákat, a' nevezet módon váltották meg [Csicsógyörgyfa SzD; Ks 76. 92]. 1815 Farkas György... Dáciája. Ád 2 ~ két véka Karátson Zabját. 1 ~ egy Tyukot. 1 ~ egy Csirkét. 10 ~ tiz tojást [Bálványosváralja SzD; Ks 77. 19 Conscr. 1075]. 1818: én mind abban igyekedem (!), hogy a' Taxákok, és egyéb Daciákat gyűjtögessem [Vályebrád H; Ks 111 Vegyes ir.]. 1820 tartozunk e felett: a kender szalmájából feltakarítani, abból 4. fontot megfonni, 10. singet meg is szőni; gyomlálással, és rostálással is tartozunk; egyéb dáciákat sem pénzben, sem in natura, nem adunk [Báld K; BLt 6]. 1824 Hátas Pável... Dezmát és Dáciát ad úgy mint a többi [Szásznyíres SzD; Ks 79. 81]. 1827 A Colonusak egyenként Esztendőtt által szakasztott szolgálatba vagy hetenként hány napi szolgálatot szoktak praestálni 's miféle egyéb Daciákat tartoznak adni? [Dob.; Wass Conscr. 5]. 1834: vagynak Szolgáló emberek... mitsoda praestatiókat és egyéb Daciákat 's mikor administralták? [Hsz; Bet. 1]. 1842: edgy Kárátson Tyuk, Tiz Tojás, Három font fonás: 15 Sing Szővés minden fele termeséből Dézma adas datiaaknak (!) tellyesítésekre [Dés; Törzs. Dési taxálisták 75].

dácia-adás jobbágyi szolgáltatás; datul unor contribuții iobăgești; Fronabgabe. 1845 A négy évek eltétele alatt Haszonbérő Barla Petro minden egyéb Urbér, dézma, avagy más Dátia adás, és így minden teher viselés nélkül használandja a kivett telket, és utánna valóit, mint valóságos udvari pusztá Örökséget [Mezőpagocsa MT; TSb 37].

dacoskodik dacosan viselkedik; a se indărătnici; sich trotzig benehmen. 1605: hallottam mo(n)-dotta Ersek feleől hogy ne(m) kezdet hosza men-(n)y bwdes eb hogy ne(m) jóé moszam mit dacoskodik, merth ha en megh halok vgyan rah marad az mj vagion, merth eo az Zakacz Benedek leánya [UzsT 20/132].

dadog hebeg; a bilbli; stottern. 1827: Prziho-da Tamás... mikor haragszik dadag [DLt 735 nyomt. kl].

dadogó hebegő; blbliit; stotternd. 1722: hallottam egy nihány izben füleimmel, hogy üdvezült Bethlen Istvá(n) Uramot, szitta Kováts Mária Aszszony, ezt mondván: nem kellesz nekem soha, ördög születte dadogo fia [Mikefva KK; BfN X. 2. 113 Maria Vajda providi Michaelis Molnar cons. vall.]. 1820 könnyen meg esmértethetik dadago beszédéről, és gyakran akadozó nyelvéről [DLt nyomt. kl]. 1836: Mány Muszke rekedt szavú 's kisség dadagó [DLt 409 ua.].

Szn. 1732: Dadago Gligor [Pat.].

? Hn. 1758: A Dadagoban (sz, k) [Szentháromság MT; EHA]. 1795: a Dodogoban (k) [uo; EHA]. 1798 A Dadago árkánál | A Dadogo bili (!) Rét [uo.; EHA].

dadad 1. duzzad; a se umfla; schwellen. 1591: az gyermek igen beteges vala, mert vgian Nagiot dagadot vala a wakzeme az weressegnek miatta [Kv; Tjk V/1. 55].

2. igen ~va van nagyon eldagadt; el/ea e foarte umflat(ă); er/sie ist stark angeschwollen. 1720: A feleségem mar edgy nehanszor lattatot jobban lenni, s meg el nehezedett, mivel igen dagadva van, s dagadoz [Ks 96 Apor Péter lev.].

dagadás 1. daganat; umflatură; Geschwulst. 1584 Sophia Veres Sebestienne vallia Az Nyerges Maten e(n) Ne(m) lattam kéket, hanem dagadast lattam [Kv; Tjk IV/1. 296]. 1593: mikor halua fezik vala, lattam az oldalan valami keket, es dagadast ot az kik valanak miriginek mondak lenni [Kv; Tjk V/1. 405].

2. betegségfajta; un fel de boală; Art Krankheit. 1813: (Temették) Öreg Vintze Janost néhány hetekig gyengélkedvén utoljára a dagadásba meg holt [Damos K; RAK 101]. 1846: Meg holt őz: Diosi Istvánné 65 eszt. dagadás(an) [Vista K; RAK 173].

3. duzzadás; tumefactie; Anschwellung. 1801 a lábnak dagadása a hidegtől eredet Rheumatismus lehet melynek az meleg legjobb orvossága, ha pedig Podágra lészen, ez az ifju embereknek hosszu életet jelent [Berve AF; GyK. Gyulai Sámuel lev.].

4. vízszint-emelkedés; creșterea/umflarea apei; Steigung der Wasserhöhe. 1723: áradásakor a' N: Szamos fel tolya a K: Szamos az Vr Malmáig... Azért a' dagadásaért a' viz(ne)k, vét ki a' Kis Szamos [Mikeháza SzD; Ks 25. IV. 5]. 1743: Fekete Istvánné Aszszonyom Sővényfalvi Malma nagy praejudiciumára és kárára vagyon Mlgs Groff Aszszony Malmának, mivel hogy az Küköllő Vizen azon Sővényfalvi Malom Gáttától fel nyomattatván az miatt eo Nga Malmának also kereke holt Vízben vagyon, jollehet az Víznek

csak közép szerű dagadása vala [Sövényfva KK; JHb XIX/5].

dagadó-köszvény podagrā inflamata; schwellende Gicht. 1825: Toth Mihály 60 Ész. holt meg sok Esztendőktől fogva rajta uralkodo dagadó köszvénybe [Nagykapus K; RAk 5]. 1857: Meg holt ... Nagy Súsánna 60 éves korában. Hosszas dagado közhvényben [Gyalu K; RAk 231].

dagadoz puffadozik; a se umfla; anschwellen. 1720 Az feleségem ugyan láttatik edgy kevesse jobban lenni, de csak felek az recidivától mivel mar edgy nehanszor lattatot jobban lenni, s meg el nehezedet, mivel igen dagadva van, s dagadoz [Ks 96 Apor Péter lev.].

dagadozás puffadozás; umflare; Schwellung. 1573 Katalin Balog Jacobne Azt vallia hogy vgian kerdtette Borbel Balintnet My dolog legien az Nagi dagadozas Rayta, Mond hogy ... enne-ke(m) az Irmes Borba ada vr(am) ezt meg Innom, Az vtan az hwga ada egy darab Belest az Meg Nagyobart arta, az myat kely meg halnom [Kv; Tjk III/3. 115]. 1811: Székely István ... el temett(etett) dagadozásb(an) [Vista K; RAk 100].

dagadozott dagadt; umflat; geschwollen. 1573: Mykor meg volt volna Annera dagadozot volt Minden teste hogy az Torka az allawal egy arant volt [Kv; Tjk III/3. 115].

dagadt duzzadt; tumefiat; angeschwollen. 1770: Bezédén* Iako Nemes Tyifornak dagatt ajaku Iffiu Legény Pia, . mind a Koszte Petrének, mind . Szabados Ontsnak ... kaszáloit ell tso-válta [JHbK LIV/11. 11. — *SzD].

dagadtas dagadtas, duzzadtas; puțin umflat; wenig angeschwollen. 1836 a Gróf Kendefi féle kanca csikónak hátulsó bal lába hasonló sértődést kapván ezis dagattocska [Zsibó Sz; WLt Nagy Lázár kezével].

dagály víztörülés; masă de apă; Flut. 1758: Meg Engedetetik Mihálcz Péterné Asz(onyna)k hogy a gátyát fel tétethesse az ős helynek p(rae)-judiciuma nélkül, tudniillik annyira hogy a Víznek dagálya fellyebb ne mennyen az Mihálcz Balás Ur(am) el rontott Malma helyinek alsó-részinél, és a Mihálcz Balás Uram Jóságának Semmi kárt nem okozzon [Kézdiszék; Borb. I. Antonius Török jur. judex kezével]. 1764: a malom árkanak dagálya a meddig tart a malmon felyel, látható képpen attól fogva kezdődik s láttzik a víznek szelyedése, szerte menése [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 149].

dagályos haragos, dühösködő; minios; zornig. 1698: (Az asszony) olly dagályos, hogy ha az Urára megh haragudt, két három hétig sem szollott; Vélle nem őtt nemis főzett, nem hogy hűtös Urát böstelenségtől oltalmazta volna, inkább

híréb(en) nevéb(en) meg ölte, sok bócsületes Asszonyokat Kurvájá(na)k kiáltott [SzJk 310].

daganatos duzzadásos; umflat; angeschwollen. 1804: Az Kantza-Ló Lábai ... daganatasok [DLt nyomt. kl].

dagasz vízfeltolulás; acumularea apei (la zăgaz); Andrang/Anschwellung des Wassers. 1617: az Marosnak egyk folio agan kett keőre valo molnott chyenaltattam volna, mely Malomnak az dagasza mikoron annyra fel ment volna, hogy az Maros vasarhely hatart az en molnomnak az dagasza ell erte volna ..., kelletet volt erre az megh neuzet keőz hataron valo Maros agara gatatt keőttetuen ... hogy derekasban az Maros vizet, az az gatt en felem vesse Joban [Meggyesfva MT; Bál. 57]. 1701: azon gátnak dagasszából az nagy hidon fellyül valo parton az Marosnak ... exundatiok idején, az két hid köztött igen ki szokott menni a vize [Mv; Berz. 13. II/24]. 1702 mivel most csak fél árjában van ... az maros vize, tehát nagjab és egész árjában többire az egész Sz: Györgyi also felső határ, Libáncs periculumban lészen, minden haszon vévő helyeivel, kitis ha azon sokszor említett Gátnak nagi dagassza* (: kys igen fel, majd az Sárpaták fele járo also rézig terjed és hat:) nem szenvedne meg irt Groff ur eo nga Sz. Györgyi határa [Bál. 86. — *Valószínűleg tollban maradt: nem volna]. 1723: az itt való Malom Gátyának dagassza miá vét ki a Küküllő árja Közönséges ár Viz idején [Sövényfva KK; MbK]. 1749 az Gátnak fel vetése miatt az Viz(ne)k dagosza es fel tojulása lészen az olta az Küküllő Vize Korod között is Lankásabban és nem olly Sebessen folj mint az Gát fel vettetése előtt [Zágor KK; Ks 15. LXXVII. 4].

dagaszt a fráminta; kneten. 1596 Gazdam Azzonis azon hetfeon swttetet az Barat Peter vram swteo hazaban. Az kiki megh segítettek az mi hazunk nepenek zitalni, es dagasztani, fizetet gazdam Azzoni d 28 [Kv; Szám. 6/XXIX. 167]. 1759 a' maga szájából* hallottam, midőn ezt mondotta, hogy eo ugy Jádzik, Telekivel^b, mint az Aszszony mikor téstát dagaszt a' téstátával (így l) [Marosludas TA; TKl. — *Ti. a tisztartóéból. ^bTi. gr. Teleki Ádámmal, gazdájával]. 1823: Csernátóni Samuel Uram réám is töb versekbe el jött, egyszer nevezetesen éppen mikor dagasztottam kínált egy Csomo pénz, és kért hogy engedgyek néki, de nekem nem lévén az a bajom folytattam dolgomat és dagasztottam [Radnót-fája MT; TLt Praes. ir. 65/1827-hez. Csorvási Györgyné Benedek Klára (26) ns vall.].

dagasztás frámintat; Kneten. 1582: Ez tiz keobelnek* meg zitalasatol es dagasztasatol attam d. 36. fat keolttetim az swteshez, tudo(m) azt d. 60 ... Az felseo malombol attanak az Malo(m) mesterek 6 keobel Buzat Eorlettettem meg az zolgakal, attam(m) munkayokra d. 4 ... Az hat

keobelnek zitalasatol es dagasztasatol d. 24 [Kv; Szám. 3/V. 20, 22. — *Ti. búzának].

dagasztó främintátor, främintátoare; Knetter. 1590: Zitaloknak, Dagasztoknak eteleokra Italokra Bereknek egyenleo fizetessere attam f. 2 [Kv; Szám. 4/XXI. 30].

dagasztó-bükkfatekenő covatá/copaie de fag; Knettrog aus Buchenholz. 1761: Dagasztó bük Fa Tekenyő kétt két vekás [Kéménd H; JHb XXXV/39. 33].

dagasztóceber ciubăr pentru främintarea aluatului; Knetzuber. 1761: Lugos Tseber Nro 1 Dagasztó Cseber Nro 1 ... Dagasztó Tekenyő Nro 3 [Siménfva U; JHb XXIII/31. 18].

dagasztóláb dagasztószék (a dagasztóteknő székszerű faállványa); suport pentru covatá; Knetgestell. 1748: 3 Szarvu Sütő, vagy is dagasztó Tekenyő. Egy Dagasztó Láb [Szovát K; CsS].

dagasztószék a dagasztóteknő székszerű faállványa; suport pentru covatá; Knetgestell. 1679 Dagasztó szék nro 1 [Uzdiztpéter K; TL. Bajomi János lelt. 59]. 1680: Az Sütő hazok hejan talaltunk ... Dagasztó szeket nő 6 [A.porumbák F; Ált Inv. 24]. 1695 Dagasztó szék nro 2 [O. csesztve AF; LLt].

dagasztószékláb a dagasztóteknő székszerű állványa; suport pentru covatá; Knetgestell. 1685 e.: Dagasztó Szék láb Nro 1 [Borberek AF; MvRK Urb. 8]. 1745 Dagasztó Székláb nrő 1 [Marossztkirály AF; Told. 18]. 1761 Dagasztó szék Láb Nro 1 [Siménfva U; JHb XXIII/31. 18]. 1720 Egy Dagasztó Szék láb [Koronka MT; PfM]. 1849: Dagasztó székláb, két tzipo vető lopát, a főző tserepes [Wass]. I. még MNy XXXVIII, 56.

dagasztótekenő covatá, copaie; Knettrog. 1587 6 Augusti Veottem egy Dagasztó Tekeneoth három negyedest d. 20 [Kv; Szám. 3/XXXIV. 7]. 1591 Jspotalyhely keöltseg ... 1 Eőreg dagasztó tekennő az Jspotalba f — d 45 [Kv; i.h. 5/VII 9]. 1594: Az Varbeli hazakban ualo Inventarium

Az Belseo sutedő hazban. Dagasztó tekeneő vagyon No. 3 [Somlyó Sz; UC 78/7. 22, 27–8]. 1601 1 Dagasztó tekeneo [Kv; Aggm. 41]. 1647: három dagasztó tekeneo [M.királyfva KK; BK 48. F. 16]. 1669 három őregh dagasztó tekennyő fejernek valo dagasztó tekennyő ketteő [Királyhalmá NK; Ks 67. 46. 24a]. 1677: vagyon ... egy dagasztó Tekenő, és egy gyuro Tekenő [Dés; Borb. II mezőmadarasi ns összeíról]. 1679: Viseltes dagasztó tekennő nro 1 [Uzdiztpéter K; TL. Bajomi János lelt. 28]. 1685 e.: Öreg dagasztó tekennő Nro 1 [Gyf; MvRK Urb. 25]. 1694: Vagyon egy Ket köblősnyi öreg Dagasztó Tekennő [Kővár; JHb Inv.]. 1736: Ide tartoznak* kőz Czipo nagy dagasztó Tekennő nr 1. Aprobb szita 4. Dagasztó Tekennő Nro 4 [Várhegy MT; CU XIII/1. 95. —

*Ti. a sütőházba]. 1737: Találtatott ... azon Sütő Házban: Egy fenyő fábol valo, nagy hoszsu szarvas dagasztó tekennyő [Gorbó SzD; JHbK XXVI/13. 4]. 1741: öreg dagasztó Tekennyő 2 [Mocs K; i.h. XLIX/25]. 1744: Dagasztó Tekennyő 3 [Szamosfva K; i.h. LI/17]. 1747: Dagasztó Tekennő küllőmben nem derekas Nro 1 [Szpring AF; JHb XXV/88. 4]. 1748: 3 Szarvu Sütő, vagy is dagasztó Tekennyő [Szovát K; CsS]. 1761: Dagasztó Cseber Nro 1 ... Dagasztó Tekennyő Nro 3 Dagasztó szék Láb Nro 1 [Siménfva U; JHb XXIII/31. 18].

dajka 1. gyermekszoptató/gondozó asszony; doi-că; Amme. 1570: Eotthues Ambrws* hithy zerent vallya Azonkeppen Mynt Borbel Marton, Ezzel teobithy hogy Ez kadas Myhalnet azkoris Esmerte Mykor kichin gyermek koraba az Darw vagta volt ky az egyk zemet, hogy penigh zantal az Dayka eytette volt leh az Aztatrol az Myat leot [Kv; Tjk III/2. 180. — *A valló alkalmasint az alföldi Gyuláról származott ide. Az előbbi valló is Gywlay Borbely Marton és a más két asszony-vallót is odavalónak írják]. 1573: Marton porozlo azt vallya hogy mykor Kis Myhal az Barat Istwan hazanal Daykaiat Megh hasasította volna, Eottelek Izente volt megh Myhalnak hogi Minden kesedem nelkwl ely Mennien hazatwl Mert megh verety |Kadas Istwan deak, hity vtan vallya, hogi ... Mykor meg leot hallota haza nepetwl daykatwl es az gergel deak Eochetwl hogi az gywleskor Mykor az vayda It volt egy Janos New deak az Cancellarian valo oda Ment volt es vgian otth halt [Kv; Tjk III/3. 76, 98]. 1574: Ewa Ember Antal zolgaloia Azt vallya hogi tawaly extendeobe zolgalt az Albert deak hazanal, egikort hogi az vra alozyk volt regel leot volt oda az Azzon ember es Be kerethzik volt az hazba hwl vra fekszik volt de eo Ne(m) bochatta ... az vtan Ertette hogi az daykaya volt [Kv; Tjk 369a]. 1644: ehez az Szigyarto Gergelynehez ezt tudom mondani, hogi ... addigh diczirek ezt hogi io leszen daikanak, enis megh fogadam [Mv; Mvlt 291. 399b]. 1650: Cehul vegesztek eo kglmek .., hogy egy Mesternekis szolgáljanak, zolgalojanak, a uagy Daikaianak Gyermeket, ha szinten hazanal tarttyais megh talalna halni, az Celi mesterek fizetes nelkül el ne Temettessek az Cehwel hanem az mod szerent fizessenek az Cehnek tölle három forintot ~ f 3 d — [Kv; ÖCJk]. 1722: Hallottam Fogarasi Samuel Uram testvér Hugátoll ..., egy alkalmatossággal Máramarosban bujdostokban Kováts Maria Aszszonnak egy gyermekét vivén be az Dajka az ajton, s mint gyermek hizelkedvén, s rebdesvén a Dajka kezében, hogy magához Fogarasi Sárához mehessen, s azonn alkalmatossággal azt mondotta volna Kováts Maria Aszszony Fogarasi Sárának, hogy ezen gyermek, jobban Attyad fia, mint Kováts Péternek [Kv; BfN X. 2. 113]. 1847: Roza* jo darabig rengeti kitsi Hántzt — a' dajka fiát — heseget, piszeget, dudol neki irgalmatlanul, hogy alügyék [Kv; Pk 7. A levélíró kis unokahúga].

2. gondozó, gondviselő; ingrijitoare; Betreuerin, Pflegerin. 1631 szerelmes hwtös tarsom Zadori Ersebet Asszony ... ennekem Isten után ilyen szörnű nyavalyamban faradhatatlan Daykam es nyughatatlan gondviselőm volt [Szentmargita SzD; Told. 26].

3. pártfogó, patróna; protectoare; Beschützerin, Patronin. 1756 Méltóságos és Nagyságos születt Gróf Betlen Kata Asszonyinak az I(ste)n Háza nagy Dajkájának nékem jó Patrona Asszonyom(na)k, a' Méltóságos Gróf Asszony(na)k ő Nga(na)k alázatosan [Ne; TL. levél-címzés].

dajkaasszony gyermekszoptató/gondozó asszony; doică; Amme. 1597 Borbely Gaspar vallya: Az Inas Petj szaiabol hallottam hogy eo teolle egy nehanyszor küldette Borbely Peter az Daika Asszonyhoz | Mohy Györgyne Annos Asszony vallya az Daika Asszony igen beteg volt, az Hídeg igen lelte [Kv; TjK V/1. 129, 134].

dajkál gondoz, ápol; a ingrij; pflegen. 1791: az Attját N. Idősb legelső Majzos Jánost eo kglme tortatta dajkálta venségiben ő kegljeme temette elis [U; Borb. II]. 1820 (A báróné) ő Nagyságát halála orájáig meg is betsülte, nevezetesen halála előtt valo őszén Lábai ki fokadozván, maga az Iffiu Báróné dajkálta 's kötőzgette [Várfva TA; JHb 48 Bírő Zsigmond (49) hit. ass. vall.]. 1830: Véris erősen dajkálja, s ügyeli [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez, Gál Miklós-hoz]. 1831 ha jo elein jo móddal dajkálják a' betegét 's orosságát élteik meg gyógyítható nyavalya a' Cholera [Vaja MT; Hagymásbodoni ekl. könyve]. 1851 Lelkem Anyám az egész mult hénen fekűt nagyon gyenge, én dajkálom [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

dajkálás gondozás; ingrijire; Pflège. 1746: több Gabona a kezem alá nem jött, tsak a mennyi az Erdő Márton Levelébe van írva, de mint hogy az Uraság Contribuált élelmet dajkálását Mensiomban nem tettem s nemis tészem [Kide K; EMLt].

dajkálhat ápolhat; a putea ingrij; pflegen könnyen. 1801: a' szegény haldaklo Menyemet nem dajkálhatom [Torda; KW].

dajkalkodás gondozás, ápolás; ingrijire; Pflège. 1582 Anna Kwthi Antalné vallia, ... Hallottam Az Azzontol ezt a Zotis, hogy Zerelmes vram ha Eothwen eztendeót elnek ennek vthanna veledis Meg Nem zolgalhatnam vele(nu) valo Daikalkodasodat, es enny sok keoltsegedet [Kv; TjK IV/1. 75]. 1591: Az Zent lelekbely Espotalynak gondwysseselessre es a benne valo zegenyeknek eltetessere dajkalkodaszokra walasztottak eo kegmek .. illien Attiokfiat. Bachy Thomas. [Kv; TanjK I/1. 156]. 1593: Betegségemben valo dajkalkodasaert .. valami ingo bingo marham ennekem vagion, mindeneket neki* hagiok [KP Kemény László test. fej-i átrásban. — *Feleségének]. 1600: az Anyam sok velle valo daykalkodasat el vna az haz [Kv; TjK VI/1. 462–3]. 1616: ha az ideo

valaha azt hozna hogi Forro Frusinanak oda kelene iutnj tehat embersegesen bele bocsatana*, tiszteseges ruhazattal, elesseggel elteigh el tartana, es minde(n) Dajkalkodassal otalommal lenne nekj [Uzon Hsz; BLt. — *Ti. házba]. 1629: Es az Aruakis ha Jsten eoket ilteti vehessek háláadassal, mint io Sogoroktol es Attiokfyatol reaiok ualo io gondviseliseket, es uellek ualo io daikalkodasokat [Kv; RDL I. 132]. 1641/1642: edes Anjamnak velem valo dajkalkodasaertis ... deponallja az summat az oljan vér, az ki törveni szerent meg mutathattya verseghe [Gyalu K; JHbK XXV/4]. 1645 mely teokelletes mellette es keörnyüleotte ualo forgolodasab(an), dalkalkodasab(an), jó remenseggel el hitte uolna eo kglme .. ennek utannais meg nem fogyatkoznak [Erdőszengyel MT; Told. 1a. II]. 1652: Szegedinének az Borbeli Gergelinenel valo dajkalkodasaert egi hitua(n) pálastotis attak vala ... Tartottam ismet az It es daikalkodtam az Juel Anno 1640 esztendőktől fogua hat esztendejgh, melj tartasom es daikalkodasomat fel nem uóttam uolna io akaratom szerent 40 forintert ... az 6. esztendeigh valo dajkalkodasomat is meg keuanom az törüenytől hogi az J megj fizesse [Asz; Borb. I]. 1684 Szolgalojanakis velle valo dajkalkodasáért kedvezett es fizetett többet, mint kellett volna [Torockosztgyörgy TA; Pk 7]. 1697: még az Agybol sem kelhetet fel, en dajkalkodtam tartottam az draga üdők(en), ugy annyira hogy vele valo dajkalkodasom(m) tartasom(m), költese(m) megertt volna fl. 60 [Bölon Hsz; Berecz lev.]. 1708: az viseltes szoknya mente maradgyo(n) Zamboné Asszon(na)k velem való dajkalkodásáert [Kv; KvLt VII. 11 Zambó Mihály test.]. 1713 meg tekintvén sok nyomoruságiban mellette szenvedő Bota Janos nevő Inassának sok szenvedésit ő Nga mellet valo éjjeli nappali dajkalkodását ... [Buza SzD; LLt]. 1730: latvan az én mostani súlyos betegségemben sok nyughatatlanságot es hozzam valo Dajkalkadasat, es kedves leanyom(na)k Beregi Illonyanak hagyom es Testalom attok alat minden mobile es immobile bonumakat [Déva; Ks 100 Csiszár Istvánné Dajt Kata végr.]. 1753 Czigány Harko alias Josi Laczkot Gyermeketlen Öreg Emberek Farkas István Feleségével edgyütt Házokhoz fogadván tartván es ruházván, hozzája tött dajkalkodásokat nem hogy meg köszönte volna, sött ... két száz forintokig meglapta [Kv; TjK XVI/7. 211]. 1791 az Attját N. Idősb legelső Majzos Jánost eo kglme tortatta dajkálta venségiben ő kegljeme temette elis, ugyan azért ezen leg első Majzos Janos azon pusztajoszágnak a felit . ahoz tartozo darabotska szegelet szena füvel dajkalkodásáért által adta fí Leányán(a)k [Usz; Borb. II]. 1829: ugyan köszöni Edes Anyám Anyámnak* 's néked a' véllem valo jo dajkalkodást [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez. — *Ti. az anyósna].

dajkalkodik 1. gondoz, ápol; a ingrij; pflegen. 1608: Ennekem Jambor hazas tarsom uagio(n), kj mi(n)d heuet hideget még eddig uelem twrt,

Es ennekem mi(n)d Egissigembe(n) mi(n)d penig niaualias es beteges allapato(m)ba(n) en uelem ugj mi(n)t keresztien asszony állat daykalkodot [Kv; RDL I. 84 Tölcséres Ádám kezével]. 1632: Farkas Gasparne ige(n) sokat daikalkodot mind vrasztol pattantius lazloneual, senki ne(m) bant ug' uelle mint Farkas Gasparne [MvLt 291. 106a]. 1666: az mely asszony emberek itben (!) betegségekben uelem Dajkalkáltak nyughatatlankattak azoknak ... hattam egy egy tehenet [Abafája MT; Told. 21]. Az mölj Asszonj Emberek mostani niomorosagos Betegsigemb(en) uelem voltak uelem dajkalkottak azoknak hagiok egj egj Borias (!) tehenett egj egj patjolatott [Radnótfája MT; BLt]. 1697: még az Agybol sem kehetet fel, en dajkalkodtam tartottam az draga üdőkben [Bölon Hsz; Berecz lev.]. 1749 a Sogor Asszszont köszöntöm, s köszönöm hogy kicsi Gyurival dajkalkodot [Buzd AF; Ks 96 Mikó Ferenc feleségéhez]. 1760 valamik benne* vagy(na)k, hagyom és testálom ... uelem dajkalkodni meg nem szünt Léányom(na)k Dálnaki Sárának [Pat. — *Ti. a lądában]. 1794: ugyan meg köszönöd otsém, hogy inas korodban ueled dajkalkodtam; gondodat viseltem [Dés; DLt 1799. év al.]. 1798/1800 mind holtig Osváth Ferentz tartotta, Dajkalkodott Rákasival ... ezenn ő Josságomat Testálom az Otsémnek Osváth Ferentznek, mert ő Dajkalkodott hozzám, melyet magamis tudok, hogy sokat Dalkalkodtak Rákasi Urammal [Harasztkerék MT; Told. 30].

2. bajlódik, fáradozik; a se osteni; sich abmühen. 1733 (A) teheneket .. szípen ki telettettem most hogy füre ki költ (így!) az Mihesi tisztartója Ngtok(na)k el hajtatta .. hijab(a) dajkalkodtam vellek [Noszoly SzD; Ap. 4 Hatházi Kristóf Apor Péternéhez]. 1755: Kabainak mint hogj télen által Uraság marhai mellett Dajkalkodik holnaponként egj véka buzával segeltettük [Kiskend KK; Ks 71. 52]. 1797 Ez a Kotsis mind Isten mind ember latja hogy soha meg enni sem jön ki az Istálból mindég mellette* dajkalkodik [Banyica K; IB. — *Ti. a lovak mellett].

dajkálódás gondozás, ápolás; ingrijire; Pflge. 1795/1800: Rákosi Ferentz ... Meg-vénhedett Óreg állapotra jutván, vele Nehai Osváth Ferentz Dajkálodott, ötet gyámalgatta, s ezenn dajkálódásáért osztán úgy engedte a' Kérdésben forgo birodalmat Nehai Osváth Ferentznek holta után [Harasztkerék MT; Told. 30]. 1853: minő keserves dolag lenne egy tartos súlyos betegség által ágyba szegeztenni, távol mítőlünk, s nélkülözni kényeztetve a' mi ápolásunkat, dajkálódásunkat [Kv; Pk 7].

dajkálódhatik gondoskodhatik; a se putea ingrij; sorgen können. 1814: (A) szomorú Háznál még 2. Gyermek lévén halálos forma betegek, sem a' költséget nem győzhette az Atya, sem a több betegekkel a tsak közelebb meg holtákra nézve nem dajkálódhattak [Györgyfa K; RAK 122].

dajkálódik ápolgat; a ingrij; gepflegt werden. 1675/1782: Tatár Mihály Vr szerelmes házias Társa Nemzetes Vitzei Ersebet Asszszony hűségesen ejjeli nappali sok nyughatatlanságával számos eszten-dőtől fogva, úgy a' mint igaz Hazas Tars(na)k illik súlyos nyavaljájában, erőtlenségében ő Kegyl-mével Tatár Mihály Vrammal dajkalodott [Kv; KvLt II. 18]. 1710: 25 veder bora lévén ... edjket hadgya annak az Asszszony(na)k a' ki velle dajkalodat betegsegeb(en) [Kv; i.h. VII. 13 Rugoni P. János ref. préd. kezével]. 1795/1800 Rákosi Ferentz ... Meg-vénhedett Óreg állapotra jutván, vele Nehai Osváth Ferentz Dajkálodott, ötet gyámalgatta [Harasztkerék MT; Told. 30]. 1796: gyermekei ... mais beteges állapotjában körülette dajkálodnak, gazdasága folytatásában segillik [Lukaíva MT; DLv. 4. XLA]. 1799 az említett Fogados, és Fogadosne a' gyakran betegségben volt idegen Legényekre különös jó gondot visel, azokra, úgy mint Anya gyermekeivel dajkálódik, a' betegséghez illendő étellel, itallal, házzal, és ágygyal tártya [Kv; AsztCLv.]. 1807 k. bizanyasan valhatam azt hoj (!) az Eskettető a Szűlehez jól viselte magát nevezetesen az édes Atya betegségében sokáig Sinlődvén emelgette hordazta tajkalodat (!) mellette [Sinfva TA; Borb. II].

dajkaság 1. dajkálás, dajkalkodás; dádácire; Ammenpflge. 1574 Orsolia Vas Balintne, Azt vallia hogi Lwcha azzontwl hallota hogi Nem Eo fya volt az Tapazto Andras .. Mond hogi .. Nem fiam Nekem chiak volt daykasagom vele [Kv; Tjk III/3. 334]. 1688: édes feleségem minde(n) súlyos betegségembe(n) melett(em) lévén gondomat viselte ... Lukács István tekintve(n) édes felesége nagj margitnak mellette(m) valo hüvséges daikaságát ... ilyen dispositiot és Testamentomot tészek [Uzon Hsz; BLt]. 1722: azon haz hely ... Vass rész, és az ő kglmek elejek(ne)k Dajkasagáért atták volna az Vass Urak elejek. Még Magatulis ő kglmetül ugj hallottam hogj az elinek (!) szolgalttjában atták [Göc SzD; Wass. Vig György (45) jb vall.]. 1791: és ugj adta aztis Moses János Szabo Mihaljnenak dajkaságáért, mint maga keresményít, de nem ugj mint része szerint valo josszágot [Uzs; Borb. II]. 1803 a léányok ha valami kitsidből részesettek is aztott vagy az Zállagosból vagy az szülőjökkel valo dajkaságokért azoknak rendeléséből bizonyos Testamentum mellett kapták? [Szenterzsébet U; i.h. vk.] adott volt Moses János a Léányának Szabo Mihálnénak egy kis Josszágot és egy darabotska Földet valami dajkaságért, de nem része szerint valo osztozásbéli Jussába [uo.; i.h.].

2. ápolás; ingrijire; Pflge. 1576/1577 Thorozkay Ferench Eo magays Jgen Beteges volna, es eo maganakis daykasagh kellene [Torda/Kv; Thor. VI/4. Joh. Varfalwy ns kezével].

dákos handzsár | tör; hanger | pumnal; Handschar | Dolch. 1574: Nyreo Miklosne ... Ig volt, hogi az mely ezwasteos dakos Hwsarnal volna 50

flert zalogba ... az azzonyne volna | Leott Emle-
kezet Arrol hogi Hwszar ferenchnelis volna egy
ezwst hywelw dakos [Kv; Tjk III/3. 371, 373].
1608 : Lenartnak Rez mybol Jutotak Niolez
fa talnierok. Egy fa mertek. Egy Hituan dakos
[Kv; RDL I. 83].

dalia ? kopjás, dárdás; lāncier; Speer/Lanzen
träger. 1594 : Pechell* ... Andreas dolia [Somlyó
Sz; UC 78/7. 37. — *Pecsej Sz]. — A kételyes
jelentésre nézve 1. PPB, EtSz.

dali-esizma rövid szárú lábbeli; cizme cu carimb
scurt; Halbstiefel. 1635: Aszonjom ò Naga eszten-
deigh igirt volt nek| ùgj mint kész penzt fl. 6
egy Aba Dolmant, egy Szúrt, ... egj bokor Sarut,
ket dali Cizmat [Drassó AF; Wass].

dalmatika r. kat. szertartási ruhafajta; dalmat-
icá; Dalmatika. 1571 ministráló gyermekeknek
valo Dalmatika kék 2 [Kóród KK; Ks 20. X].
1784 : Két pár nadrad (!) csinálása Den. 84
két dalmatika fl. 10 Den 16 [Kv; LLt Csáky-per
305. L. 3 sub e].

dálnoki a Dálnok (Hsz) tn -i képzős szárm.;
din Dálnok/Dalnic; mit -i Ableitungssuffix gebil-
dete Form des ON Dálnok : Dálnoker. Szn. 1690 :
Daniel Dalnaki de Des [Dés; Jk]. 1717 Dálnoki
Dániel Uram [Dés; DLt 506]. 1760 Dálnaki
Sára [Pat.]. 1780 : Dalnaki Lőrincz [Mezőbergenye
MT; KelM]. 1828 Dálnaki Lajos [Dés; DLt
87/1829].

dalol énekel; a cinta; singen. 1640 : hallottam
Golia Geörgyteöl hogy mondotta az el szabadított
Rabok(na)k, hogy noza ighatok (!) dalolliatok,
ne felietek [Szilágycséh; GyK. Andreas Bagosi
(32) j b vall.].

dáma (úri)hölgy; damă, doamnă; Dame. 1734 :
Az Urfiak laktak alkalmatossággal (!) Sokszor
voltak Conversatiok az Idvezült Ur Házánál, ..
tudom hogj engem is el küldettenek egj Dámáért,
ugj mint Belényesi Rebeka Aszszonyért [Kv;
TKI Joan. Farkasdi (27) preceptor rhetorum vall.].
1750 : Apám Vramnak az uj Esztendőben egj
Hattzeg vidéki Dámát kívánok [Folt H; BK.
Bethlen Gergely kezével]. 1767 : Drága szoknyák,
vállók, és több elé számlálhatatlan Mlgos Dámá-
nak öltöztetire megkívántott drága köntösök
's Portékák voltak [Désfva KK; Ks 21. XVIII.
78]. 1770 : a Nagyobbik Vrii edj Öt száz ezer
forintos damával mátkás [Ne; Told. 5a]. 1776
Zenoninenak az Léányát soha meg sem
kértem soha nem is kérem az epatta (!) német
Dámáját [GyL gr. Lázár János lev.]. 1790 Vólt
Szerentsém tisztelni Benedekb(en) Gróff Bethlen
Sámuelné, F. Gyógyon Groff Bethlen Gergelyné
Gr. Kendeffiné Özvegy Mlgs Dámákat [Celna AF;
TL. Málnási László ref. főkonz. pap gr. Teleki
Józsefhez] most mind kurta mentékben vadnak
az Gavalérok, és Dámák, magyar főkötoiben [Nsz;

Ks Kornis Anna lev.]. 1822 : Sokkal nagyobb
tisztlettel tartozom én Nagyságodnak, mintse a'
betsület nékem ez uttal meg engedhetné, hogy
a' Nagyságod Levelébe irtt okokra nézve, azoknak
koránt sem ugy létek meg-bizonyítására, eresz-
kedjem, de tsupán betsületből, és öreg Dámához
valo tisztetlebből [Kv; IB. Kenderesi Mihály kor-
mányszéki tanácsos lev.].

dámakép női arckép; portret de femeie; Frauen-
bildnis. 1728 : egy néhány Dama Kepek [Arany-
kút K; Ks 55. 73 Petky Dávid lelt.].

dámás (cifra)veretes; damaschinat; damasziert.
1768 Dámás tsőü (!) Flinta 1 Rezes tsőjű Flinta
2 Vasas hoszu Flinta 8 Rezes Stutz 1 [Mezősz-
työrgy K; Ks 23/XXIIb].

damaszcirozott (cifra)veretes; damaschinat; da-
masziert. 1782 : Egy dámascirózót török Csőjű
vasas stutz | Egy damascirózót flinta [Nalác H;
CsS]. 1793 : (A) Grof Ur ò Nga egy fain damascé-
rozott fegyverét én egykor nagy nehezen ki
nyertem volt ò Ngától hogy véle járjok [Koronka
MT; Told.] | egy damascirozott vont lyuku Kara-
bely rezes agyu [TL]. 1805 Három Török Hand-
giar kés, egész ezüst Hüvelyekben; az egyike
nagyobb és kék bársnyos, a' más kettő kisebb
egészszén ezüsttel borított, egyike Klárisal kí
rakott; damascirozott vasakkal mindenik | Egy
damascirozott rövid Török flinta félig ágyazva
rezes sima készülettal [Mv; TGsz 52]. 1823 : Egy
kurta Damastzerozot karabej sárga kötőjevel |
Damascérozott Tótsér Puska [BK Inv.].

damaszeírt (cifra)veretes; damaschinat; da-
masziert. 1797 : Fegyvere maradtott : 1 pár Damas-
cirt ezüsttel készült Pistolya, melyet ... hozott
volt Bétsből [Cege SzD; Wass. Conscr. 565 Török
István ref. pap kezével]. 1805 Egy ezüstös da-
mascirt Török flinta, félig ágyazva rezes Síma
készülettal | Egy damascirt Török-kard ezüst
készülettal, mely a' Novi Basáé volt (: Kard
Sziójával) [Mv; TGsz 52].

damaszesén-eső 1760 Edgj Pár Damasztсэн
Tsőh [Mv; TGsz 2].

A címszó előtagja alkalmasint a *damaszék* 'damaszkuszi'
alakváltozata. Ez esetben veretesen cífrázott damaszkuszi
lőfegyvercsőre vonatkozik az adalék.

dáma-szék női szék; scaun pentru femei; Frauen-
stuhl. 1851 Dáma Szék [Szentkatolna Hsz;
HG. Kemény Sámuel hagy.].

dámászik fehérszépít, nőzik; a umbra după
femei; sich mit Weibern abgeben, den Weibern
nachsteigen. 1793 : ezt mondván gyakran a'
Grofné Csernátoni Urnak, hogy hól járt anyi
időtől fogva 's miért nem vólt a' Grofnénál, csak
korhelkedik 'Dámászni jár [Koronka MT; Told.].
1838 : ma égy hete, mí után lefeküdtünk, a' Báróné
Legényivel el mentek dámászni, — brájerbe, on-

nan cigánysorba, itt összevegyedtek a' Déákokkal [Kv; Pk 7].

A rokon 'dámákra vadászik' jel-sel is számolhatni.

damaszk damaszt (finom vászonfajta); damasc; Damast. 1814: Igen szép damásk és kamuka asztal-némük [Kv; DLt 1071 nyomt.]. 1850 k.: 1 kék ujjadon uj 3 singes nagy kávés keszkenő damaszk [Pk 2]. 1862: Vecseryemondó szék behuzó damaszk fl. 2 [Bács K; KvAKt Mss 233].

damaszk-abrosz damaszt-asztalterítő; faťa de masă de damasc; Damast-Tischtuch. 1825: Más Damasck Abrosz három [Szentdemeter U; Told. 41].

damaszk-asztalkeszkenő damaszt-asztalkendő; şervet de damasc; Damast-Mundtuch. 1825 Két Kamuka Abrosz ... Hozá valo huszon-három Damasck Asztalkeszkenő [Szentdemeter U; Told. 41].

damaszkos (cifra)veretes; damaschinat; damasziert. 1782: Egy Damaskos Csőjű sima rezes munderu anglus Szerszámmal való készült Fegyver sub Inscriptione Tombre a' Meszerta [CsS].

damaszk-pisztoly damaszkuszi kézi lőfegyver; pistol din Damasc; Damaszenner Pistole. 1837 Egy el tört agyu, és hozzá valo egy pár Damaszk (!) pistoly Puskájával [Szentbenedek SzD; Ks 73. 55].

damaszk-szoknya (női) damaszt-alj; fustă de damasc; Damastrock. 1752 egy Zöld Damask Szoknya ezüst csipkével [Esz. gr. Petkiné lelt.].

dámáz szajház, ringyóz, rimáz; a face pe cineva buleandrá; Buhle/Metze nennen. 1804: Jakobb Sussána ... Szeplaki Joseffné Aszszonytis, tetvesnek rondgyosnak, mondotta, és a' Léányátt Dámázta [M.fráta K; KLev.].

dámensílt puskaalkatrész; piesă componentă de puşcă; ? Daumenschild. 1808: Egy kisebb golyósból 'Stutz A Dámensíltre új Srofot x. 12 [Kv; TKhf puskaműves számlából].

damisz kelme-fajta; un fel de material textil; Textilart. 1788/1791: G. Kornis István Ur eő Nga vásárlásai ... 1 1/4 Sing fekete Damiszt Mf. — „98 [Mv; Ks 73. 55]. 1830: 2 1/2 Sing Dámisz ... 1 Rf 40 x [Kv; Born. O. Ia]. 1834: 44 sing fáin Damis, paplan, és ágy takaro bélléshez 33 f [Kv; i.h. F. IXe]. 1838: 4 Sing Roza Damisz 15 Sing Damisz [Kv; HG]. 1843: Egy Medve bőr Damizal bértele posztóval bé Szegve 10 Rf | 2 ráma borítása Damiszal együtt 3 f 20 x [Kv; Újf.]. 1866: Damisz zászlónak ... 2 „08 [Kv; i.h.]. — A felsoroltakon kívül 1835–1866 között különféle forrásokból Kv-ról még öt adalék.

damnifikáltatik 1. megkárosíttatik; a fi págubít; benachteiligt werden. 1709: az kik akármí injuriáltatást szenvedtek, vagy akármí úton damnifi-

cáltattak ..., kiken múlt el az satisfactio-tétel? [TT 1890. 268 SzZsN].

2. megrovatik, megbüntettetik; a fi pedepsit; bestraft werden. 1765 A Falus Birák panaszaiból ettettem, hogy ki két, ki három, ki négy Rhenes forintokkal Damnificaltatott [Tövis AF; Eszt-Mk Vall. 221–2].

damnifikátor kártevő; págubitor; Schädling. 1757: Ha a Virágosiak közül valaki Vagy Czim-bora, vagy Béres a Czimboraság híve 's akarattya ellen a Vízet a Czuljásra verné, azt az személyt tartoznak ki mutatni, és a Czuljásiak károkra, tsak azon praetendálhatták, ha penig nem adják ki a Damnificátort, az Egész Czimboraság fizesenek Frt 12 ~ Tizenkét M. Forintot [Torockó; Bosla].

damnifikátus kártevő; págubitor; Schädling. 1775: azon kiült-is az aféle Damnificatusok Investigatioja a Rectificatorok kötelessége [Mikefva KK; Ks 66.45. 17b].

dámvad dámszarvas; dama; Damwild. 1756: Vadas Kert, .. mellyben tanáltatik Dán vad promiscuē Nro 5 [Déva; Ks 92. I. 32]. 1759: az Dán vadak(na)k adatott Török buza kilencz véka [Kiskend KK; Ks 72. 54] | Dán vad az udvarb(an) no 19 [Déva; Ks 76. IX. 16]. 1786: Dám Vadak Specificatioja. 1. Nagy Czáp ... Nrő 2. 2. Két Esztendő Czáp Nrő 2. 3. Nagy Dám vad Tehen Nrő 10 [Nagyalmás K; JHbK XXIX/34]. 1790: Talaltatott Dámvad Két Nagy Bika Egy Tavalyi Bika Ött nagy nagy (!) tehén Három ideji Bornyu [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24c]. 1791 vasárnap szerentsétlenül járt egj Dám vad egj kutya bé szökvén közlkbe olly sebesen szabadot hogj a hinto színbe ahová másszor is szokták recipiálni magokat ugj meg útközött egjik hogj mingjárt el terült, vérét vétettem [uo.; Ks 94 Vegy. Lev.].

dámvadbika dámszarvas-hím; cerb dama; Damhirsch. 1791: Öreg Dán vad Bika Nrő 5 [Nagyalmás K; JHbK XXIX/37].

dámvadtehen dámszarvas-nőstény; cerboaica/ciuta dama; Damgeiß 1786: 3. Nagy Dám vad Tehen Nrő 10 [Nagyalmás K; JHbK XXIX/34].

danekai dancigi; din Danzig/Gdansk; Danziger. Szk.: ~ garas. 1627 Ket Eőregh velenczej penz. Hat regy tizenket penzes garas. Danczkaj Garas Jutot Nro: 6. Egik Er d. 33 tt f. 1 d. 98 [Kv; RDL I. 132] * ~ karasia dancigi finom kelme-fajta. 1644: Czeffei Laszlo vra(mna)k Adgyon Gőcz Pal vram, egy vig Danczkai Karasiatt, az jo felet [Kv; Ks 42. 42] * ~ idl. 1673 k.: hoszta-(na)k ... Huszon négy Danczkaj Talát (!) 24 [Fog.; UtI].

dandár (férfi)had/sereg; ceată, brigadă; Mannsvolk, Mannsleute. 1814: Tudom, hogy minek

előtte Dobai Mihály Uram ezen mostani Feleségét el vette, Piros Kurvának és Todorának hívták. Örökké nagy Dandár volt Házánál. Az első Férjeis azért hagyta el, hogy latta, hogy sokakkal barátkozik [Dés; DLt 56].

? Hn. 1795 : a Dandár gödörben (sz) [Váralmás K; KHN 312].

Daniel-kemence kv-i cserépkemence-fajta; soba de teracotă tip Daniel (un fel de soba de teracotă fabricată la Cluj); Kachelofenart aus Klausenburg. 1847 Egy szabad száju Daniel kemencze [M.fenes K; KLev.].

E kemencénév Kv-t korunkig fennmaradt.

danolhat énekelhet, dalolhat; a putea cinta; singen dürfen. 1835 : ha tetszik az útszán danolhat [Zsibó Sz; WLt].

dantes játékpénz; jeton, fisă; Spiel/Rechenpfennig. 1807 : Egy régi Zatskoba régi Jádzo Dántesek [Körtvélyfája MT; LLt].

dantes-forma játékpénzszzerű; de forma unui jeton; spielfennigartig. 1824 : Nyárad Gálfalvi Ujparaszt Gábor vagy más képpen Selyem Gyuri ... a' jobb füle ki van furva, 's abba egy dantes forma sárga réz fülbe való karikát visel [DLt 16 nyomt. kl].

dánum-dánom dinomdánom, hejehuja; benche-tuială; Zecherei, (fröhliches) Gelage. Sz. 1638 : maga tutta rege(n) ked amaz ineket estue danum dano(m) reggel bano(m) báno(m) [KJ].

dánus dán (zsoldos) katona; mercenar danez; dänischer Söldner. 1706 : Ezen holnapnak fogyta felé megindulnak az németek; röllunk is elmennek az dánusok, minekutána nagy részit az városnak elpusztították volna [TT 1890. 321 SzZsN]. 1741 : Tudom hogy a' Controversiab(an) forgo banyának a' Torkát Töldi Mihállj, Borbellj István és Ferkő vágják fel a' Torkat (így l), mikor a' Danus vagy veres Németh bé jött [Torockó; Bosla. Varga András (50) j b vall.]. 1774/1775 : a Kurutz világ el telése után a Veres Danusok bé jöven és az embereket a pénzért kötözvén szacolván adták volt által [Szövérd MT; Told. 78].

dara 1. urluială, şrot; Griesmehl, Schrot. 1587 9 die february veottem Darátt p(ro) d. 26 [Kv; Szám. 3/XXVI. 65]. 1595 : Tisztessegesb penig az Dara, az kölös kassanal és maid olczobbanis jutunk akkor hozza, hogy ne(m) az kassához [Kv; i.h. 6/XVIIa. 207 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1625 : Keszittettem Darat hushoz d. 5 [Kv; i.h. 16/XXXV. 20].

2. apró jég szem-csapadék; mázäriche; Graupelregen. 1806 : az éjtzaka jotskán eset dara hoval ... ma mindég rut idő volt havazat [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 172].

darab 1. Fn-i haszn-ban : 1. bucata; Stück. 1752 : Süldök 22 darab [HSzj fekete al.].

2. földdarab, tábla; bucata de pămint; Stückchen Erde. 1678 : az nagy niarast, a Pap erdeje tetejennis egy darabot [Marossztkirály MT; EHA. — *Ti. erdőt bírt]. 1685 : Tudom hogy ... Gáspár azt az kérdésben megh irt darab jóságoczkának az fűvit nekem adta vala, hogy az körül ugyan tegyek edgy darab kertet, én kertelék edgy darabot érette [Altörja Hsz; Borb. II Andreas Biró (42) pp vall.]. 1687 : eszt* az Gyepűn alol jo darabbal mégh szaparithatni [Néma SzD; LLt 16/2. — *Ti. szőlőt]. 1698/1699 : az eo klme haz helyeiehez jo darabokat foglaltak [Cege SzD; Wass. Illyés Gábor szb vall.]. 1715 : Az kis bérczre járo darabban [Kalotasztkirály K; KHN 50]. 1722 : erdő jutatt egj Darab [Fejér m.; RKA 344]. 1756 : az idénis az Ur eo Nga szőlőinek felső táblája doroszolatlan maradt ..., meg izente nekem hogj ne mutassam meg azt az doroszolatlan darabját az szőlőnek [Galac BN; WLt Kelemen alias Székely István (35) j b vall.]. 1761 : Erdőt is tudok kétt darabot [Komjátszeg TA; KW]. 1767 : az magom telekemben is még az atyám kertelt volt az Exponens Ur rész Pusztájából egy darabot [Gyurkapataka SzD; JHbK LIV/28. 16]. 1768 : Nagy Pestényi Also Péter vr(a m) ell foglalt egy darabot, melyet udvarházához ragasztván az oltától fogva birja [Mezőpagocsa TA; Ks 8. XXI. 36]. 1776 : Kezddt otton egy darabot irtóni nēhai Csikos Miháj [Ádámos KK; JHb XIX/18]. 1870 : irtottak is egy darabot [Jedd MT; LLt].

3. kb. vég; val; Webe. 1684 : Kender vászon vagyon 15 darabba(n) ül 1366. Szósz vászon vagyon 1 darabba(n) ül 100 [Ebesfva; UtI]. 1685 : 41. Darabban vastag fejeritetlen Szósz Vaszon Ul. 2023 [A.porumbák F; UtI].

4. gombolyag; ghem; Knäuel. 1716 : 16 darabban és 38 matoláb(an) az fonalat ell küldöttem az bordával edgyt [O.csesztve AF; Ks 96 Szegedi János lev.].

5. ? kazal; stog; Feime. 1647 Vagjon egesz őregh Buza Asztagh Nro 6 1/2 .. Tavalj Szena egj darab ... mas darab kazalban [Marosillye H; VLt 55/5415].

6. hordó; butoi; Faß. 1735 : Minthogy az Instans magais fatealta hogy az számára bé hozott idegen bort hordostol el adta az városon, holott mind egy, akár darabban akár kortsomán adassék el az idegen bor [Torda; TJK I. 97]. 1748 : A pinczéb(en) lévő borok A Baczka Madarasi Majorság szőlőből darabjáb(an) Nro 4 de teli, vagy medig légyenek nem tudatik, mivel az Ur eo Naga maga pecsettyivel vannak bé pecsételve [Mezősályi TA; Ks 7. XVII. 12]. 1750 : inditték más féli jo bort egj darabban [Gagy U; Ks 83 Péterfi Sándor lev.]. 1763 a' Borok a' mostani üdő szerént Savanyucskák ..., ha darabjában lehetne el adni, talán jobb volna, kivált mig Sepréjen lennének; kettejével egj M Porintal kérnek vala két vagj három darabot, elég olco [Szökefva KK; Bál. 1]. 1808 : Mlgos Grofné Aszszonyom eo Nsga Kolosvári Udvara számára bizonyos darabokban küldött

Borok(na)k Sepreje 47 Veder 7 kupa [Gálfa KK; Ks 99].

7. kötés; legáturá; Bund. 1782: dohány több maradt 30. darabnál ki nagyobb, ki küsebb [Mv; DLev. 4/XXXVI].

8. egy kikészített bőr; o bucată de piele argăsită; ein Stück gegebtes Leder. 1685 e.: (A ház héján) .. vad(na)k Darabban ki készítet 1 bőr Nrő 2. Darabban bocskornak valo bőr Nrő 1 Ki készítet diszno bőr Nrő 2. Csavalt fejer barany bőr Nrő 10 [Borberek AF; MvRK Urb. 26–7].

9. só ~jában kősó; sare gemă; Steinsalz. 1674: So Darabjában nrő 80 [Radnót KK; UtI]. 1728: So az Pintzeben darobjában vagy on nu(mero) 7 [Ludvég K; Told. 29/19]. 1773: Só darabjába [Jobbágyfva MT/Nsz; Bál. 71].

10. ~jában. a. darabokban; in bucăți; in Stücken. 1760 Az specificált Colonicális Appertinentiák között kaszálló helyi Sohól sem adatott fel, minthogy itten az határon semmi különös kaszálló helyek nékik nintsen, hanem darabjában vagynak olyas közönséges széna füvek, melyeket ők rend szerint adaequate osztanak [Novoly K; BLt]. — b. egyben; intregă; im Ganzen. 1748: az Idegenek mézet hozván bé, poltránként és kupával itt a Városon a szabad sokadalmokon kívül ne dstrahalhassák, hanem ha bé hozzák darabjában adhassák el [BSz; JHb LXVII/3. 199].

11. ~ban megkezdve; inceput; angefangen. 1601: Zalonna Nro 5. Kezdet Darabba nro 2 [Kv; Aggm. 41].

12. ~onként darabokba, darabokra; in bucăți; in Stücken, stückweise. 1574: uolt zalagban egy arany Lancz, ugy wegezenek hogy frathay Janos wram Az myklos vramat illety ahol penzul fyzesse ky ne uagdallyak darabonkent [Frata K; SLt S. 14]. 1597: az alut vér wgia(n) darabonkent ment teolle, amiat kelletek meghalnj [Kv; TJK VI/1. 38]. 1641: Saio Kerezuro(n) Iako Illies Mihaj (28) Dombi Andrasne iobbagia Ereős heőttel megh eskeűek heőtj uta(n) igi val halam hogi az falu vigin az Ciorgo fele Araniaz Gieőrgi toluayt kialta monda hogi drabonkint vagdalta Kouacz Miklost Lazar Demien [SzD; BfR].

Ha. 1623/XIX. sz. eleje darabanként [Szentlászló MT; Sár.].

13. egy ~ig. a. egy ideig; un timp; eine Zeitlang. 1741: az meg nevezett földet Szabo Stefan rontotta fel .. és egj darabég eő vetetteis [Sályi TA; Ks 7. XV. 20]. — b. bizonyos távolságra; la o anumită distanță; auf eine bestimmte Entfernung. 1753: mü meg fogok el vivők az Ur(am) Udvaraban egj darabég az hajánál fogva [Marosztgyörgy MT; Ks 48. 67. 31]. — c. egy ideig | bizonyos távolságra; un timp | la o anumită distanță; eine Zeitlang | auf eine bestimmte Entfernung. 1767 midőn már egy Darabig jöttünk volna, Béres András el vesztette vala az jövő utunkon az Tarisnyáját [Betlensztmiklós KK; BK Gombucz Gyurka (36) jb vall.].

14. (egy) jó ~ba! (egy) jócska idővel; o bună bucată de timp; nach od. vor einer guten Weile.

1812: ... hogy pedig férjhez ment, azután edj jo darabbal kezdettük olytáten kőntőseőken járva látni, hogy a' Templombanis mikor bé ment a Halgatok inkább az Aszszony eő ngsát, mint sem a papot nézték [Héderfája KK; IB. Szőke István (63) jb vall.]. 1815 Az Udvarhelyi Bányászok dolgában .. hivataloson jelentem: Hogy ... Perceptor-ságom előtt már jo darabbal kezdették volt őket mint magok költségeken Csik Sz Damokosban bányászkodokat a Fő Pénz alol menté tenni [Bikafva U; UszLt 8/68].

15. egy ~tól fogva egy idő óta; de la o vreme; seit einer Zeit. 1829: most egy darabtól fogva mind hergeted Pekrit réája, mind te tanátsolad az erdős dolgába is ellene [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez, Gál Miklóshoz].

16. vminek egy része; parte; Teil. 1585: vagion otta(n) visselt zwniegh, hitwan darabokkal egietembe Nro. 11 [Kv; Szám. 3/XIX. 5]. 1625: gianakodo(m), hogy az karo darabia benne^a vagion, az kibe vgrot, mert vagion egy arazny az mint latom, az kj bele tőreót benne [UszT 92a. — *Ti. a gyermeklóban]. 1679 Ebedlő Palota ... Vagyo(n) azon házban: Egiben járo rakott, festett, három darabba(n) lévő, Ebedlő hoszsu (!) asztal lábastol nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János lelt. 16]. 1733: Az Pinczeben talaltatott egj Sakban nagj és kicsid viasz nro 6, item darabakban és félben viasz nro 8 [Haccesel H; JHb Jósika Zsigmond udvarházában]. 1764: Alkuttuk (!) meg Havasálj földi Ribnyi ki Juom Csertsele Téglavetővel, hogy vessen Három száz Ezer Téglát Az kétt darabban Tőrt Téglája számban ingrediál de háram darabban nem [Dob.; Borb. I Steph. Fogarasi hites vármegyei notarius kezével]. 1799 az én Fiam vitte bé Kováts Istvánnéni azon el romlott cseber rudat ... azaz edgyik darabját [Kézdialmás Hsz; Bogáts 5]. 1839 darabakat ki válagatta [Zágor KK; Pf]. 1841 három darabakból álló [Dés; DLt 367].

17. ? pont; punct; Punkt. 1794: hogy azan Eskető kérdések haram darabakb(an) lettek volna nem tudam [Koronka MT; Told. 42/1].

II. Jelzői haszn-ban: 1. bucată; Stück. 1761: Halottam hogj M: Baro Imreh Ur eő Nga haitot fel Lonara egj nehanj dorob szorvas marhakat [Branyicska H; JHb XXXV/45. 15]. 1797: A' szolga biro is osztán, el küldötte a' Falus birot Nehányad magával, a' Nika Morár házához, és el hozatta Nékie Négy darab marháit [F.árpás F; TL. Iván Ivanyel (44) col. vall.].

2. földdarab, tábla; bucată de pământ; Stück (Erde). 1570: Kadar Matthias hithy zerent azt vallya, hogy Kalmar Jiles ... Boregeteo Martonnak attha volna Ad (!) darab zeolewt [Kv; TJK III/2. 91]. 1590: aztis mondod hogy az város molna gatthiára warosúl egy darab erdőt tiltotthunk volna meg [Szu; UszT]. 1598: egj darab feoldett, ket hoszzunak (!) hinak [Dellőapáti SzD; EHA]. 1602: attunk egj darab szuna Retet vgian ezen vayaban Iako Ferencz Kouacznak, ... attuk flo: 6: őrők arron elteigh [Vaja MT; Törzs]. 1734: vagjan egj darob szánto föld [Petek U;

Hr 3/35]. 1750/1797 tudok egy darabb szántó földet, de mint hogy igen sovány, nem tudom hogy soha is szántották volna [Kisdoba Sz; Borb. II Szabó András (32) ns vall]. 1760: Minthogy az egész Falu tsak egy Possessor Uré volt egy egy darab helyen pro bene placitu egy egy darabotska helyet meg tiltott [Báld K; BLt]. 1764: La Gyaluluj Gerdán egy darabb majd haszontalan parlag: A Nagy Szőlők tetején (sz) [Pókafva AF; EHA]. 1778: Kiszakasztatt darabb föld [Csicsó Mihályfa SzD; LLt 34/16]. 1828: Vagyan egy darabb föld [Alvinc AF; LLt].

3. gombolyag; ghem; Knäuel. 1836: Két darab szősz fonál ... Egy darabra való Szősz fonatlan [Kv; Pk 3].

4. kazal; stog, širä; Feime. 1584: 11 January Veottem egy darab zenath p(ro) f 5 d 50. 3 Augüsty Veottem 2 Zeker Zenath p(ro) f d 82. 26 Septem(bris) Veottem esmeg 2 Zeker Zenat p(ro) f 1 d 80 10 octobris veottem egy darab Zenath pro f 4. 25 Nouem(bris) Esmeg veottem egy darab zenat p(ro) f 5 d 88 [Kv; Szám. 3/ XIII. 10]. 1585 Veotte(m) 2 Eol zenat p(ro) f 5 ... Veottem egy darab zenat p(ro) f 4. Veottem 2 zeker zenat p(ro) f. 1 d 10 | Wettem ismet egi darab Zenat p(ro) f. 3 [Kv; i.h. 3/XX. 9, 12]. 1590 22 January veottem ket kis zeker zenat f. 1 d. 50 veottem egy Darab Zenat f. 7 d. 50 [Kv; i.h. 4/XIII. 7].

5. hordó; butoi; Faß. 1711 Harmad ideie tudam hogy termett az Urnak eő Naganak itt az Besenyei hegyben ket darab bora, edgik hordóban lehetett mint egy harmincz uagy huzonyolcz ueder bor, az másikan lehetett tizen két ueder [Buzásbesenyő KK; BfR IV. 30/26 Szabó István (52) jb vall.]. 1761: Harom darab bort vittek fel, instalom hogy adgyak Ferencznek Zagorban [Somogyom KK; DM 2. XIII. B/a].

6. kötés; legatürä; Bund. 1774: Maradott még osztatlan 27 darab Dohány, nem mind egész Bálók hanem fél másas darabok a' többi p(ed)ig egészz Bálók [Mv; DLev. 4. XXXVI].

7. ? zsák | teher, rég, táj terü; sac | povará, încărcătură; Sack | Fracht. 1573: Josa Molnar Azt vallia hogi Tawaly Niarba hogi eo Molnar volna Az Epotaly Molnaba Latta volt az Nemez Iarto Matiasneis egi darab Bwzat hagiolt volt oth [Kv; Tjk III/3. 213].

8. szál; bucătă; Stück. 1796: No 37 szál, vagy darab deszkákáért ... szála 18 4/8 [Déva; Ks 95].

9. az egésznek kisebb-nagyobb része; o bucătă mai mică sau mai mare dintr-un întreg; ein Stück (vom Ganzen). 1568 az kayantoy Embert ky vona az konhabol, es egy darab zolő karoual adig el vere hogy mynd el tore k Rayta [Kv; Tjk III/1. 196]. 1573 Katalin Balog Jacobne Azt vallia hogi vgian kerdette Borbel Balintnet My dolog legien az Nagi dagadozas Rayta, Mond hogy ... a hwga' ada egy darab Belest az Meg Nagyobart arta, az myat kely meg hainom [Kv; Tjk III/3. 115. — *Ti. a vallomástevő urának a húga]. 1601 Zalonna Nro 5 Egy darab hay [Kv; Aggm. 41].

10. darabokban lévő; in bucăți; in Stücken (befindlich). 1589/XVII. sz. eleje: De az mi nezi az darab Rako köueket, vegeztetet, hogi effele Rako keőuet az Gazda az eőnnőn keőlczezen cziak az állásra hordattassa, es ott az tablara le tetesse; onnat osztan az Mester az eő szolgaiual, vagi keolczegeuel vegie es szedgie fel, es rakia fel az falra [Kv; KvLt Céhir. II KőmCART. 19].

◇Szk: ~ ideig. 1849: ott ült darab ideig [Dés; DLt] * egy ~ idő múlva. 1819: Egy darab idő múlva [Dés; DLt] * egy ~ időtől fogva. 1676 magam Udvarnál volta(m) ed darab időtől fogva [Tövis AF; Bál. 1]. 1776: egy darabb időtől fogva kártékony Ember kezdet lenni [Tyéj H; Ks 113 Vegyes ir.] * egy ~ idővel. 1714: ennek előtte egy darab idővel [Magyaró MT; BLt] * jó ~ ideig. 1817: Ugyan ezen Veteményes Kertnek az Uttza felől valo kertelése 41 ől, némelly helyeken Repara(t)ot kíván a sővénye, egyébb aránt jól procurálva még jo darab ideig megtart [Ördögös-füzes SzD; ÖrmMúz. 5] * jó ~ idő múlva. 1797 Jo darab idő múlva asztan érkezven [Mv; Told. 42/1] * jó ~ időtől fogva. 1738: most már jo darab időtől fogva nem hainak [Gyeke K; Ks 99 Kornis Antal lev.] * jó ~ idővel. 1669: ennek előtte jó darab idővel [KJ]. 1807: ezen utolbszori négy gyermekek jo darab idővel lettek az elválás után [Makfva MT; DLev. 4. XLA] * nagy ~ helyt messze a környéken/ vidéken. 1772 itt nagy darab helyt ezen Malomnak párja nem volt, mert nagj árviz idején itten körül bé minden Malmoknál leg későbbre állatt meg, az Árviznek pedig apadása után leg hamarébb meg indult [Ádamos KK; JHb LXVII/2. 291] * nagy ~ időtől fogva. 1831 már nagy darabb időtől fogva meg szűnt másakkal kotzodi (!), s motskolodni [Torda; TVLt Közig. szltan] * nagy ~ idővel. 1797 meg vásárlása előtt nagy darab idővel [Sinfva TA; Borb.].

◇Hn. 1754: A' Darab erdőbenn (sz) [Erdőcsinád MT; EHA].

Ha. 1684: darabat [AF; Incz.]. 1721 darabat [Kozárvár SzD; KGy]. 1776: Darabat [Ádamos KK; JHb XIX/18]. 1781 darabat [Msz; LLt 89/5]. 1830 darabat [Kv; Aggm.].

darab-asztag megkezdett (búza)asztag; stog (de griu) început; angefangener Getreidefeimen. 1750: vagyon egy darab Asztag, mellyetis most tépeltetik (így l) [Szamosfva K; JHbK LVIII/4. 3].

darabesa darabocska; bucăciță; Stücklein. 1638: Gondol Mihali egy Darabeczia affele követ az baniabol ki itvén talalt az földön [Torockó; Thor. XVI/1 Mich. Ékarth (75) vall.].

darabdeszka deszkahulladék; resturi de scindură; Brettabfall. 1574: Magdolna filep Ianosne azt vall, hogi ... Keotelwereo Berecht (!) ... hozot oda Az kemenche fwteny darab dezkat Zeoweny darabot es fat [Kv; Tjk III/3. 339].

darabfa hasábfá; lemne despicate; Scheitholz. 1598: Az Alperes ... ram tamada egy nagy eoregh darabfa vala kezebe enge(m) ott le vere az feoldre [UszT 13/21]. 1747 az J. ... édes szülő annyát kapával, más versben darab fával meg támadta, hozzá vert, megis utódta [Torda; TJK III. 144].

darabka darabocska; bucăciță; Stückchen. 1589: Enis Irtottam ez peres feoldbe(n) egy darabkat [Szentkirály U; UszT].

darabkert ?kerítésrés; o bucată dintr-un gard; ein Teil des Gartenzauns. 1610: az haaz melj az Aroko(n) túl vagio(n) mind az darab kertel [Kv; RDL I. 6].

darabocska I. 1. darabka; bucăciță; Stückchen. 1576: wagion keteos (!) nem zyn ten wy weres taffotara warroth mynth egy wyomny A ze le negy darabochka [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 14]. 1679: Cserzet, Tehen bőr, ket darabocska [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János lelt. 12]. 1700: Fejer ezüstös Materia két darabotska [Hr 1/20].

2. földdarabocska; bucăciță de pămint; Stückchen Erde. 1572: Nadasy balynt hamara valo foldetis Egy darabochykath byrnak [Gyerőmonostor K; KP Thamo (?) Mate j b vall.]. 1587: melibe egy darabochkat Zarka Antal az eo vduarához az dizno olnal el kertelt [Jedd MT; Bál. 1]. 1590: Az tarchahazy feoldreöl vegheztenek, hogy az Apahidy Kabos Mihallial Zolnj Akarnak, Az zigetbe egy darabochkat veesnek (!) [Kv; TanJk I/1. 141]. 1607: az falutól vett daraboczka*, az az Ingerens kezebe marad [UszT 15/174. — *Ti. föld]. 1622: ut által valo labian egy Retth ... Moso rihben egi daraboczika [Csicsókeresztúr SzD; SzJk 14]. 1678–1684: Rethek vadnak ... az Bóshazi Patak mellett egy daraboczka [Szilágy-cseh; SzVJk 126]. 1694: egy jo darabocska Szőlős Kert, jo darabocskan va(gyo)n Szőleje [Kővár; JHb inv.]. 1695: azon pusztá ház helyből egy darabocskát Vass Daniel vr(am) ház helyihez kerteltek [Cege SzD; Wass]. 1710: ugar sém maradt több két darabocskánál [Csz; BCs]. 1714: Szantóföld egy kus darabocska [Koronka MT; Told. 26]. 1728: taxas föld ... vagyon a koncz dombjan ... három darabocska [Nagyborosnyó Hsz; SVJk]. 1736 (A) Szőlőt Ács György Epítetté, Erdőből maga háza után, azután egy Darabocskát az Battyának adot belöle [Szentegyed SzD; Wass. Ács György (60) j b vall.]. 1746: egy darabotska ... most fogatt — fel pusztából [Vadasd MT; Told. 42] | egy darabatska fetske farkulag marad osztatlan a B(áró) Ur(a)k közöt [Mezőbodon TA; JHb XI/22. 10]. 1751: az kerek Tisztássa szélynin valo erdöket, nem különben az Szálos erdőnek végiben egy darabatskát ... magok részekb(en) el vevék [Ákosfva MT; Told. 8]. 1752: vagyon egy más darabatska* [Pókafva AF; JHb XXV/73. 23.

— *Ti. föld]. 1753: A Falu rétiből adtak volt egy darabacsát [Kisapahida AF; Told. 18] | az fen megh irt Erdőhez tartazvan megh egy darabacska, az melljetis ... attunk ő kegelmenek husz vonas forintakban [Torockó; Bosla]. 1757: a meg nevezet örökségnek ... nagyobb részit a viz mosta el, s a mi a viztől meg maradat edgj darabacsát latván az Mgős Groff Bethlen Dávid Vr eő Nga Bohoroj Juon nevű jobbágya hogj senki semmi közit hozzá nem tartya, a maga örökségihez applicalta [F.borgó BN; BK. Orbanás Juon (60) j b vall.]. 1761: A rét végeib(en) valo két kis darabotskákát egy tudom hogj Falusinak tartatatt, s a' ki leg elsőb(en) kaszállhatta [Illyésfva Sz; IB 45/9 Marosán alias Rekore Aleksza (40) zs vall.]. 1762: a midőn Falu közönséges erdeit osztották fell, elsőbenn is egy darabocskát az Udvar számára ki osztottak, s azután egymás között fell osztották [Bögöz U; IB. Andreas Kovács (47) j b és Andras Csiki (35) j b vall.]. 1767: egy darabacsát ki irtatta [Mocs K; HG. Eszterházi lev.]. 1769: ezen ... Hegyes ér Nevezetű hely körös kornyul ... Nyárádtó közönséges Falu helye volt, de eből ... Horváth Ferentz Ur számára is fogtanak egy darabatskát [Nyárádtó MT; SLt XXVIII. 15]. 1772: A Zab Földek között egy Darabatska [Szászfenek K; Bkt Mikes-cons.]. 1787: a Péterajában lévő Darabocskáknak fele [Kisesküllő K; SLt]. 1805: egy darabatska ehez tartazo Dioszegi rész föld volt [Dés; DLT az 1825. évi iratok közt]. 1824: Ezen Colonusnak különösen kaszállója nintsen hanem az Exponens Urasag Allodialis rétyeiből szoktanak nekije imit-amot-egy egy darabotskát ki szakasztani [Szásznyíres SzD; Ks 79 Conscr. 125]. 1841: Szerzett meg ezen ... Jozság mellé ... egy darabatskát [Torda; HG]. 1843: akkor pedig a' Deresztés a' Jovából egy darabotskát magának felszántott, s úgy használta [Bodola Hsz; BLt 12 Molnár Györgye (60) szolgált ember vall.]. 1849: Kender földek közt kis darabatska [KLev.]. 1866: én ide Valo Szovátaí Kus Miklos ... a Sok nyomorúságaim ki potlása véget kételinttettem (!) a belső lako Jozságomnak a külső és also végiből egy Darabotskát el adová teni [Msz; Bereczki József lev.].

3. egy ~val egy kicsivel/kevés; cu puțin; mit einem Stückchen. 1769: az ország utya ... a' mostani hidon felyül egy darabocskával ki tért [Apahida K; JHbK XLII/24]. 1843: a pank egy darabotskával bennebb esik a határnál [Körtvélyfája MT; LLt].

4. egy ~ig a. egy kis ideig; pentru un scurt timp; (bis) eine kleine Weile. 1783: Megnyugodni látszatott égj darabotskáig az eő nyughatatlan elméjek [Torockó; Thor. XX/5. 42]. 1786: a' közelebb el-mult télen egy darabotskáig Szappany Utzában Pös Thrsiánál laktam [Kv; KLev.]. — b. egy kis darabon, bizonyos távolságig; pe o porțiune mică; bis auf ein Stückchen. 1789: Len gyólt, kit (!) végén és Szélén is egy darabotskáig fel Totos Csipkével ékesített kendő [Bólon Hsz; Palotay 18]. 1802: Az Utza felől

... egy darabotskáig avatag Borona palánk [Türe K; MkG]. — e. egy ideig | egy kis darabon; citva vreme | pe o porpiune mică; eine Zeitlang | bis auf einem Stückchen. 1774: Számtarto Ur(am) ... 'a szekeret ki késérte egy darabotskáig [O.zsákod KK; LLt 196].

5. részecske; bucáticá; Stückchen. 1732: Viola szín bíbor Materia 3 sing, s, egy darabocska [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 6]. 1788: Fejér Fláner 1. sing kék veres és külömböző színű kartonok darabotskák [Mv; TSb 47]. 1841: Kék kotzkás Sponyolét dorobotska [Dés; DLt 466]. 1844: Balog Mosinak az Szallannája el veszvén meg Matoztotta s nállam egy Kis Kosárba talált egy darabatskát a Matozo Hütesség [Bágyon TA; KLev. Nutzuj János (21) vall.].

6. törmelék; fárime, bucáti mici; Gebröckel. 1679: masut minden fele romlott üveget, akár mi kicsiny darabocskatis, hordora gyujtenek [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János lelt. 36]. 1717: Edgy könyi Só, appro darabocskák(an) [Kentelke SzD; JHbK L/3].

II. Jelzői haszn-ban: 1. bucáticá; ein Stückchen. 1628: Harom darabocska feier karasya ... Harom darabocska dirib darab verez Braszljaj [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 10]. 1668: eo Kége fianak advan el penzen egy darabocska fejer on szomorlast (!) ~ p. 12. finum ewst gyanant [Kv; Öjk]. 1696: negy darabocska arany láncz [LLt 102/24]. 1714: Egj darabotska kek vászony 1,10 [SzB/Fog.; REKlt II. Apati Mihály hagy. 33]. 1724: Három apró darabotska karos fogasok [Koronka MT; Told. 29/12]. 1733: Darabatska aczél 2 | Edgj darabatska folt Csemellyet | Öt darabotska kisded fejer on [Marossztkirály AF; Told. 2]. 1753: Edgj darabatska viasz [Mezőzáh TA; i.h. 18]. 1754: Oldalos nro 2 Sodor nro 7., item 12 darabotska hus [Mezőgerébenes TA; BLt 7]. 1788: darabotska vastag vászon [Mv; TSb 47]. 1796: négy darabatska fát le vetett az Ispotály számára vitt szekér fábol [Kv; Aggm. B. 15]. 1798: 1/2 darabotska on xr 1 [Kv; Pk 6]. 1800 két izben egy egy darabotska hordo bort ki árultatott a' Selléreivel [Msz; DLev. 3]. 1805: Egy darabatska rez | Ket darabbatska Ujj Kartan [Szamosfva K; BLt 9]. 1810: Kétt darabátska fa [Jedd MT; LLt]. 1817: Egy darabotska Tot Csipke [Mv; MvLev. 8 Simonffi Susánna, elébb csizmadia Prodán Lászlóné, majd kőműves Csipkés Sámuelné hagy.]. 1839: Het Darabotska Talp a Dirib Darab Bőrökkel [Dés; DLt]. 1840: Egy darabatska fejer harisnya poszto rongyos szélű [Dés; DLt 1590].

2. kis darab (föld); o bucata mică (de pămint); ein Stückchen (Erde). 1626: az meli daraboczi ka zeoleőie uolna Kis Mihálinak ... ada eőreőkke Pethki Ersebeth Azoninek (!) [Marossztyörgy MT; Törzs. Gieorfi Gieorgi Szabedon es Kolosuari Janos Deak Kváron lakó nemes ember biz. lev.]. 1631: az Stomp mellett egy daraboczyka rét [Abrudbánya; EMLt Georg. Egri (54) jur. civ. vall.]. 1648: az Patak mellet egy Daraboczyka fű [Berkas TA; Berz. LXIV/11]. 1650: Az Mezőn

két daraboczyka Buza vetes [Sólyomkő K; SLt GH. 5] | ket daraboczyka föld [Dicsősztmárton KK; Pf]. XVII. sz. hős.: daraboczyka föld [Bethlen SzD; BLt]. 1652: adot ... két daraboczyka szena fűvet [Illyefva Hsz; BLt]. 1653: Vettem ... Egj daraboczyka Erdot [Kercsed TA; Borb.]. 1658: Az Alvinczi Felső varb(an) vőn egy daraboczyka ház helyeczkét [Alvinc AF; Berz. 1]. 1670: volt hat daraboczyka Erdeje [Tarcsafva U; Pf]. 1671: adott volt Samsond falua holmi daraboczyka febldeczkét [Mezősámsond MT; Berz. 14. XVII/8]. 1676: I(ste)n oltalmazson hogy olyan daraboczyka föld felett én alkalmatlanokodgyam kglldel [Tóvis AF; Bál. 1]. 1680: egy daraboczyka szanto föld [A.porumbák F; ÁLT Urb. 50]. 1685: Tudom hogy az Sándor János uramék gondviselőjök Gaspár Benkő Samuel Uramnak adta vőlt hogy megh kaszáltassa azt az Kisseb Vizi Péter jóságá között való kis daraboczyka jóságot [Altörja Hsz; Borb. II] | egy daraboczyka lóétetni való hely [Nyárádtó MT; Told. 27]. 1686: egj daraboczyka Pusztá tóhely [Désakna; Hr 5/1]. 1687: az Tompos Imre Csűre hata mégget vagyon egy daraboczyka kővécs [Menaság Cs; EHA]. 1690/XVIII. sz. hős.: ozon Dorna oldalának nap kelet felől való Vegeben egy darabotska Volgy és oldalatska marada fen osztatlan [M.fodorháza K; RLt 1]. 1693: ada Uzonba(n) egy daraboczyka Jozsagot ... ada egy daraboczyka kender rodet [Uzon Hsz; BLt]. 1694: lapos csere között hagyatot egy daraboczyka föld [Mezőméhes K; Wass]. 1695: jutat elsőben egy daraboczyka őrg-segh (!) [Ilencfva MT; DM 2. XIII B/b. 4]. 1696: vagjon ... egj daraboczyka kaszálo [Cege SzD; Wass]. 1697: azt az Daraboczyka helyet Diosi Ur(amna)k zalogb(an) nem atta [M.köblös SzD; RLt 1]. 1699: ezen jozsaghoz szakasztanak ... egy daraboczyka jozsagot [Kilyén Hsz; BLt]. 1700/XVIII. sz.: egy darabotska szénafű [M.felek U; Hr 5/4]. 1702: az a Daraboczyka lopally az Kin ... Fejer vari Sandor Sigmond Vram kapdas [Fejér m.; Kath.]. | egy daraboczyka veteményezni való földet, mindenkor életéig ad, és enged [Kv; Pk 7]. 1703: Egj kis daraboczyka szőlőczke [Ádamos KK; Pk 7]. 1711: egy daraboczyka Jozsag [A.csernátan Hsz; BLev.] | egj Daraboczyka major-ság Szőlő [MvRK Bethleni András kezével]. 1712: az Bárdosi hataron levő egj daraboczyka erdő [Mv; Wass]. 1714: (A) Ház helyly avagy daraboczyka csegely vagjon . azon Balastelkj Lutheran Ecclesia Papság Házának háta megett [Balázstelke KK; JHb XX/3]. 1716: vagyon két daraboczyka erdő [Csekelaka AF; KCsl 16]. 1717: vagyon egy daraboczyka kaszálo [Dés; DLt 504]. 1719: egj Daraboczyka hasáb szőlő [Ecsellő AF; Kath.]. 1722: Vagjon Egy dorábacská szanto föld [Szőlőfva KK; Kp III. 112] | edgy daraboczyka föld [Kissolymos U; Márkos lev.]. 1722/1814: egy Darabotska Fetske farku Circiter három köblös Szántó Földétske [Kisjenő SzD; Bet. 1]. 1723: azon ház helyecskéből régentén el Szakadott vagy quo quo modo el foglaltatott volna azon daraboczyka Czikkely [Dob.; RLt vk]. 1726:

lévén egy darabotska széna fűvetskeje a Falunak keskenyen az Ur földé mellett [Koronka MT; Told. 19/1]. 1728: Vagjon ... egy darabocska kaposzta föld [Málnás Hsz; SVJk]. 1731: egy darabocska egres (!) fagbol (!) allo Szabados erdőcske [M.nemegye BN; Berz. 7. XVIII. 68/1]. 1732: A Szőlő Hegy felett a Kellési patakra nyulik le edgy darabotska tilalmas makk termő Csere Erdő [Szászsztyakab SzD; TSb 51]. 1733: két kis darabatska szántó föld [Gálfva MT; Sár.] | Vagjon ott fennye az Ér mellett égy darabocska egy Bugjára valo Retetske [Vaja MT; i.h.] | ada három forduló határban három darabocska földet, es az felső tanorok nevű helyben az porongjnal egy darabocsa (!) szena fűvet Zalagban [Jánosfva U; Borb. II]. 1735: két darabatzka Pusztás Szőlő [Pókafva AF; Kath.] | Janosi István Uram ... Urszan Gabortul kérte azan darabacska kender földet [Szentegyed SzD; Wass. Fazakas Peter (20) zs vall.]. 1736 a' Cséhnél van egy darabotska Tziheres [Búzásbesenyő KK; EHA] | egy darabotska Lo tőzveklő hely [Noszoly SzD; CU] | Vagyon egy darabotska tövisses berek az Nyárosba [Földvár TA; CU XIII/1. 295]. 1737: hár(om) darabacska ross föld [Tancs K; Told. 11/73]. 1739: más Hurubácskát 's darabocsa földet excindálván nékie; azon Házacsckára reá ment [Dés; Jk]. 1740: A János Cseréjében edgy darabocska bokros hely (k) [Egrespatak Sz; EHA]. 1741: egy darabotska parlagban álló föld a Fújmorában (k) [Pókafva AF; EHA] | ket darabotska Fold [Szentimre Cs; Hr 30/12] | adanak ... egy darabocska mint egy hat vagy hét vekani földdecskét [Szentbenedek MT; Told. 22]. 1742: A körpényesen egy darabotska vágot Erdő [Marokháza K; Ks 4. VII. 1]. 1744: A Nyár fánál egy darabotska irtott rét [Marossztkirály AF; EHA] | egy darabotska majd haszontalan hely az Falu Borju Tanorokja mellett [Backamadaras MT; EHA] | egy darabotska pusztas sessio [Désakna; Hr 1/31]. 1746: Pópa Adam Exponállya hogy itten ... idősb Gyurgya Juontól egy darabotska örökséget vettem 20 májásokkal [H; Ks 62/10] | adott Daroczi Samuel Ur(am) két darabotska földet [Szőkefva KK; Ks 91]. 1747 a' Falu adott volt az elmúlt Tavaszkor nekem egy darabotska helyet [Kismuncsel H; Ks LXII/20]. 1748: lá Pojána áluj Petru nevű helyben leven egy darabotska irtása néhai Száva Andrásnak [Brettyélin H; Ks 62/16] | volt egy darabotska széna fűve [Torda; Borb.]. 1750: a Só székie egy darabotska Rétet és oldalt praetendálnak a' Szabad Rendek Falu közönséges Rétyinek lenni [Koronka MT; EHA]. 1751: In Gura Péreul (!) a pruzsi lévén edgy darabotska helyem ..., ellébbi obligatioja ellen az I nem aquiescalt a metákot ki vetette, s mostonis háborgatotom általa, azon darabatska földömben [H; Ks 62/5] | A Bene Revinel egy darabotska Ecclesia fűve [Egerpatak Hsz; DLév. 5. XIV. 1]. 1752: vagyon edgy darabacska Szanto Földe [Mezőkölpény MT; Berz. 4. 21. K. 2]. 1753: igirtünk ő kegyelmenek az magunk hatarunkan egy darabacska

erdőt [Torockó/Gyertyános TA; Bosla] | egy kis darabacska föld [Kv; Aggm. 64]. 1754: (Ezen) felyül (!) vagyon edgy darabotska tövisses erdő [Hosszúmacskás K; BHN 142] | Az Vágás Utra jár véggel egy darabatska szanto Föld [Kisillye MT; EHA]. 1755/1805 most Sz. György napjára akarnék váltani ki egy darabatska Jozságot [F.zsuk K; SLt XLVI. 7 Suki János Ferentzi Györgyhöz]. 1756: égy darabotska szántó földé [Petek U; Hr 3/15]. 1757 úgy hallattam az Apámtól hogj hét magjar forintokban haeralt mindeddig nálunk azon kis darabacska örökség [F.borgó BN; BK. Pópa alias Fleminnd Andréés (55) jb vall.] | ha mi keves Buzát inseminálni kívánunk annak határunk nintsen, hanem az nagy erdők között igen nehéz erdőből kell nyitnunk egy egy darabotska oldalas hegyeken [Kimpény H; BK ad 144] | az ucca közönséges földén volt egy Darabocska káposztás kert [Kárásztelek Sz; CU]. 1758: edes Fianak ... ada itt a' Meszkői hataron egy darabatska rétet a' Köz pad nevű helyben [Asz; Borb. I] | Ada ... Vadadnak also resziben Telkén egy Dorobotska ben valo örökségit [Vadad MT; EHA] | Ada ... egy Darabotska ben volo örökséget [uo.; VK] | az Fügő tetőn tudak egy darabatska Földet [Feketelak SzD; LLt 64/1767]. 1760: Gliganu nevezetű helyben egy darabotska kaszalo lévén ... annak felit Lupás Toma birja [Bukuresd H; Ks 62/4] | Kerseczi Nyágy András Felesége Tyirána Exponalya hogj Mada Janostol Zalagositván edgy darabatska heljet ..., melyben Mada János igyekezik füz fagnak körülette plántálásával turbalni [Kersec H; Ks 62/13] | egy Darabatska kaszalo (!) [Körtvélyfája MT; LLt] | egy darabatska szilvás [Remete MT; Sár.] | Mosa László Ur(am) ... Zállagasitatt ... egy darabatska Szőlőt [Árpástó SzD; BK]. 1761: egy darabotska pusztas Csere [Fejérd K; HG]. 1762: két darabotska föld [Kide K; Bíró János lev.] | a ... berekből szakasztatta ki ezt az darabatska berket a víz [Körtvélyfája MT; Bál. 87] | egy darabotska Rét [Rigmány MT; LLt 86/2] | az melly darabotska Házhelyétsket [Túr TA; AbN]. 1763: egy darabotska kaszálóccka [Szabéd MT; Berz. 5. 44. S. 30] | egy daraboccka két ől széleségű ... pusztás szolejek [Torda; KW]. 1764 a szőlők mellett ... a mely darabotska szántó Föld vagjon ... ki birta ? [Fejér m; JHb XXVI. 22]. 1765: más hasonlo egy darabotska pusztas helyetske [Csávás KK; LLt] | egy darabatska szántó földem [Szentháromság MT; Sár.] | maratatt egy darabatska szőlője itt az Bágjoni^a határan [Told. 3a. — *TA.]. 1766: Vagyon két feldl égy égy Darabocska kaszáló [M.köblös SzD; RLt] | Pap Stefán ... egy kis darabatska Irott-vánt kezdett volt [Szentegyed SzD; Wass. Molduván Kratsun (80) zs vall.]. 1767: van egy daraboccka Lábocksánk [Dob.; Mkg] | egy darabatska nyil [Pete K; LLt Fasc. 129] | egy darabatska helyt fenyő deszkából valo padlásai vadnak [Nagyernye MT; i.h.]. 1769: lévén ... egy darabotska Szántó földje [Backamadaras MT; CsS] | Nyocz vékán vetett kétt darabacska buzája Kétt

darabacska Törökbuza Vetesse [Marossztygyörgy MT; Ks 67. 48. 31]. 1773: egy darabatska föld [Vingárd AF; LLt 53/17] egy darabatska Pusztá hely [Mezőkerked K; LLt]. 1774: a Kapunál egj darabotska Cziheres bokros pusztá szőlő föld [Vaja MT; EHA] adott volt más darabotska szilvást tserébe [Kettősmező SzD; JHbK LIV/3. 5]. 1775 Bozonakon egy Darabotska Szőlő [Középlak K; KHn 299] egy darabotska Uraság földje [Komjátszeg TA; AbN]. 1776: egy daraboczska kaszálo Rét [Backamadaras MT; Hr 1/15] egy darabatska Akol hely [Keresztúr MT; MvLev. Nemes lev. 9]. 1777: egy daraboczska Szena fű helyem [Szentkirály Cs; Hr 8/27] Tudom bizonyosan hogy a' meg nevezett Jobbágyok esztendőnként egy egy darabotska Földeket adtanak ki barázdára [Sajóudvarhely SzD; KS. Steph. Veress (46) j b vall.]. 1779: kérvén egy darabotska Rétetskét [Kv; HG] egy darabotska Szántó Föld [Szövérd MT; Told. 25]. 1780 Kétt véka kendere valo darabatska Föld [Bukuresd H; Ks 113 Vegyes ir.] egy darabatska Erdeje [Backamadaras MT; CsS] (Adnak) Ugyan azon Hegyen két kis daraboczska Szőlőt [Zilah; Borb. II.] egj darabatska heljet vettem a Nemes Várasztól [Torda; KW]. 1781: egy darabotska irtás [Királyfa KK; LLt 24/25] Controversias heljnek edgy darabotska részit az belő széllin az mesde hátton szántotta [Bibarcfa U; Hr 1/22]. 1784: Vagyon két darabatska erdeje [Dlós K; JHbK LX/19. 63]. 1786 Vagjon az Rakosi Labban az Körtövefánál egj darabotska szanto föld [Asz; Borb. I.] Mindgyárt a' Gáton fellyül a' To Marton vagyon egy darabotska Szegelet az Ut és a' Tó között [Mezőbánd MT; TSb 51]. 1787 Vettem egy Darabatska kaszálott [RLt Mich. Szarvadi kezével]. 1789: egy darabatska gyp [Mezőkölpény MT; Hr 6/55]. 1791 volt Cispék Borkának egy darabotska öröksége [Várfa TA; Borb. II Nic. Székely (59) nb vall.] Telek pataka mellet lévő egy darabotska kaszálo [Firtosmartonos U; EHA]. 1792 Vagjon Rákoson a Falu derekáb(an) ... egj darabotska Jozság [Aranyosrákos TA; Borb. I]. 1793 a Comunitás erdejéből egy darabotska mintegy egy szekér szénára valo rétetskét mi irtottunk az Atyámmal [Kalotasztkirály K; KHn 54] edgy kis darabatska Erdeje [Kakasd MT; DM 2. XIII. B/b. 16] az edgyik darabotska erdejib(en) akkoris volt valami vékony rendű tűzi fa [Fintaháza MT; DM 2. XX. A] a' Kis Buruzlo nevű helyb(en) lévő kétt darabatska fratvány [M.köblös SzD; RLt]. 1794: semmi bizonyost vallani nem tudok ... azon darabotska helyetskéről [Somlyócehi Sz; BfR dobozott anyag X]. 1796: Az Ördög vára alatt, egy darabatska kaszálo [Pujon SzD; Wass]. 1797: vagyon egy jo darabotska Erdő [Szentgyed SzD; Wass Conscr. 177]. 1799: Tit: Dosa Gergely ur három szegű forma darabotska Jozsága [Kakasd MT; DM 1. I. 7] valami darabotska Comune terrenum [Dés; Hr 5/46]. XVIII. sz. v.: ezen darabatska Szalatruk nevezetű Teritoriumatunktól is meg fosztatnánk [Szelistye

H; Ks 75. VIII. 97]. 1801: Vagyon egy darabotska kaszáloja a Levitanak [Mocs K; SzConscr. külön mell.]. 1802: ujj Fogások között lévő azon Darabotska szőlő hely [Dombó KK; EHA] egy darabotska valamennyib(en) fel Serdült Cziheres erdeje [Lőrinczfa MT; SLt 12. V. 18]. 1803: Vagjon ... egy darabatska erdeje adott egj darabotska kaszálotskát [A.jára TA; CsS] adott volt egy kis Jozságotksát, és egy darabotska Földet [Szenterzsébet U; Borb. II]. 1804: egy darabatska hely a Gáton innen a be kerített Törökbuzás kertnek felső széliben [Km; KmUlev. 3 Zágani Szabó András kezével]. 1805 Mitu Kodrán ... kér magá(n)k egy darabotska helyet az hová házat építhessen [Volkány NK; JF 36] lévén a Kakasdi határ(b)an egy darabatska hasanlo fel Serdült Cziheres erdeje [Lőrinczfa MT; SLt 12. V. 21 Kis Görgényi Jánosi Antal hit. ass. vall.]. 1806 4. Darabatska alodialis szőlő [M.sáros KK; DLev. 4. XXXVIII] az Árok szomszédtságiban kis darabotska kerek fiatalos bük erdejek [Bede MT; EHA]. 1807 Köblös felől vallo Fordulojában az ugy nevezet Gombásné Gödre fenekében egy darabatska Bokros iratványak [Páncélsehs SzD; EHA]. 1808 egy darabotska kaszálo [Százpatak Hsz; Hr 19]. 1809 az ugy nevezett Hugyo dombon egy darabotska hely [Dés; DLt] Somosdon" .. vásárlott P. Horváth Károly Ur egy darabatska Erdőt [SLt Vegyes perir. — *MT]. 1812 leven Kis Illyében ket darabatska kaszalom [Mv; LLt]. 1813 Ugy látom, hogy ezen daraboczska föld . . a körül szomszédolt, és Határbeli jegyekkel körül vétetett Ilgos Exponens Groffné Aszszony eő Nga fogásának, mintegy egy köből férúségét teszi [F.berekő Sz; BfR III. 12/9]. 1814 Az Udvarház háta meget vagyon egy darabotska Palánt Szőlő [Septér K; Bet. 3] Három darabatska Erdejek [Moruc; CU. — *Szászmróc SzD.]. 1815 edgy darabotska Erdő [Kissáros KK; DM 2. XI. A. 14] edgy Darabotska Szegelet Szőlóm [Backamadaras MT; Hr 1/9]. 1817 a zsendelly alatt lévő Párkány egy darabatska helyt Repara(t)iot kíván [Ördögösfüzes SzD; ÖrmMúz. 1]. 1818 a' Juon Morus praedecessora irtott az Dán Morus helje oldalaban egy Darabotska oldalt mint egy 6 ploszka széna termő heljet [Petrilla H; JF 36 Prot. 25] egy darabatska Szőlő [Kelementelke MT; NkF]. 1820: két darabatska Erdők [Nagyadorján MT; NkF] egy kis Darabatska szántó Földök [Etéd U NkF]. 1822 Egj kis darabotska szölotske [Kv; Pk 7] egy kaszálotska egy más Darabotska Szőlő [Jára MT; KelM]. 1823 egy darabotska maleval be vetett föld egy darabatska szegelet erdő [Dés; DLt]. 1825: a' ... Botzokban lévő darabatska erdő [Majos MT; Told. 48]. 1826: egy Darabatska Bokros helj [Mezőbánd MT; TGsz 50]. 1828 egy darabatska Szőlő hely [Cege SzD; Wass]. 1829 lévén egy Daraboczska erdeje az Erdő Farka nevezetű heljen [Csékélaka AF; KCsl 16]. 1830: Szurdok Tsorgojánál azon darabotska Föld eddig is az Eklésiájé volt [Magyarókerke K; EHA] Hét darabotska Szántó Földekkel [Nagy-

adorján MT; NkF]. 1838 egy darabatska most le vágott Erdő hely [Mezőnagycsán TA; TGSz 35]. 1840: két darabotska kaszáló [Bikszád Hsz; MkG Urb.]. 1841: Percipáltam Felső sz Mi(haly)falvan* a Két Darabotska Puszta telekért 15 Rft [Bosla – *TA]. 1842: Vagyon egy darabotska bokros erdő a' Bűdes oldalon [Felfalu MT; EHA] | Vas Mihály ... által adá egy darabotska földyit [Bözöd U; Borb. II]. 1848: egy darabatska Fűzessel bé nőt Szegzeletcské föld [Dés; DLt]. 1863: lévén ... egy Darabotska haszony vehetetlen parlagjak [Szováta MT; Bereczki József lev.]. 1871: egy Darabotska pusztás hely [Bere MT; EHA].

3. gombolyagocska; ghem mic; Knäuelchen. 1664: Egy daraboczká Fonal [Dés; Hr 2 Fasc. 23]. 1677: két daraboczká gyapott – v(a)l(e)nt f. –/15 [Kv; RDL I. 155b].

4. hordócska; butoiag; Fäßchen. 1748: most öt darabotska borát vitette Lőtssei vramhoz [Torda; Borb.].

5. szakaszocska, rövid szakasz; o portiune mică; ein Stückchen. 1636: az haz vegibe(n) vagyon egy daraboczká keő kerítés [Siménfa U; JHb Inv.]. 1851: van egy darabotska sövény kert meg lehetős állásu [Erdősztyörgy MT; TSb 34].

6. részecske; bucățică; ein Stückchen. 1626: egy küs daraboczká faual ugj oltalmazza uala magát [Szentgyörgy Cs; BLt]. 1633: oda ada neki azt az kis darabocská hustis [MvLt 290. 139b]. 1638: Hallottam hogy montak az emberek hogy az Ura(m) Szabadossa egy Daraboczká követ vit volna el az köz köből [Torockó; Thor. XVI/1 Joh. Bartha (35) jb vall.]. 1694: az harmadik penig vak Ablak; melljb(en) keresztül áll egy darabotska deszka hol mit le tenni és tartani valo [Borberek AF; BfR Néhai ifj. Bálpataki János kúria-leírása]. 1726: az városon pedig senki csak egy darabocská kenyeret sem adott [Ne; Ks 90]. 1751 Látam Fazakas Ferencz Uramnit egy darabotska Cserefát [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 151]. 1770 Páskuly Jankonak Semmi más tolvaj-ságát nem tudjuk nem tapasztaltuk, hanem hogy telen által az hidegnek szenvedhetetlen volta miat iminnet amonnét egy s más darabocská fát el nem vit s el nem egette nem mondhattuk [Mezőpagocsa TA; SzentkGy 3 román és 1 magyar tanú vall.]. 1776 egy darabotskát a pereczből M. Annikó Kis Aszszony bé fala [Msz; LLt Christina Kováts cons. Stephani Miklos (55) vall.]. 1781: az Élés házbán sints most egyéb számba vehetőbb portéka egy darabotska Szalonnánál [Pálos NK; Hr]. 1813: egy darabotska Talpal réá vert [Dés; DLt 56/1814]. 1829/1830: egy kitsiny darabotska miveletlen arany [Zabola Hsz/M.régen MT; TLt Köz. ir. ad 196/830].

Szk: egy ~ ideig. 1846: le mentem boltunkba s ott voltam egy darabotska ideig [Dés; DLt 530/1847] * egy ~ idő alatt. 1814: a' maga helyén áruván egy darabotska idő alatt [Dés; DLt 203] * egy ~ idő múlva. 1765: És midőn egy Darabotska idő múlva vissza jöttem volna,

a Falub(a), találám [Kóród KK; Ks 18/LXXXVIII. 11] * egy ~ időtől fogva. 1765: edg darabotska időtől fogva [Tarcsaíva U; Pf]. 1808: egy darabotska időtől fogva oly privatum Just kívánt formálni [Mezőpanit MT; Berz. 5. 43. S. 113] * egy-egy ~ ideig. 1840: olykor olykor mint Kereskedő Emberek szoktak még hol egy egy tsikot, hol más Marhátskákatis egy egy darabotska ideig tartogatni, 's ismét el adni [Balásháza Sz; RLt] * jó ~ idő múlva. 1823: jo darabotska idő múlva haza felé indulván [Dés; DLt].

Ha. 1774: darabotska [T; CU]. 1779: darabotska [Csicsómihályíva SzD; LLt 34/16] | darabotska [Királyíva KK; LLt 24/15]. 1792: darabotska [Mezőbánd MT; MbK]. 1842: darabotska [Vaja MT; VH].

darabol 1. darabokra vág, feldarabol; a táia in bucăți; zerstückeln. 1692: ki mentünk az Török buzánkban, az szeplaki Disznokat ugj eoltűg, vertük, perseltük s ettük ... Giller Peter es Janostis lattam hogj perselte s darabolta [O.szent-lászló KK; SLt AF. 20]. 1782: Dakó György előttünk a' Nagy fejszével darabolván a' Gerendának való fát, már azon részét, a' melyet mi utánna bárdoltunk, ki vitte vala [KLev.].

2. feloszt; a împărți; aufteilen. 1683: Aszt az haz helyet ..., oltalmazza mindenektől, el idegeniteni, darabolni, foglalni senkinek se hadgya [Sófva BN/Sv; Ks 14. XXVII. 3].

3. szántogat; a tot ara; nach und nach pflügen. 1765: ezen végig vetett szántó földnek az arók felől való vége kaszállonak hagyatott vóit..., az után Ékével kezdetek rajta fordulni és imitt amott darabolni 's belyebb harapozni [Kéménd H; JHb XXXIII/18].

4. ~va részletenként; in fragmente, in bucăți; teilweise. 1806: A Phaedrusbolis tanultam egy néhány verset darabolva [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 154].

daraboltat felosztat; a împărți; aufteilen lassen. 1752: Szimok Mihály Exponállya, hogy az mely örökségen lakik, Mandra Balint ortákjával felit birja, az más felit pedig Rátz Petru, és Szabo Mihály, régenten fel lévén osztva, a' mint mások bírták eők is apprehendáván birni kívánnák, de Rátz Petru ezzel nem elégedvén ujjab osztózást kíván, az földeket, kaszálókat darabolatni akarja [Radulest H; Ks LXII/23].

darabont 1. (gyalogos) katona; pedestraș, infanterist; Fußsoldat. 1557 Mywel hogj, kyalne Azzon ew felsege, ket zaz drabanthot keer, Az zaz Wraym azon keryk Byro wramoth hogj mind az eges thanaczawal kyalne Azzonhoz mennyen, Es aggyak eleyben mynemew therheth wyselth wyselys, az Zegen waras, Melyeth az eges Erdelyben walo Warasok nem mywelthek ... [Kv; TanJk V/1. 19]. 1558: Consors Hendryken (így!) azth walla megh eskewen hog mykor három darabanth wolth az ew hazanal, es waczora wthan eyel Lattha az Mas hazbol hogj egyk darabonth

Az Masyk wthan Bement az Annoshoz | Pether Bernald ... Azth walla, hogy ew adoth wolth zallasth Annosnak egy kys hazba ... Annak wthananna lattha hogy sok darabonthok oda menthek Annoshoz ees oth halthak Az Annosnal lattha Reggel hogy Anna Az Annos ewchye wontha wolth fel az darabanth sarwyath [Kv; TjK tör.]. 1573: Ferkel Miklos Azt vallia hogi Az eo hazanal volt korchoma Ieottek Be oda harom drabant (lgy!), Azok le vitek..., mykor ott Innanak, Mondanak az drabantok My dolog hogi Itt Ninchen Kerekes Ianos ..., Az drabantok azt Montak hogi vgian meg akaryak keresny [Kv; TjK III/3. 304]. 1577: Az Varba penigh Drabantokat annyit tarchon mostany Ideo allapattyahoz kepest az mynyt (!) mostansagal ew eleotte tartottak [Ks Báthory Kristóf aláírásával]. 1579: Az 2. Augüsti ... Az Napon Jüwan (!) Mathe warady kiuchys (!) 3 loan wyte az Horüat Janos es pyspeky ferenczet warady Trabantokat Hüngnadyk (!) fizetem f. 1 d. 50 [Kv; Szám. 1/XVIII. 30]. 1585: 26 May. Az moldouay Vayda darabantyt kellett Feyeruara kwidenwnk attunk egy zekeret alayok Kuczhsy Benedeket 4 lonal fizette(m) Tordayg Neky f. 1 [Kv; i.h. 3/XXII. 8] | Ezen keozben Iuta ky eg sywegetlen Drabant, s monda: Ieozte vizza ha Curwa Nem Az Anyad, Monda a Katonaknak egik a'ky tauolb vala: kinek mondog azt, S monda, ugia(n) Neked Mondom, En az harom Katonanak egikel bezelek vala Akoris kit esmerek, Azonba Az darabantot vonzak vala be Az Azzony Nepek, de Nem Mene En ozta(n) onnet el Ieowek, es Nem tudom ky sertette megh ozta(n) a' Drabantot, Enys zolitam vala Az Drabantot hogy Ne hyon senkit vizza, s be Mennie(n) [Kv; TjK IV/1. 524]. 1588: 3 May Philep Janos vitt harom drabantot egyky Tizedes, az masik keoz legin Vrnk leuele nalok leuen attam Tordafg harom lora neky d. 75 [Kv; Szám. 4/I. 7]. 1589: Caspar gabriel vitt egy Beteges darabbontot Tordara 2 Louon f. — d. 50 [Kv; i.h. 4/VI. 121 Stenzely András kezével] | 26 (January) Fabian hazy Jstuant, az Drabantok hadnagiatt vitte Nagi balas Huniadra attam harom lora neky f. 1/— ... Az Drabantok portekaiat vitte Soos Jakab Huniadra, kiket Varadda kwitenek, attam 6 lora neky f. 3/— [Kv; i.h. 4/X. 63]. 1590: Telekffaly Leorinczj Vrnk darabantia [UszT]. 1592: Az Cardinal derebanti portekaiat uitte Maios Matias Polchj Marton 4 lowokon Vywarigh f. 1 d. 50 | 21 Decem(bris) mostan jutottak meg az szekeresek az kik utozor az drebantok portekayat Desre vitték* [Kv; Szám. 5/XIV. 73, 192 Eppel Péter sp. kezével. — *Ez a bejegyzés más kézzel, mint a számadás többi része]. 1592 k.: Bassa Georgy vdwar hely varban valo darabant [UszT]. 1595: 28. May: Zocz Mihally W(ram)nak, hogy az Varos 50 Darabantyat, feierWara vitte és be mutatta Adatanak o km(e)k költsegül f. 5 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 130 ifj. Heltai Gáspár sp. kezével]. 1596: Biro vram paranchola, hogi az zekeli drabantok hadnagyanak aiandekot viglek [Kv; i.h. 6/XXIX. 95 Bachi Tamás sp. kezével].

1599: menny inegh vagion ez varoson holott az egyeb zomzed varosok az hadban valo darabantok tartasat nem anyera ezettek megh minth az my Varosunk [Kv; TanJk I/1. 340]. 1608: En nem tudom kj Jobbagia leöt uolna, Kün Janosnak az aptia, Kün Jmreh, hanem tudom azt hogy Betlenben lakek, de akkoris Drabantul szolgalt ... keoztünk neüelkedek fel, az vtha(n) mihal vaida Drabantia leön, ismet az seregbeöl haza jwüed, ozta(n) úgy szerzenk nekj egy eözuegy Azont [Kozárvár SzD; SLt CD. 3 Nagy János jb. vall.]. 1632: Fizett (!) Uarbéli Drabantok. Pal Ianos Tizedes Nagy Istuan Tizedes ... Dobos Ianos Dobos ... Horuath Andras Tizedes [Fog.; UC 14/38 Urb. 108—9]. 1640: Varbeli fizetet drabantok, kiknek hazok uagyon Fogarasban. Pal Ianos ... Tizedes Marussi Ianos drabant* [Fog.; UC 14/48 Urb. 7—8. — *Köv. a többi darabont fels.]. 1650: Az Darabantok Portekajokatt Viszik Deesigh Kemecsj Jstua(n) Negy Eökre, Pusztaj Janos(n)ak ket Eökre [Kv; Szám. 26/VI. 389]. 1659: Az felső varbeli Darabantoknak, az fel vetes szerint fizettem fl. 1/— [Borberek AF; Wass. Perc. 52].

2. kb. várjobbágy (vmely várhoz tartozó falunak a várhoz az igényelt mértékig gyalogos szolgálattal tartozó katona-rendű férfi lakosa); sərb/iobag de cetate (locutor al unui sat fiind de stăpînire a unei cetăți/unui castel obligat la serviciu militar la infanterie); Burgsaß (zur Militärdienstleistung gepflichteter Bewohner des einer Burg angehörenden Dorfes). 1564: ezelnékj kezdi Zekj Pais Janos eo naga darabantia [Bál. 74]. 1571: En magam ew felsege drabanttya wagyok [Szentgyörgy MT; Bál. 78]. 1586: Bodo Istuan vrnk Darabantya [Nagykászon; BK Miss. 1145—78]. 1590: egyfelől az vitező Jankó Gáspár, másfelől Torjai Pal urunk o nagysága drabantja ... Maxán lakozandók, tönék mi elöttünk ilyen alkalmat és végezést [Maksa Hsz; SzO V, 145] | az Darabantoknak perlenyek szabad ne ligien [Jobbágyfa MT; Bál. 89]. 1591: Feöl peöreös Beögeözj Benczeör Peter wrünk eö Ntsága drabantthia prokathora Damokos Peter Lengielfalj. Al peöreös Damokos Janos Beögeözj wrünk eö Ntsága Jobb(agia) [UszT]. 1594: Rákosrol Mikely Jósá urunk o nagysága darabantja [Szenttamás Cs; SzO V, 155] | Teöruen zerennt ualo adojobokt hyt szerent mongjak, hogi szent Mihali adaiat attanak eztendeöl altal kez penzeöl f. 93 d — de az tyz drabantnak mit kellett uolna fizetni ebbeöl ki tuttak az eö adaiokat [Bagos Sz; UC 113/5. 16]. 1596: Demeter Peter Vrnk eö felsege drabantia vala ... Demeter Peter priuilegjumos drabant vala, hazarül az adoös aszal zalott uala le [Fancsal U; UszT 11/77]. 1615: Z. Martoni Dóbróczi Balas, drabant (70) [Csz; BLt 3]. 1632: Boörök. Ztoyka Ursz, Borzan Ursz. Barb Sndelie. Ztoyka Rine. es Opra Alda. Ezek louok hatan Zolgalnak az varhoz, a' mikor az szwksegh kenannia. Lupul Sindilie, varbeli Drabant [Herszin F; UC 14/38 Urb. 28]. 1638 k.: Barla Andras eoreokeos iobbagy drabant [Mákó K; GyU 43]. 1640: Kadar

Janos Drabant [Gyalu K; GyU 55] | Serban Roma(n) ... Darabant. Mihaila Voncsa ... Darabant [Vojla F; UC 14/48. 110] | Krisztani Czinguilie Drabant az varhoz [Dragus F; i.h. 114]. 1641 Fwzesen lako Laposi Janosne Kerey Ersebet Vyuarhoz ualo Darabant Felesege Anno(rum) 65 [Kv; RDL I. 125]. 1642: az Darabantok buzaiait kinek 16, 20 kalongja uolt megdezmalta Zilagy Vr(am). de Balogh Istuannak gel. 80. Takacz Janosnak gel. 30. pallerok(na)k meg engette [Gyalu K; GyU 82] | Mate Gergely ... Varbeli drabant Mihaly Gergely ... Varbeli^a drabant [Körösfő K; GyU 71. — *Itt és alább a GyU-ból való adatokban a *vár* és *várbeli* megjelölés az akkor fejedelmi kézen levő Gyalu várára vonatkozik]. 1652 Szekely Georgy Drabant az Varhoz. Lippai Istuan Drabant az Varba(n) [Gyalu K; GyU 117] | Varga Marthon Drabant az Varhoz [Jegenye K; GyU 104]. 1696 Kis György Darabant (21) [Mikháza MT; Berz. 17 Fasc. XII]. 1696/1722 Királyi Thamás Samos (!) Uj várhoz való Darabant [Vízszilvás SzD; Wass]. 1751 Néhai Szász Mihály Szamosujvári Dominiumhoz való Darabant rélicája, A(nn)or(um) cir(citer) 80 [Ördögösfűzes SzD; Borb. I]. 1801: A' Quartabol középz természetben a' Darabantaktol, kiket-is a' Sz-Ujvari Communitás dezmal 2 kal(angya) ősz Buza 1/2 Veder Bor [Szépkényerű-sztmárton SzD; SzConscr. külön mell.]. 1823: Darabant Harangazo György [no. Told. Eszterházi bonificatio 782].

3. (vár)kapuőr; paznic la poarta cetății; (Burg)-Torwächter. 1567: szent margit asson Napian attam gergelnek az hid kapu (!) vallo darabantnak f. 5 d. — [Kv; Szám. 1/XIII. 80]. 1582: 1582 Keowetkezyk az harom kapwbely 18. Drabantoknak fizetessek 9. January. fizettem az Drabantoknak f. 57^a. 9 Decembr(is). fizettem az keet kapwra tyzenkeet drabantnak f. 38. Az Monostor kapwra fizettem Eott legennek f. 15 [Kv; i.h. 3/V. 57 Lederer Mihály sp kezével. — *Utána a köv. hónapok 9. napján a sp ugyannekkora összeget fizetett]. 1585: Az kapubely drabantoknak Adata B(iro) V(ram) f. — d. 25 [Kv; i.h. 3/XVIII. 18a Gellien Imre sp kezével] | Theowissy Menyhart, Zabo Mathe, Angial Marton, Zaz Balint Az Keozep kapubeli Drabantok hwteok vta(n) valliak fel Vontak vala a kaput Immar es a' Kis Aytotis be teottewk vala, Jüta Azonba Az keozepwczaj Capita(n) Nagy ferencz leania, ky bort vizen vala Az vranak keredzik vala ky, mert meeg zinte akor teottewk vala be [Kv; Tjk IV/1. 462]. 1586 Az Hóo Penszesek Fizetessek 17 Januar: attam eleszeór hóo penszt az drabantoknak az harom kapwra f. 57/ 20 Maj Miert hogj az hid kapw belj Tyzedes Benedek nem zolgalt ez holnapban, az eó fizetese meg maradot eó kiweolle az tsóbbinek fizettem f. 53/ [Kv; Szám. 3/XXIV. 3]. 1590: Keouétkozyk az Harom Capubely drabantoknak fizetessek hoo Zamrah. Monosthor capúra 15 Januáry Thyzedesnek, Az Ladas Jstuanak Tyzed alyara fizettem f. 19 ... Hyd capúra való fizetes Az darabantok-

nak. 15 January Tyzedesnek Nagy Benedeknek tyzed alyara fizettem f. 19 [Kv; i.h. 4/XXI. 63, 65 Kis István sp kezével]. 1592: 6. Nouembr(is) vrunkat ... el kesertek. 6. lowal Colosig ... Boldisar az Monostor kapubeli derebant.* 1. lowal f 0 d 25 Az darabantok melle | 17. No. B. vram kwldedt egi olazzal. 6. derebantot az kapurol hog' Deesigh keseriek, adatot keölcchiegrek f 0 d 50 | Voltak harom derebant nalunk attam harom czipeliwsre valo penzt f 0 d 60 | fizettem ... 4. february esmet az Harom kapubeli derebantnak^b egi summaba f 57 [Kv; i.h. 5/XIV. 97, 162, 174, 179 Eppel Péter sp kezével. — *A *derebant* alább is még nagyon gyakran szerepel e kéz írásában, de sokszor a *darabant* is. ^bItt és a köv. lapon még tízszer így]. 1598: B. vram w keg'elme kwite kwn Jakobot az hid kapwbely drabantot warad fele hir Twdakoszny [Kv; i.h. 7/XVIII. 51 Masass Tamás sp kezével]. 1604: Az kapukon vigyazo vram, de kiwaltkeppen az darabantok zorgalmatoson vigyazzanak rea hogy az ganet iol ky vitessek, es karos helyen ne engedgyek le teolteny, hanem az Vizen tuul hordassak es rakattassak le [Kv; Tan Jk I/1. 487]. 1609: Attam az Alparet Malom Jeouedelemebeöl az kapun ualo drabantoknak ... Salariomokba(n) Buzat Cub 9 [Kv; Szám. 126/IV. 56]. 1670: Brassai kapu közt lévő Darabantoknak attam f 1/50 [Uti]. 1749: a' kaput bé zárták volt, és meghagjta András Vram a' Darabant(na)k hogj vigyázzon reá mikor viszsza megjünk és botsásson bé [Szent-benedek SzD; Ks].

4. fegyveres kísértő, csatlós; insořitor armat; bewaffneter Reitknecht. 1579: Az 9 Júlý az Tórek ... Calmar Janos vramnal zalat volt ... az Tórek kywant trabantott kyk el kysyryk | Az 29 septembernek az Trabantoknak kyk az borral be jöttek ... atam ... d. 8 [Kv; Szám. 1/XVIII. 22, 35.]. 1582 Az mell foglyokatt Varadra vittének feidelemett, az Darabantokkal eoaze Etelekre Italokra keolteottem f. — d. 25 [Kv; i.h. 3/VIII. 39]. 1585 8 Júlý Hozanak Varadrol valamy poztot, berbenczet egyeb portekat feyedele(m)nek lewelek (!) vala 2 darabantys vala vellek | 15 Nouem: Az feyedelem kwide foglyokat feyeruarra Hauaselüy darabantokat attunk egy zekeret Kuczhsy György 4 lora az vayda penzéét (így!) fizette(m) Tordayg f. 1 [Kv; i.h. 3/XXII. 11, 24]. 1588: 2. April(is) Kasa Marton vityz Hwnyadig Negy lowan az drabantokat, kik az feidelem boray mellet be iottek volt attam f. 2 [Kv; i.h. 4/I. 6] | Hunyady Matyas 6 louon vityz Lypay Janost feyedele(m) penzeuel Hunyadig f. 3 d. 50 Wyznek 3 drabantot wellek attam zekeressnek f. 1 d. 50 ... Zabo Mihaly es Zabo Marton 4 Loual wyttek Gabriel deakot 9 darabantokat Tordara attam f. 1 d. 50 [Kv; i.h. 4/III. 54, 62]. 1589: 11 Feb: ... Zente Balint 4 Loual vitte Az Gardinal darabantytt Tordara attam f. 1. Esmeg Loas Istwan vitte eoket az Gardinal darabantit (így!) Tordara 3 loual f. — d. 75 | 13 Augusty Hunyady Mathias vitte vrunk darabontyt es Portekayt Hunyadra fizettem neky 6 Lora f. 3 [Kv; i.h.

4/VI. 99, 106 Stenzely András kezével]. 1650 : Az Hidkapun levő Vrunck eő Naga ket Tized allya Drabantjnak, Adatam hogj az Szőlők karaítt es kertek tamaszítt be ne hadgyak hordani: Bort Just. 10 .. Hust Lib. 12 V. Czipot Nro. 32 [Kv; i.h. 26/VI. 419].

5. (megyei v. városi) hajdú; doroban, aprod (la județ, comitat sau la oraș); (Komitats- od. Stadt)Heiduck. 1571 : az egy Drabant Zwntelen az kapwkban legen, Az Masik penigh Byro vramnal [Kv; TanJk V/3. 44b]. 1584 : Az kanthoros Zolgakra keölt es az Drabantokra es egieb zolgakra ruhazattiókra ez esztendeoben f 1588/51 [Kv; Szám. 3/XIV. 19] | Ezen az zon eleo jeowe ketteo a' Drabantokba ez Georgy Mas tarsaua, Az Tarsa Meljbe vthe Sardit vglan mordalsagal, es David lanost megis Akarak lanczozy es be viwek, de az en kezessegemre Adak ky [Kv; TjK IV/1. 348]. 1585 : Az feyedele(m) Jtt letekort byro Tanaczhy (így!) akarattyabol fogattunk ket darabantot az Varos tornyaba az pyaczhon zolgaltak 3 hetyg Hetre (így!) zerzött(e)m vellek 45 penzbe(n) töt fizetessek az kettőnek kyt meg fizette(m) f. 2 d. 70 [Kv; Szám. 3/XXII. 80] | Emrich Bogner a' második Safar Polgar Zamadassa Az Darabantoknak, es egieb tisztbelieknek vgmint orahoz latoknak, vasarbiraknak feredesoknak, Az Kantoros zolgának ruhazattiókkal egietemben fizetet in Su(mm)a f. 909/90 [Kv; i.h. 3/XXIII. 11]. 1586 24 Augustj ... az egik Vj drabantot felakasztak hogj meg foktak talaltak nalla meg az ho pinszben f 1/45 [Kv; i.h. 3/XXIV. 3] | volt az darabantok feleol eo kgmeknek varosul tractatusok kellieneg megh tartany eoket vagy Nem, De sok zo altal eo kgmek az drabantokat megh maraztiak [Kv; TanJk I/1. 23]. 1588 Georbe Janos wytte Lipay Janost 4 loual Hunyadra attam f. 2 Waradig hogj fel wyttek fizet(tem) f. 3. Esmeg 4 mel-feoldig wyttek fizet(tem) f. 3. Kultek Hydúczay drabantot wellek ... d. 50 Deuay Janos az darabantnakys att(am) f. — d. 50 [Kv; Szám. 4/III. 70]. 1589 30 Nouembris Karoly zalasara az drabantoknak attam 50 kenyeret warosse [Kv; i.h. 4/VI. 81—2 Stenzely András kezével] | Sequi-(tu)r Exitus perceptoru(m) Triticu Cubuloru(m). Attam az Garabantoknak hogi a' kik az varasbol ganeyal ki iottenek, oda a' Malom gatra vitettek cub. 1 [Kv; i.h. 4/XI. 3]. 1591 : 25 die februari B. vram Tanachyaual Menttenek az Jeög (!) Torlasa Lattogotny, adattak Az Darabantoknak hogj el Erezetek f — d. 10 [Kv; i.h. 5/I. 18]. 1592 : Az darabantoknak az kik az Bathorj Bol-disar zallassan forgottak, ital penzt attam nekik f 0 d 20 | Az három Derebantnak attam ... etelekre italokra czpeliwseokre f 1 d 0 | Drabantok zolgak fizetese f 691/73 [Kv; i.h. 5/XIV. 130, 175, 187 Eppel Péter sp kezével] | biro vram vasarnaponkent vigiaztasson az Drabantokkal [Kv; TanJk I/I. 174]. 1593 : Kis Georgiet monostor wczaban extra, mikor egi Azzoni allatal eiel egi hazban egimassal meg foktattuk vala, Attunk az drabantoknak kik meg foktak f — d 40 [Kv; Szám. 5/XX. 169]. 1594 : Az zaz kett Drabant-

nak Egh hora walo fizetesek kire zolgaltak f 333 Balogdy farkasnak hadnaghsagara f 20 [Kv; i.h. 6/V. 7]. 1596 : Biro vram paranchola hogi az leginieknak tudni illik az varos drabantinak megh fizessek, az kiket az monostori Bwkre kwldeot volt, valami latrok vtan [Kv; i.h. 6/XXIX. 69 Bachi Tamás sp kezével]. 1600 Joannes Coloswary Seruitor et pedes pixidar(ius) .. fassus est mindanak az Hiduczkapubely tyzedesnek Theorey Jstwannak hogj adgyon drabantokat egy embert fogat megh [Kv; TjK VI/1. 411]. 1601 Az menjett Senniey vra(m) adatott en wele(m) az maga zolgajnak, az kapus drabantoknak; es az Brassaj drabantoknak, es az fogadott drabantoknak, es egieb zwksegire ... f. 221/40 [Lécfa Hsz; Törzs]. 1623 k. Pap Janos varos Drabantia [MvLt 290. 29b]. 1625 Attam vtj keöltseghre Jaray Janos(na)k az varos Draba(n)tanak 50 [Kv; Szám. 16/XXXIV. 209]. 1630 : be hozak az Drabantok az giermeket s akor azt monda az leany hogj nem tagadom Ura(m) mert enim | lata(m) hogj az ket drabant az Borsos Uram koczisaua! eggiüt haitnak marhakat [MvLt 290. 190b, 213b] | egykor jóue Enyedre az Fejeryary Vászár Biro Mihaly Deak ket Drabant tarsaua. — es kenszeretennek arra, hogj Diomal* foglalásara mennyek | Andras Gereb küldé ket vagy három Drabontoth, en azokkal ki menue(n) Diomakra, azok által Andras Gereb Vram nem statuáltata magát (hanem cziak el foglalák) [Ne; Bál. 82. — *AF]. 1632 Leörincz Balint az koris hadnagy uala megh fogatta darabontokkal Kayczia Mihalt, az bironit az kalodaba verete [Kozmás Cs; BLt]. 1634/1807 : egy Treszne Lukats névű szilágyi szabadossa jelen volt az Drobantokkal mikor Horvat Drusianna Aszszonyt az Anyával ki üzék az joszagbol [Hidalmás K; Ks 80. 60—1]. 1635 : latua(n) hogj fel tekert puskakkal lancziakkal fegueres kezzel sokan drabantok keretzwl allottak ... ez ahon illie(n) hatalmas repulsiora megh kelle allanunk [Szászrégen; Vlt 17/1603]. 1646 Kontrarokt kergetuin attunk az darabantnak f — d. 15 [Kv; SzCLev.]. 1670 Anno 1670 die 9 Juny Colosvarat fő vetelre ki viven egy trombitast az hoher nem jol talalta vagni, helyeröl mesze mint (!) sebesen, vgyan akor az hoher az cselekedetiért, az elegy belegy Catonak darabontok holtigh vertek [Kv; AsztCjk 4a]. 1687 az Rabokat Udvarbiró Ur(am) ki viteti ; Az előtt egy Drabant járt vellek, az sürü szőlőb(en) de az Drabantok sollicita(tio)jára, azt Capitány ur(am) eő kglme meg orvosolta, le engedte; hane(m) most Rab Pásztor van, az kiséri az Rabokat, mind szőlőb(en) mind kertb(en) egj bottal [Szilágycseh; GramTr VIII „Kukré János Strása Mester” (50) vall.]. 1691 Vagyon az Tómlőcz tartoval edgyut Darabont nro 10. Kiknek profontot suttettünk fizetesek három forint hora hanem az Tomlőcz Tartóje f 3/50 [Kóvár; UtJ]. 1715 Zaj esék s ... meg futamodik Lodingos Iványa az Emberek közzül a Sarkány Miklos háza felé ..., edgytzer Csak nagy Zaj esék s tolvaj kialtasis, mi Polgarok lévén oda futam(o)dank

hogy meg fogjuk, de az Ur Vass Daniel Uram Darabantya rajok tette volt a' kezét s' felelt felőlők [Szentgothárd SzD; Wass. Kis Mihály (24) jb vall.].

6. a székelly gyalogrend tagja; membru al regimentului secuiesc de infanterie; Angehöriger der Infanteristen-Militärdienstleistenden Szekler Gruppe. 1569 my Maros zekken leweo Vdwarfalwat az my hywwwnknk wytezleo Banffy Palnak Tanachywnknak mas Donatio lewelwnk által feo nepek lo feyek es ot valo drabantink kywwl eoreokbe attwk [SzO II, 245 fej.]. 1578 : a többi marada a több darabontoknak [Dálnok Hsz; EHA]. 1587 wacion az Sohoz tartozo hawas allat egy nagy kazalo mezzeo holott az hawas alatt lakozo falwk mind feyedelemseghz walo falwk mind lofeyek es drabantok az En Jozagochkambeli zegeny Jobbagimis onnat Eltenek minden fele mwhebe (!) walo fakkal hordo falnak walo fawal zwksegetek abbol kerestek es barmokot is ott tarthattak mind Eddzel tawazzal es nyaratzaka [Gyf; Törzs. Szentpáli Kornis Mihály Báthory Istvánhoz]. 1585 : hallotta(m) Mihaly deak szaiabol az iktataskor mondotta hogy eo az lofeiek, nemesek es darabantok ighassaghaban chak egy uynit se(m) iktat, vyat fel emelte vgy mondotta [Firtosváralja U; UszT] | Ienlaki Zabo Bernard loffew (vallja:) Azt monda hogy ne(m) iktattia Nemes ember, drabant, loffew es szabados iusat egy punctotis mert eo neki az feiede(m) azt ne(m) atta | Korondi Jacob Kovach Nag(yság)od Jobbagia (vallja:) en az ... drabantokeba sem(m)it ne(m) iktatok, hane(m) chak azt iktato(m), am(m)it neke(m) az en keg(yel)mes vram adott, es am(m)j az eo Nagh(sagh)a iusa wolt es portioia chak azt iktato(m) ne(m) egiebet [UszT]. 1589 : Thudom hogy ez peres feoldet az darabantoknak az attioiks eltek valtoslagh Eltek Zaz Benedekkel. En velem Santata* megh az biro feiedelem zamara. Latam hogy vrunk Jobbagy kertelik vala, de en aszt Nem tudo(m) kj szamara kerteltek [Szu; i.h. — *Olv.: szántatá] | feria s(ecun)da p(ro)xima post (!) Stanislaw Peter Mester homorod Zent Marthony Giraztatia Thoria antal Zetelaki drabantot [i.h.]. 1591 az mint Kando Janos falwtol ker volt Nilat, vgj mint lofeo, ezen volt keozteok az discordia hogj az darabantok s Vrunk Jobbagj nem tartoznak adnj mert ennek eleotte is mikor darabant kert nilat az lofeiek akkor nem Attak hane(m) azt mo(n)tak ha az lofeiek szaporodnak eok adnak lofeonek de eok sem darabantnak sem vrunk(n)k Jobagianak Nem adnak | Jllien vegezések vagio(n) hogy az Jobbagy eoreoksege Jobbagyra zallio(n) az darabante darabontra [i.h.]. 1592 : Hallotta(m) hogy az darabantok darabantnak kwlcen attak volna Nylat de en nem latta(m) [Szentkirály U; i.h.] | en biro valek minekeonk megh parancziola eo kegme hogy adgiu(n)k eoazwe hiwuk az falwt akkor cziaik negy lofeo vala eok azt mondak hogy eok nem adnak, hane(m) ha eok zaporodnak eok adnak az lofeieknek azulta eok ne(m) attanak darabantnak sem vrunk Jobagianak hane(m) cziaik lo feonek az darabant

se(m) adot lo feonek az feiedelem Jobba(gia) sem vgye emlekeze(m) wagio(n) tizenket eztendeie ennek ez dolognak. minekeonk* adnu(n)k kelle az darabantnak | Az fanczyaly lofeyek dyznayatis meg dezaltattak es az drabantoketis azonkeppen [i.h. — *Ti. jobbagynak]. 1592 k. : Az mikeppen Capitan vram fogott volth az Czikaftalluj drabantia Bizonsagül hogy eo Kegme meg Iszente* az felseo Bodogh aszonffaluj Dersi Leörinchnek hogy az feöldek zantaszatol meg zynnienk. Bizonita eo kegme [i.h. — *Alatta kihúzott szövegben: megh izente]. 1596 : Actores az Vduárhely Varosi nemesek, lofejek es drabantok [i.h. 11/37]. 1600 : Dersi Leörincz, Dersi Mihaly, felseo Bodogh azzony faluiak, Lofeiek. Gal Gyeörgy Lofeo. Miklos Andras Drabant Betaiak [i.h. 15/23]. 1601 Az Bereczkben walo tiz drabantnak attam(!) ho penzekbe f. 31 Nagj Symonnak tizedesnek f. 4 [Lécfa Hsz; Törzs]. 1602 Thiboldj Drabant Benedek szabaditattja Kis Keüed oldalaban valo Jrtsat, Thiboldfalua elle(n) [Tibód U; EHA]. 1602 k. : Leorincz Janos marefalvi Drabant [UszT 16/61]. 1604 : az Palfaluy 10 fejek drabantokis mellette valanak [i.h. 18/170 Clemens Antal de Varallya lib. vall.]. 1606 : Felszögi Janos drabant Annor(um) 75 [i.h. 20/235]. 1607 : Hatollikarol Pako Lazlo drabant [Told. 26] | semmit ne adgyon ebbe löfö, drabant, szabad székel [SzO VIII. 359]. 1623 : Mi Kik az ide ala megh irt dologhban fogot keoz birak uagiunk, ugj mint Jstok Balint pri(mi)p(i)l(us) Gieore (!) Jstuan Darabant Sepsi szekiek vzoniak [BLt 3]. 1685 : Inctus Uduarhely szeky Homorod Szent Paly falus biro Dimeni Ferencz primipilus az telleyes megh irt falunak lakosinak kepekben, kik nemesek, lofejek drabantok, es Jobbagyok [Kük.; Törzs]. 1690 Ezek a vallok minnyaja(n) Maros szekb(en) Makfalvan lako lo fő nemes es Darabantbul valo szemellyek [Makfa MT; DLev. 3. XXXI. A. 25]. 1711 : Mú Uzon Falvának Nemes, Ló-Fü, Drabant, Jobbagy, es minden Renden levő lakosi [Hsz; BLt 7]. 1765 Constal az Instansnak Primipilaris Satussa azért ha elegendő Darabantok talaltatnak Siménfalván a Biroság és Polgárság viselesre, a Biroság és Polgárság viselestől absolvattatik [Usz; Sf].

7. (mindenes) férficseléd; rindaş; Dienstknecht. 1652 : Reodj Janos . Drabant az Ud(var)haznal [Ajton K; GyU 143]. 1675/1688 u. : Mind ben az Udvarb(an), s, mind kívül szo(rga)lmatos gondot visely, Kolcsárta, maiornera, darabontra, rabokra, es beresekre szorgalmatos gondod legien, ne tikozollyak az enyimet, kart ne tegyenek, az ra(bo)k el ne szaladgianak [Borb. I Petki János ut. csikcsicsai jobbagy-udvarbírájához]. 1697 : Ezen levelre adtam Daroczi kezeben f. 100 // Vajdafalvi Thamas az Darabantis jelen volt eo tartotta az Gyertyat mig bé pecseteltük [Fog.; Szád. Boér Petr kezelvel]. 1726 : Darabant Samu T : Ur Czegei Vass Daniel Ur ő kglme Czegei Jobb(agy) ... fat(etur) En most az Ur ő kglme Udvaraban Darabant vagyok [Wass]. 1731 : Flora Szimion mind Jobbagy képpen szolgált a' mig itt lakot,

Béres és Darabont is volt ezen Fiscus udvarában egy néhány izben [Katona K; Born. XL. 79 Balog Iuon (56) zs vall.]. 1748: a' Darabantokot, 's Cséplőköt oda jártatta fa vágni, ganéj hánni, lohoz látni [Marossztkirály MT; Told. 56]. 1750: A Darabantnál álló kapák Nr 4 [Gyeke K; Ks 83]. 1807: Török buza csóvul ... ki adtam ... Szávvul kertisz és Pálinka Főzőnek 40 Vékátt ... Joszfv Süttő, és Darabonttnak 30 Vékátt [Dédács H; Ks 98]. 1818: Darabontom, ordinántom ugyan azon egy Személy tudni illik a' Gornik volt mind eddig ... senkit is Majorosnak, és Darabontnak nem használtam, az egy ordinánt Gornikon kívül [Vályebrád H; Ks 111 Vegyes Ir. Gencsi Aloysius krájinik vall.].

Ha. 1661: Darabantyai [KJ]. 1782: Darabantak [Torockó; Thor. XX/4 Mich. Csopor (40) jőb vall.]. 1840: Darabantam [Dés; DLt 1239].

◇ Szn. 1590 Drabant Mihály [Bács K; GyU 21]. 1599: Benedict(us) Drabant de Fanczal pedes pixidarius (50) [UszT 14/13]. 1616: Drabant Matias, ki mas neuel Gaspar matias ... Góczon* lako, An(n)or(um) 45 az Nihaj Cegej Vasszerencse azzoniomnak hwtos biraja [Wass. — *Olv.; Góczon (SzD)]. 1652: Darabant Janos ... Drabantsagaul szolgál [Türe K; GyU 95]. 1671: Darabant Istv(an) Procatort constital ... felesége Boros Margit ellen [SzJk 114]. 1726: Darabant Samu T: Ur Czegei Vass Daniel Ur ő kglme Czegei Jobb(agy) fat(etur) En most az Ur ő kglme Udvaraban Darabant vagyok [Wass].

◇ Hn. 1593 hazam vagyon darabant wczaba [Szu; EHA]. 1604 Vduar hely Varosban az drabant ucca neuy uczaban [Szu; EHA]. 1767: A Darabant Irótványába ... Erdő [Buza SzD; EHA]. 1776: A Darabant iratványánál valo Erdő [uo.; EHA]. 1782 a' Darabantak Iratványánál (e) [uo.; EHA]. 1832: a' Darabontok Erdeje [Ördön-gősfűzes SzD; EHA]. 1858 Darabantak (sz) [Frákos U; EHA].

darabontadás gyalogoskatona-állítás; trimitere/recrutare de soldat infanterist; Infanteristen-Stellung. 1557: Azerth ew keyelmek aggyak ew felesenek eleybe az waras zolgalyatthyath deh ne(m) panaz keppen, Ees ygeriek ennek wthanna walo Zolgalathonkoth, kewnyewreggyenek ew felesenek hogy Ez Mosthany darabant adassal Ne therhelthessen ew felesge [Kv; TanJk V/1. 19].

darabontasszony (székely) darabontrendhez tartozó férfi felesége; soția unui bărbat făcînd parte din rîndul țărănilor secui care prestează serviciu militar; Frau des militärdienstleistenden (Szekler) Bauern. 1690: Nihai Gal Mihály relictaja Tökés Rusint Darabant Aszszony [Makfva MT; DLev. 3. XXXI. A. 25].

darabontember (székely) darabontrendhez tartozó férfi; bărbat care face parte din rîndul țărănilor secui care prestează serviciu militar; militärdienstleistender (Szekler) Bauer. 1689: Nagy

Geörggy Darabont Ember Annor(um) Cîr. 74 [Szentgerice MT; SLt A.J. 41].

darabontfejsze kb. béresfejsze; secure de iobag; Art des Bauernknechts. 1761: A Pálinka főző Házban ... Darabont fejsze [Szentmargita SzD; Ks LII. 16].

darabonthadnagy gyalogos hadnagy; locotenent de infanterie; Leutnant des Fußvolks. 1585 Jöwe Peter Deak Daraba(n)t hadnagy harmad magaua fogliott wn (!) Varadda attunk egy zekeret alaya Hunyadyg 4 louo(n) Konkoly Deme-tert fizettwnk neky f. 2 [Kv; Szám. 3/XXII. 3]. 1586: My Kyk wagywnk Keoz birak Somlyay Gaspar, Sory (?) Myhaly Bethleny porkolabok, Vasswary Gyeorggy vgyan Bethleny Drabant Hadnagy, Zabaty (!) Bodyssar Bethleny Zamthortho [Bethlen SzD; Ks 42. B. 20]. 1587 az drabont hadnagiokban kwld Vrunk varadda pechieniere borra kenierre attam — 3/ [Kv; Szám. 3/XXX. 11 Seres István sp kezével]. 1594: Vrunk eo Nagha eott Darabant hadnaginak Biro vram Akarattiahol, kwldoottom Eny Ayandekoth* [Kv; i.h. 6/VI. 12. — *Köv. a fels.]. 1598 Jffiw palt wrunk w felsige drabant hadnagiat felesigestwl szolgastwl portekastwl widte Kyss Andrass 6 lowan szekerin Egregyre . f 3 d — [Kv; i.h. 7/XVIII. 98]. 1639: Bathori Jstuannal az mikor Lengel Kiralysagra nittek volt: Erdelyből az kiralsagra akkor ment uolt el Kerey Albert, es ot ben az Lengel Kiralt Bathori Jstuant szolgaltá minő adig valamedig Batori Jstuan az Lengely Kiraly, az muszkakkal hadakozot, ualamedig penigh az Muszkakkal az bekeseg uegben ment mind adig szolgaltá, ugian Draba(n)t hadnagya uolt az Kiralynak [Vajdasztván MT; Borb. I „Szabo alias Fekete Janos uram felesége Cherenyi Kata aszony” (69) ns vall.].

darabontház 1. kb. olyan udvarház, melyhez darabont-rendű telkek és külső ingatlanok tartoznak; curte seniorială de care aparțin loturi de pămînt și bunuri imobile externe ale țăranilor secui care prestează serviciu militar; Herrenhaus, zu dem die Immobilien militärdienstleistenden (Szekler) Bauern gehören. 1602 varadon* Marusszekben walo drabant hazunkat, wles helieuel es ahoz tartozando, regy Igassagyual zantho feoldeluel, Erdeiuel vizeiuel, Berkyyuel malomhelieiuel, es minden haznaiual Janos Deaknak es Eo neky mind ket Agon walo maradekynak mind eoreokke, eoreok arron megh hyhatatlanul adak [Berz. 15. XXXIX/1. — *Sóvárád MT].

2. kb. hajdúlak; casă de doroban/aprod, casa unui doroban/aprod; Haus eines Großknechts. 1629 Az drabant hazban [Szentdemeter U; LLt]. 1637 Az drabant hazba(n) Eoregi lancj n 2 [Ebesfva; Uti]. 1652 a közfalhoz ragasztva, boronákból fel rott 6. Drabant haz, edgyik avatag Zendelyes, öte szín deszkával borított [Görgény MT; Törzs]. 1688 Ezen kapu között bal kéz felől va(gyo)n edgy darabant haz fábol rakot, ennek

ajtaya egészen minden szerszámával edgyüt fábol valo [Komlód K; BLt]. 1694: Ezen Kapu között az also reszin va(gyo)n egy kis Darabont Ház Mely Darabont Hazon fellyül va(gyo)n mas egy Kis Hazacska [Kővár; JHb Inv.]. 1724: A' külső Nagy Kapu mellett vagyon egy Darabont Ház közönséges rosz tserép kemencze benne [Koronka MT; Told. 29/12]. 1849 Darabont ház

(A) kül nagy kapuhaz közel a' kertbe van egy ház ... Ezen Darabont lak ujj [Szentbenedek SzD; Ks 73. 55]. — L. még *darabont-kőház* al.

darabontházaeska hajdúlakocska; căsuță de doroban/aprod; Häuschen eines Großknechts. 1647 Az porkolab haza rendiben három Drabant hazacska, fabol eppittetek, ajtajok mindeniknek jo, ketteiben sóvinj kemencze Egjikben Szekelj Janos az Drabant rakatott volt kemenczet. Hejzattjok semmire nem jo [Marosillye H; Vlt 55/5415]. 1694 va(gyo)n egy Darabont Hazacska kinekis egy kis rosz Kas kemenczeje, padlása penig semmire kellő | va(gyo)n egy Darabont hazacska, ennek ajtaja bellet, de az esső el rothasztotta [Kővár; JHb Inv.]. 1699: va(gy)on jo szarvazás régi sendelyezés alatt darabont házacska [Szentdemeter U; LLt].

darabontházikó hajdúházacska; căsuță de doroban/aprod; Häuschen eines Großknechts. 1744: boronafából rakott kis ded Darabont háziko Sendelj fedél alatt [LLt Fasc. 67].

darabonti ember (székely) darabontrendű férfi; bárbat care face parte din rindul țaranilor secu care prestează serviciu militar; Mann vom Rang eines militärdienstleistenden (Szekler) Bauern. XVIII. sz. eleje: mi nem Darabantj, hanem igaz reghi Primipilaris Nemes Emberek légjünk [Aranyosrákos TA; Borb.].

darabonti hely (székely) darabontrendű telek; teren al unui țaran secu care prestează serviciu militar; Grundstück von der Kategorie eines militärdienstleistenden (Szekler) Bauern. 1748: hallottam .. hogy Gámányné Aszon(n)ak lett volna egy Veteményes kertye, a melyis lett volna ugyon Darabanti hely [Radnótfája MT; Born. G. XI. 3].

darabonti örökség (székely) darabontrendű telek; teren al unui țaran secu care prestează serviciu militar; Grundstück von der Kategorie eines militärdienstleistenden (Szekler) Bauern. 1596: Ez drabantj eöreksegh minth hogy Demeter Petere volt ki megh holt magtalanul fejedelemre zallott, eő felsege zamara foglalom, ez előttis megh mon-dotta(m) az Alard Mateh megh talalasara hogy eggiknek sem hagiom, oka, merth az drabantoknak priülegyumok uagio(n) hogy az drabantj eöreksegh drabanthra ne(m) egieb emberre zallyon [UstZ 11/79].

darabonti rend 1. székely, kiváltságolt, a szükségelt mértékig katonai szolgálatot teljesítő tár-

sadalmi csoport; grup social secuiesc privilegiat care în măsura necesităților prestează serviciu militar; privilegierte militärdienstleistende (Szekler) Bauerngruppe in Siebenbürgen. XVIII. sz. eleje a Rakosi Darabantj rend [Aranyosrákos TA; Borb.].

2. a jelzett rendhez tartozó (személy); persoană care face parte din grupul social de la 1.; die zur angegebenen Gruppe gehörende Person. 1677 Drabonti rendek [Kissolyos U; Márkos lev.].

darabonti szolgálat serviciu militar la trupele de infanterie secuiești; Militärdienst für das Szekler Fußvolk. 1754: maga szállatta vált meg mint Darabont elsőbben azon Joszagat, nevezet Tatar Moyses Górgényi Udvarbiro engedelméből 's akkoris Darabonti szolgálatban vált mikor ide szállat [Kakucs MT; DE 3].

darabont-kőház, kő-hajdúlak; casă de piatră a unui țaran secu care prestează serviciu militar; Steinhaus eines militärdienstleistenden (Szekler) Bauern. 1692: Vagyon egy rend kő ház, A Darabant, avagy Virraszto kőház [Górgénysztimre MT; JHb Inv.].

darabont-lak hajdúház; casa unui doroban/aprod; Haus eines Großknechts. 1849: Darabont ház (A) kül nagy kapuhaz közel a' kertbe van egy ház ... Ezen Darabant lak ujj [Szentbenedek SzD; Ks 73. 55].

darabontlegény hajdúlegény; flăcău de doroban; Großknechtsbursche. 1602 Takach Georgy vallya a ladat az kerites mellet talalta megh egy veres zepleos darabanth legeny három penzt talalth mellette [Kv; Tjk VI/1. 617].

darabontlevél darabonti kiváltságlevél; diplomă de privilegiu dată unui țaran secu care prestează serviciu militar; Privilegienurkunde eines militärdienstleistenden (Szekler) Bauern. 1617 Tundo(m) hogj Boldisar Peter az Tusnadj az meni Jdeot Emiljek Vgj szolgalt mint Jobagy, Nem Volt Donatios Jobagy Az Vtan az fejedelem zalloja ala ada magát, es Vgy kezde zolgalni, Becz tamasne megh Ellenze rolla, es eo teolle megh Valtozek, Annak Vtanna Drabant Leuelet Valta Aztis meg Vna, Hadnagy Andrasne Azzoniomnak köte magát Jobagjsagra Beldj Vram onnat tarta el, Mert mint hogy eo kegyemet (!) Jlette [BLt 3 „Petrus L(ite)ratus de szentgeorgy Vice Capitaneus) Sedis siculj(calis) Czik Gergio et Kazon” (70) vall.].

darabontmente hajdúzubony; bluză militară a unui țaran secu care prestează serviciu militar; Uniformrock eines militärdienstleistenden (Szekler) Bauern. 1637 Drabant mente uy n 11 Viseltes mente n 1. Dolmani uaigion n 10 [Ebesfva; UtI].

darabontné nevasta unui țaran secu care prestează serviciu militar; Frau eines militärdienst-

leistenden (Szekler) Bauern. 1628 Drabantné Buzogany Istuanne Anna [Telek Hsz; BLt]. 1778: Dáda nevű Sellér ... a Darabontnének kenderit szászszándékkal boszuságból az hol még utya Sem volt járnai csak Málicából ökrit szekerit kenderire hajtott a Sárba tapodtatta gázoltatta [Bethlen SzD; BK. Betheleni szám.].

Hn. XIX. sz. eleje: A Darabantneba (k) [Sóvárád MT; EHA].

darabontoskodik 1. várjobbágyi szolgálatot teljesít; a face serviciu de șerb/iobag de cetate; Burgsassen dienst ausüben. 1681 Micskei Csatlós Andras ... míg eő birja tartozik Drabantoskodni, a háztól pedig Taxat adni [Vh; Ált Urb. 8].

2. (ház körüli) minden szolgálatot teljesít; a face serviciu de rindaș; Hausdienst verrichten. 1734 az Nehai Ur emberei közül minden héten egy embernek kellett bémenni^a, a ki ott egész Héten által darabantoskodott [Szentpál K; TKI Horgos Dávid (60) j b vall. — ^aTi. Kolozsvárra].

darabontörökség (székely) darabontrendű telek külső ingatlan-tartozékaival; teren din categoria acelor care aparțin țăranilor secui care prestează serviciu militar; (Szekler) Grundstück von der Kategorie eines militärdienstleistenden Bauern mitsamt den auswärtigen Immobilien. 1606: Az melj hazat Keoreosi Mihalne Adott volt az Jnak az drabant eőrekeghe volt de Nagy Ambrúnak volt igassaga hozzá [UszT 19/23 Joannes Cúkacz de Palfalua vall.].

darabontpénz darabontállítási kötelezettség megváltása fejében fizetett jobbágyszolgáltatás-nem; un fel de prestație iobăgească pentru răscumpărarea obligației de a presta serviciu militar; Art Fronbauer-Leistung. 1625/1839 Drabant, Procaator, Virrasztó, pénz per Annum den. 90 [Klicz; Csáky lt 28/50. — ^aKésőbb: Csúrfva SzD] | Mint-hogy kevesen vagynak Drabant. Procator, és Virrasztó Pénzt hol többet, hol kevesebbet adnak [Oszai^a; i.h. — ^a? Aszó SzD; ugyanez a forrás ugyanezt a hármas szolgáltatásnemet még e vidékről Ködmenes, Munchial (? Hegyköz), Nagylőzna és Tótszállás jobbágyszolgáltatásaként rögzíti]. 1672: Ado. Szent György Adoja f 3 d 50. Szent Mihály adaja f 3 d 50 Drabant pénz f 2 d 66 Vagho Marha Nr. 1. Bodon Turo Nr. 1 [Berekszó Sz; Born. Fasc. VI d. 24] | Szélszegi Ado reghi údóbe(n) Szent György Adoja f 2 d 86. Szent Mihály Adoja f 2 d 86 Drabant pénz f 4 d — Tretina pénz f 1 d 60 [Szélszeg Sz; i.h.] | Felső Szivágyi Ado boldogh údóbe(n) Szent Györgyi Ado f 9. d — Szent Mihályi Ado f 9 d — Drabant pénz f 12 d — [F. szivágy Sz; i.h.].

darabontrend székely kiváltságolt, a szükségelt mértékig katonai szolgálatot teljesítő személy; secui privilegiat care în măsura necesităților prestează serviciu militar; privilegierte, nach Bedarf militärdienstleistende (Szekler) Person. 1625: Fel peres Lazlo Leorinczj darabant rend, ki lakik eteden | Kenosi Lazlo Peter annor(um) 70 ...

darabant rend [UszT 74/181c]. 1722 k. Proventus Pastoris mind Nemes Darabont es Jobbágyi rendek meg edgyezenek ez fellyeb meg irt dologb(an) [Radnótfája MT; GörgJk 113].

darabontság 1. darabonti kiváltság; privilegiul unui țăran secui care prestează serviciu militar; Privileg eines militärdienstleistenden (Szekler) Bauern. 1743 Tudgya-é a' Tanu, hogy a' Drabantságot acquirens Néhai Kiss Istvának voltának három Fiai: György, András és István? [T; Born. G. XIII vk].

2. (gyalogos) katonáskodás, (gyalogos) katonai szolgálat; serviciu militar la infanterie; Fußsoldatendienst. 1595 Amj nezy Az Coloswarat lakosoknak Drabantsagra ez varosbol ky Meneset, halasztottak eo kgmek erreol valo veghezeseket ez Ieoweo gywlesre, Mindazaltal ez ideo alat vgian publicaltassa Biro vram az eleobbi veghezesezert hog' senky el Ne mennie(n) ez varosrol [Kv; TanJk I/1. 249]. 1620: Nagi Balint az öczyet nagi Palt magaert el köldötte volt Lugasban es onnet megh ioven az drabantsagot megh una, az utan migh ele mind iobbagiul szolgálata az Faluval [Szásznyíres SzD; Ks].

3. várjobbágyi szolgálat; serviciu de iobag de cetate; Dienst des Burgsassen. 1664: Szabo Andras ... Bodoláról szökek elis, Drabantságrais be allá (l) egyszer az Bodolaj varba [BLt].

Szk: ~gal szolgál. 1646 Onoki^a Kis Mihály, Thothorben lako Csehfey Lazlo Uram(na)k es maradekinek nevek alol, Jobbagsagha, es Darabantsagh Tizt viseles melleol^a, mint hogy iymar eő kegyelme Darabant(na)k eskettette ..., Drabantsaggal zolgallyon [Ks 42. G. — ^aOnok SzD. ^bTollban maradt: el ne bujdossék]. 1652 Batiz Janos ... Drabantsaggal szolgál [Mákó K; GyU 115] | Darabant Janos Drabantsagauval szolgál [Türe K; GyU 95] * ~gal szolgál. 1747: egy darab ideig darabontságával szolgáltatta az Mlgs Ur az itten lévő portiójában(an) lako jobbágyát, azután pedig hol Kolosvárra hol pedig Szamosffalvára szolgáltatta [Szucság K; JHbK XXV/5].

4. (ház körüli) minden szolgálat; serviciu de rindaș; Hausknechtdienst. 1753: Marcsinán Juon felesége is egyczer Diót hozot és almát pálinkát is adott egy esztendőb(en) kétszer darabontságomb(an) [Szentbenedek SzD; Ks Fileki Gergely (30) j b vall.]. 1841: egész évi Darabantság az Mlgs Udvarban tesz 365 Nap szám [Pókafva AF; Born.].

5. (megyei, városi v. földesúri) hajdúság, hajdúskodás; serviciu de doroban/aprod (la comitat, oraș sau la un moșier); Heiduckendienst (beim Komitat, bei der Stadt oder bei einem Gutsherrn). 1591 k.: Nem tudom hogj ez Lukach' az Gereb feölden neűekedet volna fel, hane(m) zellel vandorlott, fazakas myre, drabantsagra [UszT]. 1623: Aztis tudom hogj az Vrkon Antall fia Jstua(n) egy keuseseghe az Drabantsagrays allot uala, Az vtan Beldi Keleme(n) vram Jsmet uizza uitete az heljbe mostis ott lakik [BLt 3 „Peter Deak Chieke falui” (50) vall.]. 1687: Az Drabantság-

(na)k is nehéz volt, Vice Ispán Vr(am)hozis voltak p(ro)testalni, miért hogj az szőlő olyan sűrű mint az zöld erdő, egj Gyalogot kevánt Udvarbiro vr(am) hogj őrizze*, es arrúl p(ro)testáltunk, ha el szokik vagj szalad, az Gyalog Drabantok okai ne lehesse(ne)k, se ne kereshesse senki érette [Szilágycseh; GramTr VIII Szűcs Mihály (45) praesidiarius tizedes vall. — *A rabokat].

A rendelkezésre álló ide vonható kijelyzések szárazvisága miatt az adalékoknak a fennebb megadott jelentések alá való besorolásában elkerülhetetlen a bizonytalankodás.

darabontszemély persoană privilegiată din rîndul țaranilor secui, care la nevoie prestează serviciu militar; Person der militärdienstleistenden (Szekler) Bauern. 1635: Czydō Lőrincze Margyt azonj darabant szemelj Annor(um) 55 ... Hiütő (?) Pallne Orszalya azonj Szent György darabant szemely Annorum 60 ... Kassa (!) Tamasne Ersebet (!) azonj Szent György drabantt Szemely [BLt 3]. 1647: János Mihalyne Borbara aszony, drabant szemely [Rákos Cs; Eszt-Mk]. 1682: Gál Geörgy felesége Kovacs Kata drabant szemely (35) [Makfva MT; DLev. 5]. 1693: Pető Gjeorgj Darabant szemely (46) [Lőrincfva MT; SLt AI. 16]. 1728: Mák ... Szent Ersebeten* Lakok Majzos János nagyob es Hajdo János mind ketten primipillusi nemes szemeljek Mikoron volnank ... az Szakacs György nemes Szemelj hazanal, jóven mű ellönkben ... Szakacs György es Bodo Pál Darabant szemelj Szent Erseibetiek, ada mű előttünk Boda Pál ... Egy Darab szantoföldet Zalogara [Borb. II. — *U].

darabos 1. durva, kidolgozatlan; grosolan, nefinisat; rauh, grob. 1770 k.: mind a három Specifált darab Remekjeit Jo Diénes eő-Kglmének meg vizsgálván talált a Czéh illy hibákat Imo a plak igen görbe és az Slajfolása darabos [Kv; Öjk].

2. szagatott; sacadat; abgebrochen, abgerissen. 1819: ugy vettem észre darabos, és akadozo beszédjéből, hogy pálinkás lenne ..., mint egy felényire volt részeg [Déva; Ks 116 Vegyes ir.].

◇ Hn. 1725: A' Darabos árokban (k) [Bh; KHn 11]. 1737: A Darobos Arkab(an) [Bh; KHn 14]. XVIII. sz. köz. : A' Darabas árkában (sz) [Bh; KHn 23].

◇ Szn. 1768: Darabas György [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 109].

3. ~ só. darabosan/durván örölt só; sare mácinatá grunzuross; Grobsalz. 1813: Két véka Darabos Soo 2 [Veresegyháza AF; Told. 10 Toldalagi Kata lelt.].

darabosan 1. rögösen; bulgáros; klumpig. 1814: (A) Föld darabosan Számlodott [Dés, DLt 174].

2. 'p' 1773: Egy Nyakra valoba daraboson össze fűzött 16 sor jo féle gyöngy [RLt Salánki Ráchel lelt.].

darabso kőso; sare gemä; Steinsalz. 1592: David kenezzel hozatta(m) Thordarol, kett malha

darab sooth, kierth attam) f./48 [Kv; Szám. XIII/5. 6]. 1688: Thordai darabb sok nő = 50 [UtI]. 1734: Vagjon az Tisztarto ház végeb(en) egj éles kamara melybennis találatott ... Darab Soó no 44 [Datk NK; JHbB Fasc. D. 1 gr Bethlen Farkas lelt.]. 1740: Találatott nagyob és kisbebb darab so Nro: 60 ezeket intéztünk (egy l) harmincz Másákat njomók(na)k, mint hogj meg nem másálatthattuk mása nem lévén itten [Gyéressztkirály TA; Ks 89 Inv. 7]. 1765 Darab Só 13 [Ispánlaka AF; JHb XXVIII/49. 8].

darabszám-fizetés darabbér; plata cu bucata; Stücklohn. 1806: ha ezen darabszám fizetést el huzzuk, legényeink el mennek, és más Városokon Czéhunkat el híresítvén majd Legények nem jönnek [Kv; AsztCLev.].

darabszámra darabonként; cu bucata; stückweise, je (ein) Stück. Szk: ~ kér. 1788: A Juhakot meg nyirettem mind össze vagyon 160 gyapju, a gyapjut darab számra kérik tiz tiz garason, én két Máriásb(an) határoztam [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

darab-tölgyfa tölgyfadarab; bucătă de (lemn) de stejar; ein Stück Eichenholz. 1850 Kashaz valo darab tölgyfák [Gyéressztkirály TA; DE 5].

darak 1. derék

darakása zsemlekása; crupe, griş; Grieß, Schrot. 1589: 26 (Juny) Cancellarius Vram hogi ide ieot, kwitem zallasara ... Teifelt d. 5 ... Dara kasat d. 3 ... Egrest ... d. 10 ... Tarkont d. 1 [Kv; Szám. 4/X. 26]. 1625: Dara kasatt veöttem m 1/2 [Kv; i.h. 16/XXXIV. 137]. 1683 Koles Kása Cub 6 // Arpa Kása Cub 4 // 2 Dara Cub 2 // [Radnót KK; UtI].

darál hadarva locsog-fecseg; a turui; rätschen, wie eine Mühle reden. 1796: mikor bor van a' fejében garáznás veszekedő ember, sokat 'darál haszontalanul [Szucság K; RKA].

daraszol 1. doroszol, sarabol; a prăsi, a săpa superficial; scharrieren. 1812: Muszka nevű Czigányt a Groff megszidván, hogy mért nem daraszolja és mért nem takarítja jobban az udvart [Héderfája KK; IB. Varró György (29) grófi kocsis vall.]. 1827: 27a Julí a három cigány doroszolt a kertbe [Budatelke K; Born. F. Id].

Szk: út doroszlan. 1679: Út doroszlan valo vas lapát nyelestől nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 110].

2. (vetésben, szőlőben) gyomot kapál; a extirpa buruiana cu sapa (in vie); behacken, Unkraut hacken. 1744: Adosok ... Buzával ... két véka utan egj nap Daraszoltak szőlőbe [Szénaverős KK; LLt Fasc. 67]. 1774: Mikor az Uraság dolgán lévő Jobbágysok 'a doroszolást jókor ell végezték, Számtartó Ur(am) Török buzájában bé állottak, es asztot doroszolták [Szentdemeter U; LLt

108]. 1839 : A szőlőbéli Termés szépen mutatkozik ... most daraszolják és leveledzik [Bodola Hsz; BLt II. 12]. 1840 : Petele ... Gyalogossai a Régeni szőlőbe daraszoltak [Msz; Born. G. XXIVb].

daraszolás kapálás; prášit; Hacken, Scharriren. 1774 : Mikor az Uraság dolgán lévő Jobbágyok 'a doroszolást jókor ell végezték, Számtartó Ur(am) Török buzájában bé állottak, es aztot doroszolták [Szentdemeter U; LLt 108]. 1815 : a Szőlő másodszeri doroszolásátis el végeztem [Berekeresztúr MT; Berz. 75]. 1823 : Ezen szőlőbe meg kívánta kétszeri dorozslására Három Száz nap számos [Pipe KK; Told. 31].

daraszolatlan I. mn kapálatlan; neprášit; unscharriert, unbehackt. 1756 : az idénis az Ur eo Nga szőlőinek felső táblája doraszolatlan maradt ..., meg izente nékem hogj ne mutassam meg azt az doraszolatlan darabját a szőlőnek [Galac BN; WLt Kelemen alias Székely István (35) jb vall.].

II. hsz kapálatlanul; neprášit; unbehackt. 1756 : az idénis az Ur eo Nga szőlőinek felső táblája doraszolatlan maradt [uo.; i.h., ua.].

daraszoló-eke gyomirtó eke; extirpator; Exstirpator. 1839 : Daraszoló Eke [Marosújvár; MkG]. 1849 : Egy daraszoló eke vasastol [Somkerék SzD; Ks 73/55].

daraszoló-vas gyomirtó eszköz; sápäligä; Jäteisen. 1761 : Doroszlo vas l [Szentmargita SzD; Ks]. 1836 : edgy Kert Daraszlo Vas [MNY XXXVIII, 56].

daraszoltat kapáltat; a práši, a pune sá prášescă; hacken lassen. 1632 : azon szeőleőt daraszoltatta mielőnk Zabo Istua(n) [MvLt 290. 69b].

daraszoltatás (el)teregtetés; netezire; Ausbreitung, Verteilung. 1763 : hideg télnek idején minden fele valo szolgáltatás ..., Kutak, jég veremk ásatás (!), fagyos földbenn valo karoztatás, kerteltetés, fagyos honytsokoknak egyenesen valo doroszoltatása, és meg szűnés nélkül valo építés [Hsz; UszLt 16].

darázderekű karcsú derekú; zvelt; schlank, mit Wespentaille. 1761 : Piros Pej fekete farka Serennye daras Dereku gömbölyeg faru, Török Faj bélyeges^a [Branyicska H; JHb XXXV/39. 15. — ^aKanca].

dárda lándzsa; sulitā, lance; Speer. 1570 : Margit chernas Myhalne, ... vallya, hogj Mykor a Rengeo annat ky vertek volna, es az Jakab Molnar legen Bwdosoba esset volna, Talalta volt harsongart alat zabyayawal dardayawal [Kv; Tjk III/2. 106]. 1584 : Mikoron engemet vgmnd Desy Jstwan meg lesset volna es ream tamadot volna, Akkor en hozzais giakek az dardauál de az vas hat kj eset volt a' dardabol [Kv; Tjk IV/1. 203].

1585 : Latam hogj az hayduk ot forgodnak vala Dardauál [Kv; i.h. 520]. 1586 : Mert Nagy Suspitio Ment abba(n) a' dologbais ez peterheöz, Amint az bizonsagok valliak, holot ot vgrandozot keresztwl Altal a' kerteken, es veres volt a' file, es Eyel azon oraba tardawal zeokdeoste a' Seowenieket [Kv; i.h. 568]. 1590 : Latok tahag (!) immar Zolgait es Jobbagit mind fel gytette. Azok pedigh ott az megh mondott helyen Egizermind reank rohanua(n) fegiueres keszel dardakkal Zabliakkal és kylemb fele fegiueri ezkeözökkel raitunk valanak [UszT]. 1594 : Mondro Peter az tormentum utan illien uallast teot. Elseoben vallia hogi Timar Janost eok harman eoltek megh ... Az dardauál penig Kailia(n) Paül leotte altal (így l) [Kv; Tjk V/1. 451]. 1599 : Az Alparethyak eo kegme Christoph Vram Jobbagy es ott akkor léueó zolgay, pusakkal, dardakkal, zablyakkal leottek az Alparethj hatar zylibe [Dés; Eszt-Mk] | Mikor feferuarat voltam, veottem egik drabantnak egi dardat f — // 25 Abba egi kopia vasat f — // 12 [Kv; Szám. 8/IX. 20]. 1600 : Molnar Janosne Kis Sophi azzony vallya ... az Zeoreos fogoly ember el vete az chiuprot be futamek az kapw keozse es vgy ragada dardanth (!) megh az kik fogny mentenek valajs azokhozis gyakdosnj Akaranak vala az dardawal mert igen rezegekis valanak [Kv; Tjk VI/1. 455]. 1603 : Vermesi Marton ... vallia ... a zolgamhoz hozza leo a' Dardawal Feierdy Janos de nem talallia [Kv; i.h. 695–6]. 1609 : Rosas Janosne Azzonimtol az Darabantok dardaiokra lobogo varrani Selymet veottwnk f — d 75 [Kv; Szám. 126/IV. 418]. 1614 : Egj darda iratos nielel, egj fekkette niozolla [Kv; RDL I. 96a]. 1625 : hatuan penzes darda [UszT 8a]. 1700 : Egj németh kapitany(na)k valo Darda, Tokjáual edgyütt nő l [Ebesiva; UtI].

dárdanyél lándzsanyél; coada sulitei/lancei; Speerschaft. 1609 : Vrunck eo. F. keuansagara az meli darda Nieleket es vasakat czinaltattunk fizettem 50 darda nielekteol f 9 d — | Eotuen darda Nielel Biro vra(m) zakasztua zegoeduen megh auagi alkuian az Paisossal Czinaltatot ... f 9 | — [Kv; Szám. 126/IV. 269, 419].

dárdavas vas-dárdahegy; vírful lancei/sulitei; Speerspitze. 1609 : Vrunck eo. F. keuansagara az meli darda Nieleket es vasakat czinaltattunk fizettem 50 darda nielekteol f 9 d — 25 darda vasaktol fizettem f 31 d 25 [Kv; Szám. 126/IV. 269]. — L. még *dárdanyél* al.

darlac a Darlac (KK) tn -i képzős szárm.; din Darlac/Dirloş; mit -i Ableitungssuffix gebildete Form des ON Darlac. 1724 : Dallaczi malma nevű helyben [M. zsmor K; EHA].

daróe 1. durva, vastag posztófajta; dimie; Flaus, Fries. 1628 : Egy kis wres Ladaban ... Egy zwrke Darocz. Egy Lasznak ... Negy darab uiselt viragos kamuka. Egy Vegh feier Darocz [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 13]. 1750 : mikor

az Hársat be szolgáltatni kellett, hársat nem adhatván, két máriásig meg Zálogoltak elvívén edgj jó darócumat, mely Darócot Pap Mihály két máriáson ki váltott és vett két máriás árru hársat [Told. 3].

2. 'P' 1692: Papiros Csinalo Haz Papiros-hoz valo Darocz nro 100//nem jok semminek [Görgénysztimre MT; JHb Inv.].

3. daróckabát, zeke; suman; Friesrock. 1591 Cozma Benedek, Merai ... vallia ... A korczomáros azt monda nekem, hog' egi veres zoknias azzont lattott ott az zekerrel, es három ferfiat, eggiknek galleros Darocza volt, kek nadraga [Kv; Tjk V/1. 108]. 1747 midőn Pap Vanka az buzajat nyomtatta ... egy idegen ember volt nyomtatoja, de hová valo nem tudgya fejer darolczban volt az nyomtató [Ks 27/XVII]. 1762: ide Perecsenben szakadott volt egy bujdoso szegény Legény Czeglédi Szabo Istvánnak hívták, énnékem Darocztis varrot itten az első kurucziában [Perecsen Sz; IB IV. 76 Th. Balla (74) jb vall.].

daróceposztó durva, vastag posztófajta; dimie; Flauss, Fries. 1728: azt tudom bizonyosan hogy Tovoly Sztánku Ráduluj (!) Sztójka ponósztt tött minekünk hogy valami Darocz posztóját lopta volna ell, Onya Pamp [F.árpás F; TKI BB. XIII/15 Széna Algyul (62) jb vall.].

daru cocor; Kranich. 1570: kichin gyermek koraba az Darw vagta volt ky az egyk zemet [Kv; Tjk III/2. 180]. 1590: 7 May ... Az mely darúkat, hatyukat, Madarakat vitenek vrunknak. Byro vra(m) Akaratiabol veottem kenyeret nekyek f. — d. 12 [Kv; Szám. 4/XXI. 25 Kis István sp lajstr.]. 1676: Szarnyas majorság. Daru vagyon no. 1. Pujka nő 6. Lud nő 20. Récze no. 6. Tyuk no. 42 [Gyf; Uti]. 1736: Szárnyas állatok ... Kakas Páva 2. Tojo Páva 2 ~ 4. Tyuk kakas 1. Tojo tyuk 5 ~ 6. Daru 6 [Várhegy MT; CU XIII/1. 116]. 1738: Erogatio Turcici Tritici Hatyuknak es Daruknak* pezma Reczeknek az udvarban Erogaltam mett. 16 [Szentbenedek SzD; Ks 70 Szám. 51. — *Uaz a kéz alább Daruakra alakot is ír!]. 1742: 16 Lud, 3 nőstény pujka, egy kakas pujka, 8 récze, egy Daru 3 Tyuk [Zsombor K; SL].

Án. 1757 Egy pár az egyik szömök a más Daru szép nagy ökrök 7. esztendőők | Egy három esztendőő Darú nevezetű* [Pusztasztmíklós T; Berz. 3. 1/9. — *Ti. bika]. 1805: Harmadik Pár ökr, A Darú, és Szemök [Buza SzD; LLt Csáky-per 124. L. 31].

Hn. 1687: A Daru dombon. A Daru tövis alatt (sz). A Daru kútnál (sz) [Désfva KK; EHA]. 1693: Az Daru Patakon innen (sz) [Abošiva KK; EHA]. 1747: A Darú Tövis (e) [uo.; EHA]. 1754 A Daru dombon (sz) [Gernyeszeg MT; EHA]. XIX. sz. eleje: A' Daru tövisbe (sz) [Désfva KK; EHA].

? darubarnás szürkésbarna; cenuşiu bătînd în brun; graubraun. 1747: Tugya ... az Tanu aszt,

Hogy ... Nemes Pap Peter és Pap Vanka ..., Ugyan Szathmari Molnar Istvánnak ... két ökreit, egyiket Daru barnas szőrűt, fen allo Szarvut a masikat barnab Szőrűt butas Szarvut ugyan az Szathmari hegybeli pajtakból éczakanak idejen el Loptak volna? [Ksz; Ks 27/XVII vk].

daruszín hamuszürke; cenuşiu; aschgrau. 1752: Egy Daru szín ezüstös közepű, Karmasin szín Tafota kerületű Paplan [Marossztkirály AF; Told. 19]. 1768: Egy Daru szín Ezüstös vég materia, színes virágokkal [Nsz; TGSz 51].

daruszínű hamuszürke színű; cenuşiu; aschgrau. 1843: Szabó Ferencz ... viselt daruszínű gubát [DLt 532 nyomt. kl].

daruszőrű hamuszürke szőrű; cu părul cenuşiu; aschgrau haarig. 1805: (A tulok) Feje, Fakos, Daru szőrű | a' Hasa hosszan Fakó, többnyire ez-is Daru szőrű [DLt nyomt. kl]. 1807 egy negyed-füre menő, daru szőrű, Fakó üstökö, Csákó fekete szarvu ... üsző [DLt 856 ua.]. 1809: sugár hegy hátrafelé álló szarvu daru szőrű* [DLt 275 ua. — *Ökör].

daruszürkéske hamuszürkés; cenuşiu; wenig aschgrau. 1757 Egy par kiketz (!) egyik kesej hasu, a másik daru szürkéske, 5 esztendőők* [Pusztasztmíklós T; Berz. 1/9. — *Ti. ökrök].

darutoll pană de cocor; Kranichfeder. 1596: 26. Aug Borbeli Janosnetol ket zal daru tolat, kit az Rejbicz vram tolmachanak adot biro vra(m) f — d 80 [Kv; Szám. 6/XXIX. 77]. 1736: mikor Székely László házassodott, az mely hintot vitetett az mátkája számára, mind az hat szekeres lónak az hintó előtt egy-egy darutoll volt medályban csinálva az homlokán, az mely festett portai paripán ült maga, annak két szál darutoll volt az homlokára akasztva [MetTr 347].

darutoll-forma în formă de pană de cocor; in Form einer Kranichfeder. 1681 Két daru tol formára gyöngyből csinált virág fekete zománczos [Wass].

darutoll-tok darutoll-tartó; toc pentru pană de cocor; Kranichfeder-Behälter. 1652: Ezüst aranyas Daru toll tok, kis tükér, ket Gyöngy s egy Duplet benne [Nsz; IB X. 2 Bethlen István kezével].

darvas cu cocori; Kranich. Szn. 1624: Daruas Georgj es Daruass Mihaly [Csekefva Cs; BLt 3].

Hn. 1609 az also Daruasba (sz) [Marossztkirály AF]. 1638: Daruas to neü helyb(en) (sz) [Muzsna U]. 1679 Az Darvasban (sz) [Apahida K]. 1700 A Darvas orrára jó véggel (sz) [Gírolt SzD]. 1709 az Darvas tonál (k) [Páncsics SzD]. 1713: Darvas mellett (sz) [Nyén* Hsz. — *Később: Keresztvár]. 1716: a Darvas Dombnál (k) [Varsolc Sz]. 1718/XVIII. sz.: Darvas kősz

(sz) [Stüelmed Sz]. 1754: A Darvas alatt (sz) [Tötör SzD; THn 35]. 1766: Darvasmező nevű helyben (k) [Malomfva U]. 1771: a Darvasba (k) [Páncélcseh SzD; DHn 57]. 1772: Darvasba (sz) [Kozmás Cs]. 1773: A Darvas tonál (sz) [Ditró Cs]. 1774: A Darvas Toban (sz) [Ádamos KK]. 1776: A' Darvas Domb (k) [Kiskend KK]. 1782: A' Darvas Tóban, vagy első Rakottyában (k) [Ádamos KK]. 1820: A Darvas Hegyen (sz) [Apáhida K]. 1837: a' Szent Katolnai határ szélben a' Darvas toban (sz). a' Darvas tonál a Száraz patak szorossától a' Kis Darvas toig, által a' nagy Darvason fel [Páncélcseh SzD]. 1839: A Kéketz mellett ... a Darvos nevű nagy kátyóval (k) [Tasnádszántó Sz]. 1840 k.: A Darvasak (sz) [Marossztkirály AF]. 1841: a Darvasan (sz) [uo.]. 1850: A' Darvas domban (sz) [Balavásár KK]. 1856: Darvasdomb nevű dűllőben (sz) [uo.]. 1867: A' Darvason (sz) [Marossztkirály AF]. — A jelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

dászkel román kántor(tanító); dascäl; rumänischer Dorflehrer. 1714: Popa Györgje ... Örmeny Székesen vagy Szeben Szekben Szelindeken a Dászkel mellett lakik [AF; Told. 2]. 1741: resignált ... Az Mocsai Dászkelnek kölcsön adott 3 veka Török buzának való kezes levelet [BSz; JHbK XLIX/25]. 1745: Az ezeken alól való Sovány Dombot ... hagyták az Olá Dászkelnek vagy Mesternek [Nagyida K; Told. 9]. Krátsum Lukács Deákságot tanulván, Annis antehac circiter 16 Nemes Szabolcs Vár(me)gyeben Kálló: Seményben (!) lakott, ... magát pedig oda-ki Todor Dászkelnek (!) hívatta [Mutos Sz; Wlt.]. 1748: (A sessiót) az oláh Mesternek, alias Dászkelnek designáltak [O. hidegkút U; Told. 79]. 1777: az Paknak (!) Dászkellye lakott ezen utrizalt házban [Mezőpápagocsa MT; BK. Lupus (!) Todor (57) zs vall.]. 1792 (Popovits Péter) el ment a Bánatusba Dászkelnek [F. lapugy H; Ks XLVIII/7g özv. Popovits Györgyné gr. kel. papné vall.]. Groff N Ertsei Toldalagi László Ur ö Ntsága tegedet olá Dászkel Deák Kifort, mint az Ns Kolos Var(me)gye Keszűi Greco Unita Ecclesiának Deakjat általom ezen kezemben lévő 12 Vforintokkal Törvényesen kínáltat es edjszersmind Admonealtat [BfR II. 56/3 Rethegi Mihály szb kezével]. 1799: Vaszi Halmáts Felső Fejér Vármegyei Sárpataki ... nem edgyesült Görög valláson lévő Dászkel, beszél Oláhu, és tudja az Oláh írást, ... elsőkött katona vasba [EM XLIX, 541]. 1800: Vaszi Halmáts hoszszu Dászkel modjára körül el-nyirt fekete haju ... nem edgyesült Görög valláson lévő Dászkel [DLt nyomt. kl]. 1844: Batizi* olá Dászkel Gyermán Vaszilka [KCsI 3. — *H].

dát (juh)legeltetési szolgáltatás; datul oilor; Abgabe (für Schafweide). 1700: Bosorog nevű havast T.N: Nagy Barcsaj Barcsaj Sigmund Ur(am) bírja, holott én tudom bizonyosan, hogy Batyám Dán Nájnával, ki Gornik volt, sokszor hoztam datot rolla Zmida Mika nevű havas-

rol is ... hoztam datot [H; BK. Lupul Talpas (60) jb vall.]. 1701: Ugy emlékezem reá hogy hét havasok voltak, es meg nevezett Barcsaj Mihály Ur(am) hét Datot is adott rollak ... Barcsaj Boldisár Uram(na)k [Nagydenk H; BK sub nro 297 Petru Nemes (40) jb vall.].

datál keltez; a data; datieren. 1717: Bradne (!) Vr Halabol Datalya Levelét [Harangláb KK; Ks 96 Szarka Sigmund lev.]. 1787: látom hogy még a jukba nem buttál, mert Héderfajáról datálod Leveledet [Szászalmas NK; IB gr. Toldi Zsigmond gr. I. Bethlen Sámuelhez]. 1790: Az elébbeni 5 esztendőkről való Difficultassait különösen irtam, és ezek(ne)k Datuma akkor volt 17a Maji 1787. Most ezt ki nem tettem, nem tudván Nsagod tettzeset akkorrá dátáljamé, vagy Mostanra, a' mikorra a' két utolsokat dátáztam [Sztrezakercsesora F; TL. Vessényi Dániel jószágigazgató lev.].

datált keltezett; datat; datiert. 1717: Ngd 24 pr(ae)sentis dátált Mélgos poroncsolattyát aláztatossan él véte(m) [Szentdemeter U; Ks 96 Fodor Márton lev.]. 1722: Szebenből 18., 19., hujus dátált kgd leveleit vette(m) aláztatossan [Fog.; KJ. Rétyi Péter lev.]. 1727: Kigyelmed nekem prima octobris dátált Levelét nagy becsüllettel vöttem(m) hatodik eodem [Abrudbánya; Pk 7]. 1735: Ngod 25dik Dátált Mlgos Groffi levelét Alázatoson vettem 29 présentis [Gyeke K; Ks 99 Bíró János lev.]. 1753: Ngod de dato 17ma 9br(is) Igenpatakarol dátált Levelit aláztatossan kötölösel vöttem [Kecsed SzD; TKI Váradi Zsigmond Teleki Ádámhoz]. 1777: 17dik dátált kedves levelét is tegnapi napon vettem [Sáromberke MT; TSb 13 Bethlen Zsuzsanna lev.]. 1790: Vevém Zudor ur(na)k Gernyeszegről la p(raesen)sitis datalt Levelit [Nsz; TL. Málnási László főkonz. ref. pap lev.]. 1791: a Tisztarto ... Az ott való dolgokrol azt válaszolja 18va Febr(uarii) dátált leveléb(en), hogy ottan* derék Tál vagyon [Sztrezakercsesora F; TL. Vessényi Dániel jószágigazgató lev. — *A.v.F. Szöcsön (SzD)]. 1793: Giroltol 15a Febr. dátált Leveledett vettem [Kv; JF 36 LevK 163]. 1801: A Tekintetes Urnak 5a Xbr(is) datalt levelét abba a Fiscalis Urét is accludálva tisztelettel vettem 15a xbr(is) [Mv; TL. Makkai Sámuel tt Vessényi Dániel jószágigazgatóhoz]. 1840: 17ik octobr. datalt Cursus foglalja [Nagykapus K; RAK 17].

datáz datál, keltez; a data; datieren. 1790: nem tudván Nsagod tettzeset akkorrá dátáljamé*, vagy Mostanra, a' mikorra a' két utolsokat dátáztam [Sztrezakercsesora F; TL. Vessényi Dániel jószágigazgató lev. — *Ti. az iratot]. — L. a teljesebb idézetet *datál* al.

dátosi a Dátos (TA) tn -i képzős szárm.; din Dátos/Dátáseni; mit -i Ableitungssuffix gebildete Form des ON Dátos: Dátoser. 1763/1779: a Dátasi Határ [Marosbogát TA; EHA].

dátum 1. keltezés; data; Datierung. 1716: azon sententianak dátumja nincsen, sőt sok féle Correctaval egész Lineaknak ki húzásával rakva [Torda; JHb LIV]. 1790: Az elébbeni 5 esztendőkről való Difficultassait különösön irtam, és ezek(ne)k Datuma akkor volt 17a Maji 1787 [Sztrézakercesora F; TL. Vessényi Dániel jószágigazgató gr. Teleki Józsefhez]. — L. még *datál* al.

Báthory Elek magyar nyelvű kötelezvényének latin nyelvű keltezésében: „Datum Jn opdyo Sybo vygesyma quinta die mensis septembris anno 1578.” — Ugyanez még egyszer az ellenkötelezvényben is.

2. (vesztegető) adomány, ajándék; donatie, dar; (Bestechungs)Gabe. 1722: Pap Peter Uram ... az Kecsed Tractusnak Esperestye ... Hany Ferfiat vagy Aszszony Embert Valasztot el ... ezen Tractusb(an) es mi csoda datumert kinek s mellyiknek mi büni volt s mitt fizettenek nekie Törvényesene vagy Törvenytelenül? [Kecsed SzD; TL vkj]. 1774: a Tisztek a jo okrók (l) Tehetős Gazda Embereket Dátumokért Udvar Biráknak, Vintzellereknek, koltsároknak tészik [Keszű K; KS Conscr. Barta János (40) jb vall.]. 1782: Urunk Bátyánk Tisztjének amovealtatásat kéri a Communitas remélvén azt hogy helyében olyan jőne, a ki mintt ennek előtte valok közzül némelyekett sokakat Datumakkal corruppalhatnak, és akkor mostan lankodozni kezdett hamisságokat el árosztanak [Thor. XX/4].

de l. *ász 1.* azonban, csakhogy; dar, insä; aber. 1568: Ezt lattam hogy Andras Katho mindenkor oth forgot, de en semit ne(m) tudok dolgokba [Kv; TjK III/1. 227]. 1570: Lengiel Janos hity Zerent azt vallya, hogy mykor feyerwarat az felesége meg foghatta volt az feyerwary Byrowal More Ambrwzt, Eo veotte volt ky az Byrotwl kezessen, De awtan nem Thugia Mibe al doiga | Katalin Zeoch Ambrwzne azt vallya hogy Eotet Nagy Benedek tartotta fely, Es Thwgya hogy perlet vele Syweges gergel az haz veget, Deh Nem vytte veghez az pert, hane(m) bele hatta [Kv; TjK III/2. 150b]. 1589: Kopaczi ferencz kinallia vala eoket az ket zaz forintal ha Eppen ky boczyatanak kezekbeol az Eotwen haz Jobagioth de nem akarak [Hadad Sz; WH]. 1602: hallottam hogi fodor marton pinszen wötte wolt teollek az eorökseget de nem tudom wötteje uagi nem wötte [UszT 17/38]. 1740: a' Sertések szép husban vannak dé félő né talám meg né döglének (l) [Noszoly SzD; Ap. 2 Bak András Apor Péternéhez]. 1782: a Szovátiakra a Nevezett Réthöl Szénatis betsültettek De mennyit meg mondani (igy l)* [Mocs K; JHbK LIII. — *Tollban maradt: nem tudom]. 1851 Kedves Miklosam! ... szivemből sajnálak hogy ugy unod magadat, és én véled nem lehetek hiszem még éhezels eleget — de azomba a' Lelkem Anyámatis fájlalom, mert minden nap gyengébb gyengébb [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

2. mégis; totusi; doch. 1588: Sombori Lazlo vram ..., Az biraianak meg hatta hogy ha az eo Jobagia barma rea megyen^a be hayczia de azert

alattomba ell boczyassa [Zsákfa Sz; Wlt. — *Ti. a tilalmas erdőre]. 1603: az teob bizonisagoknakis vallassok Alkolmasent accedálnak ez ket vallashoz, az leankanakis referalasa, noha illegitimae aetatis, de mindazatal p(ro)pter rei declarationem accedal [Kv; TjK VI/1. 671]. 1656: oly gyalazatos szo forog feleölle, hogy ha ä Szomos mindeltigh altal foly raitais de el ne(m) mossa [Kv; CartTr II, 906]. 1797: a' szegény koltsárt le szidta ... de a' koltsár azonba tsak jöven ... beszéllett Kis Joseffel [Náznánfa MT; Berz. 3. 3. N. 21].

3. mégsem; totusi nu; doch nicht. 1586: Theleký Leörincz vallia Tudom hogy Istua(n) p(rae)dicatorne panazolkodik vala hogy heaba leot ide huniadrol az Borokert ide (igy l), De eotweos Orban Nem Akara ky Adnj [Kv; TjK IV/1. 501].

4. ? mégpedig; si anume; und zwar. 1802: a Tolvajok .. minden némű házi leg jobb portekait el vitték, de nevezetesen négy Süveget, két kozsokot, két uj melyre valot, vásznót, harisnya posztot, és Czondrát ki mondhatatlant [Remete TA; TLt közig. ir. 1029].

5. hanem; ci; sondern. 1603: Jo fjaim ... az gonossagot ne(m) chjak Magatokban de egjebekbennjs vtaljatok [Csapó KK; JHb XXV/1. 23].

6. ~ *azonban* de; dar; aber. 1775: birtam egy darab pusztá Jozságot, . . . és építeni akarék réa de azonb(a). N. Hoszszu Gergely Uram azt mondá, hogj többé ne kertelyük mert ő kegjelmie [Bodók Hsz; Eszt-Mk]. 1792 a többi mellett fel költ a föld népe s mentették eddig elé a fogságtól, de azonb(an) megis szeppentek [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1813 találkozik az Exponens Aszszonnyal de azonban sietvén haza felé elis kezdettem hagyni [Dés; DLt 162]. 1819 Mindazonáltal ezen Határ vizsgálat, mely magában törvénytelen ..., nem ellenzette, de azonba ma-is törvényesnek lenni nem esmeri [Császári SzD; Wass].

Az 1792-i adalék idetartozása bizonytalan, mert a jelzett szövegrészt így is értelmezhető: 'de közben', 'de ugyanakkor' stb.

7. ~ *sőt* hanem még/inkább; ba chiar; ja sogar, sondern vielmehr. 1597 Azt mo(n)da hogy nem hogy eo Ados volna, de seot inkab az eowę vthan elt eois [UszT 12/58 Thomas Palfi de Farhad jb vall.]. 1656 De azt tudom hogy Polgár ur(amé)k még irtak Ozdy ur(amna)k, hogy ala mennyen Beszterczere . . . de ne(m) hogy el ment volna, de seot el halgátta [Kv; CartTr II, 906]. 1776: Groff Lázár János Urffi ő Nga nem meg másolta volna a' Kis Aszszony Groff Kornis Anna ő Ngáról való Szándékát, de sőt Levelével ottan ottan ujjitotta [Egrestő KK; Gyl.].

II. hsz beh! milyen nagyon, mennyire; cit de mult; wie sehr. 1584 Ezeket mikor a' varganę Annia meg bezellette volna, Nagy haragal így zola ez valloknak: De meg zoktatok thy hogy giermekteket eoletetekbe kapiatok, zellel hordozzatok [Kv; TjK IV/1. 280—1]. 1597 Themeswari Andrasne Ersebet ... vallia ... eyel vgi mint effel-

kor taiban zolita megh az uram ... Ersebet valakit de el vnnek innet vagi azzoni ember leon vagi ferfi [Kv; TjK V/1. 156]. 1598 : Markos Casparne Ilona Azzon] ... vallja zilagy Jstwan ... monda, de io hogy eleb ezemben nem veottem, mert megh rwttaba(n) Jartwnk volna egy mas miatt [Kv; i.h. 232]. 1637 eotet arra kerte Szij Martonne, hogj keniek megh az lovaknak az fogat szappannal, hogy ne ehessenek, s az Szij Martonne fia mondotta hogj eo megh kente volt s mondotta az Annia hogj de roszul kentet, ugj mond mert eleget eszik affelol [Mv; MvLt 291. 78b]. 1749 Szidtak eo kglmét hogj mit verekedik ..., ha mi nem lettunk volna ott, de* a' Czifra mentet az o kglme hátán megsabták volna [Szent-benedek SzD; Ks. — *Feltehetően szőrendi vétéség ehelyett: ..., a cifra mentet de megszabták volna]. 1762 : Natulye* ugj mond ne vidd abba a szegületbe czövekelni a kánczádat, mert bizony ha az Középfalviak ott kapják de kancza nélkül maracz [Virágosberek SzD; SLt XXIV. 6. — *Natuj nevű ember megszólítása; román vocativus!].

deák I. fn 1. latinos műveltségű személy; persoană cu cultură latină, persoană cunosătoare a limbii latine; Lateiner. a. Értelmező-jelzőszerűen kn-hez csatlakoztatva. 1507 Az En Aruaymnak hagyom go<ndv>yselekre es otalmakra gergel deakot zent Egedyt Eucemet hog tekynce az Istenre vyselye gongokat [NyIrK VI. 187 Cheh István végr.]. 1539 My Syroky Ferennch es esthwan deak zwthoryak attwk emlékezethre ez lewelnék zeryben ... [Zsombor K; MNy XL, 136]. 1551 My Bogathy Miklos ... es Györg diyak Dathossy vallywk ezt ... [Mezőszengyel TA; BfR 304/108]. 1554 : Albert deak. Janos deak [Kv; Szám. 1/IV. 8, 21]. 1557 Alberth dyak (centumpater) Lwkacz dyak (ua.) [Kv; TjK V/1. 81]. 1558 : Zent Istwan Napyan az zalagbol attam Janos deaknak f. 1 az masyk Janos deaknak annit f. 1 [Kv; Szám. 1/V. a tábla belső felén]. 1566 istúan deak zakmary [Kv; i.h. 1/X. 177]. 1568 pro Joanne L(ite)r(a)to Contra Joanne(m) wyczey Petrus Bernatt iur(atu)s fass(us) est, hogy .. wycey Janos vgy wtötte Janos deakot, Archul, hogy ky eset az swueg az fyeabol [Kv; TjK III/1. 223]. 1569 Vid deak. Albert deak. Balint deak. Lwkach deak [Kv; TanJk V/3. 259b, 260a, TjK 255]. 1570 Eua Bartos deak felesége [Kv; TjK III/2. 57]. 1573 Smelcher Istwan azt vallia hogj Istwan deaktwl hallotta az vtan hogy Immar gergel deak ely Ment volt, Azt bezellete hogy feyerwarrol lewelet kwitek volt az Azzonnak, gergel deak megh talalta es megh olvasta valamyt latot benne [Kv; TjK III/3. 96]. 1581 Mikor ezt az zegeny vrunk Pal deaktwl meg akarta Erteny nem hatta meg hinni hogy Bantassokra Karokra volna az videknek [Gyf; Törzs. Szentpáli Kornis Mihály kezével] | Az egyházra való keolchegy. 27 februáry hogj az fegyedelemnek harangoztunk volt. Akoron weotte volt ezebe harangozo Georgy deak hogj Az nagy harang ket chyapia

egyke meg Teoreot wolt [Kv; Szám. 3/IV. 7]. 1582 : Janos Dejak [Dés; DLt 210]. 1585 : Marthon deak, az desy Notarius [Dés; DLt 219] | Jöwe Balint deak Komornyk attunk Tordayg 3 louat [Kv; Szám. 3/XXII. 14]. 1588 : 22 Nouem(bris) Mihaly deaknak az Georgeny Zamtartonak B(yro) v(ram) adatot Ayandekot. Halra kenyerre f. — d. 40 [Kv; i.h. 4/III. 37]. 1589 Demeter Deakot vrunk Secretariussat vitte Cibere Péter Thordara, negi louon, attam neky f. 1/ — [Kv; i.h. 4/X. 63] | hallottam Géorgi deaktul | Akkor Anna Matyas deaknith volt [Dés; DLt 226]. 1590 : Thamas deaktol veotte(m) egy zeonyeget Peter Papnak mennyekizeykort Ayandekben f. 5 [Kv; Szám. IV/XXI. 7] | Thamas deak Hadady Keozep Zolnok var megyenek hwteos notariussa ..., Peres Pal Horvatj Benedek Zilahy Chyehy* vdwarbiro [Bőnye Sz; WLt. — *Olv.: ... zilahi, (szilagy)csehi ...] | Actor Szekeol Wdwarhéli nagy Chiriak; procuratōra wdwarheli Demetter Diak [UszT]. 1591 Kewettkezyk külemb külumb (igy!) felle waros zolgaynak valo fyztettesek, ... Gergely* deyaknak az Notariúsnak attam az Registrum Jrasertt f 6 d 0 [Kv; Szám. 1/5. 105. — *Diosy Gergely]. 1592 : Fel peres szenth kyraly Balas Marthon prochattora Vduar hely Demeter Deyak [UszT]. 1596 : Az Conüent Matyas deak tartozik f — — 58 d 90 [Kv; RDL I. 65]. 1602 : Tuggya Mihaly deak mit adott megh s mit nem [Kv; i.h. 73]. 1603 : azt sem tuggia hogj ha legaltaie Zabo balasne peter deaknak az hazat es eorek-seget vagy nem, de azt tuggja hogj peter deak az menit azra az azonjra költeot nincz vduarhelt olj haz kit peter djak meg nem veheteth volna [UszT 17/90]. 1609 : Peter deak zent görgj nobilis Annor(um) 46 [Cs; BLt 2]. 1610 : vitezleo Szpahia Demeter Desen Belseo Zolnok varmegieben lako nemes zemil ... Igy val latam hogj Kvn Peter Jart oda Mihaly deakni [Dés; DLt 320]. 1613 : Aztis tudo(m) hogj Boer Peter marhaiat, ki ā Varba(n) uala en altalam Miklos Istvan es Andras Deak altal el peczeteltete [Fog.; Törzs]. 1614 : Ez dologba(n) volt jelen Emre pap vra(m) plebanosunk az Mesterrel egiütt Marto(n) deakual [Szentsimon Cs; BLt 3]. 1614/1616 : Lörintz Deak az Maglas [Kv; RDL I. 100]. 1617 Géorgi deak mostani Biro Rethe [Abrudbánya; Törzs]. 1623 : egy Peter Deak nevű Madarassi tizartaia [Mezősámsond MT; Berz. 5. 41. S. 2]. 1624 En Kolosvarat lakozo Hadady Janos Deak adom tuttara az kiknek illik .. illien Nemes ember elöt ugj mint Kis Dobaban lako Janos Deak (igy!) elöt es Dobay Balint elöt [Kv; RDL I. 124]. 1627 : Tudom aztis hogj alol az falu vege uala egj Saffranios kertj Pal Deaknak [Filetelke KK; Bál. 1]. 1629 : Mw ez alab megh irt dologban ket fel akarattibol fogot birok, vgj mint Janos deiak vzoni sepsi zekben liznioban lako Nemes zemeli Fozto Janos vzoni eskwt falusbiro es Zeocz Janos vgian sepsi zeki vzoni eskwt Polgar [BLt 4]. 1632 : az Azzony megh szitta ezt az Georgy Deakat, Georgy Deakis vizza zitta [Mv; MvLt 290. 96b]. 1639 : En eleottem Istuan Deak* eleot

[Szentiván Hsz; Kp 1. I. 49. — *Aláírása: Stephanum Literati pria]. 1641: Mihalifalua(n) lako Andras Deak Belső Zolnok var Megienek egyik hiteős vice zolga biraja [SzJk 57]. 1643 Vitezelő Jonas Deak Uram [Déva; JHb Fasc. 53/p] | az Nemzetes Kolosuárj eöregiebbik Jonas Deak vram ugia(n) Kolosuarat lako [RLt 1]. 1645 Ez leuelünket mutato, Colosuaroitt lako Vice Antal, Jonas Deak, Viczej Peter, Baczj Geörgj Beke Pall, Keczkemethj Peter, Uylaki Ferenc, Borbély Imre, hiueinket, bizonios modalitasok es Condiotiok alat boczatottuk haza Colosuarra Taborunkból [Kv; RDL I. 164 fej.]. 1654 hallam aztis az Notariustol hogj Jstuan diak felöl monda majd el uagnam az nyakat es (saluo honore) az seggihez tennem, de akkor kj ment uala Jstua(n) deak az hazból [Ksz; BLt 7 Silester Peter Jakabfaluy (45) vall.]. 1657: csinaltam Janos Diaknak egy Koporsot d. 75 harom fekete palczakat hosza d. 12 [Kv; AsztC]k 48b]. 1675: Bernard deák vram Colosvari Nem(es) Hadnagi vram [Kv; RDL I. 32]. 1676 ez az exponens Lőrincz Deák, alias Borbély fia vala . Borbély Györgynek es feleségének Borbély Judit(na)k [Szu; Borb. I]. 1678: Samuel Deák mostani állapattyaban Sz: Királyi Schola Mester, Sükösd Máthe, major es Sebesten Peter, ló fi Szemelyek, Sepsz szekben Sz: Királyban lakok [BLt 3]. 1679: En Kaszon székbén lako Imrē Deák, mostan Kaszon szeknek Uice Király biraia, Adom tuttára mindeneknek az kiknek illik, ... Imre Deak. mpria [i.h.]. 1681: My Biro Ioseph Homorod Sz. Martoni, Pal Deak alias Sandor* Kenossi Uduarhelyszek(ne)k edgyk hutos Assessora, mind Ketten Uduarhely szekben lako nemes emberek [Borb. II. — *Aláírása: Paulus Sandor alias literatus Iuratus Assessor sedis sicul(icalis) Vduarheli mpria]. 1682: Fogaras földin Luccan Lako Nemzetes Sandor Deak Ur(am), az my keglmes Asszoniuunk eő Naga Porumbaki Uduarbiraya [Fog.; i.h.]. 1686: Bogaton Torda varmegyeb(en) lako Marton Deak* Nemes Torda varmegjenek egyik Vice hütös Szolga biraja^b [i.h. — *Aláírása: Bogati Marton Deak m. pria. ^aAz irat, a bevezető formulával együtt az ő írásai]. 1687 Menyőben lako Fodor János ... Nemes Közép Szolnok Vár(me)gy(én)ek edgyik Szolga birája, es Daniel Deák, hütös Assessora [Gram-Tr VIII. 45]. 1694: Szena Ret ... A' falu felső vegin, alol Kovács János, felljűl János Deak Rettjek között lévő [Kisenyed AF; BfR]. 1700/1770 k. Mellyet maga keze írásával-is megerősítte Samuel Deák m.k. [Mezőveresegyháza SzD; Sz-Conscr.]. 1715: Jttem Huszár Mihály es Peter Deák Uraimék vittek ezen Perceptor Uramék adta penzeket Fejérvárra fl. 610., 00 faciunt fl. 2072., 00 [Kv; KvLt I/213] | nehai edes attya Nemes István Mester al(ia)s Deak [Koronka MT; Told. 26]. 1719: Albisi Bod Miklos pro nunc Rect(or) Angyalos(losiensis) es ugya(n) Sepsz Szeki Angyalosi Janos Deák* [Angyalos Hsz; Borb. II. — *Aláírása: Sebestyen Janos Diak mp.]. 1724: Mű Nemes Aranyas Székben Csegezen lako Csegezi János az n(eme)s Szek(ne)k hites Vice Király Birája,

Kertseden lako János Deák* az n(eme)s Szek(ne)k edgyik hites Assessora es ugyan Csegezen lako Keresztsszegi Janos Deak minyajan n(eme)s személyek [Asz; Borb. I. — *Aláírása: Kercsedj János Deák nemes Aranyos szék(ne)k edgyik hütös Assessora nemes személy m. pria]. 1749: István Mester Judith volt Léánya Néhai Istvan Mesternek alias Deaknak [Told. 10]. 1750: A kérdőben forgo Pénzt magam is láttam Mihály Deákni [Martonfva Hsz; Bogáts 12, 42]. 1751: nehai Horvált alias Márton deakot (így) jól esmertem [Borb. I. Steph. Borsai de Viz Szilvás (105 l) nb vall.]. 1765: Tudom hogj Néhai Borbélj Samuel(ne)k ... az Atja volt Borbélj Istvan alias Samuel István, ennek az Atjátis Néhai Thordai Samueltis ismertem, hallottam hogj az Borbélj nevezetenis volt, Samuel deáknakis hivatatott mivel Schola mesteris volt Varvalván (l)* [Aranyosrákos TA; Borb. I. Biró András (88) nb vall. — *Várfalván]. 1767 Mi nehái Csik Szt. Imrei László alias István Deákot jól ismértük [Szentimre Cs; Hr 5/38].

b. Értelmező-jelzőszerűen vn + kn-hez csatlakoztatva: 1547 My fogank Jamborokath. Sarpathaky Lewrynychiewth Dempsedy Matheth Heyasfalwy wythaliosth Es Elekwssy Myklos deyakot. es Sarpathaky Janosth Ezwk eloth My Illyen Chiereth thewenk [Sv; MNY XXXVI, 53]. 1555 Ezt Azzonyom tetthe ez testomonthomot My Elewthwnk Zenth Jwany ferencz dyak es Bodony Balas eleot. zenth Iwanrol [JHbK XLIII/21 Mikola Ferenczné Melyk Anna végr.]. 1570 Oras Janos deak [Kv; TjK III/2. 26]. 1573: Teomeoswary Istwan deak | Caspar deak Symandy olaz myhal deak zolgaya [Kv; TjK III/3. 52, 267b]. 1577: vanai antal deak nemes ember [Bettfva U; EHA]. 1585 Az geletit Jstwan Deyak Ados lewele teszen f. 156 [Kv; TjK IV/1. 393a]. 1594: Bekessi Marthon deak ki ez eleot zamtarto wolt, adot Ladmoczi Horuat Janos vra(m) kezehez kesz penzül f. 296 d. 62 [Somlyó Sz; UC 78/7. 35] | Zykzay Imreh deak feyerwari vduarbiro [Abrudbánya; Törzs]. 1602: Bakonjai Peter Deák Czianasssi Istua(n) pap vayaj p(rae)dicator sogora es Koborj Peter Deak ug<ian vayaj> schola mester [Vaja MT; i.h.]. 1606: Procuratorok* Almassy Istwan deyak [UszT 20/187. — *Ti. a felpereseké]. 1613 Czinpá Istvan Deak* nob. [Altörja Hsz; Borb. I. — *50 éves] | My fejer var megieben, lakozondo nemes zemeliek: Tudnj Jllik Zekell Miklos, Vezzeódeón lako: es Thwrj Jstua(n) Diak Mihalifaluan lako [Vesszód NK; JHb XXIII/5]. 1614/1616 Enis voltam Colossj szamtarto Colosvari Janos Deak ottvalo Kamora Ispansagaban [Torda; RDL I. 100 Joannes Pall judex pr. opp. Thorda vall.] | Nyilas Mihaly Deak* [uo.; i.h. — *Latin szövegben uo. Michael L(ite)r(at)us Nyilas nob.]. 1621: Andras deak Cancellarian hol es Vdvarnal lakot Zereday Andras deakis derekason haza zallot es megh hazasult [Szentháromság MT; Berz. 8. 72/23]. 1625: Pauai Csekme Janos Deak Bikfalui Schola Mester [BLt 5]. 1628: Samariai Mihal Diak [Kv; RDL I. 136]. 1632: Mikor Janko

Boldisar vram es Gyarffas Istvan Deakval meghalkuvanak, ugj alkuvek megh Istvan Deak Vra(m) es igr szolla ... [Borb. I Balthasar Szekelj vice-judex sedis siculicis Sepsy (35) vall.]. 1635: Peluinczy Marton deyak fel uinczrebl, Aranjos szekben [Wass]. 1640 k. Mikoron gyultunk volna Maras Szekb(en) Bere kereszturon, a Nehai Vitezle Vajai Janos Deak ott levo Nemes Udvarahoz ... [DM XII. B.1]. 1643 Chiomafajan lako Kidey Peter Diak, Doboka varmegienek egik hwtes vice szolga Biraja [Ks 45. F]. 1645: Gidofalvi Janos Deak Lapadj Ischola Mester [M.lapad AF; BLt 5]. 1662: kis ded fiackajat fel Enyed Janos Deak maradekjat Istokot [Beszt.; Hr 6/10]. 1667 En Apaczan* lako Bíró Samuel Diak [BLt 3. — *Br.] | Pulyomban Doboka Varmegjeben(n) lako Apaczay Janos deák nemes személy [Wass] | Gal Janos Deak* Mostani Illyefalvi Schola Mester Primipil(us) [Hsz; BLt 3. — *Aláírásban: Johannes Gal Literati] | Mi Fejer Varmegyeben Nagy Enyeden lako Szeoczi Georgy Deak es Hunyadi Ferencz, mind ketten nemes személyek, Nemes Nagy Enyed varossának hűtös Szolga biray [Kv; RDL I. 148g]. 1669 Fogarásban lako Heuizi István Deák mostan Fiscalis procurator, és Gabor Deák, edgyik hites szolgabiro, mind ketten Nemes személyek [Szád.]. 1671 Torda Varmegye(nek) egyik Vice hűtös Szolga Biroja Bogati David Deak mp [BLt 11]. 1682 Nemzetes Varalliai Istvan Deak es Kapolnasi Pal Deak Uraimek [Kv; RDL I. 161]. 1693 Pal Janos Mihaly Deak* [Bikfva Hsz; BLt. — *Aláírása: Michael Literati Pal Janos m. pr.]. 1694 En Uzoni Mihally Deak, es Kőkősi Foszto Balint [Kilyén Hsz; BLt]. 1696 Giunatelki Gergeli Deák mpia Nemes személy [K; SLt AX. 31]. 1705 Márton Miklos Deák Primipilus* [Altörja Hsz; Borb. II. — *Aláírása: Nicolaus Marton Scholae Magister Primipilus mpria]. 1713 Hoszsú Mihály Deák [Dés; DLt 493]. 1767: László alias Deák Antal édés fia volt nevezet László István Deáknak [Szentimre Cs; Hr 5/38].

2. íródeák; diac, grāmātic; Schreiber. 1558: Mind az Notariusnak es az Egieb deakoknak attam harmincz (!) Nyolch Jarasban f. 4 [Kv; Szám. 1/V. 182]. 1573 Mykor Jmmar az lewel Magyarazasson Nem Alkhattanak Mellyk Lewelet Magyaraznak Monda Almady Andras, az eo deyakanak olwasd ezt [Sófva BN; RLt O. 5]. 1579 Az 2. Augüsti külthem 3 vtal az Itilö mester akaratgyabol az mester deakgyat Andras deakot az waros zolgaual benedekel az Nemessekkett appahydrol Swkrol borsarol ket matchkasrol es Cayantrol (!) hog o Nga parancholattal (!) hyak byzonsagol az hatara [Kv; Szám. 1/XVIII. 30]. 1584: Themesuary Janos deak Belseo zolnok varmegienek deakia [Dés; DLt 213]. 1591 21 die febru(arii) ... Búday Gyergy deyakat, Cancellarys vram(m) deyakat vyzi Chyenady Janos 2 Loan Tordara, f — d 50 [Kv; Szám. 1/5. 71]. 1597 az egy deakom vala, azis oly igen betegh azt sem tudo(m) mjnt leze(n) dolga: megh zolgaio(m) kgnek zerezzen egyet vagy Scolabol vagy

masünnet tala(m) talal keg: chak volna Jo Iro ha igen Jo deak nem volna(n) nem annyra gondolnek wele [Ipp Sz; Ks]. 1600: En azt tudo(m) hogy mikor egy Cheoteorteok nap Bardoch szekbe volnank, Almasj Jstuan deak es Antonia Benedek teonek tudomast az vargiasiaknak, hogy ez Jeouendeo kedre nap tamatkor tartozzanak az peres Erdeore (!) szeniere, mert my az töruenj hagiassa szerent ot lezwkn, birankkal, deakwnkkol, bizonsaginkkol es bizonyittuuk [Uzst 15/16]. 1671: Ca(us)a R(everen)di D(omi)ni Stephani Gjarmathi .. Gyarmathi Ur(am) Holdoltságbéli Deak leven Törököt ölt, ha szinten in sui defensione is, Fejet el nem kellett volna vinni [SzJk 114]. 1679: Tudom azt hogy mikor az Praefectus vr(am) Deákja hírt tett volna, hogj jó Urunk eő Nga, Kapitánj, és Porkoláb uramék parancsoltak hogy fegjverb(en) legjünk [Fog.; Törzs. Joannes Philip-pus (37) in Arce Fogar(as) Vigiliarum praefectus vall.] | Harmadik rend házak mellyek nem rege(n) ujonna (!) csináltattak Filegoria, avagi Tornyoska Also Contignatioja, Ez most Deakok író háza ... Az mi egiet más most itt vago(n) fel nem íratott, mivel az Deakoke [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi Janos lelt. 37—8]. 1700: egi Balog Sigmond nevű Cancellarista Deák más Társával menvén Köles Mezőben, ott foglalni kezdvén Telekiné Aszon* számára az Falut, Mikola László uram, Kis Karatson nevű Jobbágya által le tévén Sallariumát az Burjános Budai Szolgabironak, tiltatta szolgabiroval az Diakokat hogy el ne foglalják Jozságát, az tilalom peng volt a Határ szellyben: de aval nem gondolván az Deakok, meg indulának az Deakok az Falu felé [Burjánosóbuda K; JHbK LVII. 38. — *Özv. Teleki Mihályné Vér Judit]. 1701 Mikor azon eő Felsége Deaki mikor (igy!) az Falub(an) Almásra bé mentenek s meg szállottanak aval az hazzal az hun Hacagan László lakott csak által ellenb(en) láttam s beszéllette(m) is eő kkgel [Keresztényalmás H; Szer. Steph. Kőrösi (40) gondviselő vall.]. 1721 az mastani o Felsége Deákjaival requiráltatatt jobbágyok iránt [Csapó KK; Berz. 17 Fasc. XII]. 1774: Szakál Andris még annak előtte régebben Szököt volt el, de akor Nemes Szolnok varmegyéből Retse nevezetű Faluból hogy ide hozták a Titt Deákot alig volt Esztendeig itten megint ujra el szököt [Mocs K; Ks Consr. 40]. 1803: Kolosvári Deákak* által küldött Levelét . vette [Abrudbánya; Pk 7. — *Alább: Deákok is].

3. tanuló; elev; Schüler. 1558: Zerethe Anna Bizonsaga ... Thamas dyak, Meg eskewen azth walla. hogy lattha az hygedewznehez (!) Sok Latrok ees dyakakoth (!) Jarthanak, es hayagatthanak [Kv; KvLt Diversae 1/26]. 1572: eo K. azt kewannyak hogy az Mester az germekeket az Boregh deakok keozbye oza (!)* tanitásra, Es megh hagia nekyk hogi zorgalmatossaggal tanichak eoket [Kv; TjK V/3. 57b. — *Olv.: ossza]. 1581: Az Kemenczet eskolaba meg Chynaltatuk Fazakas Boldisaral, a hol az gyermekeok vneek. az deakok. és az Nagy Deakok vneek fizetem neky

f 1. d. 75 [Kv; Szám. 3/IV. 13]. 1582: Fei Benedek esmet vizi vgian ezen mester deakitt vtanna Tordara Neg louon fizettem f 1 d. — [Kv; i.h. 3/VIII. 14]. 1583: attam egj zegnj (!) nemett deaknak: vrain akarattyaboll ky mostys a warosson wagyon d. 10 [Kv; i.h. 3/IX. 6]. 1589: Egy benna deaknak attunk f — d 25 [Kv; i.h. 4/IX. 25]. 1594: 25 die Augŭsti Mindt hogy woss Gergiett, Teomettni wyzik vala, Cegobe, witteg az Deiakokat 2 Zekeren Czegobe [Kv; i.h. 6/VIII. 195]. 1602: hattam azt* az Ouarbeli Scholaba az deakoknak [Kv; RDL I. 73. — *Ti. 25 ft-ot]. 1640: Jakab Deák ... Mendical [Jegenye K; GyU 40]. 1642: Jacob Deak ... Ez is Mendicalassal el [uo.; GyU 75]. 1673: Kolosvari Istva(n) Fejervari Notralista (!) Diak(na)k kinek Süly Leven Torkaban egy forintot f 1 // — Szent Imreji Sandor Enyeden Tanullo Notralista Diak(na)k adtam egy forintot f 1 // [UTI]. 1678: az Pünkösdi Recordálok(na)k ez szerint adtam Az Pataki Deakok(na)k f 50 // — ... A Varosi Deakok(na)k f 12 // — [UTI]. 1689: Janos Deakot oskolába küldötte [Nagykászton; BCs]. 1700: Gyula Fejérvárat azt az Reformata Oo Scholát, ... meljbe mostis actu az Reformatus Deákok laknak, ő Kglmek az Catholica Religioŭ lévők el foglalni, és magok számára meg akarják építtetni [Ótorda; Törzs]. 1734: az Urfiak ... gjakran invitáltak ebédgjelni két, három becsületes Deákat [Kv; TKI Ioan. Nemethi (46) tricesimae controlor vall.]. 1751: Az Enyedi becsülletes Diak Urameknak Fl. 20/[Ks 91]. 1824: Déjákak főzésire 20 Rf 2 Xr. [Kv; Pk 5].

Szk: *innepi* ~ legátus. 1868/1869: *innepi Deákok* [EMLt].

A ref. és un. egyházban a középiskolák felső két osztályának diákjait és a teológiai hallgatókat karácsony, húsvét, pünkösöd ünnepein ünnepi követként küldötték ki az egyházközségekhez résznak a lelkesz segítségére, résznak meg a hívek pénzadománya révén a legátus megsegítésére. A legátus a kiküldött intézmény üdvözlő iratával, az ún. konceptussal járta végig a híveket.

4. kollégiumok külföldi főiskolákra menő végzettje, *ek* akademizáns; absolvent al unui colegiu care își continuă studiile la instituțiile de învățămînt superior din străinătate; ausländische Hochschulen besuchender Absolvent eines Kollegiums. 1653 Academiaŭn küldendeő Deak számára harmad fel száz araniát [KemLev. 1402 Mészáros Péter Fejér m-i viceispán végr.]. — *L. még akademizáns Szk. al.*

5. ? sekrestyés; țircovnic; Sakristian, Mesner. 1592: Az Templom Eörződe deayaknak (!) adatának uelem f 0 d 10 [Kv; Szám. 5/XIV. 134—6 Eppel Péter sp kezével].

6. kántor(tanító); cantor și învățător; Kantor (u. Dorflehrer). 1636: Az kegtek tartomanában Szent Giorgirol küildeot uolt alla kegtek egi deiakot hogi Papa tegiem megh latuan tudomaniat az kegtek becziulletiere Papa zenteltem ... Az Szent Giorgi Papot az kit en mostan fel zenteltem Popa Mironnak hiak hogi ti kegtek tudgia meg es ismerje megh [Bábolna H; BesztLt 41/1638 Popa Giorgi az ola eclesianak (így!) Puspoke a beszt-

királybíróhoz (cirillbetűs aláírás)]. 1642: En beszt-terceze videkeben Runkffalvan lako Pap György ... leőttem kezes egj Moldovaj Radiczal Tuador neveő olah deakert ezen forman es modon: hogj az jeőve nagj kedre egj Moldovaj lovatt szerzek az nemzetes es vitezleő Appaffi Istvan vrannak az megh irt olah deaknak meg valtassaert [Beszt.; Hurm., Doc. XV/II, 1089]. 1653* Az Oláh Püspökök, Esperestek, és Papok ... visitallják csak a magok Papjait, és Deákjait [ACC 14. — *1593. évi art.]. 1662/XVIII. sz.: Dédai Pap János fiaik kik(ne)k az Attyok Monorban lakik, Popa Ivon oláh Deák, Popa György Oláh Deák ... Paszmosi oláh Pap fia Botá Mihály Olah Déak. Botá Ciren (!) oláh Déak [BLt 1 Alia Mária reg.]. 1714: azonban megismérti magát a nagyobb kalugyer, mert igen részeges és rendetlen életű ember volt s gyanoban is esvén, elszökik, a mellette való kalugyer meghal, nem lesz kinek tartani a monaszteriat, a sok oláh deák elszéled [Déda MT; MúzBf Pásk Vojnicza (80) vall.]. 1726: Valaki a pap vagy deák ellen vádolkodni akar, azt írásban adja fel a mlgs püspök ő ngnak vagy vicarius urannak [Csz; SzO VII, 325]. 1728: a Templo-mon kívül vadnak valami gjümöls fák Ecclesiáé, belől is vagyon a Cziinteremben Pap és Deak számára valo [Sepsimagyarós Hsz; SVJk] [A fogházbol bocsáttattak Rabok el ez szerint ... á Vajdahazi oláh Diakot [KSz; TKI]. 1732: Buburucz Iuon Olah Déak [Szentmargita SzD; Ks 17/LXXXIII]. 1735 En ez előtt cir. 22. esztendőkkel itt Deszmérben Pap mellet Déák lévén, ... [JHbK XLII/27 „Gabriel Popa, eccl. graeci ritus valachicae unitae poss. Kolos” vall.]. 1736/1781 Az oláh Deak Háza mellet egy darab buza szánto föld [Csekelaka AF; EHA]. 1744: mostani Actualis Pap(na)k Popa Illje(ne)k és mellette levő Deakok(na)k egjnehány marhájakat ... Henter Jánosné Gjerőfi Klara Aszszonj hajtatta el [Pányik K; Ks 91]. 1745: István Mester alias Deák ... Sessioja néhai István Mester alias Deák Ház helye [Koronka MT; Told. 26]. 1751: Ujjaluban az Parochuson kívül vagyon az Parochusnak két házas Diák Fia egy házban laknak az Apjokkal és egy kenyéren vadnak, György, és Gavrilla [TLt Köz. ir. 1544 Bogáthi Horváth Szabó István vice szb kezével]. 1752: Petru Nagy Hal-mágyon lakik Deák az oláh Papok mellet [Bulzest H; Ks 101]. 1757 Az Popa Gabor Deák fia mikor haza mégyek akkorá le jöue Ngdhaz a Szlobotzija lévelért [Retteg/Kendilóna SzD; TKI Perlaki András Teleki Ádámhoz]. 1763: Popa alias Bogdan Mihaila itten Nagj Csergeden Unitus Popa volt, s ittenis holt meg maradtanak őt fiai, ugj mint Vaszilley ez házós unitus Deák vadnak két neven-déken fia Peter, és Juon ... Popa alias Bogdan Dumitru is itten a Falunkban Unitus Popa volt [Nagycserged KK; Eszt-Mk]. 1764: Popa Adám és Pópa Samuila Unitus Déak [Polyán H; JHb XXXII/36. 6] [Vaszián Juon Deákka lévén, hallottam hogy Nemes Aranyas szék(en) Bágyon-b(an) lakott volna de most hol legyen és lappangjan nem tudom [Buza SzD; GyK. Hosszu Gligor (72)

jb vall.]. 1768 : akkor a Popa mellett Deak vagyis Mester voltam [Koronka MT; Told. 26 Popa György „unitus oláh pap” vall.]. 1781 az Oláh Déák háza [Szucság K; CU]. 1784 az Oláh Déák(na)k* 2. kalangya . buzáját vitték — el [Galgó Sz; JHbK LIV/8. 8. — *Alább ugyanerről mint „Oláh Cántor”-ról emlékeznek meg]. 1793 : Feriu Testvére Sorbán Péternek volt Gentsen egy Vonully nevű Oláh Déák [Érkávás Sz; TKhf 13/34 Al. Demjén (58) prov. vall.]. 1794 : (A) Sessiók közül .. meljen az oláh Déák lakik [Szentbenedek MT; Told. 37]. 1803 Popa Szimion mintegy 30 Esztendő a Kőkényesi Unita Ekl(esi)a Deakja [Kőkényes K; KLev.]. 1835 Meg parantsolta ő Nagysága az embereinek, hogy az Oláhok az Oláh Deákhoz, a Magyarok pedig az iskola Mesterhez gyermekeiket fel küldjék hogy tanuljanak [Dellőapáti SzD; WLt]. 1840 : Magyar Pap vitt 1/2 kupát meg fizette 20 xrral. Az oláh Deák vitt 2 kupát és egy fertályt fizetetlen [M.köblös SzD; RLt]. 1847—1848 : G(örög) e(gyesült) Papé és Deáké [Cege SzD; Wass].

A címszóbeli szót e jel-ben főként a román gk és gkat. egyház jelzett tisztviselőire alkalmazva használták. E jelentésalakulásra nézve I. TESZ.

II. mn 1. latin; latin; lateinisch. a. Jelzői haszn-ban: 1585 Neg' eoregh keonywek, hartiasok. Egy Regalis pappirosra Niomatot Missal (!) Egy eoregh Deak Biblia [Kv; Szám. 3/XIX. 5 a Szent Mihály templom lelt.]. 1604 : magokat tarczaz az ő kk eleiben rendelt es meg irtt torúenyehz, kitt ő kk eleiben mind Deak s mind Magyar nyelvű(n) az mj eleink meg irattak [Kv; Tan Jk I/1. 279]. 1627 : Kalmar Marha, Atyai es Anyaj reszből Wicej Mathenak iutot. Negy deak Euangelium [Kv; RDL I. 132]. 1636 : Ez uiragos kert vagyon negy reszben szakasztua. Az masodik Tablatt, az Capitan ur(am)* Czimere es Titulussa neue szep uiragokkal Deak beötükre ki rayszolua ekesiti [Siménfva U; JHb Inv. — *Ti. Joannes Glukonski de Benkuits német kapitány]. 1759 : A Deak Praeceptornak Conventiojab(an) hgf. 20. A Nimet Praeceptornak hgf 20 [Sajóúdvárhely körny. SzD; Wass]. 1806 : exponáltam németül, deak sententiakat tettünk ki [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 208].

b. Értelmező-jelzői haszn-ban: 1615 Keönyuekbeől Jutot nekj ... Egj regj Biblia Deak meljnek hejais f. — d. 50 [Kv; RDL I. 97 Junck András kezével].

2. ~ írás latin írás; scriere latinä; lateinische Schrift. 1714 : Kissebb 30 fontott nyomo Mosar, körös körül régi Gotthiai Deak iras vagjon, felső szelljén pedig kitsiny feszület fl. Hung. 15. — [Nsz/Fog.; REKlt II. Apafi Mihály hagy.].

◇ Szn. 1642 : Delak Jstuan Nemes Szemelli [Szentgyed SzD; Wass]. 1781 Franciscus Déák [Szatfai U; EHA].

◇ Hn. 1671 Szentenyház (!) felé fordulo hatarban az deak patakanal (sz) [Szentmihály U; EHA]. 1774 : Deák vészi nevezetű Helyben (sz, k) [Küsmöd U; EHA].

deákgyermek tanuló(gyerme)k, diák; elev; Schüler. 1589 : 5 octobr(is) vontak a nagy harangot egy zegeni deak giermeknek gratis [Kv; Szám. 4/IX. 5]. 1598 Zwr ki oztogatás Ket zaz es ket Magyar deak gyermeknek attünk 20 singet ... Zent Peterben egy tanolo deaknak 8 1/2 singet [Kv; i.h. 7/XVI. 51]. 1679 : Kisded Techa az falon (:meljb(en) deak gyermekek könyvöket tartottak:) fejezen nro. 1 | Deák gyermek(ne)k valo Tábla nro 1 [Uzdiszt Péter K; TL. Bajomi János lelt. 8, 41].

deáki 1. latin; clasic, latin; lateinisch. 1603 : Magdolna attjamffja az fiakat Tanitasd, lehessen walamj rezek az deakj Twdoma(n)ban [Csapó KK; JHb XXV/23]. 1647 : az Deaki Tudomanyban kell foglalatoskodnunk [Wass; fej.].

2. diák; de student; Studenten-. Szk : ~ habitus diákköntös/ruha. 1758 : Bodoki Samu számára Deaki habitusra Rh. f. 9 xr. 14 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 162b] * ~ személy diák. 1734 : Voltanak honesta Confluxusok, hat leg fellyebb hét Deáki személyekből állók, a mikoran is egj darabig mulataztanak hol musika szoval, hol penig musika szo nélkül ekor penig meg esett gjakran hógj a Pedagogus Huszti Uram a maga borabol hordatatt, a vendégek is vitetek a magok borokból [Kv; TKI Fr. Bánya (35) civis vall.].

deák-inas ? diák(gyerme)k; elev; Schüler. 1625 ket deak Inasnak, ket nap dolgoztak az plebania haznal, adta(m) d 80 [Kv. Szám. 16/XXX. 32].

deákné. Csak szn-i szerk-ben : latinos műveltségű személy felesége; soția unui om cu studii; Frau eines Studierten. a. 1554 : Myklos deak | Layos deak | Leorincz deakne | Myhal deakne [Kv; Szám. 1/IV]. 1570 Orsoly azon Leorincz deakne [Kv; Tjk III/2. 36]. 1572 : Ambrus dyakne [Dés; DLt 182]. 1586 : vgyan azon Bwdeoskwbtelj rezet hagia Ersebeth azzony leanyanak Janos Deaknenak [Nagydoba Sz; Borb. I]. 1589 : Ertem hogi bannya Matyas deakne hogi az Vra Ide Jar de en azzal nem gondolok [Dés; DLt 226]. 1596 Theomeoswary Istwan deakne egy keotes fekethe vegew arraban tartozik f 8 [Kv; RDL I. 65/5b]. 1605 Jndula az Peter djakne fja az Aiton [Uszt 19/87]. 1609 Peter deakne uice kiralj birone Gal Margit aszoni (40) [Szentgyörgy Cs; BLt 3]. 1636 : Andras Deakne Azoniom fogada Szekel Laszlo Vramot fianak [Várdótfva Cs; LLt Fasc. 155]. 1639 Gyulai Ferenczne Dragj Anna Aszony | Gyulaj Ferenczne Azonyom | az edes Anyja Ferencz Deakne Azonyo(m) | Gyulai Ferencz Deakne Azzonyom [Kv; RDL I. 116] | Az Vitezleő Kazdagh Sandor hiua benneonkeő, Szaz Czegeőb(en) Dobokauarmegleő(en) az Daniel Deakne Sore Barbara Azony hazahoz [Százegő SzD; Borb. I „Franciscus Giereő Vice iudex nobiliu(m) in Co(mi)t(a)tu Dobocen(s)i” kezével]. 1652 : Mikoron volnank ugyan Orbai szekben, Damokosfalvan az Jakab Deakne Aszonyom joszá-

gan es tőnek my előttünk ilyen örökös es megh
allando concambiomot es vegezest [Hsz; i.h.].
1655 hallottam János deaknetul [Dés; DLT
436]. 1660 Detséb(en)* lako Marton Deakne
Ferencz Annok [SzJk 90. — *M.déce SzD]. 1724:
János Deák P(ersona) N(obilis) Ann(o)r(um) 36 ...
János Deákné P(ersona) N(obilis) An(o)r(um) 23
[Náznánfva MT; BK]. 1742 Kertész Ersok aliás
Miklos Deákne (60) [Buza SzD; LLt Fasc. 109].

b. 1584 Albert Deakne | Istwan deakne | Olaz
Mihaly deakne [Kv; Szám. 3/XV. 6]. 1598
Galtheowy Ersebeth azzony, ky versendj Jmreh
Deakne wala [Mihályfva NK; JHb XXIII/33].
1628 Radnoti Jstuan deakne Aszszoniom | Rad-
noti Jstuanne Aszszoniom [Kv; RDL I. 138].
1629: Kereztüry Ianos diakne [M.palatka K;
RLt O. 5]. 1639 Hari Mihaly Deakne [Kv;
RDL I. 116]. 1752 Lásnyai Kése Mihaly Deákné
Aszszonyom [Bikfva Hsz; SVJk].

c. 1570: Erzebet Nagy Palne fely peres Byzon-
sagy' Botha Casparne Ellen, .. Ilona Kis Deme-
terne; Borbara Teglas gergneh, Erzebet Kémyes
Thamasné, Orsolya Lérinch Deakné | Anna ferench
deakne [Kv; TjK III/2. 8, 32].

d. 1570: Anna Jerney ferench deakne, Hithy
Zerent vallya [Kv; i.h. 146].

e. 1600 Gyeörgy Deakne Margith Bogardfalui,
eözwegy azzony (60) [UszT 15/135]. 1735: Bálint
Deákné Susanna Primipila de Alsó Torja (45)
[Altörja Hsz; Borb. I].

f. 1590: Homoros (!) János deakne Sophia
de Vdarhelj (!) [UszT]. 1593 Hamoros (!) Janos
djakne Sophja [i.h.].

deákos latinos műveltségű; cu cultură latină;
von klassizistischer Bildung. 1676 Egy Bocz
Istvant, kit az tatárok vittének el, most is oda
vagyon; annak egy fiát mondják, hogy Debreczen-
ben lakik, jó deákos iffiu legény [Kajántó K;
BfN Fasc. 63]. 1775 Hoszszu Gergely egy Levelett
ki vén a ládából, s mond meg irt Hajdunak, Híj
Deákos embert de ha nem hisz is én meg olvasom
a Levelett [Bodok Hsz; Eszt-Mk].

deákoskodik kántoroskodik; kántorkodik; a in-
deplini funcția de cantor; als Kantor fungieren.
1752: Filimon Urszully ... Malomszegen Mgos
Baro Bánfi Parkas Ur Földin ... szaboskodik,
egy keves olah frast is tud olvasni, és ott neha
Diakoskodik az Olah Popa mellet, hívattya magát
Szábo Ursznak [Búzamező SzD; Ks 16. LXXVIII]
| Buburucz Juvon ... a' Kőrösben Apatyí (!) nevű
falub(an) Diakoskodik [Szentmargita SzD; i.h.].

deákpelesenye ' ? ' 1840: minden nap egy morhát
(!) ki vág — esztendei fizetése 42 ft, minden mar-
hától apadás titulussa alatt fel vétetik máj, lép,
két vese, deák petsenye, fejér máj [Kv; MészCLEv.].

Azonos lehet a lesipecsenyé-vel.

deákság 1. ? írődeákság, írődeáki foglalkozás;
ocupăția de diac; Schreiberei. 1846: az édes Atyát

Deákságáról Mihally Deáknak hitták [M.lápos
SzD; EHA].

Szk: ~ tanulni. 1601 Chanady Ferencz Colos-
wary . vallya ez Janos deak mind zellel
budosek deaksagh tanulny [Kv; TjK VI/1. 558].

2. román gk v. gkat. kántori/kántortanítói fog-
lalkozás; funcția de dascăl/cintăreț de biserică
la ortodocși și greco-catolici; rumänischer orth.
od. gr. kath. Kantor/Dorflehrer Dienst. 1665:
Doma al(ia)s Popa Iv(an)cza Babai Eörökös
eős jobbagya . Dragiaba(n) tanult olah Deak-
sagot [Sófva BN; Ks 41 Gávai ir. C]. 1714:
sok olá legények gyűltek a kalugyerhez tanólni
oláh deákságot [Déda MT; MúzBf 16 román tanú
vall.]. 1739: David Vasziile . . Deaksagra ment
tanólni; hol lakik, nem tudatik [Aranymező SzD;
MúzRhédei]. 1745 Krátsun Lukács Deákságot
tanulván, Annis antehac circit(er) 16 Nemes
Szabolcs Vár(me)gyeben Kállo: Seményban (!)
lakott, ... magát penig oda-ki Todor Dáskárnak
(!) hívatta Blága Mihály Deákságot tanulván
innen ell menetele után, ugj hallynuk, hogy
Bagoson lakik [Mutos Sz; WLt].

Szk: ~ tanulni. 1635: az Eoregh papnak egi
fia marat vala, moldouaban ment vala deaksagh
tanulni [Cente SzD; Ks. 42. C. 15].

3. román gk v. kgt. kántori foglalkozásbeli
ismeret/tudás; cunoștințe de dascăl la biserică
ortodoxă sau greco-catolică; Kenntnis/Wissen der
rumänischen orth. od. gr. kath. Kantortätigkeit.
1752: (Filimon Urszulynak) mikor elszökött ...
valami keves olah Deaksaga volt [Búzamező SzD;
Ks 16. LXXVIII].

deáktalan 1. frástudatlan; analphabet; des Schrei-
bens unkundig. 1771 Mely dologh mi előttünk
igj menvén vegben mys attuk eze(n) Levelünkőtt
Fide nostra mediante, szokott peczetünkkel kezünk
írásával, és edgjükünk deaktalan leven kereszt
vonasaval megh erősítven [Borb. I „Kondrát
András No(bi)lis de Sarfalva” kezével és aláírás-
ával, Also Torjai Kiszeb Márton Mihály pp-nak
csak keze vonásával és pecsétjével].

2. latinul nem tudó; necunoscător al limbii
latine; des Lateinischen unkundig. 1648: Az mi
az leuel(ne)k allapottiat illeti, mi deaktalanok
lene(ne) nem tuttuk az leuel(ne)k co(n)timentiajat,
cziak szinte(n) praesentaltuk eő kglmek(ne)k
[Kv; TjK VIII/4. 268].

A 2. alatti adalék az 1. jel. alá is tartozhatik.

deákul latinul; latinește; lateinisch. 1573:
Marton Borbel Balint Inassa Azt valli hity zerint
hogy Grwz peter disputal volt deakwl Paxy
gasparal [Kv; TjK III/3. 306]. 1691: Hogy penigh
az Nemet (!) Passusokkal fraudalenter ne jár-
hassanak, azon lésznek hogy az Passusok Deákul
expediáltassanak [Kv; Törzs instr.].

deambuláció határjárás, határ-kijáratás; deli-
mitarea hotarului unui teren prin înconjurare;
Feldbegehung, Flur(um)gang. 1757 Mindnyájan
mi jelen lévén azon deambulatoriob(an) | a mint a

deambulatorok nékem akkor fel adták, azon Deambulatorot pedig jó szível önként mindjárt meg engedte ő Nagysága ... a deambulatorok ki járták [Szentbenedek MT; Told. 28].

deambuláltat határt kijártat; a dispune să se delimitaze hotarul prin înconjurare; die Flur umgehen lassen. 1757: a maga földének határait általunk deambuláltatva Sohultis ... defectus nem találtatott a maga földének borozdait s határait deambuláltatta [Szentbenedek MT; Told. 28].

deambulátor határjáró; delimitor de hotar prin înconjurarea cimpului; Flur(um)geher. 1757: a mint a deambulatorok nékem akkor fel adták, azon Deambulatorot pedig jó szível önként mindjárt meg engedte ő Nagysága ... a deambulatorok ki járták [Szentbenedek MT; Told. 28].

debnehál szitkozódik; a injura/sudui; fluchen. 1814: Rusz Péter egy igen szabad száju, fetsegő Ember, sött nem tsak, ha nem éktelen káromkodo is, a' ki minden tartoszkodás nélkül minden szent-segek ellenn debachál [Letka SzD; TSb 4].

deberke 1. bődön; putinică; Tönnchen. 1589 6 Bederke (1) Sostey. 5 kad kapposza [Kv; Szám. 4/VIII. 3]. 1591: Sos teinek valo deberke VI | Sos tej deberkewel II [Kv; Aggm. 53]. 1628: Egy deberke teli szindelséggel [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 13]. 1632 Also Porumbaki Uduar ház ... Uduarbiro háza ... Két Uy Tekeneő N 2. Egj Uy fa kartt N 1. Turonak ualo wres deberke N 2 [A.porumbák F; UC 14/38 Urb. 177]. 1656: Szin vaj. 7. fazokakban, es egy Deberkeben [Mk Dobokai inv. 6]. 1674: Tavalyi ősz Sait nro 13. Turo Deberkevel nro 6 [Déva; Törzs, fej-i udvh. lelt.]. 1685 e. Egy kis deberkeben sindely szeg Nrő — Deberke Nrő 2 [Borberek AF; MvRK Urb. 6]. 1687: Deberke nrő 2. Eöreghe cseber nrő 6 [Mocs K; JHbK LVI/6]. 1688: ad(mini)strált ... két kicsiny deberkébe(n) sos tejet Nr 3// [Bucsum F; MvRK]. 1697: Egj deberke teli tyuktojással [Borberek AF; Mk Urb. 4]. 1699: Fedeles fenjő deberkek üressen Nro 15 Mézes deberke Nro 1 [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László lelt.]. 1720: Turonak valo ürső Deberke nrő 1 [Szurduk SzD; JHbK XXVI/12]. 1724: egy üres deberke; egy tányer tok [Koronka MT; Told. 29/12]. 1725: Sós tejet percipialta(m) 2 deberkével [Kv; Szám. 54. IV. 11]. 1756: Ujj kártyós Numero 1 Ujj Deberke Numero 1 ... Viseltes Tekenyű 1 [Branyicska H; JHb XXXV/35]. 1759: az említett Tisztarto ... tiz Sajtot, egy Deberke Turót el vitt [Marosludas TA; TKI Koma Ojne (55) jb vall.]. 1764: Láttam hogy a Báts Petru Anyossa egy Deberkét, és valami azátlan Kendert vitt ell ..., de volt é valami azon Deberkébe nem tudom [Csúcs AF; Bfr II. 66/28 Rusz Todora cons. Molduan Ilia (40) zs vall.]. 1798/1821: Étek hordozni való két kis Deberke [Kv; Pk 5]. 1799: Egy korpa Czibrés

Cir. 4 Vedres Deberke [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.]. 1814: egy más rosz Legej Fedel nélkül, egy jó Turos deberke Uressen, egy más kisebb deberke, három rosz Deberke fenek Nélkül* [Mezősályi TA; RLt. — *Rettegi S. kúriájában]. 1817 Egy Deberke. Két kis deberke [Varsolc Sz; Born. IV. 41]. 1849 egy deberke sosugorkának valo, három deberke Turo tarto [Szentbenedek SzD; Ks 73/55]. — I. még AUt 205, 208, 210—4, 218, 368x, 369, 373, 384x, 386, 389x, 391, 401—2, 405—6, 408, 410, 414, 482, 495, 527, 555—6, 559, 566x, 567—9, 576, 580x, 582 és i.h. elszórtan más lapokon is.

2. (vhány) bődönnyi/bődönre való; de o putinică; (einige) Tönnchen groß, für (einige) Tönnchen. 1688: Száva Péter adminisztrált Egy deberke sós tejet [Ebesfva; AUt 582]. 1739: Noszolybul hosztanak kezem alá bizonyos számu deberke turot [Zágó KK; Ap. 2 Bél István Apor Péterhez].

deberke-vaj deberkés vaj; o putinică de unt; Tönnchen-Butter. 1731 Léven deberke vaj nro 3 egy iros vaj, más pedig szin vaj [Kv; Ks 15. LIII].

debilis nyomorék; schilod, infirm; Krüppelhaft | gyengeelméjű; debil mintal; schwachsinnig. 1757: Kötör István senior (40) Debilis esziben Testiben, az Anya dirigállya [Kisszöllös KK; LLt Fasc. 129].

debilitálódik elgyengül/erőtlenedik; a-și pierde puterile, a se slăbănogi; schwach werden, sich entkräften. 1717 A mi kesérvés szégénj emberéin- kel ... étszakai Stercusokat ki hordatván ne(m) kevéssé(n) el betegeskedtek, debilitálódtak, és majd halálos betegségre jutottak [Cs; GyK, INyR.]. 1719 Isten ő Felséghe meg kegjelmézvén, maligna Febrisemet el oszlatta, mindazáltal ige(n) debilitodtam a szörnyű sok hányás miatt ... a bizonyos annyira debilitálodta(m), majd a jó szélis el funa [Ebesfva; KJ Rétyi Péter lev.].

debitor adós; debitor; Schuldner. 1595: az deliberatio zarent Coloswarat zamot vetwe(n) az debitorokkal Aldoze eleott valo Vasarnapp Amith fel vehetnek ezekben, vgjan Akkor mingjarast negy rezre oztwan az Somborj Sigmond rezet t(ar)tozzanak kj Adnj [Zsombor K; SL reg.]. 1746 Homályos lévén a dolog a Parsok p(rae) tensioi között az múlt sedrián obtinealt volt oly Deliberatumot, hogy ad 8vum: reportallya hitelesen a Debitor, és doceallyon mind a lónak mind a Sertéseknek valoráról, a mint hogy most compareallyan Literalekat produkaltak a Debitor és Creditor ő kglmek [Torda; TJK III. 65]. 1810: a kapitalisok után járando Interesteket, a Debitorak, mindenkor lma January tartozzanak. minden további halogatás nélkül el multhatatlanul be szolgáltatni, a végett hogy az Czeh Mesterek, azokrol számott adhassanak illendő üdőben [Kv; AsztCSzám]. 1811: Azon várákozásért pedig minden véka után tartoznak a' Debitorok 2. két szekér ganéjt ki vecturázni a MKöblősi Hatásra

ahova fog kívántatni, Hogy ha pedig ki ki maga ki szabott summája 1/3ad részét annuatim a' 3. esztendő ki telése alatt bé nem fizetnek (így l) az usura azonnal minden esztendőkre dupláztassék a' bé fizetés ideje pedig mindenkor mához esztendőre essék [M.köblös SzD; RLt. — *Értsd: minden kölcsönvett gabona után].

debitum tartozás, adósság; debit, datorie; Schuld. 1672: meltan excindaltathat azon debitumra, az Arvák(na)k házbéli része [Kv; TjK VIII/11. 181].

debreceni a Debrecen tn -i képzős szárm.; dñ Debrecen/Debreñin; Debreziner. 1590: 24 Aprilis ... Kyuldot Byro vram Az dobroczeny Byraknak Ayandekot Egy Barant. 4 eytel bort. f. — d. 32 [Kv; Szám. 4/XXI. 23 Kis István sp lajstr.]. 1593: Wetettünk saletrumott az Por Chinalashoz egj Döbröczeni Embertől [Kv; i.h. 5/XXV. 3]. 1791 1 fekete Gubo Debreceni [Mv; MvLev. Bárdosi György boltbéli portékái közt].

Szn. 1588 10 decem(bris) Gabor Mihaly vitte Deobroczeny Miklos deakot 3 loial Tordara ata(m) f. — d. 75 [Kv; Szám. 4/III. 63].

Szk: ~ csákö. 1791 18 Debrezeni Csáko 1 Hf 20 Dr ... 48 Tuttzet rezes Debrezeni Pipa 159 1/2 Sing sikárlott Debrezeni vászon [Mv; MvLev. „A' Boltbéli Portékák” közt] * ~ font debreceni mérleg. 1815 Egy kised Debrezeni font [Llt Csáky-per 20. L 4 kieg.] * ~ kalap. 1838: Dima Dani ... szökött el Debrezeni kupczes kis karimájú kalapban [DLt 1165 nyomt. kl]. 1845 Szamosfalvi Gábor Nyikuláj fején debreceni kerek kalap [DLt 515 ua.] * ~ kása. 1725: Negj véka Debrezeni Kása vekáját egj egj Magyar forintyával ... Flor. 4 [K; RKI] * ~ lajblí. 1831 Szolgálatomból hátra maradt bérémet, egy Debrezeni szederjes Lajblit és egy Kalapomat kértem ki adni [Dés; DLt 439] * ~ makrapipa Debrecenben készült, rövid, égetett agyagpipa. 1855: A tükror alatt a falon fenyőfa kis pipa fogason 4 hosszú száru borgai s egy rövid száru debreceni makra pipa alattok horgas szegen csüng a zsiros, nagy kostók [ÜjfE 176] * ~ nagypipa kb. hosszú szárú, Debrecenben készült pipafajta. 1791: 150 Debrezeni nagy pipa [Mv; MvLev. A boltbéli portékák közt] * ~ pipa. 1791 48 Tuttzet rezes Debrezeni Pipa [Mv; MvLev. „A' Boltbéli Portékák” közt] * ~ szappan. 1799: Egy Tábla Debrezeni Szappany [Dob.; Mk] * ~ talpbocskor. 1845: Debrezeni vagy Szebeni jo talp bocsokor 12. hüvelyk szélesek és 14 hüvelyk hoszak [Dés; DLt 440]. 1847: 250 pár Szebeni vagy Debrezeni jo talpbocskorok [Szű; KLev. 15] * ~ vászon. 1791: 18 Debrezeni Csáko 1 Hf 20 Dr ... 48 Tuttzet rezes Debrezeni Pipa ... 159 1/2 Sing sikárlott Debrezeni vászon [Mv; MvLev. „A' Boltbéli portékák” közt].

decedál elhalálozik, meghal; a deceda; verscheiden, sterben. 1647: az Aszszony decedalu(n)

az gyermek(ne)k Tutelaja szallot Kolosi Geörgyre [Kv; TjK VIII/4. 167]. 1656: hivatának minket ... Czegej Vas László és Vas Janos Vramék ... Czegéb(e), az Nehaj Tekintetes Nagos Marko vaydának Relictayanak, Nehay Nagos Bogathi Drusianna Azonnak (:ki csak az elmúlt napokban decedált:) eő kegmekre devolváltatott, ez ide aláb denotált bizonyos res mobiliseknek regestallássára [Cege SzD; Wass]. 1667: az edes Anyok az fen forgo üdeokbe(n), hűsegedhez menven férhez, az el mult nyáron decedálva(n), mar az Atioktol es Anyoktol marat jok rajok, mint edes gyermekekre devenjaltak volna [Törzs. Fej-i rend. Mart. Maer (l) de Abrugbania-hoz]. 1679: Viszon-tagh Lonai Borbara Aszszonyis, holta utan hagyta Uranak, ilyen declaratioval, hogy akar mellyik decedallyon eléb, az mellyikre marad utolban az ház, életeigh szabadosson bírhasza, mint sajáttyát [Kv; RDL I, 157]. 1729: minekelőtte azon Controversia valóságos reambulatio által végképpen sopiáltathatott volna szegény Itélő-Mester Sándor Gergely Vram, és a Nemes székelly Natio részéről denomináltatott Commissarius idvezült Kereszturi Mihály Vram, eő klgme medio tempore decedálván ... méltotassék ... más Commissariusokat denominálni [K; Ks 7. XV. 15]. 1734: Jo Lélekkel meg vallom hój decedálván Nehai Mgos Groff Teleki Kristina Aszszony Barcsai János Urfiat vette a maga Tutorsága alá a Nehai Mgos Romai Sz. Birodalombeli Groff Széki Teleki Pál Ur(am) Anno 1721nek a vége felé [Kv; TKI Joannes Farkasdi (27) preceptor rhetorum vall.]. 1751 Nehai Botzoni alias Kotza Gergelly ő kglmenek mostan elet(en) levő Samuel István és Miklós nevű Naturalis és természet szerent való edes gyermekei és fiai mind hárman; az Negyedik decedálván, ugy maga Nehai Botzoni Kotza (így l) Gergelly ő Kglme is [Somlyó Sz; Borb. II]. 1759: ha Groff Teleki Sándor Bátyám Vram sine semine utriusque sexus decedálna is az ő klme jussan se praetendalok — s nem törvenyekem [Moha NK; TSb 32].

decedált elhalálozott/hunyt, meghalt; decedat; verschieden, gestorben. 1680 Ez ellen contendalva(n) Berter Kadar Janos Vra(m), pr(ae)tendallya, hogy, Jacobinus Bergardnak, ki az decedalt Bernhard Deak Ura(m) Annayárol valo Job Attya, felesége, ugy mint Bernhard Deak Annayárol valo Job Anya iratik magától Bernhard Deak Vr(am)tol Tosner Katá(na)k lenni [Kv; RDL I. 158]. 1732: a mely decedalt Jobbágnak, szöleje maradtott, a Nehai Vrak magok számára mivelleték, ugy a Jobbágy ház után valo szánto földeketis, de mihelyt más Jobbágy szállott, a decedált Ember házáb(an), azonnal mind szőlőt mind földet vissza adtak az Vrak [Kisszederjes MT/Szentjakab SzD; TSb 51]. 1750: az mostan nem régib(en) decidalt Mgos Folti Maria Aszszon, mind a régieket renováltotván, mind pedig mas ujjab vendég, cseléd, Sütő házokat és konyhát ... erigaltatott [Déva; BK ad nro 144 Mích Somlyai (50) ns vall.].

decernál határoz, végez; a hotári; beschließen. 1755/1758: Exhibeally az I Collationalissat azon Stomprol melynek felső arka miat felette lévő Stomprol praejudiciuma vagyon ... Erre nézve decernalta a Szék azt, hogy az J: quod citius a controversiab(an) forgo árák(na)k Stollyán (!) alol csinállyan egy szakasztott [Abrudbánya AF; Szer.].

decernált elrendelt; hotárit; vorgeschrieben. 1744: a tisztek falunként a községet eléállítván, serio intsék, hogy az haza törvénye szerint templomokat frequentálják, különben ha azt posthabealnak, Compilatae Constitutionis partis l-mae articuli primi titulo 2-do decernalt büntetést el nem kerülük a renitensek [SzO VII, 422–3 gub.].

decernáltatik 1. határoztatik, végeztetik; a se hotári; beschlossen werden. 1694: A dohányzás felől a' mely deliberatumot tött a g(ene)ralis Visitatio a' széki társaság(an) hogy valaki azzal contumacit(er) él, deponaltassék confirmallya mind(en) társaságunkra nézve a' sz: G(ene)ralis. a' Claris Papnik felől is ezen decernáltatott [SzJk 284]. 1727: végeztetett..., hogy a mely jövevény emberek vagy a Székely földéről vagy pedig másuttan jöttek, ha csak authenticum testimoniummal nem demonstrállyák magokat jóságos embereknek lenni, és hogy adózástul magok helységekből is immunisok voltak, az ő Felsege quantuma az olyanokan hogy meg vétessék decernáltatott [K; Told. 2]. 1745: szebenben lévő Firfi gyermekeinek Securítására nézve decernáltatott; hogy az Actrix azon Suspicio alol heted magával jó hírű nevű becsületes emberekkel magát expurgallya intra quindenam [Újbárest H; Ks 62/3].

2. ítéltetik; a adjuceca; bestimmt, zugeteilt werden. 1654: Az kesziek* fel vallalak hogy az csürt meg epetik, . Annak felette a mint annak előtte az sövenyt fel osztottak, a mely resz az keszieknek decernaltatott, ugymint egészen harmada, arról is mindenkeppen gondot viselnek [SzJk 72. — *A Keszi (K) tn -i képzős szárm.].

decessus 1. elhalálozás; deces; Ableben. 1680: Székely Leórinz Vr(am)is ... kevannya az Bernhard Kis Anna reszere Job Anya Balk Anna Aszony decessussa uta(n) excidaltatott harmadott intacté eő ke(gyelmé)nek adatni [Kv; RDL I. 158].

2. vkinék ~dn vki elhalálozása folytán/következtében, vki elhalálozásával; in urma decelui cuiva; infolge des Ablebens, mit dem Ableben jds. 1731 minthogy az Atyám decessusan á mi kevés Jóságocskára rávenniált itten, kételenitetem kezemre venni illy meszsze gyakran nem járhatok [Szentmárton Cs; Ks 83 Szabó József lev.]. 1741 Néhá Kedves Feleségem Vesselenyi Susanna decessussán ... édes Gyermekeimre Jure immediatae Successionis, Szállott ... Lakatos Mihály, András, és János nevű Jobbágyit reiterált árva Gyermekeimnek a Nemes Hazának, az illyen Szintü Causákban, observálni

s practizálni szokott régi jó usussa és Törvénye Szerént repetáltattam volna, a' mentionált repetitusok ... Solennis Protestatit erigáltak [Kr; TKI Gr. Teleki Ádám prot-ja]. 1761: irt Gaspar Balint decessusan Sepsi György jobbágy elei szállítottak volna az irt két föld belső helyére Sz. Simónon [Hr 10/16]. 1767 Iosika Imre vr ... a végre fel fegyverkezettett Cseledivel Jobbágyival a Titt Exponens Vr rata Portiójában Sorte Divisionis obveniált és ... Josika Josef vr decessussán Divisionaliter ő Ngára devolvalodott Nemes Curiajára ... potentiose reá menvén ... azon Nms Udvarházat Majarjával édgütt Occupálta [JHb XXXV/55]. 1774: Minden Jóság a Gyulafi decessussán olly státusban s ál(!)apothban vagyané most mint a midőn Néhá Méltóságos Groff Eszterházi Daniel Ur eo Ngá idejében vólt ? [K; Ks vk]. 1783: Sükösd részben(en) ... részesek Gillyénné Aszszanyamék az Atyák néhai Imbreh Ferentz Uram decessussán [Vaja MT; Told. 76].

decidál 1. végez, dönt; a decide; entscheiden. 1595: Eghez Varosul az Mezarosokrol illien p(er)petuumot vegheztenek ... Elseoben Noha eő kgmeknek egez varosul az eleobbi ereos saniarw veghezeseok eleotteok volna kibén Nem engednek semmi teóserseget chyere-beret ... mostis kegieseket veznek eghez varosul es tanachfíl eleo es az Bodogh emlekezetw Istwan kiraly* Adiudicataia melle Allottanak, mellyet Eo felsege teorweny zerenit decidalt az varos keozt egy feleol, es Az mezarosok keozt mas feleol [Kv; TanJk I/1. 258. — *Báthory István, előbb erdélyi fejedelem, majd lengyel király]. 1627: Hwsegtekné kglsen es serio parancholliuk, ualamikor Donat Anna neuuel ez leuelwnkel hwseghteket requiralliak, mingiarast ezen causat eleő neuen, es mindenik félnek bizonsaghitis ugla(n) akkor be neu(e)n, ne halogassa az perit semminégh (!), hanem ugian akkor debito modo decidallia, ne haladozzon touab ez dologhban az exponens azzonan igazsagahoz jutasa [Gyf; Törzs. Bethlen Gábor rend. Sepsi, Kézdi és Orbai székhez]. 1700: az Gubernium minél hamaréb és rövidebben decidallyon [Uzsl IX. 4 gub.]. 1743: mind két félről Arbitrálanak beannúnket, és authoralának e végre: hogj decidálnok és dirimalnok, mellyek legjenek Lazarianum Bonumok és mellyek Csizériánumok [Msz; Ks 15. LXIII. 16]. 1784: A Controversiáb(an) lévő Malomnak, Arkok(na)k, és az egész expositiok(na)k oculatiojára Commissariusok(na)k exmittáltottnak ... Boros Daniel ... Pokai Sárosi Samuel, és Gegesi László Nemes Szék Assessorai ő Klmeik, kikis a Controversiát oculálni a' parsokat 's bizonságait meg halgatni Documentumokat exculálni (!) köteleztettnek, és pro justo aequo decidálniis s ha valamelyik fél nem contentálodván appellálná Transmittállyák ide a Cont(inua) Táblára [Mv; Mt. táblai hat.].

2. ~ja magát kb. elhatározza magát; a se hotári/decide; sich entscheiden. 1732: én az Aszony ő Ngá dolgát soha nem érthetem mit akarjon ő Ngá, és miért magát egj felé nem deci-

dájja [Kóród KK; Ks 99 Kornis Ferenc Kornis Istvánhoz].

3. jog megítél; a aprecia/judeca; beurteilen. 1753: Az Mlgs Ur Gyekébül ... Nékem írot levelet mai Napon nagy kötölösseggel vettem melyb(en) méltoztatik tudakozodni, hogy a' Nemes vár megye minémű képpen decidalta Déda, és Füleháza* kősztt való Controversiát, és veszekedést, s verekedést [Abafája MT; Ks Jos. Huszár gr. Kornis Antalhoz; csak az aláírás sk. — *Mindkettő MT-ben].

4. (minden jogtól) elesik, (az ügyet mindenestül) elveszti; a decădea (din drepturi); (aller Rechte) verlustig werden. 1592: Si Juris azt mo(n)dom hogy az engedetlenséget melliet az vrunk para(n)-ciolattiahhoz mutattal in nota Jnfidelitatis vagy, et ab omni causa decidalta [UszT].

decidálhat (el)dönthet; a putea decide; entscheiden werden. 1727/1751 miis hogy az igazságot, és valóságot jobban experialhassuk es a Controversiát inter Praefatas Partes aszerint decidalhassuk; Elsőbben azon Controversiában lévő Havasokat magokkal a' Peresekkel eő Kegyelmeikkel edgjut meg jártuk, mindenik részről a' praetensiojok szerént való Határokat investigáltuk, az egész helyeket circumspiciáltuk, meg szemléltük, revidéaltuk, és oculáltuk [CartTr II. XXX. 2 határmegállapító ítéletlev.]. 1774: azon Dominale Forumban lévő Titt. Assessor Uraimék aszt Concludalták, hogy Com(m)unis Inquisitiót Szükség a két Félnek perálgattatni, hogy más alkalmatossággal decidalhassanak azon Causában [Mocs K; Ks Conscr. 42].

decidálódhatik dűlőre juthat, eldőlhet; a se putea decide/rezolva; zur Entscheidung gebracht werden können. 1740: az Controversiában forgo szena fű dolga, meg in A(nn)o 1707 inchoáltatott, és mind ez ideig is egy s más cavillumok és haszonlatan exceptioi miat nem decidalodhatot, Exmissioi obtinélván egy versb(en) magá(na)k az I ad statuendum Evictorem [Torda; Tjk I. 186].

decidálódik 1. eldöntődik; a se decide; entschieden werden. 1671: Az Anak Podor Janos(na)k Causaja az controversus örökség(h) dolgából, az petentiosa (l) citational eléb inchoalodot, final(ite)r decidalodottis, leve(n) csak az hatra, hogy vigore sententiae executiobannis véteteodgiek [Kv; Tjk VIII/11. 72]. 1675: Én Hallerkeoj Haller Páll adom bizonságul ez irasomat arról, hogy az minemő Controversiam orialtatot volt Nemzetes Czegej Vas Janos es György Uraimekkal az Pusztá Sálj ... határról be hajtott ... Eőkrem felől (: mely törvény szerent igazodot el es decidalodot:) azon Eőköröknek az arrólól ... plenaria Contentatiot veöttem [Darlac KK; Wass]. 1682: Tetszik azert minekunk mivel hogy ez p(ro)ductioval Uionnan intricalta magat ez causa(ban), Tovabbis tartozik agalni; es usqu(e) ad decisione(m) causam, migh ratioia el igazodik vagy decidalodik [Kv; RDL I. 161]. 1699: Vítalyus Pusztaját Cseri István

birja ... In Iudicio primo volt, meg nem decidalodot [Bordos U; LLt Inv. 49]. 1701: D(omi)n(us) Daniel Vas de Czege Protestat(ur) Super eo. Mivel hogj Groff Apor István ur(am) ő Nga, eze(n) ben meg irt Malom dolgáb(an) Dilatiot obtineált mostan, ha mikor Törvény szerént decidalodik ezen dolog, és ő Nga Malma el hányattatik, ne légjen késő es Secum azutanis, addig interveniált kárát a meg irt malom miat prosequálni es meg keresni [Dob.; Wass].

2. elrendeződik/igazodik; a se aranja; in Ordnung gebracht werden. 1746 Admonealtatta volt az A. ő kglme ab offo az Jt azért hogy a feleségit el tsapván, interea mig papok előtt decidalodik dolgok intertentiojarol provideal, mivel miserabilis es erőtelen persona lévén félő ne hogy éhel es hidegel mások kerte alatt meg halyon [Torda; Tjk III. 94]. 1757 Virágos nevezetű Bányász Czimborak ... ha . ezen Bekessegnek punctumit Observálni nem akarják banyajok nem egészen hanem tsak azan része a honnan azan viz Deriválódik ki szarmozik tilolom alatt hagjatik mind addig mig köztők levő Contraversia (l) vajj törvényes utan vagy Külemben decidalodik [Torockó; Bosla].

decidáltat 1. eldöntet; a face să se decidă; entscheiden lassen. 1774: Néhai Mlgs Vr Josika Gabor Ur(am) Fiu ágon lévő Successori compáreálván elönkben, egymás közt fen forgo controversiajok-(na)k revisiojára s determinatiojára, Sok disceptioi s altercációi s adhortatioi után condescendálának arra, hogy bősületes Arbiterek eleiben, készek lesznek magok dolgokat adni, es azok által finaliter azokat decidaltatni, melyreis denominálák előttük Arbiterek(ne)k Atyankfiat* [Nsz; JHb XLV gub. — *Előtte négy név fels.].

2. kimondat; a face să se pronunțe; (vor-)sagen lassen. Szk: törvényt ~ja ítéletet mondat/hozat. 1777 készülyenek mind ketten a Causához holnap utánra ..., es ha lehet Törvényeket akkor decidalattatják [Déva; Ks 114 Vegyes ir.].

3. megítéltet; a judeca; (be)urteilen lassen. 1738: ezen forumon kívánta decidaltatni az I [Torda; Tjk I. 170].

decidálthatat elintéztethet/döntethet; a putea aranja, a putea face să se decidă; besorgen lassen können, entscheiden lassen können. 1744 Minden féle Causajokat, a' mely orialodik a' Puskások között, assummáltassa, es három forintig decidal-tathassa, az három forinton félyül való dolgokat pedig az Dominális udvar Tiszt Uraimék eő Kegyelmei elejében provocalni, appellalni, es assumaltatni obligatus Lészen [Déva; Ks 78. IX. 1].

decidáltatik 1. eldöntetik; a se decide, a se hotári; entschieden werden. 1674 (A causa) az fiuj székről appella(ti)ob(an) sehouá ne admittáltassek, es egi széek napia(n) decidal-tassék [Ksz; IB]. 1736 Producalvan Szalontai Gabor uram ... az ... in A(nn)o 1715 5 Aprilis emanalt Deli-

beratumot világon constal hogy akkoris Pojani Rác János ezen dolog felett litigalodvan finaliter decidaltatott volt [Torda; TjK I. 112]. 1746: Hogy az mostan M: R: Fiskus által impetalandó Város hídján lévő Vám iránt, a pert in merito kezdettség ... Azért hogy most egyszer finaliter decidaltassek, mivel továbbra haladván a dolog sok költség és fáradság kívántatnék determinaltatott* [Torda; TjK III. 37. — *Köv. a hat.]. 1752 jelen voltam az Udvarba eleitől fogva végig mig azon Causa decidaltaték [Vice SzD; MvRK]. 1758 edgyező akarathol az egy Apellatiot fen hagyák, hogy ha valamelyik félnek ítéletünk nem fogna tetzeni az említet Szék(ne)k irt Törvényes Also Szekire Apellálhassa tovább valo Apellatioval pedig nem kívánván egy másf determináltani költetni, hanem ottan finalit(er) decidaltassék, mind két pars rajta meg álljon [Asz; Borb. I.]. 1777 az időnek rövidtsége egy felől, más felől pedig a' sokféle rendeletlenségek(ne)k igazítására való vigyázás nem engedték, hogy azokat* revidualjuk per specifica, és a' Protocollumokkal (a' mellyek miben ventilaltattak és decidaltattak?) confrontaljuk [BK Inv. — *Ti. a regestumba vett törvénykezési iratokat].

2. megítéltetik; a se judeca; geurteilt werden. 1764 A Rét felett minemű Controversiak oriálotanak, és azok miképpen, és kik előtt decidáltattanak és minemű injuriákkal afficiálta Légyen Unitus Pap Popa Josziv ... eő Nga Szentkulecz Juon nevű Jobbággyát? [H; JHb XXXII. 37 vk]. 1769 Donatiok addig nem adatnak míg a praetensio nem decidaltatik, hogy a Jussok egybe ne Zavaradgjanak [UszLt XIII. 97].

3. meghatároztatik/határozódik; a se hotári; bestimmt werden. 1621 Biro vram eő kglme, kyalj Biro vrammal eő kglmeüel eggiwt Gubernator Vrunkat eő Nagat talalliak megh, és eő kglmek legienek azo(n), hogj eze(n) Quartat vyabban megh Are(n)dalva(n) állapotia decidaltassek [Kv; TanJk II/1. 326].

4. elrendeződik/intéződik; a se aranja; erledigt werden. 1679 Decidaltat az causa per pacificatione(m) Igy hogy ez uta(n) egyik felis az másik eze(n) dologt szemere nem hanyia [SzJk 142]. 1689 Mellyek Ura(m), s beczületes Uraink előttünk kegb(en) bekesegezen decidaltattak és az litigansok egi massal mind az karrol es költségrőlis megh bekellöttek [Aranyosrákos kör. TA; Borb. I.].

decima tized; dijmä, zecimalä; Zehnte. 1632: Koman Birzan neuw Boernak uaglo(n) egi keow molma, de az mint hitek szent referalliak Decimat belölle soha az varhoz nem attak [Bucsum F; CU 14/38. 23]. 1721: Suki Pálné Asz(o)nyom o Kglme Piaczi házának, mellyet másfél ezer forintokon el adott, Decimája [Kv; SLt FG. 58]. 1735: Determinaltatott hogy az Aestimatiobol a Decimat ki vévén adseraltassék in cassam [Torda; TjK I. 89]. — L. még *dérma* al.

decima-bor tizedbor; vin de dijmä; Zehntwein. 1683 k. Az Decima borbol Sedecima jár, annak tertiaja a Mestere [Szilágycseh; SzVJk 123].

decima-jövedelem tized-jövedelem; venitul dijmä; Zehnteneinkunft. 1643 Az ioszagb adaibolis az nyolcz forintiat külön tegye effele arolek decima jeovedelem keoze [ETA V/2. 76].

decima-pénz tizedpénz; bani de dijmä; Zehntgeld. 1639/1648 k.: Decima penzből attam auros 600 [Born. XXXVIII. 14 St. Bethlen felj.].

decima-só tizedsó; sare de dijmä; Zehntsals. 1647: Decima So vagjon nro 58 [Marosillye H; VLt 55/5415].

decimátorság tizedszedői tisztség; ocupație de dijmuitor; Zehnteramt. 1752 (A 10 forintot) még Decimátorságomban instáltam Volt Mgos Baró Vesselényi István Urtol [Kv; Szám. 69/XXVII. 2].

decipial rászed; a înșela; hineinlegen, hintergehen. 1656 En ilyen okkal mentem feleségül Török Istvanhoz; hogy nemes személy legyen, mellyet en előttem nemzetsegem előtt asseralt, valami hamis armalistis mutatott. De az utan comparealtatott (!) hogy Haller Istvan Uram eő Nagysaga jobbaga volt. Es engem ekeppen decipialt [SzJk 79]. 1674 Directores. — dicunt ... kellett az It citaltatnunk, hogy tudniillik it ez városban, es masuttis ez országban bűjös bajoskodot, varaslal, és Egjeb hitegetessel masokat decipialt, megh karosított ... megh kevannyuk hogy Talion, vagy a mit a C(aus)a concernal azon convincaltassek | In causa Pauli Mondre ... Delib(eratur) ... meg vizsgálán eő Kglmek Tanaczul ... az Inek I(ste)ntelen gonosz czelekedetit, hogj tudniillik hamis czalardkodásával, és J(ste)ntelen praktikájával, hitetésével sokakat decipialt és megh karosított, ne(m) keveseket czalard hitetesevel megh botránoztatván ... speciesse leven czelekedeti az ördöggel valo correspondentia(na)k váráslás(na)k, bűjös, bajoskodásnak. Teczet azért a törvény(ne)k hogy pro exemplo alioru(m) az szolgák által az pelenger alá kivitetvé(n), ighen erőse(n) palczákkal megh veretessék és ki kialtatva(n) háromszor büntetésének oka mi légien, az városrol, seőt mégj ennek határárolis de facto el tavozzek ... Secus ha itt találatik s annak inkab affele czelekedetiben perseveral, ... felakasztatik [Kv; TjK VIII/11. 325, 11. 335]. 1696: az Asszony embernek constal. olyan nyavalyás állapottya a' melly miatt télyességgel nem férjhez valo, mellyet hitivelis confirmala, hogy o megis férhez menése előtt olly(n) volt de el titkolta és férjét decipialta [SzJK 295].

decipiáltatik rászedetik; a se înșela, a fi înșelat; hineingelegt werden. 1656: Tudom aztis hogy az mely fassiokot ellene(m) inquiraltatott uolt Ozdy

ur(am) ellene(m) ualo perebe(n) azokat a relatoriakat Czepregy ur(am)ra fordította hogy azzal oltalmazna(m) magamot Czepregy ur(am) ellen, az mellybeől ittis még lattzik hogy teőlle decipialtatta(m), az mint az Tanuk még mutattyak jeduendeoben | Tudom azt hogy Ozdy Thamas ur(am) hwteős polgárság uiselt ember leue(n) ..., engémet eő kegyelme euocaltatot, oly leueleknek ki nem adasáért mellyet mága jo akarattyabol neke(m) adot hogy azokkal igasságomat oltalmazam Czepregy Mihaly vr(am) ellen ualo peremben, mely leuelek miat decipialtata(m) Ozdy Thamas ur(am)tol [Kv; CartTr II. 90, 904 Steph. Razmany Senior alias Ada(m) (41) vall.].

decízió 1. határozat, végzés; decizie; Beschuß. 1661 az Tottori^a josszag processusban volt s törvény decíziója nélkül nyultak hozzá [Kv; Ks 41. C. 1 Val. Benkö lev. — *A Tótör, később Tótör (SzD) tn -i képzős szárm.]. 1693 Bethlen Samuel Vr(am) az Petki Árvák iránt Kgldei való Controversiáját az Nemes V(ár)(me)gyének proponálván, az Nemes v(ár)(me)gye előis vette vala, de .. magát Gubernátor vrunk interponálván, Bethlen Samuel vr(am) halasztotta a közelebb esendő Nemes V(ár)(me)gye törvényes Gyűlésére ..., akkor ... finalis decisioba vétetődgyék azon Controversia [Fejér m.; Ks 67. 46. 21]. 1720: informályon Kglte(k) ... ha elegendő húst vág-nak a Czéhos Mészárosok, ... hogy így Kgltek Informatioját vévén a dologban tehessünk decisiot [Nsz; KvLt Fasc. 199d]. 1759: a' Nehai Kun Sigmondné Maxai Susanna Testamentumának Extractussát his accluis peribus communicalyak Kglmdel, a végre, hogj az abban expressált, és a Gubernium decisiójára hagjatott kérdésekre ... a Gubernium resolválhasson [JHb LXXVI gub.]. 1769/1802: A Bezédi és Nagy Kristoltzi egyben folyo határok között orialodott controversianak el igazittására ujjabbanis exmittaltatván Commissarius Uraimék, a vegre: hogy minden homalyosságokat világosságra hozni és azokat valamelyek ezen fenn forgo contraversiának el igazittására, s finalis decisiójára szükségeseznek láttatnak exqviralni s indágálni, és a Tablanak reportálni tartsak köteleességeknél [BSz; JHb LVII/3. 41].

2. döntés; hotárire; Entscheidung. 1729 én csak azt kévántam vala, hogj az Oculatio Szerént accomodaltassék az en malmom iránt való Controversianak decíziója [Ks 25. IV. 17M Kornis Zsigmond aláírásával]. 1735: azon Causam(na)k továb való Continuaciojat, assumptiojat és decisiójat nem urgealhattam magam es legitimus Procuratorom bizonyos akadályi miatt [Torda; TJK I. 76]. 1754: Groff Kornis Antal Atyánkfianak azon Causának procuratiojat Concredáltuk, és Concredáltuk is, hogj az magánál lévő Levélekkel procedályon inchoálván az Causakot, decisiójat accelrályá [Nsz; Born. I. 21]. 1763: Procuratora el menvén Varasunkrol ... ezen Cau(sana)k decíziója differaltatik [Torda; TJK V. 145].

deeka 1. deszka

décei kályhakemence M.décsén (SzD) készült csempekemence; sobă cu cahle din Décse/Cireşoia; Kachelofen aus Décse. 1833: A háló ház ... Van ... Egy zöld Décei kályha kementze jo vas ajtójával [Katona K; Ks 73. 55].

A helyhez rögzítéskor inkább a Dész környéki M. décse, mintsem a jóval távolabbi Marosdécse (AF) jöhet számításba.

décsfalvi a Décsfalva (U) tn -i képzős szárm.; din Décsfalva/Dejuţiu; mit -i Ableitungssuffix gebildete Form des ON Décsfalva: Décsfalvaer. Szn. 1591 k.: Deczyfally Forro Janos Kws Jstvan. Kws Istvan. Deczifaly Miklosfaly Jstvan [Uzst]. 1592: Deczifalj Theoreok Gergelj vduarhely szekj [i.h.].

dédal a Dédá (MT) tn -i képzős szárm.; din Deda; mit -i Ableitungssuffix gebildete Form des ON Dédá (MT): Dédáer. 1654: Diday^a hatar [Mezőrucs MT; Bánffy Anna urb. — *A tn-et előbb Dédá alakban írják]. XVII. sz. v.: Dedai fi Popa Janos [BLt].

dédelget 1. gédelget

dedukál 1. levezet/származtat; a deduce; herleiten. 1680: miczoda véserget bizongatta megh leanya(na)k üdvezült Attya; azért mivel minden ember negy agazatból áll, declarallya, es deducallya genealogiaját világosan, mint az teőb Atyafiák [Kv; RDL I. 158]. 1751 A Gombás familiat nem tudom deducalni, de azt tudom, hogy a Gombásék is Gazdag Jozságot birnak it Oláh Vasárhelyen a többekkel együtt | A Gombás familiat nem tudom deducalni, de hallattam bizonyosan hogy a Gazdag lineán való Jozságot birnak, és ők is az Gazdag familiából szármoztanak [Szépkényerfűsztmárton SzD; Borb. I. Kerekes András (73) jb és Vékony György (60) jb vall.]. 1753: Belgye Vaszilianak és Todornak tudom, hogy Atyafiságak vagyan az ide való Tatár familiával ..., de Atyafiságakat deducalni nem tudom [Dombru (I)*; Born. XL. 50 Varadi Petru (70) ns vall. — *Dombró TA]. 1758: Lippai Andrásnak kik lettenek legyenek Successoral de ramo ad ramum nem tudom deducalni [Gyéres TA; i.h. IX. 41 Fr. Kiss (53) ns vall.]. 1759 a 7 es 8dik Fatensek az Armalist impetralt Pap Dántol fogva név szerint deducalakis ... Pap Dan Succesorit [BSz; GyL hiv.]. 1776: Nem tudván az Atyafiságot az Etsém B. Henter Antal Urffi maga, és fen nevezett Kornis Anna Kis Aszszony között deducálni, töllem meg kérdeze, magam deducalam egészen [Szentdemeter U; GyL. St. Henter (37) vall.].

2. ~ja magát származtatja magát; a sustine că se trage din; sich herleiten. 1778/1781: Feneselen is vadnak Bogyák aliás Dregányok ugy hallottam, hogy magokat a mi Familiánkból deducállyák [Szelistye TA; JHbK LII/4. 147].

dedukáltatik levezettetik; a se deduce; abgeleitet werden. 1648: az Inuertariumba(n) jol

deducaltat az genealogia, azt parba(n) ueötte az Inctus [Kv; TjK VIII/4. 277].

dedukelő (holttest-)eltakarítás; ducerea cada-vrului; Leichenabräumung. 1596 7. Die January Egi Vince deak neü studio(su)nak themetessere lada chinalastol, es hogy az deductiokor harangoztattunk keolt d 68 [Kv; Szám. 7/II. 18].

defalkáció levonás/számítás; scădere; Abrechnung/schreibung. 1605: Az mely Vrainnak penigh az eot ezer forint kyweol ados chedulaya vagion, tehát azoknak chedulayokra defalcialiak adayokat de minden chedulakra fel ilyak az defalcatiot [Kv; TanJk I/1. 494]. 1699: in A(nn)o 1696 Maros vásárhellyi Gyűlés alkalmatosságavall, az mintt az Nemes országh Fejer Vármegye Felső Jarasának defalcaltá völt bizonyos számú ado zo kapuit, azon defalcatio alkalmatosságaval .. Szasz veszzsödön Nemz(e)t(s) Kövendi Boer Pall Ur(na)k is adatott volttt fel Rovatalra defalcatio [Mihályfva NK; JHb XXIII/10].

defalkál leszámít; a scădea; abrechnen/schreiben. 1604: Az mely Vrainknak Notarius keze irasa alat valo Ados chedula vagion a ffeleknek Adayat defalcalyak | Vettenek eo kmgem Adot egy Vonasra ... fl. 6/— Ebben az Adoban penigh az Adosaknak Adayokat defalcialiak chedulayokra [Kv; TanJk I/1. 468, 471]. 1605 Az mely Vrainnak penigh az eot ezer forint kyweol ados chedulaya vagion, tehát azoknak chedulayokra defalcialiak adayokat de minden chedulakra fel ilyak az defalcatiot | Teleky Istwan adossagat igaz zamvetes zerenth valo varos Ados chedulaywal amenyeben defalcaltattia szam vewe vram eleot defalcalia, az teobbit keez penzwl administralia [Kv; i.h. 494, 526]. 1625 Czimbalmos Istuannak .. Defalcaltunk Adaiaira f 3/38 [Kv; Szám. 16/XXIX. 12]. 1637/1639 Nyreo Janos aruaj tartoznak igaz szamuetes szerent ... szaz kilencz forintal tizen negj penzel, melybeol defalcaltanak volt notarius vramnak az apia adossagaert, Eöttuen forintot [Kv; RDL I. 111]. 1642: Vitezeö Kis Pal Balint hiuunknek Haromszeke(n) bizonyos szamu Louasz Szekelyek hadnagyának ott valo Soffalui Aknankrol annuatim ki iart, annak most ötuen forintyat defalcaluán, az többit, ugymint az mas fel szaz forintyat ... ki akariunk szolgaltatni neki [Kp 56 fej.]. 1687: Salamon F(o)g(a)r(a)s-b(a) szállittatta 23 hordó Borok ki veteséirt (?) az Kortolyások(na)k cum d. 24 adtunk Flor. 6/32. Azonkivül minden hordo borért egj éj Bjtél bort kivanva(n) defalcaltuk alkalom szer(in)t a többit, hane(m) adtunk tiz hordó bortül cu(m) d. 6 f/60 [Uti]. 1699: az Nemes országh Fejer Vármegye Felső Jarasának defalcaltá völt bizonyos számú ado zo kapuit [Mihályfva NK; JHb XXIII/10. — A teljesebb szö. defalkáció al.]. 1705: Ez fenn specificalt két forint adosságát defalcalt Szabo Györgj mester [Kv; AsztCLev.]. 1808: a' Praetendens Aszszony Biro Jánosné Székely Sofia önként accedal arra, hogy a' mely

3 véka Buzát a' praetensus Fiu Földibe vetett ... acceptállya in defalcationem adjudicatae Summae, tehát ezen negyedfél véka Buzát defalcáltván, tartozik a' praetensus Fiu a' restans 19: véka Buzát ... meg fizetni a Deliberatum tartása szerént [Asz; Borb. II].

defalkálhat leszámíthat; a putea scădea; abrechnen können. 1605 Teleky Istwan adossagat ... igaz zamvetes zerenth valo varos Ados chedulaywal amenyeben defalcaltattia szam vewe vram eleot defalcalia, az teobbit keez penzwl administralia [Kv; TanJk I/1. 526].

defalkálódik levonódik/számítódik; a se scădea; a fi szácut; abgerechnet/geschrieben werden. 1675/1782: mivel az Város nekem ados ha életemben Contentatiot nem vehetek, egészen abból az adosságból defalcalogdyek annyi Summa [Kv; KvLt II. 18]. 1702 k.: (A ház) árendája Esztendeig alig ment 20. forintra, a' Többi építéséb(en) defalcálotat [Abrudbánya; Born. XXXIX. 6]. 1710 Sz.Margita Contribuált 22/55 ... Az Praedikátor Quertajára Defalcalogdik 03/55 [BSz; Ks 33 Szásznyíres III]. 1730: Krisán Demeternek ... defalcálotot Superflue az mit Levált volt d 34 [Szentbenedek SzD; Ks 26. XIV]. 1751: azon ... 14 forintból allo adossagból minden Esztendőben defalcalogyék egy forint [Egerpatak Hsz; DLev. 5/XIV. 1]. 1761: Ha a Tiz Esztendőket egészszen el telni el várja Mélgos Baro Josika Antal Urfi; tehát azon Tiz Esztendők alatt a mostan Levált két Ezer két Száz Hetvenöt Magyar Forint mint Arendában egész Tiz Esztendőkre előre adott Pénzt (!) Annuatim per partes defalcálotdik, és a Tiz Esztendők el telésével a Branyitskai Jozsádj Simpliciter redeál Mélgos Baro Josika Antal Urfira [Branyicska H; JHb XLV]. 1775 a három Rh. for.... kaszálván a nálla Zallogban lévő kaszálot defalcálotot [Kisoklos H; BK sub nro 303]. 1779: mindenik részre külön külön 70 idest hetven Magyar forint es Nyolczvan Pénz esvén ..., Mellyből elsőbenis Defalcálotat Tit. Sombori László részéről, a Viduának tiltetett 22 idest huszonkét Magyar Forint Dos [M.köblös SzD; RLt]. 1796: maradtam ados ött Száz nyoltzvan hat Mforint és 29 penzekkel, melly annuatim az Arendában defalcálotdik [Zsombor K; Somb. I]. 1801: az özvegy Zsidónén igaz Plenipotenciáriusát hozzám küldvén, azzal más contractusra léptem ... árendában, 's még pedig ugy, hogy minden esztendőben bizonyos summa pénz defalkálotdik azon zálog summából [Kóród KK; Ks 68. 49. 41].

defalkáltat leszámíttat; a dispune să se scădă, a scădea; abrechnen lassen. 1605 Az mely öt ezer ftot szettek volt az Taualyj szükségben Az Varossy Attyankfjain, és Cedulaiok vago(n) rolla: Az kik közzülek Cedulaiokra defalcaltatnj Akaryak Adaiokat, vegeztek hogy az kett Ado szedő Wraim ... acceptalyak es rea ilyak [Kv; TanJk I/1. 538]. 1609: Az Vrunck eo F: zamara az ezten-deobeli vasarlasomnak Summaia, melliet eo F.

az Zent Georgi napi es Octoberben fel vetet Adonk-bol defalcaltatta tezen egi Summaba(n) f. 688/83 [Kv; Szám. 126/IV. 420]. 1625: Vrunck eo felge ... Aszonyunknak eo felgenek egy beteg leany Aszszonyat hagyvan nallunk mennyenel es egyeb chyeleddel edgyütt, mivel eo felge paranchyolta volt es taxankban defalcáltatni Igrite eőteod nap alatt keolteottünk reajok* [Kv; i.h. 9/XXVII. — *Köv. a fels.].

defalkáltatik levonatik/számíttatik; a se scádea, a fi scázut; abgerechnet werden. 1595: Ez 9. szekeresnek Biro W. Akkarattyabol Attam az zokot fizetesnel keusebet, miert hogy az mjnemü 2. boroczkat zilahrol 6. okkres z(eke)ren hoznak: Az mj zekeresünk (!) 12 ökrét fognak eleiben ... ezert defalcaltatot ez az fizetés [Kv; Szám. 6/XVIIa. 306 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1729 A Falunak leven egy közönseges helye ... a közönseges Falu engedte az Ola Papi Parochia-(na)k ... minde(n) esztendőbe(n) tizen negj sustakat fizetnek a Rfr. Excla számára ... fele ezen taxa(na)k defalcaltatot, es mar tartoz(na)k fizetni annuatim den. 84 [Árapatak Hsz; SVjk]. 1749: A malom Conservatiojára valo Költség és a Molnárnak cedalando rész az is a Proventusbol defalcaltatik és post Defalcationem figáltatik a malom valora [Budatelke K; Ap. I]. 1798 A Jóság, Conscriptio vagy Inventatio mellett men-vén által ... annak idejében hasonló állapotban szálljon vissza, és akkor megint Inventáltatván, ha Melioratio vagy Deterioratio találtatik benne, az aestimálatvan, a szerént accedályon a Zálog Summához, vagy pedig abból defalcaltatik [Kv; JHb VI/19].

defektus 1. hiba; defect, gręszalá; Fehler. 1589 Az Zam weweo Wraim meg Circalwan az Zabo georgy wram Regestrumat talaltanak w kegmek benne defectust kit w kegmek Nem Acceptaltanak Mert nem kellett volna oda Jrny ky tezen f. 53 d. 96 [Kv; Szám. 4/X. 88]. 1590: Actor p(ro)-testat, hogy az feo Byzonsagh ki volna, az Byro uram pechietire ell nem Jeoth, ha mi defectus Esik dolgomban eo miatta Esik [Gyerómonostor K; KP]. 1591: Kis Jmreh, Thasnadi Gaspar deak, Zabo Marthon hitek vtan valliak, hagi ezt ez lenelet, az kit p(ro)ducaltanak, eok Irattak, De semmi defectust nem esmernek benne, hanem azon allapatba esmerik az Jrast, az mit akkoron Irattak [Kv; Tjk VI/1. 104]. 1592: Talaltanak ez eztendeo altal az Ado Zedesben defectust, az Satz adonak hertelen Zedese miath f 9/58 [Kv; Szám. XI/5. 8]. 1598 Talaltatot defectus az Ado zedesben ecceris, mazoris f 17 [Kv; i.h. 7/XVI. 90]. 1625 Mind az teob keözönseges irtast es erdeotis keözwl birtuk Ideőq(ue) mind equal(ite)r egenes-tessek kj mind az kett falu hatarbeli defectus [UszT 137b]. 1635 Fejedelem Vrunck eo Nga paronciolattjat beőchiulettel uenen Erti abból hogy ... Admonialia eo Naga hogy az mely Con-tractus keözteok ... az Balasfalui Jozagh vegett leőt, abban ... defectus leőt volna [Szászręgen;

VLt 17/1603]. 1655 ha azokban az aranyokban mi defectus lenne es Suspectusok(na)k találtat-nának, eo busullyon miatta evincálván Ozdi Uramat [Kv; CartTr II. 686]. 1674 Defectus az első legistromban [Beszt.; Wass]. 1735 ha a' jámbor Maru Péter Ur(am) magara fel nem vallalta volna, én magom defectus nélkül eddig mindeneket p(ro)curaltam volna [Lozsád H; Ks 99]. 1772 azon Malomnak defectusát, a roz gondviselésnél egyéb nem okozta [Sövényfva KK; JHb LXVII/2. 358].

2. hiány; lipsá; Mangel. 1731 a Maros Szent Királyi Keresztesi Jóság se az edes Anyamnak, se nekem az hejneuk tavul léte miatt és oeconomizalható Jobbagyink(na)k defectussok miatt haszon vehető nem lévén ... adtuk a réánk háromolható részt Tkts Inczédi Joseffnek [Marossztkirály AF; JHb XXIX/12]. 1740: Tartok attól a jövő Tavaszig a var(me)gy(ne)k nagyobb része a Bánatusban a gabáná(na)k defectussara, és az felettébb valo tereh viselé-sekre, Quártély tartásra nézve ne transmigrállyan [Kéménd H; Ks 83]. 1745 egy alkalmatossággal az Falu egyb(e) gyűlvén, a ... Gróff Ur eo Naga Teheneinek tejek(ne)k defectussok iránt diffi-cultás lévén, hogy valaki meg babonázta volna ... [Szentbenedek SzD; Ks]. 1752: A Faszulykáb(an) eset Defectus [Told. 3]. 1757: akkoron ... földieibe találtatott a defectus [Nyárádszbtbenedek MT; i.h. 28].

3. fogyatkozás, hiány; deficientia; Mangel, Feh-ler. 1688: In A. 1687 et 88 Dévai Várban provisiom alatt lévő eo Ngok jovakban lőtt kár e szerint Az Disturbiumban Várbéli Tiszt Uraimek es Praesi-dium ben lévén, Szalonákatt meg szeldelvén defect(us) lőtt az szalonakban libr. 236 [Törzs]. 1746 Az Falu in Communi Panaszołkodik ... mind Portiob(an), mind pediglen az Udvari p(ro)-ventusb(an) defectus tapasztaltatik [F.lapugy H; Ks 62/11]. 1755 az mult 1754 Esztendőbeli Szüretkor az Regiusok ... 2 hordóba meg hibázván veelkedésbe is estek egj más között úgy hogy talaltatott defectussa azon két hordonak 9 veder [Kiskend KK; Ks 71. 52. szám.].

4. fogyatkozás, csökkenés; micșorare; Abnahme. 1736: az Pojani .. Possessorok az ő kglmek kezek alatt lévő szőlőket pusztulásra jutni, az város dezmajanak diminutiojára s kárára ne engedgyék, sőt omni mode az possessorokat a culturara cogal-ják, külömb(en) az miveletlenség miá az dezma-b(an) provenialható defectust az N város exigałtattyá [Torda; Tjk I. 115]. 1755: incaptiváltatván Młgs Lib Baronissa Olosz Klára Aszszony ő nga N(e)m(es) Hunyad v(árme)gyében Sarfalván ... Commoralo Sztecseszcz Atyim nevű Jobbagyanak hűtős Feleségét Opránát (!) ilyen okon, hogy a Férfjével nem akar hálni, mellyis emlitet Aszszony ő nga egy ház Jobbagyanak defectussát causal-hattya jóvendőben [H; KB Misc. 1143].

5. rongálódás; stricăciune; Beschädigung. 1609: Veottewnk nyolcz darab Teolgy fát ... d 80 Ezeket az vagy hydra, palora es egleb defectusokra chinaltuk [Kv; Szám. 128/IV. 32]. 1699: a háznak

fedeliben vagyon defectus [HSzj *id-tartó* al.]. 1740: (A) defectus esett a csatornában megtopuló hoonak vize miatt [Kv; BfN Gyalui csomó]. 1747: Lupás Juon replicát (!) Én az Malmot az Udvar hirevel építettem..., az én Malmom ne (!) hogy pusztulást, de még leg kisebb defectust azon malomnak nem Causált [H; Ks 62/10]. 1779: a házakon s házakba ha valami defectus a fedelibe párkánnýába, vagy kőfalaibais történnek, aztott 8 idedst nyolcz esztendőök alatt maga Corrigalni s helyre hozni tartozék [Déva; Ks 78. 20. 11]. 1785: az átalakokban főképpen nagy defectus találtatik, mivel azok többnyire rongyosok [Szamosfva K; Born. XXIX.b 20/14]. 1807 a köz kért hasonló defectusban tanaltatik [Dés; Bet. 6].

6. elhalálozás, kimúlás; deces, moarte; Dahinscheidung, Ableben. 1671 Ugi adatik ertesünkre Dés es Sibó közöt való Szinnye nevű Faluhöz Radak Laszlo defectussan mas verek nem találkozanak minek okaert poroncsolljuk k(e)g(ye)l(me)sen azon Radak Laszlo defectussan Publicaltatni az orszagnak arról való constitutioia szerent el ne mulassa hova hamaréb hűséged Commissionkott veven [BLt 9 a fej. Szentiváni Sámuel fisc. dir-hoz]. 1687 Tofaluát Maros Sz: György Tot Mihaly defectussa utan appraehendalta uolt üdüzült Szüle Atyám, es attol fogua Soha Senki peresse nem találkozzott [Bál. I]. 1697 jelen lévén előttünk Nemzetes Sz Pali Ferencz Uram egy részről, és mas részről Nemes Hosszutelki Eva Asszony kinekis lévén bizonyos Controversiaja vér attyafiaval Csongradi Annával Kővesdi Gyulai Mihalynéval Hosszutelki Susanna Néhaj Tóvissz Rác Györgyne defectussan maradt ingo es ingatlanjok veget folyamodván hogj Gyulai Mihályné ellen való praetensioinak és Controversiainak Sopialására Tiszteket exmittallya(na)k [Vízakna AF; Törzs].

defektuososka hibácska; greșeală mică; Fehlerchen. 1757: kitsiny defectuososka interveniált ... harmadik Esztendejének ki nem töltésében [Kv; Aggm. C. 24].

defendál 1. (meg)véd; a apára; verteidigen. 1637: teoruenj szerint azok ellen defendallja ha penigh megh nem oltalmazhattja eokeot az fellyel megh Irt flor 26 es Eot veka buzat Kese Tamasne vagi fiaj megh adgiak Kispal Balint Vramnak [Szentiván Hsz; Kp I. 32]. 1633: Certificala ezen megh Nevezet Emberitis Barnamisza Uramnak vgian azon prefigált napra defendallja Uranak Causajat [BSz; Ks 41. D. 28]. 1742: Király Biro ur(am) kedre törvényes napot indicált, s edgy Jobbájomot halálra keresik; s ha lehetne Comparealnék annak az Törvényin, mint hogy Czeledetskemet tartozom defendalni [Zalán Hsz; Ap. 2 Zalányi Apor János Apor Péternéhez]. 1751 Légeni Tks Nzts Némái Márton uram minden Csaki rész Joszágekban a Regius Fiscusnak penes Publicationem movealt Causaiban mellettünk volt hasznoson defendalta és nemely reszeiben absolval-

tattunkis [Kv; JHBK LVIII ad 10]. 1811: bizodalmoson instálván az Urat ... méltotassék ... minden leveleket meg olvasni, az itélettel Combinálni s arról vélekedését adni, leheté azon Caussát részünkről ugy defendálni [Kv; Pk 3].

2. védelmez, védelmébe vesz; a apára, a lua în apărare; in Schutz nehmen. 1683: az ott való pasztorok mulattak az korcsomán, melyek(ne)k ketteit az Falusi Tisztek mind defendályak, hogy azok jambor, ado-s-posta Lo-ado Emberek [Brassó; K.J. G. Drandt a fej-hez]. 1749: én ugyan fogok írni az Agens(ne)k iránta, hogy ha mi sinistra informat(i)o menne fel, vigyázással legyen, s Ecclesiánkat deffendállya [Nsz; KvLt Br. Bánffy Zsigmond aláírásával]. 1756: egy alkalmatossággal magam jelen létembe, valami szó kerekedék Németi István felől, 's az Ur Henter István Uram kezdé defendálni [Kv; Mk 18 Vall. 46-7]. 1770 alázatossággal Instálom az Vrat látván az Vr magais a dolgót Eö Ex(cellen)tiája előtt a menyiben lehet defendáljon engemet mivel rajtam Semmi el nem mult volna [Lekence BN; Ks 47/67].

3. ~ja magát védekezik; a se apára; sich schützen/wehren. 1610: Az fel peresek aual defendaltak magokat hogi méltatlan panaslott Rachy benedek merit ok nem fenegetik sem vtat megh nem altak az al pereseknek [UszT 40a]. 1634: Teczet azert az z. zeknek, hogi az j magat akaruan az Anak Propositioia ellen defendalni Personali(te)r Compareallion [Szjk]. 1647 Az Inctus egy nehany rendbeli okkal es moddal defensallia magát [Kv; Tjk VIII/4. 255]. 1688 szembén leuen az Dna Incta beszédre kiment procuratoriul (!), csak el ment sem(m)iuél magát nem defendalta [Ksz; BCs]. 1740: az I ... ha az Evictor nem comparéalna, vagy comparéalván nem Evincálná tehát salvum légyen ő néki in merito magát defendálni [Torda; Tjk I. 185]. 1761: Exponens magát kaszájával defendálván meg akarta kapni a kezib(en) a kaszát és ugy vata meg a kezit [Búzamező SzD; Ks 17/LXXXIV. 41]. 1765: Mihok Péter ... el is indula és Rusz Gligoras minden igaz ok nélkül utánna men-vén nálla lévő kardgyával főb(e) vagdalta, vérit ki ontotta, és ha magát kezéb(en) lévő pálczájával nem defendalta volna, talám ketté hasitotta volna fejét [Aranykút K; Ks] | Mi volt az oka hogy Szabaszlai István Uram* Varga Györgynek azon szavait el nem szenvedhette? hanem adoriálta, hogy Varga Györgyöt el foghassa, és igaze, hogy mindgyárt meg is indult Varga György felé? Mellyet látván Varga György ... Adoriáltae? s fel támadotté eö kgyelme ellen avagy tsak defendálván magát, Sokaig, és messze ment hátra eö kgyelme előtt? [Dob.; Mk Vall. 8 vk. — *Ns].

defendálhat 1. védelmezhet; a putea ocroti/proteja; schützen/behüten können. 1752: mű Triduale Forumot Constitualó Birák azt Pronunciálok: hogy ha méri valaki Hűte után magáénak mondani azon ókrókt defendálhattya* [Vice SzD; MvRK. — *Ti. ügyét].

2. védhet; a putea apára; verteidigen können.

1740 : Minthogy az I ezen Causanak defensioját egészen és simpliciter transferalta az Evictornak, deliberatio(n)e is hogj ezen Causat in merito ne defendalhatna amovéaltatott, azért az Inek nintsen uttya a Simplex novum(na)k impetratiojára [Torda; TjK I. 186].

3. ~ja magát védheti magát, védekezhetik; a se putea apára; sich verteidigen können. 1741 : Teleki Ádám Vr ő Nga ... Teleki Samuel Vramot ő Ngát mi általunk tisztünk szerint modo legitimo admonéaltattya super eo, praetendálván Ngod ... ő Ngához holmi praetensiokot, mellyek ellen jure legitimo magát az Mlgs Exponens Vr könynyen defendálhattya [TKI „Ladislau Fábán et Georgius Lisznai tab. scribe ac jur. notarii” aláírással]. 1761 : meg kívánom hogy az Actio fel olvastassek és ha ugy kel lenni in merito magamat defendalhassem [Torda; TjK V. 58].

defendáltat (meg)védelmestet; a apára; verteidigen lassen. 1752 : midőn az urffi Jábroczki János Uram Vadászatban Léven a Puskásokkal ... Szárhegy nevű Erdőből ... Riti Pável ... Két Szekeirt Tizenkét Ökrökkel együtt ide Vitzsbe magok Nemes Curiajokba bé hozattata ... azon Ökrök urát láttam jelen lenni azon Triduale Forumon, és hallottam azt is hogy azon Causát kívánta defendáltatni [Vice SzD; MvRK. Gr. Bara de Rákosd (44) provisor vall.]. 1761 az I Procurator a ithon nintsen, s Causaját ki által defendaltassa nintsen ... 15 nap az Inek adattassek, hogy készülhessen Causájának defensiojára [Torda; TjK V. 57].

defenza védekezés; apárare; Verteidigung. 1740 : az I az kapun által tsapván in fratrís sui defensam ejtette az útést Kováts Samun, mely nem szánszándékos vérengzésnek hanem defensának ítéltetvén, az A ő kglme acquisitiojától simpliciter absolvattatik az I. [Torda; TjK I. 181].

defenzió védelem; apárare; Verteidigung. 1740 : Minthogy az I ezen Causanak defensioját egészen és simpliciter transferalta az Evictornak, deliberatio(n)e is hogj ezen Causat in merito ne defendalhatna amovéaltatott, azért az Inek nintsen uttya a Simplex novum(na)k impetratiojára [Torda TjK I. 186]. 1748/1822 : mikor a' szükség vgy fogná hozni, a' Leveleket vel in Originalibus vel in Paribus a' Leányok defensiojára ki adni tartozzanak [Nagyzsombor K; Kp 119]. 1761 15 nap az Inek adattassek, hogy készülhessen Causájának defensiojára [Torda; TjK V. 57]. 1776 : méltóztassék Nsgód azon Executiót ha a törvénjel meg egjező utak, s modok szerént lehetséges leszen addig Suspendaltatni, mig magam defensiojára Inquiraltatván ... Procuratorom által meg felelhetek [Sf]. 1777 : Tessék azért Nagyságodnak az Leveleket szorgalmason ara rendelőnd hiteles Ember ál[ta] sietve meg-hányatni, és ha mi levelek az említett Causa defensiojához tartozandok, azokat ... az Causat folytato Procuratorokkal ... communicálni [Kv; JHbK XXIX/25].

deferál halaszt; a amina; verschieben. 1614 : Balasfy Balint U(ram) certificatio által ertue(n) hogy Hatuanj Istuan dolgat sollicitalyak: Keri Bjrak V(rai)mat, hogy defferalyak a dolgot [Ks 110].

deferálhat engedhet; a putea ceda; nachgeben können. 1728 Mlgs Torotzkai Mihály ur ugy valoszolt, hogy nem deferálhat kérésünkre mert abban mar a Familia meg edgyezett szoros kötés alatt, hogy a Hasznót magoknak fordítsák [Torockó; Thor. XX/4 Fr. Bartok (59) jb vall.].

deferáltatás vádoltatás; acuzare; Beschuldigung. 1780 : Istenem! ha szóllunk, ha a' dolgat urgeályuk, átkot hallunk, azt hall a' Collegium azoktól, a' kik közt lakunk; ha halgatunk, deferáltatás, indignatio [Ne; Borb. II. Kováts Jősef rektor-prof. kezével].

deferáltatik vádoltatik; a fi invinuit; beschuldigt werden. 1780 : Veszem észre a' róllam tett expositionak némely tzikkelyeit, és lehet hogy többel is deferáltattam [Ne; Borb. II. Kováts Jősef rektor-prof. kezével].

deficiál 1. elhalálozik, elhunyt, meghal; a deceda; dahinscheiden, sterben. 1600 : Eöthwes Mathe deficiált, eő rola enrea(m) maradot ... Nagy Bodo Janosnera Orsoliara [UszT 15/249. — *Ti. a ház]. 1623 : Jsten akarattjabol Tizavasarlhelj borbéli Janos Vra(m) meg halua(n), maradot volt egi fia Borbéli Georgj, meli azis deficialua(n), minel hagi az Attja Jouajbol meg oztoztatlanok voltak, keuanak azért hogy Varosunk teoruenje zerint, Anna azzontol, borbéli Janosne azzonjomtol, mjnden Jouajt eleo keruen, azokbol az Dualistat nekjek mint ver zerint valo Atiafiak(na)k ki mutatnuk [Kv; RDL I. 120 Hannes Eppel kezével]. 1628 : ha penigh az Ur I(ste)n nagy gyermekel nem latogatna, uagy ha latogatnajs de azis Interim meg halna es deficialna, arra az gyermekemre hagiót negyedresz Joszagis visza szallio(n) eppen Allia Samuelre [Bonyha KK; Eszt-Mk Cserei Mária végr.]. 1637 : Toder Fetele ... maga obyrt ... Opra Koltsar ... maga deficiált. haza puzta [Kucsuláta F; UC 14/42. 190]. 1640 : mind Gergel Deak es Mikola Palnak Felesegek deficialua(n) ... ily szallott az az Szente gyedi resz es Puljonj Tholdalagi Janos Uramra [Pulyon SzD; Wass]. 1650 : szasz Peterne sine semine deficiált [UszT 6b]. 1663/1695 : Hogy kitől Isten Thuri Ferencz Uramot megh oltamaza ha Sine Semine deficialna Mihalcz Mihály Uram az Thuri Ferencz Vram feleségit tartozek tehetsegi szerint eleteig oltalmazni, es gondgyat viselni [Hsz; Borb. I]. 1671 : ada ... Szouati Istua(n) az megh irt joszagot Vtközi Jakabnak, es Vtközi Györgi maraduajnak (:minel magha deficiált:) eőreők eőrköben Fiuról fiura, Maraduáról Maraduara [Jakabfva Cs; BCs]. 1683 k.: tartoznak az Dioshegyen leveő szőlőt mivelni eppiteni, mellyet Bogar Istvan Fel fogot volt, de az deficialvan es Totaliter azon(n)

szőlő az Ecl(esi)ara maradot [Bagos Sz; SzV Jk 45]. 1719 vagyon egy Darab fűvem ha ... sine semine deficiálok hagyom a Gelenczej Ecclesiá-(na)k [Imecsfa Hsz; Borb. I.]. 1736: Hoszszu Szabados János háza után járandó egy föld ... szederjesi embernél lévén zálogokban ez előtt, és azon ember deficiálván, az föld simpliciter reapplicáltatott Vráságh számára [M. péterlaka MT; Born. XXIXa. 15]. 1776: Nemes Kükölldő V(á)r-(me)gjeben Hoszszupatakon ... Tholdalaghi Kristina Aszszony Jobbagyi közzül a' kik a' közlebb el mult Pestiskor ki holtanak és deficiáltanak, Azok(na)k Sessioik hány vagyon ...? [Kük.; Mk]. 1781: Tumus Adám Testvér Hugával edgyütt egygyügyű fél eszűek lévén Nötelen deficiáltak [Vingárd AF; Mk 34 Michael Fakner mediocris (27) vall.].

2. kihál; a se stinge, a dispárea; aussterben. 1591 Az én megh holt Attiamffia tellyessel deficiált, maraduaia ninczen eggy, Annak az megh nevezett megh holt Adorian Gergelnek Eörökségeből tiltottam en ki ez Alperesseketh [UszT]. 1648 hogy ezen egymas keozeott valo Atyafisagos vegezes jeouendeoreis extendaltassek, ilyen mutua, es reciproca successiot is chinalanak, azon Bonumok feleoll, hogyha

az Kis Aszonj vagy posteritassi in vtroq(ue) sexu deficiálnanak ..., eppen azon Joszagok eo Nagara Kamuthi Miklosne Asz(szony)ra Czereni Ersebet Aszonra deuoualtassek, es eo Naga biria [O.fenes K; JHbK XLIX/32]. 1675 Az Genealogja felől azt Tudom Uayda Abram fia Uayda Josa .. Uayda Janos maradekj deficiáltak [Abrudbánya; Törzs. Joan Patzko sen. (85) vall.]. 1675/1782: ha Vitzei Ersebeth Aszszony két ágon lejendő Gyermeki nevezett szerint jelen valo Léánya Tatar Perse ambator ezen Tatar Mihaly Vram eletében is in utroq(ue) semine deficiálnának előbb Vitzei Ersebeth Aszszonyal azok(na)k része is immediate devolvalodgyék, ezen Vitzei Ersebet Aszszonyra, és két ágon levő posteritassira, legatariussira [Kv; KvLt II/18]. 1687 az mellyik Agh deficiált annak egész jussa az meg irt malmot építet Agakra maradgyon, melyben semminemű utakon modokon semminemű Attjafiai az kik az Malmot nem építették ne participalodhassanak külömben hanem ha mellyik közeleb valo Atyafura az deficiált Agnak egyéb bonumi szakadnak ... <ha az> Malmos Agak belé nem akarják az Malomban bocsatani megh böcsültetvén az . Malombeli jussát az Malmos Agak magoknak reservalhassák [Sóváradi MT; Sóváradi Bíró lev.]. 1720 hogha eö kgme vagy Fiu agon Levő maradéki sine semine deficiálnának (:melyet Isten tavoztasson:) in illo Casu azon hely az faluhoz redealyon [Kászonszfalu; BCs]. 1743/1756 Tudom hogj ha valamelly Sze-kell nemes ember deficiál in virili Sexu, és Léánya marad a' Léányára száll a' Joszága, és ha ennek a' Léánynak fia és Léánya léssen, nem a' Léányt, hanem a' fiat illeti a' Joszág [Kökös Hsz; Kp 199]. 1745/1752 az Magyar országi ugy az Erdélyi Mígs Csáki Família ugy accordáltak

volt együtt, ha midőn Erdélyben deficiálna a Fiu, az Magyar Országi ne háborgatna a Léányokat, ugy vicissim az Erdélyi a Magyar országi Familiáb(an) történhető Leány ágot [Dés; JHbK XXIX/34]. 1746: Ádámosan ha valamelyik ház népe vagy deficiál vagy el szokik ennek földéit a Joszág közensegesen aeqvaliter szokta subdividálni [Ádámos KK; Ks 23/XXIIB]. 1761 Vadnak némelly Sessioik után olly örökös appertinentiák, mellyek ámbár deficiállyanakis a Sessioikon lako emberek, mind az által, azokat nem vehetik ell az Attya fiai, hanem örökké a' Sessioival maradnak [Martonfva NK; JHbK LXVIII/1. 393]. 1782: N. Rápolton és Kis Rápolton a regi Rátzia-nus Jobbagyak közül kik micsoda Familiák holtanak ki Sine Semine kik deficiáltak? [H; JHb XXXI/21. 2 vk]. 1783 Mivel minden Jósági Fiu ágot Concernal, az deficiálván ugy maradgyon leany Agra [Kv; Ks 14. XLIIIA Kornis Gáspár végr.]. 1791 Péterfi Pál Uram ... sine semine deficiált [Várfva TA; Borb. II Mich. Kováts (80) nb vall.].

3. megszűnik; a inceta; aufhören. 1650: az ben ualo Eörökségi puztan uagion sem haz sem fwst rajta ninczien es mind falu közzi s mind orzagi közzi ualo szolgálat rolla deficiált es Jgi puztara nilat birni senkinek nem Engedwnk hanem meltan falunak keuanhattiuk [UszT 8/64. 72a].

4. híjával van; a lipsi, a nu ajunge; mangeln an etw. 1747 Az Rápo nevű Széna fű helyett fel mérven az ... régi osztás szerint valo nyilak mostani mérté(ke) szerint deficiál égj singel [Mezőbodon TA; JHb XI/31. 5]. 1753: Az p(rae)-mittált Jobbagyk nyiljai jollehet valami keves-b(en) egymás között lattotnak differalni edgyik-b(en) az sessioik másikk(an) az Personak harmadikk(an) az appertinentiak superabundalvan vagy deficiálvan, de külömb(en) nem igazizhatvan ugy igyekeztünk alkalmaztatni hogy az menyit edgyik Speciesb(en) edgyik az másikkal nem quodrá a másikk(an) ki potoltatik [JHb XXV/74. 15]. 1754: szemül az el csépettetett cső torók buzából obveniált Cub. 96. metr. 1 Ratioja pedig deficiál in metret(a) 1 [Déva; Ks 107 Vegyes ir.].

5. vmiben hiányt szenved, szűkölködik; a duce lipsă de ceva; etw. entbehren. 1722: Mi bizonj az Proventus Collectiojaban éppe(n) deficiálank, telljességgel el nyomorodott a szegénység [Fog; KJ. Rétyi Péter lev.]. 1751: Bulzesti Kertész Mihálljnak léssen kötőléssége: hogy a belső veteményes kertet tisztán tarcsa, és annyira valo petreselmet, Murkot, veres hagymát, foghagymát, kaposztat, Retket, Répát, Czéklát Salátát, Ugorkát, dinyét, veteményezzen s procreallyon, hogy az udvar ezen Leguminák aránt ne deficiálljon [Déva; Ks 107 Vegyes ir.].

6. hiányzik; a lipsi; fehlen. 1745: készen nem vala az J. allegalván hogy L(ite)raleyiban deficiálna [Torda; T Jk II/75].

7. elmulaszt; a scăpa, a lăsa să treacă; versäumen. 1749: Nehai Baro M. Bikali Vitéz György Ur Eözvegye Mltsgs B. Korda Susanna Aszszony levált volt ... Kabos Ferencz Uramtol ... a Rf.

2000 i.e. két ezer Nemet forintokat ..., kinek is mind ez ideig meg fizeteseb(en) Sok igyes bajos költségei mia az az említett Aszszony Deficiált, Sőt hat Esztendő(k) decursussa alatt legalis interessét Sem administralhatta [Kv; Borb. II].

deficiált 1. kihalt; stins; aus/abgestorben. 1687: ha mellyik közeleb valo Atyafiura az deficiált Agnak egyéb bonumi szakadnak <ha az> Malmos Agak belé nem akarják az Malomban bocsatani meg bocsúltatván az ... Malombeli jussát az Malmos Agak ... magoknak reservallhassák [Sóváradi MT; Sóváradi Bfró lev. — A teljesebb szöveg. *deficiált* 2. al.].

2. elhalt/halálozott; decedat; abgestorben, dahingeschieden. 1792: az alább irt Felek job kezek bé adásával Arbitralának minket avégre, hogj említett néhai édes Annoknak Bálo Judith Aszszonyinak sine Semine deficiált Testvéréről néhai Bálo Ferentz Uramtól néhai édes Annok jussán ő kegyelmekre jure Haereditario Succesorio szálla belső és külső, Ingo és Ingatlan jokat minekutánna magok között a meg nevezett osztozo Felek Jstenesen és Atjafiságoson meg osztának (így l) és azokb(an) meg edgjeznének arról tennének írást [Aranyosrákos TA; Borb.].

defillíroz menetel; a defila; marschieren. 1778: Successive gyűll a sok Recrutáság és a sok Remunda Lo, S defillíroznak erőssen ki az országboll [Dédács H; Ks 96 Gyalay Ferenc lev.].

definíaltatás meghatározatás; determinare, stabilire; Bestimmung. 1770: a Titulát Groff Ur eő Nga által az Tit. Groff Aszszony eő ngá(na)k az Instructionnak tenora szerint notificalok, hogy az Instructionban irt malom oculatiojára exmittált Tit. Commissariusok által Lett oculatiojoknak reportálását és ventilláltatását, és a differentianak definíaltatását ad Svum Diem eo Exllja el nem mulattya Solicitalni [Kük.; JHb LXVII/15].

definíaltatik minősítettik; a se califica; qualifiziert werden. 1788: Az factum eset ... Az perechyen Reten ... Az eő Naga zazloia alat eset, ha nem mindenekben, mingyarast Ez Causanak definíaltatny kellene, mywel hogy mind feidelmeonk es mind feő Ispanonk eő nagysagok paranchyolliak [Somlyó Sz; Wlt].

definíció meghatározás; definítie; Definition, Bestimmung. 1806: a Letzke elmondásba meg akadván a Subtractio definitioját Károlytol tanul tam meg [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 167].

deflorál megszeplősit; a deflora; entjungfern, deflorieren. 1775: Instructio. Kegyelmedet N. Udvarhely Székben Martonosban lako Mathe György Uram modo legitimo mü általunk Citállya — T. Esperest Varallyai István urunk Petsetinek erejevel ad Svum Diem vagy T. Esperest uramnak leg közeleb akár holott celebrálendo Törvény Szeknek napjára, ugyan N. Udvarhely szeki

Martonosi Sofalvi Kata Aszszony ilyen okon. Imo Hogy kegyelmed, ő kegyelméhez már Circiter három Esztendőktől fogva járt s biztattais, hanem Sub spe futuri Matrimonii deflorálta, a' mellyet kegyelmed magais nem tagadott, midőn el is vette volna, ha a kegyelmed Anna nem ellenzette volna [Borb. II].

defluáló lefolyó/menő; care curge în jos, care coboară; herabließend, hinunterlaufend. 1769/1802: In Turku Perouluj holott Szakatura Burgyrol, és Fintina Nyikitirol defluáló árkok egyenlőnek, egy udvas bukfiában tanálattott kereszt forma vágás [BSz; JHb LXVII/3. 49].

defluxus 1. folyamat, folyás; curs; Lauf. 1761 A Csűrös kert Vagyon azon plágán, Vagy részén a Curialisnak, mellyen a' describált Uj Udvar ház Situáltatik ..., azon fennebb a' patak mellet, a Gabonástól a' pataknak defluxusára a' teresebb és Vápásabb helylén a meg mondott helységnek, most minden kert nélkül [Szászvezszođ NK; JHbK LXVII/1. 213].

2. vminek folyása/folyta/tartama; decurs; Gang, Verlauf. 1763: Torda Vármegyében Záhon ... Mányika Juon Náprádi Julia Aszszony jussán bíró Jobbágya ... hány esztendeig viselte az Udvari Biroságot ... Azon időnek defluxussa alatt mig a' Biroságot viselte, minemü excessusokat, tud látott, vagy hallatt a' Tanu [T; Mk V. VII/1. 5]

defraudál rászéd, kijátsz vkit; a însela/escroca; einlegen, betrügen. 1628: találunk némely czéhet vétek nélkül annyiban, hogy vagyon mivel, de hogy hűség* titkos kerestetésére mindent eltagadtak, az szintén annyit teszen, mintha semmi mivek nem volna ..., mert az sok vevő és mivet kereső embereket annál inkább defraudálják, miveket eltagadják, nyilván nem árulják különben az idegeneknek, hanem ha először vélek conveniálnak [SzO VI, 78. — *Balási Ferenc usz-i főkapitány és főlovászmester]. 1648: semmi pretextus szin alatt ne(m) akarta defraudálni az fiscust [Kv; TanJk VIII/4. 358]. 1670: ha akar mi utonnis eő kglmé defraudálni ügyekezne(m), és az ő kglme adosságát az megh mondott mód szerént megh ne(m) adnám, vagy az elől el szőke ne(m), ... tehát mint hamis hűtűt eo kglme minden helyeke(n) ... szabadoson prosequahasson, megh foghasson, fogtathasson ..., miglen eő kglmét kararol plenarie contentalom [Kv; i.h. II/1. 762]. 1675: az J ... imitt amott, erdőn falukon széllyel, városb(an) is ál pénzt vert, veretett, s vér, jo féle pénz közzé elegyetvén ugy defraudállya az ország népét [Kv; TjK VIII/12. 67]. 1688: Comperialtatot hogy Bukur Huja Boér feles földeket bir, kikről az dézmát tartoznék megh adni, de mindenkor dézmálatlan vitte ... el. Iffju Szkorai András Déákis hasonloképpen bir, ... De néha az dézmálás előttis el vitte gabonáját az paraszt földokről ... az Tillalom ellen be hordanák, Vakmerő cselekedetekért prosequállja Törvényel eőket Hogy ez iránt eő Ngát ne defraudállják [Szkorai]

F; Ált Urb. 26]. 1695 Causa Nemegeiensis*. Veres Borka Dudás Andrásról absolutiot kíván, mert defraudálta, előbb állott a' dudával. Deliberatu(m). absolvaltatik, a' Dudás pedig ligaltatik [SzJk 290. — "M. nemege BN]. 1763: Sokszor defraudálni kívánt hol praescriptiójával, hol a' Transmissiókkal [Nsz; Told. 33/22]. 1781: Udvari Biro voltam 1778dik Esztendőben a' Dézmával ugy defraudált volt Tumus Adám, hogy a' Dézmálo helyet el kerülte [Vingárd AF; Mk 34 Michael Fakner mediocris (28) jb].

defraudáló becsapó, rászedő; inselátor; betrügerisch. 1746 Vas János nevű idegen jövevény ismételten ember... investigaltatván, comperialtatik tsalárdsággal hitegetéssel másokat defraudalo személy(ne)k lenni [Torda; TjK III. 110].

defraudáltatik kijátszatik; a fi inselat/escrocat; überlistet werden. 1726: A pénz béradás iránt a megyéknek régi constitútiói tartassanak meg

A hol pedig ezen pénzbeli béradásban az ecclesiái személyek defraudaltattanak volna, saltem a három sustákra elevattassék, melynek harmada leszen a mesteré [Somlyó Cs; SzO VII, 324—5 Csz, Gysz és Ksz végzései a csiki papság előterjesztésére].

defter 1. nyilvántartási lajstrom/napló; registru de evidentă; Evidenzhaltungsjournal. 1784 keltén egy olyan Diariumot tartani, a' melyben minden némű Traktírsághoz való Erogatiojkit, és Perceptiojkit igasságosan fel jegyezni tartoznak. Ezen könyvet vagy is Deftert Mgos Principálisoknak producályák [Told. 16/87]. 1815: A Defterben említett Quodlibetbeli aproságokat is tudom hogy a' Grofné Kolosvárra vitte, az Édes Anyának [Mv; i.h. 45]. 1830: A' Nagy Defter szerint Adosok pro A. 1830 [Abrudbánya; EMLt]. 1835: van még ezen kívül egy nagy Könyvis: Defter, vagy minek hívják, melybe ugjan ekkor fel írja az ő Nagysága, Cancellatája: ki, miként, ökorrelé vagy gyalog szerbe — mikor, hány nap, és miféle munkát dolgozott [Zsibó Sz; Wlt]. 1854: Defter*. B: Kemény Gézáné 1854* [KCsl. — "Benne bevételi és kiadási bejegyzések].

2. üzleti könyv; registru de comerț; Geschäftsbuch. 1823: Kereskedő Szilágyi Moises a' Kereskedéshez meg=kivántato és minden Irás nélkül valo tiszta Jegyző-Könyvet vagy ugy nevezett Deftert bémutatván azt kéri: hogy az a' szokott modan authenticaltatván meghitelesítve adattassék ki ő nékie. Végzés: A' bémutatott Defternek a' Felsőbbi Rendelésekhez képest m(eg) hitelesítése és a szerint ki=adattatása Nota(rius) atyonkfiainak (!) ajánltatik [TVLt Közig. ir. 75]. 1836: A felsőbb rendelkezések nyomán a commercialis commissio köteletségének esmérven, a kereskedői könyvek (: Defterek:) megvizsgálását [Dés; Dlt 732]. 1844: az előtt Nyoltz Évekkel, mi után a Tktés Tanátstól a maga rendi és modgya szerint hiteles Deftert és Szabadságot nyertem, magam Bóltot nyitottam [Dés; Dlt 1437].

defungált tisztségétől megvált; demissionat, care a renunțat la o funcție; (Amt, Stellung) aufgegeben. 1803: közelebb defungált Czéh Mester Néb András ő kglméért más Czéh Mester választassék [Kv; FésűsC]k 22]. 1805: Tetzet... a Czéhnek Ujabbán a defungált Czéh Mestert Sintzki Jánost és Notárius Tsengeri Istvánt Ökigyelmeke a következő ket Esztendőkre hivatalokban... meghagyni s annak fel Válasására megkérni [Kv; i.h. 81].

defunkta elhalálozott/hunyt nő; defunctă; Gestorbene, Dahingeschiedene. 1680: Mikeppen dilucidalta volt údvezült Bernhard Deak Vr(am) Atyafisagos verséget gyermeke(ne)k az Zöld familiához, az mi előttünk ne(m) constal, verificalodik csak az hogy ez ott levő akkori beczültes Divisorok investigalva(n) az dolgot akkor az fen forgo alkolmatosságh szerint reszt iteltenek volt az defunctának az Zöld familiabol [Kv; RDL I. 158]. 1762: az A. öcse... Deliberatumat obtinealt volt itt az Nmes Mag(istratus) előtt, hogy az Defuncta acquisitumaban az A. ne részeltessék [Torda; TjK V. 80].

degelete: degenyeges 1. degetes

degeny 1. deget

deget kocsi/szekérkenőcs; unsoare de căruță, dohot; Wagenschmiere. 1684 Egy kis Tonnáb(an) Dohot [Ebesfva; UtI]. 1718 Hunjadi szükségre a minap el küldette(m) az Háját, és Dohottat [Fog.; KJ. Rétyi Péter kezével]. 1744: Dohottas kanta dohottal [Marossztkirály AF; Told. 18]. 1754 A Város Poroszlojának csizma kenni degettett 11/2 xr [Kvh; HSzJP]. 1758: ezen fen Specificalt Urak erdeit s helyeit tilalmas nyirfait pusztították s rontották Dohottat egyen némelly részeiből [Zágon Hsz; Hr]. 1762 Egy degeletes putnyom valami kevés degettel el vitte [Illyefva Hsz; HSzJP]. 1769 A Groff Tóldalagi Pál Ur Ménesse volt valami nyavalyáb(an) mélytől orvosolták is Degennyel vagy mivel? de Rühben voltake, vagy miben? nem tudom, mivel a Rühöt nem ismértem [Koronka MT; Told. 19/44] | Groff Tóldalagi Pál Ur ő nsga Ménesse Tél közepétől fogva mind rühös volt, hanem most gyógyúlni kezdett holmi burgányal, és Dohattal orvosolván azt [i.h.]. 1776 Négy kupa Dohottért Dr. 84 [Mezőmehes TA; Wass]. 1792 Haj Sir . Dohott [Hadad Sz; JF 36 LevK 12]. 1793 Ket korsob(an) degeny Valami len és kender szöszők [Faragó K; Told.]. 1798 A Nagy Gabonásban.. egy Dohotnak valo puttonotska [Vingárd AF; KCsl 5]. 1812 Papp Ferentz Udvar Biro Ur Sz. Régeni Hermán János Uramnak a' Mgos Udvar számára... fizetett légyen e szerint: 80 l kupa dohottal, és más fél kupa lo zsirt a szerszámok kenésére, per 5 Rf./ Egy Fel kupa dohottat az Menes Lovak szam(ara) 1 Rf. [Nagynyulas K; IB]. 1864 Lágý*, egy süppedékes... fent sik, melynek szén-

fekete földje száraz időben meggyújtván, hónapokig elég; posványosabb része dohott gyanánt, szekérkenőnek kifőzhető [M. Valkó K; KHN 116. — *Havasi határrésznév].

degetes kocsi/szekérkenőcsös; cu unsoare de căruță, cu dohot; mit Wagenschmiere. 1744 Dohottas korso Nro 1 [Buza SzD; LLt 181B] | Dohottas kanta dohottal [Marossztkirály AF; Told. 18]. 1745 Vagyon ... Dohottas kanta nr. 1 [uo.; i.h.]. 1762: egy degetettes putunym valami kevés degettel el vitte [Illyefva Hsz; HSzjP]. 1788 két degettes általag [Bgy ujj Légej, . és égy Dohottos Désa [Mv; TSb 47]. 1801: Egy degenyeges dobonka [Koronka MT; Told. 23]. 1810 Egy degenyes festő kefe* | Egy Degettes kis Cseber [Mv; MvLev. — *Szígyártó szerszámok között]. 1812 Fekete Thodor nevezetű Czigány ... visel fejer posztóból való Harisnyát, nagy fekete degettes borjú-bőr Csizmát [DLt 407 nyomt. kl]. 1815 1 Degenyes és edgy palinkas Uress korsok [Nyárádszbenedek MT; Told. 50]. 1840: Egy degettes hitvány hordó [HSzj].

Hn. 1825: Az ugy nevezett Degettes pusztáján (k) [M. bodza Hsz; EHA].

degeteztet kocsi/szekérkenőccsel bekenet; a pune să fie uns cu dohot, a unge cu dohot; mit Wagenschmiere beschmieren lassen. 1753 A Damokos Ferentz Ur Hamjait degeteztete [Kvh; HSzjP].

degettartó kocsi/szekérkenőcs-tartó; dohovniță; Wagenschmiere-Behälter. 1842 egy pleh Degettarto [Csekelaka AF; KCsl 3].

degradáció elértéktelenedés; degradare; Entwertung. 1629 az degradatioja az penznek hamar keouetkezet szüret uthan [Kv; Tjk VII/3. 186].

degradál 1. hátrább helyez/tesz; a degrada; degradieren, herabsetzen. 1814: Timár Ujvári Samuelné Foglár Kalára aszszonynak valami bizonyos tilalmas tselekedetijért a' Czéh régi áruló helyet meg változtatta, és az Exponens aszszony áruló helyén hárommal álabb degradálta [Dés; DLt 203].

2. alászállít/telepít; a așeza/plasa într-un loc mai modest; hinabsetzen, hinabfordern. 1820: Demén Máriskois haraghatik, mert a Båronéval lett össze veszéséért a' jo Fogadóbol egy alaton házba degradálták [Aranyosrákos TA; JHb Biro Gábor (69) hit. ass. vall.].

degradált leértékel, devalvált; degradat; abgewertet, devalviert. 1627: Jo potura, és io Eöt penzes garas Jutot tt f 152 d. 80 ... Degradalt garas Jutot Wicej Mathenak Egiet tuduan d. 5 [Kv; RDL I. 132]. 1628 Keörmeoczi penz iutot tizenhet forint Harom penzes garas Bathori Gabore, lengiel garassal tt f. 32 d 30 Vy garas mostani eöt penzes iutot tizen Egy forint . Degradalt garas Eöreghe es aprob fele 1 p(er) d

5 tudua(n) tt f 64 d [Kv; i.h. 137]. 1629: Az Inctus ... allegalua(n) coram facie sedis, hogy az Száz forintjat nem akkor atta az Actor mikor eo kerte azért miuel degradalt garas volt, tehát az mit most tenne chyak annjua tartozik, si Juris [Kv; Tjk VII/3. 185]. 1637/1639 Gren-dely Georgy meszaros tartozik az maga nyelue uallasa szerent, harmincz kett forintal, noha ez Registrumban harmincz Eött forintot talalunk Irua, De miuel pretendalya hogy az Degradalt garasnak Ideie eleott csyak keues üdeouel attak volna nekj, arra tekintuen Diuisor vrain eo Kigyelmek, az Attiafiak(na)k techezeseböl Engettek huszon Eött forintra [Kv; RDL I. 111].

1645: az d. A Diosi Mihaly arrol p(ro)mittallya magát, hogy mostis el veszen annyi degradalt garast boraert a' mint akkor mikor atta az Jnek ejtelet el atta (igy l) [Kv; Tjk VIII/4. 31]. 1655: Tudom azt hogy Ozdi Thamás adott volt Fülej Ferencznek degradalt garasokat [Kv; CartTr II Mart. Sós ötvös vall.] | Tudom aztis hogy Mihály Deák al(ia)s Kis es Szavaj Peter vittünk degradalt poturat Ozdi Thamás(na)k, hogy adgyon jo poturát hamis poturáert, mind(en) száz forint rosz pénzért adot reá ötven forint jo pénzt [Kv; i.h. St. Várad ötvös vall.] | monda Fülej Ferencz, most kertem Ozdi Thamástól hatszáz forint degradalt poturákat fele nyereségben(en) [Kv; i.h. Márkosfalvi Bálint vall.]. 1656: Ozdy Thamas ur(am) adot uolt nekik hogy por aranyat vegyenek vele tizen ket száz forintot degradalt garast [Kv; i.h. 907 Mart. Phwleöp jun. (45) vall.].

degradáltat hátrább v. lejjebb helyezett/tétet; a pune să fie degradat; zurücksetzen/degradiieren lassen. 1813: Timár Ujvári Samuelné Foglár Klára Aszszonyt bizonyos hibájáért a' Czéh Degradaltotta volt, á színben való áruló helyéről | Ujvári Samuelne Foglár Klára Aszszonyt bizonyos Hibájáért a' Czéh degradaltotta volt a' maga helyéről 3om personával alább [Dés; DLt 56. 6, 10].

dehonesztál becstelenít, mocskol, gyaláz; a defăima/ponegri; schmähen, entehren. 1782: Mű modon szokatt a hivséges Tisztyeit, és Embereit a Mlgos Groff Ur(na)k, kik(ne)k is eddig gyakorlott, és udvarhaz jelentett hivséges szolgálattyak mind az Udvar s mind Vármegye Tisztyeik előtt és per consequens (!) egész városunk előtt nyilván vadnak azokatt mind szemben ottan ottan dehonestálja, s szidalmazza, s fenyegeti, ... a Mlgos Groff Ur előtt szüntelen vádolja s kedvetlenségben ejteni kívánnya* [Torockó; Thor. XX/4. — *Ti. a praefectus].

dehortál 1. eltilt; a interzice; verbieten, untersagen. 1690: az uton jaro magunk es hiveink Szolgait, söt magokat az utozo Nemes es egyeb Rendeket hurittyak becstelenitik, rut szokkal illetik, és az falukbol kiverik* ... Magunk neve es személyünk felőlis becstelenül emlekezven,

mellyekről hogy Generalis Uram ő kglme dehortallya őket kerjük [Ebesfva; Törzs. Bethlen Sámuel fej-i instr-ja. — *Ti. a német katonák].

2. lebeszél; a sfätui sä nu facä ceva; abređen, widerraten. 1736 az Kotsis dehortalla hogy ne küszködgyék lovaival hanem bizzá reaja de nem tselekedte [Torda; TJK I. 117–8].

dejudikáltatik ítélet hozatik; a pronunța o sentință; abgeurteilt werden. 1761: Rövid levén az idő, mint hogy ezen Cau(sána)k vége nem szakadhat mostan, differaltatik ad futurum Terminum, ita quidem ut ante omnis alias Ca(us)as assumaltassek et juxta aequitatis exigentiam dejudicaltassék [Torda; TJK V. 60].

dékán 1. a céhbeli ifjúmesterek előjárója; superior (decan) al tinerilor maiștri din breslă; Vorsteher der jungen Zunftmeister. 1635 Ismertem azt az Fazakas Istvánt..., akkor az Fazakasoknak Dekányák vála [Mv; MvLt 291. 44b]. 1665/1754: A mulatságból el-ozsolván, Apró béresek ha számosan vadnak, a' kisebbik Társ legény kísérje az Atya Mestert, a' többi rend szerint a' Bécáró Mestereket és Dékánt, a' Dékány után ha vadnak, Társ legényeket [Kv; AsztCLev. 17]. 1672: a' Decany fenytette meg [Dés; Jk]. 1702: magok közül választanak Czéh Mestert, és Dékányt kik az Czéhet és annak rendit jó modgyával tudhassák Gubernálni es gondját viselni [Dés; Jk]. 1819: a Décánnak kötelessége a Siráso Szerszámokra jó gondot viselni, azokat egyéb munkára nem fordítani, a Sirások ételkre, italokra valott, a Siralmasoktól illendőleg kikérni, a Sirásokra úgy vigyázni hogy a Sirásába nevezetes hiba ne legyen. Kötelessége még továbbá a Décánnak, hogy parantsolatott vévén a Czéh Mesterektől a beteg Mester Emberekre jó gondot viseljen, azok mellé virasztokat rendellyen a Czéh tagjai közül..., a Décán ezen irt keresztényi kötelességet szoros büntetés terhe alatt tellyesítse [Kv; MészCLev.]. 1841: Dékánt ökgimiknek* magok között választani, akit alkalmasnak ítélnék, szabadságokban lészen | A dékánnak pedig kötelessége az, hogy mikor a dolog kívántatik, réquiráltatván tartozzék rend szerint való ifjakat sírtásní, virasztani fenn szolgálni és egjeb szolgálatra, ahová kívántatik előállítani és subsequens ifjak dékányjoktól dependenter légyenek | Midőn a nemes ifjúságnak gyűlése akadna lenni, tartozzék hírt adni a dékányi a bécáró mestereknek [Dés; DFaz. 38–9. — *Ti. a Siráso-társaságbeli ifjaknak].

2. temetkezési csoportosulás előjárója; conductor unei asociații de înmormântare; Vorsteher eines Beerdigungsvereins. 1878: A kalandos társaság felállítatik; temetésen minden telektől egy férfi lenni köteleztetik, a törvényes ok nélkül elmaradó az eklezia javára 20 krral büntetetik. A falu két részre osztatik felszegre és alszegre; ha az felszegen történik a halál a felszegen lévő telektől, ha az alszegen, az alszegi telektől tartozzik egy egy férfi a temetésen jelen lenni, mind

két rész egy egy Dékán felügyelete alatt áll, ki a jelenlévőket számbaveszi s a távollévőket megbüntetés végett a bírónak át írja. Dékánoknak megválasztatnak a felszegen Barta (: Bandó:) János, az alszegen Szénási Pál [M. bikal K; RAK 342].

3. kb. határbíró; jude al hotarului unei comune; Markrichter. 1760 k. annak is végére járjon a Dékány hogy ha olyan Emberé az Marha hogj aki szokasos marháját kardaleszára hadni, és szánszándékkal el hadja, minden örözetnélkül így az illjen Gazdát az Fő Inspectorral egyet értve bé jelentse a Tekintetes Fő Hadnagy Urnak | mind ezeknek el harintására köteles a Dékány... az illjetén rosz gypút tarto szokásos Gazda ellen panaszozni [Torda; KW]. 1793: Rakos határán levo Tomal nevezetű kert Tarsasagnak Hűtes Dekanya | az meg nevezet Tomali kert Hűtes Dekanyai es a Nemes Possessorai | Gado Menyhárt Uramat mint az Régi Tomal nevezetű Törökbuzás kertnek mostani Fungens hűtös Dekannját az maga és a meg nevezett helyben az Kglme Dékánysága alatt lévő minden birtokosoknak neveken és képekben általam tisztem szerint solemni cum protestatione modo legitimo requiráltattja [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1804: a Teriget mezein bé biro és Torók buza Földnek fel szan(tott) helynek birtokossai az azon helynek tilalamban jobb (mód)dal valo fenn tartása végett léptünk és tettünk illy állandó meg-másolhatatlan Constitutiokat... Az egész helynek gondviselésére eskettessék bé egj Dékány és két hűtes [uo.; i.h.]. 1816 Nemes Fülep Mihály Uram előttis a fenn irt Instructiot meg olvasván procedálék annak tartása szerint a kiis felele. En a magam és a Possessorok képeben mint Dekanj felelem: Nem igaz hogj Verengező eszközökkel mentünk volna oda..., mü mint magunk ösünket ugj szántattuk fel s ha valami szerentsetlenség esik ottan okai nem lészünk, protestalunk és hogy Contractus mellett közöslég biro hely volt a két viz köze is megis abból hírnük nélkül az előtt sok idővel a F: Sinfalvi Közönség 170 öi szélességű 200 hosszúságú Német önyi heljet fel szántat, nekünkis azan az utan Szabad volt fel szántani a más részit mint magunket s párt kevanók [Várfa TA; Borb. II Rákosi Porbély János széki ass. kezével]. 1843: Az Öszön mult Esztendeje Dékány lévén az Ujj Hegybe 4 Marhát bé hajtattam, ezért pálinkát kapva ingert kaptam, mint hogy a Kertsedi Török buzás akkor szabadt meg, gondolkoztam, hogy meg Marhát hajthatok bé, ki mentem lesködni a Szőlőbe [Bágyon TA; KLev. Török István (26) vall.].

Az 1843-i adalék a 4. jel. alá is tartozhatik.

4. hegybíró; jude/ispravnic al podgorilor din hotarul unei comune; Markaufseher. 1734: Tordai Török Péter... az O Tordai Hataron vulgo Martallya nevű Hegyben... lévő szolejet el adta... mint szomszédok meg kinaltattak azon Hegy(ne)k Dékánnya Nms Tordai Petki Samuel ur(am) által, igiretet tévén, mindenek(ne)k meg fordításáról

és meg adásáról valamelyekről hitelesen docealna [Torda; TJK I. 36].

5. tizedes (utca-elöljáró); conducător al unei străzi; Straßenvorsteher. 1848 Bán Ferencz Sejmék uttza Felső Fertálybeli Dékány [Kolozs K; EHA].

6. kurátor, gondnok; curator; Kurator. 1755 Vajaban Iako Desi Samuelli Uramott ... mint vajai Reformata Ecclesianak Cum Filialibus actualis fungens Dekannat Curatoratt admoneáltattyak [Vaja MT; VH].

7. kb. számadó; cel care dă socoteală; Rechnungsleger. 1816: a' Gálfalvi Leany Megye' Dékányainak* Számadások [Nyárádsztlászló MT; UnVjk 87. — *A kurátor tisztséget ugyanitt külön említik].

? ◇ Hn. 1616 az Dekanyba [Kozmás Cs]. 1641/1768: Dekánra menőben [Csekefva Cs]. XVII. sz. köz. Decan torkaban (sz) [Kozmás Cs]. 1688: Az Decány Torkában (sz) [uo.]. 1772 A Dekányba (k) [uo.]. 1772 A Dekányba (k) [uo.]. — Az adatok az EHA-ból valók.

◇ Szn. 1590 Dekan Leörinch [Bács K; GyU 20]. 1614: Decan Cathús Aszszonyi Begretj (I) Balint relictaia [Kv; NyttudÉrt. 59. 52]. 1635: Dekany Anna [Mv; MvLt 291. 50a]. 1825: Dekán Márton [Bh; EMLt].

dékánátus egyházmegye; suprintendentă; Superintendantur. 1734: A mely Determinatiot avagj Rendelést az Orbai Decanatusban a Templombeli székekről tett, azt a sz. Visita(tio) fel olvastatván helybe hadgyta [SVJk].

dékánpohár (céh)dékáni búcsúlakoma; banchet oferit de decanul breslei cu ocazia demisiei 'din funcție; Abschiedessen des (Zunft)Vorgesetzten. 1702 a Dekány peniglen a Dekánysagot addig le ne tehesse valamig a Dekány Pohárt meg nem adgja és másra nem köszöni [Dés; Jk]. 1756 Az Dekány Pohár el köszönése (: ex amborum etiam partium consensu:) az régi usus szerint meghagyatik [Dés; DFaz. 16].

dékánpohár-adás (céh)dékán-beiktató lakoma; banchet organizat la instalarea în funcția de decan al breslei; Einsetzungsschmaus des Zunftvorsetzten. 1672: A' Decan a' Czehnek Decan Pohar adással tartozik úgy mint egy tisztesseges ebéd-del borral penig (: szabad borral:) a' mennyivel a' Czeh* megéri [Dés; Jk. — *Ti. a mézárós céh]. 1702: A Dekány a Czéhnek Dekány Pohár adással tartozik úgy mint egy tisztesseges Ebéd-del Szabad borral amennyivel a Czéh meg éri [Dés; Jk].

dékánáság 1. céhbéli ifjúmesterek feletti előljá-rói tisztség; funcție de conducere în breslă; Zunftsvorstandsam. 1665/1754: A Dekányság pedig és a Szerhordóság minden három holnapba változzék [Kv; AsztCLev. 11–2]. 1702: A Dekány peniglen a Dekánysagot addig le ne tehesse valamig a Dekány Pohárt meg nem adgja és másra nem köszöni [Dés; Jk].

2. kb. határbíróság; funcția de jude al hotarului comunei; Bergrichtersamt. 1758 Szólótt az Mézskői határon az melyet eddig birt, abban meg hatták, de úgy hogy gyeput sehová tsinálni ne tartozzék, Dekánysagot se vizselyen, hanem mind ezeket in toto Supportallják az két Testver Attyafiai* [Asz; Borb. I. — *Ti. Tar Gergelynek]. 1793: Gado Menyhárt Uramat .. az Kglme Dekánysága alatt lévő minden birtokosoknak nevekben és képekben általam tisztem szerint solemni cum protestatione modo legitimo requiráltattja [Aranyosrákos TA; Borb. — A teljesebb szö. v. dékán 3. al].

dékántétel határbíró-választás; alegerea judeiui hotarului unei comune; Markrichterswahl. 1737 semmliképpen az külön szakadas az Tordai Possessorok(na)k meg nem engedtetik, hanem mind Dekány és Pásztor tételben, úgy büntetésekbenis Communi Consensu procedályanak [Torda; TJK I. 147].

deklaráció nyilatkozat; declarație; Äußerung, Deklaration. 1661 mivel valami obscuritat latni egy Donatioban, es egy Transumptumba(n) .. hogy kgd megh Lathassa, es discursalhasson felölle, ha illetie az Cheffei Janos maradekit neme? azok(na)k expositioit es declaratioit le irattam [Kv; Ks 41. C.1 Val. Benkő lev.]. 1679: az mely hazban mostan laknak .. Lonal Borbara Aszszonyis, holta utan hagyta Uranak, ilyen declaratioval, hogy akar melyik decedallyon eléb, az melyikre marad utolban az ház, életeigh szabadossan birhassa, mint sajáttyát [Kv; RDL I. 157]. 1770 Midőn ez előtt ezen Materialol Inquisitiot peragaltattak Titt. Szentpáli Ferentz Ur(am) részire, akkor ezen Sessiok és Jobbágyok iránt tett kérdésekre a fatens mostani declaratioja szerint felelt [Fejér m.; JHb]. 1786: Mely declaratiojokotis, hogy nagyobb bizonyáságnak okaért ezen Levelünkbe be írrok meg kértek, amint, hogy beis írtuk jóvendőbeli bizonyáságul [Nsz; Ks 74/56]. 1789: Mikor . ezen állopottya iránt Investigatio volt, akkor mi nemű declaratiot tett a Tanu iránta, a szerint iratott é fel a Régiusok által a Declaratio, a mint tétetett a Tanu által? [Kük.; GyL. hiv.].

Szk: ~t tesz a. nyilatkozik. 1722: a men(n)yi-b(en) Ngöd tsekely opinimot erteni kívánnya, Kemedi vr(amna)k szoval bőveb declaratiot tettem, mind azon alt(al) irássalis rövideden nem mulattam el attingálni [Kocsárd TA; Ks Sándor Gergely lev.]. — b. nyilatkozatot/vallomást tesz. 1755/1797 (A Mihályék) fellyebb való Elejekről Semmi declaratiót nem tudok tenni [Nagydoba Sz; Borb. II Georgius Ladányi (42) nb vall.]. 1789 Mikor ezen állopottya iránt Investi-gatio volt, akkor mi nemű declaratiot tett a Tanu iránta, ? [Kük.; GyL. vk. — A teljesebb szö-et 1. fent.]. 1796: Tek(in)t(etes) Kádár Sigmond Ur egy ilyen declaratiot teve hogy esmerem ezen Huszár Ferentzet [Fűzkát K; IB. Gombos Ferenc ns vall.].

deklarál 1. kinyilatkoztat/jelent; a declara; erklären, kündegeben. 1592: Amy az plebanos valasztat illety... Vezettek varosul hogy haladgyon bizonios Alkolmos ideigh. Tudnj illik Az megh pwspeak vram es a Synad eleot Erasmus Vram declarallia Religioiat [Kv; TanJk I/1. 202]. 1635: Kegyelmes Vrnk Fejedelmünk, véwén az Nagod kegl missilisset, warasunkban lako Csismasiak dolgabol, kelletet Nagodat alazatosan, ket beocziwletes polgar atyankffiai által requirálnunk, es az dolgokat breuiter declarálnunk, es arrol bizonyos irasokat is be adnunk [Kv; KvLt Céhír. I. 15]. 1680: mivel minden ember negy agazathol áll, declarallia, es deducallia genealogiaját világosan, mint az teőb Atyafiák [Kv; RDL I. 158]. 1714: Néhaj Mltgs Vr Josika Gábor Uram Successori élő nyelvel, hallható Szoval, declarálák előttünk, hogy eő kglmek, az Fiak között... fenn forgo Controversiákat amicabiliter kívánják... reveidealtni [Nsz; JHb XLV gub.]. 1763: hűtöm szerint vallom és declaralom [Udvarfva MT; Told. 44/19]. 1779: Kegyelmed egy Káláts Sütő Ersébet Nevezet(ű) Aszszonnak amint declarálja Várfalvi székely András Feleségének... jussán, imáginalvan vagy praetendálván a két Sinfalván Alson és Felsőn nemű nemű Successioját [Várfva TA; Barla lev.]. 1818: Ha a' kedves sogor Ur procurátort constituálni ide bé nem jöhet... ki potolhatya az(z)al, hogy két assessor előtt declarálván, azt, hogy a' Constitu(t)i-ora személy(ly)essen meg nem jelenhetik [Kv; RLt 1 Gyárfás József kezével]. 1826: En Gyalakuti Grof Lázár István ezennel solemni cum protestatione declaralom a' kirendeltetett Tekintetes Oculatoria Commissio előtt a' következendőket... [Msz; GyL].

2. (ki)nyilvánít; a manifesta; äußern, offenbaren. 1689: Hogj penigen Kgltek ez irant valo praekoncepta opiniot elmejből ki vethessen (igy !), kivés (!) szoval ketelenittetem mind az eő igazságokat, mind az magam meg bantodasomat declarálnom [Szókefva KK; Szád.]. 1710: Továbbá Comperiáltatott az is, hogj az Örmények, s hozzá (!) hassanlo Kereskedők mindenüt az Falukat fel járák sine discrimina Pestisses helljekről is arujokat el vizsik, és az Falukon, Templomok előtt, vagj afféle közenséges Falu helyein s Házoknális szabaddasson arúlnak, melljet penitüs tolláltatott dolognak pro moderno temporis statu declarálunk [Nsz; KvLt I/198 gub.]. 1798: a Szólga Biro előtt magam az elébbeni Relatoriát el veszettnek declarálván, velle subscribáltattam [Ádamos KK; Pk 5].

3. ~ja magát a. nyilatkozik; a se pronunța; sich äußern, sich erklären. 1680: Olá Lapád felé meg Indultunk, akarván menni azon faluban, hogy... executiott celebrálnánk... Azomban meg emlitett Szegedi Péter, Szegedi László, és Várad István Vramek... feles számu emberekkel előnkben álún, és vérbéli (!) Tilalommal vátig tilalmazván... eő magokat eő Kglmek az egigjikjek által igy declaralak... [Fejér m.; Törzs]. 1733: hogj magat resolvalja s declarálja azt absolute

nem cselekeszi maga holtig valo bestelenségere [Szentdemeter U; Ks 99 Nagy Boldizsár lev.]. 1749: Az I. ugj declarallia magát, hogj az nálla lévő obsitos Katona előbször égett bort den 6. bort pedig 5 Cupat ivutt légjen [Torda; TjK III. 255]. — b. kinyilatkoztat; a exprima; bekennen, äußern. 1782: az öttsem Sirua declarálta magát, hogy Soha sem tudta mit tselekedett legjen a' Bátyya, és soha abban nem járt, nemis jár, hanem portiot fizet [Torda; KW. — *Ti. a nemes-ségigazolás (productio) dolgában]. — c. vminek nyilvánítja magát; a se declara ca; sich erklären. 1827: Székely Josef uram declarálá magát, mint Eperjessi urnak személyesse [Nyárádtő MT; SLt Vegyes perir.].

4. kinyilatkoztat; a exprima; bekennen, äußern. 1814: el érkeztek a Birák a Falu* Eleivel es... Procurátorával, kik előtt hasanlolag a Leveleket juxta modum et Consuetudinem chategorice declaraltuk, annak utána az intézett helyre valo bé menetelt probaltuk [Asz; Borb. II. — *Sírffa TA].

5. nyilvánvalóvá tesz; a arăta; offenbaren, äußern. 1635: az Cizmasiak... 1629 esztendeoben Jstenben el nyugut Bethlen Gabor Fejedelmet, requiralu(n) impetraltak volt ugyan annuentiat, hogy külecn Czeh adassek tollúnk nekiek; De az Warga Czeh igazsagat eo felg(en)ek declaraluan es ertesere aduan; es eo Felgeis nyiluan walo igazsagokat megh latuan, igen serio megh parancziolta, hogy az egy incorporalt uniojokban megh tartassanak [Kv Céhír. I.15].

6. (meg)vall; a mărturis; (ein)gestehen. 1653/1655: En Jgaz Kálmány Kolosvári Orthodoxus Schola Mester, a mit azok felől az két száz aranyok felől tudok, mellyért Csepregi T. Mihály Uramat Évocálták bona fide igy declárlom [Kv; CartTr II. 874]. 1654: melj Czelekedetit az Laciushan Baczj Janos Uram büviben fogja Declarlalnj [Dés; RLt O. 5]. 1756: meg károsztatását az Milges Expo(ne)ns Ur(na)k Balogh Mihaly Ur(am) által tapasztalta az Tanu minden környül álló dolgait együtt declarálva, distingválva az Tanu [Kővár vid.; TKl vk]. 1762: Pap Miska nevezetű Jobbágy Udvari Inassát... Sze(n)t Benedekről kik Szóktették el, és kik késérték kalauzolták Kővárvidékére, Karbunácra, declarálja a Tanu? [uo.; Ks 25. III]. 1770: más idegenek vámolttatását p(edi)g valamint a' több fatensek declarálták, a' szer(int) tudgyuk, hallottuk, és értettük lenni [Bujdos SzD; JHbK XI/8].

7. bevall/ismer; a recunoaște; (ein)bekennen. 1761: Hol, mikor, kitől mit lopott volna declarallia a Tanu [Bsz; Ks 25. III. 68].

8. bizonyít; a dovedi; beweisen. 1640: Az mint ennek elotte irt Urbarium continntiaia declarallia constal hogy ezt a falut Istvan Királ be iovetelekor, Maylad Gabor Ideib(en) ultettek es telepitetek volt megh elsőb(en) [Holbák F; CU 14/48. 45]. 1763: az több Utrumokis nem éppen impertinensek, mivel mind az dolognak meritu-

mat, s' annak közzetk esett folyasat declaralljak [Torda; TJK V. 167].

9. kinevez; a numi; ernennen. 1729 A Ns Küküllő Vár(me)gyei Fő Ispánsági Hivatal nehaj Groff Keresztes Márton Fő Ispán Vr halála miatt vacálván, azon vacantiá(na)k Supplementumára .. Flgs Vrunck Groff Kornis Ferencz Göntz Ruszkai Bárot atyaii kégyelmességgel declarálni méltoztatván ... parancsolván Stylő Solemni ac recepto installátása és inauguráltatása végett [Ks XCIII gub.].

10. kijelöl; a marca; bestimmen/zeichnen. 1750/1797: Ott közel a Veresek(ne)k tudok földeket, másként, szomszédsságát nem tudom declarálni [Kisdoba Sz; Borb. II].

11. feltüntet; a indica; anführen/geben. 1637 Boyerok. Dumitru Lyabe, Ztantsul Laze, Ztantsul Lyabe, Komsa al(ia)s Mihál Laze Zeueztreny (l). Ezeknek productioiok a' Boyerokrul irott Consignatiob(an) declaralua [Netot F; CÜ 14/42. 112]. 1782/1797: (A telek) edgyik szomszédjának ... Kis Dobai Mihály Telkét, másik(na)k pedig Sándorházi Istvánét declarallja [Menyő Sz; Borb. II].

12. említ; a aminti; erwähnen. 1606: az Jozag azokban az wdeőkben az kiket declaral Ingien sem voltak te kezedbe se birodalmodban [UstT 20/162].

deklarálándó feltüntetendő; de arátat; was anzuführen ist. 1643 adanak enneke(m) kezembem egy idezest ..., es eo kget azon Idezesnek tenora szerent, ide aláb declaralando modok szerent ammouealnam [Dob.; JHb III/45] | Dobokan lako Keczyetszilusi Szilusi András ura(m) ... es az eo kegie házastársa nemzetes Somlyai Judith aszony adának ennekem kezembem egy Jedzest, szokott Jutalmamot le teuen; hogy el mennek Dobokán lako Bördeogh Susanna aszonyhoz ..., es eo kegiat azon Jedzesnek tenora szerent, ide alabb declaralando modok szerent Am(m)oueálnám [i.h. 46]. 1783: Tudgyaé a Tanu ... a' Balástelki Possessoratus között fel oszlott Erdős helyeken ... osztáj szerent jutott ... mindigárt alább declaralando rész erdejeket? [Kük.; XX/8. 2]. 1791 A' melly praevicinált és extensiojára nézve meg-is mért Curalis helyen vagyaa ezen alább declaralando épületek [Búzamező SzD; Ks 74/56 Conscr. 5].

deklarálhat 1. (meg)jelenthet; a putea raporta; berichten können. 1675 rolla való levelem ... Berszteczén (l) van, hanem ő kigjelme azért Nacsádnak declaralhatty a den dologt [Cege SzD; Wass. Vas János kezével].

2. vallhat; a putea márturisi; gestehen können. 1817: Ki parantsalattýából foglalta el Székelly Josefí akkori Praefectus a' Hodakon lévő Írtásait Harsány Iuonnak, s mi okból praedalta fel azokra e következendőket declaralhatom [Görgénysztimre MT; Born. G. XVIII. 5 Lászlófi Josefí (70) ns vall.].

3. előadhat, kifejtethet; a putea expune/relata; darlegen können. 1653/1655: Nekem vgj tetzik ha más valami nem interueniál, ebből igen nagy derék dologh nem következhetnék, mind az által ... jobban exponálhattya, es declarálhattynis eo kglme dologt Ngd előtt* [Kv; CartTr II. 873 „Gaspar Veres Marti past. eccl. orth.” kezével. — *Ti. Kemény János, fejedelmi tanácsúr és Fogaras főkapitánya előtt]. 1793: protestaltat fenn hagyvan maganak azt hogy ha a dolog ugy hozná magával ezen dologt a Szék színén bővebben is deklarálhassa [K; Somb. I].

4. vmilyennek nyilváníthat/minősíthet; a putea declara/califica; für etwas erklären können. 1837: a' Tkts Exp(onen)s Urat pazérionak, vesztegetőnek nem declarálhatom [Doboka; Bet. 1 Sarkadi Anna (20) ns főző vall.].

deklarált 1. említett; amintit; erwähnt. 1643: citala(m) Eordogh Susanna aszont az breuís szerint azon felljeb declaralt contractusnak uiolatioiaert, ezen Doboka varmegye(ne)k elso toruenyes szekire ok adasra [Doboka; JHb III/45]. 1648: valamint Mikóla Sigmond Vr(am), es az Aszony eo Naga az Váron, es Joszagban epitene, azt ... Josika Vr(am), vagy posteritassil, az Mikola Sigmond Vr(am) declaralt posteritassinak le teuen, redimalhassak [O. fenes K; JHbK XLIX/32]. 1674: a fen megh irt Familiabol allo (l) szemellyek ... ketelenittet(ek) perb(e) kerekedni, az declaralt portioiok vegett [Havadtő MT; BLt]. 1702: Mely Summa pénzért és annak interestiért Mü előttünk kéz bé adással lőnek kezesek a fellyebb declaralt Bárdosi Szemellyek [Maros-sztgyörgy MT; Ks 67. 48. 31]. 1713: a declaralt Curiahoz inservialo Jobbágy [Impérfa Cs; BCs]. 1719 az én edes jó Feleségém még hidegült Tetemi im(m)ar nem egyebet hanem az Föld(ne)k az honnan eredetit vették meg asassát kívanják melyet rendeltém az declarált 1719 esztendőbeli sz: Andras havának 23 Napján ezen Gergio Ufalvi Templomnál Végb(en) vitetodni [Gyergyóújfalu; Borb. II]. 1725: Hallottam náloznál öregeb emberektől gjermekegémtoł fogva biza nyossan beszélleni hogj mostan elő Idősbik Bika Iuon naagy (l) Attjá(na)k vgjan Bika Juon(na)k Feleségével adatot volt zesztréb(en) ez utrumb(an) declarált örökség [Ivánfa TA; Szentk. Simion Boka (80) vall.]. 1741 Ezen declárált két darab Erdőket ada ... örekekessen cum evictione [Lőrincfa MT; SLt 12. V. 4]. 1742/1760: Az declarált Szilágyi Jusson forgo Portioiokat de praesenti Czegei Vass familia birja [Pujon SzD; Wass]. 1753: a Declaralt Luntsen ... nem praedium, hanem possessio volt [JHb XXX/9]. 1757: a ... declaralt helyiekett Rédei részre birják [Galgó Sz; JHb LIV/6. 18]. 1775: Tudgyaé a Tanu Hogy ... azon már declaralt hely azon meg nyuzott Bika árranak meg fordittasáért bíratik é, a vagy kulomben? [BSz; Ks 25. VI vk]. 1792: azon fenn Declaralt Kirallyl parantsolatot ... maga Circulusába mindeneknek publicaltassa [JHb LXVI/30 gub.].

2. feltüntetett; arátat; angeführt. 1607/1608: az Expositionkban declarált zeöniegeket es fwgeget, ennekem az szegeni Istben el niugót Atiamfia Neuem Testamentaria dispositione legalta [Kv; JHbK III. 6]. 1676: Adám János Vr(am) fen declarált 130 forint adósságából el maradvá(n) f. 36//34. azis ezen contentatiohoz tudodott [Kv; RDL I. 155a]. 1680: meg nem atták... az Certificatoria Relatoriaban bővebben declarált Kalongja buzakott [Törzs]. 1723/1724: most halom hogj perben forog az fen declarált Joszág [JHb XIV/6. 81–2 „Andreas Szilágyi senior de Székely Kocsárd” kezével]. 1761: Hogy az Utrumban declarált Colonialis sessiokot munká(n)kban inserálnok semmi poroncsolatunk sem volt o Ngto [Branyicska H; JHb XXXV/46. 16].

3. kihirdetett; publicat, anuntat; kundgegeben, bekantgemacht. 1669: az mely bizonyságokat mind az ket falub(an) declarált parancsalattal előnk(en) Citaltatt... azok(na)k erős hitek utan valo vallasokat be vennők [Uti].

4. kirótt; stabilit, impus; aufgelegt, verhängt. 1660: megh kewanom si juris az teörunteól, hogy az ellenem declarált poena retorquealtassek et cum refusione expensarum absolvalodgjam [Kv; Tjk VII/3. 284].

deklaráltatik 1. feltüntetettetik; a fi indicat, a se indica; angeführt/gegeben werden. 1783: a' kérdésben declaráltatik a' helj, az hol vadnak azon részek [Kissáros KK; JHb XX/8. 6].

2. kinyilvánítatik/jelentetik; a se declara; offenbart/erklärt werden. 1762: Melyre valo nézt nem comprobaltatván maga assertumat az A. Ur az Ita Aszsz(on)y ellen, ártatlannak declaráltatik [Torda; Tjk V. 97]. 1766/1802 a Zálhai és Hoszszumezei Tanuk inacceptabiliseknek declaráltatnak [BSz; JHb LXVII/3. 9].

deklínál 1. (félre)hajlással elkerül; a evita ceva prin fentă; (seitwärts)beugend ausweichen. 1746: az I utamat meg álván réám támadott egy baltával kezemet rútl meg sebhette, főben akarván engemet vágni, á mint á fejszével valo hozzám tett tsapását declinálom az alattam lévő lovatam... erőssen meg vágta [Torda; Tjk III. 81].

2. névragozást gyakorol, ragoz; a declina; deklinieren. 1805 a Classisba... exponáltam és deklínáltam 10 óráig [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 281].

deklínálás hajtogatás, névragozás-gyakorlás; declinare; Deklinieren. 1806: 10-ig elvégeztem a Szokat, az írást, expositiot declínálást [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 30b].

deklínálhat elkerülhet; a evita; vermeiden können. 1764: ha a Circumstantiak ilyen világosok, s' a karos is réá eskúszik kárára nem effugialhattya akar a' fel akasztásnak, akar a Homagium(na)k poenajat; de ha mind effugialnais a poenát, az karnak meg fizetésit nem declínálhattya [Torda; Tjk V. 204].

deklínista kb. nyelvtan-tanuló elemista; elev de școala elementară care învață gramatica; Elementarschüler der Grammatikklasse. XVII. sz. v.: Abecedarius gyermekektől Adgyanak d. 25 ez Szilagyb(an) akar melly helyekb(en) Jo olvaso gyermeektől d. 40 Declinista (... Grammatistathol Flor Nro 1 [Zilah; SzVjk 29–30]. 1801: A Bálványos Váralyai Reff. Eklla Oskola Rectorának Esztendőnként valo fizetése... A Gyermekekre nézve. Az Abetzéstától, Declinistától fizetnek 34 Drt. A Comparistától, Conjugistától 68-t [Bálványosváralja SzD; SzConscr. külön mell.].

deklivítás lejtősség; inclinatie; Schiefheit. 1796 Ezen helynek meg vásárlása után nagy költség-gel és sok bajjal, az egész hely körül, és közepén mély sántzokat ásattattam, mivel az helynek declivitassa nem lévén, a benne lappango vizet a Sántzokon nem lehetett ki venni [Kv; Prot. oec-pol. III/3. 359 Sikó István kérelme].

dekolál lenyakaz; a decapita; köpfen, enthaup-ten. 1757 Engemet decollálnak, mert jó, és útban van a' Sententia ellenem, 's a fejemre [Kv Mk IX/214 Vall. 214].

dekoríroz díszít; a decora; schmücken. 1823 Spárqa szin zöld Brilliantin köntös atlatczczal dekorírozva [Llt 601/1].

dekretáció ítélet, határozat; judecată, hotărîre; Urteil, Beschluß. 1790 nem docéalhattya, hogy a' Dékrétációt admánuáltatta volna Ngodnak [Szásznyires SzD; KsMisc. I].

dekretáltatik közöltetik; a se comunica; mitgeteilt werden. 1787: Méltóságos Districtualis Tábla. Méltóságos Groff Mikes János Ur ó Nagysága Duplicaja sub praesentato Diei 18vi Xbr(is) Anni 1787. Numeroque 1716. Hozzánk Decretáltatván arra Triplicálunk á következőkben [Mv; BLt 6].

dekrétum 1. törvénykönyv; cod; Gesetzbuch. 1590: azt mo(n)dom hogy hatalmassul kerteltem oda az en wtamat megh kewano(m) szabadulni az kegtek teorwenieteol az foglalasert az Decretom tartasa szerint valo poenat keowetem rajtok [UszT]. 1592 twtorsagatol megh szabadwlast kewanok mind germekeostol, mert engomeot mynd gyermekestől ky wzeot hazabol, myert penigy ezt chelekeodte twtor lewen az decretom tartasa szeren (!) valo penat warom feleolte, meolj megh wagyon Ira (!) werböci elseo dekretomanak szaz es huzon harom rezeben hogy az kjk twtorok haborgattiak az arwakot mi legjeon jwttalma |meg wagyon Jrúan Az verbeocz es lazlo kiraly elseo decretomanak 54. rezebennis | az warosy pogarok, ez orzagy nemesekhez Jgjenlok mint megh wagjon Jrúan, Az werbeocz 3. decretumanak 9. rezeben [i.h.]. 1593 Azerth mjerth ilyen el túrhetlen dolgoth mind Isten es emberek ellen chelekettek az Decreto(m) tartasa zere(n)t volo terhet mondom

hozzok [i.h. 13/73]. 1595: mjert hagi az njem mieueld* az derek decretom zeren ualo penat kiuanjom feleled [i.h. 10/23. — *Ti. a tutorságot]. 1598: az Decretom tartasa zerenh... protesta-lok ne legien kesoio minden dolgomnak rendihez beouebben zolnom [i.h. 13/13]. 1605: hagi kedig kett uttal tartotta... kacalamot (!)... hazanal az Decretom harmadik Capitulumianak 33. rezeben irt terhet koivetem rajta [i.h. 19/63].

2. rendelet; ordin; Verordnung. 1695: Romai Császár Kglmes Urunk ő Felsége Decretumihoz conformáltatott, és ez jelen valo esztendő(en) Juniusban Fejérvár Várossában celebráltatott Ország Gyűlésében publicáltatott, a Nemes ország Statussinak Regestruma [Borb. I hiv.]. 1734: Pro A. Procurator Joannes Cspkés Nob. de Rákos... dicit... Az Inek sine Retractione soha nem lehetett volna engemet el tiltani a' Jozságtól, mert eo K(e)g(ye)(l)(m)eis jelen volt az eladásb(an) és ratihabalta, de a Decre(t)omis meg engedti az helyes el adást [Aranyosrákos TA; i.h. II]. 1748 Mindenekben mind édes Teleki Familiám mind magam részéről a Királyi Fiscusnak assistentiaját a' Kegyelmes Decretumoknak tenorak szerint méltán és bizvást expetalhatom [TKI gr. Teleki Ádám kezével]. 1802: A Felséges K. Gu-berniummak e következőzendő éget helyiségekről valo Decretumátt botsátottam ki Kegjelmekhez [Emlaka U; Borb. II. Gálfalvi Pál esp. kezével]. 1825 En Kováts Imre Város Birája lévén a' Felséges K. Főigazgató Tanács 6814/824 szám alatt költ Décretumál fogva Conventios penzb(en) fizettem az Adomb(an) Rflor. 6 xfr. [Szkr; Borb.].

3. rendelés, végezés; hotárlre; Bestimmung, Beschluß. 1638 Így kezdte Daroczy Mate Vram el beszédet, Edes Vrain kegelmetteket, ezzert huiat-gam ide, Lattia kegelmettek, az Istennek fogs-gaban vagiok, tudom hagi az Istennek, el vegezet decretomma, hagi egiczer megh kel halnunk [Kv; RDL I. 113]. 1715/1761 a' mindenható Istennek meg másolhatatlan Decretoma az emberi nemzet felől azt tartya, hogy minden embernek valaki a' napot meg láttya meg is kellyen halni [Nsz; Berz. 17a]. 1719: Az Mindenható es Mindenéket bölcsén Rendelő Istén Ádám vetkéért az Emberi Nemzetre oly kemény Decretumát adá hogy minden ez világra születet Ember(ne)k egyczer az kesérvés halált meg kelyen kostolni [Gyergyóú-falu; Borb. II].

dekta kelmefajta; un fel de stofá; Art Stoff. 1768 Fekete Decta, Fekete Materia Lájbi [Mező-sztgyörgy K; Ks 23/XXIIb].

A dikta címszó alá vonható?

dekurzus 1. folyás; curs; Lauf. 1732 a patak... egyenetlen decursussa miat vetetett ki a régi árkából [Nagyida K; EHA].

2. lefolyás; decurs; Verlauf. 1749: Nehai Baro M. Bikali Vitéz György Ur Bőzvegye Mltsgs B. Korda Susanna Aszszony levált volt... Kabos Ferencz Uramtól a Rf. 2000 i.e. két ezer Nemet forintokat..., kinek is mind ez ideig

meg fizeteseb(en) Sok igyes bajos költségei mia az az említett Aszszony Deficiált, Sőt hat Eszten-dök(ne)k decursussa alatt legalis interessét sem administralhatta [Kv; Borb. II].

dél 1. amiazá; Mittag. 1573 Peter deak Zilahy... vallia hogy az zabo Aznap deltwl fogva Mind Iwt volt teob Tarsaywal egyembe [Kv; Tjk III/3. 276]. 1589: dilbe odament alunni es egi mas mellet aluttak dyl almot [Dés; DLt 226]. 1600: Jm az eggik zolgam latwa(n) hogy oda megyek, akkor kell' wala fel, a masik penigh Peter akkoris weztogh fekszik wala. Ez penigle(n) mint egy orawal Del előtt wala [Uszt 15/40]. 1623 k.: Varga Miklosnet egy Deak az Nierges Thamasne czüri meget delb(en) 12 orakor taiba(n) az kerthez tamasztotta wala, es vgy deofeoli uala az kert fele [Mv; MvLt 290. 30a]. 1668: husvet elso napja 4dik April regeltől fogva eset az ho derekason egez diligh [Kv; AsztCjk 4b]. 1808: holnap dére (!) külgyen negyven véka köz vám buzát [Csapó KK; LLt]. 1820 a Del el követ-kezven... ugy beszéltek edgyütt hogy az egesz Csordát hajtának bé az Olt vize mellé dérelni, s ítatni [F. rákos U; Falujk 103].

Szk: díló~ben. 1747 Néhai Migs Urunk Szalonnás Kamraját benn az Udvarban Nappal álló Délben fel verte potentiose invadalta [Mv; Told. 43/37] * ~ felé déltájt. 1794: A Márhak... a Mezőre járnak... mikor derek vagynak tsak dél fele hajtják ki minthogy addig nem ehetik (így!) [Szilágycseh; IB].

2. ~kor délben; la amiazá; Mittag(s), zu Mittag. 1584: Roma Iános vallia, Az keozep kapuban lakom wala, Es chak hamar hogy oda allek, eg' delkort Aluzom wala, Megh erzem hogy a' Labom fayny kezdte fel vgram | Chiszar Antalne vallia, Eg giermekemet peókdeostek wala megh, ez Cata-linhoz vym ., Delkort esmet oda vym giermekemet [Kv; Tjk IV/1. 275, 279]. 1635 Mezaros Zoczy louaualel edgiut allat az en loua(m) delkor az kuto(n) edgiut uele megh itatok [Mv; MvLt 291. 48b].

3. sud; Süd. 1716: Vagyan ezen fen Specifi-calt Grid nevű falunak Del felől valo oldalában egy Szep prospectusu jozagbon epitetett Nobili-taris Curia [Grid H; BfN 92/4]. 1720 Az Ur Házában levő Erkélyből Délre vagyon az Sötétes Ház [HSzj sötétes-ház al.]. 1754: az itt folyó Maros mig amarra délre nem deriváloedék... sok-szor a' Sos hajokkal fel felé menvén, az említett Marton kívül lévo uton husztuk a Sós hajokat [Vulcsesd H; GyK]. 1768 az ország uttyán innen Dél felől járo ut, vagyis nyílás nem láczik olyan derék utnak, hanem veretlenebbnek [O. léta TA; JHb XXXVI/17]. 1772 Szász Fenes-nek* Délről valo során a Falu Derekában (sessio) [EHA. — *K]. 1775: a Falu Dereka táján a Kűsmód Vízének Délről valo felin (sessio) [Kőris-patak U; EHA]. 1782 A Kopasz domb nevezet-en lévő Erdőnek a Határát... Délről egy Nagy élő Tölgy és annak irányáb(an) egy vgyan élő Bokros Gyertyány fákb(an) vágott vj keresztkekkel

Distingválák és métázák ki [Kide K; EHA]. 1796: ki menvén... Felső és Also Szovátok* közé az Ns Unitaria Sz(e)nt edj haz Czinterem-jenek Dél felől való Szeliben... levő Dombots-kára [SLt XLII. 2. — *K]. 1825: (A) Telek... Szomszedja. Délről a Falu Darék uttya [Szárz-patak Hsz; SzentkZs Conscr. 386].

Hn. 1666: a Délre meneőben (sz) [Illyefva Hsz; EHA]. 1728: A felseő Delre menőn (sz) [EHA]. 1770: Dől odal Vermiben (sz) [Vista K; KHn 271].

délálalom ebéd utáni alvás; somn la amiazá; Mittagsschlaf. 1589 dilbe odament alunni es egi mas mellet aluttak dyl almot [Dés; DLt 226].

déleceg szép tartású/állású; falnic, chipeş; stattlich. 1586: Marton viszen egi delchieg kachiolat Galwra [Kv; Szám. 3/XXIV. 50, 65]. XVIII. sz. eleje: két delczeg Tulok [Usz; Pf]. 1700: Egy deczeg (!) Kancza harmad magaval [Csicsó Cs; Bál. 71]. 1738: az Mutyi ökröt Kováts László vram cedálá az ujjaluban lévő délczeg tulokért [Bözödúfalu U; Pf]. 1764: kináltattya ezenn Kezemben lévő csomó pénz, úgy mint azonn délczeg Tulok árának megmaradott részével, melly délczeg Tulokkal Kegyelmed a' maga Kezessinek el fogott marháját váltotta fel [Lőrincfva MT; DLv. 2/Xb]. 1783 Lázár Gergely eő keglme... ada két dérczeg otöd füre kelő tulkot in flor. 20 ~ husz Mforintokba [Siménfva U; Sf].

déleálódik elpusztul; a se nimici; zugrunde gehen, zunichte werden. 1760: Tudgyaé a Tanu

Hogy... Zaránd Vármegyében Váka nevezetű Falujának Határa a' Vallebrádi határ felé meddig extendálódott régentén, az hol azon két Határ egyben folyt, hol, mitsoda Metákot, és Signumokat hallott a' Tanu, mellyek distingválták a' két határt egymástól?... azon Meták és Signumok mostan láthatok é vagy nem, ha nem miként dealelodott (így!), ha tsak jelei is hol, mitsoda formában láthatok é mostan? [Zaránd m.; TL vk].

délebed prinz; Mittagessen. 1760: dél ebédkor az orrát piszkálván az Inge ujjával törölgeté meg vérezvén az orrát [Ditró Cs; LLt Fasc. 149].

delegál kirendel; a delega; delegieren. 1718 Pestis alkalmatosságával. Tessék az Magistratusnak delegálni bizonyos betsülletes Embereket Tanácsból, és betsülletes Városnak expertus, és köz jora intentus Eőregek közzül hármat vagj négjet, kik is particulariter viselleyenek gondot, a meg irt dolgokra* [Kv; KvLt I. 225 gub. — *Ti. a pestises óvintézkedésekre].

delegálendő kirendelendő/küldendő; de delegat; was od. wer zu delegieren ist. 1762: Az allyasabb Ingo Iók peng az Inventariumból ki nyilaztatván, a Jóságokban a végre delegalando Divisorok által excindaltassanak és Assignaltassanak [Búzás-bocsárd AF; Mk].

delegált kirendelt; delegat; delegiert. 1802: az Határ osztályra Delegalt Inclita Co(mmi)ssio [M. zombor K; Somb. II].

delegáltatik kirendeltetik/küldetik; a fi delegat; delegiert werden. 1728 Exactorok(na)k delegaltattanak* [Dés; Jk. — *Köv. a nevek fels.].

delegátus I. mn kiküldött/rendelt; delegat; delegiert. 1759: Hogy pedig Szentpáli Ferentz Uram ezen örökséghez deservialo Szánto Földeket, Réteket, és Erdőket ki jártotta és Plénipotentiaja mellett delegatus Commissariusokkal ki métáz-tatta volna eddig nem hallottuk [Girbó AF; JHb].

II. fn 1. követ; delegat; Delegierte. 1671: Mys* kik az my kgls Urunk Tanachy; es Orszagh delegatussitól ide destinatusok voltunk, Az eleonkben adott instructio szerent akarua(n) az dologhba(n) el jární, Az városnak rendel, minden fundusit Utsankent el jártuk [Dés; Borb. I egy-i bizottság jel. — *Béldi Pál, Haller János, Kornis Gáspár].

2. megbízott; insärcinat; Beauftragte. 1727 Josika Imre eő Nga részéről lévén jelen Nemes Uzani Joseph Uram mint.. eő Nga Delegatusa [JHb XXVII/1]. 1744: Itt Nagy Ajtán tegnap előtt Csengetés lévén a Falu öszve gyült és arról beszélgettek hogy Háromszékről Delegatusok jöttek által, nem tudgyák mi végre [Nagyajta Hsz; INyR Vall. 40].

delektáció kedvtelés; delectare; Vergnügen, Passion. 1779: Itt a' Czitrom fákat igen meddön találtam, valami Narantsok vad(na)k felesetskin eő felb(en); azt tapasztalom, hogy napról napra deterioralod(na)k ezek a' fák... Külömb(en) is az efféle Virágos Ház és kért Erdélyb(en) inkább tsak a' szem kedvéért delectatoria valo [Kercesesóra F; TL. Málnási László ref. főkonz. pap gr. Teleki Józsefhez].

delel 1. déli pihenőt tart (a jóság); a se odihni de amiazá; Mittag(sruhe) halten. 1592/1593: azt tartottak a zigececzket Az Reti Malomnak, eőrléok ot bochatak kj Io delleo hel' volt az barmoknak, ot dellet az eorleo barom, zabad volt mind eltigh [Bálványosvárálja SzD; Ks] azt az peres porond zigeet az viz hanta vala eozwe, kouachios vala elejn, nem illien fwűes, meegh az gazdam oda hajtatta velem az barmot azon az porondon diletettem, sok barom dileet ot mindenkor, mikor azon iartam el [Décse SzD; Ks] | En soha azt a porond zigeetett..., Mikor azon iartam el en lattam, hogy az zenth Benedekj chiorda rajta delelt dizno barom michoda | ha tul az Reti Malomban eorleotewnkis, akkoris zabadon iart az baromis zabadon iart (így!), az eorleo barom rajta*. Az zent Benedekjnekis zabad volt rejta (!) dillenj | Ha az Christoff vram Molnaban eőrléotenenekis az eőrléok, zabadon rea^b bochattak az eorleo barmoth: ... Az zent Benedeky Chyordais zabadon dileet rajtha [Szásznyíres SzD; Ks. — *A szigeten. *A szigetre] | dileet ott az

zent Benedeki barom | zabad porond volt mindenkör, Mind az Zent Benedeki baromnak öt dillenj [uo.; Ks 35. V. 12] | Chyorda paztor zol-gaya is voltam az barmott az chiordat által haitom vala Zent Benedek fele az zygettreol, Mert dillenj ment vala által az chyorda [Szilágyó SzD; i.h. — Eddig a környező falukból való tanúk vallomásai mind egy Dés és Szentbenedek határán lévő malom körüli peres területre vonatkoznak]. 1629/1676: Erdély Márthon vđvar helye(n) lakott, az Nagy Erdély Miklos Breten, es az ház pusztáb(an) állot, barmok delleltek benne [Somkerék SzD/Sv; Wass]. 1635 az háza ugy el púztúla, hogy az borjuk benne delletenek [Mv; MvLt 291. 44a]. 1806: En pusztában értem a' kérdés(en) szomszédolt helyet, s mivel a víz el rontotta volt tsak az őkrők déreltenek s Szekerekkel jártának azon helyen | a' Küküllő két fojomjai között való helyet én, haszonvehetetlen helynek értem, követség, és tsak porondos hely lévén a' Csorda dérelt rajta [Erdősztyörgy MT; WH]. 1820: a Del el következően ... ugy beszéltek edgyütt hogy az egesz Csordát hajtanák bé az Olt vize mellé dérelni, s itatni [F.rákos U; Falujk 103]. 1837 Festékes nevezetű patak mellett háltak és déreltek Marháink [Szováta MT; KM]. 1881: Fajka lokon Bakó Mozes a tehén tsordával dérelt fizetem 1 fr [Etéd U; NkF].

2. ts 'ua.' 1806 (A kaszáló) a' Küküllő fojamjai által vizek áradásaival követsel porondal egészszen meg rakattatván haszon vehetetlené lett és sok ideig tsak marhák dérelték a' mián [Erdősztyörgy MT; WH].

delelés déli pihenés; odihná de amiazá; Mittag(s)ruhe. 1768: A Délő hely a Marhák Delellesek számokra hagyatik [Ákosfva MT; EHA. — A teljesebb szö. *delelhet* al.].

delelhet déli pihenőt tarthat; a se putea odihni de amiazá; Mittag(s)ruhe) halten können. 1768: A Délő hely a Marhák Delellesek számokra hagyatik ea tamen Conditione hogy mikor tilalmosban fordul s hasznót lehet belőle venni olyankor a hasznát adgyák el, fordítsák falu szükségire mikor pedig tilalmosban léssen ottan delelhessenek a Marhák [Ákosfva MT; EHA].

delelőhely 1. déllőhely

delelőtt inainte de masă; vormittag. 1805: Dél előtt rozsoszul kezdettem a Diligentiat, mert nem tudtam a Letzket [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 74].

deleltet (a jószággal) déli pihenőt tartat; a lăsa animalele să se odihnească de amiază; Mittag(s)ruhe) halten lassen. 1592/1593 az gazdam oda hajtatta velem az barmot azon az porondon dileltettem, sok barom délet ot mindenkor, mikor azon iartam el [Décse SzD; Ks. — A teljesebb szö. *delel* al.].

deleltethet déli pihenőt tartathat; a putea lăsa animalele să se odihnească de amiază; Mittag(s)ruhe) halten lassen können. 1865: utat engedvén ... (a) Város Csordájának Szorulás nélkül való bé járására ..., hogy commodi ihassanak, és a' Szamos mellett déleltethessenek [Kv; MészCLev.].

deles déli(fekvésű); de poziție sudică; südlich (legend). 1815 Szántó föld egy magos hegy tetejen Zabot termő a menyiben mivelhető külömben Deles oldal [Somkerék SzD; Ks 17/19. 167 Conscri.].

delest délután; după-amiază; nachmittag(s), am Nachmittag. 1596: J comp(ro)bat hogy az mikor megh sententiaztá eőtet az Actor, arra az hyüatalra az teőruenj napra zombatra, penteken dellest hyüatta [UstT 11/75]. 1674: Lengyel Simont citaltattuk Feo Hadnagy Ur(am) parancsolattyabol, vádoltatván azzal, hogy Husvét másod napján ... delest bort és sert adtanak volna [Kv; Szám. 34/L. 13].

delesti délutáni; de după-amiază; Nachmittags-, nachmittag(s). 1648: Ez jelen való 1648 az el mult vasarnap delesti praedicatio alat valami pajkos legeniekkal magat illetlenül uiselve(n)* Biro Ur(am) azo(n) legeniekkal edgiwt meghis kalitzkaztatta volt [Kv; Tjk VIII/4. 267. — *Ti. Chatarina Szalontai]. 1707: Egjben Gjúlvén az Becsülletes Chae: holmi dolgok(na)k el igazittására, es á Tabla el járván dellyesti kettzeri Templom utánra egy forint büntetés alatt [Kv; AsztCJk 64]. 1722: Az Apánk Ur(unk) Szakáll Ferencz Ur(am) parancsolattyából az Beczülletes Che(ne)k Tablaja jarva(n) dellyesti 4 órára, illy okokra nézve [Kv; i.h. 116].

delfinhal delfin-dísz; ornamentație reprezentind delfini; Delphinverzierung. 1714: Gyerme(ne)k való öntett Agyu két Delphin halakkal 3,60 Mas Gyerme(ne)k való két Agjutska rezes apparatussal egjütt 1,60 [SzB/Fog.; REkLt II. Apafi Mihály hagy. 48].

déli 1. déltájra való; de amiază; Mittags-. 1732: Vagyon egy nagy déli aluvo bőr vánkosos Szék [Kv; Ks 16 Kornis Zsigmond lelt.].

2. ~ ebéd (dél)ebéd; prinz; Mittagessen. 1747 midőn én feles Tordai emberekkel az aranyos vízen kötendo gáton dolgoztattam volna, meg várvan az Ik*, hogy az Tordai emberek Déli ebédre le telepedje(ne)k és nyugodalomra néme-lyek vele(m) edgjött dispersalodgja(na)k, vasvil-lakkal hajgalo kövekkel és tsépekkel minket inopiate invadaltak [Torda; Tjk III. 162. — *Szentmihályfva (TA) lakosai].

3. ebédre való; pentru prinz; Mittags-, für Mittag. 1792 Napjára egy-egy Személynek három cipot Déli azalekkel adattni rendelt [Szász-erkek K; LLt Csáky-per 219. L. 20].

4. dél felől való; sudic, de sud; südisch. 1850: Februárius 27-én olly iszonyu szél dühöngött,

hogy kevés épület maradt el, melyet meg ne rongált volna ... a' Templomot sem hagyta érintetlen, a' déli feléről meg bontotta [Szucság K; RKak 101].

deliberáció 1. végzés; decizie, hotărre; Beschuß. 1585: Emlekezeth Biro vram Az theorweny feleol chinalt Articulusokrol deliberatiokrolis, és tudokozny Akar ha azzal ellienę a' theorwennek zolgáltatásban vagy az eleobelj rendtartással [Kv; TanJk I/1.5]. **1592:** ... en Raytam melatlan kereskedik, en vgj zantotta(m) vettette(m)* minth enyemet deliberatiot varok [UszT. — *Ti. a földet]. **1595:** az deliberatio zerent Coloswarat zamot vetwe(n) az debitorokkal ... az Somborj Sigmond rezet t(ar)tozzanak kj Adnj [Zsombor K; SL reg.]. **1602:** Biro vram eo kglme, eskwtthanachywal egyetemben ..., az felljewl megh yrtt deliberatiot minden czikkeleben ratificalthaak [Kv; TjK VI/576]. **1633:** kuantatek az Előbi megh irt Deliberatiokat megh olúastatnj meljet el olúasúan, es mind az ket fel az Deliberationak Tenorat megh értűen, Annak vtanna filstich Anna Azonjt Erős hwtell meg Eskütetük hogi az vra holta vtan mindennemű Jokot ellő ad es Mútat [Kv; RDL I. 22]. **1646:** Az B. Tanaczi ... az Birak vraimek deliberatiojokot helyb(en) hagyua(n) azt adjungalliak hogy deposito mortuo homagio keőuesse(n) Ecclesiát [Kv; TjK VIII/4. 139]. **1674:** egyeb aránt Tőb busittátását szenvedni ne(m) akarua(n) az dolgot az utolsó deliberatioja szerint executiob(a) vetettyuk [Törzs. Bornemisza Anna resolutioja Galgai Rác Izstván né kérelemleivelére]. **1682:** Ez rajtunk forgo, és sok tekintetkebe(n) el kerülhetetle(n) szoros állapotokhoz képest bizonyos summa penzt, buzat, és zabotis ketelenítettünk az eő Felsége Vitezi szamokra fel vetnünk ... Kgltek és Hűsegtek Tisztei alatt levő szekbe(n) Fő kapitány Toroczka Istva(n) becsületes Hivünket rendeltük azo(n) summa(na)k szorgalmaztatására, s administraltásara: sőt ha az szükség ugy hozza azon summa meg adása iránt refractariuskodok elle(n) irott s includalt Deliberationak hűseges exequáltatására [Borb. I. fej-i rendelet Asz főkapitányához, király- és alkirálybírájához].

Szk: ~i tess. végzést/határozatot hoz. **1629:** mind az ket felnek propositiojabul illien deliberatiot tünk [M. gyermekmonostor K; Told. I/1a]. **1638:** Mikoron mő a velünk leh ilt Assessor Vrainak, mind ket felnek allegatiolokat meg hallottuk uolna illien deliberatiot tönk [Fog; Szád.]. **1644:** Az mi Lelki Ismeretünk szerint Illien modon valo Deliberatiot teőnk [Fog; Berz. 17/XII. 36].

2. kb. megállapítás; constatare; Feststellung. 1587 Tütünk Igyarto Georgynek be adaiaba az Zamweoweo vram eo keogmeok deliberat(io)jok zerent f. 10. [Kv; Szám. 3/XXXI. 4, 8].

deliberáció-írás ítéletírás; scrierea sentinței; Urteilsschreiben. 1593: Buzaj Matiaszt fogtatok megh ... Az Atia zidalmazasaert ... Az Teorueni ugj

Talalta hogj az kezj kalodaban tegiek es egi napot ot allion az utan az zent egi hazban az Attiat megh keouesse ... Az deliberatio Jrastol attam az Notariusnak d 4 [Kv; Szám. 5/XX].

deliberál 1. határoz, végez; a hotărri; beschließen. 1584: az zek deliberalta volt, hogj genealogiada<t> meg bizonychiad [Mv; Bál. 80]. **1587** talaltattak volna olyak az Záz Vraim keozwl ... kik az tanach eleybe Mentenek volna es ot p(ro)-testaltanak volna, ... Deliberaltanak hogj ez Negy zemeliek Az tanach vraim eleibe Mennienek, es ot protestatioiokat Remitalliak [Kv; TanJk I/1. 51]. **1592:** Nireő Josanak egi lowat santitottak megh B. Vram deliberalt tanachiaawal egie(te)mbe fizettem f 4 d 0 [Kv; Szám. 5/XIV. 166]. **1593:** Egi leani Jwt fenesreol kinek Giermeke leot uolt fogtatuk megh ... Az Tanaczj ugj deliberala hogj megh kinezak hoia Teotte az giermeket [Kv; i.h. 5/XX]. **1594:** Az Tanachy Deliberalt hogi az Trombittas Janosnak adyok f 2 [Kv; i.h. 6/VIII]. **1629:** 6 bor Vagion Vr 140 nem ozhattuk meg mivel nem Egi. Arant valo borok, hanem Igj deliberaltunk az borok felol, hogj korchomaltassak (!) kj auuagj hordaiba(n) Adglak el [Kv; RDL I. 134]. **1710:** az mit Deliberaltunk azzon okigelmek megh alla(na)k nem violaljak [Homoródsztpál U; Sf]. **1722:** Első tekintettel igy Deliberalt az B. Chae [Kv; AsztCJk 116]. **1752:** bennünket mind két részről kéz beadással ... 100 ~ Száz M. Forint Vinculumig meg bírálának. Kiknek fen allegalt egymással ellenkező allegatiolokra pluraliter votorum Deliberaltuk* [M. kecel Sz; Borb. II. — *Köv. a végzés].

Szk: ~i vmi dől 1610: Az Kekessj Jokzából (!) eő klmek ekkepen deliberaltanak [Kv; RDL I. 6] * ~ vmi feldl. 1610: Teőruenj szerint keuano(m) a' szek Deljberalljon feleőle, lehetette neme ez panaz [UszT 25]. **1612/1723:** Effelől az Eklésia igy deliberalt [Hagymásbodoni ekl. könyve]. **1614/1616:** azon paranczolatot be viven, az Varmegye szekire az Varmegyeis igy deliberala felőle, hogy adgyak az Praedicator fizeteset [Kolozs; RDL I. 100]. **1638** Az házban ualo lakasok feleol, igy Deliberaltunk, hogy az Angiolat bikiuel es minden bántás nelkw ott szenvedgik [Kv; i.h. 114]. **1649/1650** Cehwl eo kglmek igy deliberalanak feleőle [Kv; ÖCJk]. **1671:** Egyben gywlven a Beczwletes Ceh az Tekentetes Uzoni Beldi Pál Ur(anna)k Boytos Mihaly Atyankfia által incommode czinaltatott poharainak melioraltatasa felől .. kifelőlis eo Kegek Cehfíl ugj deliberaltanak [Kv; i.h.]. **1699:** azon joszagh eo kglmitől indivise biratot mind ez mai napigh, azért intra quindenam azon Fundusbol celebraltanak eo kglmek realis divisiot, ... melyet peralgvan az nemes Szek deliberalt felőle [Zalán Hsz; Borb. II]. **1701** Deliberatum. Extremu(m) remediomul a' Sz; g(ene)ralis azt deliberalta volt Nemai Istvánné Bagameri Anna felől hogy separaltassék és excommunicaltassék [SzJk 331] * vmi dől ~. **1592:** Sigmond lewele Ad illien zabadsagot, hogy akar mely hataron lewe zeo-

leo hegiekreöl, feöld beert, s kilencedet ne vehesenek ... melyet Sigmond, teorweny zerint erreöl deliberawan adoth ky [Kv; Diósy Ind. 26–7]. 1729 Az Cítált Approbatabeli törvényis ... egje-nesen azt injugallya, az Controversiáról delibe-rállyanak az Szekek peremptorié [Ks 25. IV. 17. M. Kornis Zsigmond aláírásával] * ~ *umitöl*. 1628: Ezekre utromokat varok az z. zektöl. Az z. zek ezekteöl deliberallion [SzJk 31].

2. (meg/oda)ítél; a adjudeca; zuerkennen. 1574: ammely ket zantho feoldet mondott horwatt gergely hogy birt volna elek uram az zechy feoldeon horwat gergelyet, azokoty megh ezettette Elek wram horwatt Gergelynek myert hogy hytytys megh Engette horwatt gergely Elek wramnak, melyet az ew Naga tablaya deliberalt wolt neky [Somlyó Sz; Wlt].

3. (ítéletileg) kimond; a pronunťa (sentinťa); (Urteil) fällen, sprechen. 1629: Birak vrain eo keglmek assumálván Director vrain, ugy mint Ak es Kerekes szüle Incta keozeot valo Causat az boszorkansagh dolgaból ..., Teczet eo keglmeknek teoruenj szerént, hogy az bizonságokhoz kepest az Incta wizben walo butatással meg p(ro)baltassek elseoben; annak utánna ahöz kepest teoruent p(ro)nunciálnak eo kglmek, s az torturat is deliberálnak [Kv; TjK VII/3. 205].

4. dönt; a decide; entscheiden. 1590: Cybre-falu Cybre Ambrus es felseö Bodogh Azzonffaluj Dios Ferencz keozt Gjg deliberálnak eo kegmek, Valamj buzaioik vagion Egienlő kepen Arassak megh, felet Rakia Cybre Ambr(us) kylene, Az felet pedig Dyos Ferencz Orszagh keötele alat hadgiak eo kegmek hogy ne haborogianak feleölle teörwe(nj) wege zakattaigh [UszT]. 1757 Ruminálván tehetségünk szerént mindkét Peres személyiek(ne)k allegatioit tetzett így Deliberálni [Torockó; Bosla].

deliberálhat végzést/határozatot hozhat; a putea hotări/pronunťa sentinťa; Urteil fällen/Beschluß fassen können. 1588: Az kys Ayto feleöl az owariorol most nem veghezhetnek, hane(m) egy reowid Nap biro vram az Ides vrainba gwycheön be, hogy deliberalhassanak eo kglmekel egyetembe feleölle [Kv; TanJk I/1. 86].

deliberált (végzésben) kimondott; pronunťat (prin sentinťă); (im Beschluß) ausgesprochen. 1729: kgl(e)k ... a deliberált oculatiót perágáltassa [Ks 25. IV. 20. M].

deliberátum határozat, végzés; hotárire, decizie; Beschluß. 1626: Barla Martat eg nehani izben az eo ura Mihali Deak hitötlönöl el hatta, melliet eredös kötes lewelevel az Eccl<esia> eleött megh bizositotta (így!). Azert az Ecclának Deliberatoma az leött feleölle hogy megh tekintven igazagott az innocens personanak Barla Marthanak öttet az eo hitötlön uratol az megh nevezett Mihali Deaktól liberalta [SzJk 17]. 1694: Tiszt uramek előtt raclocinaltam usque ad Summa(m) flor. 129// den. 53 melly extal az Deliberatumokból [Kilyén Hsz;

BLt]. 1708: Minthogy T. Bányai Andrasnak maga dolgairul Deliberatuma lött, azért a' Sz. Szek a' Deliberat(um) mellöl nem recedál, migh nem jó rendb(en) viszi dolgát [SzJk 353]. 1711: authoritassa lehessen és légyen az Societas(na)k az olly dolgok(na)k decisiójára, és meritoma szerint léendő Deliberatomnak executioban ualo vételére [Dés; DLt 489]. 1719: A Nagy Retet falu porondgya szelyiben váltottam ki a Groff Mikes U(r)a(m) jobbágyátol menyin a Deliberatomból ki lädzik [Imecsfa Hsz; Borb. I]. 1730: Vármezőn a' Mgs Csáki Uraktul repetáltak volt valami Jobbagyokot az Aszszony Vér Judith Aszszony számára, kiket is hogy fel nem adtanak, Tablai Sententia és Deliberatum mellett Vármezőn foglaltak osztán érettek, mind Jobbagyokot, mind penig bizonyos számú Sessiokot [Retteg SzD; TKl Steph. Zabolai de Dees (57) kezével]. 1757: Az Ik ezen Deliberátumát appellálni akarék köz emberek szekire [Torockó; Bosla]. 1760 (A) pronunciált Deliberátum ha nem tettét más faluban appellátatot, és onnét az Udvarban [Hesdát TA; BLt]. 1762: az A. öccse .. Deliberatumat obtinealt volt itt az Nmes Mag(istra)tus előtt, hogy az Defuncta acquisitumában az A. ne reszeltessék [Torda; TjK V. 80]. 1775 Kováts Márton eo kegyelme ... nyert volt egy eo kegyelmének favoreáló Deliberatumot [Torockó; Bosla]. 1776: 15a ejudem Mensis elő vétetödnék a Drassai Causaja ha ki menne Kóródra felő rost Deliberatoma lenne [Szentdemeter U; GyL. St. Henter (37) kezével]. 1791: az egész Deliberatumat eo klme még maig sem Pronunciálta [Sebeshely AF; JHb]. 1794: Mü ... Szent Ersebeti ide aláb subskribált primipillus Szemelyek Adjuk a mi igaz hitünk Szerént valo testimonialis Levelünket Arol hogy . hírt tévenk hogy Ő kegyelmek meg jelenjenek a közelebb kövötközendő pönteken A Nemes Kereszt Ur fi Szekben Kereszt urat hogy valami Déli barátomat (!) meg halgossanak (!) [Usz; Borb. II]. 1805: A Kenosi Sándor Nemzettség be adgya a Mlgos Kír Táblának Deliberatumat, melyből ki tetzik igaz eleitol fogva valo Nemessége [Szu; i.h.]. 1808: Mi Kövendi Nagy Péter, Gál Mojses, és Tanka Mojses mind hárman Nemes Aranyos Széknek hites Assessorai ... Törvényesen ki rendelt Divisor Commissariusok ... Iteletet teven, azt kiis mondottuk a Felek előtt, és a praetensus Fiunak nem tettzn a Deliberatum Novumat insinualt, s a mellett a Deliberatumat kévánta reformáltatni némely résziben s ujra Itelet alá bótstván a Deliberatum reformáltatott; több résziben pedig helyben hagyattatott, és mi osztotato Birácul ezen Deliberatumnak Executioban valo vételére vissza utosittattunk [Asz; i.h.].

Szk: ~ *hozatik*. 1803: Falus Biro Székelly János Elöl ülése alatt a' Falu Forumán egy el károsodott ökre iránt pert inditván F. Rákosi Fitori Ferentz a' Communitás ökör Pásztorai ellen, mellyre hozatott és tétetett e kövötközendő Deliberátum [F. rákos U; Falujk] * ~ *ot hozhat*. 1810: azon egy Biro ugyan azon ügy(en) két-

izbenis utolsó Deliberatutumot nem hozhat, Törvényes Remedium nélkül [uo.; i.h. 45] * ~ot pronuciál. 1791 Mi vagyunk azon meg veretett emberek a' kiket tavaly husvét után Popa Jakob Román egy etzaka A kortszmáról haza felé menő Utunkat egy árokban melyen keresztül mennünk kellett meg állotta, és rendre, rendre minden igaz ok nélkül Fejszével le agyalt fejünket bé törte, kit is szolgál Biro Zilahi Uram előtt meg perelvén az egész Deliberatutumát eö klme még maig sem Pronuciálta [Sebeshely TA; JHb] * ~ot tesz határozatot/végzést hoz. 1694: A dohányzás felől ... deliberatutumot tött a g(ene)ralis Visitatio a' széki társaságban" [SzJk. — "Ti. a Szék-ről (SzD) nevezett ref. egyházmegye papiközösségére nézve]. 1791: Popa Jakob Román tsak büntetés nélkül maradat mert a szolgál Biro egész Deliberatutumát nem tett [uo.; JHb] * ~ tétetik → ~ hozatik.

deli-esizma rövid szárú csizma; cizmă cu carimb scurt; kurzschaftiger Stiefel, Halbstiefel. 1599: Niergess János. Vizen Caroliban 60 zekerniet ... — //60.93. Zattian Sarutt — //93. 13 Zaras karmasin Chismat . — //26. 4. Dely Chismat — //8. 16. [Kv; Szám. 8/XIV. 3 hj].

déljg-járás 1. fél nap alatt felszántható föld-darab; bucată de pământ care se poate ara într-o jumătate de zi; in einem halben Tag pflugbares Ackerfeld. 1607 Az szilas alattis tudok egj feoldet ugj mint eot auagj hat deligh jarast [Nyárad-sztlászló MT; Sár.]. 1632/1664: Az Felső Gátnál vagjo(n) egy nil föld, melly vago(n) három déligh jaras [Koronka MT; Told. Ia]. 1663: Tudok az Sebesd ágánis egy nyl földet egy déligh járásnál nem lehet több [Szováta; Berz. 11. 79. 9]. 1681: az Űver alat két delig jaras az űver végb(en) két delig jaras [Backamadaras MT; Ks 15. XLVI. 20]. 1688/1782: Az Béke Szöllő alatt is van két délig járás [Szentgerice MT; CsS]. 1773 4 Szanto föld az kulső (l) Szölös alat két Delig járás [Backamadaras MT; CsS].

2. Jelzői haszn-ban: fél nap alatt felszántható; care se poate ara într-o jumătate de zi; in einem halben Tag pflugbar(es Ackerfeld). 1702: ada-(na)k az általón egy más fél delig járás földet [Backamadaras MT; CsS]. 1708 két délig járás föld [Tompá MT; PfM]. 1729 vagjon egj három delig járás föld egy delig jaras föld ... ket delig járás föld | mas fél delig járás föld [Bő MT; Berz. 14/1. 1]. 1780: egy délig járás szántó föld [Jedd MT; Told. 31].

3. ~ kora fél nap alatt folszántható-forma; de mărimea (de pământ) care se poate ara într-o jumătate de zi; von in einem halben Tag pflugbarer Größe. 1817 egy három délig járás kora szántó földem [Küsmöd U; PfM].

déljg-járó fél nap alatt felszántható; care se poate ara într-o jumătate de zi; in einem Halbtage pflugbar. 1673: va(gy)on szanto föld, mely ket deligh iaro föld [Szabéd MT; Berz. 5. 44.

S3]. 1760: az ... Láb földből jo darabot el foglaltak ugy mit (l) két delig járot [Szentrontás MT; Sár.]. 1773: adot volt ... egy Delig járo szánto földet [Vadad MT; VK].

déljg-szántó fél nap alatt felszántható; care se poate ara într-o jumătate de zi; in einem Halbtage pflugbar. 1728: Kús mezőben delig Szanto föld [Kál MT; Berz. 2. 40/74].

déljg-való fél nap alatt felszántható; care se poate ara într-o jumătate de zi; in einem Halbtage pflugbar. 1723: bir Luka biro Glädenben egy délig való szántot [Hodák MT; VGy. Prekup Gligor (31) jb vall.].

déli-köntös férfiruha-fajta; un fel de haină bărbătească; Art Männerkleid. 1573: Katalin Kalmar Illesne hity vtan Azt vallia hogy ... tawaly egy Nap estwefele volt ... ky Jeo boltiabol ... tekint az Mellete valo Bolt aytaiara kybe gergel deakne Arwit ... , latya hat az ayto egy kewesse Nyttwha ... Az aytot Be tazitya Sara azzon ott ben al Es egy legenj dely keontesebe [Kv; Tjk III/3. 154–5].

delikvens tettes; delicvent; Täter. 1708: Az bé hozott Törvényes Panasz, Felelet, és ellen szólásból, és bizonyos bé hozott tapasztalásból, és az Deliquens maga vallásából, Concludáltatt az egész ő Felsége Hadi Törvényes székinék, Tiszteletes Praesesse és Assessoritól [Kv; KvLt]. 1777 Az Inctak. Házamból hamissul el lopván némü némü jó féle kalárisokat, praetendálom hogy ... à Deliquensek Convincaltassanak [Déva; Ks 114 Vegyes ir.]. 1816: a' Tiszttséghez vagy a' V. Ispány Urhoz tējendő Relatoriájába tegye bele a' Ttetes Ur, hogy legjobbnak láttya, ha ezek a Delinquensek meg tsapatnak, és kezessége elbostáttatnak [Gyéressztkirály TA; TLT 1215].

delineáció 1. tervrajz; plan; Plan. 1745 Meltóságos Groff Gubernator Urunk eö Excellentiája Dévai Kastélyának Delineatioja Szerint léendő Reparatiojéért Conrad Uramnak, mind Kőmives, mind pedig Áts munkájéért applacidaltott In parata Rh fl. 2100 [Déva; Ks 92. I. 23]. 1773 Alkuttam meg Arapatakán B. Josika Maria Aszszanyal . hogy az Régi házak(na)k Fundamentomán szűkseges Hazakat az Delineatio szerint el készíttem [BLt II. 11].

2. helyrajz; topografie; Lageplan. 1814: Tkts Kis László, és Posoni Áronn Urak ki nevezetnek edgyikünk Koronka Laszlo által intézett patak Arka iránt tett projectumnak helyes vagy helytelen voltának s állapattyának meg vizsgálásra s delineatiojának ki nyomozására [Kövend TA; Borb. II].

3. helyrajzi terv; schiță topografică; Situationsplan, Lageplan. 1814: az egyikünk Koronka László által intézett Hellyen kellene folyni a pataknak, mert a régi árka fel hold formálag kanyarítva lévén, amiatt kiüt sok kárákat okoz

a mostani delineatio pedig egyenes liniában lenne természetesen bé a Kis Aranyosba, kártol menténé a Hellyet [Kövend TA; Borb. II].

4. jegyzet, vázlat; notá, schiță; Notiz, Skizze. 1636: Minden egyeb dolgokat Instructionk(na)k rendi szerent fidelissime Consignaltunk es ez reduid delineationk szerent Ngodnak keg(ye)l(me)s Urunk Regestaltu(n)k s be attuk [Simén-fva U; JHb Inv.].

delineált 1. vázolt, jelzett; schiță, semnalat; skizziert, dargestellt, entworfen. 1721: Midőn mi az Tekintetes Nemes szektől Nemes Ar(ano)s szeki Felső Sz. Mihályfalvi Uraimék eo klmek Instantiajokra exmittaltattunk volna, az meg irt Falu és Also Singfalvi öszve folyo s eo klmek között Controversiában forgo határ terminussanak oculalására, ... mind ket reszről eo klmek mi nekünk az határ(na)k terminussat mutagattak az mas faciesen delinealt modalitas^a szerint [Asz; Borb. II. — "Utalás a határlátó levél 3. lapján levő kezdetleges helyszínrajzra].

2. ? felszabdalt; impärtit, divizat; aufgeteilt. 1753 a Csüres kertnek Dél felől való részében nyílik bé egy Sövényből való ajtócska az veteményes kertbe, nem levén Spallérakkal ki Czifrazva, hanem paraszt veteményeknek készült Táblákkal delineált [Sajókeresztúr SzD; JHbK XXIX/7].

delineáltatott kijelölt; desennat, indicat; abgesteckt. 1814: az Executionak Törvényesenn léjendő végben vitelere ... a velünk Bizanyság okáért Lévo Commetaneusok előttis a Leveleket fel olvastuk szorol szora ..., annak utánna a patak árkanak delinialtatott, Oculaltatatt Helynek ki nyittatását s a patakban abban való belé vételit meg nem engedtetéséből szárazott, tetemes károknak, költségeknak fáradságoknak Executiojára nem tsak keredzettünk bé, hanem a bé menetelt probaltukis, de semmire nem mehetünk [Asz; Borb. II].

delinkvál vét a törvény ellen; a comite un delict; gegen das Gesetz verstoßen. 1747 az Junctus totus quantus malitiosusnak deprehendaltatvan, kiis nem tsak egjszer vagy kétszer delinqualt, hanem egész életit ab initio efféle malitiák(an) continuálta, és nemis lehetne reménség iránta hogj életit meg jobbitsa [Torda; Tjk III. 180].

delizánsz (személyszállító) postakocsi; diligenta; Deligence, Postkutsche. 1792: Tegnep Szászvároson is jártom a Postán meg vizgáltom Nsgod számára Delisántzon jövő Iskatulát [Bencenc H; IB. Bara Ferenc lev.]. 1796: A Delisántzolt által vett egy kis Ferslagért 6 ft. 21 xr [Déva; Ks 95] Vuskán volt Iródéak Idejében Delischántzal ment 12 ökörért [Kosesd H; Ks 78. XVII. 15]. 1802: Bétsből á Delisántzon érkezett ferslag [Déva, H; Ks 120. 1/7]. 1814: (A) fell küldött 1052 Rhf fell küldése^a az Deliganson és mellette valo két Levél Rhf 6 xr 12 [K; Ks. — "Bécsbe]. 1860 a' meg maradt 802. ostrak fort folyo ho 18an a' Delisance indulásá-

val, elfogom indittani [Komolló Hsz; Bet. 4 Sjlvester Dávid lev.].

délkút deled-kút (kút a jószág deledőhelyénél); fintinā la locul de odihnā a animalelor; Brunnen an der Stelle der Mittagsruhe. Hn. 1740: Infra viam penes fontem Délkut dictum verso also Gáld [Boroskrakkó AF; EHA]. 1746: A Dél Kutnál lévő Láb(a) [uo.; EHA].

délet (jószágot) delettet; a lăsa să se odihnească la amiază; Mittag(sruhe) halten lassen. 1592: azon az Porondon mind eltigh Zabád volt minden fele baromnak Iarnj, ot dilleltik az barmot, minden feleől rea hajtottak [Décse SzD; Ks. — A Dés és Szentbenedek határára von. vall.]. 1618/1729: az Göcsi Marhának ... szabad légyen az Küküllőre az Balavásári határban bé Jáni innya és ott is ha akarják mint egy Oráig Delletni [Balavásár KK; Ks XV].

déletés delettetés; odihnā de amiază; Mittag(sruhe) halten. 1884: A tehén tsorda pásztornak déletésér Csokas utjánál előlegbe adtam 5 Fr [Etéd U; NkF].

déllő deledőhely, déli pihenőhely; locul unde se odihnesc la amiază animalele; Stelle der Mittagsruhe für die Viehherde. 1731: Tudodé ... hogj á Maros parton is déllője volt azon Keresztesi Udvarház alatt á Falunak, hova is az Falu Csordája és az jármás marhák is azon also fordulorol azon közön vagy közönséges Csorda uttyán járt (!) le [Told. 2 vk]. 1764/1766: Nyárad Hidgyán tul lévő Déllő hely ezen Dellőről jár egy ut a Nyárad marton ... ugyan ezen Dellőn keresztül jár még egy ut [Nyáradkarácsonfva MT; i.h. 76]. 1806: a' Nyajat a' déllőb(en) az illendő időnél hosszassabban ne fektessék [F. rákos U; Falujk 17].

Hn. 1572: in loco deleozegh in fine territory [Fintaháza MT]. 1577 az delleore esmet megyen fel az határ | Az tehen deleo [Jobbágyva MT]. 1597: Az Bocharj Delleön [Sárd AF]. 1600: az Dello Zegibe(n) [Fintaháza MT]. 1607 az delleoben (sz) [Szentsimon Cs]. 1608: Delleoben (sz) [Kozmás Cs]. 1612: Egi darab ret ... uagion ... meliet hinnak dellw kutnak [Dellőpáti SzD]. 1643: Az also dellő [Mv; MvLt] | A' déllőben vagyon egy Kaszáló [Sajósztránd SzD]. 1647: A Dellő Dombó(n) felw [Remete K; KHN 130]. 1650: az Delőn (sz) [Nagyfalu Sz]. 1654: Délőben (sz) [Magyaró MT]. 1662: Dello arkabeli szena fű [Holtmaros MT]. 1667 Az Délőben (sz) [Marossztyörgy MT]. 1668: Az petőfalui dellőre menő föld (sz) [Imecsfa Hsz] | Istvand oldalan dellőre menőben (sz) [Szentsimon Cs]. 1674: az déllon [Diós K; BHN 67]. 1678 A' Hosszu Dellőben (sz) | A' Hosszu Dellőb(en) (sz) [Tövis AF]. 1680/1792: az Dellő mellett valo Csegely [Albis Hsz]. 1680/1825: Az Dellőn belől [Vajdasztiván MT]. 1681: Az Nyir meghet valo föld az Dellőn [Csúkfva MT]. 1681/1748: Olá derlőb(en) (sz) [M. péterfva KK]. 1682: az Dil-

lőben (sz) [Kide K; BHn 87]. 1687: A Dellő dombon (sz) [Désfva KK] | A Dellőben (sz) [Néma SzD]. 1693: felső Bedecsi Határban Dillő (sz) [Szentimre Cs]. 1694: az Dellő domb oldalában [Désfva KK] | az Dellőben [Somkerék SzD]. 1694/1764: A Dellőben való Láb föld [Abafája MT]. 1695/1757: az Dellő árkan (sz) [Holtmaros MT] | Az Sos hidon állol az Dellő Arka mellett (sz) [Magyaró MT]. XVII. sz. v.: Az Dellőben (sz) [Mezőbánd MT]. 1702: Az Dellőn (sz) [Vadad MT]. 1712: A Dellő nevű helyben (sz) [Tövis AF]. 1713: A déllő(en) [Fejérd K] | az Bocsárdi derlőben [Sárd AF]. 1714: Derlőben (k, e) [Kássonjakabfva]. 1715/1786: In Loco Botsárdi Dellő [Sárd AF]. 1719: az Batsárdi Dellőn (k) [uo.]. 1721: A Dellőben (sz) [Dányán KK] | A Törös berekben ... a' Déllőnél (sz) [Kozárvár SzD]. 1722: Dellő nevű helyben (sz) [Bordos U]. 1729: Az Dellőben (sz) [Dányán KK]. 1731: A Dellő nevű helyben (sz). A' Déllő nevű helyben (sz) [Gelence Hsz] | A Dérlőn kívül [Kibéd MT]. 1733: A Dellőben (sz) [M. cserged AF]. 1734: a Dellő(en) (k, sz). a Dérlőben (sz) [Petek U]. 1737: A' Déllő Dombon [Désfva KK] | A Dellőn egj kövecses gyp [Kide K; BHn 90]. 1740: A' Déllő alján (sz) [Gyerővásárhely K] | A' Dellőben [Szamosfva K] | A Dellőn (sz). A Dellő alatt a patak mellett (sz) [Sztána K]. 1742: az Pinardi Déllőnél (sz) [Udvarfva MT]. 1748: Az Dellőnél [M. zombor K]. 1749: A Dillő Bérczen (sz, k) [Mezőmadaras MT]. 1750: a felső Dellő iránt való nyárfáknál [Kóródsztrmárton KK]. 1756: Delő nevű helyben (sz) [Kozmács Cs] | Tsorda dérlő nevezetű Helyben (k) [Sszgy]. 1757: Dérlő Arká(ban) (sz). Csorda dérlőb(en) az Arokb(an) (sz) [Holtmaros MT]. 1758: A Dérlőn (sz) [M. kiskapus K] | A Dellőben (ke) [Nagycserged KK] | A Dérlőn (k). A Dérlő alatt (sz). A Dérlő Dombján (sz). A Déllőnél a' talpas pataka mellet (k). A Dérlő tetőn (sz). A Dérlő végiben (sz) [Sztána K]. 1759: a Dellőn állol (sz) [Lázárfva Cs] | A' Déllőnél vagy Kender ástátónál [Zovány Sz]. 1761: Dellő (sz) [Úlke U]. 1764: Dellő ~ Dellő [Szamosfva K]. 1767: a Dellő háton (sz) [Retteg SzD]. a Dellőben (sz) [Doboka SzD]. 1768: A Dellőben (sz) [Lázárfva Cs] | Dellő oldalaba (sz) [Kőrispatak U]. 1769: A Dellői Utnál (sz) [Nyáradandrásfva MT] | A Dellőben (sz) [Ónok SzD; THn 28]. 1770: A Dillő Dombnál (sz) [Vista K; KHn 271]. 1771: A Dellőben való Föld (sz) [Báboc K]. 1773: a' Dellő nevű helyben (sz) | a Dellőben a Vargák uttyára mégyen véggel [Ditró Cs] | A Dellő n.h.-ben (sz) [Alfalu Cs] | A Dellőben v. Dellőben (sz) [Csomafva Cs] | Az Dellőn [Mezőveresegyháza SzD]. 1774: a Dellőben (sz) [Gyalu K]. 1775: A Dellőbe (sz) [M. köblös SzD; DHn 49] | A Körtvély fák alatt a derlő nevű helyben (sz). A Dérlőben (sz) [Ónok SzD] | A Dellő alatt (sz, k) [Lokod U]. 1778: Dellő elöt való Lab (sz) [Abafája MT]. 1780: a Delő vegin (sz) [Diós K; BHn 68]. 1780/1790: a Dellőn (sz) [F. tók SzD; THn 14]. 1781: A Dellőben (sz) [Petek U]. 1782: in Loco vulgo Dellőnél való Láb [Abafája MT].

1782/1791: Dellő Dombnál [Kőrispatak U]. 1785: a' Dellőben. a' Déllőn (sz) [Gyerővásárhely K; KHn 152-3] | Dellőnél lévő Lábban (sz) [Ördögösfüzes SzD]. 1789: Dellő oldal (sz). Dellő old(al) (k) [Kőrispatak U]. 1793: Dellő ut Tanorokjában (k). Dellő ut Tanorokjában (k). Dell (l) ut tövin (k) [Makfva MT] | A Dellő nevezetű Lábban (sz) [Szentimre Cs]. 1793/1802: Dél (l) ut tövin (k) [Makfva MT]. 1795: Dellő [Dezmér K]. 1797: A Dellőn (sz) [Bordos U] | Dellő Vapájába (sz) [Kőrispatak U] | a' Dellőben a Mérés nevezetű helyben (sz) [Náznánfva MT]. 1802: a' Dellő [Meggyesfva MT]. 1804: a' Dellőben (sz) [Bagos Sz] | A' Déllőn [Mezőveresegyháza SzD]. 1805: Az Aisó Dellőbe (sz) [Szkzr]. 1810: Az Kerek Erdő Patakjánál az Dellő Domb(on) (sz) [Jedd MT]. 1815/1817: A Dellőbe (sz). A Dellőbe (sz) [Miklós-fva U]. 1816: Dellő odalban (sz) [Nyáradsztrmárton MT]. 1823: a Dellő alján lévő nagyobb Delelő helyetis igen jól esmérer [Bh; HG. Eszterházi perek] | a Dellő n. hegyben (sz) [Bece AF] | A Déllőnél (sz) [Szépenyerűsztrmárton SzD]. 1825: Az Dellőbe (k) [Kérő SzD] | Kis Dellő (sz) [Sajtósztrandrás SzD] | az ugy nevezett Dellő nevű helyen (sz) [Páké Hsz]. 1826: A' Kis Dellőben (sz) [Náznánfva MT]. 1834: A Botsárdi dellőn (k) [Sárd AF]. 1836: Dellő Ut tövőben (k) [Makfva MT]. 1840: Az Dillő nevezetű Hellyen (sz) [Kide K; BHn 101]. 1843: A dérlőben (sz) [Lázárfva Cs]. 1852: A Dellőben (sz) [Felfalu MT]. 1853: A Dellőbe (sz) [Szentimre Cs]. 1891: Dillő [M. bikal K; KHn 72]. — A jelzet nélküli adatok az EHA-ból valók. L. még BHn 23, 45, 49, 67, 69, 89, 91, 93-4, 96, 101, DHn 28, 86, 130, 155 KHn 28, 86, 130, 155, THn 14-5.

dellőapáti a Dellőapáti (SzD) tn -i képzős szárm.; din Dellőapáti/Apatin; mit -i Ableitungssuffixgebildete Form des ON Dellőapáti. 1732: a midőn volnánk ... Delő Apátiban jővének mű előnkben ... az Delő Apáti lakasak [Dellőapáti SzD; Ks 25. B. 12].

dellőbéli a Dellő nevű határrészbeli; din hotarul numit Dellő; von der Gemarkung namens Dellő. 1837: a Dellő béli Föld [Kide K; BHn 101].

déliőhely jószág-delelőhely, déli pihenőhely; loc pentru odihna de amiază a animalelor; Stelle der rastenden Viehherde. 1592/1593 (A sziget) Io delleo hel' volt az barmoknak [Bálványosváralja SzD; Ks. — A teljesebb szö. *delel* al.]. 1764/1766: A Falu praetendallya hogy az Tsorda Dellő helye se osztassék fel | Nyárad Hidgyán tul lévő Dellőlő hely [Karácsonfva MT; Told. 76. — A teljesebb szö. *déliő* al.]. 1768: A Dellő hely a Marhák Delellesek számokra hagyatik [Ákosfva MT; EHA. — A teljesebb szö. *delelhet* al.]. 1806: ő Nagysága Tanorokja, ... Sok időkig tsak Derelő helye volt az Barmoknak [Erdősztrgyörgy MT; WH]. 1823: igen jól esmérer ... a Dellő alján lévő nagyobb Delelő helyetis [Bh; HG. Eszterházi-perek].

dellő I. m a M. v. O. dellő (TA) tn -i képzős szárm.; din Dellő/Dileu; mit -i Ableitungssuffix gebildete Form des ON Dellő: Dellőer. 1636: menek az Dellej paztorhoz [Mv; MvLt 291. 72b].

II. fn dellői lakos; locutor din Dellő/Dileu; Bewohner der Ortschaft Dellő. 1771 Az eő Naga másik erdeit ... tudom hogy Szabo Mihály ur(am) Szántásért, adna, és az Delleieknek len magért [Búzásbesenyő KK; IB IV. 30/26 Fekete Pál (38) jb vall.].

delinea (föld)nyilacska, nadrágszföld; delniță; Teil des zugeteilten; Feldes. 1775: aki pedig el nem adta a' maga kaszáloja(na)k fűvét, maga kaszálta ..., az hely. nagy darab, de a Viz el rontotta, többször lehet, de én két Delniczát tudok, a mennyi az előtt egy nyíl volt, azt fel Szag(g)atták, és most öt, hat emberis birja [Ponor TA; WH. Mikle Juon (40) vall.]. 1737 (Ada) Török Buzának való földet a Szigetben egy delniczét Orbán Elek Uram egy Delnicéje mellett [Bencenc H; BK ad nr. 1105]. 1738 Az Falunak felső végiben, a Falusiak Delniczáin fellyül vagyon még egy zálagos Tanorog [Szászvevő NK]. 1752: A Gardányban levő Delnicza egy egy Gerendányi vastagságu tölgy fákból álló tilalmas [Pókafva AF; JHb XXV/73. 21]. 1753: Erdők a Pokalfalvi Határon. A Gerdanb(an) egy Delnicze [JHb XXV/74. 14]. 1757 a' Pokalfalvi Határon A Gerdanban egy Delnitze Délről Katonai, eszakra pedig Haller rész erdők szomszédságib(an) lévő Szálás erdőnek közepin való harmad része. Az Gordanban egy Delnyitze [BK ad nr. 895]. 1763 Gyin gyelnice Szatuluj gyelnice tsej mare szant(ó) vic(inusa) egy felől ... Tamás Ursz gyelniceje [M. bogáta SzD; Torma]. 1773: Kül a Tanarokján vagyon egy Delnitzája [Szárhegy Cs; EMLt]. 1783: Ugyan ott egy Delnyitza [Csáklya AF; LLt]. 1790: Borzasi Hidnál levő Delnitzéből egy ötöd rész [Bód SzD; RLt]. 1800: Vagyon egy keder (l) Delnitze szabadon metr 1 [Rovás NK; Told. 50]. 1802: Kaszálók ... Szőlők alatt a Karolyi Delniczék közt 3 Nyilatska ... Ugyan ott egy kászoló Parlag ... A Kis Kolnikban A Karolyi Delnitzék közt két Nyil. A Tanorogb(an) a Falu mellett az Onya Kretsun Delnitzeje fele a Kövesdi Delnitzék között [Bürkös NK; RLt]. 1804: A Szigetbéli gyelnitzének fele (sz). Gyelnitzák a Kertek megett (sz) [Sajósárvásár SzD; EHA]. 1807 A Kenderes Delnitzék a Malomnál 4. Kenderes Delnitzék a Falu végin 6. [F. gezés AF; Told. 30]. 1828: A Hirtzaba ket Delnitze [uo.; i.h. 7a]. 1833 Katona László Ur Kimpán Jüon nevű emberének gyelnitzeje [Kisjenő SzD; MkG]. 1840/1841 minden Polgárnak jutott egy nyilja, Delnyiczeje [Zsidve KK; EHA]. 1849: a Forrásbéli gyelnitze [Néma SzD; EHA].

Hn. 1728 A' Kis Delnicza (k) [Nagycég K; EHA]. 1740: a delniczák vagj Bradiszla torkában (k) a Bradiszla torkában vagj delniczákban (k) [Pókafva AF; EHA]. 1760: vagyon egy darab szántó föld osztatlan a Delnitzék(en) tudunk e

felett a Delnitzák(an) egy darab szántó Földet [Somkútpatak Szt; KS]. 1783: Berke Torkában a Gelnitzék (sz). A Völtsi völgyön és Gelnitzák (l) véginél (k) [M. köblös SzD; EHA].

delnieácska (föld)nyilacska; delniță; zugeteiltes Feldstückchen. 1773: Azon Kertin kívül való Delnitzátskájában megterem esztend(önként) 1^a [Szárhegy Cs; LLt. — *Ti. szekér széna].

délnyugat sud-vest; Südwest. 1861: Togát nevezetű helyen (sz). Del nyugotrol a Togát Patak (szomszédságában) [Backamadaras MT; EHA].

délnyugati de sud-vest; südwestlich. 1858: Atal Zajta Gödre (sz) szomszedjai a Dél nyugoti oldalon a Zajta fiak [Backamadaras MT; EHA].

Hn. 1864: Nagy és kis Malató ... három csúcsú magas hegy, honnan 12 falut és határát, úgy e vidéket környező délnyugoti Kárpát hegy-lántzatok egy részét beláthatni [M. valkó K; KHN 112].

déltájban dél körül; spre amiază; gegen Mittag. 1762 dél tájban egy magara való ember, gyalog lévén, gyújtott az fen forgo helyen bokrot, és azon tűz harapazat ki [Torda; TJk V. 108].

delucidál l. dilucidál

délután de după amiază; nachmittag. 1769: Csötörtökön dél után 4 orakor [Ne; Told. 5a]. 1844: aggodám mert a' Lelkem Io Anyámnak hideg lelése van minden dél után [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez]. 1847 a rozsz, doroncso út, delután szembe kapott esső sat miatt alig tudtunk Szombaton elmászni Vintzig [Kv; Pk 7].

délutáni de după amiază; nachmittägig. 1828 Junius 7-én a Fazakas Czéhnek gyűlése tartatván, ottan delutánni 4 orakkor mint azon Czéhnek Commissariussa magam is meg jelentem [Dés; DLt 581]. 1861: A' Dél utánni órán szonokolni fog: Székely udvarhelyi Pap T. Batzoni Adám [Gyalu K; RAK 60 esp. kl.].

demagógus demagóg, népszónok; demagog; Demagog(e). 1832: némelj idegen Birtokatlan Demagogusok, itten meg jelennek, és ököllet kívánnýák a jelenlévők fejekbe a rozsz principiumakat be verni [Ne; KCsl 6].

demandál l. rendelkezik; a dispune; verfügen, anordnen. 1620: serio demandallik, hogj harminczados vrain semmi vtho(n) az harmicziad penzet ne tarciak [Kv; TanJk II/1. 311]. 1625: erkezwen Fejerwarrol Ferenczj Nemet Capitanj felesed maghaval leven vrunk eő felge serio demandalt, hogy beőseges gazdalkodással lennenk [Kv; Szám. 16/XXXIV. 18]. 1630: hoza minck(ünk) felesed repe(ti)torium mandatumat Also Czernatonban lako Nemzetes Damokos Ferencz azzonyom Nemes Annaazzony ... melyben gratiose demandal felesed minck(ün)k hogy el mennenk Colosvarat lako Tekintetes Jonas Deak

Vramhoz [Kv; RLt 1]. 1635: Urunk eo Naga ennekemis kegyelmesen demandált az parancziolatba(n), el kellett menne(m) [Mv; MvLt 291. 59a]. 1752: méltóztassék az M. Ur Tisztarto Uram(na)k demandálni ő kg(ne)k meg parontoltam hogy a' tévő légyen az mint az M. Ur demandál [Szentdemeter U; Ks 83 Borbándi Szabó György lev.].

2. elrendel; a ordona; verordnen. 1765 Mos-tani Feő Biró Kornis Gábor Uram engemet Bes-senyei Istvánt Sardi Daniel urammal együtt denominált vala a kérdésben forgó Investigatoria sub poena 200. Florenor(um) demandalta azon Investigatornak végbe vitelit [M. borosbo-csárd AF; Eszt-Mk Vall. 240].

demandáltatik (ki)rendeltetik; a se delega; be-stellen, entsenden. 1640: az Anak finalis Sententia adatik, es Executiora demandaltatik [Mv; DLev. 5]. 1738 Executorokis demandáltattak volt, ... az én jo Uramék elis mentek volt [Torda; Jk I. 171].

demény l. demjén

deményházi a Deményháza (MT) tn -i képzős szárm.; din Deményháza/Dämieni; mit -i Ableitungssuffix gebildete Form des ON Deményháza. 1778 Bőer Ágnes Aszszonytol requiraltattam volna, hogy el mennék Deminházára ... az Jánosi Ferentz Uram mostani Lako házához, mint a Jánosi Fiak Deminházi Malmoknak Malom Birá-jakhoz [Msz; Bet. 7].

demereál kiérdemel; a merita; verdienen. 1729: Instálók újjabban Nsgtok(na)k, kegyelmeteknek alázatosonn: méltóztassék Nsgtok kgltek, emli-tett decedált Commissarius Vramék ő kglmek helljekbe ... mas Commissariusokot denominálni Nsgtok Kgltek reménlett ő akarattját, tehetsé-gem szerint szolgáltatással demereálni igyeke-zem [Ks XV. 15]. 1737 Excellentiád kegyes gratiaját alázatos engedelmesseggel demereálni kí-ványuk [Dés; Ks 99] | Excell(enti)ád Uri kglmes-ségét tellyes életünkben alázatoson demereálni el nem mulattuk . a Maros Vásárhellyi Biro Tanács rendével edgjütt [Mv; i.h.]. 1738: Excel-lentiád kegyelmességét alázatoson demereálni tel-lyes szüvel igyekezzük [Kr; i.h.]. 1770 Nsgdnak és a' Tkts Nemes Táblának ebbéli Atyai favorát kívánom demereálni, maradván alázatos és köte-les szolgálja Märothi István mp [SLt XLIII. 16]. 1784 batorkodom a Mlgos Ur favorához re-curalni, es alázatoson instalni, hogy meltoz-tatnak kegyessen ki fizetni. Mely meg mutando (!) kegyes gratiat, enis minden kitelhető dolgokban igyekezni fogom demereálni [Kv; SLt XXXIX Mauks Tobiasz patikarius kezével].

demereálhat 1. kiérdemelhet; a putea merita; verdienen können. 1739: Excellenciád kegyel-messeget hogy Meltoztatot emlékezetet tenni a Segesvariaknak a Pusztai velem valo Controver-siajok irant, adgja Isten alázatos engedelmesseggel

demereálhassam [Moha NK; Ks 99 Nagy Bol-dizsár kezével].

2. lekötelezhet; a putea îndatora; verpflichtet können. 1765: az mii helységünkre dirigaltatott Executorokis meg fordultak nállunk esztendő alatt tizszer s tizen egyszeris ... mulattak három, négy öt napokigis rajtunk ... ha csak valamikép-pen nem demereálhattuk Regius perceptor ura-mot [Borbánd AF; Eszt-Mk Vall. 189].

demeterfalvi 1. a Demeterfalva (MT) tn -i kép-zős szárm.; din Demeterfalva/Dumitreşti; mit -i Ableitungssuffix gebildete Form des ON Deme-terfalva. 1824: Bütüül a Dömötör falvi határ széle szomszédtságokban [Siketfva MT; NkF].

2. a Demeterfalva (U) tn -i képzős szárm.; din Demeterfalva/Cobăteşti; mit -i Ableitungssuffix gebildete Form des ON Demeterfalva. 1604: Demeter falwj Gergelj Janos [UszT 18/139]. 1606: nagi Andrasné demeterfalwi Ferencz dyak hazaba lako Annazonj | Demeterfalj gergelj Janos kereste az fjtalfjakot [UszT 20/212, 318].

deminy l. demjén

demjén kelmefajta; un fel de material/stofă; Art Stoff. 1688: Egy Mása Kapornyától f-/60 ... Két végh Dimentől f-/90 [MvRK 28]. 1703: 1 Darab Diminy [Wass. özv. Barcsai Tamásné Boldogfalvi Magdolna hagy.]. 1713 Egy szalma szín selyem poszto Dolmány, nadrag, suveg arany sinor rajta, demjénnel bellet, ahoz valo olyan színű selyem őw szironyoson szkofiumal gombozva [i.h.]. 1733: Eggj Deminyből csinált Fer-sümig (?)* hozzá valo két vállával.. Viseltes hoszszu ing [Marosztkirály MT; Told. 2. — *E szó bizonytalan betűvetéssel, de fersing-nek nem olvasható!]. 1760: Edgy Diményből valo fejér Nyári Lájbl [Mv; TGsz 2]. 1761: Egy Dem-ienre varrott fersing [Koronka MT; Told. 8 Fritsi Fekete Klára lelt.]. 1771 Egy régi modi Fejér Diménnyel czérna rojtalt vass kapocsal készült Váll [Nagyida K; i.h. 19].

Szk: ~ fersing. 1761 Egy rojtos Demén fer-sing [Koronka MT; i.h. 8 Fritsi Fekete Klára lelt.]. * ~ hálódőkháló. 1788 Hat denyén fodros háló főköttő | Hat pár ujj Denyén fodros háló főköttő [Mv; TSb 47] * ~ hálósüveg. 1788 Háram Denyén háló süveg [Mv; TSb 47] * ~ lájbl. 1759 Edj Dimin laibli [Alvinc AF; Berz. 20]. 1763 2 Demény Lájbl Assz(ony)n(a)k valo és 2 par gyolts ing ujj tászlyival 1 Régi modi Fejér Selyemel varrott magyar imeg [Nsz; Szer.]. 1781 Karton fersing egy, Dömény Lájbl egy [Koronka MT; Told. 10]. 1788 Négy ujjadan Denyén Lájbl [Mv; TSb 77]. 1789 Egy Dem-jén lájbl [T; LLt] * ~ nadrag. 1781: Egy fejér Deminy Nadrag, Lajbelével együtt [Mv; Told. 9a] * ~ parkél. 1806/1818: 1 vég Dömény par-két [Mv; i.h.].

demoliáltatik leromboltatik; a se demola; demo-liert werden. 1731: Commissioját vettem ...

Kővár Varának demolitioja iránt, az minthogy csak hamar demolialtatot is azon vár [TKI Kővári cs. Jos. Vasas de Szelecske ass., kővári prov. kezével. — A teljesebb szöveg. *demolició* al.].

demolíció lerombolás; demolare; Demolierung, Abreißung. 1731: midőn... Kővár vidéke Fiscalis Dominiumab(an) Udvarbíroság(na)k Tisztiben az Ur Han (: Titt;) Uramtól állitattam volna, csak hamar Commissióját vettem Kővár Varának demolitioja iránt, az minthogy csak hamar demolialtatot is azon vár [TKI Kővári cs. Jos. Vasas de Szelecske ass., kővári prov. kezével].

demonstráció 1. bizonyítás; demonstrare; Beweisführung. 1724: Nsgtok Kgmtek mind két részről intervenálható Jussának s igasság(na)k demonstratiojára illendő és a dolgokhoz kívántato készüllettel comparéalhasson [Kelementelke MT; Ks K. 66].

2. elszámolás; darea socotelilor; Rechnungslegung. 1761 küldé engemet Meltgs Groff Ur Széki Teleki Adam Uram eo Nsaga ugjan Meltgs Groff Urhoz Széki Teleki Samuel Ur eo Nsgahoz egy missilís levellel, mely is Sonalt. Meltgs Groff Ur Teleki Adam Uram eo Nsaga Néhái édes Attya Tutorságabéli demonstratioiról [TKI Sig. Tarcasfalvi tab. regiae scribe et jur. not. kezével]. 1784: Parantsolja Ngod... hogy minden pénzbeli Perceptumról s erogatumról demonstratiót készítvén küldjem fel [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

Szk: ~t *tehet*. 1737: a Curator ő kglime Sz. edgyháziak az Ecclan(a)k minden nemű javairól világos demonstratiót tehessenek [Nagyercse MT; Told. 36] * ~t *tesz*. 1763: a mi a Borok(na)k el kortsomárolását nézi, ... mihent annyára leszek, mindgijárt egész demonstratiót teszek [Kóród KK; LII.C. II Szarka József kezével] * ~t *téte-ldők*. 1733: az én Jóságom volt az szegény idveztült Teleki Pál Battyam vram kezénél, tudva lévő egynéhány esztendeig. Az is nyilván tudtára lehet az vrnak Battyam vram(na)k, hogy nékem semmi demonstratio nem tétetődött, melyis kívántatott volna tétetődni: Szegény idvezőlt Battyam vram halála után egy néhányszor urgealtam az vrat Battyam vramat, hogy nékem egy kis demonstratiócskát tégyen [TKI Teleki Sámuel lev.].

demonstrációcska elszámolascska; dare de socotelă mică; kleine Rechnungslegung. 1774: Ezen occludált Demonstratiócskat Curiosusabbatskan comportaltam volna de egész Confusioba voltam [Sáros KK; SLt XL Kőrömtzi Joseff Suki János-hoz].

Szk: ~t *tesz*. 1733: nékem egy kis demonstratiócskát tégyen [TKI Teleki Sámuel kezével. — A teljesebb szöveg. *demonstráció* al.].

demonstrál 1. bebizonyít; a demonstra; bewiesen. 1727 végeztetett..., hogy a mely jövevény emberek vagy a Székely földéről vagy pedig más-

unnan jöttek, ha csak authenticum testimoni-ummal nem demonstrállyák magokat jószágos embereknek lenni, és hogy adózástul magok helységekben is immunisok voltak, az ő Felsége quantum az olyanokon hogy meg vétessék decerneáltatott [K; Told. 2]. 1765: történt azis olykor, hogy superveniáltam Perceptor Uramhoz mikor vetélkedtenek Perceptor uram Drombár Mágda Nikulával az iránt hogy több s kevessebb a pénz Perceptor Uram asserálván hogy nincsen annyi mint a Paraszt affirmálta, Denique ki lévén rakva, én curiosuskodtam iránta, s observálván a számolás beli hibáját Perceptor uramnak osztán en demonstráltam, s recognoscálta magais hogy nincs Defectus az adminstrált Summában [Tövis AF; Eszt-Mk Vall. 222]. 1807/1808 ki tettztvén... a' Néhái Székely Boldisár Gyermekei között inéalt Divisionalisból..., hogy ezen Földek Leány ágon forgok, tartozik a praetensus Fiu oszlora bósátani, hanem ha demonstrálni fogja, hogy ezek helyett a Paterna Avititalis Székely jusson forgo Földek-ből a' Leányoknak részek Fiu testvéreik engedel-méből vagy akár miképpen is ki ment volna [Asz; Borb. II].

2. bizonyít; a dovedi; bezeugen. 1762: Demonstrálni kívánván az A Vr Miklos al(ia)s Szengyörgyi Susanna Aszszonynak nyilván valo paráználkodását..., producallya három rendbeli Inquisitoriaijt [Torda; T]k V. 96]. 1764: hogy pedig az Ingerens Jussatol el ne essék, maga igaz vérségét demonstralom Törvényesen az Ax ellen producálni szabadsága lészen [uo.; i.h. 187]. 1780: (A tisztartó) az Urak kortsomájáról vagy 30 veder bort rovásra meg ivut és az rovást bé hozván az fogados hogy demonstrálná mennyit ittanak meg [O. kocsárd KK; Ks 8. ad f. XXIII]. 1807 ámbátor azt ugyan allegalljais a Novizás hogy Felesége Jóságai Segittségével tartotta légyen az Attyat tsak ugyan azt hitelesen nem demonstrálja, s azt teljességgel meg Semis bizonyithattya [Aranyosrákos TA; Borb. II].

3. ad oculos ~s szemmel láthatóan igazol; a dovedi evident; augenscheinlich bestätigen. 1732: azon Reszekre valo Antiqua Sessiok(na)k facies-sére ki menven, és ad oculos demonstrálván tanalunk tizenket Antiqua Sessiot [O. bogát AF; JHb XXVI/60].

demoralizált (erkölcsileg) zuhlott; demoralizat; demoralisiert. 1854: demoralizált fájdalom! fiam Szentpály Sándor által részszerént erőhatalommal, részszerént tulajdonomnak meg fosztására alatto-moson koholt contractusok és hamiss Levelek által is öreg napjaimra minden tulajdonomtól és igy minden életőségem eszközeitől megfosztattam [Kv; Végr.].

demulceáló gyönyörködtető; care delectează; ergötzend. 1743 Vajha édes Ngos Ur(am) a' Cicero ikesen szollásával Vagy pedig az Orpheus köveket fákat demulceáló persvasiójával bírhat-nék, ... de az iljen simplex Créatura mint én vagyok kúnýorálni sem tud hathatos képpen

[A. csernáton Hsz; Ap. Id. Cserei János Apor Józsefhez].

dénár a magyar forint századrésze, *ek* pénz; dinar; Denar (Hundertastel des ung. Florins). 1667 Egj fekete szörel czilagason varrat vankos hai 25 dénárt ér [Kv; LLt]. 1716/1793: ha valaki tserefa abrantsot hoz egy szálnak árra léssen dénár 1 [A. csernáton Hsz; SzékFt 29]. 1767 egjik az Masiktól vagj az vásállot el hija vagj az sarut vagj az sarunak árát fel üttne vagj el hiná (igy!) ennek Büntetese Denár. 23 pénz [Kv; FésűsCjk 16].

A régiségben közlelt pénzem szövegbeli előfordulására ide iktatott idézetek kevés számát az magyarázza, hogy a pénznemet az egykorú iratok rövidítve *d.*, *den.* és *dr.* formában jelzik.

denegál 1. megtagad; a refuza; verneinen. 1629: quartaltitumam kért kglđ, és én mentést meg ígérte(m), igére(m) mostis..., hisze(m) azért kérte (!) kgl(de)t hogy denegálljam [Somkerék SzD/Sv; Wass]. 1668: Korod nevű Faluja lévén az Városnak .. zálagban kérnök, s admonealnok-is eo kge(lme)ket, hogy depositis deponen(dis) remittálnak eo kgl(me)k azon Zálagos Falut á városnak. Mellyb(en) valo joakarattyokat eo kgl(lm)ekis nem denegalvan á Várostop, á megh íghért conditio szerent remittalni azt promittalak eo Kg(lm)ek [Kv; KvLt I. 181]. 1697: Azonban igen alazatosan kérem Uram kgd(e)t igen nyomorultul lévén Felesegem kitis Szebenb(en) akarok vinni Curaltatni Kőlóseri Uramhoz ne denegallya ither valo maradasomat [Mikeszása KK; BK. Radák István Bethlen Gergelyhez]. 1718: az Salfalvi Mikola rész zálagos Jozságnak magamhoz való váltását Tktes Ur Nalaczi Lajos Uramtól nem denegala, sótt cedala ea cum declaratione, hogy az mig eő Ngának... fog tecseni (!) ..., birjam [Kv; JHbK XXI/31]. 1722: Com(m)endans Ur(am) bizony ne(m) fogja denegalni assistentiat [Fog.; K.J. Rétyi Péter lev.]. 1725: Levelem meg ado Nagy Enyedről Magyar Országra Szarmazat Szegeny Legeny kívánvan Testimoniumat igaz Nemessegeről..., a Nemes Var(me)gye tölle nem denegalta [Veresegyháza AF; Ks 95 Borsaj N. Pál lev.]. 1729: ha az Méltóság(o)s Groff Vr bárcsak irni méltoztatnék eő Kglmk(ne)k mellettem, az fizetést nem denegálnák [Gyf; Ks 83 Ecsedi József lev.]. 1747: edgj Todor nevű Pakulárt kézben kérttem leg(it)mo mo(d)jo Citatoriamb(an) meg irt dolog végett, de eo Kglmek mi gondolattal viseltetvén denegáltak [Torda; T.Jk III. 148]. 1760 k.: Maxai Szabo Moyses Déák... az pohárt fel válthatná pénzül, mint hogy mások(na)kis meg engedtetett ennek előtte is azért ő kigyelmétől sem denegálja az B. Czéh [Kv; ÖCJk]. 1770: Gróf Kornis Zsigmond ezen Ns Belső Szolnok vármegyey Bálványos várályai Catholicus Tisztelendő plebanusnak... Szásznyires nevű Falujából mind az említett Tiszt: Plebanusnak Filialisából competalo Qvartát denegalta [BSz; Ks 33 Szásznyires III].

2. tagad; a nega; leugnen. 1716 az Baboni Fatensek... denegallyak, az Exponens Ur* eő Nsga ot valo portioját [Bábony K; JHb III/68. 24. — *Br. Josika Imre]. 1749 hozzánk jöven Veczelre* nem denegáltak hogy marha pásztoraik által kárunk nem történhetett volna [Ks 112 Vegyes ir. — *H].

3. el/letagad; a tagádui; (ab)leugnen. 1718 á kikk(e)k Vasak volna, ne denegallják, hanem pénzért adgják a Hid(na)k szükségire [Fog.; KJMiss. Rétyi Péter lev.]. 1746: Maga sem tagadgya az J. hogy meg nem kérdészte volt az A. hogy ha mi nyavaja (!) vagy hibaja vagyon az fen forgo lonak ne denegallya hane(m) mondgya meg igaz(an)..., mellyre az el ado fel nem egyebet mondott, hane(m) aszt hogy nezz meg jol ha láté hibát benne vagy sem [Torda; T.Jk III. 104].

denegálhat 1. tagadhat; a putea nega; leugnen können. 1745: Kecskés Peter maís actu az Mlgős Groff vrat Kornis Ferencz uram eő Ngat Jobbagy kepen szolgálja nem is Denegálhattya hogy nem Jobbagya az említett Groff ur(na)k [Bethlen SzD; Ks XXXIV. W].

2. tilalmazhat; a putea interzice; verbieten können. 1715: még nem is hallatott nem is parancsoltatott, senkitől is sajtok, tőrök és madarak szedése; hanem nem denegálhatni a nemes széknak egyező akaratiájú egy-egy kis tőröcskát felszedetni, nagy jo vrainknak* kelletvén, és akarván kedveskedni [Gyszm; SzO VII. 211. — *Ti. Kornis Zsigmond gubernátoréknak].

denegáltatás megtagadtatás; refuz; Leugnung. 1785 ennek az Urbarának akár tudatlanságból, akár a fenn citált N. Aranyos Széki Diploma mellett ejtett álmadazásakból... lett denegáltatásáért, és ebből engedtelenségekért, mint Urbarát p(rae)stálni tartazo Jobbagyok meg büntetettek, és az Szolgálatra reducáltattakis [Torockó; Thor.].

denegáltatik 1. megtagadtatik; a se refuza; gelegnet werden. 1680: mivel minden ember negy agazatból áll, declarallya, es deducallya genealogiaját világosan, mint az teőb Atyafiak, s megh világosodva(n) dolga, ha comperialtatik osztozo vérnek valamelyik ágazat(na)k lineaja lenni nem denegaltatik része, secus ne(m) admittallyák [Kv; RDL I. 158]. 1805 parantsoltatik, h(o)gy a' házasság által őszve kelni akarokat addig meg ne eskessük, mig mind a' két részről valo Szülék(ne)k meg egyezésekről bizonyosokká nem lészünk. Es ha a' Consensus a' Szülék részéről denegáltatik, akkor a dólgot T. Esperest Urunk(na)k jelenteni tartozunk [M. bikal K; RAK 37].

2. visszautasítatik; a se respinge; abgelehnt werden. 1737... a' menyiben igassága suffrágal assensussa kérésének ne denegaltassék [Ap. 4 gr. Haller János Apor Péterhez]. 1832: Teke a' Gubernium előtt azon Határozásnak megváltoztatását kérte, de az denegáltatott [Borb. II].

3. tilalmaztatik; a se interzice; verboten werden. 1710: A húsnak (: de Bécsi fontall:) három pénzen való adása nem denegáltattik [Nsz; KvL I. 199d]. 1726: A törvényes processusokból emegálando pro(ventusok) exequálására a brachium ... nem denegaltatik [SzO VII, 323 Csz, Gysz és Ksz végzése].

denigrál *átv* befeketít; a denigra; anschwärzen. 1730: Liquevill uram ... a' Guberniumot, és az urat magátis coram Bellico rutull denigralta [Kv; Ks 83 gr. Kornis Zsigmond lev.].

denominál 1. megnevez; a denumi; nennen, namhaft machen. 1687: ezen megh írt személyek ..., hogy ha eő nekik az nevezetes helyeket az hun ott földék voltanak denominálnak tehát jobba (!) rá emlékeznének [WH]. 1714: Néhaj Mtgs Ur Josika Gábor Ur(am) Successori ... az Fiak között Néhaj Apjok halálától fogva addig fenn forgo Controversiakat amabiliter kíványák per denominandos ad id Arbitros revidealtatni..., Mely arbitrativarais ... denominálák közakarattal*

Attyámfiait [Nsz; JHb XLV gub. — *Köv. a nevek fels.]. 1722: a Conscriptor Vrak immár azt p(rae)tendallak hogj egj helyet denominaltok: az holot is lehessen egj holnapi Subsistentiajok a purizálásra* [Pókafva AF; Ks Borsay K. Pál lev. — *Ti. bizonyos iratok tisztázatba vételére]. 1765: Ezen praemittált Utrumokra specificie valamelly bizonyos jó Fatenst denominálni nem tudok [Sárd AF; Eszt-Mk Vall. 37].

2. kinevez; a numi; ernennen. 1656: Az Testamentumba(n) leveo hatra maradot dolgok(na)k el igazittasara denominalta az Varmegye ket feo Birajat Simo(n) Mihaly es Horvat Sigmond Ur(am)ekat [Discósztmarton; Bál. 85]. 1721 igyekezzik kgt(e)k, a' Regiment vagy Companiak mellé ... olyan betsületes embert denominálni Commissariusnak, a' ki maga Vármegyéjéből más Vármegye(e) vagy Székbe, által kisirhesse azon bősületes Commissari(us) mellé más több Commissariusokis denomináltassanak [Nsz; Ks 18/XCIII gub.]. 1724: Az Monorai discursus szerent denominallyon Nacsagod mindenik szolgabíró melle egy, egy Assessort, had írják fel minden faluka (!) az pásztarakat [Veresegyháza AF; Ks 95 Borsaj N. Pál lev.]. 1738: Kgmeknekis per Praesentes seriő committálluk, hogj ez annectált Patenst ... mindenik nyelven publicáltassa minden helyeken, mely publicatoria oly Commissariusokat denominallyon, kik voltaképpen el járjanak az dologban [Nsz; Borb. II gub.]. 1765: Mostani Feő Biró Kornis Gábor Uram engemet Bessenyei Istvánt ... Sardi Daniel urammal együtt denominált vala a kérdésben forgó Investigatoria sub poena 200. Florenor(um) demandalta azon Investigationnak végbe vitelit [M. borosbocsárd AF; Eszt-Mk Vall. 240].

3. megjelöl/határoz; a determina; bestimmen. 1724: Colonellus Degenfeld Ur(am) ennekem azt izente, nagy praepjudiciumara lenne az Regimentnek, ha az Nemes Vármegye denominálna, hol

mellyik Compania legyen [Veresegyháza AF; Ks 83]. 1752: A M. Ur parontsolt vala egy ordinarium borról Számára az M. Ur(na)k szálitassak, egy Vetzkejit denomináltom 48. termést* mentül hamaréb fogja le inditatni Tisztartó Uram [Szentdemeter U; Ks 83 Borbándi Szabó György lev. — *Ti. véckei 1748-beli termésű bort].

4. kijelöl; a desemma; bezeichnen. 1714 Néhaj Mtgs Ur Josika Gábor Ur(am) Successori ... eddig fenn forgo Controversiakat amicabiliter kíványák per denominandos ad id Arbitros revidealtatni ., Mely arbitrativára is ... denominálák közakarattal Attyámfiait* [Nsz; JHb gub. — *Előtte négy név fels.]. 1727 Bizonyos Expressust denominálnak mindenik Linea részről ketőt; mind az Levelek hanyására, mind pedig az productiora [H; JHb XLII]. 1764: Szaniszo Sigmond Vram eőkegyelme még maga életében gyermekeik részekben kinek kinek magat concernalo Jus szerint maga örökségei közül denominalt, és szakasztott bizonyos ház helyeket lakásokra [Torda; Tjk V. 191].

5. kimutat; a demonstra; bezeigen, erweisen. 1682: hanem exhibeallion az aszony eő kge oly peczietes obligatoriat, melib(en) denominallia igazan hogj en T: T: maradtam ennivel ados [Kv; RDL I. 161].

denominálandó kijelölendő/nevezendő; care urmează să fie delegat/numit; was zu ernennen ist. 1745: azon helyre selléreket vagy Jobbágyokat ne telepítsen, hanem csúrt csűrös kertet tartson, az denominálandó reambulatorok ál(ta)l occulaltatván circumferentiája figáltatik, ugy hogj sem à describalt Szekér út, sem az viz partján levő ősvény ne p(rae)cludaltassék [Torda; Tjk II. 61].

denominált 1. (meg)nevezett; denumit; genannt. 1650: Mi annak okaert engedelmeselek leue(n) az Királj biro Urunk peczetinek el mönenk az fen denominált helire [Uzst 8/64. 61a]. 1657: Miuel denotalt Nemzetes mikola sig(mon)dne Kamuti Susanna aszony Eleghtelen az eő kglme Tatar rabsagab(an) leueo szerelmes vrak(na)k (!) sáczanak le tetelere, kerenek Dobrai Anna azonitol Ezer Greczi tallerokat, az meli Ezer grézi tallerokert Inpignoral vala denominalt Kamuti susanna aszony ... Magiar lapadb(an) leveo portiojat [Felvinc TA; JHbK XXIV/20]. 1666: el mönenk az fen denominált helyre [Szkr; Bál.]. 1669: Az felljül denominalt njolcz sum(m)as jobbaj ha az szolgatott es sum(m)at nehezteilik ... sem(m)it se(m) tartoznak egjebet szolgatnal, s, adajaknal praestalni [Királyhalm NK; Ks 67. 46. 24a]. 1684: fen denominalt nehaj T. N. Mikola Laszlo es Janos vramek [Szamosfva K; Ks 90]. 1689: Deliberatum az melj ket johok az Denominalt György Janos Kezenel talaltattak, in Flor. hung. 24 Convinclodgjek [Aranyoslóna TA; Törzs „per Mich. Literati constitutum not. in hac re“]. 1746: az denominalt Executorok ő kgl(me)k eleibe intra 8vum

reportallia hitelesen az Debitor hogy az meg tiltatott lova az meg tiltaskor mit ért volna [Torda; Tjk III. 59]. 1757 : Melly fen denominált Fatenek(ne)k hitek után tött fassiojokat így récipiálván, irtuk miis Excellentiátok(na)k s Nagyságtoknak [BSz; Borb. I].

2. meghatározott/jelölt; determinat; bestimmt. 1656 Az denominált hazak hejan ezek vadnak Egy Czeberbe(n) olvasztot dőgh faggyu [Doboka; Mk Inv. 4]. 1670 mivel az Art(icul)aris locus az filye(n) malefactorokat ha szinte(n) az karos féllal concordaltanakis, az azon Art(icul)aris locusban denominált poenátol úressé ne(m) tötte [Kv; TanJk II/1. 758]. 1673 Azert mi fen specificált Assessorok az Inventariumba(n) denominált jokat in specie mind egeszlen assignaltuk es adtuk Vas Janos Ur(am) eo Kglme kezehez [Wass. Borsai István hagy.].

3. kijelölt; desemnat; bestimmt, festgesetzt. 1662 az ado es fel vetet Summanak restantiakkal edgyít valo bé szolgáltatasát ... az Nemes Orszagh vegezese szerént denominált helyekben leveo perceptorok kezekben administraltatni el ne mulassa hűséghtek [UszLt IX. 75. 47 fej.].

4. kirendelt; delegat; enstandt, delegiert. 1656 Vrgialtomis az mi kegielmes Urunktol eő Nagysagatol denominált arbitereket, hogy re infecta az dologh né maradgion [Dicsősztmárton; Bál. 85].

denomináltat 1. kirendeltet; a face sã fie delegat, a delega; delegiert werden. 1715 : eő Nga azon Contraversiab(an) forgo Rakato nevű Hovas metájának revisiójára oculálására, rectifica(ti)ojara és reambulatiojára biztos Com(m)issariusokat ker ki, és denomináltat [K; KLev].

2. ~ja magát (vmilyen néven) nevezeteti magát; a pretinde sã fie numit; sich nennen/benennen lassen. 1748 : Hogy az Contractusban magamat Arkosi Zilahi Janos(na)k irattam, esett abból hogy egyebűtt Jozságom nem lévén akartam magamat a falumrol denominaltatni, de consequenter I(ste)n áldomásából Jozságot szerezvén itt Thordán, akartam magamat innét nevezetetni, à mint hogy jo darab időtől fogva magamat így nevezetném^a senkiis nem controvertalta [Torda; Tjk III. 227. *Ti. Tordai Jánosnak].

denomináltatlik kijelöltetik; a se delega; bestimmt werden. 1721 : azon bõtsületes Commissari(us) mellé más több Commissariusokis denomináltassanak [Nsz; Ks 18/XCIII. gub.]. 1749 : Inquisitorok ... denomináltat(na)k Pavaí Josef As(ses)sor Atyánkfia és Ifj. Blényesi István eo Kglmek [Torda; Tjk III. 254]. 1750 : denomináltatván mi subscribáltak à Sequestrált Mikolaianum Bonum avagi Jozsag Inventatiojára ..., mellyis következik ez szerént [Szamosfva K; JHbK LVIII/4. 5]. 1799 : az Árvák Vagyonnyainak számba vételek, és a mostani rendeltetett Curatornak Tkts Hatfaludi Josef Urnak által adása véget Com(mis)sariusok(na)k denomináltatván, minekutanna ... azon munkában foglalatoskodtunk

volna, el végezésit a dolognak meg akadályoztaták a számadó Özvegy által ... előnkben adott adosságbéli olyan Contractusok, mellyek(ne)k Interestit . fel vétetõdni kívánta [M. egregy Sz; Somb. I].

denomináltattatik kirendeltettetik; a se delega; delegiert/hinausbestellt werden. 1736 : Denomináltatnak az meg õletet Gyermekek iránt valo inquisitoria Varadi István és Bogancsi Samuel Assessor ur(a)k [Torda, Tjk I. 112].

denomináltatott 1. kijelöltetett; desemnat; hinausbestellt. 1729 a Nemes székelly Natio részérül denomináltatott Commissarius idvezült Kereszturi Mihály Vram [K; Ks XV. 15].

2. megnevezett; denumit; genannt. 1651 Mi azert engedelmesek leven ... az Nasgod kglis mandatumaval valo hiuatálnak el mentvnek az fen meg irt Exponenstól nekunk denomináltatott helyre [Usz; TSb 21].

denotál 1. meghatároz; a determina; bestimmen. 1602 : Az megh vetelnek es megh elegitesnek tempúsat ha Denotalno(m) kel az se legie(n) keső [UszT].

2. megjelöl; a indica; bezeichnen. 1736 : Convocaltatván a ... Fatenseketis, ugymint a Válasz-uti, Borsai, Fejérdi, Apahidi, Köteleni és Bonczidai Lakosokat, hogy a Controversiabán lévő helyet jobbanis dilucidállják, mivel à Controversias heljnek Vicinitassit nem denotálták [K; SLt F. 40].

denotált 1. (meg)nevezett; amintit; genannt. 1591 Arra pedig protestalok hogj ha ennekem az denotalt Jozagoknak vicinussit es helljeit es Jobagioknak is neuyt megh kel mondanom ne legien kesseő megh neueznem [UszT]. 1593 teotttek Illie(n) panazt az denotalt peresek [i.h.]. 1610 : az fen denotalt eőcze Eghetessel fenjegetett [i.h. 30]. 1633 : kiuanom, hogi az testamentum tetelemet az feliül denotalt Vraym peczietekkel confirmalliak ez leuelet ieowendeő bizonsagert [Kv; RDL I. 102]. 1657 : Miel denotalt Nemzetes mikola sig(mon)dne Kamuti Susanna azony Elegh-telen az eő kglme Tatar rabsagab(an) leueo szerelmes vrak(na)k (!) sãczanak le teteleere, kerenek .. Dobrai Anna azonitol Ezer Greczi tallerokat [Felvinc TA; JHbK XXIV/20. — A teljesebb szöve. denominált 1. al.]. 1699/1724 : már közelebb valo vér az megh irt személyeknél az denotált eorókségben nincsen [Backamadaras MT; Told. 76]. 1733 : Kertenek volt minköt^a Udvarhely szeki Janosfalvi N. Vas Janos es Vas Gergely Uramek, meg bíralvan minket fen denotalt szemeljeket arbitrativ kez be adás es magok le kötesevel ... kezek be adasaval bekellenek megh mű előttünk [Jánosfva U; Borb. II. — *A bevezető-formulában felsorolt személyeket]. 1738 : mig az denotalt Vrával élt Anicza ... Proventussa ... administraltatott [Szentpéterfva H; Szer.]. 1767 : el jöttünk mi azert a fenn deno-

tált vármegyében és Falubon az mostoni Falusi Eskütt Providus Szőlősi István Lako Hazához [Betlensztmiki KK; BK].

2. említett; amintit; erwähnt. 1621 ada ell egy hazat Farnasy Albertne Katalin Azzony Coloswary Varga Peternek f 23 ... Igeruen, es obligaluan arra magokat, hogy az felül denotalt haznak Dominiumiában birasaban, Varga Petert es Successorit minden legitimus Impetitorok ellen euincalliak [Kv; RDL I. 116]. 1625: enneke(m) aban az denotalt helyben Kalongiaiban zina(m) uolt [Uszt 64a]. 1723/1770 h.: Melly denotalt Puntumokra* és kívánságokra Tiszt. Almási Uram(na)k condescendalt Mlgs Gróf Bethlen József Uram ő Nga hoc modo [Vajdakamarás K; SzConscr. 144. — *Ti. egyezségpontokra]. 1735 az denotalt haz cum suis universis appertinentiis, engemet mind közelebb való vér Atyafiat illet [Torda; TjK I. 88] | a' Sztirkuly nevű Völgy az meg barázdált éltől fogva azon Völgynek közepe mindenütt két felé hasítottván Azon nagy Sztirkujnak denotalt borázdájától fogva ... a Sztirkuly torkáig juta a Samarai, Tordai Trauzner Részre [Mezőcsán TA; Born. X. 7]. 1762: Tudgyuk ..., hogy a'-melly Utrumban denotalt Helyet Dogán Todor sok Tövissek, és Bokros szövényesből ki irtott, az a' ... ő Nsága Erdejéhez tartozó szélly volt [Cege SzD; Wass] | Az én tavallyi szolgám Nemes György mondotta nekem, hogy az Utrumban denotált Háznál jelen vólt [Geges MT; IB. Mart. Kis (39) pp vall.].

denotáltatik 1. rögzítettetik; a se fixa/stabili; festgesetzt/niedergelegt werden. 1588: (A komiszársúrosok) Mennyenek Nemetibe, ennek vthanna vgmint harm hettel egy Bizonios Napra, mely Nap es terminus az Missilisbe vgy denotaltassek hogy Matol fogwa(n) vgmint harm het tayaban legie(n) [Kv; TanJk I/1. 84].

2. ~ vki reíratik; a se trece pe numele cuiva; verscriben werden. 1652 miuel kerettem az fen megh irt adossagokat az Jtől s megh nem adta, tehát az nagi hatalmon va(gyo)n erette, az megh irt adossagomatis meli az Jra denotaltatot az megh irt edes Annyarol Duplumaual keuanom az Törueyntől adjudicaltatni si Juris [Asz; Borb. I].

denotáltatott említettetik; amintit; erwähnt. 1628: el mentünk vala az denotaltatot öröksegre; hogy az Törvény iteleti szerent statualnok [Feldoboly Hsz; BLt].

denumerál kifizet; a plāti; auszahlen. 1757: Mű ezen Conditiojokot ráthibéálván még eztis assuálók ... ha valamiképpen ... egyik a Másik(na)k romlására ügyekeznek tartozzanak mind fejenként külön külön e Compossionak (!)* meg álló Félnek Flt 12 ~ azaz Tizenkét Forintokot denumerálni [Torockó TA; Bosla. — *Tollvétségből compositionak h.].

denunciall (fel/meg) jelent; a denunța; angeben/bringen. 1744: Eő Exja Mlgs Dominus Terrestris

Personaja, vagy Possessioja, és jurisdictioja ellen akárki machinalodnék, tartozik a' Dominialis Tisztek(ne)k ... késedelem nélkül denuncialni, hogy in tempore Corrigaltathassa az effélékből Származo egyenetlenséget [Déva; Ks 78. XIX. 1].

denyén, denyin 1. demjén

depaszkuál leleget; a pašuna; abweiden. 1798: Marhá a Prihogyesti Uraság kertyit le rontották, s aztot depascuálták [H; Ks 108 Vegyes ir. 57].

depaszkuáltatás lelegettetés; pašunare; das Abweiden. 1819/1831 Hunyadi Sámuelnek a' Csegezi Communitas ellen végben vitetett protestatioja bizonyos szántó földjének depascuáltatása iránt 1773 d. 1 a May [Aranyosrákos TA; Borb. II].

depaszkuáltatik lelegettetik; a fi păscuit; abgeweidet werden. 1754: azon Majorház nevezetű helyb(en) levő hely ... mindenkor Falu közönséges helyének tartattatott, 's mindenkor Falu közönséges marháji, és Csordája által depascuáltatott [Gálva KK; Ks 66. 45. 17a].

dependeál függ vkitől/vmitől; a depinde de cineva/ceva; vom jm od. einer Sache abhängen. 1604: Minthogy penigh mindenkoron az boltoknak es kamaraknak oztogatassa az biro es Tanach authoritassatol dependealt ennek vthannays eo kmgnek authoritassában Zwksegh nagy sok okokbol lenny [Kv; RDL I. 77]. 1678: En Palogiaj Mihálj Fejer Varmegieben Fejer Varat Lako én maga(m) jo akaratomból valalta(m) fel az Dessj harminczadnak Rationistasagat ... Előmben rendeltetet Jnspectoromtól ugi mind T Nemzetes Apor Istvan U(r)a(m)na)k (!) dependealok [Gyf; KaLt Apor István lev.]. 1694: En Fejervármegyében Fogarashan Lako Boer Peter ... az jele(n) valo 1694. esztendőben szent György havának tizen ötödik napján Apafi Mihály Kgls Urunk ő Nsga Kgls parancsolatyabol alitattam az Fog(a)rasi Udvarbiroság tisztiben ... előmben adatott Praefectus Uramtól ő kglmetől illendő becsülettel dependialok [Fog.; Szád.]. 1702: azon Munkások ... Fő Co(mmi)ssarius Török Sigmond és Janosfalvi János Attyánkfiaitól dependeállyanak mindenekben [UszLt IX. 77. 47 gub.]. 1706: Az Kurucz Jobbágyok independenter vad(na)k, sem Urok, sem az N. Szék törvényéhez ne(m) applicállyák magokat, attól ne(m) dependeálnak, potentiariuskod(na)k [i.h. XIII. 94]. 1708: Eosze veszven az Apánk Urammal, az Ferko Déák szava iránt es rutul le falangatta mind magat s, mind fivit (!), mondv(a)n nem dependeal eo kigyetől sem tisztitől [Kv; AsztCJk 66]. 1726: Feleségem és Fiaim, míg Feleségem özvegyseghben nevemet viseli meg ne különözzenek, hanem edgyütt lakjanak ... az Feleségem Dispositiojától dependeállyanak, és akarattyabol excurrallya(na)k az hová az dolog kívánnya [JHb XXXV. 21 br. Jósika Imre végr.]. 1737: a N. Király Biro a Fő Comisariustól dependealjon

[Szentiván Hsz; Ap. 4 Henter János Apor Péterhez]. 1746 az Artikulus .. verbo tenus innuallia, hogy a Sovagok a Törvény dolgában a Város Hadnagyától dependeallyanak [Torda; TjK III. 88]. 1748 Groff Széki Teleki Ádám uram 6 Nga Ngodat Méltgs Groff ... Kornis Sigmond urat ... admoneáltattya ... és egyszersmind kéreti... Uzdí Szent Péterről ... aufugiált fugitivus Czigány Jobbágyit kikis de p(rae)senti a Ngod Jurisdictionja alá Subtrahálták magokat és Nságotól dependeálnak, Tessék Ngodnak ... ad man(us) resignáltatni, és per man(us) általis adatni! [BSz; Ks 25. III. 77].

dependencia függés; dependentia; Abhängigkeit. 1590 Ennek vtanna zegeodet zolga legie(n) egy ennek az eő dependentiája legie(n) a ket feo vraitmtwl mellyek pro tempore az Birosgagnak titit ith fen eő kegmek között rep(re)sentallia [Kv; TanJk I/1. 134]. 1614/1616 : minthogy önekj mindenkor dependentiaia az Kamora Ispanok után; az szamtartoktól volt ő arra nem vigyazot [Torda; RDL I. 100 Joannes Somogyj nb vall.]. 1683 : Fő es Vice Arendator Uraimékhoz is illendő es tartozó bocsúllettel es dependentiával léznek [UtI]. 1692 : Én Homorod Szent Mártoni Biro Samuel ... az Erdélyi Guberniu(m) mellé literaru(m) et Archivari Conservátorra (l) rendeltetvén, Esküszöm az egj igaz Istenre, hogy Az Meltóságos Fő Cancellarius Vrhöz, és Secretarius Vr(am)hoz illendő Dependentiát és engedelmisséget követek [Bonchida K; Törzs]. 1770 : Székely Mihály vram öklgme mikor megitasodik sem céhmestertől, sem öregmester társaitól semmi dependentiát nem tartott s nem tart [DFaz. 28].

depingáltatik (rá)festetik; a se picta; darauf gemalt werden. 1737 : Ezen Templomnak az Sanctuariuma bolthajtásos, a' más része pedig fenyő deszkából való mennyezeti vagjon, mellyre is egy néhány Szentek(ne)k effigiesse depingáltott [Csákgigorbó SzD; JHbK XXVI/13. 9].

deploráció kb. vezeklő siralom; deplorare, deplingere; Bußklage. 1670 : Dioszegi Istva(n) régi előttünk profitealt Schismaticusságát Pünkösdü publicu(m) Scandalumjával nevelte Scandalumjáról az Ecclesiát reconciliallia, melynek modussa ilyen. Praedikallion az Templomban, es deploratiojával az offendiculumját amoveallia, hogy mind hirtelenségéből, ifjúi erőtlenségéből teőrtent esetit senki ne(m) kővasse, seőt mind előttejáróinak illendő tisztességet tégyen [SzJk 110].

deporál (el)panaszol; a se plinge; klagen. 1736 : az őreg Atyám, keservesen Instantiájában deporalván miképpen ő kegelme ... aggravaltozott contributioval [Ap. 4 Bölöni Kováts Máthé a gub-hoz]. 1743 : Mihályessi Lupas Adam, es Gyorgjuca Juan Deporalják pariter hogy nekiek is elejek edgy Kerekü lisztelő Malmot

erigalvan töllök is úgy vetetődött el a Malom [H; Ks 62/10]. 1783 : Éppen tegnapi Napon vettem Dálnokinak Levelit kegyelmes Aszszonyom mellyben deplorallia maga beteges Statusát, és kíván Excellentiáddal Accordara menni [JHbCs Árkosi Ferenc Csáki Katalinhoz].

Jepő (katonai) anyagraktár; deposit de materiale (militare); (Militär) Materialdepot. 1820 : Udvarhely Várossát a' több Városokhoz hasonlítani nem lehet mert azok, vagy kereskedő Varosok, vagy benne Dicasteriumok vagynak, vagy Katonai Kaszármák, Pék Házak, Depok, Harminztadok, vagy pedig Katonai Contractioik [Uzslt VIII. 8/68].

deponál 1. *dtv* is letesz; a depune; ablegen, deponieren. 1596 : Hatták ew kegmek Zamweweo Vraim az also Ispotaly mester kezenel 2000. sot melliet az zegenieknek deponalt Colosrol az Deputatio leuella egietemben [Kv; Szám. 6/XIX. 26]. 1644 : tartozzanak az Jegy ruhat deponalny [Körispatak U; Pf]. 1645 : valami leszen az eő kime Dossa keszek deponalni Teőruen szerent [Ajton K; Törzs]. 1647 Veres Istuannak Malombeli Iussokert es igasságokert Ezer Magyar forintot deponalunk mentől hamarab kész pénzül [JHb III/4 fej.]. 1650/1667 : az épületek aestimatioját is, mely légyen hiteles Vice király Birák, és Assessorok által egyszersmind, ex suis deponallják Szent peteri Gergely Uramnak [Backamadaras MT; Ks 15. XLVI. 20]. 1756 : ha mi épületet superaedificaltatna Sombori János Uram tehat tempore redemtionis az épületeknek is az arát ... jo folylo ezüst pénzül deponallja [Zutor K; Somb. I].

Szk : *hilet* ~ megesküszik, esküt letesz. 1614 Az varostol ky adot Instructio szerent Fazakas mihalt meg Esküttettük Annakutanna mikor hutit Deponalta volna Bizonios adossagokat mutogata [Kv; RDL I. 95]. 1642 : Eottueos Benedekne Azzoniom ... az varos teoruenie szerent elseoben hvtyt deponaluan, rata portioiaikat kj mutatta, s kj attá [Kv; i.h. 128]. 1666 Hutöket deponalák mi előttünk . és az delibatio szerent az tizenharmadfél forintot mahoz 15 napra az Urnak eő kg(ne)k T.N. Petkj Istuan Ur(am)nak deponallyanak [Marossztygyörgy MT; Ks 67. 48. 31]. 1720 az Aszszony hütit deponala ..., hogj nem uit semmit sem fejernéből sem marhabol [Homoródsztpál U; Pf] * *homagiumot* ~ hűségesküt letesz. 1657 Locum Tenens Vramis my előttünk homagiumat deponalljon mind Eő Nagok(ua)k s mind mi nekünk [Gyf; Törzs]. 1705 (: mivel 9na Xbris az Gubernium Segesvárra be mégyen :) ki ki mihelyt compareal és homagiumat deponallja, minden kesedelem es megh bántodás nélkül maga házazat botsáttatik [KvLt I/192 gub.] * *juramentumot* ~ esküt letesz. 1647 : az Relicta Juramentummat penigen mi előttünk deponála [Kv; RDL I. 134]. 1670 az d(omi)nus An semmi el nem mulik abba(n) hogy debito modo juramentumát

deponálni kész nem volna [Kv; TanJk II/1. 730]. 1734: azok iránt interim az Incta vidua juramentum deponálni ex p(rae)senti Deliberato nem cogaltathatik [Torda; TjK I. 31]. 1764: az Ia ... Juramentum deponalván tartozzék minden Leveleket hűt szerent elé adni consequenter az A. eökegyelme(ne)k által adni [Torda; TjK V. 233].

2. lefizet, pénzt/összeget letesz; a pláti/depune (o sumā de bani); erlegen. 1580 az Tyzteletes Christina azzony az Nehay Vitezleo Eorminzekeessy Nagy Jánosnak meg hagiót eozeugie ... Theon ilyen vallast myert hogi Eo ... az rez Jozagait

Ada es valla ... Zalonchy Gyorgynek Birny ... Jlyen c(on)diciowal, hogy walamikor deponalliak aznak Eorokoss Successory az dost leualny Tartozzanak es meg Bochyatany Tartozzanak [Pókafva AF; JHb XXVI/8]. 1590: Az feoldnek Zalogiat Az Actor deponallia [UstT]. 1593 Azert mi eleottunk az fe(n) meg Irth aldozo napia(n) zekely vasarhelt A. d. 1593 kemenj boldisar epe(n) fogjatkozás nélkül kez penzüll az fe(n) meg Irth negj zaz harmincz haro(m) forinthat deponala es meg ada gereb Margit Asszonjnak [Mv; KP]. 1606: Az Actor azt monda hogy terhen marattatok nala uargiason ellenem azt eleozzeor deponaliatok mert addig semmi zotokot meg nem hallom [UstT 20/326]. 1625 Tizenkett Ezer forint arra polturat, Balintfi Jstwa(n) az Tanaczj-haznal deponalt volt [Kv; Szám. 16/XXXIV 204]. 1628: Radnoti Jstuan deakne Asszoniom ... Az ket száz forintot, tallerul, es Arannyul, in paratis, mi Eleottwnk Deponala [Kv; RDL I. 138]. 1631: ez okon ualthassak meg magok Kolomban Kerestések uagy attiafiak azo(n) az somma(n) hogy ennek utanna ualamit Kelemen Janos ur(am) keölt Colomban Keresztesekre, computaltassek es azt in paratis deponaluan szallio(n) vissza az ioszogh [Szentgyörgy Cs; IB] azokot deponallia Kispal Balint Vram Nèkiek melljet paratis pecunys deponala mü eleottunk Kispal Balint Vram leualakis .. Kese Tamasne es fia Kese Balaz [Szentiván Hsz; Kp I. I. 32]. 1632: Itten minden három ado fizető jobbgy ... tartoznak annuatium az varhoz egy barant administralni ha barant nem adhatnak, mindenik kwleön pro se d 12, az az pro Agno uno d 36 deponalni kötelesek [Grid F; UC 14/38 4]. 1638 az verek deponalliak az ket forintot [Uzon Hsz; Kp I. 47] ha mikor az száz Tallerokat Berzeuicz Judith Asszony uagy maradeki, es successorj deponalnak ... az megh irt falut ... azzal az igassággal szabadsággal, es ieüedélemmel az mint neki oppignoraltatott üölt uisza uehesse [Törzs; fej.]. 1643: Jonas Deak Ura(m) ... my eleottunk, az hatua(n) forintiat simül et semél paratis et numeratis in pecunys deponala [Déva; JHb 53/p]. 1648: tegie le az árrat az ki megh ueötte az hazat es az uta(n) deponallia abol az adossaghot [Kv; TjK VIII/4. 310]. 1674: (Az inscriptio összegének) depositioja felöl noha gja-korta sollicitaltam, ... iffiabik Rakoczi György ... apronként egyszeris mászor is más fél ezer

forintot deponált [Gyf; JHbK XI/22]. 1700: Hogy ha peng közzülünk valamellyik ezen Cserét violálná, Tehát addig Semmj uton modon hozzá ne foghassan az mig az fell bonto féll az másíknak más fél száz magyar forintokat nem deponáll [Pókafva AF; JHb XXV/39]. 1711 az Meltosagos Ur is mingyart deponala néki . az 10 magyar farintakat [Kéménd H; JHb XXXIII/2]. 1713: Ha casu quo valami olly contributio vettetnék fel, melyet az D(omi)nus Terrestrisek(ne)k kellene megh adni, és azon Bethlen részre cedálando adót kellettnek deponalni az Urnak ... az ki váltásnak idején eö nga vagy successori tartozzanak le tenni eö nga(na)k [Nsz; JHb X/47]. 1722: Kaszalaskor a Praedicator a Mesterrel edgyütt tartozik* edgy Forint arru borral, a Mester harmad reszet deponallia [GörgJk 179. — *Ti. a kaszáló egyháztagnak]. 1723/1770 k.: A Száz Magyar Forintokat deponál mi előttünk az Ur ö Nga [Vajdakamarás K; SzConscr.]. 1733: mivel nem volna Vas Gergeljek hogj honnan deponalna azon summa penzt ada ... három darabocska földeket [Jánosfva U; Borb. II]. 1734: kinallyak mind az empor mind a vendetrix hogy ha tettzik az 40 forintokat deponallia [Torda; TjK I. 37]. 1756 Az ezer forintnak addig valo intereset is deponalom [Lörincfva MT; Kp III. 135]. 1764: Nehai Csipkés Ferenczné Asszony tön ilyen Dispositiot ... hogy azon 80 forint summanak hasanfelit ~ 40 forintokat az három Fiak deponálnának (!) az három Leanyok(na)k [Asz; Borb. I]. 1777: eö Ng(na)k a pénzt, melyet kentelenített a' Jozágért adni ... effectüve deponállia eö Ngn(a)k [H; JHb XXXV/58]. 1781 feles Summát költöttének az el osztando portiora advan ... regibb Szülejiktölis el zalogassittatott szanto foldek(ne)k relutiojara feles zalog summat, azokat simül deponaljak, és az után fogjanak az osztáshaz [Asz; Borb. I]. 1817 Miller Mihäy uram Kezességet magára válalván 25 ~ Huszan öt Rfrint vinculum alatt ha el találna szökni az Ifju tartozik a fenn meg irt vinculumat deponálni [Kv; KádCJk 106a]. — L. még GyU 135.

3. elhelyez, leraktároz; a aßeza/depozita; ver-stauen. 1590: Az Was dolgaban ... Eo kgmek egienleö voxal wegheztenek, ... hogy holot Monostor Ne(m) sokadalmas hely, Nem le tetel helie .. ot eo kgme Ne engeggyen sem Wasat deponalnj, sem Georeogeokat Arulnj a' varos Zabadsaga ellen [Kv; TanJk I/1. 127–8]. 1674: Boldisar Deak Uram ... mikor hozotis marhat nem az en hazamhoz hozta hanem az Baczy Janos hazanal deponalta és ö dispensalt belöle [Kv; RDL I. 8]. 1761 ha . Baro Josika Imre Ur a Jozág(na)k Conservatiojára vagy Militia fel állítására vagy a Király Adójáb(an) vagy az Ehségnek el tavoztatásáért vagy egyéb nevezetes történhető dolgokért, Pénzt, Gabonát vagy egyebet expendálna eztis ... tartozzanak ... különösen Deponálni [Branyicska H; JHb XLV].

4. (pert, ügyiratot) bead/terjeszt; a inainta/depune; einreichen, unterbreiten. 1586: Az mikó-

ron ennekem az eo keresetiben az eo Nagsaga tablaian swllios teorweniem leot volna vrunkat eo Nagat megh talaltam volna vy itileteth veottem volna az en keresetemet deponaltam volna, azt is az Jgiarto Gieorgi tanacziabol deponaltam [Kv; TjK IV/1. 619–20]. 1593: 26 die Januari Attam Traužmer Lücachinok hogi Nikola (!) Janos Elen kett Caűsat Deponalt az war Megien [Kv; Szám. XXIII/5]. 1625: Az elseű Causat deponaltak az Ak [UszT 137b]. 1654: az mely pert, es processust Szilagyi Janos vr(am) ... felesége kepeb(en) indított volt abbeli it leueű pert es processust, es abban forgo potentiat deponala, es annihlala [Medgyes NK; Wass]. 1764: Az Nagyiána Ca(us)a jo vigyázat mellet a Tablán maradhat, de az Zalog kínálásból indult Causajinkat jobnak itilnem ottan deponálván a V(á)r(me)gyén inditoni [Borb. II Nic. Kendeffi kezével].

5. kikűszűbűl/rekeszt; a inlűtura; beheben/seitigen. 1643/1722 k. Az Őskolokban a Farsanglűst ... kakas kirűly tetelt az Ekklesia depűnallya (űgy l); ha a Mester Contumaciter meg cselekeszi, Tűsttűtűl privaltassűk [Szu; GűrgJk 1. 342 zsinati vűgzűs].

6. (tűsttet, megbűzatűt) letesz; a demisiona, a renunűta la serviciű; (Amt) nederlegen. 1761 Jol lehet ... az Ő Tordai Reformata edűj rűsz tagjai (űgy l), űngemet ... Plenipotentariusok(na)k Constitűaltanak vala, de űn azon plenipotentianak nem sufficialhatok betegeskedesem s egűb bizonyos Ratioimra nűzűe is, azűt ezenn Irűsom által solemniter azonn Plenipotentiariusűgűt deponűlom [Torda; TjK V. 32].

deponűlandű letűendű, kifizetűndű; de plűtűt/depus; was zu erlegen ist. 1717: ki vűvűn azon ű kűlmenek deponalando pűnbűl annyi summat az mennyi kűr azon Hűz tűlyan talűltatik űs annji hűjjűval tartozam deponalni az pűnűt ű kűl(k)ne)k [Kv; Ks 90].

deponűlűs 1. (pűnzűsszeg)letűtel; depunere (a unei sume); Hinterlegung. 1625: onnet kűlidenek en velem harom embert ... az Mikehaza es Zent Benedek keűzűűt valo Hűd czinalasnak eppitesenek tereh viselesenek deponalűsának okaert [Szent-benedek SzD; SLű V. 15]. 1643: Jonas Deak Ura(m) ... ne(m) Varta az summanak deponalűsara ualo Terminűst [Dűva; JHb 53/p].

2. (űgyirat-)beadűs, betűrűstűs; inaintare, depunere; Unterbreitung. 1586: az en kerestűmeth deponaltam volna, azt is az Jgiarto Gieorgi tanacziabol deponaltam ... Az deponalűs vtűn ennekem feleletet czinalt [Kv; TjK IV/1. 619–20].

deponűlhat 1. dűv lehetűt; a putea depune; ablegen kűnnen. 1670 vard el arra vala resolutiűjűt a' Nemes Tanűcz(na)k az szokűs szerűnt, addegh ne(m) deponalhad juramentűmodat [Kv; TanJk II/1. 730].

2. kifizethűt; a putea plűti/achita; auszahlen kűnnen. 1631: az praefigalt napra, ű kűgnek az summat az el kerűlhetűtle(n) akadűlyok műt

ne(m) deponalhattam [Radnűt KK; Ks O. 37]. 1641 Az mely onűst művel hogi mindűgiarűst nem deponalhatűt, Legenben lűko Mohaj Andras nemes szeműly leűt kezűs erette [SzJk 57]. 1671 Az kűlnek Urok el rabűltatűt, eletek feleűl semmi hűr ninchyen ... Az ollyan fundűsra, ha eppitűni akarna valaki; Az hadnagy hűwteűs Assessorűual mutassa ki Annak az hatarűt ... illyen qualificatiűnal; hogi ha successű temporis, szabadűlűsa teűrtűnnek az hely gazdajának, Istenesen valo aestimatiű szerűnt, az valorat ha akarűja deponalhassa [Dűs; Borb. I ogű-i bizűtsűg jel.].

deponűlt zűlogba tett; amanetat; verpfűndet. 1679 Brassoban deponalt ewűst es egűb Atyanktol marat javaidat nagy sum(m)a pűnűzen valtűta(m) ki [Fog.; Szűd.].

deponűltat letűtetű; a dispűne/lűsa sű fie depus; erlegen lassen. 1638 Műly obligatoriűnak es Compositionalisűnak tenora szerűnt akarűan Boczykai Istűan Ur(am) az megh irt falűűrt ualo summat deponaltatűni, es az falűt recuperűlnűj, noha az el műlt napokba(n) az summaual meűh kűnal-tatta Neműzetűs Kouacűzűci Kata Aszűnt [Tűrs. fej.]. 1669: ű Nga az Contractűs szerűnt deponaltattűja az Dersűi^a jűszűgűert, az hat Ezer forintűt [Műv; Ks T. 30. — *Derűs U]. 1686: az hon az potentia patrűltatűt Karacűnűfalűi^a hatar Keűvestetűű oldala(n) az gűjűpw melűtt czelekedetűt az J falű nem tagadhattűja művel az hayűo pűnűt deponaltattam es leualűk is [Tűrs. — *Karűcűnűfűva U].

deponűltatik 1. letűtűbe helyűztetűk; a se depűne; hinterlegt werden. 1618: Angalűt, es Orsűknak az Aniaj harmadűgiokat, meűj Geűrgű Vraműnal depűnaltatűt volt, ... az gűrűmekeknek kűj adűnűk^a [Kv; RDL I. 104. — *A javűtűs miűtt bizonyűtan olvasat; adűnűk is lehet]. 1741 mentűnk ... Kűblűs Jűnos Uraműhoz, hogi művel az Lűdűk a Segestűjűben deponűltattak azűrt ű kegűjűme avagy adűja elű a Lűdűkat, avagy pedig mongűja meg hol vadűnak [Ne; JHb VIII sub C. Bethlen Mikűlűs lev.].

2. kifizetűtetűk; a se plűti; erlegt werden. 1728 okűvetűlen az egű forint taxa deponűltassűk az Eccl(esi)a szamara [űűtfalva-Zoltűn Hűs; SVJk].

3. letűtetűk, (űllűsűbűl) elmozdűttatik; a fi indűpűrtat (din serviciű); entlassen werden. 1694: A dohűnyűzűs felűl a' meűly delibűratűmot tűűt a' g(ene)ralis Visitatiű a' szűki tűrsasűgb(an) hogi valaki azzal contumacit(er) űl, deponűltassűk confirműllya mind(en) tűrsasűgűnkra nűzűve a' Sz: G(ene)ralis [SzJk 284].

deponűltatűtű őrűzetbe helyűztetűt; depus spre pűstrűre; in Verwűhrűng gegeben. 1831: Hogi ezenn Rűgűstrűm ... Tar Arűn Urűnak kűrűsűre a Nemes Aranyűs szűki Árűvai Szűk Leűvelű Tűrűbűl — az ottan pro Archivű deponűltatűtű eredeti Rűgűstrűmbűl ... frűtűt lűgyűn ki tulajűdan nevűm alű frűsűval ... bizűanyitűm Bűgyűnban^a [Borb. II. — *TűA].

depozíció *dtv is* 1. letétel; depunere; Deposition, Abligung. 1586: mikor Beochiel Andrassal perben volnánk ennekem Igiarto Gieorgi prokatorom vala

Az deponálás vtan ennekem feleletet csinált, mind az két pörre. Az Andras vram keresetiben az vy itélet melleth az en keresetemben az depositio vtan, ezt pedig az két feleleteth egiczer smind czynalta, meli feleletteől en eo neki ket Aranyat Attam [Kv; T Jk IV/1. 619–20]. 1632: Nemetiben lako Kouaczi Istua(n) Jegzette volt el Deveczierben* Molnar Gíorgh leaniat Ersebetet kiuel kezeti fogot volt, De megh unatkozua(n) tölle Jötenek az Eccia eleyben per citationem. Azert teczet az sz. szeknek hagi ha el akaria az Leant hadni az legeni, hat deponallion f. 12 ... Meli penznek depositioiat levallia a sz. szek [Sz Jk 40. — *Kis-v. Nagydevecser (SzD)]. 1676: Ezen dologrolis az juramentu(m) depositioja napról napra haladván(n), és mind kettő, egyik az másik juramentumanak depositiojarol protestalva(n), ez má napigis ne(m) effectualodott [Kv; RDL I. 155a]. 1726: Authoralljak Csulai Pál Vramat ő Kglmet akar mellyik Atyafiank Jozsagat (: ha refractariuskodnak:) foglalni, azt ha nem redimáltaknak intra Octavum a kölczeg(ne)k depositiojaval s ő kglme kezehez való adimistratiojaval annak a ki azt a kölcséget deponalna által adni s el adni [Kv; JHb XLII. 123]. 1730 majd mindenféle Mone-tak(na)k iterata ac reiterata devalvatioi és sok rendbeliek(ne)k depositioi az én G(ene)ralis Perceptorságomban estenek [Kv; Szám. 56/XIX. 27]. 2. kb. felfüggesztés; suspendare; Enthbung. 1694 Valaki a Praedicator Atyafiak között akar füstös akar porral való dohanyzasa felől convinctatit, nem penzel es egyeb mulctaval hane(m) tisztitül való meg fosztatással avagy csak ideig való depositioval büntettetik [Sz Jk 277].

depozitum letét; depozit; Deposit(um), Erlag. 1595: Ez marhakat theorwen zere(n)t hattuk Sombory Sandor vgyminh maior Natu kezelen minth depositumot az leanykanak hazasaganak ideigen [Zsombor K; SL].

depozitumos letétbe helyezett; depus spre pástrare; deponiert, in Depot gegeben. 1767 Kolosvárt a' Depositumos Ládába lattam Arany Gyűrűket [Désfva KK; Ks 21. XVIII. 78].

depozitus. Csak szk-ban: ~ *bojér* (kiváltság-levele hiányában) földesúri szolgálatra vetett fogarasföldi kiváltságos szabados; boier supus serviciulul feudal in Țara Făgărașului; dem Grundherrischen Frohndienst unterworfenen Bojar in Fogarascher Land. 1640: Ztolka Ztreza. Depositus Boer* nem adat megh eddigh adatt (!). Serban Popa^b ... le tott sz(ab)ados féle. Alde Popa Le tott szabados fele [Beszimbak F; UC 14/48. — *A jb-ok táblázatában az alábbiak társaságában. ^bE név elé odajegyezve: depositus]. — L. még *bojér* 2. Szk al.

deprehendál 1. elfog; a prinde/arresta; festnehmen. 1690: Joannes Georgius de Beymansfelt

suae Caesariae Majestatis officialis es ... az Miltoságos Badensis Fejedelemtől el bocsáttatván az országba(n) Szelyel kborlo, es pusztitto Kuruczoknak fel keresésére, es meg fogására, azok közül deprahendalt eo Kglme ittis szekünkbe bizonyos szamu Kuruczokat [Szárhegy Cs; LLt]. 1718: Fő kapitány Ur(am), az eo H(e)r(cegsé)ge Mondrai Tölgyes erdeit Vágatni kezdette néke(m) hiremre esvén ki küldötte(m) az kolcsárt, maga(m) szolgámat, Darabantomat, Branisteremet Ló hátan, kikis a Fő kapitány ura(m) meg mondott szánnjait in factó deprahendálták, Haza Törvényei szerént bé akarván hajtani mint Potentiariusokat [Fog.; K JMiss. Rétyi Péter lev.].

2. felfed; a dezválni; enthüllen. 1765: a Confrontatiokor nemély falus Feleink holmi aprosag facultassokot celálván, azt észre vette ... Regius Perceptor Uram, s minden Contributio alá való Facultassainkat egybe gyűjtette, s deprehen-dáltais celatiokat [Ompoica AF; Eszt-Mk Vall. 14–9].

deprehendálhat elfoghat; a putea fi prins/arrestat; festnehmen können. 1735 Ha törtenyik hogj valamely Malefactor, ezen reszre valo Jobbá-gjok és Sellérek közül, az idevalo Tisztek elebb deprehendálhatnák, mint a Varmegje Tisztei annak Causaja ... Dominale forumon agitáltatik [Mező-sztjakab TA; JHb X/9. 22–3].

deprehendált befogott; prins, capturat; eingefangen. 1765 négy kosár deprehendált meheket elpörsöltetvén azoknak mézeket el vitte eo kegyelme [Ompoica AF; Eszt-Mk Vall. 15].

deprehendáltatlik 1. elfogattatik; a fi prins; festgenommen werden. 1695: Bánfi Mihály Uram-(na)k egy idegen arva Inaskából álló (igy l) Szakács Inassa Tekei Tivadar több lator Complices társaival együtt az eo kglmek Sz: Királyi pinczejét egy néhány izbe(n) fel vervén, nem kevés karokat tött, melly tolvajságok idővel világosságra jöven, deprehendáltatott es mint ollya(n) malefactor Complicessével együtt az Enyedi tömlőczbe(n) tartatott [Marossztkirály AF; Wass]. 1714: parancsollyuk, Senkiis elebbi lako helyet, deserálni es masuva transfugialni Ne mérészellyen ..., mert különben ha megis Engedetlenségre vetvén, valaki futasban es költőzesben deprahendaltatik, nem csak nálla találtatott minden javait amittallja immediate, hanem maga Személyébennis kemeny animadversiot fog Szenvedni, mint a Publica tranquillitas(na)k turbatora, s haborittoja [Nsz; Wass gub.]. 1762 hitetlenül Férjét Babur Panda el hadta és Vésza Siliphez adván magát el szököt ... ha hol deprehendaltatnanak intercipiáltassanak [Torda; T Jk V. 133].

2. megfogatik, rajtakapatik; a fi surprins; ertappt werden. 1793 Mierthogi az bizonsagokbol az teorueni semmi bizonios dolgot nem tapazhat (!) megh, hagi az kouach legininek Jstuan kouach-neual valami nylyan való vetke paraznasaga leot volna vagi valami bizonios p(rae)sumptiok által

abban az vetekben deprehendaltatot volna, ez okon torturara az teorueni nem bochattia [Kv; Tjk V/1. 380]. 1677: Erdejét, fűvét, cserjét, tövissét nem engedik, adgyák semmi időben, semmi nemű szín és praetextus alatt ne usálhassák, ki ellen (így l)* ha depraehendaltatnak, ot találando emberei, személyi fl. 4gyven 4ven változzék és marhájok ide vesszen [Csanád AF; JHb XXVI/42. — *Értsd: az előbb fogadottaknak ellenére]. 1702: Mellyhez képest szükségesnek itiltük publicálni, hogj senkiis a penzt mérni fontolni vagj mérve s fontolva venni s adni ne mérészellye: annál inkább azzal ne kereskedgjk, vagj az Orszagbol ki ne vigje. Valaki penig deprehendaltatik a pénz meressen s fontolasson, vagj a penznek merve s fontolva valo elvételen és adassán, annak minden penze 's marhaja confiscaltassek [UszLt IX. 77. 52 gub.]. 1710: akár Németh, akár Rátz Kattonák Passus nélkül jární s valamely helyre be menni s ott bé szállani, s alkalmatlankodni, praedálni, vagj fosztogatni deprehendaltatik, mindgjárt arrestáltassék [Nsz; KvLt I. 198 gub.]. 1731: Nemes Jutka is a Tanács ház előtt igen keményen meg veretik, és mind ketten ez Városrol relegaltatnak; ha penig többbe még is fertelmeskedésb(en) deprehendaltatnak, hoher keze által büntettetnek meg [Kv; Tjk XV/9. 10]. 1735 senkiis az Falusiak között semminemű Bor, égethor, ser, vagj Méser és Pálinka kortsomát akarni szín és praetextus alattis, titkon vagj nyilván Czégér alatt vagj Czégér nélküls tartani ne' mérészellyen, és ha kik affélékben deprehendaltatnak a' N(eme)s Var(me)gye Tisztvei által az Artikulus szerént poenaztatván refraenaltassanak [Mezőcsán TA; Born. X. 7]. 1737 két szombaton elsőben ötven palczával, másodikon 33-mal meg paltzáztassék a Piaczon ... hogyha pedig vel in minimo depraehendaltatik ennek utánna az érdemlett büntetést sine remissione el nem kerülí [Torda; Tjk I. 134]. 1745 Bardas Marutza és Dimien Marutza actu gonosz feslett erkölcsök(ne)k követésében nem deprehendáltattak [Kv; Tjk XVI/5. 46]. 1751 akár hol is azon Dominiumban Paraszt ember vadászatba deprehendaltatik, azonnal fegyvere el szedetessék [Nsz; Ks 79. XXVI. 1 1/4 gub.]. 1759: Szikra Juczi sánta személy ... ismét recenter Fajtalanságban deprehendaltatván hogy ujra az Hohér által in loco supplicii még ma minden irgalom nélkül keményen meg csapattatván, az Városrol késértessék ki [Kv; Tjk XVI/8. 362]. 1761 Az Város tilalmas erdején Ifj. Viski Mihály Vramnak hat ökre, szekere ... midőn kertelni valo vesszszóvel jól meg terhelte volna szekeret deprehendaltatván, haza jötekben intercipialtatott, és ezen Nmes Város közonséges házához bé hozattatott [Torda; Tjk V. 38]. 1780 Rekityán Dráguj és Drágouj Rosi nevezetes Lopásokban is deprehendáltattak [Fintoág K; Ks 113 Vegyes ir.].

deprekál 1. (meg)kér; a ruga; ersuchen. 1749: mostis alazatosan depraecalom az Mgs Urat, ha

lehetcseges had muljek el ez a hivatal en töllem [Noszoly SzD; Ks 83 Domokos Ferenc lev.].

2. megkövet, bocsánatot kér; a cere scuze/iertare; jm Abbitte leisten. 1736: Constal villagoson az Szk előtt az detentus Kibedi Györgynek az A ő kgime tisztessége s betsülete ellen közönségesen sokak hallottara lett szavai (így l) most defacto az Piaczon meg veretessenek, s az A ő kglmetis deprecallya tettzett a törvénynek [Torda; Tjk I. 99]. 1746: az I. admonealtatik, hogy az édes Annját deprecavaln, az Annjával meg békellyék, és mint Léány egész engedelmességet exhibeállyon [Torda; Tjk III. 36].

3. kéréssel magáról elhárít; a se eschiva; von sich abwehren. 1765 Mostani Feő Biró Kornis Gábor Uram engemet Bessenyei Istvánt ... Sárdi Daniel urammal együtt denominált vala a kérdésben forgó Investigatoria ... melly szerint haladék, és minden excusatio nélkül szályunk ki az Investigatoria, de Sárdi Dániel uram akkori egészségtelensége miatt ugyan csak deprecálta Fő Biro Uram előtt [M.borosbocsárd AF; Eszt-Mk Vall. 240].

deprimál alacsonyít, leszállít; a cobori, a lása in jos; niederstellen, herabsetzen. 1747 A' Polyaniktól építettett káros gátnak turbálására .. exmittáltatnak . * Assessor Atyankfiak..., a' Varga Piaczi kapitányok Tizedesekkel, s minél több Quadraginta Invasusokkal edgjütt, kikis annyéra deprimállyak azon gátot, hogy az ottani restagnáló káros tó onnan tollaltassék [Torda; Tjk III. 161 — *Köv. a nevek fels.].

depuráló kifizetés, (adósság-)elrendezés; achitare, platá; Begleichung. 1782: Azonn Adósságot ... szedjék fel és fordítsák a' Pokafalvi Jósággon fekvő Adósságnak depuratójára [Kv; JHb V/7]. 1789: a Faluban olyan Malmok lévén mely több Gazdák által biratik, azon czimbora malmoknak a hasznait ezen Debitumnak depuratójára fordítyák [Lövete U; UszLt XIII. 97]. 1792: Szegény Városunk ... most actu is feles Passivum Debitummal már Sok esztendőktől fogva terheltek, melylyek(ne)k depuratiojokra vagy igen kevés, vagy majd semmi fundust nem talál [Zilah; Borb. II]. 1794: az 7 ökörből edgj meg döglött, kettőt pedig az adósságnak depuratójára adott el [Asz; Borb. I]. 1831: A. Járai Nyégotzás Örmény Ifj Dávid Antalnak a' Tkts Tiszttséghez bé nyújtott azon instantiájára (: mellyben adósságai(na)k depuratójára nézve Co(mmi)ssiot kér rendeltetni ...) ... ezekben tészem meg magam feleletetem (!) [A.jára TA; TLt Közig. ir. 403 Csiktapolcai Lázár Antal szb kezével].

depurál kifizet, (adósságot) elrendez; a achita/plāti; ausgleichen. 1766: a mint értettem ezt az bé adott 1000 forint Interest in defalcationem Summae capitalis akarnák adsummálni, non eset enim aequitati consonum valamit in defalcationem capitalis Subsummalni mind addig míg az Interest egészszen nem depurálna a Debitor [Berve AF; CartTr II, 833 gr. Gyulai Ferenc aláírásával].

1782 : azon pedig semmiképpen meg se ijedgyék Excellenciád hogy elsőben nem depurálja Both az Adosságát [JHbCs Árkosi Ferenc Csáki Katalinhoz]. 1783 : Kriza Ferentz maga önként kerte Földes Uratol maga Lako helyit, ajánlván önként, hogj a rajta lévő Adosságot depurálja [Torockó; Thor. XX/5. 50]. 1789 Vagyon Passivum Debituma a Városnak 40. Forint . . . de ennek le fizetésére lévén fundussa a Városnak, hogy haladék nélkül depurálja [Szu; UszLt XIII. 97]. 1791 : Meltságos Grofné Korda Susánna Aszszony eő Natsága Sz: Csehi udvaráb(an) feles Asztalasi munkát dolgozván adott volt egy Comissiot 20 ~ husz M forintokrol . . . hogy a Restantiából Dioszegi István Ur(am) mint Kortso-márossa eő Natságának depuralya [Szilágycseh; IB]. 1832 A Néhai édes Atyánk ados lévén Néhai Kállai Jánosnak 56 R fortokkal, ezen Summát magam depuráltam Regiüsságom által [M.köblös SzD; RLt]. 1840 Bosla Ferentz Uram a költsönvő Fülep András egyezésinél fogva nem kívánt Interest pénzéért, hanem megnyugodott rajta, hogy a haszonba kibérlett Joszág jövedelmének illő része depurálja mind a tartozást [A.-sztmihályfa TA; Bosla. Kövendi Kováts János, a szék bírāja kezével].

depurálhat kifizethet; a putea plăti/achita; ausgleichen können. 1814 mikorrá küldhetnének bé az Urak utánn hogy lehetnének edgy keveset edgyüt is: és Lumbuáznánk (!), hogy az Interest azzal depurálhatnok [Borsa K; Bodor Pál ir. Bánffy Ferenc lev.].

depuralódik lefizetődik; a se achita; bezahlt werden. 1792 azon el zálogosított Joszágot Bihari Sándor Özsem . . . Árendában bírja, és bírhasa mint (!) addig, valaméddig a Zálog Sum(m)a egészszen depuralodik [Kv; RLt].

depuralódhatik lefizetődhetik; a se putea plăti; bezahlt werden können. 1829 : A 36000 f már le fizettetett, hogy a' még hátra lévő 14 ezer f. Capitalis interessével együtt, keves Esztendők alatt depuralodhassék méltóztassanak ki potolni [Kv; BLt 12].

deputáció 1. számvetés, elszámolás; socotealá; Verrechnung. 1628 : Ez Inuentarium tartasa szent egy summaban computalua(n) mindeneket az mik az Anianak harmadgyara mint egy kész penzül jutottak az deputatiok szent teszen f. 443/44 1/2 [Kv; RDL I. 123]. 1660 : kérette volna Faragó Istvántól az deputatio szerint bizonyos beczületes személyek által azon posztó arrát . . . de amaz illyen feleletet teőt volna . . . a posztó arrát a' deputatio szerint meg adgja czak legjen várakozásban [Kv; RDL I. 144. fej.].

2. bizottság; comitet; Ausschuß. 1690 : gyakran kell az sok dolog miatt gyűlesekert és Deputatiokat gyűjtenünk [Ebesfa; Törzs fej.].

3. rendelkezés, meghagyás; dispositie; Anordnung. 1614/1616 : minthogy önekj mindenkor

dependentiaia az Kamora Ispanok után; az szantartoktól volt ő arra nem vigyazot, azfele deputatiokat, mire nevezett attak s mire nem [Torda; RDL I. 41].

deputáció-levél ? adománylevél; act/scrisoare de donatie; Donationsbrief. 1596 Hatták ew kegmek Zamweweo Vraim az also Ispotaly mester kezenel 2000. sot melliet az zegenieknek deponalt Colosrol az Deputatio leuellel egietemben [Kv; Szám. 6/XIX. 26].

deputáció-pénz ' ? 1598 Zegedy Gaspar wram Ment az Notarius wrammal az f 1000 d — deputatio pinzyrt az Melliet az Commissariüssok deputaltak wala az keolczon walo pinsz Adassra keoltottenek w kegelmek deesre f 1 d 50 [Kv; Szám. 7/XVIII. 55].

deputáció-só ? kb. só-juttatás/járandóság; retributie in sare; Salzbezüge. 1614/1616 : missilis nélkül semmi deputatio soot, nem merttem adnj, sem nem attam, sőt azoknek missilisre meg attam, Quietantiat rolla nem veven az kinek attam az Missilist sem acceptaltak rolla suspiciensnek és difficultasra irtak [Kv; RDL I. 100 „Petrus Literati Szöllőssi civis et centum pater” kezével].

deputál 1. (vmilyen célra) rendel; a destina (pentru un scop); (jm etwas) zuweisen, bestimmen. 1576 : Deputaltuk ez eztendő az paniti Dezmát Bathory Janosnak, Haggyuk azért hogy haggyad Bekeuel be takartatny [Gyf; Wass. fej.]. 1584 Annak a husonketteödfel forintnak tizen Niolczat az swteo haznak epwletire deputaltak [Kv; TanJk V/3 286a]. 1586 Az egyház fiak Honorariúmokra deputaltanak f: 26 [Kv; Szám. 3/XXIX. 17 Gr. Diósy not. kezével]. 1587 : az Beteges lowas leginnek Gergeoljnek depwtaltak eo kegmek fizetést f. 4 [Kv; i.h. 3/XXX. 5]. 1595 : Gyapiw az mi volt az haz zwksgere Saaknak (!) díznopasztornak chyondoraiara halisnaiara es az mire zwksig, depútaltuk [Kv; i.h. 6/XV. 77] Kakas Istwannal vagyon ezer forint Adossagh az Testamentum tartasa zarent deputaltuk vgyan Susanna leanjzo zamara [Zsombor K; SL]. 1596 Viczey Anna azzony az gyermek hazat, es kewlseo eőreőksegit birya, Azert az gyermek etelere semmit nem deputaltunk [Kv; RDL I. 65]. 1598 : Attyay Jndulatbol ennek vtanna valo eztendeokban Annuatim az biraknak, es Tanachbely polgar vrainnak in subsidium deputaltanak varosul harom zaz forintott [Kv; TanJk I/1. 326]. 1610 : Ezbeöl az Tizen egj zaz Eötue(n) eött f(or)intbol es niolczua(n) penzbeöl deputaltak eő klmek az Borbaranak az kj hazatasitasara auagj menie kezeőre (!) . . . f 55 d [Kv; RDL I. 6]. 1615/1616 : Juhos Janos Uram jelente ő klgme, hogy az Colossi praedicator ő klgme törőnyel keresne, negy Esztendőtől fogvan valo Sovarol, kit mint ha az meg holt nyanalysul el veszet Fejedelem* deputalt volna [Gyf; EMLt. — *Ti. Báthory Gábor]. 1629 : Vas mihaljnak Deputalt Nagifalui Varga mihalj

bor arat facit f. 32/19 [UtI]. 1681: Kapniki Bányánk Puska por dolgabol megh fogatkozván; Keglméd által deputáltunk adatni Szaz font aggyu (!) Port [Szád. Bornemisza Anna fej. assz. Boer Zsigmond fogarasi vicekapitányhoz]. 1731 Ngod Levelét szállása iránt vöttük al(ázato)ssan ... deputáltunk Közép uczáb(an) két házat [Kv; Ap. 1 a kv-i városi tanács Apor Péterhez].

2. kijelöl/rendel; a delega; bestimmen, bestellen. 1722: Ha kiket Curatornak és választott embereknek az Megye illendőket deputal, sub poena flor. 12. tartozzanak fel venni [Hagymásbodon MT; a hagymásbodoni ekl. könyve. Konziszt. hat.].

3. juttat; a da; zukommen lassen. 1585: mindeneket igazán kette ozzanak p(al) es balas keozeott harom darab feoldet azok keozwl kj weüen mely feoldet az ketteyt az marhanak kezdteok el oztasakor gyeorgfj balasnenak deputaltanak wolt [UstT]. 1607 az Egj parta eoüeczket Nekj zolgalattiaba(n) depütaltak [Mv; MvLt 290. 9a]. 1629: Filtstich Leorincz az magyaruczaj hazat . atta chyereb(en) Senczel Imrehnek az süteo-hazert ... miuel penigh az Beszterczei Janos haza teobbet er az süteo haznal, Senczel Imre deputalt az eo haz rezebeol melj Zeller Marton hazaban vagyon pénzül eot szaz forintot [Kv; Tjk VII/3. 148]. 1650 Szölösj Gabor Vra(m), Vrunck Eö Naga ben letekor Gazda leuen, Epítette, es Vasarlottis, Mellyert deputaltanak Eö kigmek nekie f 3 [Kv; Szám. 26/VI. 438].

4. átad/szolgált; a preda; übergeben. 1586: az mely Ados Lewel keöz volt vg mint szaz tiz forinthrul azt en az Ados lewelet Deputaltam elek Janosnak [Kv; Tjk IV/9. 584c]. 1639: az temetesre ualo keolcsigre ... deputaltunk Lakatos Peterne kezeben Egy Ezüst partha Eöuet [Kv; RDL I. 116]. 1662: Fodor Gergelinek kilencz forint adossaghra deputaltunk ket fel fvggeszteo üsteöt edgik oregh, masik kiszeb [Kv; i.h. 147].

5. fordít vmire; a folosi/intrebuința; anwenden. 1653/1655 solicitáltam ő kglmet, hogy az aranyon-at adná ki, mert Creditorimnak contentálására kellett deputálnom, de eo kglme ugyan nem akarja ki adni [Kv; CartTr II, 874].

6. vhoza számlál; a socoti undeva; (zu etwas) rechnen. 1634: tiz esztendeo alatt az mit Seoreoly Mihály keolteot az leanyara aztis ide deputaltak mely teszen igaza(n) Zamuetes szarent f 97./79 [Kv; RDL I. 105].

7. beszámít, számadásba felvesz; a trece in socoteală, a socoti; anrechnen. 1774: az antecessoromat ... Titt. Praefectus Vram Tavally ... Ratiotináltatta .. Censurásztatta két Esztendő béli Ratiójit, liquidáltatatt voltis, mellyből deputált 100 flor: az többiért pediglen Szováti Nagy Antal Ur(am) Szolga Biro kezességét válott magára [Mocs K; KS Conscrip. 192–3].

deputálendő kiküldendő/rendelendő; care urmează să fie delegat; einer der zu delegieren/zu bestellen ist. 1655: el osztatván arra deputálendő jo lelki ismeretű böcsületes emberek által in duas

rectas et Coequales partes ... melly ekképen való osztás ... effectualtassék hová hamarébb [Brassó; BLt 3].

deputált 1. rendelt; destinat; bestimmt. 1595: Sombory Susanna azzonnak menjegzeiére deputalt marhak az Testament(um) contine(ntiaia) zere(n)t [Zsombor K; SL reg.].

2. kijelölt/rendelt; delegat; delegiert, bestellt. 1752: az Mező Csáni, es Praedium Boldutz határit némelly Possessor Vrak ő Nagak és ő keglymek tsak puré edgymás között deputalt Commissariusok nélkül fel osztották [Born. X. 19].

3. vmire szolgáló; care se folosește; (einem Zwecke) dienend. 1680: vagyon azon Tornaczoknak végéhez ragasztva köteses oszlopokra az Rationisták lakására olyyankor deputált egy deszkás rekesz, mikor ő Ngok it szoktanak lenni [A.porumbák F; Ált Inv. 16].

deputáltatik 1. átháríttatik/íratik; a se transcrie/trece; auf jn übertragen werden. 1660: Czepreghi Mihály hívünk jelenti hogy szegény Fejedelem vásároltatván általla hét singh Angliai posztót tizen három forinton singét, melynek árra arról való bizonyos testimoniális által deputaltatot völt Colos monostori Harminczadosra s Perceptorra Farago Istvánra hogy megh fizessen [Kv; RDL I. 144 fej.].

2. rendeltetik; a fi delegat; angeordnet werden. 1761 a Magis(tratus)tol bizonyos emberek deputaltottak volna, hogy az károsokkal edgyütt meg hánnának mindeneket és meg keresnének az I. házánál [Torda; Tjk V. 47].

deputáltatott kiküldött/rendelt; delegat; delegiert, bestellt. 1702: Zalani Samúel és Pávai Istvá(n) mind ketten nemes Thorda Varmegye(ne)k hűtös szolgabíraj ... midőn volnánk ... Toroczko várossába(n) ket Meltosagos Fő Ispa(n) Urak eö Ngok poroncsolattjabol, és az Meltosagos Regiu(m) Guberniumtol deputaltatott Meltosagos Tabla Fiaj eö kglmek meg edgyezesekből az végre, hogy az kik az mostani Toroczukai Tumultusnak főb főb okai és inditaji voltanak azok(na)k meg fogattatások felől parancsolna [Thor. XIX/2].

deputátum járandóság; retributie; Bezüge, Deputat. 1762 Krajnik Uram . maga deputatumb(an) Nyoltz kőből buzát Roskányban vitetett [Lászó H; Ks 113 Vegyes ir.] | Krajnik Kába Lászó Vram ... deputatumban hogy Szénát vitetett [Roskány H; i.h.]. 1767 Krajnik Uram ... az Fűrész és Papiros malmokban lévő premondasok számára Nyoltz kőből kukurizát, ugy maga deputatumb(an) Nyoltz kőből buzát Roskányban vitetett [Lászó H; i.h.]. 1819 A Gabonák Ki adása ... Uradalmi Tisztek Deputatumbába 336 véka Tiszta buza [Déva; Ks 104].

deputátus 1. (ki)küldött, megbízott; deputat, delegat; der Delegierte/Abgeordnete. 1701 a' praefigált és de' nominált Terminus alatt ugj

compareállyon, hogj ha suo tempore nem compareál a' series meg nem bomlik, hanem az olyan suo tempore' nem compareáló Deputatusnak dolga leg utolszor vétetődik elé [UszLt IX. 27. 29]. 1727 Deputátusok lehetnek az Levelek hányászara (!) s productiora^b [H; JHb XLII. — *Olv. hányására. ^bKöv. a deputátusok névszerinti fels.]. 1731 : pro 7 ma futura Septembris edgyben gyűlni, és a Fő Tiszteket s helységek Deputatussit is convocálni szükségesnek ítéltük [Kv; Ap. 1 a gub. Apor Péterhez]. 1737 : egyb(e) is gyűltek azon b(ecsűl)l(e)t(e)s Deputatusak, de mint hogy semmi documentumokkal ratioját nem fulcialhatta, az egész ratiót difficultásb(an) ki adták néki [Vh; Ks 83]. 1742 : (A) Vár(me)gye Deputatussai ezen Instantiában inderalt quaerelákkott. Szebenben az Feo posta Mester vr(am) előtt detegallyak [K; Somb. I]. 1752 : A Posta Házakat Visitalo Deputatusokra, en is anyit költettem, mint a menyit fel töttem ratiomb(an) is [Kv; Szám. 69/XXVII. 9]. 1777 : Azt tudom hogy a Nemes Torda Vármegyei (!) Deputatussai itten voltak, de én akkor az iránt Semmit Sem értettem hogy azon utrizált Ház kijé legyen [Pagocsa MT; BK].

2. követ; trimis/deputat (la dietä); der Abgesandte. 1746 : Az Dietalis actakrol tudom az Nemes szek Deputatussai tudositottak Mlgos Battyám Vr(ama)t; en azal incom(o)dalni ne(m) kívánok [Nsz; Ap. 1 gr. Mikes István kezével]. 1749 olyan velekedes is van, hogy az Diaeta addig duralna, míg az Deputatusok Becset meg járnak [Kilyén Hsz; Ap. 1 Székely Elek kezével]. 1792 : Néhai Fejedelminktől Privilegiáltott Városunk különös Regalis mellett Deputatussaink által kellett meg jelennünk a Nms Ország Gyűlésén [Zilah; Borb. II]. 1809 : Instalunk alázatosan Méltóságos Groff Fő Király Bíró Ur Nattságadnak, és Tekéntetes Marchális Széknek Méltóztassanak fel adat ügyünket, s állapotunkat a Marchalis Protocolumban inferlatni, a ki rendelt Deputatus Uraknak á következendő Dietára valo elvitel véget által adni [Asz; i.h.].

deputátusi követi; in calitate de deputat/trimis (la dietä); in Qualität eines Delegierten. 1792 : a Hunyad vármegyei Limitaneus atyafiakot a Fő Hadi Tanács egy különös parantsolattal fel lázasztatta nagyon, mert akiket deputátusi nevezet alatt a katonás helységek most esztendeje a dietára küldtettenek... azokat Corifeusok(na)k lenni ítélte... és a Rákosdít elis fogták s most Orláton vagyon fogságban [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

dér 1. hóharmat; brumä; Reif. 1679 nem tudom) édes Ura(m) ha oda la (!) volté olyan nagy Dér de itt valob(an) nagy volt a' kerti vette-minynek igen artot de az szölnek (!) semmit sem [Ajton K; EMLt]. 1730 Az Mult vosarnapra viradólag olyan der löt hog az szölöt megfogolyta (!) hogy tova valo irisit nem varhatni [Kisselyk NK; TKI]. 1733 : az szölö elsob(en) igen szip volt de az dér igen meg vesztegette vikonyon maradot [Noszoly SzD; Ap. 4 Hatházi Kristóf Apor Péter-

néhez]. 1788 : A mi helységünkben Isten jövöltábol a gabonák szépek Tamáspatakan, Ludesden s körübé (!) azon vidékb(en) igen keveset ártott a dér [Bencenc H; BK]. 1793 : a' Szölőnek Savanyuságát ki vévén az déer Szörnnyü édes az Mustya Kivált a Dobobelinek mert azt érte kétszer az déer [Mocsolya Sz; JF 36 LevK 255—6]. 1794 : A Márhak ... a Mezöre járnak ... mikor derek vagynak tsak dél felé hajtyák ki minthogy addig nem ehetik (így !) [Szilágycseh; IB]. 1847 : Cikmántoron kevesebbet javult dér óta a szőlő. Itt savanyu sorvadtságba ment át a szőlő egyreszeis mivel ugy látszik éretlenebb állapotban találta a dér [KCsl 13 Kemény Dénes kezével].

2. kb. fagy; ger; Frost. 1755 : az Malmok mindenütt meg állattok az nagj szárazság mián és kemény Dér mián olljan keménj Zuzmarás Derek járnak régtől fogva hogj az föld is az hideg-ség mián nagjakat hasadat [Szentmargita SzD; Ks 18. CII]. 1756 : az ezeka Iszonyu nagy hideg s' Dér lévén ... igen meg fázodván bé mentem az házban melegedni [Remete Szt; TKI]. 1818/1820 Felleg szakadás, Jég verés és hóharmat, vagy igen kemény száraz dér [Kv; Pk 4]. 1847 Az idő 4-én is 5-én is tiszta szép; de éjjel kemény derek vannak; 5-én az eddigiek közt legerősebb dér volt [KCsl Kemény Dénes kezével].

derec 1. korpás liszt; fäinä necernutä/integralä; Grobmehl. 1673 : Fejer varra szállitottanak Fagarsbul Derczet két koblöt [Fog; Törzs.] 1 sák Dercze [Gyf; Uti]. 1833 : meg valyuk Szegények vagyunk, a' kéntelenség viszen rá, erre a' mesterségre, hogy ha tsak egy kis dertéz fordithassunk Házunk élelmére az Isten tudgya mitsoda nyomorusággal tudgyuk ki tsinálni a' buza arrát, 's a' körüllette valo költségeket, hogy nekünkis ha tsak a' kis derteze megmaradgyan hurtzolasunkra, de sokszor még a' korpájais alig marad [Torda; TLt Praes. ir. 1534].

2. korpá; täríte; Kleie. 1589 Maradot Litz dercezieuel, korpaiaual mely hazamnal uagion [Kv; Szám. 4/X. 87]. 1597 : Az eleby fel irt feyr lisztbwl czák az dercezie Maradot az langiat ki wodtek az el keolt [Kv; Szám. 7/XIV. 65]. 1603 : Takachj Janos ... vallia : minden heten hozot a' molnar ketczer lizet haza swteot az felesége inkab minden heten ketczer, annakis chak a' langat veotte ky az Dercezieit penigh itben attak el [Kv; Tjk VI/1. 640]. 1789 : az meg örölt Gabonának elejét kiszitálván abbol kenyeret szoktak sütni, az utólyát pedig vagis a Derczét pálinkának ki főzik [Telekfva és kör. U; UszLt XIII. 97].

dereckenyer 1. korpás búzalisztból sült kenyér; piine dín fäinä necernutä; Kleienbrot. 1588 Somborinak Thanachy Akaratyabol Ebedre feyer kenyeret f. — d. 14. Dercze kenyeret f. — d. 14 [Kv; Szám. 4/III. 14—15]. 1591 : Vachyara az olaznak ... Cipott kwltm f — d 6 ... Dercze kynyeret veottem f — d 12 [Kv; i.h. X/5. 54]. 1595 vittem 1. Dercze Kenyeret, az Zekeres Legenyeknek, Darabantoknak, és Zakacznak és

Loas Legenyeknek p(er) d 17: 1. feier kenyeret p(er) de 8 [Kv; i.h. 5/XXVII. 6. 141]. 1596: Az zúrtre vettünk egi eoreog vam kenyeret p(er) f — d 20 ... Item egi eoreog derche kenyeret vettünk ... d 25 [Kv; i.h. 7/II. 42]. 1625: Biro Vramektol eö kglmekteöl Fejervarrol lewel erkeze(n), kwldeöttem Elest ... Fejer kenjerett nro: 4 ... Dercze kenierett nro 2 d 50 [Kv; i.h. 16/XXXIV. 246].

2. korpakenyér; pline de tárife; Schrotbrot. 1597: Az zelinekeknek etel felet Egi Dertze kenieret f — d 4 [Kv; i.h. 7/XII. 119].

dereszitáló szita sitá de cernut tárife; Dunstsieb. 1600: Az o varbeli sivteö hazhoz veot az Gazda azzonj zytat es tekeneöt, egy gyakor zytat d. 49. Mas zytatis Dercze zytalat veottem d. 23 Ritka zitat d. 10 [Kv; Szám. 9/XIII. 13].

dérdúrral 1. nagy húhóval, hangoskodva; cu mare tapaj, cu mare gälägie; mit großem Trara/Gepolter. 1579 az chükat (l) peter wyza Ioüe ö Nagtok feyervarol ... Mykor vyza Ioüe ha anakeloté (l) der dürral löt volt most Inkab vyza Ioüeben meg Inkab es Jelente hog ö fő Capitan volna es ö lenne ezer loagoknak elo Jaro [Kv; Szám. 1/XVIII. 12].

2. zsörtölödve, zsembelödve; cu cirtire, morocános; greinend, keifend. 1758 Udvar Istvánné ... a' betsület(ne)k reguláján kívül nem tselekszik, nemis volt szokása hog emberséges emberek(ne)k (: kortsomárosnéja lévén a' Mlgs Groff Földes Urának ö nágának:) mord kedvel, dérdúrral szöillyon, és beszélljen [Betlensztmiklós KK; BK].

derék I. *fn* 1. (emberi) törzs; mijloc, talie; Oberleib, Rumpf. 1582 Hegedws Mihalne Ennekem penig azt igere hogj tiz forintot es darakan walo parta Bowet, es egy Geongiös fedelet ad [Kv; Tjk IV/1. 59]. 1585: En Mezaros Myklosne orsolya azon Ember Emlekezem hogy Ennalma hagyott wolt az vytezeleö Tarchay Georgy Twdnj Illyk 5 panchel vyatt, drekra vallo panchelt [Kv; i.h. 526a]. 1598: Kwn Iacob varos zolgaia .. wallia ... lata(m) hogi kewleomben megh ne(m) menekedhetem teolle vgi hagyta(m) melibe az szekerczeuel eo esmet engemet arczül hagita velle, en derekon ragadam mind zabliastol s az feoldheoz ewte(m) [Kv Tjk V/1. 149]. 1602 Chiszar Andrasne Durko azzonj .. vallia mondia vala hog az zegenj Istvan Istwan (igy l) pénzert ebbe teze(m) s az darakamra keote(m) [Kv; Tjk VI/1. 633]. 1634: Erszenyes Pal darako(n) fog(a) ezt az Zigiarto Mihalynt, és ki teue az ayto(n) az utziara [Mv; MvLt 290. 10b]. 1705: Idgy Aszszony embernek derekara valo ezüst Diobeles aranyos läncz [Cege SzD; Wass. Vas Dánielné llt. Rettégi György kezével]. 1724: Nézze meg tsak Kglđ ha teli van a két óidala, bizony meg esmeri kglđ, Mi tagadás Aszszonyom benne, mert fara dereka mind egy | panaszkodott volna az Ifjú Asz(o)nj hog a dereka faj [Szent-

király MT; BK]. 1759: szállitosszon el ... Egy tzifra köves ezüstözött pléh Pantzélť derékra valot [Sárd AF; TSb 51].

2. (leölt, aprólkok nélküli állati) törzs; pasăre de curte tăiată fără cap, aripi, picioare și măruntaie; Rumpfteil (des geschlachteten Tieres ohne die Kleinteile). 1582: Jeowe Ide Pistaki Lukach ... Vachorara esmett kwitem eg lúd Derekatt p(ro) d. 10. [Kv; Szám. 2/VIII. 47]. 1590 k.: Egy yo tyukot adgyanak per d 5 ... Egy io lúdat d. 10 hitwanbat d. 8 ... Mellyezetet lúdnak derekat d 8 Aprolekyat d 3 [Kv; Vegyes ir. III. 13].

3. kb. test; trup; Körper. XVII. sz. e. f.: Ettzer ha oly helyen kaphattuk ki tolljuk a lekty az derekabol [Szentegyházasoláhfalu U; OfLev.].

4. vminek a középső része, közepe; (partea de) mijloc; mittlerer Teil, Mitte. 1637/1639: Egj vduarj pohar belöl mereo aranyas, az laba le teorót az derekatol | Egj hegjes teor Súrún tekert az dereka, az maroklattja tanjeros [Kv; RDL I. 111]. 1708: Nééb Marto(n) Ur(am) ... helyeböl amovealtatva(n), nem derekb(an), hane(m) egj hiján leg utolsó leszen* [Kv; AsztCjk 67. — *Ti. a mesterek sorában]. 1747: A' Bodon felöl tölt újj írotvány földek(ne)k a' derekán [Ákosfva MT; EHA]. 1775 Az Határ ágáb(an) egy nagy Erdő Derékáb(an) egy ros heverő vizes hely [Muzsna U; EHA]. 1801: ezen helyeknek, Sem oldalán, Sem Derékán, Sem bütűjén utat nem értem, nem tudok [Kökös Hsz; Kp IV. 297]. 1811 Egy Ezüst, kívül belöl Arannyal meg futtatott, a' derekán virágos Ur Asztalára valo talpos egy fertályos Pohár, a' derekán ilyen Inscriptioval [A.losva SzD; SzConscr.]. 1816: Egy ónos Bokáj kanna, melynek Krispány Szinű fűles tserépből való dereka ón fenekén ezen betűk vagynak [UnVjk 19–20]. 1825: Ezen Föld meg lehetős termékenységi de a Patak a Derekat három helyen el szakasztotta [Moha NK; SzentkZs]. 1833: egy rettenetes Szélvész palánt kerteket el döjtötte — az asztagokat meg bontotta ki fedte meg aztatta — Két Kalangya szénát derekba ketté szakasztott [Marosludas TA; Kf]. 1841: A' Firtusrol lejövo ugy nevezett nagy patak ... egész erejével éppen a' néhai Király Ferentz tulajdon lako telke derekára fordulván [Etéd U; EHA]. 1843 lapáttal árkot s csak hamar gátot csináltak éppen ... réteje derekán keresztül [A.jára TA; BLt 12]. 1860: az erdő alján és derekán vágatott 1859 év végén 150 db czapka a' Szt Demeteri gát biritására (l) [Rava U; Told. 21] | Ezen erdőben a' derekán egy darab helyen jelen tavaszon az alja gyulás következtében leégett [M.zsakod U; EHA].

Hn. 1639 Középp Labban az Derekaban az Szénafwnnek (k) [F.szentmártonmacskás K; Bhn 140]. 1712: lévén egy pusztá szőlője az Derékb(en) [Kál MT]. 1747: a Nagy Bükkös Derekára [Nagyida K]. 1748: A Nagy erdő derekában [Ákosfva MT]. 1757: A Derékon (sz) [Nyárádsztlászló MT]. 1758: A hegj derekán (szó) [Egrespatak

Sz]. 1759: a Nagy mezőn a Derékban a Közép Utra menőb(en) (sz) [Bánkfa Cs]. 1761 az szőlő derekán levő Vápa szőlő [Szentháromság MT]. 1773: A Nyír derekban (sz) [Alfalu Cs]. A Mező derekban (sz) [Vasláb Cs]. 1775: Az Almás Derékáb(an) (sz) [Homoródalmás U]. 1782/1798: A' Szőlő derekában a Szurdok alatt (szö) [Marosztbenedek AF]. 1786: a' Mező Derékban (sz) [Szováta MT]. 1796: A derekban [Csatószeg Cs]. 1798: a' Piatz Derékában [Korond U]. 1801 A mező Derékban fen az Eger berek között egy kis Kaszáló [Szováta MT]. 1813: a Szilos derekába Korond felé forduloba (sz) [Pálfva U]. 1827 A' Rét derekában (k) [Szentgerice MT]. 1854: A' Magdolna derekán a' középső tablában (sz), [M.kecel Sz]. — A jelzet nélküli adatok az EHA-ból valók. L. még KHN 8, 139.

Szk: a falu(nak) ~ a a falu közepe. 1720: (Az udvarház) vagyon az Falu daraka Táján [Alparét SzD; Ks 35. IV. 1]. 1757 Falu derekában ben mint egy a' Falu közepib(en) ... [Koronka MT; EHA]. 1775: a Falu Dereka táján a Küsmöd Vízének Délről való felinn (sessio) [Kőrispatak U; EHA]. 1797: a' Falunak Dereka tájatt az Észken (telek) [Pujon SzD; Wass. Conscr. 516]. 1816 A' Falu' dereka iránt, egy Napnyugotra magossan emelkedett szép fekvésű Halomnak a' Falun kívül való oldalában vagyon az a' Fundus mellyen a' Templom fekszik [Iszáló MT; EHA]. O Hn. 1732 a Falu derekában (puszta sessio) [Nagyida K.] | Kilyenben* ... az falu darakában [LLt. — *Hsz]. 1747: a' Falu derekáb(an) [Ákosfa MT]. 1748: az falu derekában az Templom előtt [Göcs MT]. 1752: az Falu Deréká(ban) [Jára MT]. 1753: a' Falu derekában a' Patak feől való Soron [Nagykend KK]. 1758 a Falu Derékába [Ketesz K]. 1762/1802: a Falu derekában a Falunak Also vege felé [M.palatka K]. 1769: 'A falu Derékában [Bos MT]. 1771: az Falu derekában (sessio) [Csekelaca AF]. 1772 az Falunak Derékában az Közép szegben [Tusnád Cs] | Szász Fenesnek* Délről való során a Falu Derékában (sessio) [EHA — *K]. 1773: az falu derekában az Templom alat (jóság) [Kissolyos U]. 1774: A Falu Derékán fellyebb [A.jára TA]. 1778: A Falu Derékában szilvás helyben [Albis Hsz]. 1779 a külső Utzaban a Faluderekában [Kibéd MT]. 1781 Sessio vagyon az Falu derekába [Kecsetkifalud U]. 1783: a Falu derekában [Mezőbergenye MT]. 1784: a Falu derekában [Bölon Hsz]. 1793: a' Falu derekában [Inaktelke K]. 1794: a Falu derekában a Templom alatt [Hari AF]. 1799 Lemhény között a Falu derekában (fundus) [Hsz]. 1810: a falu derekába a belső soron (sessio) [Bibarcfa U]. 1825 a Tulu (!) Derékának Nagy Uttzájában (telek) [Nagy-moha NK]. 1842: a Falu Derékában [Tarcsafva U]. — A jelzet nélküli adatok az EHA-ból valók. L. még: BHN 56, 73, 78, 115, 133, 142, 170—1; KHN 53, 241.

5. hintó ~ a a hintó (hátsó) üléses része; scaunul/locurile din spate ale caleștii; Hintersitz der Kutsche. 1685: Hinto bakja szijja tarto csath Nro 3

Hinto derekara valo szeles karikák Nro 4 [Borberrek AF; MvRK Urb 5].

6. szekér ~ a a szekérnek rakodásra való része; locul pentru încărcătură a căruței; Aufladeteil des Fuhrwerks. 1777 Hallottam az utzán... hogy mikor Flora Kosztán el vitte a' Feleségét, egészen meg volt rakva a' szekér dereka [Sajóudvarhely SzD; KS].

7. (vmilyen cselekménynek/időbeli folyamatnak) a közepe, mijloc, toi; die Mitte eines Geschehens, eines zeitlichen Verlaufs. 1793: a' verekedésnek a dereka táján láttam [Dés; DLt 1799 év al.]. 1819: ezen idő közbe való szilviorum ivást pedig ... A közelebbi mult Esztendő dereka tájékán kezdette el [Kv; Pk 2].

8. a ház falazata; zidăria unei case; das Gemäuer des Hauses. 1692: Ezen háznak mind a dereka, mind penigh a fedele, napkelet felé hanyatlani kezdett [Mezőbodon TA; EK Inv. 7]. 1770: ennekölte sok idővel el égvén azon Malom, akkor a derekát újra építették, de az fundamentumát meg nem bontották [Ádamos KK; JHb LXVII/126]. 1781: egy meg romlodozatt, sendelyes fedelű, Sertést hizlalo lábos ol, melynek a dereka meg lehets, de a' fedele semmire kellő [Pálos NK; Hr]. 1783: ezen ház ... szarvazattya le romlott vala és Sebestyén Péter szarvaza újra fel a régi derekára [Etéd U; NkF]. 1786 ezen belső örökség házal együt ment részében az Két Kissebik Fiunak; meg bentsülvén az haznak derekát hat marjasokra [Ász; Borb. I].

9. derék/ídőág; brațul principal; Hauptarm. 1590/1593: Az zamosnak az dereka az Nagy fűzek helien tudgia hogy folt el az Christoff vram) molman alol [Bálványosvárálja SzD; Ks]. 1592/1593: Tudom hogy azt a porondot két feleol folt az viz, de azért Zenth Benedek feleol ment az dereka [Beke* BSz; Ks. — *Elpusztult település Néma (SzD) közelében] | mikor meg arad az viz dereka, ot foly vala ahol mostan Az fwz vagion [Szásznyires SzD; Ks] | Az mely aga az viznek zent Benedek feleol foli vala az Nagiub wala, vgy Annrya hogy az zamosnak az dereka inkab erre megjen vala [Szilágytő SzD; Ks 35. V. 12]. 1689: az marosnakis a dereka azokra az Disznajo fele valo arkokra szakada [Disznajó MT; Told. Ia]. 1772: Tuddyaé ... a Tanu aztis vilagoson, hogy mind kissebb, mind nagyobb állapottyában a Viznek az ... Adamosi Malom árkában a Viz olly sebességgel foly hogy midőn a Kunküllő derekába érkezik, ki teczhető keppen keresztül által Lövdődik a tulso martig? [Kük.; JHb LXVII/2. 371 vk].

10. (irat) eredetije; originalul (unui act); das Original (eines Schriftstücks). 1573: Tawaly Eztendeoben Torozkay Meg Iratta volt az my Marhaia Palochinak az eo hazaban Maradot. Egykor Palochy kery volt Teole hogy Massat Irassa az regestumnak ... vegre oztan ky attak neky az Massat az Dereka mostis Nala vagion [Kv; Tjk III/3. 84].

11. (a dolog/ügy) lényege/érdembeli része; esența (unui lucru, unei probleme); das Wesen (eines

Sache). 1580 u. : Mint feleolis meg Irattam Illyen Igassagom vagion hozza. de te Idegeni vagy ahoz az Eoröksighez teorvintis kerek Magamnak hogy illyen werre illet engemet az mint meg Mondottam Tudomant Tezek ne legyen keso az derekeol tobbet szolnom es bovebben az en Igassagomhoz [Szentkirály U; UszT]. 1583 : mig az Dereka Zolneek, (e)bbeol warok teor(veny)t kegmtetekteol [Hsz; Bál. 80]. 1585 Lauch Leoncz ... vallia Nagy Janos ... sok Ideye hogy Iar Bota Janoshoz, de derek zerent hogy vgia(n) oth lakik vagyon ket eztendeyenel theob [Kv; TjK IV/1. 513]. 1592 : eleózer ebbe varok teorue(n)t, Az mikor az derekara kell' zolno(m), teóbbet zollok ... Deliberatum est ... P(ro)-testal hogy az dologhnak derekara zolni keso ne legye(n) [UszT]. 1598 : P(ro)ponit A ... P(ro)-testalok In primis hogy vadnak teorúeni kozbelj lattatasm, de előzer az derekrul tezek valaszt [i.h.]. 1600 Proponit I per procu(rato)rem Michaelle(m) Berze de Zent kiraly, Protestalok ne legyen keso az derekara zolnom [i.h. 15/246]. 1629 : az Testamentumnak az dereka mind ugy volt az mint megh irtuk [Kv; TjK 3]. 1798 : leg kisebbben is a' dolog derekához szollyon [Dés; DLt]. 1814 : Alperes Sombori Farkas, a nélkül hogy leg kisebb részben is a Per derekához szollana, kifogást télesen a Felperes Actoratusa ellen e következő Törvényes okokból [Mv; Somb. II]. 1821 : Mely némely a dolog derekára nézve értelen bizonyításokkal támogatni kívánt kérelem Levélre a' mai napon ... a következő választ adtam [Szászrégen; TLt Praes. ir. 65/827 gr. Bethlen Imre főispán aláírásával].

II. mn. 1. nagy; mare; groß. 1592/1593 : hajtotta ide az peres feoldre eorleo barmat az Christoff vra(m) molnabol de chiak akkor mikor az teob Dirik Deesi Rett niomas volt [Bálványosváralja SzD; Ks]. 1637/1639 Az mi az Belseo Eoreksegekben leueo penzbeli portioiat Illetj az Relictanak arrol az derek Inuentarjumban Emlkezünk. Itt ne(m) Itelem szüksegsnek [Kv; RDL I. 111]. 1655 : En semj dugast ne(m) latta(m) hogj tót volna Kosa Pal ... hane(m) tudo(m) azt hogj mikor nagy zato(n) (!) essó löt, mjnd az Kosa Pal földjén, -s mjnd penigh az hol most az derek arok vagio(n) ment le a uiz [Szentgyörgy Cs; BLt 3]. 1656 : Urunk eő Nagga Kegyel(me)s parantsolattyabol az derek Inuentariumban specificalt bonumok közöttül ezek vitettek Szebenben az Dobokay Vduarháztul prout Sequitur [Doboka; Mk Inv. 15. — *Köv. a fels.]. 1669 : Ezen derek hazoktol fogva az Uj süteő hazigh vagjon az kert el kerítve [Királyhalmá NK; Ks. 67. 46. 24a]. 1748 : A Hol quondam volt a Huszár Toja most ki száradván vagjon egy derék Rét [Nagyercse MT; EHA]. 1750 : vagyon az eresz alatt egy derék jo buza hordo Hámbár [Szamosfva K; JHbK LVIII/4. 4].

Hn. 1582 : derekelve [Mv; MvLt 14]. 1591 : Zenth Istua(n) s Chyokfalua kezoeth az derek berczeth tartottuk my hatarunknak [Geges MT]. 1683 : az derek Rethen Perecsen felé (k) [Somlyó

Sz]. 1687 a Darek Réthben [Désfva KK; PfM]. 1693 : Derék Réth(en) a' Kapu(n) belöl (k) [Sárd KK]. 1700 : az Derék Utzán levő Ház [Abrudbánya]. 1722 : Derék ucczáb(an) [Papolt Hsz] | az derek Réth(en) ket Szena Rét [Abafája MT]. 1732 : le a' derék Patak árkaig [M.zsombor K]. 1765 A Derék földben (sz) [Nyárádsztlászló MT]. 1832 : a' Derék uttzában [Aranyosrákos TA]. — A jelzet nélküli adatok az EHA-ból valók. L. még DHn 10, KHn 10—1.

2. jókora, tágas; spatios, incăpător; geräumig, beträchtlich. 1632 : Komanai Uduarház . Vagion egy boronabol fel rott szalmas maior ház ket szoba derek raita [Komána F; UC 14/38 Urb. 30].

3. vastag; gros; dick. 1592 : 22 februáry hogy Az derek leg meg Indolt Akoro(n) wezze 5 Chyaklia az wyzbe [Kv; Szám. 5/XIV. 39]. 1737 tölgyes és gjengén búkkes, épületre való derék Fák is találatnak benne [Nagyida K; EHA].

4. ? felső, fel-; de sus; ober, der (die, das) obere. 1589 : Az Zwrr.h feleol zolwan eo kgniek így Wegheztenek cheoteorteokeon az Allhegieken zeggienek, es Zentmihaly Napian az derek hegiekre keolteozwen zedhessenek [Kv; Tan]k I/1. 116]. 1620 : Az Swretnek Jdejet az vristen eleő hozwa(n), ... vegeztek ..., hogj ... Zereda(n) reggel kezdgiek zedni az Al hegieket. Az vtha(n) harmad nappal ... az reghj mód zerint az Derek hegieken szedgienek [Kv; i.h. II/1. 301].

5. jó; bun; gut. 1603 : Fanchalj Dyenes Pál szabaditattya az Zent Tamasi hatarban valo derek feoldet az Lengelfalui Vt mellet Zent Tamas falua tilalma ellen teorúe(n)re [UszT 16/46]. 1755 : adtam egy derék kuszürükövelt [Udvarfa MT; Berz. 11. 85/5]. 1757 : majorság Zabot szoktak azon földben vetni, és annak utánna (:minthogy nem igen derék föld :) sokáig hevervén pusztában kezdetek involalni 's beljebb beljebb szántogatni [Galgó Sz; JHbK LIV/4. 7]. 1767 Vagyon a Kender nyilakban igen derék helyen . szánto föld [Kisszöllös KK; LLt Fasc. 129]. 1787 romladozott, Kajhából rakott kementze vagyon benne, de ez is régi lévén nem derék [Backmadaras MT; Hr]. 1799/1816 Mikor az néhai Lázár András uram Gabonáit, nevezetesen két köből Rosát Darék szánját osztvátáját, réz mosarját el vitték ..., Leány Testvérei vitték el ezen nevezet jokat [Dálnok Hsz; Kp IV. 317]. 1807 : Majorság kender jég verte, nem derék 12 Kalangya [Dédács H; Ks 98]. 1810 : boros pintze ... ujj derék ajto, Felső és also suprilikkal (!) edgyütt [Doboka; Ks 76 Conscr. 28] | tanáltam ... egy derék boronafa Házat, ebben hibázott Gerendák helyett pedig ujjakat szerzettem [Torda; Pk 7]. 1813 : A' Koronkai fel dugott vj Tón vagyon két uj zugok. — az Eszaki oldalán lévő zúgó derék ujj és erős vas kaptokkal erősítve [Koronka MT; Told. 18]. 1815/1817 ezen a Curialis helyen a mint a romladozqt maradványok mutattyák lehettek Derék és Kemény épületek, de már most tsak azoknak omló félben lévő falai láttatnak [Szu; TSb 47]. 1825 : egy derik bővizű jo forrásu

gárgyás és ostoros kut [Szárázpatak Hsz; SzentkZs Conscr. 358]. — L. még Hszj *kötött-pad* al.

6. szép; frumos; schön. 1720: Peter Sirmer Ur(am) ... semmi virág gjükerekkel vagy magokkal nem tud kedveskedni Ngodnak, mivel az el mult Esztendei sok betegségek miatt minden derek virági ki száratta(na)k [Nsz; Ks 96 Bornemisza Imre lev.]. 1750: vagyon edj derek jo Nagy Berek [Szamosfva K; JHbK LVIII/4. 7]. 1757: (ezen a) helyen akkor csak egy bugja Szénára való mezzőtske volt, a többi derek búkkős Erdőből állott [Gysz; DE 3]. 1762: (A berket) meg tiltván Senkinek nem volt szabad belőle vágni addig a míg derek berek lett vala belőle [Virágos-berek SzD; SLt XXIV. 6]. 1763 két borjus tehenét az Nyomásról bé-hajtatta ... derek meleg Nyári Napokon [Udvarfva MT; Told. 44. 15]. 1789: Zilahi István tudom két derek termő Almafát vett meg [Mezőkölpény MT; TSb 48]. — L. még SzékFt 19.

Ha. 1581 derek orotas [Zalán Hsz; Barabás, SzO 319].

7. *átv* kemény; aspru; hart. 1668: Anno 1668 4dik Apríl regeltől fogva eset az ho derekason az Szamosnak ket szely megh fogyot es ugy folt szalay mint derek telben, 6 Apríl az utanis derek hidegh volt [Kv; AsztC]k 4/b]. 1772: It olly sebess volt a' Viz; hogy derek Télbenis bé nem fagyatt [Ádamos KK; JHb XX/27. 14]. a' Silip árkaban derek Télbenis bé nem fogjott a' Viz [Sövényfva KK JHb LXVII/282]. 1791 Szőtsre most ez uttal nem mentem hanem ... a Tisztarto Az ott valo dolgokra azt válaszolja hogy ottan derek Tél vagyon [Sztrezakercesora F; TL. Wessenyi Dániel jószágig. gr. Teleki Józsefhez].

8. *átv* derekas, erős; puternic; kräftig. 1717: mikor meg láttuk, akkor derek égésben volt* [Perecsen Sz; MNy XXXVIII. 56. — *Ti. a ház].

9. *átv* mély; adinc; tief. 1582: Eg Eyel Immar Zinthe Derek Almomba valem, Az Ablakomra Ieowe Nireo Kalman [Kv; Tjk IV/1. 34].

10. fő-; principal; Haupt-. Szk: ~ *Abrud* az Abrud vizének derek/főága. 1610: ha Pal deak az derek Abrugi visza foliasarul az szabad vizett fel akarja az vy Stompokra kweon Gaton vennj, Mathias vram aztis megh engedte [Abrudbánya; Berz. 17]. * ~ *erő* derékhad. 1707: eő Nga neke(m) semmi valaszt maga nem adott, hanem Forgats Uramtól eő Ngától izent eő Nga, hogy há Portas jön az var alá annak fol de adgjam, de ha Derek erő jó ne vesztegessem se magamat sem az több bēn valokat, hane(m) adgjam fel a' várat nints mit tenni [Wass. Josaj István szűv-i ub vall.]. * ~ *folyam/folyás* derek/főág. 1617 az Fisak vizének derek foliamia [Szentgyörgy Cs; IB]. 1651/1653: az Tatrang(na)k derek folyasa [Bodola Hsz; EHA]. * ~ *gát* anyagát (a folyó vizét a malomárókba szorító víztorlasz). 1633: Azt a' Vasarhely régi derek gatát az meli ide az Vasarhely also malomra veti vala a' vizet [Mv; MvLt]. * ~ *Maros* a Maros derek/főága. 1606: (A folyóvíz) szakad az derek marosban [Mv; MvLt Acta allod.

174 F]. 1689: mind addig az falu földén vagyon, az hol a derek marosbol arra szakad az viz az derek maros erre járt [Disznajó MT; Told. 1a]. * ~ *ország-útja* nagy országút, főút. 1586 k.: az Mely derek orzagh vta az Chyapay* Zenth egyház feleol Be ieo Chyapora: Semmy Byrodalma Nem wolth Sem eo magoknak Sem Jobbagjoknak [JHb XX/48. — *Csapó KK]. 1602: az Thordara meneő derek orzagh vthya [Kv; TanJk I/1. 412]. 1626: egi hold Zanto feold mely az Vegeüel Jeó ki az derek orzagh uttjara [Vaja MT; EHA]. 1732 kívül 'a derek ország-uttya mely ut 'a fenn valo magas barazdán fellyül jár [M.zombor K; EHA]. * ~ *Szamos* a Szamos főága. 1589: Chinaltattata Meg Az Palot az derek Zanoson(l) [Kv; Szám. 4/VI. 28c]. 1590/1593: Az dirik zamos foliasatis* tudom hogy ot volt ahul mostan az Christoff Vram Molman alol az gatolas vagion [Bálványosvárálja SzD; Ks. — *A vallatás a dési — szentbenedeki határra von.]. 1732: A Malom vagyon ... a Szamos árkara építve, mely árokra szorították a derek Szamos vizit [Nagyiklód SzD; EHA].

Hn. 1633: az derek gat alliaba [Mv; MvLt].

11. teljes, végleges; deplin, definitiv; völlig, vollständig. 1577: adig biria Hoszutelki Istwanne Azzonyom az ffellywl meg irt Rez Ioszagot mint Eowet, meddig derek oszlas leszen keőszteók az atyaffiakal Eg'etembe [F.jára TA; SLt 19]. 1578: az ozlas keozootteok ne(m) lehele ... bodogh azon' napyan ... medigh derek ozlas lenne keoszeotteok, Aszert az oszlasnak napyatt hattwk szent georgy nap Eleott walo vasarnapott [M.fráta K; SLt 20]. 1637/1639: Annak utanna az Derek osztoszashoz kezdettünk [Kv; RDL I. 111]. 1680: Vegeztük hogy az Papsagh Ispitaly es Egyház földiet penteken es Szombaton ha jo idő lesz Dezmallyak megh, az Derek Dezmallas pedigh marad a jövő hetfőre [Dés; Jk]. 1734: Marháját a maga földinnis ki ne ereszsze, hanem szénát adgjon marhájá(na)k a derek hordásig [Dés; Jk].

12. lényegbeli, az ügy lényegét/érdemét illető; essential, substantiál; wesentlich. 1579: Az Mezarossok dolgarol valo derek walaztetelet e' Ieowe gywleare halasztottak, hogy ezen keozbe czeheket be gywtwe(n) egy massal zolwan el tekellat akarrattioakat Akor meg Ielenchyek [Kv; TanJk V/3. 188b]. 1585: Biro uvram eő kgme Ez Ieowendeo hetfeore giwche be eő kgmeket, Mert azosat* meg Akariak ertenye..., addegh penig Biro vram semmy derek theorwenyheöz Ne kezgyen [Kv; i.h. I/1. 5. — *Ti. artikulussokat]. 1646: Teczik azert az teoruennek hogy most az fogoly feleleo napot vehet de azert tartozzek az masik A is comparealni akkorra mikor az derek eoszwe felelesre mind az ket fel Compareal [Kv; Tjk VIII/4. 135].

Szk: ~ *dolog* a. az ügy/dolog lényege/érdembeli része. 1560: Montwk nalais hogy nem akarnank az derek dologra felelni addegy my (l) ti kegyelmetek az elsew es Jmmar be adot feleltre tertuent nem tenne [Kv; SLt ST. 6]. 1570: Es az Derek

dologra tartozyk vichey Janos vra(m) Rea allany [Kv; TjK III/2. 172a] | a mykor az derek dologra kelletik allanunk, akkoron ezekreol Nekem myndeneknek eleotte dologom es Zoom lezen kegyelmetek eleot [Mv; Bál. 1]. 1571: akkor ozthon (!) Lazar Janos az derek dologra Zollion es Abbol legien teorweny [Mv; Bál. 79]. 1584: az miuel az Actor apellalt az chiak czikkel, ha transmittatikus de az derek dolognak latasa nelkwl ne(m) transmittatathatik [Mv; i.h. 80]. 1585: Sophia Hennegh leorincz zolgaloia Semmit a' derek dologkba(n) Nem tudok [Kv; TjK IV/1. 453]. — b. kb. „épületes” dolog. 1634: lattae az derek dologat* Passai Miklosnak [Mv; MvLt 291. 11b. — *Ti. egy asszonnyal való közösülését].

13. fontos; important; wichtig. 1584: Myert-hogy az Magiar vczay Kis Ayto Derek hely, Eo kme Biro vram vettesen eorizeot Rea [Kv; TanJk V/3. 282b]. 1603: Ha ... derek dologh erkezyk tehat az szaz vramis czedulat ne varianak [Kv; i.h. I/1. 442].

14. szorgos; urgent; dringend. 1595: Tudo(m) hogy mikor Arpastoj Janos megh hazasodott uala, egy keüsse Jol laknak a' feleségeül, Egjket zjnte derek Árataskor, el hagia a' felesége, Janost [UszT 10/49]. 1642: az Vice Uduarbjro Szeőke Tamas lattak hogy ides toua adomanyert osztogatta az jobagiokat dolgozasra, melyert uezsekettenekis uelle, hogy az derek dologh jdeje(n) czelekette [Hidegszamos K; GyU 88]. 1680: Szántáson, Vetésen és derék takarodas(na)k idejen mind addig mig az munka vég(en) mégyen az sellyerekkel edgyütt szoktak szolgatlattjokat Continualni [A.porumbák F; Ált Urb. 48]. 1765 in Anno proxima p(rae)terito 1764 derék kaszálás tályban ... ment el és költözött el Nemzetes Karolli István Uram [Gerend TA; KS].

15. hiteles; autentic; authentisch. 1592: Colos-warnak az zomzed falukkal walo derek hatar iartt lewele [Kv; DiósyInd 16]. 1595: te enneke(m) testamentomos Tutorom voltal ... azert Engemet megij nem (!) kerhetel volna ált (!), hanjem le kellet uolna az tutorsagod tenned, mjert hogi az njem miueled az derek decretom zerent ualo penat kiuanjom feleold [UszT 10/23]. 1666: en elöttem derek testamentom nem volt [Abafája MT; Told. 21].

Szk: ~ levél a. kb. hiteles irat. 1589/1590: az mynemw Compositioik 1587 extendeoben keoz-took veghezettek volna Arbitr vrami eleot ... azt az eleobbi vegezest recognoscaltassak minden exceptio nelkwl azon Attiokfyaival, kireol derek leülelet weüen az foghot vramitolt [Wass]. 1661: megh eddigh sem(mi) derek, Original levelei ne(m) talaltattak [Sófva BN; Ks 41. K]. — b. kb. (céh)alapító-levél, (céh)szabályzat. 1578: Mind addegh migh az fayedelem eo Naga az ket fel mezarosok* keozt el wegezy a' dologot, vgia(n) azon bwntetes alat ky ez elót az derek lewele ky vagion fyezwe tudny illik mestersegek el weztesse alat, mindennap penigh fogyatkozás nelkwl niolcz niolcz zeken tartozzanak nap estik

elegh hust wagny [Kv; TanJk V/3. 171b. — *A. mézárosok és hentelek].

16. összesített, össz.; totalizat, total; totalisiert, ganz. 1582: Az Monostor vczay fertalyban vagion Zam Zerenth az Rawatalnak igaz Moggiakceppen vonas 156 Ky wewen az Zabadosok vonassit az derek vonasoknak Zamabol marad megh fen mindenesteol vonas 146 3/4 | Balas Kowach az Alpreth Malom Bironak Zamadasza Az Alpreth Malombol az tellies eztendeoben Jutot az varos zamara c(u)b. 109. Hayloth ebbeol czedulakra c(u)b. 14. Mellyeth ky wewen az Derek keobeol zambol, marad még fen c(u)b. 95 [Kv; Szám. 3/VI. 1, 12 Diósy Gergely not. kezével]. 1584: Az Magiar Vczay fertalyban az vonasok Zama teoth rowatal zerenth egy Summaba: vonast 237 ... Ky Zallithwan Az Zabadosok vonassit az derek dicakbol Marad fen vonas: 226 1/4 [Kv; i.h. 3/XIV. 5]. 1596: Az Eot fertaliban talaltatik dica zaám 1039. Az Libertinusok Dicaia tezen 72 1/4 Ezt ki veuen az felseo derek dica zaambol, marad Ado fizetesre 966 1/2 [Kv; i.h. 6/XX. 1]. 1599: Azonkeppen az Zabadosoknak vonassit mind egyben zamlalwan tezen Vonast 69 Melyet kj subtrahalan az felseo derek vonas Summabol marad ado fizetesre Vonas 998 3/4 | Minden nemeo diuersa expensaia tezen fl 225/81. Mely expen-sanak Summaiat kj wewen az derek perceptionak Summaibol marad nalla igaz zamvetes zere(n)t fl 38/41 [Kv; i.h. 8/XV. 6, 19].

Szk: ~ jók (hagyatéki) vagyontömeg/állag. 1627: az mit Testamentumaban legalt volt, Kanta Mihaly ... azokat mind Egj penzig az derek Jokbol, kinek kinek kezekhez szolgaltattuk [Kv; RDL I. 134] * ~ pénzsumma főösszeg. 1582: Az felliwel megh irt derek penz Summakath mind Egbe vethwen Theót ez extendey Adonak Summaia f. 3742 [Kv; Szám. 3/VI. 6] * ~ summa főösszeg. 1590: Was Gergely az waraliay Mallom Biro Zam Adasa ... Mely koltsegett ky Tüdwan az derek Sum(m)abol Marad Az warosnak Adossa f. 228 d. 02 | Puellacher (!) Istwan Vram ... maradot az el mult esztendeokben Adossa f. 68/77 kit ha megh Ad, Az felseo derek summa ezzel teobbwel [Kv; i.h. 4/XVI. 11, 2/XXIII]. 1637/1639: ky wewe(n) ezt az f. 50. az derék summa adossagbol marad megh — f. 1487 d. 64 [Kv; RDL I. 65]. 1641 azon Szena füre ada Rethy Istuan Vra(m) ... Benkeő Gasparnak flo: 30. Idest harmincz forintot, kesz penzt, talj Conditione, Atak eo kmeak az megh irt summa penzt, hogy Eő kmeak addegh bjriak, anagy eo kmeeknek posteritassa, migh Benkeő Gaspar eppe(n) az Derek summaual edgiütt azt az harmincz forintotis megh ne(m) adgia [Altortja Hsz; Borb. I]. 1676: az Épület(ne)k az böcsit az derek sum(m)a-val ugy mint az 32 forintokkal tartozzek fel venni [Szőkefva KK; LLt 72] * ~ zálog maga a zálog-összeg. 1636: az miuel ioben lenne tartozek szabo Janos Uram uagi maradekja le tenni nagi Jstuan Vramnak az derek zalaggal edgiut, ha hol penig az mostani búczü szerent alab valo lenne tehat szabo Janos Vramis uagi maradekja anni hyauai

fizessen nagi Istuan Vramnak [Burjánosóbuda K; JHbK XXIII/20].

17. ügyes, hozzáértő; indeminatic, priceput; geschickt, (sach)kundig. 1854: Bajnotzi György 27 éves ... ifju legény Derék Kőmives mester a' Templom belsejét ő vakolta bé, és meszelte ki [Gyalu K; RAK 226].

derékalyj saltea cu pene; Unterbett. 1570: More Ambrus Az ew Rezere Jwrtot Marhaba adot zabad akaratyá zerint vizza az azonnak egy paplant egy laznakert, egy Nozolyat, egy Ladat, egy derekalt es egy lepedeot | egy Boregh Lada kyben Minden approlek beh volt Rakwa ... egy derekal Egy vagi ket fewal [Kv; TjK III/2. 69, 156]. 1572: Ragadam az paplant hatamra vgy fwteke oda oth egy Mezitelen derekalra fekwen [Kv; TjK III/3. 7]. 1586: 3 Derékaly 4 fewaly [Kv; Szám. 6/IV. 47]. 1589 k. Jay mit tegek ele kel Adnom^a, ha enekem megj Agia az ket parnat, ez derekalt heistol [Szu; UszT. — *Ti. a pénzt]. 1591 Derékaliok edregek Iok es hitwanok XIII Alab valোক es aprob derekaliok [Kv; Aggm. 53]. 1592: megj teobb marhayays (l) voltak Balas Janosnak de Azokbol, az keontest, es az karasia zokniat, egy derekalt heistol ... az en leanio(m)nak Katanak hagiott vala Balas Janosne Katalin [UszT]. 1593: Margit azzoni Molnar Gergelne vallia ... En minthogi el hittem hogi igaz hazassagbeli emberek, derekalt vetettem nekik az feoldre, es arra fekwtenek [Kv; TjK V/1. 251]. 1599: Vetetet Biro vram egj ueg giapotos vaznot mihaly Vaydane szamara hogy Derékalt es vankost czinalyanak beleolle [Kv; Szám. 8/XIII. 47] | az eo zolgaja Georgy egy Nappalis eleb haza Ieo, es zep hayas derekalion talalja fekeowen [Kv; TjK VI/1. 362]. 1602: darakaly wagion kettő, es negj parna heistol [UszT 19/53]. 1605: Volt ket Derékaly [i.h. 19/56]. 1610: Egy kwsebb vankos es egj roz derekalj [Kv; RDL I. 6]. 1616: ada Orsolya Azzonj ... zwnieget zablyat, Derékalt, Feőualj es vankost [Kv; i.h. 101]. 1628 Feyer ruha Jutot Eppel Orsolia Aszszonnak Vgy mint abroszok, lepedeok ... Mezitelen derekaliok [Kv; i.h. 137]. 1635: ket darakalyt attam neki hajastol [Mv; MvLt 291. 54a]. 1651: En vőtte(m) megj egi Derékalt, Barla Miklostol szaz 12 penszen [Aranyosrákos TA; Borb. I.] | Simon(n) Istua(n) ... ig val, tudom az zeginj borbely Gergeljnenek ... derek aljyt (l) vankosokat egieb haz belj ezkőzők az mjk voltanak, mjndeneket barla miklos vit el | Czlok Boldisarne Kerestelj Magdo igi val ... latta(m) haro(m) eoreg derekaljat [Torda; i.h.]. 1653: Ruha Nemű ket derekalj hajastol [Ilencfva MT; D. I. II. B. 12]. 1658: Az Magamebol hagyok az felesegem(n)ek egy derekalt, egy fewalt, egy Vankost [Mv; Nagy Szabó Ferenc végr.]. 1662: az Tizedb(en) valo adossaghra deputaltunk ... Egy Derékalt, Egy ködment, Ket viselt vankos heiat [Kv; RDL I. 147] | Vagjon Darakaly egy, Vankosis egj meztelenek [Jobbágyfva MT; Berz. 1. 22/6]. 1664: Az mi az Darakalyok, Fő allyok dolgát

illeti, ... adtanak volt ... hat Darakalyt és kilencz vankosokat [Beszt.; SL]. 1681: Az sakokatis maga Derek allyai közzül vontak ki [Dés; Jk]. 1690 k.: Azomban a Szamos Ujvari Commendans mind magam(na)k, es egj szolgál bíronak kemenyen meg parancsolá, hogy az Várbeli gyalog el faratt Nemetek(ne)k, semmi hálo szerszamok ne(m) lévén, Pokroczoakat, Lepedőtt derekalyt, vankost ... szerezzünk [UtI]. 1695: Négy öreg darakalj hat vankos [Hsz; LLt]. 1697 Ezen boltb(an) ... Egj tabori Sátor Kék posztobol csinált párna sákb(an) Egj pusztá derekaly, Kett pusztá vankossal edgyütt [Alvinc AF; Mk Inv. 8]. 1717 Tizenkét sing Derékalljra való Közöséges Dicta [Nsz; Wass. Wass Zsuzsánna lelt.]. 1733: Két derekaljt edgjik ujdun uj diktával bé boritva, a' másik is dictás légjen [Marossztkirály AF; Told. 18]. 1748: Juczinak hagyott vőlt az Annja Derékajokat [Torda; Borb.]. 1749: Egj pili dorokaj, ket pili vankos [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 116]. 1772: Két Két Derékaly [Sárosmagyarberkesz Szt; LLt]. 1788: Két derekajnak valo vászon tok [Mv; TSb 47]. 1792: kettő ágyba négy derekally, kett, kett vankos [Recsenyéd U; Pf]. 1798: Két darakally, két parna [Bodola Hsz; BLt] | Volt két ágy fája, melyikben ... voltanak két jo állapotban lévő Derékajak, négy párnák [Dés; DLt]. 1803: Négy derekaly Czitz karton hajjal [Felőr SzD; Bet. Wass Anna kel.]. 1812: a tisztelt Groffné illen mértékben hagyván Párnákat, Derek allyákat és párna Hajakotis [Héderfája KK; IB]. 1831: Derékaj haj nélkül [Körtvefája MT; LLt].

derékallyacska saltea cu pene; Unterbettchen. 1615: Egj kws derekaljochka f. — d. 50 [Kv; RDL I. 97]. 1627: egi fel Derékaliochka s egi feualj f — d. 80 [Kv; i.h. 131].

derékallyesűp derékallyvég; capătul saltelei cu pene; Ende des Unterbetts. 1586: 1 Derékaly kekes chup [Kv; Szám. 6/IV. 47]. 1588 Ket visselt fewaly hay, egy visselt derekal chup f 1. [Kv; KvLt Vegyes ir. I/2. 14]. 1596: Harom derekaly chyp, fekete zellel chinalt [Kv; RDL I. 65]. 1608: Harom Derékaly Cziwp, Egik Selymes vy masik vereses rosas, harmadik kek fonalas [Kv; i.h. 83]. 1610: Egj merreő veres seljem derekalj chiup. Egj merreő kekes rosas seljem derekalj cziup [Kv; i.h. 6]. 1615: Egj gyapot uazonra, ueres fonalal uarott derekalj chiup f 1 d | Egj Teőreők uazonra uarott derekalj cziup ueres fonalal uarot ... f — d 50 [Kv; i.h. 97]. 1623 Egi derekaly chup vereses rosas f. — d. 20 [Kv; i.h. 122]. 1625: Egy derekaly cziup negy nyeosteos vereses rosas f. — ./.50 Egy hituan kekes derekaly cziup f. — ./.10 [Kv; i.h. 126]. 1628: Feyer ruha Jutot Eppel Orsolia Aszszonnak Vgy mint abroszok, lepedeok ... Derékaly Cziupok [Kv; i.h. 137]. 1637: Egy Egesz Derékaly uagyon raita veres fonallal szeott rosas derekaly csup, aual együt becsultük ad f 2. d. [Kv; i.h. 24]. 1647 Ket kekesz derekaly cziup f. — d. 40 ... Mász

egy kekes derekaly halastol cziúp — f. d. 70 [Kv; i.h. 134]. 1655 : Egy kekes rosas derekaly czup. — f. — d. 75. Mas veres rosas derekaly czup — f. — d. 75. Egy veres szeles derekaly czup viseltes [Kv; i.h. 29]. 1659 : egy veres linkadozott derekaly Cziup er f. —/20 ... fel derakal vereses Cziup szakadozott er f. /25 [Kv; i.h. 143]. 1716 : egj kék fejtős derekaly csup | Egj veres fejtővel szőtt derekalj csup [Kv; Pk 6]. 1734 : Egy hitván veres fejtővel varrott Derekalj csup (den) 9 [Kv; i.h.]. 1755 : adok által Kolosvárat lako Tyukodi Pál Vram Feleségének Lukáts Kata Ötsém Asz(szonyna)k ... kilencz vánkös haját mind varattatt, s két vánkös, egy varott derekaly csupot [Aranyosrákos TA; Borb. II Szaniszló Sigmönd kezével].

derékáljű derekaljűvög; cäpätiul saltelei cu pene; Kopfende des Unterbetts. 1586 : 2 Derekalj fee [Kv; Szám. 6/IV. 47]. 1694 : Egy Veresses Derekalj fő vallora den. 96 [Kilyén Hsz; BLt 4].

derékáljhaj derékáljhuzat; fața saltelei cu pene; Unterbettzieche. 1591 Derekalj hayak lok es hitwan Nro XXI [Kv; Aggm. 53]. 1596 : Egy selymes derekaly hay [Kv; RDL I. 65]. 1602 : egj hitua(n) derekalj Hij [Marosjára MT; Berz. LXV/9]. 1608 : Negy Merő Derekalj hay, ennek kettej vy kender [Kv; RDL I. 83]. 1610 : Feyr Ruhazatból Egj ueres Apro rosas negj nwsteös derekalj haj viselt [Kv; i.h. 6]. 1612 : egj Darakalj hej [Ksz; BCs]. 1614 : Jutot Leörikenek, Egi mereo Derekalj hej veresses rosas, bechultek f — d. 65 [Kv; RDL I. 95]. 1625 : három derakalj ... 3 parna hey veresések es kekesek három derekalj hay [UszT 8a]. 1629 : Egy mereő derekaly haj negi nywsteos veres rosás tt f. 1 d. 50 [Kv; RDL I. 132]. 1635 : Zigiarto Mihaly Colosvarrol kett lada kalmar arut hozza ide vásárhelyre, azok mellet egy nagy feku lada Fejer ruhat ..., három darakalyt, darakaly hájakát, feo allyakat [Mv; MvLt 291. 47b]. 1651 : Derekalj haj veresses hajastol [Kv; RDL I. 28]. 1655 : Egy kékes szeősz vaszon derekaly hay — f — d. 50 Mas kekes szeősz vaszon derekaly hay — f. — d. 75 [Kv; i.h. 29]. 1673 : Harom kekes derekalj hej viseltes [Marosztkirály AF; IB]. 1676 : Egy diktas viseltes derekaly haj [Gyf; JHb XXXI/2]. 1686 : Derekalj hajak száma; 1. Edgy veres attlacz; 2 Más edgy sárka kamoka [BK. Bánfi Ferencné Bethlen Krisztina kel.]. 1695 : nyolcz darakaly haját, melynek hata kekes a ketteje fel szédéses [Hsz; LLt]. 1717 : Egy kek dikta derekalj hajnak valo [TSb 26]. 1719 : egy Darakaly hejam el rothadot alatta [Pürkerec Br; BLt]. 1788 : Két embernek valo sárgás kékes Diktéj felső derekalj haj [Mv; TSb 47].

derékáljhajneska fața de saltea cu pene; Unterbettziechen. 1625 : egy kekes derekaly hajaczka viselt toldozott f. — ./20 [Kv; RDL I. 126].

derékáljka derékáljacska; saltea mică cu pene; Unterbettchen. 1736 : Az Úr Házáb(an) ... Fejér

hajás avatag derekallyka 1 [Várhegy MT; CU XIII/1. 103].

derékáljtok derékálj alsó huzata; toc de saltea cu pene, dos de saltea cu pene; Unterbettbezug. 1589 : Harom hitwan derekal tok temerdei [Kv; Vegyes ir. I/2. 36]. 1674 : Horváth Adamnének egy darakaly Tokot szabot Inczedine Aszszonyo(m) | Mangorlot vászonról ... Christina Asz(szony) derekaly Tokjának adtam ul. 19 [UtI]. 1736 : Az Úr Házáb(an) ... Szősz Vászonból tsinált derekally tok 1 [Várhegy MT; CU XIII/1. 103]. 1788 : Kékesen szőtt sáhos Diktéj Derekaljtok kettő, égyik jobb a' más alább valo | Fekete sujtásos vászon derekaljtok négy ... négy nyűstös kékes Derekalj tok [Mv; TSb 47].

derekas 1. jó (állapotban lévő); in stare bună; in gutem Zustand befindlich. 1679 : Felső Tó. Tuson^a felé vagjon. Ez mint hogi ighen csékely, gáttvais nem ighen derekas Zugoja ninczen [Udisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 143. — *K]. 1735/1826 : midőn akár Possessornak, akár köz-embernek valami derekas épületre valo szükösge történt, a' betsűletes Szász Praedicatörök, és Egyháziak engedelmeből szoktanak obtineálni belőlle [SzentkZs Lodormányi dözma 57]. 1738 : Gabonás Ház ... also s felső Padlása is nem derekosok kivált az Also mellyis bikfa deszkákbol valo rossz [Szászvevessződ NK; Born. XX. 12]. 1746 : a declarált helységbéli Gabona ... Nyomásb(an) völt, mely körül nem hogi Articulus szerint való kert lett vőlna, de tökékből és holmi rossz ágbol is (: a mellyekből allott a' gypű:) nem völt derekas kerítés [Szentgyed SzD; Wass]. 1786 : Menvén a Tsürös Kertb(en) taláztatott jó Modal készült nagy tsür nem ighen derekas fedél alatt [Mezőszopor K; Mkg 36. 2 br. Alvintzi Gábor leit.].

Hn. 1621 : az erdeore iaro derekas ut [Megyesfya MT; DLev. 1. II. 31] | az erdeore iaro derekas ut [Kakasd MT; EHA].

2. jókora; considerabil; beträchtlich. 1747 az Falu nem mind eő Ngaje mert az Szabad embecekből állo derékos Falu, hanem tsak udvarháza van eő Nganak abban az Faluban tiz tizenkét Jobbágjotska Sellérekkel édgýüt hozzá [Gagy U; Ks 83 Péterfi Sándor lev.].

3. szép; frumos; schön. 1757 (a) Gaz Rezinis derekas búkkös völt, aszt erősen el is járták völt a' Sertések [Gyszm; DLev. 3].

4. jelentős; important; bedeutend. 1629 Annakokáért hűségteket kglsen intýűk, seőt hagyuk, és nekik igen serio paranczollyuk ha mi oly derekas fen álló controversia volna az varga es Csizmazia mesterek között, azt mox et de facto az igasságnac uttya szerint complanálván, priuilegiumoknak, és réghi szokásoknak tartasa szerint, tarcza az egy Cehbeli unio alatt eőkeöt [KvLt Céhír. fej.]. 1648 : sefmi oly derekas defectus az Ratiokba(n) nintse(n) hogj kart töttünk voln. eo Nagnak [Alvinc AF; Szád. Casp. Bodo lev. Petrus Zenas de Balliokhoz] | Az Too dolgat

penigh vgi tudom hogi hagta meg az Viz ketszeris de az miat derekas kaar nem volt benne [Mgorbó K; JHbK I. 12]. 1724: mostanság kezdettek a' Boldogfalvi határon ... az Ur Tisztei egy Malmot építeni, mellyis olyan helyt vagyon, holott ne(m) hogy az Ur(na)k valami derekas hasznát remélhetni belőle, máskéntis olyan porondos helyt, hogy a viz meg ne(m) tartya magát, hane(m) el á sodván az körül valo haszon vévő helyekb(en) is kárt tészén [Born. Vegyes ir. I.18 Nalácz György br. Bornemisza Józsefhez].

5. dtv is erős, erőteljes; tare, puternic; stark. 1661: az Szomszed hatalmas nemzetek(ne)k minden felől derekas keszületeknek is hire sürűden jeövén füleinkben ... szükségesnek iteltük sem magunknak sem Kgtek(ne)k nem kedvezhetvén országul kevés napok alatt valo consultatoria convocaltassuk [Uslt 33 fej.]. 1765/1770: az a darab helyis mind Simén rész, az marton allol pedig mind az viz mosta oda, mert regenten ott volt az viznek jobb, és derekasabb Follyása [Széplak KK; SLt évr. Transm. 350].

6. részletes, alapos; amānunjt, temeinic; ausführlich, gründlich. 1657 Ezen kwl a' varadi Kolczartol a' mit fel vett annak derekas szamadasa hatra vagyon [Uti].

7. érdembeli; in fond; meritorisch. 1834: a' Szoszolloi meg Hivasnak a' hasonló legrövidebb természetű keresetekbe nem tsak előtte, de még a' derekas Itélet utánis helyye vagyon [Borb. I. Asz törvényes székének hat.].

8. tekintélyes; cu vază; ansehnlich. 1756: Palffi Perentz Uram Kobátfalvában* derekos bé biro Possessor [Pf. *U].

derekasabban 1. jobban; mai bine; besser. 1647: migh az dologh üdö be Joó Derekasabba(n) [LLt].

2. erősebben; mai tare; starker. 1617 kellett volt erre az meg neuzet köz határon* valo Marosra gatatt kööttetnem ... hogy derekasban az Maros vizet, az az gatt en felem vesse Joban [Meggyesfva MT; Bál. 57. — *Ti. Mv és Meggyesfalva közhatárán]. 1672: noha az en hazamo(n) mind alol felljvl az Ország uttyat el lepte, s borítottta az aruiz, annak eleötte még sem anyira artott az Orszagh uttjanak ... de az miolta az Ur Bethlen Janos Ura(m) eo kigjelme kezében juta az az felseo malo(m) ... meg czjak kerti uetemenye(m) sem maradhat meg, miuel eo kigjelme igen magosa(n) kööttette fel az gátott, s az derekasabba(n) ki tollja az uizet [Ádamos KK; JHbK XXI/16]. 1739: Tudom hogy mikor a Székelyeketis le vágák*, ide alább, akkoris a Sz: Benedeki Kastélyhoz birattatott*, azután kezdék derekasabban irtani [Dés; Ks 28. V. — *A kuruc szabadságharcban Szentbenedeknél (SzD). *A rét].

derekasan 1. jól, alaposan; de-a binelea; gut, gründlich. 1586: Az Espanok melle ... az tanachbol valazzanak Negy vraymat, hogy mindenkeppen derekason Niulhassanak illien karnak meg Enyhtesere [Kv; TanJk I/1. 30]. 1687: fakonis szepen vagyon Gyümölcs, de mikor derekason

Teremis az Biro Relatioja szerént az falubeliak pusztították el [O. gyerőmonostor K; WH]. 1711: Az kuruczok derekason el rontván az eo Naga Besenyei udvar házát, az mi attól meg maradtott láttam Besenyei Praedicator uramnál Tudom hogy az Besenyei határon lenő Borzik nevű erdeit eo Naganak derekason el hordák Radnotra [Buzásbesenyő KK; BfR IV. R. 30/26].

2. erősen, nagyon; tare, mult; stark, sehr. 1609: Derekaso(n) hozza kezduen az kazalashoz ... Feoztettem egi eorwt ... kapoztaual [Kv; Szám. 126/IV. 414]. 1667: Az az kö derekason azon szödmnek az szelin volt, mert volt még két araszni föld kívül azon az köven [Kv; RDL I. 148g Nagyenyeden lako Bakos István (32) nb vall.]. 1668: Anno 1668 prima April: Eset husvet elso napja, 4dik April regeltől fogva eset az ho derekason [Kv; AsztCJk 4b]. 1670: szegödtet(m) meg ... vincelesseghre Bartok Istvannal hogy az kazkai* szödmnek minden nemű munkainak gondgyat viseli ... kivalykeppen (!) az homlitas(n) forgodik derekason [Dés; Ks 41. C. 10. — *SzD]. 1672: az hegjek allja tartotta, mind innet Adamos feleöl, s mind tul Dombo feleöl, az uizeket, mikor derekason meg aradot ez az kikeöleő [Ádamos KK; JHbK XXI/16]. 1681: a' vetishez is I(ste)n kglmiből darakason hozza fogtam [Körtisfaja MT; Bál. 1]. 1700: el mentünk ... meg irt két határakban egy mashoz közel lévő Malmok(na)k ocuálására ..., töttünk olyan iteletet, hogy ha az meg irt Groff Ur eo Nga* Malmának gáttya magassa(n) nem kööttetnek, nem fogna sokat ártani az Vas Daniel Vram Malmának s nem tolyná fel derekason az holt vizet [Dob.; Wass. — *Gr. Apor István]. 1711: Tudom azt hogy az ur eo naga juhái abban az üdöben derekason holtak rühben [Buzásbesenyő KK; BfR IV. R. 20/26]. 1729: Fogarásban derekason halnak ... A. Kománán ... durál a Pestis [Alma-kerék NK; KJ. Rétyi Péter kezével]. 1748: A az égetbortis ... derekason főzte, és átlaggal hordották le Enyedre eladni [Torda; Borb.].

3. istenesen; strasnic; gottsjämmerlich. 1757: Pakular Vaszil ... derekasan meg vala verve, egészen öszve volt romolva [O.kocsárd KK; Ks 8. XXV. 14].

4. a lényegét, az ügy érdemét illetően, érdemben; in esență, in fond; in merito, meritorisch. 1587: Megh ertwen eo kgmek Varosul az be gywtasnek okat, az felekiek panazolkodasa es az Varos elle(n) tamadasok feleöl ... Mindeneket ertwen tudwan Zollany Akarnak derekason Az feleky kereztes tamadasokrol [Kv; TanJk I/1]. 1588: A myt eo kgmek penigh Jobbat thalálnak, eo kgmek teryesszek az waros eleibe Akor eo kgmek derekasson Akarnak wegezny feleölle [Kv; i.h. 64]. 1593: Az Eotweos András minden magha Mentseget lewelejt, meg h lattak eo kgmek varosul mely Mentsegeket Minthogy ez eleot eo kgmek Varosul Nem illie(n) derekason ertettek, Ahoz kepest volt eo kgmeknek oly veghezesre valo Zandekok seot Neha weghezesekis, hogy tizticha magát [Kv; i.h. 215]. 1596: Az Wasarnapi Bor korchio-

marlas feleol ew kegmeknek teczet hogy az Ieoweo Giwlesben ew kegmek derekasa(n) vegezzenek feleol-le [Kv; i.h. 284]. 1625: En az tilalmat ugj teottom hogj mikor Notarius lezen es derekason folynak az perek akkor adom okat [Uszt 5].

5. bátran, vitézül; curajos, vitejeste; tapfer, brav. 1737 A pitesdi szüretre csak a szegénj magjar katonák voltak ött százon rendelve; kikre is Húsször ment hatszáz Török, de derekason rejciáltak, s, felesenis estek el [Abosfva KK; Ks 99 Bálint György lev.].

6. biztosan; sigur, cu siguranță; sicher, gewiß. 1590/1593 Az viz foliasat derekason Tudgia hogy ot volt, ahul mostan túl az Christoff Vram gatolasan az eo kgme Molma alat az Nagy swrw fúz faak vadnak [Bálványosváralja SzD; Ks].

7. kb. véglegesen; definitiv; endgültig. 1610: Mint hogj el inditot Szandekunkatt Continualni akarjuk es orszagunkbol Isten segitsegebeol kijs megyunk: Minekeleotte derekasan ki indulunk, Orszagunkat jo allapatba(n) akarjuk hadni [Nsz; DLt 327].

8. bátorságosan, akadálytalanul; nestingherit; getrost, ungeschent. 1627: Zereday Andras deakis derekason haza zallot es megh hazusult [Szentháromság MT; Berz. 8. 72/23]. 1664: Kérdém az Samuel Deák Annjat Talám mind Zaloghban adad Barla Miklosnak az kegyelmed Borok-segeit Zánto földet hogj olj derekaso(n) biria [Ász; Borb. I].

9. ? kb. tisztességes/illő áron; la un preț convenabil/rezonabil; redlich, anständig. 1597: Lattiak ew kegmek warossul meli nagy fogiatkozast hozzon az is Az kebssegnek, hogi az Georeogeoket es egieb kewiseo kereskedeoket harmad napnal touab it nem akarnak az Aros vram zenwedny, es akkoris marhaiokat balonkent es masan-kent adhatnak el, ki miat az zegenegh fogiatkozik, mert derekassa(n) nem vehetnek marhat azon aron penigh az Aros vramitol megh nem vehetik, az mellien az Georeogeokteol megh vehetnék [Kv; TanJk I/1. 294].

derekasint 1. jól, alaposan; bine, de-a binelea; gründlich, gut. 1742: á Malomban künn, vagy á Város tojában az Ispányok á Tanácsot meg szokták vendégelni derekasint [Kv; Aggm. C. 12]. 1748: a Kaszáló Réteket derekasint meg kell árkolni [Koronka MT; Told. 79]. 1762: hallottam ... hogy ... Buda Gligor ... Szőlővel és egyeb Gyümölczel derekasint Tractalta volna az Korod Szent Mártani Molnárákat [Kóródsztrmárton KK; Ks 17. LXXXI. 21]. 1770: tudom mivel sokszor öröltem benne, hogy az also kerék soha igen derekasin nem forgott, és igen vékonyon Lisztelt mindenkör [Királyfva KK; JHb LXVII/93]. 1788: ez előtt való öreg vintzellér nem derekasint értett a' Mesterségéhez [Kercsesora H; TL. Málnási László ref. főkonz. pap gr. Teleki Józsefhez].

2. erősen, nagyon; tare, mult; stark. 1739: azon két kánczát ki fogattam ..., és az Szürket estve ketszer derekasint meg hagattám [Nsz; Ap. 4]. 1754: Nagy erdős helyl vala hanem Korpos

Pál Lakatos Tamás keztek pusztítani derekasint [Ditró Cs; LLt]. 1758: mondam neki Ugyan sokan s derekasint arattyatak a Buzát [Harasztkerék MT; Ks 18. XC. 11]. 1763: a kis Tarka kancza féllek hogj nem lészen Csitkozo, mivel a Csitkoja derekasint szapja [Kóród KK; Ks CII. 19 Szarka József gazdatiszt kezével]. 1770: a miolta itt a Malmat alább eresztették, és a jaszoly gátot le vágták az olta a parondat derekasint mossa az Adámosi Silip alol [Királyfva KK; JHb LXVII/108].

3. istenesen; cumsecade; gottsjämmerlich. 1740 az sogorom az irodéakját egy udvarbirájával el küldötte hozzám hogy eo Protestál, mely dologért derekasint fel attam az leczkét [Ks 99 Kornis Antal lev.]. 1762: egyben szolalkazván derekasint öszve kapának [A. kosály SzD; EMLt]. 1763 megis úté derekasint kétzer hátban [Nagyida K; Told. 9]. 1764: a szekeret melléje allitták egy tsono szénának s meg rakák belőle derekasint [Kóród KK; Ks 19/I. 6]. 1796: (A bérest) a patakan által az Ország Uttyára ki huzták, és derekasint meg verték [Fodorháza K; RLt].

4. a dolog lényegét illetően, érdemben; in esentă/fond; meritorisch, in merito, das Wesen betreffend. 1757: különben Gyergyai Pál Uram tudna ezen dologhoz derekasint szollani, ha akarna [Somlyó Sz; Mk IX. Vall. 191].

5. bátran; curajos; tapfer. 1745: az legény Sem veszi tréfára az dolgot derekasint ellent kezd vetni az bottal egyik katonának kiüti az bottal az kardot kezéből [Mócs K; Ks 5. X. 6].

6. jócskán, alaposan; destul de bine, bineșor; reichlich, gehöric. 1751 Murza Vonuly azolta derekasint meg lépesedett [Gyeke K; Ks Vall. 12].

derekasképpen 1. a lényegét illetően, érdemben; in esentă/fond; meritorisch. 1598: Amy azert az Mezarosok dolgat illety, arrol valo Tractatust halasztottak eo kgmek ezten kedre, akkor eo kgmek derekas keppen akarnak felecolleok vegeznj [Kv; TanJk I/1. 314].

2. valójában, voltaképpen; in realitate, de fapt; wirklich, eigentlich. 1602: Giutho Martonne Orsolia azzonny ... vallya En nem thwdom hogy Pokos Peterne Pokos Janosert derekas keppen valamely oly Summa penzt fizetet volna [Kv; TjK VI/1. 607].

derékhad hadseregzőm; grosul armatei; Haupttruppe. 1603: Most penig közel it határunkban vgy mint Borsan volna, az felseges Romai Czarzar Generalissa az Nagysagos Basta György ö fge derek hadaual [Kv; TanJk I/1. 652]. 1659: az vezér Panajotot ide hozzánk küldé, az penzt voltaképpen tudakoztatta menyit, mikor megh ertette keues voltat, rettenetesen megh haragut az Vezér, s, azon busul, mikor az derek hadakal oda be volt, hogy Baszat* nem hagyott ben az Orszagban, most senki utan nem iarna [Borb. I. konstantinápolyi köv. jel. — *Értsd: basát].

derékképpen 1. illendőképpen, az ügyhöz illően; cum se cuvine, după merit; gebührendermaßen.

1578: mostan eo kegmek semmit addeg derek keppe(n) a' felől nem wegeznek migle(n) eo kegmek lattyak Barany Janos is az bor gywteos (l)* dolgaban el Indul, es mint wezy s hogy wezy [Kv; TanJk V/3. 169b. — *Olv.: borgyűjtés]. 1582: az holnapy Napon ... az zam vetelre valasztat Níolcz zemeliek be Gywllienek ... Es ... Amy-nemeo Iokat kel eo felsegeteol Lengiel kiraltol Isten segitsegewel megh Nyerny, eo kegmek Arrol vegezessenek derek keppen [Kv; i.h. 267a]. 1589 k.: ha megh Jőnek az feiedelemteol es Jo valaszt hoznak tehat akor azto(n) derek keppen el vegeznek mi el adgianak teobbet, az piacz zelben valok [Szu; UszT].

2. tulajdonképpen, valójában; de fap, in realitate; eigentlich. 1602: Baranyay Zabo Janosne Catha azzany ... vallya, Semmy oly derek keppen valo keolchyeget nem thwdgya Pokos Peterneke Pokos Janosra [Kv; TJK VI/1. 606].

derékpénz tőke(pénz); capital; Kapital. 1597 Az en megh holt Atiam ... adott űala az J Aszony Vranak ... harminch forintoth vgj hogy kereskedgyek velle, .. my nekőnk pedigh anny ydeoteol foghua teobbet az Allasara njeresegebe ne(m) adott az derek penzis nalok uagio(n), Azerth az derek penzt az 30 forintot es az njeresegnekis harmad reszet megh keuano(m) I Aszontol [UszT 12/55]. 1698: ha ez után a Törvény(ne)k hirdetése után valaki ez ellen cselekedneik derék pénz Usoráb(an) százza tiznél többet venne a derék Pénzt is el veszesse [UszLt IX. 76. 63 gub.].

derékpince nagy pince; pivniča mare; großer Keller. 1694 Az belső Varban levő harmadik Pincze, melyet derek Pinczenek hinak, ennek külső Ajtaja(n) van egy hitvan fa Rostely [Kővár; JHb Inv.].

derékszeg 1. (a szekéren) az első sémelyt/párnafát a fergettyűvel egybekapcsoló szeg; cuiul oiștei; Reib/Spannagel. 1595: Lapúpataky Györgyet: Lopot vala Lantzokat és Derek zeg:ket, és kútra valo Lantzokat ... Az prenghere ... verek [Kv; Szám. 6/XVIIa. 130 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1625 Czinaltanak ket derek zeget, három tengely uég zeget [Kv; i.h. XXXV/16. 172]. 1669 szeker rud vegiben valo marok vas egj. szeker rudhoz valo fojto karika het .. Egj öreg derek szegh [Kőhalom NK; Ks 66. 46. 24a]. 1675: Vagyo(n) ... 2 vas Löcz káva Löczczevel Fel hérczevel Derek szegzeivel [Dés; Borb. II]. 1677: Egy derék szeg, egy czatló vassal v(a)l(e)t f -- // 12 [Kv; RDL I. 155b]. 1745: Vagyon egy Béres Székér, melynek edgyik kereke vasas, hárma fakó ... Vas löts káva 2 Derég (l) Szeg 2. [Veres-egyháza AF; Told. 18]. 1779: ... Egj derég (l) szegnek a' feit ki töttam dr. 3 [Szászváros; BK]. 1819: Egy fakó Székér, a' négy kerekin 8 vas karika fojto Karika 4. a' rud szárnyán két vas Karika egy vas derék szeg [SzD; TSb 6]. 1820: György és Onuj Béreseke(ne)k Pánt Szegek(ne)k és Derék Szeg(ne)k [Déva; Ks 105. 168]. 1849:

Vagyon egy porond hordo Székérke vasas kerekekkel derék szeg — 's tengelly vég szegek nélkül [Somkerék SzD; Ks 73/55]. — L. még HSzj fergettyű al.

Szk: hátulsó ~ (a szekéren) a hátulsó sémely/párnafa szege. 1827: Durnye Silip és Valaszutyán Juon Béres kezek alatt vagyon egy vasas ökör székér ... mindenik keréken negy negy fojto Karika ... Egy derék szeg — hátulso derékszeg ágassát le szorito kapots [F. zsuk K; SLt Vegyes perir.].

2. ágyúkerékszeg; cui de roată la tun; Kanonnenradnagel. 1652: Agyu kerekéhez valo vas karika derek szegek N. 14 [Görgény MT; Törzs].

derékszeg-lopó care a furat cuiul oiștei; Span-nagel/Reibnageldieb. 1593: Derek zegh es lancz lopo latrot fogtatunk megh d 4 ... Az Teoruenj ugj Talala hogj ki verjék [Kv; Szám. 5/XX. 172b].

derékszék törvénybírói ítélőszék; scaun general de judecată; Richterstuhl. 1590: Andras Palnak Swkeynek vgian azon Swkey Vargias Jstuannal az minemw pery volt az teorweny az derek zekre bocziatotta miuel hogy Vargias Jstuan azt keuana az zekteol [UszT]. 1603: aztis be hozak az bizony-sagok keozwl hogi az haz a fel pereseknek attioke uolt marton kouaczie a törwin a fel pereseknek kezekbe Jtelte Az otalom peterfi mihalj apellala az Zek El bocziata a derek zekre [i.h. 17/25]. 1608: Galfi Istwam Vram zolitatta Sofaluy Illies Matet nemy Juhaert valo peri feleöl, mellet mondgia hogj megh niert volna az Circalasnak rendin az penigh Appellalia volna Illies mathe az derek Zekre [i.h. 19/101]. 1625: Ezert teöttem tilalmat hogj mikor engemet az öreökségből kjtil-tottal akkor azt mondtam hogj Derek szeken adod okat vice szeken szolitottal megh amely mert nem bono ordine p(ro)cedaltal melta(n) tilthattalak [i.h. 5]. 1640: Varadi Balogh Lazlo Ura(m) ugimint Actor perlette az Marosszeki derek zeken Maros Vasarhelt az Nemes es zorgalmatos Orban Martont | Mikoron azert masodzoris derek zekwnk helien Maros Vasarhelt le wltwnk volna teorueny tenni [Mv; DLev. 5]. 1669: Citaltattya ő kgmet az mostani közelebbik Nemes Varmegye-(ne)k Darek szekjre [Kük.; Kp III. 91]. 1715: Darék szék alkalmatosságával Fő Capitánj Groff Kálnoki Ada(m) Uraim eleib(e) Certificalog ... Cserei János Ur(ama)t [Csatószeg Cs; Eszt-Mk]. 1749: Citaltotta vala kegyelmekekett ezen Nemes Marus Szék az okkori szokás szerint folyt Generalis (:vulgo Derék Székre:) [DLev. 1 IB 9]. 1751: én magam nyertem el egj darab földet az Darék széken Néhai Mlgs Rhedei Kristina Asszony-tól [Bágyon TA; Berz. 7. XVIII. 68. 1. 330]. 1755: akar holot és közölőbb Celebralandó Törvényes Gralis (:vulgo derék:) Szék [Mv; Berz. 2. 24/18]. 1808: Mi Kővendi Nagy Péter, Gál Mojses, és Tanka Mojses mind hárman Nemes Aranyos Széknek hitess Assessorai ... Törvényesen ki rendelt Divisor Commissariusok ... Itéletet tevén, azt kiis mondotuk a Felek előtt, és a

praetensus Fiunak nem tettven a Deliberatum Novumt insinualt ... megint bé gyúltunk ezen Pernek Novum mellett léjendő el látására, és in A(n)n 1808 5a Januarii Itéletünket ismét meg tettük mely ismét nem tettven a praetensus Fiunak, appellálta a pert a fen tisztelt Törvényes Derék székre [Asz; Borb. II]. 1834: egy darab Ökör tilalmasnak hatalmasul lett elfoglalásáért indított panaszos keresetekben, a' Felpesesi Rész által nyert Kegyelembéli Ujjítás mellett, a' Nemes Aranyos Széki Törvényes Derék Széken Kövenden az 1834k Eszt(endő)b(en) Február 1ső napján kimondott Válaszlo Határozás [Borb. I].

derékszij bőrv; curea; Leibriemen. 1849 De hozzám is ugy Döfe nem tudom melyik hogy a Derék Szijjammok két petzkelő szijja azonnal el szakadt [Héjjasfva NK; CsZ].

derekú 1. törzsű; cu trupul; -stämmig, von Stamm. 1789 szügyes, szélyes, nyaku és temérdek dereku, vemhező (ló) [HSzj *nyergeshátú* al.].

2. oldalú; cu latură; -seitig, von ... Seite. 1761 A közepében ezen Épületnek ... alaton dereku, ezelőtt Konyhának, most pedig Sertes olnak tartatott alkalmatosság [Pagocsa K; JHbK LXVIII/1. 15]. 1825 egy régi Borona Csűr mely többnyire Tölgy és meg lehetsé dereku a Szarvazattya leroskadtt és Süllyedett a fedele! haszonvehetetlen rosz Szalma [Száraspatak Hsz; SzentkZs Conscr. 375].

derékút 1. (helyi érdekű) nagyút; drum; Straße. 1575 Annak vtanna keryk azonis eo k. biro vramat hogy Latassa meg eo k. az Nadas teriben Az Minemw vyz folias ky az derek vtban foly Es vtat ely vezty, Ereztesse eo k. az eleby foliasban [Kv; TanJk V/3. 127b]. 1592: az fanczaliaknak fenywben jaro derek vtok az Nywladon beleol [Fancsal U; EHA]. 1593: Vgj Emlekezem rea hogy a derek ut ott vala ahol az Mathe Leorinczy kertj vagion [UszT 10/91]. 1694: az derék utra ki járo utacskaigh az malomtul jutott Haller résznek [Mezőméhes TA; Wass]. 1696: Kovács János ... az ősvenyre foga az Csorda felé az Feleségeis egj pálczaval az derék uton [Mikháza MT; Berz. 17. XII].

Hn. 1682: az erdőre jaro derek ut [Kakasd MT; DLev. 1. VIII. B. 2]. 1687: Az Derek uton fellyül [Désfva KK; EHA]. 1825: (A) Telek ... Szomszedja ... Délről a Falu Darék uttya [Száraspatak Hsz; SzentkZs Conscr. 386]. 1860: a' derék uton belől [Szentdemeter U; EHA].

2. országút; șosea; Landstraße. 1597 az buza(n) meneő derek vtt mellet alio nomine Vasaros vttia mellet [Gyeke K; Ks].

derékvas forgó/korongvas, orsóvas; fusul pietrei de moară; Mühlstein, Mühlspindel. 1731: egy felyfűl csapo két kövü malom ... Van két Korond,

abban két derék vas, mindenik Korondon két két vas karika hat hat orsora csinálva [JHb Inv. I/25 sub K].

derékvíz főág/folyás; braț/curs principal; Haupt-arm. 1592/1593: Az mely aga az viznek zent Benedek feleol foli wala az Nagiub wala Az másik aga Dees feleol főlj vala, Es az porond ily volt az viz kezoet: De hogy ily zoritak Dees feleol az vy Malom gattjaval ala az viz mentibe, vgy kezde az derik viz verekednj Zent Bendek hatarara [Szilágytő SzD; Ks. 35. V. 12] az rigen az Kys Zamos foliasa volt ... de addigh keothek Dees feleol ala az viz mentibén az gatatt az Rethy Malom alol az ulta latom hogy ki zarada az viz ... az porond melleol, es az dirik víz, vgy kezde inkább ide zegn Zent Benedek fele valo hatarra [Szásznyíres SzD; Ks]. 1650: az poros aroknak az vjze nem az Damakos petör eleteken Esöt az derek vjzbe hanem az myklos ferenz Eöröksegen mönt ... onnat az ferenz lorincz kertjben azon Esot be az Derek vjzbe [Gagy U; UszT 58a] Aztis bizonitsak, hogy az peres Aroknak vize ne(m) az eo eörokségeken eset be az derek vizbe [i.h. 8/64. 58e]. 1655: Kosa Pál az földjin dugast csinalt el dugta az uizet hogi az eo földjn ne jario(n), annak előtte az derek uiz mjnd az Kosa Pál földj(n) megie(n) uala le [Szentgyörgy Cs; BLt]. 1700: Az veres patakba(n) is vagjon két kerék Stomp, edgyik Derék vizen másik szabad vizen ezt is eövek(ne)k hallattam lenni [Abrudbánya; Berz. 17].

dérel 1. delel

derencesel 1. dirincsel

derenduccal sietve; in grabă; eilig. 1824: utazásunk pedig oljan derenduccal ment, hogy bé nem térhettünk sem hozzád, sem a néném kéz tsokolására [Kv; EM XVII, 137 gr. Csáki Rozália kezével].

deres fn büntető-pad; bancă de schingiuire; Prügelbank. 1755: Constalván az in vinculis adstans Margitai Kovács Mariának Sok izben általa végb(en) vitt külön külön helyeken fertelmes paráznsága azért végeztetett hogy hi(n)c et nűnc a deresben sullyos és kemény korbács ütésekkkel veretessék meg [Kv; TJk XVI/8. 107]. 1779: Az Hajduk Házában ... Korbács 1 Deres 1 [Szu; UszLt XII. 87]. 1780: (A tóból a halakat) az ott valo Szőlősi nevezetű rosz ember mind ki lopta 's tékozlotta, ... tudom hogy semmije nintsen, 's meg sem fizetheti, de leg alább más rosz emberek példájára contenta leszek velle ha a' deresbe meg fizet [Császári SzD; KsMiss. I gr. Toldalagi Kata aláírásával]. 1783: Lopásáért meg is veretem deresben [Ádámos KK; Pk 7]. 1797: Egy deres a melyen a gonosz tévőket szokták meg verni [Szu; UszLt XII. 87]. 1846: minél előbb a' Deresen meg csapattya [Dés; DLT 530/1847].

deres *mn* 1. fehérrel tarkázott sötét szőrzetű; cu páruł inchiš pátat cu alb, dereš; eisgrau. 1591: Jwtoł ismet ket menes lo egik pey: Massik deres [Msz; Bál. 89]. 1598: Tudom hogy' zegeódett zolgaia uala Gegeó Balint Vra(m)nak Simo Janos, megh egy deres louat adott uala neky [UstT 13/37]. 1649: veőttem egi sarga holdos louat ... veőttem egi Deres Louat ... f 10 [Kv; Szám. 26/VI. 542]. 1684: Eöreg Kanczak Deres hatulso job laba szár nrő 1. [Ebesfva; UtI]. 1687: Bacszi András uram ... ā mostani fenforgo Táborozo és villongo üdőhöz keppest egi jo Táborra valo cross paripára levén Szüksége, Szerette megh Josika Imre Uramnak egi Deres paripáját ... az említett Deres paripáért Josika Imre Uram(na)k ada ötven megjari forintigh Zalogh(an) egi darab Kaszálo Rétet [Pókafva AF; EMLt]. 1695: én ... Szebenbe(n) bé mente(m), az Ngod számára vásárlando Lovak dolga véget, ... Találtam ... az Generalisné Aszsz(ony)-om ő Nga Istálloiba(n) edgy fekéte, edgj sárga pej, edgy derés, edgj Tarka, edgj szürke szepét, és edgj világos szürkét [Gyf; KaLt Apor István ir. Recsey István kezével]. 1706: vittek el a Csáki András Ur(am) katonai ... egy deres paripát [Hsz; Törzs. Rákóczi lelt.]. 1729: Egi harmadfű deres kancza [Marossztygyörgy MT; Ks 23 XXIIb]. 1739: az deres lo mely Lajosnál volt már kész tanolt, most megint vissza ment holmi lovakot hoz el, azon deres lovatis meg hattam hogy el hozza [Ks 99 Kornis Antal lev.]. 1762: Biszelt Mihály nevű lakosnak ... két lovai vesztenek el, ... edgj tizenkettőd füre menő világos deres, melynek az orrán és homlokán két fehér holdja van [Sv; Ks 17/LXXXII. 4]. 1774: Pojáta Filipnek maradt volt egy Paripa Csitkaja az Paripa Csitkaja. szép Deres Paripa volt [Mócs K; Ks Consr. 96]. 1775: Szürke Kantza Ló 1. Deres kantza Ló 2. Fekete Kantza Ló 4 [TGsz 59]. 1780 k.: a deres Lora egy uj patkot vertem, s. egy otskát x. 15 [Szászváros; BK]. 1784: Deres ló No 1 Deres kantza No 1 [Déva; Ks 76. IX. 20]. 1808: Szopori Popa Iliszie adott egy deres Lovat O. Fenesi Kováts Fer(encz)nek 100 Rf. Berkenyesi Bukur Györgyi adott egy deres tsikot Abrud(bányai) Buzgár Nyikul(ána)k 77 vf [Torda; TVLt vásári jk]. 1812: a Groff ur. eő nsga a Nyárban mult esztendeje vett arany és ezüst pénzeket edj deres Csikót [Héderfája KK; IB]. 1833: G. Kereszturi Bartok Josi Cserélt Batízi Onyítza Vasziaval Egy Fakko Kantzát egy Deres Lovat [Torda; TVLt Köz. ir. 797]. — L. még HSzj *ménéslo* al.

Hn. 1722: az Kalota vizén, az Padon, az Deres kut [Kalotasztkirály K; KHn 51].

Sz. XVIII. sz. *eleje*: A Vas deres lovak kemények tartósók Szoktak lenni, de nehezen tanolok, nagybára fortelyosok, ezekről mondgyák: Margit Aszszony s Deres ló, ritkán valik abból jó, ā ki valik ugyan jó [JHb 17/10 lótarási ut.].

2. ~ *szőrű* fehérrel tarkázott sötét szőrzetű; cu páruł inchiš pátat cu alb, dereš; eisgrau(es Pferd). 1604: tudom hogy Lőrinch Gergely mjrizlotol

egy Deres zörw Jramo Louat hozot uala [UstT 17/55]. 1625: czereltem volt az Jtol egj deres zoru kancziat [i.h. 67]. 1678: ada megh Biro Istuan Urunk Bencze Geörgynek, edgy harmadfű deres szőrű gyermek louatis [Homoródszmtárton U; Eszt-Mk Cserei lev.]. 1705: edgy üdős Deres szőrű Kancza [Kőrispaták U; Pf]. 1711: Söver Istvánnak adott vala ... egj Deres szőrű kanczát [Szárhegy Cs; WLT]. 1765: Falunkbolis vesztenek el egy néhány versben Sok Lovak ... Lupugyan Jánosnak egy deres szőrű, hoka kantzája [Fintoág H; Ks 113 Vegyes ir.]. 1807: Deres szőrű Kancza [DLt 856 nyomt. kl]. 1833: adott el 1 Deres szőrű paripát 9 Esz(tendőst) [Torda; TVLt Köz. ir. 797].

dereslik deresbe játszik; a avea fire albe in pár; grau werden. 1829: Egy piros pej három Esztendős herelt Csitko ... a' fara tetején hosszára egy arasznyira fejér szőr nevedik, 's ez által a fara dereslik [DLt 583 nyomt. kl].

dereszte kallómalom, ványoló; dírstá, piuā; Walkmühle. 1843: Tudja é, esmerié a' Tanu azon helyet, mely vagyon itten a' Bodolai Határon az ugy nevezett Dimoszka porondján — az Exponeus Ur Dereszteje körül, az özvegy Grof Béldi Venczelné helye szomszédságaiban? [Bodola Hsz; BLt 12 vk] | Béldi László Ur (a hely) egy részire Deresztét csináltatott | az irt Dereszte használatásától via facti, et absolute potentia mediante erőszakoson megfosztotta, a' Deresztére nem folyható víz miatt, mely miatt a Dereszte most is kénytelen vesztegelni, holott ezen Deresztének tsak ilyen idő tájt van az ideje [uo.; i.h. 9, 10] | ez előtt mint egy 9 — v. 10 évvel Deresztét épített reája* [uo.; i.h. Dudás János (52) ref. jv vall. — *Ti. a porondos helyre] | ez előtt mintegy Kilentz Esztendőkkel Dereszttyét építvén rája [uo.; i.h. Molnár Györgye (60) disunitus jv vall.].

Hn. 1843: akkor a' ki borozdolt Helyről, a' hol jotska volt, hordottuk a' hompot a' Dereszte Árka töltésire [uo.; i.h. 12 Gödri István szolgaember vall.]. — L. még *deresztés* al.

deresztmalom kallómalom, ványoló; piuā, dírstá; Walkmühle, Filzmühle. 1843: lévén nekem Béldi Albertnek itten Bodolán* a Groff Béldi Venczelné ványolo malma északrol, n. keletről és napnyugotrol pedig ugyan a Deresztymalomhoz tartozo földék szomszédságaikba — egy deresztye malmom [BLt 11. — *Hsz].

Ebből az adalékból úgy látszik, hogy e címszó és az előbbi *dereszte* a kallómalomnak valamilyen különleges fajtáját jelölhette, de hogy milyent, afelől a szükségesü idét nem tájékoztat.

deresztés kallós, ványolás; piuar (lucrator la dírstá/piuā); Walker. 1843: a' Helynek egy részt, a' Jovát felszántották, 's esztendőnként a' Deresztés számára hol Törökbuzával, hol kölessel ... bevetették. — Az Árok mellett a' hol Fű nőtt, a' Deresztés a' Fűvet le kaszálta [Bodola Hsz;

BLt 9 Dudás János ref. j.b. vall.] | én magamis a' mult esztendőbe egy darabocskát vettem volt bé felibe a' Deresztésnek Kőlessel félegettem hogyha Migs Béli Albert Úr elvész tőlem a' Fele termést, mivel én csak az ő Nsga Deresztésitől vettem volt ki Udvar hire nélkül [uo.; i.h. 12 Farkas Josef szolgálóember vall.] | az első borozdálás után a' Falusi Marhák a Deresztésével együtt ették le onnat a' Fűvet eddig az esztendeig [uo.; i.h.].

derivál elvezet (vizet); a abate/devia (apa); ableiten. 1726: négy nap Számosnak..., kik a' Szamosban dolgoztak, s árkot ástak, hogy a' mostani fel hagyott, csatornára deriválják a vizet, fizettem á d: 18 [Kv; Ks 15. LIII. 4]. 1826: Gyalakuta sem hagyta meg a' Szele pataka hosszu régi árkat, hanem azt egyenesebb és rövidebb úton deriválta a' Küküllőbe [Msz; GyL].

deriválhat 1. (el)vezethet (vizet); a putea devia/abate (cursul apei); ableiten können. 1826: Kele-mentelkének... ezen patak árkat csakugyan meg kell tovább is tartania, hogy egy más a' faluból jövő kisebb patakot a Küküllőbe deriválhasson [Msz; GyL. — *MT].

2. (el)irányíthat/terelhet; a putea îndrepta; ablenken können. 1825: minthogy... az egyéb aránt is keskeny Piatzunk, az Városunkban Országos Vásárokra jőni szokott Vásárosok(nak) illendő befogadására csak nem elégtelen ezen tekintetből — a' Piatzi nagy Temploman aloll — eddig árulni szokott Árusokat csak ugyan a' Publicum Comoditássába lévő Uttzákra deriválhassa [Torda; TVLt Közig. ir. 252].

deriválódik 1. szétágazik/válik; a se bifurca; sich teilen/sondern. 1740: a' patak deriválodván ezen sessio(nak) egy darabja alatt azon régi folyamaton alól egy kis Viz mosás lőtt, melyet engedett volt a' Falu Néhai Papjok(nak) Popa Iuvonak, és azon Popa egy kis gyümölcsöst épített azon viz mosáson [Kisoklos H; Ks 89 Inv. 99]. 1754: az itt folyó Maros míg amarra délre nem deriválódik sokszor a' Sos hajokkal fel felé menvén, az említett Marton kívül lévő uton husztuk a' Sós hajokat [Vulcsesd H; GyK]. 1757 Virágos nevezetű Bányász Czímborak... ha ezen Bekessegnek punctumit Observálni nem akarják banyajok nem egészen hanem csak azan része a honnan azan viz Deriválódik ki szarmozik tilolom alatt hagjatik mind addig míg köztök levő Contraversia (!) vagj törvényes utan vagy Kulemben decadalódik [Torockó; Bosla].

2. száll vkire, öröklődik; a se transmite/mošteni; jm zufallen. 1774: Néhai Száva Adam, ennek előtte (amint én... Morár Vaszi* emlékezem:) Circiter 30 Esztendőkkel Házat épített volt, kiróli, Henter János Urra deriválodván azon Ház... egészben elfoglalta a meg irt Pusztá Sessiot [Mocs K; KS Conscr. 31. — *80 éves valló].

derivált kiágazott; ramificat; abgezweigt. 1804: az Ompollyból Sárdon felyül derivált Kis Ompolly, vagy is Malom Árkán felül [Sárd AF; EHA].

deriváltatás elvezetés; deviere, abaterre; Ableitung. 1826: A' rajzolatból az is kitetszik hogy a' mostani árok tellességgel nem distingválja a' két falu határát. Nemis lehet Kelelementelkének* az a' czélja ezen pataknak deriváltatásában, hogy a' mostani árok tisztításával ne bajlodjék, 's azt Gyalakutára^b tolja mert ezen patak árkat csakugyan meg kell tovább is tartania [Msz; GyL. — *^bMT].

derogál 1. ellentmond; a contrazice; widersprechen. 1597: Megh ertwen ew kegmeke warossúl az Orzagb mostani vegezeseit, articuluisset az Creditorok feleol az adossagoknak Exequutioiarol noha lattatik varossunk priuilegiuának es reghy zokassinknak derogalny... vegeztek ewkegmeke warossúl [Kv; TanJk I/1. 288. — *Köv. a végzés]. 1652: A kulső Magistratusnak es politianak is ez admonitionkba(n) s irasunkba(n) semmit ne(m) akarunk derogalni sem praejudicalni [Kv; KvRLt X.A.1]. 1666/1701: Mivel eő kgek mosta(n) incorporálatnak az Colosvári realis nemes emberek közzi... vármegye Gyűlése(n) Feő Ispán és utánna való Tisztek jelen létébe(n) egyenlő Consensusból Hadnagyot, Assessorokat választzanak... Municipialis Törvények az mib(en) az nemesi szabadság(nak), az ország Törvényének ne(m) derogal, fenn maradhat [KvLt I/188 egy-i végzés]. 1765: Hogy ha pedig ezen Conditiok ellen csak leg kűssebberis vétene... Székely Ekek eo kgylme, azokat nem observálván illo Casu az édes Annya, nem derogálván semmitis Anyai kötelessegenek, meg fogathassa és Sezenben küldhesse, minden kegyelem és irgalmasság nélkül [Torda; Pk 2].

2. hátrányára válik; a ajunge in detrimentul cuiva; zum Nachteil werden. 1629: Actores p(ro)-testant(ur). Miuel vrunk eo fel(se)ge paranchyolatya raitok, ha az hagyot terminusra nem comparealhatnak ez okon hat az teoruenben az nekiek ne derogallyon [Kv; Tjk VII/3. 200].

3. kb. szégyenére válik; a fi spre ruşinea cuiva; zur Schande gereichen. 1609: Varasunk Zabadsaganakis feletteb derogalna ha az illen uitkez Zemelliet Varasunkbul nem exterminalnok [Dés; [Dés; DLt 315].

4. nem/sem ~ kb. (vmi) nem rossz; (ceva) nu e rău; (etwas) nicht schlecht ist. 1597: B V pranchiolattiabol Attam az Godo cigannak mikor Búza Matias Akasztani vittek volt es eggit 3 paltzaual meg vertek f l d — Ezt ide hatra kellet volna irni, de it sem derogal [Kv; Szám. 7/XII. 36 Filstich Lőríc sp kezével].

dérrel-dúrral 1. dér-dúrral

désfalvi a Dészfalva (KK) tn -i képzős szárm.; din Dészfalva/Deaj; mit -i Ableitungssuffix gebildete Form des ON Dészfalva. 1590: bakonia mathias Dész faly [UszT].

desperál felhagy a reménnyel; a despera, a-şi pierde orice speranţă; die Hoffnung aufgeben. 1722: Várván ha érhetnék valami Consolatiot,

különben éppe(n) desperalok ezeknek az el alélt szegénység(ne)k meg maradásáról [Fog.; KJ]Miss. Rétyi Péter lev.]. 1827: a' Néni Kolósvárra jöve-tele felőlis, hogy mostanság megeshessék, szinte szinte desperáltam [Kv; Pk 7].

destruál ? érvénytelenít; a anula, a declara nul; ungültig machen. 1588: Az mint eö kegye felely hogy Bathory Chaspar legitimę aetatis volna, maga ex l(ite)ris Reuisionalib(us) manifeste constal, hogy jilegitimę aetatis, mellyet hogy eö kegye destruálni Akar, Ezzel azt jelen-tené, hogy ketseges volna Ez Az Reuisional (!) melyben semmikeppen ketsegh nem lehet, mert Judex ordinarius eleött keölt, vrunk eö Nagysaga pechyeties vagyon Raita, mellyet ha In Instan(te) eö kegye nem destrual, penayat varywk si Juris, liceat plura loqui [Somlyó Sz; Wlt. — A fogalmazás az eredetiben ilyen zavaros!]

deszendens leszármazott, utód; descendens; Nachkomme. 1805: az Almási Provocatus Soo Familia Sz Mártonbol szállott Almásra, és azon armalist impetralo Sos Jánosnak s Pálnak egy-nes Descendensei és armalis statusban mindenkor tartattak [Szu; Borb. II]. 1814: Hogy pedig mi ... Makai Miklos Testvér ötsének ... valóságos descendensei légyünk, ha Nságod abban kételkednék azt Nságodnak itélet szeréntis készek vagyunk Documentálni [Dés; Borb. I]. 1828: volt Tövissi Györgynek mint Néhai Harko Márton valóságos descendensének ... bizonyos benn valo Jozsága a Harko Szegen [Vaja MT; EHA].

deszerál elhagy; a päräsi; verlassen. 1714: parancsollyuk, Senkiis eleebbi lako helyyet, deserálni es masuva transfugialni Ne mérészellyen... mert különben ha megis Engedetlensgre vetvén, valaki futasban es költözésben deprahendaltatik, nem csak nálla találatott minden javait amitallja immediate, hanem maga Személyébennis kemény animadversiot fog Szenvedni, mint a Publica tranquillitas(na)k turbatora, s haborittoja [Nsz; Wass gub.]. 1748: Mind a' maga Fassiojabol az Inctusnak s, mind feles Fatensek fassiojából constal, hogy ő nem tsak nős parazna, hanem annak felette Bigamus is, mivel mind a' két felesége itt a Városon actu jelen vagyon; az első feleségét s, gyermekeit ... deseralta Rettegen ... és ide az Városra vetődvn, itt vette el a' második feleségét, Azért itilletett, hogj ... feje vétettségék az akasztófánál [Torda; TJK III. 217]. 1765 egy Borbándi Gótza Avráam neví ... adozó nemes Ember ... Sárdi Samukának leányát Feleségül vévén Esztendő mulva ... Férjétől meg szomorítatván azt deserálta, és redeált az apja házához [Marossztimre AF; Eszt-Mk Vall. 223]. 1778: az intertentiót meg kezdtették az emberektől vonni, kiért az emberek is deserálni kezdték az ő Nga földét [Mezőkók TA; JHb XI/23. 4–5]. 1779 a' Maros Vize folyamattyát Gyogy felől deseralta 's he is porondozta [Gyalmar H; BK 450 Jákob Ádám (70) zs vall.]

deszerta I. fn 1. pusztatelek; teren pustiu; verödetes Grundstück. 1637: Boyerok es Zabadosok. Opze Algye Sandor Bika depositus. Az desertak seriesebe(n) vagio(n) be irva [Posorta F; UC 14/42. 125]. 1716: Desertae Fellyeb specificalt Nyikora Susoj Desertája. Oda fellyeb Specificalt Filimon Terhetye Desertája [Grid H; BfN 92/4]. 1731: Jakab Imre pusztá Ház helye... , melly Jakab Imre desertája felét Sebestyén Miklos bir mostan [Gelence Hsz; BCs]. 1756: az Uraság désertáji fölgyei Colálatlan maradnak [Kővár vid.; TKI]. 1758: a Nagy utza végiben kertbeli Deserták között (deserta sessio) [Bh; EHA]. 1776: Czifra János Pusztája, ennek vicinussa egy felől ... Bergenyi Koronka Gábor Desertája [Mezőbánd MT; Wass]. 1780: az Vülye Mihaila Desertájának appertinentiaji is vadnak [Bábalma KK; RLt O. 4]. 1783: Ezen Jobbágy bir 1 Desertát Appertinentia nélkül [Zsobok K; JHb Urb.]. 1801: A' Sz Mártoni György Lineáján lévő Sessioik közül ... Antiqua az mely ... Deserta volt, most pedig Rakoltz Alexandru lakik rajta [Dob.; RLt].

2. elsőkött feleség; soție fugită; fort/davongelaufene Ehefrau. 1745: az I ... midőn kérttem volna kézben édes Léánját Ersőkot, Székely János desertáját; azért hogj ő nem gondolván l(ste)n és emberek Törvényivel, és Házassági kötelességivel, magához idegeneket admittalt, nős paráznaságban elegyítvén magát, Kglđ kézben nem adta, hanem pártját fogván és felőle felelvén, a gonoszt a gonosszággal edgjütt manuteneálta, és protegalta; azért meg kívánom a jure hogj ... Léánját Törvenjre elő állitssa [Torda; TJK II. 31].

II. mn lakatlan, pusztá; nepopulat, pustiu; öde, unbewohnt. 1742/1760: minekutána az közle el mult télen az Ur Szilvási Boldisár Uram inquirálatott, ugy referályák, hogy tizenhat Sessioik légyenek, populosák é vagy deserták és kik vicinitásiban ... specificálni nem tudom [Szentgyed SzD; Wass Fr. Eltető de Zilaj (36) ns vall.].

Szk: ~ban áll pusztán áll. 1757: Ezen az in- netcső Oldalon valo földeket ... désertáb(an) álván az bokor fel nőtte volt [Erdőalja KK; Ks 66. 45, 17g] * ~ szesszió pusztatelek. 1756: ha az Meltóságos Uraság az előbbeni Taxára hagy(ja) Desertait tuggy aszt hogy eö naga deserta Sessioji Populaltatnak s fölgyei az Uraság hasznával Colálatnak [Kővár vid.; TKI] * ~ szessziócska pusztá telkecske. 1744: Deserta sessiotska [LLt Fasc. 67].

deszerviall 1. szolgálatot tesz/teljesít; a face serviciu; dienen, Dienst leisten. 1760/1776: az említett Sz; Margitai Udvarhazhoz deszervialnak Jobbagyok Bethlenb(en) Numero 2 [Szentmargita SzD; Ks 92].

2. szolgál; a servi; dienen. 1763 miis ugy értük hogy azon elvágott Gátnokis edgyik vége az Exponens Ur részére deszervialt, a' másik pedig ugyan a' ... Mgs Exp(one)ns Aszszonyság eö Ex(cellen)tiája részére [Szecsel Szb; JHb].

deszervialó vmihez tartozó; apartinátor de; zu etwas gehörend. 1759: Hogy pedig Szentpáli Perenty Uram ezen örökséghez deservialo Szántó Földeket, Réteket, és Erdőket ki jártotta és Plénipotentiaja mellett delegatus Commissariusokkal ki métáztatta volna eddig nem hallottuk [Girbó AF; JHb].

deszignál 1. kijelöl; a desemna/delega; bestimmen, designieren. 1676 u.: Balla tisztességesen el szakadván a' Mater Eccclatol Goroszlotol. Kiváná azért Goroszlo hogy a' Szent Eccla designálna neki Ministert [Goroszlo Sz; SzVJk 170]. 1749: immar ideje volna hogj a tökéletes valóság bé telnék, és amaz mindeneket bérekesztő felix Clausula az amen hallatnék az melynek effectuálására az holnap bé állandó hetet designáltuk volt [Hsz; Kp I. 170]. 1761: ujjobb(an) folyando Causaban Hellyet, napot Holnapot kívántam volna praefigalni, de már tessék az Tit. Exponens Vr praepote(ns) Intentionának competens terminussat designalni [TKI gr. Teleki Ádám kezével].

2. kiutal; a repartiza; zuteilen. 1750: bár tsak két lora való Szénát és obrokat méltotzassék designalni [Borbánd AF; Ks 83 Borbándi Szabó György lev.].

deszignált 1. kijelölt; desemnat, delegat; designiert, bestimmt. 1738: ha pedig az említett Bagasia Commendansa Kglđ insinuatija szerint nem akarna transmigrálni, mas designalt Statoria, tudósítson Kglđ bennünket [Ap. 1 a gub. Apor Péterhez]. 1784: vagyon (így!) ez előtt bizonyos esztendőkkkel bizonyos számú sessiókból deszignált s ki intézett 2 kuriális helyeik [Szásznyires SzD; EHA].

2. feltüntetett; arátat, indicat; angegeben. 1717: Hogy annál is jobban az Iffiuság á Tanuláshoz édessegdyek, s Capacitalatthassék .. rendeltünk az itt való Accessisták Intertentiojokra ex Impositione extraordinaria Tritici Cubulos 50 „Avenae 75 „Poeni Currus 50 .. á deszignált naturálékát adassa ki [Nsz; Ks 83 gub.].

deszignáltatik kijelöltetik; a se desemna, a fi desemnat; designiert/bestimmt werden. 1680: ennek megh bizonyítására harmad nap deszignaltatik, akkor az mas felekis minden helyes bizonyosságokkal praetensiojok(na)k stabilimentumára keszen legye(ne)k [Kv; RDL I. 158].

deszisztál 1. vmit abbahagy, vmivel felhagy, vmitől megszűnik; a lása ceva într-atita, a se lása de ceva; mit einer Sache aufhören/unterlassen. 1731: Császár Sárá(na)k sok izb(en) való fajtalankodása jöven világosságra a szék előtt, noha ez előtt is castigaltatott oly vétkeért a fogháznál, megis nem desistált, azért mostan méltán hoher kézbe(e) adattathatnék [Kv; Tjk XV/9. 10]. 1747: az I... I(ste)n és haza Törvénye ellen, a' Republica(na)k botrányozására régtől fogván kezdett paráznságától nem desistált, sőt napról napra ujjította, á midőnis sokakat meg parázni-

tott, közelebbis edgj Philep Judith nevű személyt paráznságból meg terhesített [Torda; Tjk III. 133]. 1748: az A. felesége sokszor placide p(rae)-monealta hogj ne motskolodgjék ... megis az Incta az motskolodastol nem desistált [BSz; JHb LXVII/3. 202]. 1770: Sütő Todor ... az erdőnek is egy részét magának vendikálván egy darabját onnan le vágta ... Bartok Andras tiltotta .. de mind addig nem desistált [Gyertyános/Torockó TA; Bosla. Gr. Kontz rector vall.]. 1780 Hársas nevezetű tilalmas, szálás erdejeiket tovább ne vágják, desistállanak, amit le vágtak, onnan el ne Vigyék [Dob.; EMLt].

2. vmitől eláll; a renunța la ceva; zurücktreten, von einer Sache abstehehen. 1812: tsak ugyan a' Groffné a nagy Aszszony kérésére is ezen tselekedetétől hamar desistált [Héderfája KK; IB]. 1825: Dómján György ... midőnn ... Nsgodhoz folyamadott, — ... mü a' Nagyságodhoz viseltető alatt valói Tisztelettől vezéreltetve — minden további törvényes Lépések meg-tételetől desistaltunk [Torda; TLt Köz. ir. 252].

deszka 1. scindură; Brett. 1584 a' keozt az eleynele meg bontottak volt es az dezakak ky Zettek volt ... lattam hogy az vta(n) ot az darab helien Az dezakak Nem ereztetek a' regy heliebe es a' talp vesesebe ... [Kv; Tjk IV/1. 374]. 1589: Az Kis Aytonal marat egy Nehany dezka es dirib darab zarufa [Kv; Szám. 4/X. 87]. 1597: Az kozeb (!) kapwban az kwlsó kapwnak az allia el bomlot wala wlob deeszkat faragot lwkacz Mester helieben [Kv; i.h. 7/XIV. 104]. 1636: Ez kapu melléken kett felől az Uduarhaz reghi auult deszkakkal keritet az ucza es orszagh reghi feleől [Siménfa U; JHb Inv.]. 1650: kwledeött .. egy Tutalyban más fél Szaz Doszkat [Gyszm; Llt Fasc. 69]. 1675: egy szal Dozka [Karácsonfa MT; Told. 76]. 1679: Ezen Tornácban levő deszka rekesz festet deszkabul vagyon | Ennek ramai partazatos deszkaval burított [Udziszt Péter K; TL. Bajomi János lelt. 6, 10]. 1688: a malom ajtaja deszka, semmi vass rajta nincse(n), egy töke zár rajta [Csicsógyörgyfva SzD; BK]. 1705: (A) Ladaknak hozza volt 5 sing szelessege 1 sing, magassaga a mint az öregh deszkából ki tölt [Kv; AsztC]k 6]. 1706: egy doszkaba nagy vas horgok [Kórispatak U; Pf]. 1711: lattam ... azon udvarház padlásiból ualo deszkákat [Buzás-besenyő KK; BfR IV. 30/26]. 1716: séndély s deszka élég vagyon most Zétélakán [Szentdemeter U; Ks 96 Fodor Márton lev.]. 1725: Az Ásztato kád el rothadván, arra valo Deszka(na)k hozatunk 3 Töltyfát f: 12 d 64 ... A' Csapos kádhoz edgy deszkaért ... d 70 [Kv; Szám. 54/I. 8]. 1737: Az Madefalvi daszkakott meg porontsoltam hogy jo gondviselés allatt tartsák [Szentivány Hsz; Ap. 4 Henter János Apor Péterhez]. 1744: Epítettett ... Gabonást ... Vagyon tágos tornác-csokkája deszkával-meg berelve [Ádamos KK; JHbK XXVIII/10]. 1757: Kadár Czhe Inventarioma 1757 ... Temető szerszam ... Van ket kötél Van egy tekenyő kötelivel együt Van két

szál deczka Van harom testvivő palcza [Kv; KádCjk 124a]. 1763: ablakotskái deszkával bé tsinálva vadnak [Hortobágyfa SzB; Born. XXIXa 19 Néh. Hortobágyi Gergely conscr. 27]. 1777: Barburas Szimjuon négy versben hozott szalmát Udvarhelyről... és a szalma között hozott eke vasakat, deszkákat [Kocs SzD; KS]. 1818: egy Tutajjal Kereskedő Tutajos gazda több mint ezer szál deszkát tőkénként Tutaj formába öszve kötven ezen rendfelett nagy Tutaját másod magával a vizen lefelé kormányozván [Hadrév TÁ; TLt Közig. ir. 1527]. 1835: Ezen velnítzének a padlása detzkáival bé rakva jól bé tapasztva [Várhegy MT; TGsz]. 1839: a' Deszkákat... mentől hamarabb bé szállittynk [M. valkó K; Bet. 4 Bálint János lev.]. 1840: az Erdő szoros őrizet alá tetésék... semi szükségre senki is Biro hire nélkül egy szál fátis nyersfát le ne vágjon. — se detzkának, se semi szín alatt [Tarcsafva U; Pf]. 1849: Lepedát Nika Fia hordotta el a' Deszkákat a' csűr oldaláról vitték a Hidhoz a deszkákat [Héjjasfva NK; CsZ]. 1855: Ezen csürtől délre vagyon egy kitsiny kertelés 10 darab reszint deczka reszint boronából készült kerítés roz álápotban [Kara K; HG Vegyes ir.]. — L. még HSzj *kölséges kamara* al.

Hn. 1785: Deszka (sz) [M. gyerőmonostor K; KHn 82]. 1826: A' Deszkán (sz) [M. valkó K; EHA]. — L. még KHn 106, 111.

2. kb. hősgárást gátló deszkalap; scindurá de pus la gura cuptorului; Feuerschutzbrett. 1762: műveltem... Egy kemencze eleiben valo deszka d 45 [Kv; AsztCjk 56b]. 1788: Hamu színre festett Tűz eleibe valo Deszka [Mv; TSb 47].

3. cipőszakasztó ~ cipótészta-szaggató újtódészka; planșetă, fundul de format pîini din aluat; Wirkbrett. 1687 Fejer Czipo szakasztó Deszka [Csapó KK; Berz. 21/11]. 1688: Sütő ház... Ehez vagyon... ket czipo szakasztó deszka [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 5].

deszkaágy pat de lemn; Brettlager. 1788: Egy avatég hitvány deszka ágy [Mv; TSb 47].

deszkaajtó ușă de scinduri; Brettertür. 1688: azon molnár házacsánakis horgas kolcsal nyíló deszka ajtaja [Csicsógyörgyfa SzD; BK]. 1694: Disznó ol avagj Pajta..., melljre nyílik fa sarkas hevederes bardolatlan, paraszt, és most tsak heverő, deszka Ajtó [Kisnyed AF; BfR néhai ifj. Belpataki János urb.]. 1696: Egj bétletlen deszka ajtó vas sárkával edgjütt [Vajdasztiván MT; Bál. 71]. 1781: vas sarkakan forgo deszka ajtó [Pálos NK; Hr]. 1825: avadag simpla deszka ajtó [Papóc Hsz; SzentkZs Conscri. 276]. 1842: innen a Hollander szobába nyílik egy egész bétlett jo detzka ajtó két felé nyíló négy sarkokon [Km; KmULev.].

deszkaajtócska ușită de scinduri; Brettertürchen. 1744: Epittetett... Gabonást ezen Gabonásnak az hijjara fel jaro deszka ajtócska bőr sarkakon forgo [Ádamos KK; JHbK XXVIII/10]. 1753:

vagyon egy Sáfár házatska melyben nyílik egy Vas Sorkokon és pantokon forgo deszka ajtócska [Marossztkirály AF; Told. 18]. 1793: Az Szabo András Háza Pitvara is Búfka Deszkával meg van padolva, ezen van az hijjában járo két fenyő fa Deszka ajtócska retesszel a' Sarkai vas kávákkal az mellyen forog az Sarok [Szer Sz; JF 36 LevK 170].

deszkaalmárium (üveges) deszkaszekrény; almar de scinduri; (gläserne) Bretterkredenz. 1835: Egy Palotabeli kék festékű deszka Armárium — üveges — két zarjaival koltsaival egjütt | A' sötét Kamarában... Egy ocska két felé nyíló Ajtóju deszka Armárium [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.].

deszkaárkus deszka-ívalakozó; formă de scindură pentru arce; Bogenschablonebrett. 1679: Keő börtözáshoz valo, deszka Arkus nro 8 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 83].

deszkabélés burkolatdeszka; scindură de căptuşeală; Bekleidungs Brett. 1817: (A kuria) nap nyugati részén az utzárol bé járo két felé nyíló, fenyő deszkákból készült berlett kapuja... Az allyain 4 darab rövid deszka béliés hibázik [Ördönösfűzes SzD; ÖrmMúz. 1].

deszkácska scindurică; Brettchen. 1582: zekerche fokkal valo wthesys vagion az Ayto mellet valo dezkachkan [Kv; Tjk IV/1. 9]. 1723: Egy deszkátskára tekert Sárga szőr selyem [Koronka MT; Told. 29/2]. 1772/1812: Bikfa keskeny Deszkátskákból oszve rakott s fa Sorkokon járo Kapu [Kái MT; HG Conscri. 128]. 1780 h.: Tsináltam két deszkátskát a léptsőre X. 12 [Szászváros; BK]. 1796: No 37 szál, vagy darab deszkátskákért... szála 18 4/8 [Déva; Ks 95]. 1797: a Gereudához Szegezett kétt jukas deszkátskákba egy fenyő rud [Kőrispaták U; Pf].

deszkafedél acoperiş de scinduri; Bretterdach. 1679: Arnyek szé deszka rekesze... deszka fedel nro 3 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 30]. 1815: A kapun alól lévő kert őtt Sasfák között borona rakással és deszka fedéllel [Görgénysztimre MT; Born. G. II. 20]. 1842: All még az udvarházhhoz ragasztva egy sütő ház — egy konyha vagy cselédház alacsonyabb vagy terpebb deczka fedél alatt [Oprakercisóra F; TSb 51]. 1847: A' Békasó égető Kementze oszlopokon — jo deszka fedél alatt [F.árpás F; TSb 46 üveg-huta-lét.]. 1849: egy detzka fedellel fedett detzka színske [Somkerék SzD; Ks 73/55].

deszkafedélű deszkafedeles; cu acoperiş de scinduri; mit Bretterdach. 1830: egy színske vagyon... oldala és fedele avaték Deszka, egy ehez hasonló deszka fedelű, és oldalú Istállotska [Kv; Somb. II].

deszka-feketetábla iskolai fali tábla; tablă de şcoală din scinduri; Schultafel aus Brett. 1877:

készült egy deszka-feketetábla az iskola számára [Bádok K; RAK 255].

deszkafenék szekérfenekdeszka; scindură de fund la căruță; Wagenbodenbrett. 1813: Tár szekér beli deszkázott Lajtorja kettő, meg vasazva deszka fenékével és vas csatlásával [Koronka MT; Told. 18].

deszka-ferslag deszkaláda; ladă de scinduri; Bretterverschlag. 1793: egy deszka ferschlag [Kv; TL, Conscr.].

deszkafogadó ? italmérő deszkabódé; magherniță pentru desfacerea băuturilor alcoolice; Schankbude. 1836 az Ország út mellett a Vámos Hidig rugo Alldialis Rét a rajta lévő Deszka Fogadóval és Füzessel edgyütt [Alsó-Maros-Váradja AF; EHA].

Az egyetlen, szüksézü kijegyzés láttán nem dönthető el, hogy kocsmáról bódéra vagy deszkából való fogadóra vonatkozó építményről van-e szó.

deszknfűrés fűrészmalom; joagăr; Brett(er)säge. 1779 A Deszka Fűrés az egészben el romlott ha csak egybe vetett erővel Vjra Nem Epittik [Bogárdelke K; Born. III. 11].

deszka gabonás deszka-magtár; hambar de scinduri; brettner Getreidespeicher. 1840: betsültetett .. A Deszka Gabonás fenyő talpakan, és Sasfák közt R. for. 40 [Várhegy MT; TLt Közig. ir. 1042].

deszka-gárderob deszka-ruhásszekrény; dulap de haine din scinduri; brettner Kleiderschrank. 1844: Egy gyöngy szín festékű deszka gárderob [Kv; LLt Csáky-per 530. L. 27].

deszka hombár deszka-gabonásláda; ladă de scinduri pentru cereale; brettner Getreidekasten. 1787 Egy nagy avatag deszka hambár [Nagy-nyulas TA; BLt].

deszka hordás deszkafuvarozás/szállítás; transportarea scindurilor; Bretterbeförderung. 1794: Az Moso Bányai és Egerbegyi két Szekeret az olta csak Deszka hordásra rendelttem [Szilágycséh; IB. Fogarasi István kezével].

deszka kaliba deszkakunyhó; colibă de scinduri; Brett(hütte). 1822: Az Átsok Deszka kajlbáján Deszkát találtunk 75 egész szálát [Dés; DLt az 1821. évi iratok közt].

deszka kapu poartă de scinduri; Brettortor. 1734: Az Csűr kertb(en) egj bornafából rakott két odru csűr, két deszka kapu rajta [Datk NK; JHbB D.1]. 1817: A Majéroszhoz (!) új Detzka kaput tsináltattunk [Héderfája KK; IB. Veress István tt lev.].

deszka kapucska portiță de scinduri; Brettportchen. 1742: deszka kaputska [Pókafva AF; JHb XXV/58].

deszka kéreg kőkéreg/káva; veșcă de scinduri; Steinzarge. 1835: A Malom ... A détzka kéreg a kő körül ujj — a Garad használható minden hozzá tartozóival [Várhegy MT; TGsz].

deszka kert deszkakerítés; gard de scinduri; Bretterzaun. 1736: Melly Ns Telek osztatott vagy Szaggattatott öt darabokra vagy Szakaszkba ... de csak olyan mintha csak egy Corpusba volna, mert amey Cserefa Talpokra fel állogatott ritka Deszka kert egy mástól meg választotta, szinten Semmivé leszen el avult [Várhegy MT; CU XIII/1. 87]. 1785: Tővissel és Szalmával fedett három Szálával való Deszka kert felyül Sövennyel folytatva 63. Láb [Miklósfva U; Ks 73. 55]. 1788: A' Rákosi Ferentz Uram Kuttya és a' két Kapu közt hátra nyuló köfal között a' detzka kert alatt viz folyomat nyittatok magam költségre [Kv; Pk 3]. 1821 Az egész Udvarunk kerítésébe találtatott Ötvenhat láb Deszka Kert [Uzdiszpéter K; TGsz 18]. 1830: Hoszszaazon az Ut felől való Deszka kert a szőlő verte meg uyitattam a Fedésihez tsináltattam 90 létszeget 400 zsendej szeget 1 Rfr [Hosszú-aszó KK; Born. F. Ia Bod László tt szám.]. 1846 egy deszka avaték kert, melynek fedele nincs [Szászkerked K; LLt]. 1854: az uttza felől az udvarház külső szegletéig Deszka kert van fedelestől [M. köblös SzD; Torma]. 1855: rothadt deczka kert [Kara K; HG Vegyes ir.]. 1873/1875 k. (A) deszka kert készült 1873a valamin a' kantori telek felől való czinterem ajtó is [Szucság K; RKak 105]. — L. még MNy XXXVIII, 133, 207.

Hn. 1701: A retben a' Deszka kert mellett (sz) [Tarcsafva U; EHA]. 1797 Deszka kertben (k) [uo.; EHA].

deszka könyöklő templomi térdeplő-pad; bancă de rugăciuni; Kniebank (in der Kirche). 1679 Imatkozó ember terdepleséhez való festet deszka könyöklő nro 1. [Uzdiszpéter K; TL. Bajoni János inv. 20].

deszka köpönyeg gúny koporsó; sicriu; Sarg. 1751 felele az Felesége hogj az éjjel mind foyt az ora vére az Uramnak én arra azt felelém hogj meg ha annyi ora vére el foj csak deszka köpönyög kel neki [Tarcsafva U; Pf].

Kelemen Lajos egykori felvilágosítása szerint az ő fiatal korában, a századfordulón Msz-en is gúnyos használatban még ismeretes volt ez az összetétel.

deszka köz deszka-közkerítés; gard se scinduri despărțitor; Bretter-Scheidezaun. 1570: Angalyt Danchyak (!) Leorinchne hythy zerent vallya, hogj Mykor Zabo Janos zomzedzagaba lakoth, Az Dezka keoz Altal zemewel Rea Nezet [Kv; TJk III/2. 37]. 1584: Ach Antal ... vallya, hiwa engemet Kalachsweto ferencz hozza es mutata ennekem az Seler Márton feleol való dezka keozt hogj vyonna(n) chinalna(m) megh Mert hitwa(n) vala [Kv; TJk IV/1. 374]. 1593: Mikor az Laka-

tos Albert feleol az dezka koszt a ki mind el romlot uala megh chinaltattam Az monostor kapwn kiwil hozattam egy talpfat es ket teolyfat be tamasznak [Kv; Szám. 5/XX. 131]. 1625: az scolaba(n) az lator gyermekek az dezka keozt ki bontottak volt [Kv; i.h. 16/XXX. 23].

deszkalábú deszkalabas; cu picioare de scindură; mit Brettergestell. 1788: Egy égybe eresztetlen rövid deszka lábu Tábla [Mv; TSb 47].

deszka metsző fűrész joagár; Brettersäge. 1692: Fűrész malom Egy öreg deszkamecző jó fogas vas fűrész [Görgénysztimre MT; JHb Inv.]. 1734: egj deszka metző fűrész hozzá tartozando kerékkel tengellyel két vas karikakkal és hozzá tartozando 17 darab vas eszközökkel [Datk NK; JHbB D/1].

deszka metsző fűrészvas deszkavágó fűrészlap; pinzä de ferestrău pentru tăiat scinduri; Brettersägeblatt. 1680: Ezen Kamarában vagyon Csikból hozot deszka mecző egy fűrész vas, melynek ött fogai ki történek [A. porumbák F; ÁLt Inv. 18].

deszkányi (valahány) deszkaméretnyi; de o scindură; (einige) Bretter groß. 1680: Czipo hordo tábla két deszkani szellességű [A. porumbák F; ÁLt Inv. 24].

deszka oldali deszka oldalas; cu perete de scindură; mit Bretterwand. 1830: égy színetske ... vagyon oldala és fedele avaték Deszka, égy ehhez hasonló deszka fedelű, és oldalu Istállotska [Kv; Somb. II].

deszka pad bancă de scindură; Bretterbank. 1737 találtunk ezen házban ... két czövekekre szegezett deszka padot [Kv; Ks 40. Varia XXVIII c]. 1768: találtattak ... négy deszka Padak, és két viselts Asztalak [Szamosfva K; Ks 74/55 Conscri. 23].

deszka padimentumozat 1. deszka padló; duşumea de scinduri; Bretter(fuß)boden. 2. deszka mennyezet; tavan de scinduri; Bretterdecke. 1821: Ezen Ház vagyon ... felyül, és alatt Deszka padimentumozattal [Celná AF; Ks 79. 18].

deszka padimentumú deszka padlójú; cu podea/duşumea de scinduri; mit Bretterboden versehen. 1761 Ezen Palotából ... ajtó Nyílik be, egy deszka pávimentumu és boltozatu ... hazb(a) [Szászvezzsöd MK; JHbK LXVIII/1. 203].

deszka padlás deszkamennyezet; tavan de scinduri; Bretterdecke. 1694: vagyon ott az ház közepin, sóvényből font tapaszos kemencze: három láboko(n) állolag. Menjezeti ennek, imitt amott maradozott deszka Padlás. [Borberek AF; BfR].

deszka padlásos deszkamennyezetes; cu tavan de scinduri; mit Bretterdecke. 1656: Az emletet

lako haz alatt vagy(n) egy fa gerendas keő pincze deszka Pallasos [Dob.; Mk Inv. 6]. 1679: Pitvar ... Allya teghlavall rakott padimentomos; feli festet gerendas festet deszka padlasos | Tornaczca ezen moso ház(na)k Czulakoko(n) álló, az feli gerendas, deszka padlasos [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv 14, 65].

deszka palánk deszkakerítés; gard de scinduri; Bretterplanke. 1849: 39 láb középszerű jóságú deszka palánt (!) [Szamosfva K; Ks 73. 55].

deszka pártázat csipkézett deszka parkány; cornişă de scindură cu creştături; gezackter Brettersims. 1679: Uy Toronyhoz valo festet deszka pártázat nro 45 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 53].

deszka pénz deszka-vásárvám; taxă de tirg pentru scinduri; Bretter-Markt Zoll. 1827: Itten Czegebe ... Esztendőnként kettzer szokot Vásár esni ... a kortsomákan el kelni szokot Italokan kívül; Vásár Czedulákból Deszka, és karo pénzből a valóságos jövedelem 5 Rflornál váltoba nem több [Cege SzD; Wass].

deszka pohárszék (üveges) polcos deszkaszekrény; dulap de scinduri cu poliţe; Bretter-kredenz. 1694: Ugya(n) azon Pitvarban va(gyo)n egy paraszt Deszka Pohar szekis [Kővár; JHb Inv.].

deszka pole poliţă de scinduri; Bretterregal. 1679: Deszka polcz az gerendara szegezve nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 60]. 1688: az hátulso Cseled hazban ... Egy deszka polcz [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 3]. 1817: a konyhabéli Kereszt Gerendához vagyon égy Deszka polcz szegezve [Ördögösfüzes SzD; ÖrmMúz. Inv. 2].

deszkarekesz 1. (épületen belül) deszkával elkülönböztet deszkarekeszték, deszkarekesztés; despărţitură de scinduri; Bretterverschlág. 1652: Ezen Folyoson két deszka rekesz [Görgény MT; Törzs]. 1679: Ezen Tornáczban levő deszka rekesz, melj az kéményért czinaltatott festet deszkabul vagyon | Ezen házban levő Deszka rekész. Ennek ramai partazatos deszkával burított; kívül belől festet [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János lelt. 6]. 1694: az említett Pitvarb(an) vannak mindkét felől ... egj egj deszka Rekeszek; a' padimentu(m)tol fogva a' padlásig, parkánjos deszkázatnak: Melljekre njílnak vas sarkako(n), pantokon forgó parkánjos felszer Ajtók [Borberek AF; BfR].

2. deszka-válaszfal; perete de scinduri despărţitor; Bretter-Scheidewand. 1679: Arnyék szek deszka rekesze [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János lelt. 30].

3. kb. (folyó)vízrekesztő deszkázat; stăvilă de scinduri; Brettersperre. 1727: Csoma Mihálynak adtam két napra hogy a' Szamoson által lévő deszka rekesz allyát töviselte s töltötte, és az also csatorna allyát is meg töltötte, s dugta, hogy az

föld között ki ne szivarogjon a' viz a tóból
d. 48 [Kv; Ks 15. LIII. 4].

deszkás 1. deszkával borított; acoperit cu scinduri; mit Brett(ern) bekleidet. 1587: 13 die Septemberis az varos kertere chinaltatunk egy vy kaput dezkast [Kv; Szám. 3/XXXII. 10]. 1647: Vagyon Solyomkón* egy Uduarház ... vduarának vagyon egy hejazatos kapuja deszkás rősz reghi vas sarkon forgo [SLt GH 5. — *K]. 1679: 2 dik Ház Az Allya tegla padimentumos, az feli gerendas, festet deszkas padlasos [Uzdiszt-péter K; TL. Bajomi János inv. 9]. 1680 az kemeny kívül belül tapaszos, alol peniglen negy felől való szarnyai deszkássok | az előb inventált kő hazok allat valo Pincze ... vagyon annak Pincze gátora felet ... jo sindelyes hejazat, melynek is ket felől való oldala deszkás [A. porumbák F; Ált Inv. 7, 18]. 1687 külön szalma fedél alatt edgy tornáczos talpra csinált deszkás gabonás ház [Mocs K; JHbK LVI/6]. 1801 edgy bakanya árulo szin, deszkas oldalú, és fedelű [Gernyeszeg MT; TL]. — L. még HSzj *futó-szán* al. Hn. 1771/1817 Deszkás kut nevű helyben (sz) [Keményfva U]. 1775 A Borju Tanorokban, vagy Deszkas kertben (k) [Homoródsztrárton U]. 1777 Deszkas vapaja felett (irt) [Bözdőúj-falu U]. 1778: Deszkás vapája felett (sz) [Körispatak U]. 1781 Deszkás kutnál (sz) [Gagy U]. — Az adalékok az EHA-ból valók.

2. deszkából készült; fácut(ă) din scindură; Bretter-, brett(ern). Szék: ~ *ajtó* deszkajtó. 1627: Egi vetemenies kert azon deszkas aito [HSzj *vetemenies kert* al.]. 1820 egy kis bé járo avatég deszkás ajtó [M. lapád AF; BLt] * ~ *erkély* deszkaerkély. 1679 Deszkas Erkelly ezen Ház vegében [Uzdiszt-péter K; TL. Bajomi János lelt. 25] * ~ *filegória* kb. (kastélyfedélzeti) deszka-őrfülke. 1765: az Udvarház ... Frontispiciumat ekesiti egy Deszkás Filegoria [Ispánlaka AF; JHb XXVIII. 49. 3] * ~ *kapu* deszkakapu. 1632: Komanai Uduarház ... Az Ucza feleől nilik be az Uduarra egy eőregh dezkas kapu, az fele Sindeliezett [Komána F; UC 14/38]. 1647 Vagion Királyfaluon egy vy Uduarház, melyre nylik az Uczarol, egy eoregh Cziffra teoredezett deszkas Kapu [Királyfva KK; BK]. 1685: egy oh deszkás kapu [Borberek AF; MvRK Urb. 9]. 1801 paraszttas két deszkás kapuk [TL] * ~ *kőz* deszka-közkerítés. 1593: Segeswary Zabo Caspar haza feleol az dezkas keozt hogj meg chinaltattúk, Annak hasson felet my fizettúk meg teze(n) f 2 d 80 [Kv; Szám. 5/XX. 123]. 1601 Czinaltatam egy dezkas keozt az plebanos haznal, az kert aytala mellet, veottem ahoz egy talpfát es lab-fakat f 1 d 16 [Kv; i.h. 9/XV. 16] * ~ *lőszán* deszkafenekű és oldalú lőszán. 1804: egy rongyallat Deszkás Lőszán [Borosbenedek AF; SLev.] * ~ *padlású* deszkapadlásos. 1647: Ket io Istallo Uyak, io deszkas padlasu borona Jaszlú [Királyfva KK; BK 48/16] * ~ *parasztlágy* festetlen deszkaágy. 1675: Ket deszkas parast agi abban vagion egi derekaly [Mezőmadaras MT; Borb.

II] * ~ *rekesz* deszkarekeszték. 1680: vagyon azon Tornaczoknak végéhez ragasztva köteses oszlopokra az Rationisták lakására ollyankor deputált egy deszkás rekesz, mikor eő Ngok it szoktanak lenni [A. porumbák F; Ált Inv. 16] * ~ *szán* deszkaoldalú és -fenekű szán. 1594: Az var eleöt az zeker zenben ... Dezkas zaan vagion No. 3 [Somlyó Sz; UC 78/7. 16–8]. 1618: Az deskas szanak szegesgetesere attam Lecz szeget 50 d. 62 [Kv; RDL I. 103]. 1629: Az mi zeker zezsamot Baboczrol el hozott azt sem atta neki ugj minth dezkas Zanat zeker zer zamot [Kv; Tjk VII/3. 85]. 1650: Vrnk Eő Naga szamara Czjnaltnak Jtt Egy Eőregh Deszkas Szanatt [Kv; Szám. 26/VI. 425]. 1669: Ezen szeker szinben vagion ... hat deszkas szan, negje őregh, ketteje kiczin mindeniknek szegeleitein vas pantok vadnak [Királyhalmá NK; Ks 67. 46. 24a]. 1745 Deszkás nagj ló után való szán nrő 5 [Marossztkirály AF; Told. 18]. 1748: Egy paraszt lo Szán ... Lovak után valo nagy deszkás Szán kése fájával együt [Ks XXVIII. 5. 8]. 1770: Deszkás szán jo készülettel nro 1 [Királyhalmá NK; Ks 23. XXIIb]. 1801: A Csürbe vagion .. egy Nagy Ujj Deszkás Szán [Héderfája KK; IB] * ~ *szánacska*. 1761: Alkalmas Deszkás szanocska kassával s Rudgyaval egybe [Kéménd H; JHb XXXV/39. 34] * ~ *tornác* deszkatornác. 1627: egj dezkas tornacz abban egj bellett pad [HSzj *béleit* al.] * ~ *tutaj* deszka-tutaj. 1805: meg-fogadván az Alpereseket a' Felperes Gyergyobol egy nehány Dészkkas Tutajjainak Szász Regenig valo le-hozatalok aránt, az Alperesek el-is hozták egy darabig [Görgény MT; Born. 9. XVI/2. — A jelentésre nézve l. *deszka-tutaj* al.] * ~ *zsilip*. 1688: Vagyon az vizi Malmon fellyül egy Dúrrúczkölő, rajta egy alul csapo kerék deszkás silipje [Csicsógyörgyfa SzD; BK].

3. deszkatáblás, fatáblás; cu scoarțe/coperte de lemn; mit Holzdeckel. 1596: Egy feyer beoreos dezkas keonyvben kewleomb kewleomb fele enek [Kv; RDL I. 65].

deszka-stelázsi polcos deszkaállvány; etajeră cu rafturi; Bretterregal. 1816: Fejér deszka Stellasi 1 Rf 9 xr [Kv; Born. IV. 41].

deszkaszárasztó uscátor din scindură; Brett-trockner. 1816: A' Konyhába Hét rongyos Szárasztó vesszöböl, és 3 Deszka szárasztó [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.].

deszkaszögezés (fel)szegezett deszkadarab; bucată de scindură bătută în cui; angenageltes Brettstück. 1584: Az dezkatat Nem erzetetek a' regy heliebe es a' talp vesesebe, hane(m) chak Az talp fanak oldalara, es Zinyre zegeztek volt, Mely darab dezka zegezes chak ot az darabigh vala zinesleg a' fallal [Kv; Tjk IV/1. 374].

deszkaszék scaun de scindură; Bretterstuhl. 1629: A várkapu* előtt az hid végénél vagion egy

kis levélszín, földbe vert lábakon álló deszka székek alatta körül [Szu; SzO VI, 90. — *Udvarhely várée]. 1679: Asztalos csinálta deszka kis szek nro 1 | 3 labu, keregdéd tőke székek nro 1. Labatlan hoszu deszka székek nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 60, 79]. 1778: Talaltam ... egy kis Doszka Széket [Agárd MT; Told. 8]. 1793: 2 avadék edgyes deszka székek festetlen [TL. Conscr.].

deszkaszékecske scäunel de scindurä; Bretterstühlchen. 1679: Közönseges apro deszka szekecske nro 2 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 10]. 1761: Kis Deszka székecske 1 [Szentmargita SzD; Ks CII. 16].

deszkaszinecske sopronel de scindurä; Bretterschüppchen. 1848: egy détzka fedellel fedett detzka szinetske [Somkerék SzD; Ks 73/55].

deszkaszuszek deszkalada; ladä de scinduri; Bretter(getreide)kasten. 1636: Ez haz eleött valo tornaczban egy fedeles Deszka szuszkek [Siménfva U; JHb Inv.]. 1652: Vagyon ez házban avatag deszka szuszkek N. 5 ... Negy hitván üres fedetlen fenyeo deszkabol csinált szuszkek. Bkfából valo két szuszkek. [Görgény MT; Törzs]. 1688: Az malom hazba(n) egy öregh deszka szuszkek kettős, annak lakattya kulcsa, retez feje [Csicsógyörgyfa SzD; BK]. 1692: vagyon három deszka Szuszkek igen gazos utöly buza benne [Görgénysztimre MT; JHb Inv.]. 1774: Deszka Szuszkek 8 Köblös [Hosszútélke AF; Kath.].

deszkatábla 1. (mennyezeti) deszkakazetta; ca-setä de scinduri (de tavan); (Decken) Bretterkasette. 1694: Nyilik innét az ebédöl Palotára faragott kő melljékes küszöbös és szemöldökös pusztá Ajtó ... Menjezeti, iratos és gyalult deszka táblák szerént párkánjossa(n) padlott [Borberek AF; BfR].

2. deszkalap; placä de scinduri; Bretterblatt. 1726: a' Szamost is a' csatornak előtt által czovekelték, s deszka táblakat raktak az vizen által [Kv; Ks 15. CIII. 4]. 1736: a' Süitő Házban ... Buza szározto Deszka tabla nro 1 [Várhegy MT; CU XIII/1. 95].

3. gyúró/nyújtódészka; planšetä, fundul de întins foile; Wirkbrett. 1679: Czipo szakasztás-hoz valo hoszu deszka tabla nro 2 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 64].

4. kb. deszka-ablakszárnyacska; oblon de scinduri; Bretter-Fensterflügelchen. 1692: premendas haz ... egy ablak rajta, bevonó deszka tablaja [Görgénysztimre MT; JHb Inv.]. 1694: Vagjon azon Ajtón, p(rae)benda osztásra valo, vas sarkako(n), pántotkakon forgó, retezes, retez fejes, deszka tábla, Ajtótska, avagj Ablak [Borberek AF; BfR].

deszkatáblás deszka-ablaktáblás; cu oblon de scinduri; mit Bretter-Fensterflügel/laden. 1679: Ház ... vas vesszős, hasogatot sing vasas, kívül

vas sarkas hevederes deszka táblás, negi negi fele nyíló, vas sarkas, hevederes önban foglalt paraszt üveges jó ablaka 3 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János lelt. 6].

deszkatányér fatányér; farfurie de lemn; Holzteller. 1677: Egy fa tál, egy peczenye tányér, négy kerek tányér, három deszka tányér v(a)l(e)nt f — /18 [Kv; RDL I. 155b].

deszkatokocska kb. (üvegrekeszes) deszkaládácska; ládiță de scinduri (cu despărțituri); Holzlädchen (mit Fächern). 1756: Egj kitsiny két üveg Palaczkot tarto Deszka tokotska nros 7 [Somkerék SzD; Ks gr Bethlen Imre lelt.].

deszkatornyocska deszka-haranglábacska; clo-potniță de lemn; Glockenstühlchen aus Brett. 1729: Vagyon ezen N(o)b(ilita)ris Curiahoz tartozando egy szép hegy tetejin pasintos helye(n) epítettett kő templomocska ... sendellyel fedve és harang(na)k való deszka Tornycskája, plével borított kereszt kettő a' tetejin Czinterme lézsás tamoszos kertel bé véve [Buza SzD; JHb V/2].

deszkatutaj kb. tőkedeszka-tutaj; plutä de scinduri; Floß mit Kielbrett. 1818: egy Tutajjal Kereskedő Tutajos gazda több mint ezer szál deszkat tőkéként Tutaj formába öszve kötven ezen rendfelett nagy Tutaját másod magával a vizen lefelé kormányozván . az Aranyos vizen ... nem birván másod magával rend felett nagy Deszka Tutajjával, vgy hozzá csapott irt Malmahaz, hogy az azon Szempillantaban izre porrá törettetven, a vizen el szorva darabonként el ment | A viz a Malom alá hajtotta a Deszka Tutajokat, 's ugy rontotta öszve az Malmot [Had-rév TA; TLt Köziz. ir. 1527].

A tutajácsolás megkönnyítése céljából a fűrészmalom fűrésze a fenyőrönkökből úgy metszette a deszkat, hogy a rönk egyik végén nem ment végig a fűrész, és így a deszkákká vágott rönk egyben maradt; így könnyebben lehetett a deszkatönköket tutajjára ácsolni, ill. az így ácsolt tutajra széthullás veszélye nélkül a deszkatönköket felrakni.

deszkatületű deszkatülesi; cu șezut de scinduri; mit Brettersitz. 1830: ezen konyha végeben talál-tatik ... egy avaték Dészka ületű Szükség Szék, vas sarku és horgu ajtóval [Kv; Somb. II].

deszkavágó-fűrész joagär; Brettersäge. 1749: Az Korodi kádárnál Merk Inonnál lévő Kádár miv Szerszámok ... Egiszen fábol valo Gyalu Agy nu: 1 ... Deszka vago fűrész nu: 1 [Kóród KK; Ks 18/XCII. 20].

deszkaválú jgheab de scinduri, troacă de scinduri; Brettermulde. 1836: ezen Istálló meg van hidlásolva s a Közepen el kezdve fél felől a Zab étető Deszka vállu és a' Soroglya meg vagyon [MNy XXXVIII, 134].

deszkavétel deszkavásárlás; cumpărare de scinduri; Brett(er)ankauf. 1723: Hársfa s deszka vetel [Kv; AsztCjk 125].

deszkavitel deszkaszállítás/fuvarozás; transportarea scindurilor; Brettbeförderung. 1589: Thudom hogy Zabo Thamas megh Jeoué az feiedelemteol kerte Istvanfi Kelemen ha keonyorgeott volna az segen (!) varas mellett dezka vitelnek le szálltasa feleol [Szu; UszT].

deszkáz deszkával borít; a îmbrăca cu scinduri; mit Brett bekleiden. 1623: Eztt (!) az kez falakotis talph fakban allassak zepen s azokott keth feleől megh Tapazzak, vakolliak, thehelyek nem kell Azokott dezkaizny [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.]. 1649: Vrunck Eő Naga szamara Asztalos Vraim Deszkaztanak Egy Eőregh Szanat ... f 4 [Kv; Szám. 26/VI. 436]. 1724: a' tűz helye körül detzkazva [Koronka MT; Told. 27].

Az utolsó adalék a *körüldezház* című alá is tartozhatik.

deszkázás deszkaborítás; îmbrăcare cu scinduri; Bretterbekleidung. 1652: Anno 1652, die vero 20 Augusti fogattam az scholanak az ket Communitassat megh padólni 6 Camarával es az tornatz deszkasassal (!) egyut, es az mestergerendak deszkasassat f 26 [Kv; AsztC]k 67a]. 1768: Udvarház, melynek előtte lévő fenyő fa deszkákkal bé padoltattott, különben minden deszkázás nélkül való Tornáczon keresztül menvén egy ajton egy Pitvarba [O. kocsárd KK; Ks 74/55].

deszkázat deszkaburkolat/borítás; acoperire/îmbrăcaminte de scinduri; Bretterbekleidung. 1584: az talp fanak horgiolassa es vesesse azért a' hol az dezkatat Menth eleő, bellie vala az fal zinyne! [Kv; T]k IV/1. 374]. 1636: Az Seőenyffalui Udvarházhoz elseőben be menuen uagyon nagy eőregh festett három temerdek oszlopokon allo keőteőtt Galamburgos kapuja syndelyes, mely kapunak dezkatatytat mostan epitgettek [Siménfva U; JHb Inv.]. 1761: Ezen háznak ... deszkázottya el tarhult, fenyő Deszkákból való [Nagyernye MT; LLt Fasc. 129].

deszkázatlan 1. deszkaborítás nélküli; fără acoperire/îmbrăcaminte de scinduri; ohne Bretterbekleidung. 1694: a' felső házakra menve(n), azok(na)k tornázára szolgál egy elsovrat deszkázatlan(n) fa grádits [Borberek AF; BfR Néh. ifj. Bálpataki János kuria-lefr.]. egy Deszkázatlan Karfas Polyoso [Kővár; JHb Inv.].

2. (oldal- és fenék)deszkával el nem látott; neprevázut cu scinduri (laterale și de fund); ohne (Boden- und Seiten-)brett. 1688: Egy deszkázatlan lovak után való szán [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 5]. 1697: Ejj lovak után való deszkázatlan szán talp [Borberek AF; Mk Alvinczi Péter inv. 6]. 1770: Más Deszkázatlan Szán aly nrő 1 [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb].

deszkázatos deszkaborításos; cu acoperire/îmbrăcaminte de scinduri; mit Bretterbekleidung. 1694: Arra megjen fel, ket szakaszokból álló fa Grádits, sindelj fedel alatt: melyekis Kar fások

es párkánjossan deszkázatosak, de viseltessek [Borberek AF; BfR] | feletteb regen eppittetet jo Sindelyezetes alatt levő Deszkázatos Gabonás ház [Kővár; JHb Inv.].

deszkázott deszkázatos; cu acoperire/îmbrăcaminte de scinduri; mit Bretterbekleidung. 1694: Ezen belől, az említett Pitvarb(an) vannak mindkét felől ... ejj ejj deszka Rekeszek; a' padimentu(m)tol fogva a' padlásig, parkánjos deszkázatuak [Borberek AF; BfR]. 1712: Az Nemes Udvarház ... Udvarára mennek be edgy erős kötéses lábakon álló, két felé nyíló, fa kávékban forgo regi deszkázatu edgy rend galamb bugh felett való, romladozott Sendelly fedél alatt Valo nagy kapun [Mezőbodon MT; BfN 54/12].

deszkázott deszkázatos, deszkaborításos; acoperit/îmbrăcat cu scinduri; bretterbekleidet. 1632: Sáffar ház ... Az felső házakra uagion egy fa gradicz, két felől ualo oldala dezkatat [Komána F; UC 14/38. 126] | Az kapu felet való niari hazra megjen fel ejj fa gradicz, melinek két feleől ualo oldala dezkatat [A. porumbák F; UC 174. 14/38]. 1813: Tár szekér beli deszkázott Lajtorja kettő [Koronka MT; Told. 18]. — L. még HSzj *iratos* al.

deszkintáltatja magát ráolvasat magára, kuruzsoltat magának; a face să fie descintat; sich beschwören/kurpfuschern lassen. 1777: Flora Kosztán maga elsőkése előtt egy héttel küldotte el a' Feleségét ... Mokodra (!) a' néző Aszszonyhoz, hogy gyógyítaná meg, holott a' mint én tudom, beteg sem volt a' Felesége, meljet abból tudok, hogy az én Feleségemmelis deszkintáltatván magát, a' Feleségem eszre vette hogy nem beteg, hanem csak ravasszágból tetteti magát betegnek [Sajóudvarhely SzD; KS].

deszkribál 1. leír; a descrie; beschreiben. 1597: Az Lak Erdeo feleol Ir keg: es annak allapottjat describallia [Ipp Sz; Ks]. 1636: Az hazatt minden epeőlet(iv)el describaltuk [Siménfva U; JHb Inv.]. 1730: á mint nékem az Aszszony á fülbe való függön describalt, olyan vőlt az a meg talált kereszt éppen [Torda; MvRK]. 1731: (A ház) in ruina van, ahoz annectálva edgy süto Ház is, minthogj ezek igen meg romladoztak nem volt mit describallyunk azokban [Impérfa Cs; BCs]. 1747: a mint Pujka Iuon azon 3 katonákot describálta, azon időben es az szerent voltak itten Monostorszegen* és mi minyájon gazdálkodtunk nékik [Ks 27. XVIIb. — *SzD]. 1752: Ha még Ngd Imetsné nem isméri, én teteitől fogva talpig fogom ötet Ngdnek describálni [Torja Hsz; Ap. 5 St. Apor Apor Józsefhez]. 1759: egy alkalmatossággal ... Fekete Kőrösi emberekkel találkozáva azon bitangban fel fogott lovakat nékiek is notificaltam, describálván az lovak(na)k szőrit és jegyeit [Bulzest H; Ks 101]. 1775/1802: a fatensek distingválják, és describalják, hogy ezen Doszul Tresznye nevezetű Erdő mitsoda

nevezetű helyekig extendálódik [BSz; JHb LXVII/3. 108]. 1793: (A jobbágyok) származásukat, és addig volt Conditiojokat legjobban tudják a fatensek describálni [Kerestelke Sz; TKhf 13/34].

2. előad; a expune/aráta; vortragen, berichten. 1722: Az Csitkoknak egyéb gongjok nincs(n) hane(m) nem atta(na)k jo szénát el este(ne)k, jo ha fele meg marad à mint describallja, aszt referallja hogy látván veszet dolgokat ő kglme az ig(en) hitványt külön választotta [Fog; KJ. Rétyi Péter kezével].

deszkribálandó lefrandó; de descris; was zu beschreiben ist. 1756: A kaputól fogva egyenesen által a Describálandó Béres Házig vagyon ött öll interstitium [Branyicska H; JHb LXX/2. 11].

deszkribálhat 1. leírhat; a putea descrie; beschreiben können. 1724: mikor már a' Térdemni vastagsagu három szál fát le vágtunk (így l) volna ... tsak ki jöve hirtelen két ember az erdőből, edgyik magass, de mint hogj estve volt annak artzulattyát ne(m) describalhatom [Réten NK; JHb rtlen ir.].

2. előadhat; a putea expune/aráta; vortragen/berichten können. 1708: Az Pincze(ne)k dolgatis igj describalhattuk vr(am) kgltek(ne)k [Fog. KJ. Fogarasi János kezével].

Ha. 1774: describalhattat [T; CU].

deszkribált le/megírt; descris; beschrieben. 1680: nyílik ki ezen describált házbol ... egy bellet ajtó [A. porumbák F; Ált Inv. 6]. 1738: Intimaltatik azért per praesentes Kgd(ne)k igen prudenter es alattomban keressen módot a' describált személynek puhatolásában, nyomozásában, és ha à keze alatt valo circulusban találattnék kére kerítésében [Ap. 1 a gub. Apor Péterhez]. 1740: Az meg írt jobbágjok(na)k describáltt szántó és kaszálló helyein kívül van(n)ak az Falnak közönséges oszló földel [Runk TA; Ks 89 Inv. 56]. 1745: azon helyre selléreket vagy Jobbágjokat ne telepítsen, hanem csúrt csűrös kertet tartson úgy hogy sem à describált Székér út, sem az viz partján levő ősvény ne p(rae)cludaltassék [Torda; TJK II. 61]. 1748: mentünk ... a memoria humana fen describált Koronkai Nobilitaris Curiához tartozott, s biratatott földeknek Reambulatiojara, s Conscriptiojara [Sásvári MT; EHA]. 1757: Az immediate praemittalt és describált Tablan fellyül lévő verőfényes oldalnak alsó vége [Koronka MT; EHA]. 1755 a' describált házak alatt lévő Pintzékben ... a' különben vékony gerendákat talpokra tsínált és rész szerint földbe vert ászkokkal segítették [Ludsd H; BK 1020 Nalácsi conscr.] | Evictiot-is vön magára ... Bartha Judith ... hogy a' fellyebb describált Haz örökségnek és Berkek(ne)k szabadoson valo birásában minden l(e)g(iti)mus Impeditorok ellen meg-oltalmazza [Aranyospolyán TA; JHb XVI/29]. 1756 Midőn Bentzentzi Possessionaria Portiojában moralt s már meg íletett Keregutzy György nevezetű Jobbágja ugjan a

Bentzentzi describált határban ... meg íletett, ... mellyiktől olettetett meg? [H; BK Misc. 1143 vk]. 1761 (A) ... vas kilintsü ... ép Ajtó vas pántos Sarkokon nyílik bé, a most describált házhhoz [Siménfva U; JHbK LXVIII/1. 43].

deszkribáltat leírat; a face să se descrie; beschreiben lassen. 1599: Bochy Georgy ... chyak simpliciter exponalta newet es describáltatta mintha chyak valamely Jdegen lewen vetkezet volna az Actor feleségewel [Kv; TJK VI/1. 372].

deszkripelő 1. leírás; descriere; Beschreibung. 1718 Ennek hoszszas descriptiojarol kgd(e)t alázaoson követem [Fog; KJ. Rétyi Péter lev.]. 1721: Mi alab Subscribált személyek Felső Sz: Mihályfalvi Uramék eo k(egye)lmek Instantiajokra exmittaltattunk volna, az meg írt Falu és Also Singfalvi őszve folyo s eo k(egye)lmek között Controversiaban forgo határ terminussanak oculalására, ... Mely oculatio, es descriptio mi előttünk, és mi általunk igj menven vegben irtuk es adgjuk műis ezen Relatoriankot [Asz; Borb II]. 1738 Mlgs Com(men)d(a)ns Generalis eo Herczegsége tett intimatiot, és insinuatit ez Hazában járó bizonyos személynek observatioja, és kézzre kerítése aránt, illyen descriptioval* [Ap. 1 a gub. Apor Péterhez. — *Köv. a személyleírás]. 1744: azt írhattuk Nsgd(na)k, hogy olyan Bál nevezeti alatt folyo solennis pompak mennek végb(en) ejjeli solennis illuminatioval condecoralt szankazasokkal edgyütt, az melly(ne)k az olyan színű Legenyek mint mű vagyunk, még eddig hírt sem hallottuk, melly(ne)k descriptiojara eletelenek vagyunk [Nsz; Ap. 4 Árkosi Benkő Ráphael és Imreh József Apor Péterhez]. 1777/1780: Végezvéen ... (az) Epületeknek rövid Descriptioját, s hiteles aestimatioja leírását, következik immár az ezen részre tartozó Csűrös kertnek Descriptioja [Alparét SzD; JHbK LII/3. 90].

2. előadás, expunere; Bericht. 1775: az edgyik fatens Gorboi Puskás Ursz, oly descriptioval adván fel a szénának el vitetésit, hogj magais ottan volt, amikor ... Grof Haller György Ur Gorbora vitette a szénát a Nyikita Pojánájából [BSz; JHb LXVII/3. 129].

deszkripelőjú ismertető-jegyes; cu semn distinctiv; mit Kennzeichen. 1747 azon Ngod el lopattatott Lováról csak oly tano kellett volna még egy néhány mint a 47dik fatens, hogy éppen oly descriptioju Lovat látott Vánka alatt; de tovább semmit az Inquisitorok nem tanolhatta-(na)k hogj más valaki nállok láta volna azon formájú gyermek Lovat [Szilagyfőkeresztúr; EMLt Dobai Sándor lev.].

deszpondeál (hivatalosan) eljegyez vkit; a logodi pe cineva (oficial); sich mit jm (amtlich) verloben. 1654: Buzaban Iako Cseker Jstvan jelenti, hogy az mostani Veresegyhazi predicator Galambfalvi Ferencz leanyat, Judithot legitime despondealta volna ennek elotte Inmar az leany tüle meg ide-

gened (!), s nem akar hozza menni [SzJk 72]. 1656 Szeken lako Batzi Mihaly prokatará által Sigmond Mihaly által jelenti, hogy hazassagra advan magát legitime despondealta volt Barla Barbarát Retkes Janos szolgálóját: szabad akarattya szerint minden erőltetésnekül magát igere, ajandekomot el vőtte: De ígeretít revocalta, mi okon nem tudom Delib(eratum). Nyilván vagy on hogy legitime despondealta volt..., az leany vinculumban legyen mind addig míg az legeny meg hazasodik [i.h. 79–80]. 1694: Mivel Radoti Judith első(en) magát obligalta volt Kőrösi Samuel(ne)k, annak utanna Paskuj Thamas tudva(n) Kőrösi Samuelhez való kötelességét, mégis vakmerőkeppen, despondealta maga(na)k Radoti Judithot [i.h. 281].

deszpönzió (hivatalos) eljegyzés; logodná (oficiálá); (amtliche) Verlobung. 1654: Buzaban* lako Cseker Jstvan jelenti, hogy az mostani Veres-egyhazi^b predicator Galambfalvi Ferencz leanyat, Judithot legitime despondealta volna ennek elotte Immar az leany tüle meg idegened (!), s nem akar hozza menni. Azert aszt kívannya hogy avagy az leany feleségül nekie meg adattassek, vagy tüle absólvaltassek... Az leanyzonak Attya Galambfalvi Ferencz aszt feleli, hogy nem legitime löt az desponsatio [SzJk 72–3—^a—^bSzD].

desszert csemege, nyalánság; desert; Leckerbissen. 1837 Deserhez való üveg boritek 13 darabb [Szentbenedek SzD; Ks 88 Oszt. 39].

desszertes tál platou pentru desert; Dessertplatte. 1862 k. Dessertes kékszegélyű tál 60 kr [Kv; SLt Vegyes perir.].

desztilláció dtv lepárlás; distilare; Destillation. 1856 k. a fejedelmi s állítólagos királyi vér annyi desztilláción ment keresztül, hogy Kemény Zsigmondban semmi sem maradt belőle egyéb mint a „cine mintye” (: tartsd eszedben:) [Pálffy-Eml. II, 63].

desztinált kijelölt, szánt; destinat; bestimmt, festgesetzt. 1671 Az my Kegls Urunk elő Nga meltosaghos Tanaczya es ezen dologhrais destinaált Beczyeóletes orszagh Statussy deliberatiojaból; mostan az my Kegls Urunktol, Des varossanak nemes rendej között való Complanatiojara exmittaltatott Commissariusok(na)k el igazittasa [Borb. I]. 1718: Pestis alkalmatosságával ha halála történnék az olly helyt való Embernek* azt ne Caeremoniával Czéhel, hanem az arra rendelendő, és mások Conso(r)tiumából Sequestrált Emberek által vitessek végbe, <s> ne az közönseges temető helyben hanem tsak egyedül arra destinaált helyre, ha lehet a Lazarethumhoz közzel [Kv; KvLt I/225 gub. — *Ti. az elkülönített házban betegeskedőnek]. 1746: két marha á Mlgs Grófi Teleki Ádám Vr ő Nga udvarában meg dögölvén az Beres Nem az N. Tanástól destinaált helyre, hanem más utban való helyre vontatta [Torda; TJk III. 55].

desztináltak kirendeltetik; a fi destinat, a se destina; bestimmt, festgesetzt werden. 1671 nemis destinaáltattak az Directorok, hogy privatus Emberek között való dolgokat igazgassa(na)k, hanem publicus malefactorok elle(n), és miserabilis personak mellett hogy insurgállya(na)k [Kv; TJk VIII/11. 125].

desztinátus kirendelt; destinat; beigeordnet, delegiert. 1671: Mys kik az my kgls Urunk Tanachy, es Orszagh delegatussitol ide destinaátusok voltunk, ... Az városnak rendel, minden fundussit Útsakent el jártuk es kweleón kweleón az helljekett megh tudakoztuk, s — vizsgaltuk [Dés; Borb. I egy-i bizottság jel.].

deszdudál fáradozik; a se osteni; sich bemühen. 1777 tsak edgyedül az Exponenst Popa Juont láttam, néha több nap Számosivalis deszdudálni [Dupapiátra H; GyK. Illyés Gavrila jb vall.].

deszumál vkin vmilyen pénzösszeget megvesz/felhajt; a incasa; Geld aufbringen. 1741: a mitt a Militia in paratis desumált volt a Szegeénység... restituala [Kéménd H; Ks 101 Zejk István lev.]. 1765: sub Poena Flor(e)norum 500 azonn Karolyit el kísért Legényeket el fogjuk, mellyet ha végben nem viszünk rajtunk a' meg irt Poenitast desumállják [A. gerend TA; KS]. 1768/1771 Dsugyánk... Balata Nutzal Dominális Gornyikal a Szegeénységen haszontalanságért s törvénytelenül 200 vftokat deszumaltanak | az irt Dsugya... kemenyebb szóval imponálá nekem, hogy ne vallyam ki ezen folyo Inquisitioba, hogy ő azon 13 vftokat desumalta rajtam [Bukuresd H; Ks 112 Vegyes ir.]. 1770: a két fenn meg nevezett hidaktol tsak éppen egy vámot szoktanak desumálni [Radnótfája MT; Born. XVI.] | En... Losonczy János hat versenis voltam ennekelőtte Vámos, de a' mi értünkre ezen a' Deesi vámon mind egy formán desumaltuk, s más Vámosok által is desumáltatott... exigáltatott az Vám, ugy mint: egy Jobbágy gyalog embertől fél polturát, Lovastol egy polturát [Dés; JHbK XI/8]. 1774: bé mentünk együt... Satis factiora... Kabos Sandor Uram az Udvaron meg támadat, s rutul meg Vert benünket... s harmad napi Törvényt akart reánk tétetni az vármegye Tiszteit oda is gyűjtötte, a midőn is négyünk 95. forintot desumalt akkori V. Ispány Titt. Ketzeli Ur(am) [Bedecs/Mocs K; KS Cönschr.].

deszumálhat vkin vmilyen pénzösszeget megvehet/felhajthat; a putea incasa; Geld aufreiben können. 1754: az özvegyen... azon indulgeált summát desumálhassák [Déva; Ks 107 Vegyes ir.]. 1779: Szent Egyeden résideáló Nemes Némái György, és Götzen commoralo Párhon István Senkinek nem kényszerítésből Várolának kezeséget... Vitzai Mihályért... hogy... el nem szökk, kobarol, ha pedig el találna kobaralni az irt kezeseken külön külön huszan ött huszanött Forintokat... desumálhasson desumaltathasson

minden per patvar nélkül [Göc SzD; Wass]. 1783: vállának kezességet ... Oltyán Andréért ... melyet hogy ha ... elé nem állítanak, tehát eö Nga ... a huszon ött ött M. forintokat külön külön mindeniken desumalhassa [Fujon SzD; i.h.].

deszumált megvett, felhajtott; incasat; (Geld) aufgetrieben, aufgebracht. 1756: Ami pedig az Kolozsvárra való terehvitelnek mivoltát s az úton az ifjaktól praetendált s némelyeken desummált praestatiokat illeti, minthogy az articulusokban ennek semmi nyoma nincs, tollálattik [Dés; DFaz. 17].

deszumáltat megvétet, felhajt; a pune să incaseze; ersteinen/ankaufen lassen. 1767: lévált legjen ez előtt az I. az A eokeyelmétől bizonyos ideig ft 500 ... ugj az olta curralható interesse mind eddig fizetetlen, melyet is Executione median-te akarván az A. desumaltatni, az I. Repulsioval obviahta [Torda; TJk V. 184].

deszumáltathat vkin vmely pénzösszeget megvétethet/felhajthat; a face să incaseze; Geld aufbringen lassen können. 1757: a' mennyi Summa pénz fog ki adni a' Mlgs Aszszony, hogy még el lopott pénzéből restituciatlan légyen, azt hogy az Incuson Executione mediante, a' Felséges Udvarnak Kegyelmes Parantsolatya dictamenne szerént ... ezen Causa folytatására impendált költségeinek refusiojával együtt desumaltathassa liberime, helyes és méltó dolognak ítéltetik [EMLt]. 1775: ha nevezett Atyád meg halna, tehát a menyti Summa pénzű Liquidáltatnék halála után, rajta desumaltathassa [Kük.; Ks 66. 45. 17c]. 1775/1802 azon ... költségeknek rata mediétassát legitima etiam Executione mediante a Meltóságos Actor Urak desummaltathatták a Mlgs Incus Urakon [BSz; JHb LXVII/3. 148]. 1777 az praelandált Groff Ur eö Naga ... a' levált pénzt akár mely legyitimus Executor által desummaltathassa akár holottis [Szent-benedek SzD; Ks]. 1779: Váolának kezességet ... Vitzai Mihályért ... ha ... el találna koboralni ... az irt kezeseken külön külön huszan ött huszanötf Forintokat desumalhasson desumaltathasson minden per patvar nélkül [Göc SzD; Wass].

deszumáltatik vkin vmely pénzösszeg megvétetik/felhajtatik; a se incasa; Geld aufgetrieben werden. 1756: noha ezen hajok exarendaltattak, szokot mind azon által itt is a' Vám desumaltatni a' szerint [Déva; Ks 101]. 1770: ezen a' Deesi vámon mind egy formán desummaltuk, s más Vámosok által desummaltatott ... exigáltatott az Vám, úgy mint: egy Jobbagy gyalog embertől fél polturát, Lovastól egy polturát | Alpareton, és Gorbon hogy desummaltatik a' vám nem tudgyuk [Dés; JHbK XL/8]. 1806: semmi Némű Törvény béli rémedium ellent nélkülössen, ha-nem egyenesen Desummaltassék még-is ezen örökös vásár in-vigore meg-marad-

gyan [Vaja MT; SLt 12. V. 20 ifj. Vajai Sepsi Mihály hites ass. kezével].

dészű l. tüző

detegál 1. jelent, tudomására hoz; a raporta, a aduce la cunoştinţă; berichten, etw. jm zur Kenntnis bringen. 1737: A Mlgös Guberniumnak kellett volna írnom külön, de tudom hogy ell bomlott; Excellentiának mint Főnek detegalom [Altörja Hsz; Ks 99 Apor Péter Kornis István kormányzségi tanácsoshoz]. 1742: (A) Vár(me)gye Deputatusai ezen Instantiab(an) inseralt querelá-kott Szebenben az Feo posta Mester vr(am) előtt detegallyak az holottis ha effectumat nem elaboralhatták in Locis debitis promovealni tartsak köteleességeknek [K; Somb. I]. 1744: a' kik közöttök oly káromkodók, veszekedők volnának, azokat minden kedvezés nélkül az eö Exja udvari Tiszteinek detegálván ... tartozó kötele-ségek(ne)k observatiojára tanitassa [Déva; Ks 78. XIX. 1]. 1752: melyeket midőn a Mlgs Ur(na)k alázatosan detegálnék maradok Alázatos szolgálja K: Weegh István [O.csesztve AF; Ks 83].

2. felfed; a da pe faţă, a dezvălui; aufdecken, erkennen lassen. 1779 Alázatos Instantiák által kéntelenítettünk magunk nyomorgattatásunkat az Ur előtt detegalnunk [Déva; Ks 111 Vegyes ir.].

3. tapasztal; a afla/constata; erfahren. 1787 ha az irt idő alatt valamellyik Fél a' más Félnek meg károsodását detegállya, tsak atyafiságos insinuatiora is, annyival inkább törvényes admonitióra rectificálni tartozik [Kv; Ks 73. 55].

detenelő fogság, letartóztatás; detenţiune; Festnahme, Verhaftung. 1666: hogy pedig valamiben ezek vetenek... tehát Praefectus Ur(am) eö kglme ez levelem(ne)k ereivel minden jövaimhoz hozzá nyulathasson ha azok fel nem ernek magamatis detinealtathasson eö kglme es mind addig detentio(ab)an tarthasson mig mindenről nem satisfaciak [UtI]. 1682: Fogarasfölden Posoritan lako Sandru Zarnovan az mi kgl Aszszonyuk eö Naga Jobbagja es Petru Petrucz Nemzetes Leszai Istvan Vram Jobbagja ... lőnek kezesek Fejer varmegjeb(en) Gura reul nevű faluban lako de most a' Fog(a)r(a)si Varban detentio(ab)an levő Mihaly Morarert [Szád.]. 1690: Fogaras varosa körül lako ciganyok* lőnek kezesek Nemzetes Boer Peter ur(amna)k, az fogar(asi) varban detentio(ab)an levő Tanasi Mihaly nevű jobbagyaert külön külön pro f. 40/40 [Fog.; i.h. — *Köv. a fels.]. 1713: Popa Mihaila allita ... két kezeseket ... hogy egész életég Popa mihaila ha ... Wesselényi István ur ő naganak a két, két mása vasatt Annuátim nem praestálna ... tehát magak hazis hozzá nyulhassan es ... őket mint kezesekét méltó detentio(ab)an tarthasson (így l) [Nagynyulas K; TKI Samuel Eperjesi jur. not. mp]. 1739: (Az asszony) az interes(ne)k némely resz(ab)en valo nem prestálásért mostan Provisor Vramtól incaptiváltatván mind a negligált ugy a következendő interes(ne)k prestálására azon detentio(ab)

hitin bocsátotta el [Torda; Tjk 176]. 1761: Vándor Péter az Falus bíró Házánál volt két napok alatt detentióban [Balázstelke KK; IB]. 1760: ha pedig valamelyik kezesnek akár az időben az 40 magjár forintokat fel érő java nem talattnék az kezes(ne)k maga személyében hozza nyulhasson ... meg foghassa ... és ad plenáriám satisfactionem fogva detentiobanis tarthassa tartathassa [Retteg SzD; GyL]. 1761 Nemes Küküllő Vármegyében Szász Szent Ivánon lakó, és mostan ugyan az említett Vármegye Tömletzében Kóródon detentióban lévő Providus Iffiabb Ferentz Lőrincz [Szászsztván KK; BK].

Szk: ~ba esik. 1764: mikor a nevezett Jnas detentioba esett az előtt való éstve Kányadbol jűvén én bé mentem vala a Páll Josef házához s ott lévén a nevezett Jnas Peter Mihallyal együtt pälinkazn(a)k vala [Bögöz U; IB] * ~ban tart 1753: Kik .. invadtak Szent Egyedi Olah Vasarhelyi Vonul Vaszilly nevű Fiat es ki Parantsolattýából fogtak el s tartýak detentióban? [Dob.; Wass vk]. * ~ba tétetik. 1726: Mihaila István Beldj Kelemen Ur eő K(egye)lme Bozzán* lévő marhái mellett Pásztor szám adatán a marhák mellől el szőköt, melyre nézve a felesége Dóbra detentioba tétett (!) [BLt 1. — *Bodza Hsz]. 1745: Ujbaresty Pael Gábor Gornýkságában sok Excessusokat és extorsiókat pátraluán Detentióban tétetett [Ujbárest H; Ks 62/3 Pael Janos Gornýk kezével] Szávu ... meg nem fogattathatván a felesége tétetett detentióban [Torda; Tjk II. 90]. 1832 Nevezze meg a Tanu hogy a meg mondót hely, fel Szántásakor az Exp(onen)s Possessoratus közül kinek vagy kinek Ekejeket 's ökreiket arestalták a Felső Sinfalviak azok hova tétettek detentioba 's onnan hogy es miképpen Szabadultak meg [Asz; Borb. II].

detenciónált lefogott, fogságban tartott; sehes-trat; eingefangen. 1806: Vállolának ... kezességet az említett és Detentionált Szekért és ökrökért . míg a Törvény ki folyásra idő engedtetik [Somosd MT; SLt 12. V. 27 Somosdi Ferenczi Josef ns kezével].

detenta fogoly nő; deținută, arestată; Arrestantin, Gefangene. 1674: (A fogoly nő) ad tertium die(m) meghis detinealtassék, ha az alat ne(m) supervenial az detentor, absolvaltatik a detenta [Kv; Tjk VIII/11. 309]. 1749 Ezen okon kelle-tett ezen Detentakat Törvényre certíficaltatnom, hogy ... Inczedi Peter Vr(am) Thordai kortsoma házánál katonákkal társalkodván azokkal paráz-nalkod(na)k, házat fel vertenek [Torda; Tjk III. 261].

detentor a fogva tartató (személy); persoana care dispune deținutului; der/die Verhaftung veranlassende (Person). 1674: (A fogoly nő) ad tertium die(m) meghis detinealtassék, ha az alat ne(m) supervenial az detentor, absolvaltatik a detenta [Kv; Tjk VIII/11. 309].

detentus 1. fogoly; deținut; Häftling. 1740 k.: Barszáhan György és Marusán Lupp (!) Lonai Tömleczben nyomorgó szegény detentusok [TKI]. 1749: tavally Sztupár Dumitru és az Detentus Josziff együtt birakoztak [Korollya H; Ks 101] a' detentus ... nagy tüzes sznet akarván pipájáb(a) ki vinni, hogj azt tselekedni nem engedték, azért irtozatos I(ste)n ellen való karomkodás (!) fokadott attával teremtetével szitkozodott [Torda; Tjk III. 258].

2. Jelzői haszn-ban: 1736: Constal vilagoson az Szek előtt az detentus Kibedi Györgynek az A ő kglme tisztessége s betsülete ellen közönsé-gesen sokak hallottara lett szavai (így l) [Torda; Tjk I. 99].

detenzeáltatik fogságban/örizetben tartatik; a fi tñut in detențiune; verhaftet werden. 1846 míg ezen fel adott panasz mind két részről bővebb fel vilagosodas által eligazitodik a' vádlott legény nehogy odébb álhasson, további rendelésig a város fog házába detensealtassék [Kv; AsztCLEv].

deterioráció romlás; deteriorare; Verfall. 1786: Tekintenők meg azt hogy az említett Malom deterioratioja az exponens Vr gondviseletlensége, és Vigyázatlansága miatt kezdett Volna pusztulásra hanyatlani [RLt O. 2]. 1795 abban a Contractusban éppen azis vagyon írva, és le kötve, hogy a deterioratiók appropportionaltassanak a kiváltáskor* a summához és abból huzattassanak le [JHb LXVI. 44. — *A zálogos jószágának]. 1798: A Jóság akkor megint Inventáltatván, ha Melioratio vagy Deterioratio találtatik benne, az aestimáltatván, a szerént accedályon a Zalog Summához, vagy pedig abból defalcaltatik [Kv; JHb VI/19]. 1841 bécizonyittatva találtatván ... a' Zalog Summa misége, és mennyisége — az a' 30 vonás forintoknak 's, a' lehető Melioratiók és deterioratiók feltudások melletti lételével ezen nel a' Felperesnek ki ítéltetik [T; Bosla].

deteriorál 1. rongál; a deteriora; verderben zugrunde richten. 1768: Egy rendbéli lovakat, hámo-kat, és kotsit a' mellyik tettzik magának el városzt-ván a' többit ne deteriorallya [Kük.; Kp III. 177].

2. pusztít; a strica; verwüsten, zerstören. 1791: Aszt Tudgyaé a Tanu, hogy Erdős lett volna? Ha igen aszt az Varadianus Succesorok meliorálták vagy inkább deteriorálták? [Dob.; Wass vk]. 1817: hallattam hogy mindég pásztoroltatta, és neveltetett erdőket, de hogy deteriorálta volna nem hallattam [Vályebrád H; Ks 79. 166].

deteriorálódik romlik; a se deteriora; zugrunde gehen, verderben. 1779: Itt a' Czitrom fákat igen meddön találtam, valami Narantsok vad(na)k felesetskin erő felb(en), azt tapasztalom, hogy napról napra deterioralod(na)k ezek a' fák [Ker-csesóra F; TL. Málnási László ref. főkonz. pap gr. Teleki Józsefhez]. 1832: (A) két Nyil Erdőben,

hogy kedves Ötsémnek moderatus usussa légyen megengedem, úgy mind azon által: hogyha a' hova előbb készülnő Inventarium szerinti állapotja az Erdőnek deteriorálódik, irt kedves Ötsém azt recompensálja [Széplak KK; SLt 22].

determináció 1. rendelet; ordin; Verordnung. 1709: Mellj dolog communicaltatik Kegjelmekkel eo fine, hogj magát ezen determinatiohoz accomodallja és többé busittatásunk ne legjen [Nsz; Ált I/197 gub.]. 1740: constal azon ő kgíme productumabol hogy az felsőbb determinatióknak terminusáig tizenegyszer került el az egész Posta szer, melyb(en) . tsak öt rendet próstált [Torda; Tjk I. 182]. 1765: A Szólga Birák ő Kgylmek ... nem értvén ... a Jobbágyok Szolgálattya iránt kiadott Királyi Determinatiót, olly formán vitték véghez az publicatiót, hogy a Parasztság az ő földes Ura ellen feltámadni, és azzal ellenkezni nagy Lábat vett légyen [Kóród KK; Ks 18. Cf. 7].

2. rendelés; másuri; Verfügung, Bestimmung. 1734 A mely Determinatiót avagy Rendelést ... az Orbai Decanatusban a Templombeli székekről tett, azt a sz. Visita(t)io fel olvastatván helybe hadgyta [SVJk]. 1775: az Executor Tiszt urak magak rendelkezéseket, vagy is determinatiókat oda gyűjtett MBándi* Commetaneusok előtt fel olvasták [Wass. — *Mezőbánd MT].

3. rendelkezés; dispoziție; Anordnung, Bestimmung. 1730: Tettzett a Supr(emum) Consistori(um)na)k azon Kolosvári Reformata Ecclesiában és Collegiumban téendő Generalis Visitatióról való Determinatiót ob angustiam Temporis a mostani alkalmatossággal differálni és dilátálni [Kv; KvRI. X. A. 39a]. 1735: Az Szőlőkben esett és esendő károk aestimatiója iránt tett ilyen determinatio* [Torda; Tjk I. 83. — *Köv. a rendelkezések fels.]. 1740: Szabo Gabor ... az restantiab(an) lévő Posta bért az előbbeni determinatio szerint, úgy az inobedientiáért és hogy confusiot causalt ex speciali gratia sedis hat forinttal büntetessék iteltetett [uo.; i.h. 182]. 1747: Marton Andras örmény ... a' M.R. Guberniu(m) determinatiója ellen itt Tordán Czéhos helyben az Mészárosoktól sokadalom napján kívül ... bárány bőrköt meg vásárolván szekérre rakta [Torda; Tjk III. 122].

Szk: ~i lesz rendelkezik. 1725: ha Isten megh tart, Kolosvaratt determina(t)iot tenni s concludalnj légh alkalmatosab leszén [Kelemenelke MT; Ks K. 68]. 1767: Ezen helyt eránt Nemes Közép Szőlnek Varmegye, es Kóvár vidéki Exmisus Tisztjei jelen Létekben tölttenék valami determinatiót? ha igen ... Miképpen determináltatott, és hány esztendeje [TKhf 21. 19 (nagy)-nyfresi (Szt) vállaltás].

4. elrendezés, eligazítás; aranjare; Ordnung, Zurechtlegung. 1714: Néhai Mlgs Vr Josika Gabor Ur(am) Fiu ágon lévő Successori compárelváln előnkben, egymás közt fen forgo controversiajok(na)k revisiójára s determinatiójára, Sok disceptiok s altercatiok s adhortatiok után condescen-

dálának arra, hogy bősületes Arbiterek eleiben, készek lesznek magok dolgokat adni, és azok által finaliter azokat decialtatni [Nsz; JHb XLV gub.].

5. határozat, végzés; hotäre; Beschluß, Entscheidung. 1747 a' p(re)atendens Fekete Ötves Peter Vr(am) is hiteles demonstratiót tartozik tenni Registr(um) sz(er)in)t a' 48. m. forintban, kiktől és mennyit percipialt, ha mi restantiaja emergal, akkor leszen determinatiója |minthogy a Melgos Statusok determinatiója az, hogj a' kinek két három jo hej tarto portiozo emberei vadnak, azok immunitatassanak, az Instansnak pedig tsak edgj embere va(gy)ojn ..., per hoc a' Magistratus nem immunitalhattya [Torda; Tjk III. 115, 178].

6. kihatárolás/jelölés; indicare; Abgrenzung, Festsetzung. 1751: az Uraság biráját a Falu Eskütteivel és leg örögöb Falusi két embereinket azon helyen el igazítása véget az föld színére Sallarium mellet midön ki vittem volna, mind én, mind Inctusom jelen létükben ketten aquiescaltunk Eskütünk, bíránk és azon két örög emberek determinatiójokra, melyet midön determináltak az helynek metáját ki mutatták [H; Ks 62/5].

7. kb. körvonalazás; determinare; Bestimmung, Umreißung. 1709 Az Rationak ventillálására Szükséges Léven töb requisitumok között az Instructionak s Urbariumnak productioja, azokban Léven fel téve ... az Dominus Provisor hivatalya viselésének determinatiója, meg kívánnya az Exactoratus hogy azokat Reversuma szerint producallya ő Kgíme [Fog; UtI].

8. előírás; prescriptie; Vorschrift. 1764 tartsa magát az Instans az eddig ki adott Magistratualis Determinatiókhoz ... a barány bőrek vetele modalitásában [Torda; Tjk V. 218]. 1770 k. mind a három Specificalt darab Remekjeit Jo Diénes eő Kgímének meg vizsgálván talált a Czéh illy hibákat ... 3tio nem a Czéh Mester házánál csinálta a Czéh determinatiója s protoculatioja Szerint [Kv; ÖCjk].

determinál 1. határoz, rendelkezik; a hotäri/ dispune; bestimmen, einen Beschluß fassen. 1596: ez ideo alat vgian tilalom alat legie(n) hogy senki addigh vasarnap napokon bort korchiomalani ne merezellien, mgle(n) ew kegmei varosul finaliter determinallnak feleolle [Kv; TanJk I/1. 284]. 1597: ew kegmei akkor ... az varosnak iowara minden iot vegezzenek es mind az vasar dolgozol s mind pedig az Mies rendreol determinallianak [Kv; i.h. 301]. 1740 k.: alazátoson könyörgünk Excellentiad(na)k mint Kgímes jo Urunk(na)k ... el bocsáttatásunk felől méltoztassék kgímesen determinálni [TKI].

2. elhatároz; a hotäri; beschließen. 1744: á Miklosvár Széki Faluk úgy determinálák hogy á Connumera(t)iora bé ne mennyenek ... mig Sebebenől haza nem érkezik á Követtjek [Bölon Hsz; INyR].

3. meghatároz; a determina; bestimmen. 1681: Vinaroz Miklos ... még se Taxajat, se szolgál-

lattyát Groff ur eö nga nem determinálta [VH Urb. 21–2]. 1760: A szalonnak el adásában szorgalmatos leszek tsak én szerettem volna ha nsgd méltóztatot volna az árrát determinálni [Gáldtő AF; WltMiss.].

4. kitűz, megjelöl; a fixa/stabili; festsetzen. 1740: Generális Széknek celebráltatása iránt méltóztatnék Ngod bennünket tudositani mikorrá fogja Ngod determinálni, mivel az előtt ha lehetne egj Partialis széket is akarnánk celebráltatni [Hosdát H; Ks 83 Zejk István lev.]. 1761: magam is nem mondom hogj ajándékon valaki tartoznék Tutori hivatalt viselni, az mi penig az demonstratiot illeti, csak determináljon Bátyám Ur(am) akarmelj bizonyos terminust, kész leszek Compaealni [TKI gr. Teleki Sámuel kezével].

5. ki/megjelöl; a indica; festsetzen, bestimmen. 1677: Marhajokat azon az uton, es csak anyi szelyés uton hajthassák fel s alá pascuatora a' Csanadi földön ... addig, a meddig ... esztendőnkent ki mutattják s determinállyák [Csanád AF; JHb XXVI. 42]. 1751: az Uraság biráját az Falu Eskütteivel és leg örögöb Falusi két embereinket azon helyem el igazitása véget az föld színére Sallarium mellet midön ki vittem volna, mind én, mind Inctusom jelen léttükben ketten aquiescaltunk Esküteink, biránk, és azon két örög emberek determinatiojokra, melyet midön determináltak az helynek metáját ki mutatták [H; Ks 62/5]. 1760: Tessék Nsgodnak peremptorius terminust tenni s bizonyos helyet determinálni, a hová és mikor a Mlgs Groff ... compaeálhasson [TKI „Steph. Dobolyi et Gabr. Török tab. scribae ac jur. notarii” aláírásával]. 1815: a' Levelek által adásán maga is jelen kíván lenni, és azoknak Conservatiojokra valami bátorságos helyet akarnának determinálni [Somb. II].

6. kihataról; a jalona; abstecken. 1767: Közép Szólnok Vármegye, és Kővár vidéke Tisztyei ki jöttenek hogy ezen helységet itt Determinálnák, de minthogy tilalmasban lévén a kártételt considerálták az Vrak, és el halasztották a Nyiresi^a és Tóháti^b Faluk határához determinálni való helyt (!) [TKhf 21/19. — ^aNagynyíres Szt. ^bTóhát Sz].

7. dönt; a decide; entscheiden. 1748: A Mlgs Commissarius Urak... mivel ... a Nemes Kolos vármegyei Velkéri, és Thorda Vármegyei Mező Sállyi Hataroknak el igazitásokra ... exmittalttának hogy a meg nevezett két Faluk Határi között determinállyanak, és Métát erigállyanakis nints ellenünk [Ks 7. XV. 31].

8. eldönt; a hotári/decide; entscheiden, bestimmen. 1719: a gvártélyok dolgát ... lehetetlen a sok inficiált, és minden nap inficialódható faluk bizonytalansága miatt itt determinálni [Ks 83 gub.].

determinálendő meghatározandó; de determinat/stabilit; was zu bestimmen ist. 1769: Medve János igiré mi elottünk kézbé adással magát arra, hogy az ... eö Nsga által determinálendő Taxát ... administrallya [Mv; Ks 67. 48. 51].

determinálhat 1. meghatározhat; a putea determina; bestimmen können. 1731: Mit importállyon az describált malom annuatim azt mi nem determinálhattuk, mivel a Molnár is nem régen ment oda be [Jakabíva Cs; BCs].

2. kitűzhet; a putea fixa/stabili; festsetzen können. 1592: Az wdeonek latuan eo kgmek alkalmatlan voltat, bizonyos napot az zwretnek nem determinálhatnak [Kv; Tan]k I/1. 198]. 1594: eo kgme biro vram, latwa(n) az Alkalmatossagot ..., gwyche be eo kgmeket varosul, determinálhassanak Napot Az zuretheoz [Kv; i.h. 238].

determinálódik 1. határolódik; a se întinde, a-și avea hotarul la; angrenzen. 1718: ugy halatom éleitül fagva az Aranyi hatar déterminalodnek az Zipis patakjaig [H; JHb XXXI/46].

2. eligazítódik, elrendeződik; a se aranja; sich ordnen, in Ordnung kommen. 1707: nem kevés busulasomra leven ha Nagysagod gratiájából ezen dolog nem determinálódik [Kv; Ks 83 Szepesi János lev.]. 1722: Mi formában igazitották, és miben determinálódott azon villongo földeknek dolga es állapotja? [BfN Zsuki csomó].

determinált kihatárolt; cu hotarul indicat; ab/eingegrenzt. 1692: Itt ... bizonyos determinált Szántó földek és Széna füvek nincsenek, hanem ki hun akarta colálta [Mezőbodon TA; BK Inv. 37].

determináltatás eldöntetés; dispunerea de a hotári/decide; Entscheidung. 1627: Zagoni Lazlo Peterne nemes D(onat A)nna Aszszony ... sok ideőteől foghua(n) perelue(n) Lazfalua(n)^a lako egj Hathazi Pal neuw iobbagiat, teóruenjenek uéghez (!) a sok haladozas miatt ne(m) erhetne mind eddighis nyluan ualo kárára és fogiatkozasara: Keönye-öröghuen azért alazatosan mi nekwn az causanak determináltatásáértt Hwsegteknek kglsen es serio parancholliuk ne haladozzon touab ez dologhban az exponens azzonnak igassagához jutasa [Gyf; Törzs fej. rend. Sepsi, Kézdi és Orbai székhez. — ^aTollvétség Leefaluan h.? Lázfalva nevű települést Hsz-ben nem ismerünk].

determináltatik 1. végeztetik; a se hotári; bestimmt/beschieden werden. 1589/1590: à mykep-pe(n) my eleottwnk ... itt Mehessen^a Vas Georagy es Zelemeri Barbara Azzonj az Mehessi hatar es thook feleol componaltanak volna, arrol a Compositiorol megh emlekeznenk ... azért keozteok mint agitaltatott es determinaltatot volt a dologh, Azokrol kezwnk Irasa alat Iedczest attunk volt [Wass. — ^aMezőméhes TA]. 1605: az Successionak Allapattya az Egez Varos Vegezesseből és Consensusabol determinaltassek és meg allapodgyek [Kv; Tan]k I/1. 500]. 1709: Doctor Kolosvari Pal és a Város között az adosság iránt fenn forgho Controversia revidealtatván, es pro et Contra disputaltatván, determinaltatot úgy hogj az

penz belj adosságok(na)k Interestét meg fizetvén az Város sine Controversia várakozzék az Creditor az Capitalisért az már kiadatott Moratorium szerint [Nsz; KvLt Fasc. I. 197 gub.]. Determináltatott, hogy minden bujdosók Máramarosban, Ugocsa- és Szatmár-vármegyében dislocáltassanak [TT 1891. 269 SzZsN]. 1746: Perceptor Duló Márton Vr(am) mellé actualis Hadnagy vr(am) egy tizedest és a Város Hajdúját adgya, portio-beli restantia ... fel szedésére determináltatott [Torda; TJK III. 17]. 1748: A mostani Gubernialis Confluxuskor determináltatott, mind a' Mlgs Regium Guberniuntól mind a' Kamarától hogy a' Kovásiak ellen valo Causa decidáltassék Secundum vigorem Coesareo (l) Regii Decreti [TKI gr. Teleki Ádám kezével]. 1756: Mivel pedig az iffju Máté Juon részt á viz mossa, és eddigis kárt tett benne ... determináltatott azért az ... Inspectoratus Forumán, hogy ... az osztályos atyafiak a' viz vehementiajának obstaculumára egyiránt concurálljanak, aztott gátolják [Ujbárest H; Ks 62/3]. 1775: a szolgállo a Ládából a szoknyát ki vette, azzal az ágyba el butt egészen véghez nem vihette Czélyát, azért, hogy előre meg zaboláztassék, hogy 12 korbáts ütással meg büntetessék determináltatott [H; Ks 114 Vegyes ir.].

2. eldöntetik; a se decide; entschieden werden. 1772: Ezen osztályos dologban az Arbitr Birák Urak ítélete ha valamelyiknek nem tetzenék, Appellálhassa és transmittáltassék az Mlgs Királyi Táblára, az holott is Arbitrálván a Királyi Táblán végképpen determináltassék [Ádamos KK; Ks 92]. — L. még HSzj tized al.

3. meghatároztatik, rögzítettik; a se fixa/hotári; bestimmt werden. 1705: Az pénznek pedig folyásab(an) hogy confusio ne essék, szükségesnek iultik ki írni, mint determináltot volt az pénznek állapattya az elmúlt esztendő(en) itt Szebenb(en), mely mostis mindenűt observaltatni parantsoltatik [Nsz; ÁLt I/192 gub.]. 1768 az Erdők Métaikkal nem distingváltatván post Oculationem determináltatott mi általunk az két Erdő között fel menő ösvenyen és életsken [Cege SzD; Wass].

4. rendeltetik; a se ordonanța; verordnet werden. 1723: determináltatottis 6 Exc(e)ll(entia)ja számára bizanyos summa pénz [Kv; Ks 18/XCIII gub.].

detineál 1. fogva tart; a ține în detențiune; feshalten. 1742: Kun Istvánné Aszszonyom embeinek két marháját elfoglalták ... és a Czirkáló házba detineálták [Mv; Told. 15/23]. 1776: Az után engemet a Quartelyházhoz fel vittének ottan detineálonak, és osztán masok interpositiookra botsátottanak el [Kiskaján SzD; BK. Molnár István molnár vall.].

2. (vissza) tart; a reține; zurückhalten. 1590: az eo maga zanto feolde absoluta poten(tia) median(te) el occupalta es ususatt p(er)cipialta. mostis ocupatini (l) kezenel detineallia [ÜszT]. 1607: az oztosaskor ... minthogj eleő Ne(m) Atta*, hanem Nala detinealta ... tartozik az

Arrat letenni [Mv; MvLt 290. 9a — *Ti. a pártá-övecsét].

detineálhat fogva tarthat; a putea ține în detențiune; feshalten können. 1731 ha penig el találna szökni bujdosni* tehát a meg irt kezesek tartozzanak sístalni, nem sístalhatván a meg irt kezesek(ne)k külön külön, akárminemű Jovakból, és Marhájokból negyven negyven Magyar forintokat Exequaltathasson, nem talaltatván penig annyi erő bonumok és Jovok magokot is fogság(b)a detinealhassa [Fejér m. Borb. II. — *Demeter Vákár jb].

detineált visszatartott; reținut; zurückbehalten. 1736: Az Instans regtől fogva latítván az ház bérrrel mellyet tartozott volna az Városnak ad-(mini)stralni, az mostan detineált Pásztorsági beriből azon haz bernek ki fizetésire Subtrahaltatik fl. hg. 3 [Torda; TJK I. 118].

detineáltat fogságra vettet; a dispune reținerea în stare de arest; gefangen nehmen lassen. 1747: (Egy embert) midőn az Magistratus ... az tömlöczben edgj nap s edj étszaka detinealtatott volna, irtoztato karomkodást Teremtettezést vitt végben [Torda; TJK III. 167].

detineáltathat fogságra vettethet; a putea dispune reținerea în stare de arest; gefangen nehmen können. 1666: hogy pedig valamiben ezek vete nek ... avagy valami fraudulentianban talaltatvan, tehát Praefectus Ur(am) eő kglme ez levelem(ne)k ereivel minden jovaimhoz hozza nyulathasson ha azok fel nem ernek magamatis detinealtathasson eő kglme es mind addig detentiob(an) tarthasson mig mindenről nem satisfacial [Uti]. 1750: egész facultassa lehessen az Ur(na)k, és Authoritassa, a kezeseket meg fogathassa és detinealtathassa a mig ... a denotalt Szimendrut tömlöcz(b)e nem víszik [Bencenc H; BK 1105].

detineáltatik 1. fogva tartatik; a fi deținut; gefangen gehalten werden. 1646 az Inct(us) detinealtassek, migh az megh irt vinculumrol nem satisfacial [SzJk 63]. 1674: (A fogoly nő) ad tertium die(m) meghis detinealtassék, ha az alat ne(m) supervenial az detentor, absolvaltatik a detenta [Kv; TJK VIII/11. 309]. 1740 k.: minket

most Solymoson ez előtt lako órókós Jobbgyait mostan penig juxta praetensionem filam Fugitivusokat Sz: Margitán inceptálván, ez mái napig is ezen Lonai Tömlöczben méltatlanul detineáltatunk [TKI]. 1764: Balás Gyurka ... két ökre mostis Déván a Váradi Moyses Ur(am) udvarába detineáltatik [H; Jhb XXXIII/17].

2. elfogatik; a se aresta; festgenommen werden. 1756: Az hol az Erdőről el mentenek azon Emberek azon Heljig az hol detinealtatanak, utazásakb(an) tetteneke valakinek valami kárt, és azon kár tetelnek heljen detinealtattanaké, a vagj másut ... ? [Kük.; Ks 17/LXXXI. 15 vk]. 1764: ezen Thordasi tizen het emberek által le vagatot erdő-

ből detinealtattak az Szenkiralyi Lakosok⁷ által az Tordasi tizen het személyek [Szászújfalú AF; JHb XXVIII. 64].

detineáltatott fogságra vettetett; arestat, pinut in detentiune; in Haft genommen, gefangenegenommen. 1737: Miltóztassék Nagy(ság)od köztünk lako, s körülünk Siránkozó Csik Bánkfalvj Nagy Istvan nevű jobbágyának detinialtatott Albert nevű fiát el bocsattatnj [Bánkfa Cs; Ap. 5 a pp-ok és jb-ok Apor Péternéhez].

detrahál levon; a scădea; abziehen. 1755: Néhai Secretarius Balo Josef Ur, à Conto fizetett volt valamit, ... detrahálni kell a' Summából [Alpestes H; Ks 78. 21/1 Türi László lev.].

detraháltat (hort) lehúzzattat; a face să se pritocească (vinul); (Wein) abziehen lassen. 1751: most az hordokat készítetem s altalagakat, melyek(ben) detrahaltossa(m)^a [Szentdemeter U; Ks 83 Borbándi Szabó György lev. — "Ti. a borokat].

detrakció kisebbítés; detractare, micșorare; Verminderung. 1739: a panasznak ném kellett volna immediate ő Felsőéhez menni leg első(en)is hanem rendés uttyát kellett volna követni az Vice Tisztekhéz a Mlgos Regium Guberniumot ném lehetett volna praeterealni, mely Mlgos Fő-Ispány Urunk ő Ngá(na)k is praejudiciumára Szolgál, s közönségesen az Vice Tisztek(ne)k becsületek detractiojára, ném Specificáltatván kik cselekedték azon exorbitantiákat [H; Ks 99].

detrunkáció átv csonkítás; ştirbire; Verstümmelung, Beschneidung. 1722: Ennek az Dominion(na)k afflictioit s injuriáltatásit úgy a Proventusok(na)k detruncatioit sok rendben eddig annotaltuk [Fog; K.J. Rétyi Péter lev.].

deutrált a vallató-kérdésben megjelölt; indicat in interbările interrogatoriului; in Verhörfrage bezeichnet. 1747 az Deutralt üdőben, es Alpareti Vásárban láttam Vonkát alás fel járni [A.várca Sz; Ks 27/XVII]. 1752: En fatens a Deutralt Várczán Páskujnak Semmiféle nyilván valo Malitiáját ... nem tudom nem Lattam soha is [Bikáca Sz; Bfr Szász Gábor jb vall.]. 1753: Hallottam bizonyoson hogy a Deutralt Rákos nevű P(rae)dium Csáki Jozság volt volna [JHb XXX. 9 „Mich. Maxai de Récze Keresztur jurassor Dobocensis” (55) vall.]. 1765: a már megásott és deutralt gödörhez kialtván engemet ... láték ot jo reggel pipából ki hullatt kormot és ki tekért dohánt [Cyeke K; Ks 4. VII/12 Pap György zs vall.]. 1768: Az Utrumban Specificált üdőben, ökör Pásztor lévén közel tanáltam lenni a deutralt fogadohoz [Katona K; Born. XL. 81 Marsinyán Vaszyli zs vall.]. 1769: A Kigyos béli deutralt Erdőt tudom hogy néhai Zoltai István Ur(na)k örökösse volt a Herentsi részből deveniálván néhai Zoltaj István Uramra [Dicsősztmárton KK; Ks 19/VIII. 41]. 1775: Murosán Urszul ... az Erdő-

pasztorral ... ki menván a deutralt szálló Hegyre, és minden Pászma szállóból, két három gereszd szállót vettünk Deszmálás képpen [Topasztkirály K; JHbK LVII/21. 4]. 1779: aztis tudom bizonyoson hogj az deutralt nemes Pap Lupuj és meg nevezet fiai ... igaz nemes emberek [Girolt SzD; GyL]. 1798: azon deutralt Erdejét ... ő nganak a Petrotzi György ut tseledgji igaz hogj meg vagtak [Ádámos KK; JHb XIX/58. 27].

dévai hímesabrosz față de masă brodată din Deva; gestickte Tischdecke aus Deva. 1673: Wagion egi sahos Abrosz. Ittem egi Deuai hímes Abrosz [Wass. Borsai István hagy.].

devalváció értékcsökkenés, elértéktelenedés; devalorizare; Entwertung. 1730: majd mindenféle Monetak(na)k iterata ac reiterata devalvatioi és sok rendbeliek(ne)k depositioi az én G(ene)ralis Perceptorságomban estenek En az devalvált pénzeket Pénz P(e)r(c)eptor Ura(m)ektol ugj vöttem bé, mint ő klék ante publicationes Devaluationum percipialtak az Contribuens szegénységtől [Kv Szám. 56/XIX. 27]. 1845 Mielta az 1811ben egész állodalmunknak nagy szorongást okozott pappiros pénzbeli becsvesztés (: devalvatio:) meg-esett [Gerend TA; DE 2].

devalvált elértéktelenedett; devalorizat; entwertet. 1730: En az devalvált pénzeket Pénz P(e)r(c)eptor Ura(m)ektol ugj vöttem bé, mint ő klék ante publicationes Devaluationum percipialtak az Contribuens szegénységtől [Kv; Szám. 56/XIX. 27. — A teljesebb idézet a megelőző címszó al.].

devaszáció (erdő) pusztítás; devastare; (Wald) Verwüstung/Rodung. 1819/1837 Hunyadi Sámuelné Jármí Judith kérelem Levele Kis Bányán meg vásárlott sessio után valo meg tiltott Erdeje Devastatioja Dolgában 18a Januar: 1781 [Aranyosrákos TA; Borb. II].

devaszált pusztított; a devasta; verwüsten, roden. 1773: ök az erdőt devastálni igyekeztek [Csákyia AF; WH].

devaszált elpusztított; devastat, prädät; verwüsten, gerodet. 1767: menyire valo lészen azon devaszalt erdő, mivel már régen roszul látok, nem tudom [Galgó Sz; JHbK LIV/1. 8]. 1769/1802: a Fácze Maguritsi, és Dumbravá Grosuluj nevezetű tölgyes és Cserefákból állott, de devaszált Erdők [BSz; JHb LXVII/3. 42]. 1775/1802: azon Bezdédhez Conscribált nagy bükkes Erdő a Bezdédi Lakosak által devasztaltatván, de praesenti török buza vetések, és szenajak volna a devastalt és ki irtott Erdő helyen [BSz; i.h. 93].

devaszáltat (erdőt) elpusztítottat; a face să fie devastat/defrişat; roden/verwüsten lassen. 1825: az erdőt nékiek devastaltatni nem engedjük, meg tsuoljni [Kötelesmező SzD; TSb 47].

devasztáltatik (erdő) elpusztíttatik; a se devasta/práda; verwüstet/gerodet werden. 1718 : ne devasztáltassék annak emberei által a ki(ne)k oltalmazni kelle(né)k, az eő H(e)r(cegsé)ge Tölgyes erdeje [Fog.; KJ. Rétyi Péter kezével]. 1769/1802 : azon Contiguitasban lévő Mak termő Erdők nem devasztaltattanak a Bezdédiektől | Vagyon ... nagy darab búkkós Erdő ..., mely ... ámbár devasztaltott légyenis, mégis mindazonáltal ... 100 Sertések bük mak termő időben meg hizhatnának a Falusi Sertéseken kívül [BSz; JHb LXVII/3, 24, 44]. 1775/1802 : azon Erdő post Conscriptioem a Bezdédiek által ki irtatott és devasztaltott volna [BSz; i.h. 88]. — I. még *devasztált* al.

deveniál 1. száll, örökbe jut/kerül; a trece (ca moștenire); vererben. 1604 : Minde(n) valami marha es penzen epitet épület es eőreksegh az felperes Attiokfiara az Vranak Kiraly Gergelnek maghúa zakadasa vtan ... felesegere zalottak volth, Az Attiokfiarúl pedig holta vtan az Actor zemeljekre deuenialtanak, mjert ezis magtalan holth megh [UszT 17/2]. 1650 Az Leuel erőtlen .. mentse magát az j hogy igaz Leuelnek tudta mind eddigh s eo rea vgi deveniált [i.h. 8/64. 65b]. 1662 : Kwlde ingemet ... jduezült, Nemzetes Uitezlő Boér Georgj Vram megh Hagiatot Bözuegie Nemzetes Nagy Susanna Aszszony Ez okokert, hogj Valami es menj Portioja Falubeli Nemes Fundusa Boer Sigmond Vra(m) keze s birodalma ala Deuenialtak mind azokat ... Nagy Sussan(n)a Azoniom szamara kerjem [Fog.; Szád.]. 1667 : Abrugbaniai Nehai Szeoreos Peter Ur(am) Arvai ... jelentek, hogy ... az Atioktol es Anyoktol marat jok rajok, mint edes gyermekekre devenjaltak volna [Törzs. fej.]. 1676 : senkinek semmi közü nincs hozzája, hane(m) Fiscusra deveniált per defectum [Tövis AF; Bál. I]. 1697 : vadnak négy hold földek egy szellyben az Fejer mart felet Fejer Varmegyében, Also Volali* határban ... mely földek idő jártaban Kegyelmed kezib(e) devenialtanak [Borb. I. — Hsz.]. 1700 : egjéb eöröksegeit Fodor Gjörgj vr(am) colálta hogj meg holt osztan ugj deveniált az Feleségére [Abrud-bánya; Berz. 17]. 1707 ada azon fundus Joszág-ból Csipkes Ferentz Ur(am) az melyen mostan lakik melys deveniált volt az ő kegyelme, Edes Annyarol, Annak negyed reszit batsatotta Es attá Kovats Janos Es Istvan Uramek(na)k [Aranysrákos TA; Borb. I]. 1734 : A Mennyi adóság en ram deveniált az szegény Szuleimról az Fizetődjkek le [TKI Teleki Sámuel kezével]. 1743/1756 : azon Joszág deveniált Veres Samuelné Kis Pál Sarára [Kökös Hsz; Kp I. 199 G. Nagy pp. kezével]. 1750 : ennek előtte valo Időkben Nehai Attyok után Déveniálván Az Etédi Csellyében az also határban [Étéd U; EHA]. 1753 : az Mlgos Exponens Aszszony eő Nagygára ... két Ház helynél több ... nem deveniált [K; JHbK XLIII/3]. 1769 : A Kigyos béli deutralt Erdőt ... tudom hogy néhai Zoltai István Ur(na)k örökösse volt a Herentsi részből deveniálván [Dicsősztmárton KK; Ks 19/VIII. 41]. 1771 : Réz portékák Teleki

Pál Urtol deveniáltak e szerént ... [Kendilóna SzD; TL. Teleki Ádám hagy. Cseh Benjámin de Miske vall.].

2. birtokába kerül/jut; a ajunge (în proprietatea cuiva); (în Besitz) gelangen. 1644 : minden leueleim eő kgk kezében deueniálnak [Kv; JHb III/6]. 1687 : Mioleta Groff Ur(am) eő Nga dispositioja alá deveniált az Erdelyi, Szilagyi, Máramarosi Joszág, hoi, s kik voltak a Tisztek? [Ált Urb. 2 vk].

deveniálódó vkire szállandó, vkinek örökbe jutandó/kerülendő; care urmează să treacă drept moștenire; was zu vererben ist, vererblich. 1667 : Annak okáért hüseged(nek) keglsen, es igen serio paranczollyuk, ha megh ne(m) akar busulni, Attioktol, es Anjoktol rajok devenialando jokot, melyeket potentiose manutenealt, mox et defacto minde(n) haladek nélkül intacte boczassa kezekb(en) ezen exponensek(ne)k [Törzs. fej.]. 1736 : Nms Tordai Lőcsei Samuel urt vallják Plenipotentiariusok(na)k Néhai Feleségétől Nagy Ersebettől valo gyermeki, Maria Szabo Laszlo Felesége, és Kisanna hajaton Leány nehai Nagy attjokrol és Nagy annjokrol edes Annjok decessusán reajok devenialando bonumok iránt suborionalho causa-jokb(an) [Torda; Tjk I. 108].

deveniáló 1. vkire szálló, vkinek örökbe jutó/kerülő; care trece ca moștenire; vererblich, was zu vererben ist. 1711 : eő Nganak cedaltam és kötöttem ... Déva Varossáb(an) edes Atyamról ... reám deveniáló egész rata portiomat [JHb XXXIII/45].

2. vmi után járó, vmihez tartozó; care apartine, făcînd parte din; gehörig. 1756 : Mind a Nobilitaris Curiák, mind pedig azokhoz devenialo Portiok után külön külön lévő helyek minémű fertilitásuak [H; JHb LXX/2. 8 vk].

deveniálódik birtokába/kezébe kerül/jut; a ajunge în posesia cuiva; jm in Besitz gelangen. 1753 : edes Atyám Néhai üdösb Körhenyi János ... meg halván én pedig gyámoltalanságra jutván debito modo nem colalhattam pusztájában hevervén így tette rea Neha (!) Csegezi Tar Tamas Vram kezét potentia mediante el foglalván és ugj devenialódott az I. eo kegyelme kezére [Asz; Borb. I].

deveniálódott szállott, öröklődött; trecut ca moștenire, moștenit; vererbt, als Erbe zugefallen. 1791 : Mostan Sz. Sámsonba residealo N(e)m(e)s Détései Sándor Vram ... maga régi Eleiről reá devenialódott Nemes Szabadságát szándékozván a Nagy Erdei (így!) Mlgos K. Tablán a Felséges Rendelések szerint véghez vinni [Sámson Sz; Borb. II].

deveniált (örökségként) vkire szállott; trecut ca moștenire, moștenit; als Erbe zugefallen. 1691 : a' Boér Antaltol Nehai Boér Martonra deveniált

s ő tölle el zalogosított Bóér Antal kerti nevű hely [Tarcsafta U; EHA]. 1722 midőn ... Groff Keresztuszgi Csáki Sig(mon)d és Csáki Imreh Vrak eo Nagok mint Nehai édes Attyokrol ... eo Nagokra deveniált ... Jozságok(na)k Dividálására hivatatt volna Nemes Doboka Vármegyéb(e) Gorbora ... El mentiünk Gorbora [Gorbó SzD; JHbK XLV/50]. 1724: Hivának minket ... Felső Sz. Mihály falván lako N(e)mz(e)t(es) Csegezi Tar Tamás Ur(am) ... Csegezen lako testvér attyafiaival ... Csegezen ... Hogy az eo klgme egy testvér Eottseről Nehai Tar Mihály Uramrol ... eo klgmekre deveniált bonumokat ... osztanok fel [Asz; Borb. I]. 1732 Tantsi Földvári Pállné Harinnai Sára Asszonytol ... deveniált ... Sz. Jakabi Curia [Szászsztjakab SzD; EHA]. 1741: Nehai édes Szüléimről Nemzetes Dobai Péter Uramrol és Tarsoly Judit Asszonyrol reám deveniált Portiok iránt két Atyától Született gyermekeim között csak már is Sok Controversiak, atyafiságtalan gyűlölségek ... kezdőttének [Dob.; RLt]. 1743: eset értésére, az Protestans Asz(zony)-nak eo Nsg(ána)k hogj .. mind a Mltgs Mikola Familiarol, mind ... Mltgs Kamuthi Jusrol, deveniált Jozságok, mind állók, mind ingok felesen distraháltak, ki égj, ki más uton [JHb XLVII. 24 Km-i konv. fog.]. 1749 Harko Jussan deveniált Szena Rét [Vaja MT; VH]. 1756: ős Elejekről deveniált örökségetskét . tserelte volt idege-neknek [Kibéd MT; NkF]. 1758 az Kercsedi határon Attjáról deveniált szőlött harminczkét forintakan ell adván hogy ezen harminczkét forinttobol excontentáltassék kívánnya az Relicta [Asz; Borb. I]. 1764 hárman lévén testverek Nehai édes Annyok Neh(ai) Korda Susánna Asszonyrol 6 Kglmekre deveniált rata Portiojokat in tres aequales partes subdividálván, a' mennyi rész egyik személy(ne)k, szintén annyi jutott a' másik(na)k, s harmadik(na)k is [Mezőkecsed K; RLt O. 2].

devóció 1. tisztelet; respect; Ehre. 1717 requirálván engemettis az Urral Ittilő Mester Tekts Nemzetes Olasz Mihály Uramal, hogy keresztényi köttelességünkett és Törvényes devotionkat Contestálván az Nemes Haza usuált törvénye szerent leendő megh asztosztotásokat perrágalnánk [Nagyrapolt H; JHb XLVII/18]. 1729: remlén 6 Felsége keglmesen hogj Groff Kornis Ferencz .. ezen Haza közönséges Jovának promovealását, egész hívséggel és homagialis Devotioval fogja munkálodni, ezekre nézve Nemes Kükküllő Vármegyei vacans Pó Ispányi Hivatal és Tisztsegre kegyelmesen és Diplomaticé resolvaltatót [Nsz; Ks 18/XCIII gub.]. 1740 Nag(od) Melőm Uri levelet mai napan alázatos devotioval vettem [Kéménd H; Ks 83 Zejk István lev.].

2. fohászkodás; rugáciune; Gebet. 1756 k. Bányász, Lo hajto, és Stompár akármelly vallás-béli légyen, Istenes devotio nélkül munkájához ne kezdgyen szoross kötelessége alatt. Ha kik pedig káromkadással, szitkozodással, egymás közt

valo versengésekkel kezdenének munkájokhoz, a' Tiszteknek hírével esvén, érdeme szerint büntet-tessék meg [Born. XXXVIII. 8 abrudbányai bányászok törv.].

3. ünnepség; serbare; Fest. 1752 kívántam alázatosan az Mlgs Urnak magamat praevié insinualni, hogj ha az Mlgs Ur azon sz: Devotiora elmégyen azon eo Excellentiájától prefigalt Terminusnak denecessé megh kellett változni [Sáros KK; Ks 83 Fr. Árkosi lev.].

devolúció 1. kb. örökösödési döntés/végzés; decizie/hotărre in materie de moștenire; Erbschaftsbeschluss. 1578 az meg holt emberek marhaianak successioiat es deuolutioiat halazottak e Ieowe gywlesre [Kv; TanJk V/3. 169a].

2. vki örökébe kerülés, öröklés; moștenire; Vererbung. 1629 nem tudgya az magua szakatt Joknak deuolutioiat, hova devolvaltattak* [Kv; TanJk 56. *Tordán].

3. gördülés, görgés; rostogolire; Rollen. 1757 'a Mineralis Hegyekben vagyon az ilyen Arany-(na)k is eredete, honnan ... 'a viz által devolválódván a' sok rontsolodás által meg frissettik, nec obstat hogy az ilyen Arany többire korpa forma lapasotska, mert az hoszszas kövek közt valo deuolutio és attritio által, az az eredetekor gömbölyég granumotska hogy meglaposadik opinione mea ac aliorum méltó 'a hitelre [Zalatna AF; JHb Borsai István kezével].

devolválódó vkire szállandó, vkinek örökébe kerülendő/jutandó; care trece in moștenire cuiva; was vererblich ist, was in das Erbe js zu gelangen ist. 1630: Bojér Georgynek ... Bojér Thamás, vér szerint való bátyául es B. István, Eöcsüel egywtt Eö(seik)teől legitime reájok deuolualando Reczye nev(ö)... faluiokat, feiedelmi k(e)-ge(lmü)nkéből, nekik uyonna(n) remittaltuk es donaltuk [Gyf; Szád. fej.].

devolválódik 1. vkire (örökségként) száll, vkinek örökébe jut/kerül; a trece asupra cuiva drept moștenire, a fi moștenit de cineva; als Erbe js in Besitz gelangen, jm zufallen. 1675/1782: ha Vitzei Ersebeth Asszony két ágon lejendő Gyermekei nevezett szerint jelen valo Léánya Tatar Perse ambator ezen Tatar Mihály Vram életében is in utroq(ue) semine deficiálnának elébb Vitzei Ersebeth Asszonyal azok(na)k része is immediate devolvalodgyék, ezen Vitzei Ersébet Asszonyra, és két ágon levő posteritasira, legatariussira [Kv; KvLt II. 18]. 1676: Azomban penigle(n) férhez menetelivel vagy holta után, az Dotalista Azzon-(na)k mind(en) jussok, jozságok és igasságok . immediate devolvalodgyanak az fen megh irt Successor Atyafiaikra [Sv; Törzs]. 1712: azon két ezer forint, melly adóss volt Néhay Méltóságos Gróff Al Tofjay Apór István Uramnak, jure Testamentario reám devolvalódott [Altörja Hsz; Ap. 5 Apór Péter aláírásával]. 1747: az

Exponens Asz(o)nt illető ... egész rész portióját cum universis appertinentiis ... abalienata Törvénytelenül, és azon abalienatio mellett Nsgod kezébe devolválódott [BSz; Ks 14. XXXVII. 17]. 1754: a Jobbágysokat felosztották, kik Mikó Ferencz ur(am) részéről devolválódtnak volt [Buzd AF; Ks 22/XXa]. 1761: ezen specificált hat Sessiok, az Curiával edgyütt devolválódtnak Gerendi László Vramtol penes Compositionem, az Melgs Exp(onen)s Groff Vr eö Ngára [Mezőcsán TA; Ks 15. LXXIX. 3]. 1768: Nehai ... Mező Kövesdi Ujfalvi Sámuel Ur(am) halálával ... Gyermekre és özvegyére ... Magyar Sárosonis egy Populosa Antiqua Sessio ..., egy itt lako Czigány Jobbágy ... devolválódtnak [M.sáros KK; Kp III. 150]. 1784: Hatzégán Angel a Repetitús Avrámknak Apja volt oloszianus Jobbágy és azon a Jussan kellett a Grofnéra devolválódni [Fejér m.; BK 465]. 1792: Tormás nevű Falutskának az Fiscusra kellett devolválódni [Kv; TSb 10]. 1804: azon ... Malom ... réa kiről devolválódott [Makfva MT; DLev. 5].

2. (vkinek birtokába) jut/kerül; a ajunge in posesia cuiva; js in Besitz gelangen. 1775: (A ház helyet) Alb Von nevű Jobbágy birta, de Zalogul devolválódott Magyaro Lupujra [Kettősmező Sz; JHbK LIV/2. 8].

3. alágördül/gördítettetik; a se rostogoli (la vale); (hinab)rollen, gerollt werden. 1757 Kérdés támad ez iránt is: Ha az az vizek folyamatiban találató Arany ott termetté, vagy Mineralis Hegyekből devolválódott oda? könnyebb hitelre hogy 'a Mineralis Hegyekben vagyon az ilyen Arany(na)k is eredete, honnan sensim 'a viz által devolválódván a' sok rontsolódás által meg frisseltetik [Zalatna AF; JHb Borsai István kezével].

devolválódott szállott; trecut; zugefallen. 1736 Migos Grófné Daniel Maria Aszszony ő Nga decessussán édes Gyermekre devolválódott Nobilitaris Curia külső vagy észak felől való Szélessége, ötven nyoltzad fél öl [Földvár TA; CU XIII/1. 268]. 1749 Kabos Ferencz ur(am) és Successori eö kegyelmének Nehai Vitéz György Uramtol devolválódott Jozsági között annyit a ki meg érje a Specificált Summat ... Kabos Ferencz Ur(am) és Successori el foglalhassák [Kv; Borb. II]. 1767: Josika Imre vr ... a végre fel fegyverkezett Cseledivel Jobbággyal a Titt Exponens Vr rata Portiójában Sorte Divisionis obveniait és . Josika Josef vr decessussán Divisionaliter ő Ngára devolválódott Nemes Curiajara ... potentiose réa menván . azon Nms Udvarházat ... Majarjával edgyütt Occupálta [JHb XXXV/55].

devolváltatlik átörököttetik, vkire (örökségként) száll; a trece in posesia cuiva (ca moštenire), a fi moštenit; vererbt werden, jm zugefallen sein. 1629: nem tudgya az magua szakatt Joknak devolutiojat, hova devolváltattak^a [Kv; TanJk 56. — "Tordán]. 1648: ilyen mutua es reciproca successiotis chinalanak azon Bonumok feleoll

hogyha ... az Kis Aszonj vagy posteritassi in utroq(ue) sexu deficiálnak ..., éppen azon Jozzagok eo Nagara Kamuthi Miklosne Asz(szony)-ra Czereni Ersebet Aszonra deuolualtassek (így!) [Ofenes K; JHbK XLIX/32]. 1649: en Tutora leue(n) az Kerekes Istva(n) fia(na)k Palko(na)k en ream ... s az gyermekre valami jok devolváltattak [Kv; TjK VIII/4. 410] | Elsőben az minemű iok az B. Varos Szamara deuolualtattak, az nagy Legatumokat percipialtunk (így!) [Kv; Szám. 26/VI. 509]. 1653/1667 azon meg irt falubeli publicált tellyes rész jozzaghi, portioi, örökségei, és háza ... Kendi János vramra, és két ágon lévő maradékira devolváltassanak [Gyalakuta MT; Ks NN. 25]. 1654: az mely pert, es processust Szilagy János vr(am) ... felesége kepeb(en) ... az Szent Egyedi és Fulyoni portioioknak el foglalasaert indított volt Vas Lazlo es Vas Janos Vramek ellen, mely portioi eo kegmere Gereó Ersebeth Asz(ony)ra, Nehai hadnagy Matthyasnerol deuolualtattanak volt abbeli it leueo pert es processust, es abban forgo potentiat deponala, es annihilala [Medgyes; Wass].

devolváltatott szállott, örökebe jutott/került; trecut in posesia cuiva ca moštenire, moštenit; jm zugefallen. 1646: fodor Mihaj lejs tött uolt 7 80: az parta Eöuet ... miuel immar deficiált az Arua, es ő rea deuolualtatot Compositioia szerentis öteti, restituatassa az Törvenj [Kv; TjK VIII/4. 133].

devolveálja magát vmire szenteli magát; a se consacra unui lucr; sich einer Sache widmen. 1763: Erkeztvén B. Hunyadrol a' Gyalui Ref. Nemes Ecclesiában, magamat devolvealván azon Ecclesianak Predikatorságára, (: meg elégedvén az engedetlen Iudeábéli B. Hunyadiakkal :) elsőben ezen Ecclesiát meg látogattam, Textusom lévén: Rom. 15: 30–33. Bé köszöntöttem a' Sz. Pál szavaival Rom: 1 9–11 [Gyalu K; RAK 5].

devotizál gúny ajtatoskodik, imádkozik; a se ruga; andächteln. 1756 Molduán Vonya ezen a' Tavaszon háromszor küldött engem részeg korában ... Aszszony emberek után estve felé ..., és én elis vittem őket ... én dolgomra mentem, ők ottan ketten mit tselekedtek nem tudom, de inkább hiszem nem devotizáltak | látám, Molduán Onyát ... Molduán Stefánnéval egj más mellett állani és Molduán Onya a nadragát köti vala akkor én ezzel vissza térék s meg köhintém magam, tudja a veszély mit tselekedtek, de nem hiszem hogy Devotizáltak volna [Galac BN; Wass. Marikutza alias Todilika Péter jb és Zegrán György jb vall.].

dezinteressátus (vmilyen ügyben) nem érdekelt; dezinteresat; desinteressiert, interessenlos. 1772 (A malom) bizanyas disinteressatus Malom Mesterek által ujra oculálattának, s azon oculatio meg Léven a Pársok in merito Judiciumat vehessenek [Kük; JHb LXVII/2. 387–8]. 1801: meg edjez

tenek azon, hogy értelmes és desinteressatus Lakosok által a mi praesentiankban azon Telkekre be járo uttza a sitalando Lakosok(na)k hitel ke tételek mellett igasságson reambulaltassék [Pán-cécseh SzD; RLt 1].

dezegál *vall* feloldoz; a dezlega, a da absolu-tiune; jn absolvieren. 1722: Egj leánykám meghalván; á p(ro)hodálására hitta(m) az Berlai (l)* Papot; mikor az Templomb(a) bé mentünk, meg irt Berlai Pap hitta Pap Péter uramat, hogy dezlegállya, de el ne(m) jött. annak utanna adtam Négj máriást; de mind eddigis én hiremmel ne(m) dezlegálta [Kecsed SzD; TL. Podár Juvon jő vall. — *Alkalmasint Szűv külvárosa Gerla neve -i képzős *gerlai* származékának elírása lehet, hiszen a valló a várostól nyugatra eső második faluból, Kecsedről való].

dézma 1. tized; dijmá; Zeh(e)nt. 1576: Deputaltuk ez eztendón az paniti Dezmát Bathory Janos-nak, Haggyuk azért hogy haggyad Bekeuel be takartatny [Gyf; Wass. fej.]. 1577: Az dezma felől vysellyenek gondot eő kegmek hogy é kősegen valamj zertelenség a vagy terhes dolog ne esnek [Kv; Tan Jk V/3. 153a]. 1579: az]Dezma földl Igi Igenesedenek megh* hogy az Szwlkerékj Dezmáth Almadj Andrasne azzonio(m) takaria, az pentekjth Almadj Gaspar [Szwlkerék SzD; JHbK XLV/14. — *Ti. Almadj Andrasne Sombory Anna azzony és Almadj Gaspar]. 1580: Hoza my nekünk* az Nagd paranchyolatiath az witezlo teoreok Mathy galaczy Ez el múlt zent wíragy wasarnapon, Hogy my Elmennenk galaczy Thamaschoz galaczy Istwan fiahoz Mineminiw* dezmannak (l) ell Takarasaert mely dezma vgyan galacson doboka war Megyeben vagyon [Galac BN; Wass. — *Galaczy Josa-nak és Nagy Boldisar galaczy-nak. — *Nyilvánvaló elírás *Nemininiw* h.]. 1583: Kun Caspar Rosaly ... jelenti hogy az eő faluianak Monostorzegnek* dezmaiatol zinte anny Arendat kel eo neki fizetni, minth az Ormany* auagy kerőy* dezmatol fizetnek [Wass fej. — *Monostorszeg, Ormány és Kérő SzD]. 1585: 26 Aug: Kömywes Ferencz Zőchy Marto(n), menenek Gjaluban az Dezma felől [Kv; Szám. 3/XXII. 15]. 1591: azon nagy balas haza vtan iaro feoldemreol az nirre hagoban az en egi kalongia zabiat (l) mind dezmastol en hirem es akaratomnel kwl el witte [UszT]. 1594: Baghosson vagjon, dezmara ki új hordo No. 40 [Somlyó Sz; UC 78/7. 14–5]. 1596: latam hogy az kalongya helyet megh latak, s negledfel kalongyanak Itilek az dezmaiat az feöldnek [UszT 10/74]. 1599: minel patronj predecciores few Maioresagokat Alparethon tartottak az dezmaya azoknak az feoldeknek oda Jart, Mostis az Regi consuetudot obserualua(n) oda Iar az dezmaia [Dés; Eszt-Mk] Az honna(n) mutatak hogy be yztek az orozhegiek a' lengelfalui diznot my birodalmu(n)k uala a' regy zabadsagh ydeon, hane(m) az Var itt letebe el foglaltak uala teolink feielelem zamara ualo dezmara [UszT 14/14]. 1606: az Tholdalagjak takartak az Vas

Georgi Buzaianak Gabonaiának az dezmaiat [Jára MT; Told. 1]. 1622: Negy Polgarsagh föld, ennek á Dezmaia á Templomhoz iar [M.borzás SzD; SzJk 2] Tot Matthe azt vallia hogy á bekessegeben Iljen rend tartas volt, hagi az falu vegre hortak az Dezmatth es negy Aztagban raktak, es nilat vontak rea es az mellik az Praedicator szamara jutot, azt az Praedicator haszahoz ala hordottak, melierrt tartosztot az Praedicator á falunak vagi biraknak f. 1. admi(nistrálni) [M.décse SzD; i.h. 8]. 1633: Juh Dezma. Juhok-bolis hasonlokeppen huzoneot baranios Juhbol Dezmanban tartoznak edgjel [Grid F; UC 14/38 Fog. Urb. 5]. 1642: az minyire ualo leuelem(m) nekemis leszen Dezmarul meg mutato(m) enis eo Nga(na)k [Tótör SzD; Ks 42. C. 30]. 1654: Az Buday Uezér találuan megh minket leuele által ... hogy az Gyulai Szantsogsaghba(n) Orkolab neuw falu, ennek előtte ualo regli wdőben el pusztuluan az hadak miat, sok ideigh puztan allott, azonban Istenben el nyugott Betlen Istua(n), es Ibranyi Mihaly Vr(am)ek biztato leuele(t) adua(n) ... haza szallottanak, illendeo adaioakat, dezmaioakat Urok(na)k megh adua(n), ne(m) uolt azoktol haborgatások, hane(m) midőn hwesged kezéhez iutott Ibr.uy Mihaly hiuwnkel azon falu, nem elegedue(n) megh hwesgetek, szokott adalokkal, dezmaiókkal, képtelen saczoltatással terhelné az ott lakos szegénységét [IB a fej. I. Bethlen Domokoshoz]. 1666: Itt is, mint az több faluban az nőtelen legények, özvegyasszonyok dézmája az udvarbírónak jár [Körösfő K; EM XLV, 17, ETF 114. 19] minden özvegy asszonynak nőtelen legények dézmájok az tiszteknek jár [Mákó K; i.h.]. 1679/1722 h.: Oroszfalub(an) Jakab Tivadar-nak Balog Ferencz Uram jobbagya(na)k engedett az Falu erdőb(en) szanto földet irtani ... dezma-jat a nunc az Eccla számára veszik [Görg Jk 102]. 1680: Tekentetes Nagos Ratoti Gyulaffy László Ur(na)k ő kglmenek birodalmunb(an) (l) Minden Vármegyekb(en) lévő Arendás Jozságinak Fiscusunk számára járandó mindenfele Dezmáit negj esztendőknék el telése alatt k(e)g(ye)lmesse(n) meg engedték. Kglmesse(n) es seriő parancsoillyuk azért kglmetek(ne)k ezaránt való k(e)g(ye)lmes-segunk szerént meg irt Gyulaffi László Ur(a)t minden akadály és károsittatás nélkül eltesse és a' meg irt Dezmak(na)k maga szamara valo percep-tioját meg engedgje [Gyf; Törzs. fej.]. 1688: minden féle mezei gabonajokból tizedet szoktak adni ... Mikor az dezma helljet elest vetnek réhájok, annak ez a' rendi: Az kinek négy, hatt, avagy njole ökre vagjon ad Élész(en) buzát Cub. Sax 1// Az kinek kétt ökre vagjon ad buzát Metr. 2. Zabot Metr. 3 egy ökör után penigh buzát Metr. 1. Zabot Metr 1 1/2. Egyeb gabona-jokot meg dezmaílyák [A.porumbák F; ÁLt Urb. 7]. 1712: Bányai István ... szölejét testalta a' schola Mesternek, mellyet Takács István kezében adott a Falu hogj három esztendőn túl szüntelen valo dezmaja a' schola Mesteré légjen [Nagyfalu Sz; SzVJk 52]. 1742: dézmábulis soha kevessebb hatvan hetven kalangyánál nem jött [Méra K]

Aggm. C. 12]. 1756 : mi Taxás Jobbágyok lévén mind azon által Dézmával az Uraságnak tartozunk ... Sarmasági Uraimékat Consultaltuk hogy mit tselekegyünk az Uraság Dézmája iránt [Kötelesmező SzD; TKI]. 1848 : A Tekintetes Ur jo reménségű fel szollítására fel jövek Pottságára jelen Ho 28-dikán, 29-dikre előre rendelést küldve a' szokott praestatiokkal kellett meg jelenésre mind a két Pottságára, ugy szinte Vidajra, és Uj falura is Meg is jelenének mindenünnen kevés számmal ... és azok magak és a többi nevébe Nyilván ki rukkolanak: Hogy ők sem Juhat sem semmi eddigi praestatiokat többet nem adnak ... az egy dézmát a' gabonából meg adgyák [Podsága TA; TLt Praes. ir. 536 Kontz Ádám Pápai Lajos szb-hoz].

Szk : ~ *esik* tized bejön/jár. 1723 tavaly az mi kevés dézma eset innet a Maroson mind Luka hozta a házához [VGy] * ~ *hajtani* dézmát befelszedni. 1791 dézma hajtani az Erdő hattság-on jártom [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.] * ~ *jára bír.* 1794 : Ki birja mostan ezen szánto Földet ... s mitsada Jussal Dézmájáraé vagy mint tulajdon extirpatumát birni praetendálja ? [Kük.; JHb XX/9. 2 vk] * ~ *jára vet* (földet) tizedadási kötelezettséggel vet/használ. 1732 : Az Észak oldalnak felső részét ... Török buzával vetik dézmájára [Szászsztyakab SzD; EHA] * ~ *ra áll* ' ? 1584 : Medwes Pal vallia, ez Nagy Caspar Azon gywreöre Niolcz frtot kere hogy egy lowat vegie(n), mert a' dezmará All [Kv; Tjk IV/1. 307] * ~ *ra mivellett* tizedadási kötelezettséggel dolgozandó. 1845 A' Dézmára mivellettő két szőlők a Sz. János és Hangosban [Torda; EHA] * ~ *t ad.* 1594 Mehbeölis dezmat adnak ha az tiszet fel nem erik mehekkel minden kosar Mehet kett kett Penzel ualtnak megh [Goroszló Sz; UC 113/5. 34]. 1683 k. Az Papok dézmala-sokb(an) ott kell lenniük az két mesterek(ne)k az penna bort egy vehetik el magok(na)k, melly penna bor ket ket ejtlen minden embertől a' ki dezmat ad [Somlyó Sz; SzVjk 65] | Tseh maga tart Praedicator és Mestert. Jövedelme ilyen modon vagyon : Az Urak az buzabol dézmát adnak, de nem mindenik mezőről, hanem az mellyet Somosnak és Wadkertoldnak hívnak [Szilágycséh; i.h. 123]. 1687 : ezek mostan az Dézmát mindenekb(en) Győrőffj György ur(am) számára adgyák, az előtt pedig kinek kinek az elő jobba(gy)a az elő Földes Urának attá az Dézmát [Bedecs K; WH]. 1706 Minden Sarloval le aratott leguminajokból dezmat ad(na)k [Adorján MT; Born. G. VII. 4]. 1722 k. : Török Pál minden mezei vetesből . egész Dezmat ad A több Nemes (: ha többet nem akar adni : négy negy Kalongya Buzát ad, mint edgy Paraszt emberis* [Szászfülpös K; GörgJk. — *Ti. a pap fizetésében]. 1740 a' juhokból az Mlgs Vraság(na)k tartozná(na)k dézmát adni; de minthog kevesen tarta(na)k, még eddig dezmat belöllek nem adta(na)k [Algyógy H; Ks 89 Inv. 83/, — L. még : GyU 47, 102, 109] * ~ *t vesz.* 1767 : ezen helyből a mit az Exponens Aszszony elő Nga emberei fel

szántonak én arrol Dezmat is veszek [Vajdasztiván MT; JHb IX/48] | Eo Nga Gorboj* Tisztylei Dezmat vettenek mikor által nem Lapták az Eő Határakra a búzát ezen helyről [Tótszállás SzD; JHbK XXX/1]. — *Csákigorbói].

A szerk. nemcsak a címszóbeli alapszóban és származékaiban, hanem az értelmezésben is a s-s és nem a sz-s frásváltozatot alkalmazza a köv. megokolással: 1. A Tár adalcákainak tanúsága szerint az erdélyi régiségben a Tár érdekkörébe eső időszakokban szinte kizárólagos a csak s-vel olvasható forma használata. 2. Szótörténeti szempontból is ez az alak az elsőleges. 3. A két frásváltozatú alak minden valószínűséggel két irányból történt átvétel eredménye; Erdélybe, úgy látszik, az óprovanzából kölcsönzött s-s forma került be. 4. Az irodalmi helyesírásban — a szerk. szerint elég önkényesen — csak a XIX. sz. mf.-től kizárólagosodott a sz-s alak (vö. SzJ), de még 1890-ben is a NySz kettős *déma*, *déma* és *désmá*, *désmás* mellett a *désmál*, *megdémál* és *désmálás* származékban kizárólagosan a sz-s változattal él, hiszen összes adalcái ezt az ejtésformát igazolják. Az OkiSz-ban Zolnai mintegy másfél évtizeddel később még két származék esetében mindkét alakváltozatot címszóba veti ki, de a kizárólagosan sz-s címszó hitelesen egykorú adalcái is s-vel és nem sz-s-vel olvasandók (Az egykorú szövegekbe bekerült néhány sz-s forma nyilván csak a közlők modernesítő átirásának eredménye). 5. A kettős hangalakú szó mindkét formájának használata — a szerk. szerint — lehetővé teszi pl. az -i denominális igeképzés származék esetében a *désmál* 'tizedet szed' és a (meg)désmál '(meg)lopogat, cseneget' hasadásos formák közötti jelentéskülönbség érzékeltetését. [A kettős átvételre és a szótörténeti kérdésekre nézve l. EtSz, SzófSz, SzJ, TESz]. — A dézmaadásra, ill. a dézmavételre nézve l. Dósa, [ErdJgt. I, 186 kk.; EM XLV, 17–8, ETF 114 : 19–20; ETA V/2].

2. (vminek a) tizede/tizedrésze; zecime; Zehntel. 1656 : Tudom, hogy taualy Benkeő Bálint, és Banfi Sigmond ur(am)ék uallatua(n) az Georeög Georgy Deak dolgalub solicitalua(n) annak utanna mijs Georeög Georgy számára az uallasok(na)k pariajat es an(na)k utanna még oluasua(n) .. az en uallamasom(na)k cziaik dezmaia sem uala benne [Kv; CartTr II, 902 „Steph. Baczy medius” vall.]. 1748 bártsak Nékem forintom volna annyi, a' menyli darab Zacsokokat láttam kiben Tallér, kiben válogatott Arany kiben tsak garas volt külön külön elválogatva mellyeknek tudom bizonyossan, hogy az alatt hamar le betegedvén és meg is halván a' Tit. Ur, még dézmája sem költ el [Csúcs AF; Szentk. Nic. Sebestyén jb vall.]. 1777 Midőn ezen Malomnak jo ideje járt egy Holnap alatt 80ván 90ven, száz s még több Véka Gabona is gyült Vámba belőlle, melynek most jo ha Dézmája bé megyen [Ádamos KK; JHb XX/26. 11]. 1843 nem képes, hogy ... itt a megyében való tekergetésekben még több tilvajságokat, fosztogatásokat ne követtetek volna el ? ezeket mind el tagadtad, a' dézmáját sem mondtottad meg [K; EMLt]. 3. ? dézmaszerű, dézmálószerű; arie unde se ia dijma; Zehent-Dreschplatz. 1585 Zekelj Pal vallia .. Az varos dezmaya(n) fogtak volt megh forgach Dienest, es mikor az eorizeóknek lgirt volna, Az korchomara Mentenek, enys ot valek [Kv; Tjk IV/1. 433].

Egy urb-ból ez az idézet került ki: 1654 : Borbul, Buzabul s egyéb féle Gabonabul Dezma Tizedel tartoznak [Szászadás KK; Ks Bánffy Anna urb.]. — Az itt szereplő *déma-tized* — az egyszeri előfordulásból ítélve — nyilvánvalóan csak a címszóbeli szolgáltatásnak két azonjelentésű magyar szó egybekapcsolásával — a forrásszerkesztő hanyag szóhasználataként — kerülhetett be az id. forrásba.

dézmaadás tizedadás; dare de dijmă; Zehentabgabe. 1610: Kolos Varmegyében leuó Kozma Telke Neued falunak az Kraynik Laszlo mi hiuunk ioszaganak ... engettuk azert hogi az minemeó Immunitással egieb dezma adatla(n) szabad Olahsagok ez Orszaghba(n) elnek, ugi mint Buzabol, Borbol, Baraniba(n) (!), rosbol, Zabbol, Mehbeól, es egieb minde(n) vetemenjeknek dezma adasabol eókis azerint elhessenek [Gyf; BfN fej.]. 1632: Adaiokat szolgalttiokatt, Dezma adasokatt, es egieb jeóuedelmek administratioiat az szerent prestaliak, mint az teób apro faluk, fogaras feólden [Mundra F; UC 14/38. 42.] | Dezma adasbolis mindenben eggjeznek az teób falukkal [Kopacsell F; i.h. 31]. 1674: Radnothon értettem lenni egy Nemes Fundust ... Alázatosso(n) könyörgők Nagodnak mint Kglis Asszonyom(na)k méltóztassék nekem két száz forintigh kglse(n) inscribálni ..., eximálván, minden szolgálatúul, dézma adastul, és égyeb Tereh uiselestől [Törzs. Kállay Sámuel kérelem-levele Bornemisza Annához]. 1761 Az a hely ugyan Dézmás, mind azon által Dézma adással nem erőltettek, Sem Semmi nemű Accessoriumokkal [Farkastelke AF; JHbK LXVIII/1. 747]. 1818 méltóztassék a ... Dézma adás vagy vétel iránt a Szükséges meg világosító feleletet meg tenni [Vh; Ks Vegyes ir. 118].

dézma-adatlan tizedadás alól felmentett; scutit de dijmă, nesupus dijmiei; zehentfrei. 1610: Kolos Varmegyében leuó Kozma Telke Neued falunak az Kraynik Laszlo mi hiuunk ioszaganak ... engettuk azert hogi az minemeó Immunitással egieb dezma adatla(n) szabad Olahsagok ez Orszaghba(n) elnek eókis azerint elhessenek [Gyf; BfN fej. — A teljesebb szöve. *dézmaadás* al.].

dézmaalakor tizedalakor; alac de dijmă; Zehent-dinkel. 1721 Az egesz Dominiumban* Suhunnan dezma Lencset, Borsót, Kölöst, Lent, Babot, Arpat, Alakort Kendertis csak vagy két helyről ... hogy percipialt volna Ratiojaban nem assumálly a az mellyis difficultaltatik [Dés; Ks 26. XIV. 1. — *A szentbenedeki (SzD) Kornis uradalomban]. 1752: vettünk ell ... elegyes dézma alakort, és Zabot két kalongyát [Buzd AF; Ks 22. XXIIa].

dézmaalapítvány ? dézma-járandóságból létesített alapítvány; fundatie inftiuntă din veniturile din dijmă; aus Zehentbezug angelegte Stiftung. 1835 Dézma alapítvány 13000 vékára csóul fel ment volt [Zsibó Sz; Wlt.].

dézmaárenda kb. tizedbér, dézmaáltalány; arendă de dijmă; Zehentpauschale. 1595 Zent Paly Janos Adot dezma Arendaba f 4 Machkassy Menyhart Adot dezma arendaba f 1 [Kv; Szám. XV/6. 37].

A fejedelmi kincstárnak a jobbágyoktól járó tizedet évenként a birtokos bérbe vehette; ez csetben a főárendátornak *dézmaárendát*, azaz évi általányösszeget fizetett [vö. Jakó: ETA V/2. 5 kk.].

dézmaárpa tizedárpa; orz de dijmă; Zehentgerste. 1667 Dezma Arpat czürben talaltam két Kalongjat [Bonyha KK; UtI]. 1721 Az egesz Dominiumban* Suhunnan dezma Lencset, Borsót, Kölöst, Lent, Babot, Arpat, Alakort Kendert is csak vagy két helyről ... hogy percipialt volna Ratiojaban nem assumálly a az mellyis difficultaltatik [Dés; Ks 26. XIV. 1. — *A szentbenedekiben]. 1722 Csepeltetven el a katonai Tavalyi Dezma Arpa, mely volt Gel. 9. lett eleje Cub. 6. Metr. 3. [Katona K; UtI]. 1750: mutatá(na)k egj tsomoly (!) szamosfalvi Dézma Arpát Gel. 25 [Szamosfva K; JHbK LVIII/4. 3]. — L. még *dézmacsomolyék* al.

dézmausztag tizedgabona-asztag; stog din cereale de dijmă; Zehent-Getreidefeime. 1582: My azert akkoren ely Mentynwk vala Coloswarra Es az szamos falwy hatarra ... hogy az feyedelem vrünk eo Nagysaga Deszma Aztaga latnya es akarunk vala menny, mert az kaart meg akaryak vala mutatnya [KvLt a km-i konv. okl.]. 1673: hiva el minket Dévay Udvarbiro, Ecsedi Pál Ura(m), az mi Kglmes Urunk eo nga Devay Majorjaba az végre; hogi az minemő egj dezma Asztaghot akarna eo kglme csépeltetni, azt neznenk meg minemő Mely dezma asztaghot mind tetejétől fogva, az párkányán ... fél hányvá(n), egj kéven kívül épp kévét abba(n) édgiet sem láttunk [Déva; Törzs. Ersek Uyuári András kezével]. 1677 az mi Kglis Asszonyu(n)k Also Komanai Udvarházánál Majorság Asztag Kalangya szám 500 Dezma Aszt(ag) Kalangya szám 518 [UtI].

dézmaabab tizedpaszuly; fasole de dijmă; Zehentbohne. 1677 Az Joszagbul percipialtam majorsag es Dezma babot Sax. Cub. 5/1 [Kővár; UtI]. 1678 Dezma Bab vagyon az Várban Cub 34/3 [Radnót KK; UtI]. 1721 Az egesz Dominiumban* Suhunnan dezma Lencset, Borsót, Kölöst, Lent, Babot, Arpat, Alakort Kendertis csak vagy két helyről ... hogy percipialt volna Ratiojaban nem assumálly a az mellyis difficultaltatik [Dés; Ks 26. XIV. 1. — *A szentbenedekiben (SzD)].

dézmaabarány tizedbárány; miel de dijmă; Zehentlamm. 1685: Tavalyi dézma barany Nrő 12 [Borberek AF; MvRK Urb. 21]. 1697: az hites Biro Radul Drágus gondviselése alát vagjon Dézma Báranj nro 10 [Preszáka AF; Mk Alvinczi Péter inv. 14]. 1801: Also Fejér Varmegyében M: Igen Mező Várassában lako Mészáros Szakmári Istvan ... Vásárolt Groff Széki Teleki Ádám Ureó Ex(cel)l(entia)ja ... Posteritassi Igenpataki Udvarbirájaktol Titt. Tana János Urtol 39. Dézma bárányakat alkuván és fizetvén is egyet 63. pénzen [IB. Deák Pál városi hites not. kezével]. 1834: Az esküllői s Topai dézma Bárányokért menyí pénzt kapott nem számol sem be nem adta* [K; Somb. II. — *Ti. a tt].

dézmaabell tizedbéli, tizedből származó; de dijmă; von Zehent (herrührend). 1752: majorság alakor

és dézma beliis Zabbal elegyítve jutot [Buzd AF; Ks 22. XXIIa].

dézma-berbécsbárány dézmáláskor adott ürü/kosbárány; noaten de dijmá; Zehent-Hammellam. 1733: Fejer v(árm)egyében ... Iffiáb Losónczi, Banffi Sigmond, Ur(am) eő Naga Komány Miha-lyia neví majarja igj adgja Számbán az Vr eő Naga Júhait ... Fejer Dezma berbecs barany ... Dezmaiban jót Fejer Fejos Juh 19 Dezma Feketé Fejos Juh 6 Dezma Fejer medő Juh 7 Dezma Fejer miora berbécs 3 Dezma Fejer berbécs bárany 4 Dezma Feketé berbécs barany 4 Dezma féketé Nősteny barany 1 [EMLt].

dézmabíróság tizedbíróság, tizedbírói tisztség; instanța care decide în probleme de dijmă; Zehent-Gerichtsammt. 1502: in iudicatu decimali in vulgari Desmabiroasag* nuncupa<to> [Barabás, SzO 194. — *I.h. ugyanez évből való átiratban *Dezmas-byrosag* alakban is].

dézmabor tizedbor; vin de dijmă; Zehentwein. 1590: Merabolis Jutot dezma bor 53 Vider melljet arultanak ki f. 7 d. [Kv; Szám. 4/XIX. 3]. 1592: Coloswarat nem volt szabad, hogi az masnak Jaro es adatot dezma bort, ide be hozhassa es le tehesse [Kv; DiósyInd. 57]. 1594: Ratio Vasorum ... Magyar Valkora, Karaztelekre, hozzuaszoza Vylakra, Zouanra, meli hordokat ki üttenek dezma boroknak teszen No. 20 [Somlyó Sz; UC 78/7. 14–5]. 1605: minden varosy ember az maga fele dezma borat egy forinton niolch niolch ved-réuel Maganak megh tartozzek valtanya, kit az dezma zynnel tartozzek megh fizetny [Kv; TanJk I/1. 531]. 1672: Almakereki Majorság, dezma, Kilenczed es egyéb gyülevész borokrol valo Extrac-tusoczka [Uti] | Processusokból bé iót dézma borok [Ebesfva; Uti]. 1690: Kellesi Majorságh Bor Kellesi Dezma Bor ... Kellesi Penzen vót Borok [BK Kentelki inv. 11–2]. 1697: Demeter pataki Dezma, és adosság bor juxta Schedas. 1 Vas Demeter pataki Dézma bor Ur 19 [Alvinc AF; Mk Alvinczi Péter inv. 10]. 1700: Isten jovoltabol Percipialtam az Kolosvári hataron termet ... Dezma bort ... Vrnas 19 [Kv; Szám. 40/1. 8]. 1750: Pro Anno 1750 Dézma Bor obve-niált Vr. 34 [Zsobok K; JHbK LVIII/4. 14]. 1786: Majorság Bor termett mind ószve Vr. 631. Dézma bor jött bé Vr. 22 oct. 4 [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1836: Ezen vicniált Dézmás szőlők 1832ben jöttek világosságra (így!), hogy az Udvarnak Dézma-bor competál rollok, 's az olta fizetik-is mind e' napig [Lackod KK; Ks 78. 21 Conscr. 23].

dézmaborsó tizedborsó; mazăre de dijmă; Zehenterbse. 1609: 15 Xbris Galai biro vram) ... hozot be Dezma borsot gr. 2 [Gyalu K; Sennyei 47/11]. 1678: Dezma Borsó vagyon jelen cub 15/2 [Radnót KK; Uti]. 1684: Majorság borsó, vagyon Sax Cub 7. Dézma borsó vagyon Sax Cub 32 [Ebesfva; Uti]. 1721: Az egesz

Dominiumban* Suhunnan dezma Lencset, Borsöt, Kölöst, Lent, Babot, Arpat, Alakort Kendertis csak vagy két helyről ... hogy percipialt volna Ratiojaban nem assumállya az mellyis difficul-taltatik [Dés; Ks 26. XIV. 1. — *A várossal tőzsomszédos szentbenedeki Kornisban].

dézmabúza tizedbúza; grü de dijmă; Zehent-weizen. 1589: A Meray Dezma buza tt kal. 90 [Kv; Szám. 4/XI. 2]. 1590: Merabol Dezma Buza jutot 5 keőbeöl, es három veka [Kv; i.h. XIX. 20]. 1609: Jütöt Apahidan Varos zamara Dezma buza vgj mint gel. 22 [Kv; i.h. 126/IV. 73]. 1681: dézma Buza a' papén kívül ... marat Eő Ngok Reszere Gél: 54 [Vámosgálva KK; Törzs. Retki János kezével]. 1717: az Urnak tudositását en azt lé küldöm. ki potolván a többit a dezma buzából hogy az executio kárt né tegyen [Buzásbocsárd AF; BfR]. 1749: Apahidi Dezma Buzat Gel: 51 El cziepltetuen czieplő reszt es Ebéd vekat ki adua(n) percipialtunk Cub 6 Met. 7 [Kv; Szám. 26/VI. 470]. 1756 az Marha gabonainkat fel dulta az alkalmatlan essős idő vesztegette ugy hogy mikor az Uraság Dézmájátis hosztuk által folyt az esső az Uraság szekerekre rakot Dezma buzáján [Durusa Szt; TKI].

dézmabúza-asztag tizedbúza-asztag; stog din grü de dijmă; Zehent-Weizenfeime. 1647: Vagion az Czwr mellett ket harmad Euj Buza Asztagh ... Egy Dezma Buza Asztag [Nagyteremi KK; BK 48. F. 1c].

dézma-búzaszalma tized-búzaszalma; paie din grü de dijmă; Zehent-Weizenstroh. 1592: Vegheztek az Zamweweo Vraim, hogi az Quartasok az dezma buza zalmat amj megh marad az Asztagh fedesteol az Waros zwksegere tartozzanak megh tartany [Kv; Szám. 5/XI. 22].

dézmácska tizedecske; dijmă puțină; Zehent-chen. 1582: semmikeppen mltto nem volna a* eő faluia dezmaczkaiatol azokkal* egi arant walo arendat fizetni [Gyf; ETA V/1. 17. — *Ti. Kérővel és Ormánnyal (SzD)]. 1583: Kun Caspar Rosaly ... jelenti hogy az eő faluiának Monostorzegnek* dezmaiatal zinte anny Arendat kel eo neki fizetni, minth az Ormány* auagy kerő* dezmatol fizet-nek. Miert peniglen hogi az eő faluiának azokhoz kepest igen kichid hatara vagion ez zeleo hegies ninchyen, semmikeppe(n) mltto nem volna, az eo faluia dezmaczkaiatol ... anny arendat fizetni [Wass. fej. — *— Monostorszeg, Ormány és Kérő (SzD)].

dézmaesomolyék kb. tizedasztag; stog din cereale de dijmă; Zehentfeime. 1750: mutatá-(na)k egi tsomoly (l) szamosfalvi Dézma Arpat Gel. 25 ... Vagion egy majorság Zab Asztag ezen Dezma Csomolyékokon innét, mellyis ut refertur contineál, Gelinas 121 1/2 [Szamosfva K; JHbK LVIII/4. 3].

dézmaesür dézma/tized-szedő és tároló szín; sură pentru dijmă; Zehentscheune. 1625: Azoknak az Drabantoknak, à kik az Dezma Cziwrnei* eöriztenek Attam Abrak Czipot nro: 24 varose [Kv; Szám. 16/XXXIV. 248. — *Helyére nézve l. KvTel. 41. — A feudalizmus korában ide hordották a város és jobbágyfalui határán szedett tizedet].

Hn. 1892 dézsmacsúr (pu. telek) [Kolozs; EHA].

dézmadiszno tizeddisznó; porc de dijmă; Zehentschwein. 1585: Az 13 veka buzat Akj az idej Aratasbul lett Attunk benne az dezma diznoknak [Kv; Szám. 3/XVI. 42] | en te neked az dezma diznobil ketteot adok, az Duna melleol haytott diznokbol is eggiat adok [Pálfa U; UszT]. 1586: az eo Zam Ado Regestumaban ... Az Pasytt es egieb fele dezma disznok Introitussarol Irast Mutasson [Kv; KvLt Vegyes ir. III/20]. 1587: Az Pasitt, es egieb Dezma Disznok Introitussarol semmi Jrast nem mutatthatunk [Kv; Szám. 3/XXVI. 11]. 1594: Mikor az Mak terem erdejeken minden tizbeol egi egi disznót foghna ki tiz alatt penigh valtho penz minden disznótul negi negi penz ez az fejedelemnek jár, mind valtho penz mind dezma dizno [Pacal Sz; UC 113/5. 86].

dézmafaszulyka tizedbab; fasole de dijmă; Zehentbohne. 1744: Tavalji Bab Met. 2. Kerti fuszuly (!) Met. 5. Dezma fuszulyka Met. 1. Mojorság fuszuly (!) Met. 2 ... Bab Gel. 1 Met. 3 [Szászkered K; LLt]. 1747 Dézma faszulyka [Borsa K; Told. 24].

dézmagabona tizedgabona; bucate de dijmă; Zehentkorn. 1614/1616: tartozik 1612 És 1613. esztendőben valo deszma Búzanak, és egyeb mindenféle deszma gabonának és Szenának be hordasaert, minden Kalongyat egy egy penzre tuduan [Kv; RDL I. 100]. 1734: Az kún valo dézma gabonák felől Semmit nem tudok Ngodnak irni mig fel nem adgyák [Szamosfva K; Ks 99].

dézmafordó tizedtartó fordó; butoi pentru dijmă; Faß für Zehent. 1782: Vagyon ... a Baresdi Hordo tsinaloknak új dezma hordo négy [Branyicska H; JHb XXXV/65].

Hogy a címszó a jobbágyszolgáltatásként tizedbe adott bor vagy az ilyen gabona tartására szolgáló fordóra vonatkozik-e, arra nézve a fennebbi egyetlen szűkszavú kijegyzés nem tájékoztató.

dézmajuh tizedjuh; oaie de dijmă; Zehentschaf. 1669: Dézma juhok ... Öreg berbécs nro 1 [AÜT 69 almakereki (NK) számadásból]. 1734: Dézma Juhok ... Fejér fejos dezma Juh no 4 ... Jdei fejér kos bárány nő 5 [Datk NK; JHbB D. 1]. 1774: Tudom én ..., hogy Anno 1769. mingyar Kis Karátson után a Sz. Demeteri Számtartó Jánosí Márton ... Harmintz darabbol álló Dézma Juhat adott el egyet egyet egy Nemet forintton [Mocs K; KS Conscr. 60] | Én ... 12. Dezma Juhat vettem 10 vforinton [Szépkényerűszt-márton SzD; i.h. 105 Vintze Péter (47) jb vall.].

dézmakárpótlási illeték tizedváltás; taxă de răscumpărare de dijmă; Zehentablösung. 1865: a' T. Papok között azok a' kik Dézma kárpótlási illeteket másokkal nem osztják meg, a' szükséges költségek öt százaloli levonása után, addig is, mig az osztályozás ... meg történhetik, kivethet [Gyalu K; RAK 99].

dézmakender tizedkender; cinepă de dijmă; Zehenthanf. 1609: Anno 1609 5dje Xbris Keörőseoi bíro hozzot Dezma kendertt kalongiatt 13 [Gyalu K; Sennyei 47/11]. 1678: Dezma Kender vagyon jelen G(e)l(in)ae 1600// — Majorságh Kender vagyon g(e)l(in)ae 1200// — [Radnót KK; UtI]. 1721: Az egesz Dominiumban* Suhunnan dezma Lencset, Borsót, Kölöst, Lent, Babot, Arpat, Alakort Kendertis csak vagy két helyrűl ... hogy percipialt volna Ratiojaban nem assumállyá az mellyis difficultaltatik [Dés; Ks 26. XIV. 1. — *A várossal tőzsomszédos szentbenedekiben (SzD)]. 1783: Az egész Joszágh(an) a Majorság és Dézma Kendert, az örökségeken lévő Aszszonjok szokták meg fonní és meg szőni [Brányicska H; JHb XXX/28].

l. dézma-kendermag tized-kendermag; seminte de cinepă de dijmă; Zehent-Hanfssamen. 1778: Dezma kender mag kupa 15 [Nagyida K; Told. 9.].

dézmakert tized-szérűskert; arie pentru dijmă; Zehent-Schoberhof. 1590: Az Dezma kert epítése feleol Biro vra(m) l Ellie megh Az Gialay vdwarbirot [Kv; TanJk I/1. 139].

dézmakölös tizedköles; mei de dijmă; Zehent-hirse. 1667: Dezma kölest talaltam egy kalongjat [Bonyha KK; UtI]. 1677: Kövari Joszagban Percipialtam majorsag es Dézma Kölest mely igen roz volt Sax. Cub 9// [Kővár; UtI]. 1678: majorsag kölös Gel. 32. Dezma kölös Gel. 05 | Dézma kölös 16/17 [Alvinc AF; UtI] | Dezma es Majorságh kölös Cub. 130// — [Radnót KK; UtI]. 1721: Az egesz Dominiumban* Suhunnan dezma Lencset, Borsót, Kölöst, Lent, Babot, Arpat, Alakort Kendertis csak vagy két helyrűl ... hogy percipialt volna Ratiojaban nem assumállyá a mellyis difficultaltatik [Dés; Ks 26. XIV. 1. — *A szentbenedekiben (SzD)].

dézmál 1. dézmát/tizedet behajt; a dijmui; zehnten. 1591 Giarmathi Lukacz Nagi Jstuan iobbagia ... vallia: En kazaltam Keotelweroe Thamasnak az meli nap az Dezmasok dezmaltnak [Kv; Tjk V/1. 111]. 1596: 1. Aug. Biro vram Adata Horwat Janosnak keoltsegere hogi dezmalni kwlde Apahidara fe. — d 50 [Kv; Szám. 6/XXIX. 76]. 1598: azt az hozzá Istvan feoldet ... Coloswari emberek birtak, eot extendeigh Woltnam quártas, de minde(n) vttal ide Coloswarra hoztak az dezmaiat, ide dezmallották [Kv; Tjk V/1. 193]. 1633: Juh Dezma. Juhokbolis hasonlokeppen huzoneot baranios Juhbol Dezmaiban tartoznak edgjel, az kinek pedig huszoneotre nem

telik más ember Juhaiual azon faluban eöszue computalua(n), ugj dezmaliai, es ha mi keözzre marad, azokatt két két penzel ualtiak fel [Grid F; UC 14/38. 5]. 1636: akaram Nagodat az it valo, Dezmá felöl tudositany ... az Babot holnap ugj min Csötörtokon, dezmalom [Teke K; BK. Simon György tekei dézmás lev.]. 1687 az elött kinek kinek az eö jobba(gy)a az eö Földes Urának atta az Dézmát. Csak nem régen kesztek Györöffi ur(am) számára Dezmálni [Bedecs K; WH]. Nem Aprilisben dézmáltak, hane(m) most Pünkösöd után [Szilágycseh; GramTr VIII]. 1715 azon földet mindenkor az Aszony részire dézmálták [Liget MT; WH. Thodor Bota jb vall.]. 1722 mikor szántyák az földet . dízmallyák az ur eö Nga számára [Bozes H; Born. XXIXa. 8 Bornemisza János conscr. 5]. 1735: Ez szerént Subdividaltatván mind az Böldücsi mind a' Csáni Határ ... concludaltatott hogy senki ennek-utánna más részit ne invadallya, ne dézmállya, ... hanem aszt dictallván az igasság, kiki magájával érje meg, maga részét usualya, colallya, és dezmallya is [Mezőcsán TA; Born. X. 7]. 1747 dézmálásnak idején az eöreg Vass Györgj Csokorlánt meg kergette vala, es nem hagja hogj dézmállyan [Mezősályi TA; Ks]. 1756: En ugj tudom hogy ... edgj Paraszka Szimion nevü Sudgjája volt Néhai Mgs Gröf Bethlen László Vrnak, s azt tudom hogj az én értemre dézmálta [F.borgó BN; BK. Szelecsán Kretsun (50) jb vall.] | mi Taxás Jobbágyok lévén mind azon által Dézmaval az Uraságnak tartozunk de Balog Uram két három esztendeigis Dezmálni közünkben nem jöt ... s az Gabonánk(an) nagy kárt vallunk és vallotunkis az eö kgyelme neglgentiaja miat ugy anyira hogy kételenítettünk két nemes embert nyolcz polturával közünkben(e) Dézmálni hozni [Kötelesmező SzD; TKI]. Balog Uram annak idejeb(en) Gabonainkat nem Dézmálta hanem későn mikor már a nemesség maga Gabonáját bé hordatta, és az Tilalmas Szabadulni kezdet, adgj az Marha gabonainkat fel dulta [Durusa Szt; TKI]. 1760: en is etzer dezmalom Málomba [Bethlen SzD; BK]. 1764: en arra nem vigyázom hogy ki szántya es mint szántyak es ki Dézmája és ki számára [Örményszékes AF; JHb XXVI. 22]. 1767 mikor által nem vihették a gabanát rolla az magok határákra, tehát mindenkor az Mgos Exponens Ur Bo Nga Tisztei Dezmálták azon helyet [Galgó Sz; i.h.]. — L. még KHN 61.

Szk: bárdny ~ni. 1748 Tasnádi Ur(am) ott volt bárdny dézmálni [Marossztkirály MT; Told. 56] * bor ~ni. 1774: én azon Falukban sokszor jártam bor dézmálni [Szentdemeter U; LLt 105].

2. dézmát/tizedet beszolgáltat; a preda díjma; den Zehnten abgeben. 1647 Dezmá; Juhbol Disznobol Tizbeol egyyet adnak: Mehbeolis az mikor dezmalta, de az ritkan volt [Szélkút KK; BK 48/1c]. 1652 Juhabol (!) Dezmát ad<na>k. 100-bol Negyet Mehbeöl nem dízmal<na>k [Egerbegy K; GyU 102]. 1706 Minden Sarloval le aratatt leguminajokból dezmat ad<na>k de borsojokból Lencsejekből viragos kenderekből

Török buzajokból nem dezmalnak [Adorján MT; Born. G. VII. 4]. 1721 Az Falu es Város Nyíl földreiből Dezmál(na)k az Magjarok az Templom Számára, az oláhok az Beszerikához [M.gyermónostor K; KCsl 5]. 1735 az Sellerek ilyen rendet tartanak, hogj mikor meg telepedik, szabad néki a faluban házat Csinálni, akár hová, osztán a mellyik Possessor Ur keze alá akarja magát adui, oda adgja, osztán annak szolgál, és annak Dézmál [Tóhát TA; JHb XI/8. 30—1]. 1774 ezen két Szántó földet pediglen mindenkor az ideig én birtam, mellyről is az Uraságnak Dézmáltam rolla [Mocs K; KS Conscr.].

dézmálandó tized alá eső, tizedelendő; de díjmuít; zehentbar, zehentpflichtig. 1612: (A dézmát) Arrol meg vegyek, ha valaki hír nélkül, deszmalando vetement vett bele [Kv; PLPr 1612—1615. I/3].

dézmálás tizedszedés; díjmuire; Zehntenbehebung, Zehnten. 1579 Az 5 Aügüsti az waros zolga által benedekel egy leüelet kulthem Ambrus deaknak az dezmalas felol atam Külthem Gyaluban d. 12 [Kv; Szám. 1/XVIII. 30]. 1589 Jutot az Makon valo dezmalason dyzno 7 | Kóltottunk az dyznok dízmalasakoro(n) Myert hogy Coloswary Sok Jambor vraink, Az dyzno ky valtany Jotnek, es kyweol valokys koltottunk Borra es egyet masra Magunkra f. 4 d. 20 [Kv; i.h. 4/XII. 7, 19]. 1680 Vegeztük hogy az Papsagh Ispitaly es Egyhaz földet penteken es Szombaton ha jo idő lesz Dezmallyak megh, az Derek Dezmallas pedigli marad a jövő hetfőre [Dés; Jk]. 1683 k. Az Papok dezmalasokb(an) ott kell lenniék az két mesterek(ne)k az penna bort ugj vehetik el magok(na)k [Somlyó Sz; SzVJk 65]. 1688 Iffju Szkorai András Déákis hasonlokeppen bír, noha az mikor ott érték gabonáját, megh dézmálták. De néha az dézmálás előtts el vitte gabonáját az paraszt földekről [Szkkrei F; Ált Urb. 26. — *Ti. feles földeket]. 1771 Enis a dezmalasan mindenkor jelen voltam [Salykó NK; JHb XXIV/2. 7]. 1721: errül Praefectus Uram Testimoniuma kívántatik vagy más hiteles embere a' ki az kalangyakot fel olvasta, es az Dezmálásan jelen volt [Dés; Ks 26. XIV. 1]. 1747 dézmálásnak idején az eöreg Vass Györgj Csokorlánt meg kergette vala [Mezősályi TA; Ks]. 1756 Balog Uram két három esztendeigis Dezmálni közünkben nem jöt és kívánván eö kgyelmit közünkben nem tuttuk mit tselekedni az Dézmálásnak idején [Kötelesmező SzD; TKI]. 1775: Murosán Urszul az Brdópasztorral ... ki menvén a deutrált szőlő Hegyre, és minden Pászma szőlőből, két három gereszd szőlőt vettünk Deszmálás képpen ... a szőlős gazdáknak Praesentijában lévén a Dézmálás ... és akkor senki annak nem reluctált [Tópasztkirály K; JHbK LVII/21. 4]. 1796: a Buzát, Zabot és egjéb termést a mi maradot a Nagiságod Totházi Birája a mult Vasárnap meg-dézmálta, én nem lehettem jelen a dézmálásan [IB. Szent Gerlitzei Nagy Sigmond mezőújlaki

ref. pap lev.]. 1835 a Felső Sinfalviak a tsak pásztorlás és gondviselésért, némű nemű-
képpen Felső Sinfalvának engedett, Also Sinfalva
Határán le folyo Aranyos vizen a lehető halásza-
tott arendára és dézmálás alá adták ki [Asz;
Borb. II]. L. még GyU 50, 109, 144.

A dézmálásra nézve 1. a *dézma* 7. al. id. irodalmat.

dézmálásképpen dézmálásként; drept dijmă;
als Zehent. 1775 Murosán Urszul ... az Erdő-
pásztorral ... ki menvén a deutrált szőlő Hegyre,
és minden Pászma szőlőből, két három gerezd
szőlőt vettünk Deszmálás képpen a szőlős
gazdáknak Praesentiájában lévén a Dézmálás
[Topasztkirály K; JHbK LVII/21. 4].

dézmálatlan dézmálatlanul, tizedeletlenül, tized-
adás nélkül; nedijmuít; zehentlos. 1653: Josika
Gabor Vr(am) tiltotta hogy dezmalatlan el
ne vigyek az buzat azrol az darab földről ...,
de ök az feléről el vitték eczaka az buzat mind
dezmajjaval együtt [JHb XXXV/78]. 1688
Comperialtatot hogy Bukur Huja Boer feles
földeket bir, kikről az dézmát tartoznék megh
adni, de mindenkor dézmálatlan vitte el
[Szkorei F; Ált Urb. 26]. 1717: Muntyan Szavuly
vétete bé ézen felső Földöt és maga is Vite él
dézmálatlan^a | égyikről sem atak dézmat az urnak
hanem dézmálatlan Vitek el^b [Arany H; JHb
XXXI/41. — ^a—^bTi. a termést]. 1734 itt néme-
lyek egészen dézmálatlan vittek bé gabonájokat,
némellyek pedig Csak egy részit hozták bé, ha az
ilyenek büntetetlen maradnak, ususba veszik
[Szamosfva K; Ks 99 Veres János lev.].

dézma-len tized-len; in de dijmă; Zehentflachs.
1680 Fejervarrol szállított dezma len Libr. 322
[A.porumbák F; Ált Inv. 23]. 1684 Dezma len
gelin(ae) nro 255 [UtI]. 1721: Az egész Dominium-
ban^a Suhunnan dezma Lencset, Borsöt, Kölöst,
Lent, Babot, Arpat, Alakort Kendertis csak vagy
két helyről ... hogy percipialt volna Ratiojában
nem assumállya az mellyis difficultaltatik [Dés;
Ks 26. XIV. 1. — ^aA várossal tőszomszédos szent-
benedekiben (SzD)]. 1722: merven fel a tavalyi
Dezma lent az ki is volt Gel 3 [Katona K; UtI].
1771 A Majorság és Dézma lent el tsepelttettem
volt egyjűtt 8 kalongya [Eszmény SzD; Told. 5a].

dézma-lenese tized-lencse; linte de dijmă;
Zehntenlinse. 1609 15 Xbris Gialai biro vra(m)
hozot be ... Dezma lenczett ... gr. 2 [Gyalu
K; Sennyei 47/11]. 1721: Az egész Dominiumban^a
Suhunnan dezma Lencset, Borsöt, Kölöst, Lent,
Babot, Arpat, Alakort Kendertis csak vagy két
helyről ... hogy percipialt volna Ratiojában nem
assumállya az mellyis difficultaltatik [Dés; Ks
26. XIV. 1. — ^aA szentbenedekiben (SzD)].

dézma-lenmag tized-lenmag; seminte de in de
dijmă; Zehnten-Linsensame. 1609: 15 Xbris
Keöreösförül Dezma Len magott hozot be az
biro cub. 1 gr. 2 [Gyalu K; Sennyei 47/11].

dézmálhat dézmát/tizedet szedhet; a putea
dijmui; Zehnten einheben können. 1767 az En
udvari Biroságomban mindenkor mikor Dézmálni
akartam átol vive találtom a gabonáját, az
Eők határokon, s azért nem Dézmálhottam [Szur-
duk SzD; JHbK XXX/1].

dézmáló hely tizedelő hely; loc pentru dijmuire;
Einhebungs/Entrichtungsort des Zehnten, Zehnten-
platz. 1781: Udvari Biro voltam 1778dik Eszten-
döben a' Dézmával vgy defraudalt volt Tumus
Adám, hogy a' Dézmáló helyet el kerülte [Vingárd
AF; Mk 34 Michael Fakner mediocris (28) jö
vall.].

II. 1743 az Dézmáló helynél (sz) [Boros-
krakkó AF; EHA].

dézmált tizedként szedett; dijmuit; gezeht,
als Zehent behoben. 1763: Manyika Iuon két
Juhát egy Báránnal edgjűtt a' Sellér, Jobbágy,
és Marsinánoktól dézmált Bárányok között jár-
totta [Záh TA; Mk V.R. VII/1. 15 Balka Nyikulaj
zs vall.].

dézmáltat dézmát/tizedet szedet; a face să se
dijmuiaască; den Zehent beheben lassen. 1633
kerete az dyznokat Nagylaky Gyorgytol de nagy-
laky azt monda nekj nem uőttem sem(m)jt az
tw hatartokból hanem Aszonio(m) eo Nga hatara-
ba(n) dezmalattat(m) [Rogoz SzD; Wass]. 1690
Nemzetes Sarosi Janos uram Szanto Földeink-
ben valo veteseinketis ... Dezmalattatya holot eo
Nágok nekünk adtak volt azokatt Statuallattatvanis
magunkat benne Sine Contradictione [Fog.;
Szád]. 1740 ki dézmáltatta ... azon földeket
nem tudom mert én a Dézmásokkal nem jártam
[Szásznyires SzD; Ks 17/LXXXIV. 13]. 1766
a' mely Szőlőt Pap Stéfán az Exponens Ur
ö Naga részire Dézmáltattat [Szentegyed
SzD; Wass].

dézmáltatik tized szedetik; a se dijmui, a fi
dijmuít; gezeht werden. 1724 az Porkolat kapun
alol az Csoti Janos Csúri előtt az az óldal az Patakig
Fiscus samara Dezmalattatott [TKI 102]. 1748:
(A föld) az előtt mindetig Teleki részre dezmal-
tatott [Topa K; SL]. 1764 tudom hogy
most edgy néhány esztendőktől fogva mind az
exponens Ur számára dezmalottanak azon szántó
földek [Örményszékes AF; JHb XXVI/22].

dézmaméh tizedméh; albine de dijmă; Zehnten-
biene. 1679 Raj meh nro 22. Dezma méh nro 5
[Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 175].
1714: az egész jószág(an) sohonan Csak egy dezma
Kosar méh sem provenialt, sőt nem hogy Dezma
provenialt volna, de meg valto pénzre valo rajt
sem tal(ál)tunk soholt [Balázsfva; UtI].

dézma-mióraberbécs dézmáláskor adott másod-
éves ürü/kos; noaten. de dijmă; Zweijähriger
Zehenthammel. 1733: Dezma Fejer miora ber-
bécs 3 Dezma Fejer berbécs bárány 4 [EMLt.
— A teljesebb idézet *dézma-berbécsbárány* al.].

dézmanegyed a tizedből fejedelmi adományként a (helybeli) papnak járó negyed; pátrime de dijmá; Zehntenviertel (fürstliche Gabe für den örtlichen Pfarrer aus dem Zehent). 1850: Az olyan papok, kik a dézma vagy dézma Negyed vesztése által eddig fizetéseikben rövidséget szenvedtek azon terményeknek, mikből el-vesztett fizetésök állott, ... értékét adják bé ..., hogy a Fő T. Püspök Ur, a kár mentesítést ... a magas Kormányánál, annál hamarább sürgethesse [Nagykapus K; RAK 5].

dézma-óbor tized-óbor; vin vechl de dijmá; Zehent-Altwein. 1639: Völczí Dezma oh borok vasae nro 3 [Küküllővár KK; UtI].

dézmás I. mn 1. tized/dézmaadásra kötelezett; supus dijmái; zehentpflichtig. 1640: Nagy Kapus

Dezmas hely, de harmada az p(re)dicatore, az dezmasnak 12 kalongia buza jár [Nagykapus K; GyU 53]. 1761: Az a hely* ugyan Dézmás, mind azon által Dézma adással nem erőltettek [Parkastelke AF; JhBK LXVIII/1. 747. — *A szóban forgó falu].

2. dézmálás alá tartozó; de dijmuit; zehentbar. 1728: Elegj buza dezmas földön termett [Feldoboly Hsz; SVJk]. 1836: Ezen vicinált Dézmás szőlők 1832ben jöttek világozágra (így!), hogy az udvarnak Dézma-bor competál rollok, 's az olta fizetik-is mind e' napig [Lackod KK; Ks 78. 21 Conscr. 23].

Hn. 1722 az Dézmás n. helyen (sz) [M.kályán K]. 1783 A Dézmás szőlő hegyek körűl az Morgo nevezett alatt lévő szőlő hegyet elverte* [Nagypacal Sz. — *Ti. a jég]. 1787 a Dézmás Szőlő (sző, gyü) [Jedd MT]. 1798: A Dézmás Nyílak (sz) [Nyárádsztbenedek MT]. 1804: a Dézmás (r) [Marossztyörgy MT]. 1827: a Dézmás (sz) [Mv]. — Az adalékok az EHA-ból valók.

II. fn tized/dézmaszedő; dijmuitor; Zehnter. 1571: Towabba miért Zekelsegnek nagjib rizze hawassok keozzeot es hawassok alat vannak es beowen valo erdeos feoldek, diznaiok tartassatol is meg puztultattak myerthogy az dezmassok is meg vezik az tizedet es mikor mak lezen hawassokon avagy valamely falwknak erdeyn, diznaiok-tul meg tiltyak! Vannak az dezmasok miattis nagy bantassok es felleteb valo dezma vetelek regi teorvinyek es zokasok fellet valok [SzO II, 330 a székelység panasza az ogy-hez]. 1573: Kalmanis erkezik oda Megien volt fely az Dezmasok fele [Kv; TjK III/3. 294]. 1590: 3 Octobris B V Akar vitték el az Dezmasokat gialoba fiztetem Zekeres Mihálnak 2 Lora f. — d. 25 [Kv; Szám 4/XV. 17]. 1591: En kazaltam Keotelweroo Thamasnak az meli nap az Dezmasok dezmaltnak [Kv; TjK V/1. 111]. 1633: eo volt dezmas felső veneczen [F.venice F; Szád.]. 1636: Na(gysa)godnak szegeny, Alazatos, legh Kussebik szolgálja Tekey: Dezmas Simon György mp [Teke K; BK]. 1640: az dezmasnak 12 kalongia buza jár [Nagykapus K; GyU 53]. 1647: Itt az Arendat megh Tarnoczi Sebestyen idejeben engettek volt

meg], mostis megh attak az Arendat, de meghis az Dezmasok ki mentek volt es három kosar meh jutott Dezmasba [Királyfya KK; BK 48/16]. 1651: az Vármegye Dezmassa Kauassi Ianos Uram azon Arendat, nem Katona Pálne Asz(on)itult, hanem Vajda Istuanne Asz(on)itult várja [Dob.; RL O. 5]. 1679: Az dézmálaskor tartozik az dézmás az keníznek egy bárányos juhval, a bíró vagy keníz viszont az udvarbírónak egy rókabúrral [Hidegszamos K; EM XLV, 17, ETF 114. 19]. 1687: Tudodé ... ha ... a' Dézmások, meg dézmálták az Bárányokat, kik meg mondották hogy eő Ngok Jobbágyi? [KSz; GramTr VIII]. 1740: ki dézmáltatta ... azon földeket nem tudom mert én a Dézmásokkal nem jártam [Szásznfres SzD; Ks 17/LXXXIV. 13]. — L. még GyU 50, 97, 114.

dézmásbíróság 1. dézmabíróság

dézmási dézma/tizedsedői; de dijmuitor; Zehnten-. 1794: Dézmási hivatalban kik mikor voltak Tekében*? [Borb. II vk — *K].

dézmáság tizedsedői/dézmási tisztség; functia de dijmuitor; Zehntenamt. 1642: Vgyan eo vallia hogy fizetesebe az buzat elegyesen veotte semmi valogatást ne(m) teott benne, de az dezmalaskor 12 kalongia buzat az tiztaiban valasztot ki mely dezmasagara valo jeouedeleme(!) volt [Gyalu K; GyU 80]. 1695: Testimonio, Hogy az Szasz kezdi Processusbeli Dezmassagnak honorariumat praestaltam kesz penzül T.N. Diosi Ianos Praefectus Uram eő kegyelme keziben ugymint f. 63// Der: 60 [Szúv; RLt].

dézmaszalma tizedszalma; pale de dijmá; Zehntenstroh. 1774: Aon Dézma Szalmát mindenkor penzül administraltam kalangyáját egy Garason adván [Szamosfya K; KS Conscr. 202]! most ött Esztendeje két Esztendőről valo Dézma Szalmát 15. vf. adtam [Szépenyerűsztmárton SzD; i.h. 106].

dézmászék tized-ügyekben intézkedő/ítélkező (ub-i) testület; scaun de judecată în probleme de dijmá; Zehnten-Stuhlgericht. 1802: (A mustot) a Dézma Székhez vitetvén s a Dézmát ki adván Hordoimat haza vitettem [Déva; Ks 108 Vegyes ir.]. 1823: Sz: Csanádiakkal tennap ... így egyeznünk hogy a' közelebbi őszön esendő Szüretkor (!) a' limitatio szerént a' Dézma széken tartozzanak mustot adni — az Udvari Tiszt László János a' kezes érettek [Veresegyháza AF; Told. 7].

Szk: ~ tartatik. 1818: eleitől fogva a szokas volt, hogy egy Esztendőben ket versen: Tavaszszal, és őszel az ugy nevezett Dézma Szekek tartatnak, a' holott is ezen Uradalom Tisztjei meg jelenvén az ók Panaszszokot, a Krajnikale Forumrol appellalt Iteleket megh halgatták, visgállák [H; Ks 91. C. 8] * ~ et ul. XVIII. sz. hős.: a Falukban az előtti és már jo bé vett Szokás Szerint Dézma Széket ülven a D(omi)n(a)lis

Tisztek Szokták vala a gazdákot esketni [BfN Kalotaszegi cs.].

dézmászéna fin de dijmä; Zehentheu. 1614/1616 : tartozik ... 1612 és 1613. esztendőben valo dezma Búzanak, és egyeb mindenféle dezma gabonának és Szenanak be hordasaert minden Kalongyat egy egy pénzre tuduan [Kv; RDL I. 100].

dézmászin dézmacsúr (dézma/tized-tároló hely); gurä pentru cereale de dijmä; Zehntenschuppen. 1605 : minden varosy ember az maga fele dezma borat egy forinton niolch niolch vedreuel Maganak megh tartozzek valtanya, kit az dezma zynnel* tartozzek megh fizetny [Kv; TanJk I/1. 531. — *A kv-i dézmászin helyére nézve l. KvTel. 41].

dézma-tavaszbúza tized-tavaszbúza; griu de primăvară de dijmä; Zehnten-Sommerweizen. 1766 : Dezma Tavasz buza Gel. 50 [Esztény SzD; Told. 29]. 1786 : Dézma Tavasz buza Gel. 6 ... Budai Majorság Tavaszbuza Gel. 156 [Nagyalmás K; JHbK XXIX/36].

dézma-tized l. *dézma* 3. után a jegyzetet.

dézmátlanság dézma-adatlanság, a tized be nem szolgáltatása; nepredare a dijmey; Nichtabgabe des Zeh(e)nten. 1669 : Zab vagjon Hidegkuton kit az Falubeliéktől Törvenj szerint vetetet el az Ur, Tavalyi Tavasz gabonajoknak dezmatlanságáért gel. Nro. 56 [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24a].

dézma-törökbúza tizedkukorica; porumb de dijmä; Zehntenmais. 1714 : Retyi Ur(am) az Ur török buzajan(a)k az szept ki valogatvan ugj a Dézma törökbuzan(a)k is az eleit el csepeltetven el ada [Mocs K; Born. VIII. 3]. 1745 : Majorság török buza ... metr 80 Dezma Terek buza [Mihálcfva AF; Bál. 71]. 1764 : Dezma Török buza Metr Nro 73 [Esztény SzD; Told. 25]. 1786 : Majorság Törökbúza termett Cub. 719. Dézma Törökbúza jött be Cub. 39 met. 9 [Bencenc H; BK. Bara Ferenc tt lev.].

dézmavétel tizedszedés, dézmálás; dijmuire; Zeh(e)nteinhebung. 1571 : Vannak az dezmasok miattis nagy bantassok es felleteb valo dezma vetelek regi teorvinyek es zokasok fellet valok [SzO II, 330 a székelység panasza az egy-hez]. 1818 : méltotassék a Dézma adás vagy vétel iránt a Szükséges meg világosító feleletet meg tenni [Vh; Ks 118 Vegyes ir.].

dézma-virágoskender tizedként adott virágos kender; cinepă de vară de dijmä; Zehnten-Sommerhanf. 1745 : Erkeden Majorság Virágos Kender Gelin. 39/23 Solymosi Dezma viragos kender Gelin 9/12 [Szászkerked K; LLt].

dézmazab tizedzab; ováz de dijmä; Zehntenhafer. 1659 : Kis Enyedi Majorsagh Zabot be takarítvan es ... Eoszve rakatvan egy csomoban

volt, Gel. N. 18. Ittem, Dezma Zabotis percipialt, Gels. N. 18 ... Ezen Majorsagh es Dezma Zab a' Poganisagh be jünetelekor mind ott veszet [Borberek AF; Wass. Perc. 39]. 1678 : Dizma zab Gel. 67 [UtI]. 1700 : Kolosvárat az Spotaly földéből Percipialtam Dezma Zabot öt kalongját [Kv; Szám. 40/I. 4]. 1717 : Majorság és Dézma Zabot bolha ettét percipialta(m) Gelin : 49 Ma 3 [Vámosgálfa KK; UtI].

dézma-zabszalma tized-zabszalma; paie de ováz de dijmä; Zehnten-Haferstroh. 1848 : A hatodik Szakaszotskába volt 17 kal(angya) dézma Zabszalmát Consumálták a Tiszt marhái [Bezded SzD; LLt].

dezméri I. *mn* a Dezmér *tn* -i képzős szárm. Dezmérből való; din Dezmér/Dezmír; mit -i Ableitungssuffix gebildete Form des ON Dezmér Dezméer. 1659 : Egy Deszmiri Olahnenak ados f. 11/50 [Kv; RDL I. 143].

II. *fn* dezméri lakos; locuitor din Dezmír Dezméer. 1579 Mert hog annak előte az dezmyry(e)k ket Napon woltak az Hatar latasaban [Kv; Szám. 1/XVIII, 31].

dezőláló pusztítás; pustiire; Verwüstung. 1754 Midőn ... luon és Serbán Buziláék Házat építetenek volna ... ki ment rá fejszéssel dorongokkal és ki vágta vágotta ... azon ujjannon építettet Házot, hány forint érő kárt tett azon desolatioval ...? [Tóhát AF; JHb].

dezőlál pusztít; a pustii; verwüsten. 1756 Tudom bizonyason hogy meg nevezet Makkalo Erdőből Beretzk András és Kovács Joseffel edgyütt, Sokszor invadálták és az erdőtt desoláltak [Bácsi H; BK].

dezőlálódik elpusztul, tönkremegy; a se nimici/distruge; zunichte werden, zugrunde gehen. 1726 a régi Csűr nem fogott volt desolálodni [Sajókeresztúr SzD; BLt 7]. 1786 : valamint az Embernek a Vénség miat meg kel halni, ugy ennek* is desolalodni kellett régisége miatt, s ha ujra nem epittetik ... tellyességgel haszonvehetetlenné tétetnék [Apahida K; RLt O. 2. — *Ti. a malomnak].

dezőlálódott elpusztult; nimicit, distrus; zugrunde gegangen. 1761 a Branyitskai határnak felső fordulója(an) ... lévén egj régen építet, de egészen desolálódott temetségre építet Kápolna [Branyicska H; JHb XXXV/41].

dezőlált elpusztult; nimicit, distrus; zugrunde gegangen. 1847 : A' Templom régi desolált állapotjában vagyon [Cege SzD; Wass].

dézsa 1. cseber; ciubăr; Zuber. 1594 : Az Varbeli hazakban ualo Inuentarium ... Egi desaban vadnak valami Aallorczaak | vagjon ... Vaynak ualo wres desa No. 1 ... Kis ded (l) desa No. 3 [Somlyó Sz; UC 78/7. 22 — 4]. 1604 : Egi desaban turo

wala azt latam [UszT 20/319 „nagi Balas Zent Abranj zabad zekel” vall.]. 1629: Egi desa felig sonkolios mezzel [Szentdemeter U; LLt]. 1636: egy gyalogh szeek, konyhara ualo nagy desa [Siménfva U; JHb Inv.]. 1669 Ezen pinczeben vagyon ... három desa, egy eczetes dobonka, három kartya, egy vider, Nagy legely, Egy medencze [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24a]. 1679 Csap alá valo Dása nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 77]. 1692: Ezen erkelyben vagyon két öreg csere kád egy egresnek valo desa | sos tejnek valo desa nro 2 [Görgénysztimre MT; JHb Inv.]. 1742: Négy Csebretske, öt Dása [Pókafva AF; JHb XXV/58]. 1765: Három Turonak valo Dása [Ilencfva MT; DLev. 2. IX. B. 13]. 1770 Dása vagj Deberke Turoval tele nrő 5 [Szurduk SzD; JHbK XXVI. 12]. 1773 találtunk benne ... egi Nagy Desát: tiz fontnyi Turot benne [Kászon; LLt]. 1788 Egy Dása tele vajjal [Mv; Told. 9a]. 1813: Két kis Üres Dása 2 [Veresegyháza AF; Told. 18 Toldalagi Kata lelt.].

2. Jelzői haszn-ban (valahány) dézsányi; de ciubăr, de ciubere; von Zuber. 1684 Vettem kezem alá Gulácsi Uramtol egy Dása Iros vaját van benne 2 veder s edgy font [UtI]. 1702 Bort minden ember ád egy egy desát, melyben vagyon tizen egy ejtel [M. valkó*; SzVjk 44. — *Később: A. valkó Sz]. 1787 Küldettem fel ez uttal két desa vaját irost [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1788 ő általa küldettem konyhára valot egy desa sotalan iris vaját egy desa Sős Iros vaját [uo.; BK ua.]. 1813 Két Dása Turo Cir(citer) 3 véka Egy Nagy Dása vaj Cir(citer) 2 veder [Veresegyháza AF; Told. 18 Toldalagi Kata lelt.].

3. Lval (vhány) dézsányi; de un ciubăr; von (einigen) Zubern. 1748: tanálatott Turó két desával [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 13].

dézsácska 1. csebrecke; donicioară; Zuberchen. 1594 Az Varbeli hazakban ualo Inuentarium ... egi desachkaban valami appro jskatulak [Somlyó Sz; UC 78/7. 22, 33–4]. 1679: Sós tej ala valo desácska nro 12 [Uzdisztpéter K; TL. Bajom. János inv. 116]. 1699 az nyári ház alatt lévő Pinczében Pisztrang(na)k valo desácska nrő 1 [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.]. 1735 Sósos hálnak való kis Desácska 1 [Királyhalma KK; Ks 23. XXIIb]. 1748 Vaj, és méz tarto Desátka [Koronka MT; Told. 11/95]. 1770: Egy vedres Desátka [Esztény SzD; i.h. 29]. 1773: viszek Nyolcz darabbol álló desáczkába vaját [Szárhegy Cs; LLt Pasc. 149]. 1788 Egy Desátka félig Tök maggal [Mv; TSb 47]. 1813: Masagato Cseber 1 Kis Desácska 1 [Veresegyháza AF; Told. 18] | Kis Desátka 1 ... Egy tseber alá valo padotska 1 [Veresegyháza AF; i.h. Toldalagi Kata lelt.]. 1849: Egy nagy tuross desza és égy dezsátka [Somkerék SzD; Ks 73/55].

2. Jelzői haszn-ban; (valahány) dézsácskányi; de o donicioară; von (einigen) Zuberchen. 1692 Ket desácska Vaj [Szárhegy Cs; LLt]. 1717:

küldöttenek két desácska vaját [Abosfva KK; Ks 96 Mátis István lev.]. 1788: ő általa küldettem konyhára valot ... egy desátka Téjfelt [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

dézsás '?’ Hn. 1667 Az Desas kut is marada eletigh eó kgme kezenel [Imecsfva Hsz; EHA]. 1731: Dészás Kutban (sz) [Gelence Hsz; EHA].

Maga a hn, amelyből a címsót kiemeltük, az alakuláskor valószínűleg olyan kútra vonatkozhatott, amelyből nem — mint általában szokásos — vödörrel, hanem csebreckével húzhatták a vizet.

dézsava dézsában tárolt vaj; unt pástrat in donitã; in Zuber aufbewahrte (gehaltene) Butter. 1767 az Élés-ház Szalonnákkal, Bog-Hájokkal, oldalokkal, órákkal, Dása-Vajokkal ... oly rakva volt, hogj alig fordulhatott meg az Ember [Kóród KK; Ks 19/I. 6].

dézsma 1. dézma

diadalom diadal, győzelem; triumph; Sieg. 1653: avagy nem tudják é azt, hogy az én Istenem, az én ellenségemet megvervén, nékem adja a diadalmat, és országomba nagy örömmel és győzelelemmel haza viszen minden hadaimmal [ETA I, 32 NSz. — Báthory Zsigmond fej. szájába adott nyil. (1595)].

diadóm fejk; diademă; Diadem. 1807 Egy arany Diadema tserefa-levéllal [DLt 378 nyomt. kl]. 1818/1826 Egy Diadem [KvAKt Miss. hung. 27]. 1834 Egy fejér üveg Gyöngyből készült pártá forma (: Diádím:) [TLt Praes. ir 1062 Özv. br. Kemény Simonné elveszett ékszereinek jegyzéke].

diafalvi a Diafalva (U) tn -i képzős szárm.; din Diafalva; mit -i Ableitungssuffix gebildete Form des ON Diafalva. 1604: Dyafaly peter kouaczy pri(mi)pilus [UszT 18/147]. 1606: Han-nagy lazlo malomfalj libertinus Peter Kouachj djafaluj libertinus [i.h. 20/165].

diák 1. deák

diakónus kb. gk segédpap; diacon; (griechisch)-orthodoxer Hilfsgeistlicher. 1805: Fegyéri Dis-unitus Diaconus Avrám Deák panaszoll a' Fegyéri Disunitus Papra, hogy holmi hamis fel adasokat tévén ellene nagyon üldözbe vette, 's a' Templombol is ki tiltatta [H; JF 36].

dialekt nyelvjárás; dialect; Dialekt. 1813: Huber Gáspár ... az Austriai dialekt szerént Németül beszél [DLt 356 nyomt. kl].

dialektika nyelvjárás; dialect; Dialekt. 1788 németül beszél az Silesiai Dialectica szerint [Nsz; DLt nyomt. kl]. 1812 Németül a' Bavarus Dialectica szerént beszél [DLt 684 nyomt. kl].

dialektus nyelvjárási sajátosság; particularitate dialectală; mundartliche Eigentümlichkeiten.

1804 Székely születesü, melly beszédgyéből-is ki-tetczik ... tiszta beszédű, tsak hogy székelyes Dialectussai vagynak [DLt nyomt. kl].

diaren hasmenés; diaree; Diarrhoe. 1722 az uthan Fiacskánk veszedelmes Diárheaban esett vala, bé kelle ténnünk Szebenben, az a Német Vetula ada holmi orvosságot nékie [Fog. KJ. Rétyi Péter lev.].

diárium 1. napló; jurnal; Tagebuch. 1694: Esküszöm az élő Istenre..., hogy ezen hivatalomban minden proventusokat az Jozsagon ed nsga számára fel szedem igazán, és szedetem, és azokrol Ratiot tartok, tartatok, aszt igazán költ Commissiokkal Quietantiakkal, testimoniumokkal, Catalogusokkal és ahoz meg kívantatni, szokot Partialisokkal, és diariumokkal stabilialom [Fog.; Szád. Boér Peter fog-i ub kezével]. 1784: kelletvén ... egy olyan Diariumot tartani, a' melyben minden némű Traktírsághoz való Brogatiojkit, és Perceptiojkit igasságosan fel jegyezni tartoznak. Ezen könyvet vagy is Deftert Mgos Principalisoknak... producályák [Told. 16/87]. 1793: meg számlálva rakassa a' kalángyákat az Asztagban, azt egy rovásra fel rotassa, numerizálja, s rovását úgy tésse egy bizonyos helyre az Asztagba s a' szerint inferálja Diariumába [JF LevK Vég Mihály pref. instr-ja a drági tt-hoz]. 1823 Budatelkén* 1823dik Esztendőről Költ Dearium [Born. F. oszt. Ic. - *K]. 1832 Fizettem Diariumok készítésére (!)* Angyelikara [RLt O. 4 Rettegi Imre költségjegyzéke. - *Nyilvánvaló tollhiba készítésre h.]. 1833: A' Naturalékról s Materialékról szollo Diarium nincsen is be adva csak az arról szollo számado könyv, holott a' Diarium articulussát minden pontra citálni, 's a' Számado könyvben az azt mutató rubricában inferálni kell [Kisessküllő K; Somb. II]. 1834: A' kész pénzről Szollo Diarium s Számado könyv ugyan be van adva, de hiánosan [i.h.].

2. jegyzetfüzet; calet de note, bloc; Notizheft. 1805: német Diariumot nem készítettem volt [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója]. 1817 a' kis pad széket két liniátskat a Diariummal edgyütt vettem [Hidalmás K; TSb 11].

3. jegyzőkönyv; proces-verbal; Protokoll. 1728: Az Eccl(esia) könyve (: diariuma:) nro 1 [Sztotyor Hsz; SVJk].

diárium-készítés jegyzetkönyv/naplókészítés; confectionare de registru; Verfertigung des Diariums. 1807 Vettem Déván 5. kontz Nagyobb Árkusu Papirossat Diárium és Szám adas készítésre Rf 1 xr 45 [Dédács H; Ks 98].

dibdáb I. fn 1. cókmoz; catrafuse, calabalic; Kram, Bagage. 1586: 23 Noemb: Keoreosi Gergelj viszi az drabaf(n)tok dib dabiákat Cziwlaikot hat lovon Hwniadig [Kv; Szám. 3/XXIV. 64].

2. ilyen-olyan holmi; fel de fel de lucruri; allerhand Zeug. 1627 Wicej Mathenak Jutot kwléomb, kwléomb, vas szerszambol, es Egieb

dib, dabbol, mellicet megh aestimalua(n) teszen Egy summaba(n) tt f. 18 d. | Egieb Dib, Dáb, Vgi mint, Vas, Rez, fa, szerszám [Kv; RDL I. 132-3]. 1628: Borkanak ... jutot Egy Lyu, Borito, Czieber, Es Egieb dib dab, aestimaltuk tt f 1 d. 25 | Borkanak Jutot Egi kis Rez mosar valami dib dabbal Egiwt aestimaltuk tt. f. 1 d. 50 [Kv; i.h. 139] | Az Almariumo(n) felliel valami rosz Dib dab | Az kwlseő tár hazban ... az Feöldéon egy falka vas szerzam kapa Mosar teoreó, szekercze marok vas es egieb affele dib dab [Gyalu/Kv; JHbK XII/44. 2, 8-9]. 1629: Cziebrekbeől szeőleő hordo botbol, es Egieb dib dabbol penzre tudua(n) mindenesteol teszen tt f. - d. 70 [Kv; RDL I. 132]. - L. még MNy XXXVIII, 56.

3. ringy-rongy; fleacuri; Lumpenkram. 1657: Engemet Petre Telmant ket fjammal edgyütt nyilvan fogot laponak. s azt mondotta az az Rats Gabriel nevű Görögh hogy ő az En hazomnal hálván Hararjat (!) megh metzettük volna, hol mi Dibdabbal szösszel megh töltvén megh be varrattuk volna, es így ot kart vallot volna [Nagydenk H; BK Misc. 1143]. 1666: Kantárokat* kergetvén... De az mit találtak tsak valami dib dábok voltanak [Kv; SzCLev. - *Értsd: kontárokat, azaz céhen kívül dolgozókat]. 1698 egy rosz vasrosta holmi apróság dib-dábbal [MNy XXXVIII, 56].

II. mn 1. hitvány, értéktelen; fără valoare; nichtig, wertlos. 1625: egy szegenj azzonj meg halua(n) percipaltunk egetmas, djb dab rongyaból f. 6 [Kv; Szám. 16/XXXIII. 19]. 1627: Ket Ezwt kalanoczika, valami dib, dab, kapcziokkal nyomnak husz nehezeket [Kv; RDL I. 132]. 1629 valami Dib, dáb, Ezwt KapczioK nyomnak mind Egiwt p. 20 [Kv; i.h.]. 1639: Az Borsai Istuan keues jouait is mindeneket Diuidaltunk es kinek kinek az mi Egetmas dib dab marhak jutottanak ki szolgaltattuk [Kv; i.h. 116]. 1640 Ezeken* küül minden dib dab egetmast az Attjafiak keozeott fel diuidaltunk [Kv; i.h. 117b. - *Ti. a felsorolt árukon]. 1647: Egi hitvan Ladaczka holmi dib dab egyetmasnak valo [Marosillye H; VLt 55/5415]. 1660: Ladamatis ... fel nyttatvan ott is talaltal megh holmi Dib dab edgjetmast [Kv; TJK VII/3. 258]. 1691 Kalota Szeghi Uy fali Martha Tivadar hozza hozzám valami dib dab írást, edgy kelezeli ház hely felől, melyet vett volna kgdtől negyven forinton [A.jára TA; Wass. Papay Sigmund Valkay Mikloshoz]. 1693: az Külső udvaron levő dib-dáb épületek [Abafája MT; Told. 8]. 1699: Ezen kertből mentünk ki más dibdáb fenyő ajton [O.csesztve AP; LLt Litt. C] | Kolosvari Szatthmari György egy Kalmar ladaban talatott (!) holmi ala valo dib dab kalmar arrui a Kalmar ladaval es lakatyaival edgyütt böcsülttenek ad f. 3/50 Hingari-cales [Dés; Jk] | Vagyon más edgy kised fekete paraszt rekeszes Ládais, melyh(en) vadnak missilis és egjéb kevés hasznu Levelek, holmi dib dab haszontalan, és fel írást Sem érdemlő kevés edgjetmasokkal [Kv; Wass. 1703: kezünket egy rosz bezárlott bolton tartottuk, noha abban is az mi

veszendő díb dáb porteka benne volt penzem ára volt [Kv; Pk 6]. 1705: Percipáltam holmi díb dáb kecske árrából Flor. 3 d 50 [Szentbenedek SzD; Ks 70 Szám. 51]. 1708: Egyéb semmi nints, valami díbdab fazeknal, s' petsenye tangyérnál egyéb [Kv; KVRlt VII. 11 Zambó Mihály végr.]. 1711: holmi aprolék díb dab rosdás Vas szerszámok [Kv; Pk 6]. 1724: Holmj díbdáb fonal tekerő eszközök [Koronka MT; Told. 27]. 1726: egy darab díbdáb palánk egy részén az udvarnak [Vajdasztiván MT; JHb IX/5]. 1733: Edgj Varro ladátkában(an) recze köteshez valo botokák és ugjan holmi díb dáb portekakák [Marossztkirály AP; Told. 2]. 1736: Holmi díb dáb három darabból álló Zárok [Kv; Pk 6] (A) Sövényből font jászolly ... alja hidalatlan ajtaja díb dáb [CU]. 1740: Négy rozsz 'skatuja benne lévő haszontalan díb dáb semmire kellő külömb külömb féle rozsz portekákkal együtt [Hermány U; Ap. 5 Apor Péterné lbt.]. 1744: a Curialis helyly ... körül valami díb, dáb Sövény kertel vagyon bé kerítve [Vécke U; LLt Fasc. 67]. 1746: a' Falu ... azon kérdés(en) forgo díb dáb haszontalan ág bogból álló gyeptűt elhányta [Szentegyed SzD; Wass]. 1753: vagyon ... edj díbdáb függő [Fog; JHbT Árva Bethlen Kata kezével]. 1774: Köből Kut és Hegyes nevezetű írotvánt Nyomásnak idején díb dáb haszontalan gyeptűvel bé kerítvén [Udvarfva MT; Told. 44/47].

2. dirib-darab; bucátele; in Stücke zerbrochen. 1636: Valami díb, dab nas f. — d. 17 [Kv; RDL I. 109]. 1671: Vadnak a ladáimban darabokba, attlacz, kamuka, és egyéb díb dáb seljem materiák [Ks 14/XLIIB Csáki Imréné Mindszenti Krisztina végr.]. 1677: Daninak jutott ... Valami díb dáb aprólék ezüst, két sustákokkal együtt | Katónak adatott két szál veres kláris, hol mi díb dáb ezüst [Kv; RDL I. 155b]. 1688: Ezen Istállók... padlása tel tul díb dab deszkakkal meg vagyon hanyva [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 7]. 1736: Díb dab tűzi fábol nem állandóképpen egybe rakott Diszno hizlalo ... ol [A.idecs MT; CU XIII/1. 45]. 1779: az Exponens(ne)k Aproság, Díb, Dáb, Sovany, Suhartz, forrásos, haszontalan, észkos, örökes zálagos Földek jutottak [Msz; Sár.].

3. apró-cseprő; mic, mărunt; geringfügig. 1676: Egjéb az pecsetes Regestumba(n) meghirt díb dáb házbeli porteka maradt Bethlen Kata Aszonjnal mint hogj uj gazdaszonj [Torda; IB VI. 225/20]. 1734: Minden díb dáb dologra a Birak ne csengesse(ne)k hanemha lármára vagj hirtelen valo felleste szükséges parancsolat érkezvén ez is penig Predikator hírvél [SVJk]. 1742: imponáltatik hogj az Eccla penziből visitatio költsére es egjeb díb dáb dolgokra ne kölcsenek [Szemerja Hsz; i.h.]. 1748: Vagyon egy darabocskas észak oldal, Cséplez fa, és díb-dáb bokor-ból áll [Koronka MT; EHA].

4. kb. incifinci; neisemmat; kleinwinzig. 1736: ritkán jőnek jó dolog tehető emberek, hanem affele díb dáb inasok s leányok [Récsé F; JHbT].

5. szedett-vedett; dubios; gemischt. 1696: nem valami díb dáb fontal mérjék az hust, hanem az

hűtős vasar bírák kezek alul ki költ pecsetes fontal merjek [Dés; Jk].

6. 1770: Volt az az díbdáb vásár, mivel mind az volt az híre, hogy leteszik a vásárt, minthogy mindenkor sok tolvajkodás és emberölés történik annak alkalmatosságával. Nem csuda ez az Nyíren* [TT 1891. 267 SzZs. — *A Nyírség].

dicsekedés 1. kérkedés, kérkedezés; láudárogenie; Prahlerei. 1766: a sertés el döglővén... két fatensek referallyak az Inek ditsekedésit, hogy ő étette volna meg meleg moslékkal [Torda; Tjk V. 334]. 1770: Hallotté a' Tanu azon embertől olj ditsekedést, hogy költethet, Vásáralhat czifalkodhatik, s költsönözhet másnak, mert ki telik az olosz ur pénzéből...? [H; BK 1017].

2. ? hetvenkedés; fájlire; Großtuerei. 1794: az Exp(onen)s Veres Györgynek félelme miat bukálva járt és ditsekedése miat [Déva Ks 79. XXVI. 10].

dicsekedhetik kérkedhetik, kérkedezhetik; a se putea láuda; prahlen können. 1809: azon Haza és Atyafiúi szeretetből s szánakazásból tett Sege-delmekből idővel terhes Adozás következet, melynek sullya alatt mű Hajdani Praedecessoraink és tősgyökeres Székely Successori nyögünk, nem tsak, sött egyéb és tsak Parasztokat illető onusakra Praestatiokra szorítottunk, el annyéra hogj már ma sem Székely Privilegiumunkal Sem Nemesi Praerogativáinkal éppen nem ditsekedhünk [Asz; Borb. II].

dicsekedik 1. kérkedik, kérkedezik; a se láuda; sich rühmen. 1753: Dobzay Anna Azt vallia, hogj latta ... Gergely zérget volt egi falka kapchot es dicsekedik volt hogi neky Ezwst Marhais (!) vagion [Kv; Tjk III/3. 282]. 1669: Mikor ép volt az falu két todk* bortul mind megh részeggettenek egész falustol, az mint referallyak dicsekedvén velle [Tormás H; BfN Székely László lev. — *Értsd: lopótók]. 1751: Vandorék ... ha verekednek s másokat megh vernek le tagolnak és ölésel fenyegetnek, akár melljik közüllök sok pénzében dicsekedik, kerkedezik igj szolván; nem gondolok senkivel halálra verem s meg ölöm, mert vagion egj véka pénzem is, azért szamban se veszem a' fizetést [Balázstelke KK; IB. Mich. Rempler jb vall.]. 1759: Mlgs meg nevezett Principalissa ellen*, mit vétett mivel ditsekedett^a és mitsoda fenyegeteseket tett? [Marosludas TA; TKI. — *Földesura, gr. Teleki Ádám ellen. ^aHajkul Farkas, a gondviselő]. 1762: az örög Aszszany beszél ..., de ... igen jól el szokta az fűzfa Sujkat hajtani ő kigyelme ha meg tudná gondolni bizony Szégyen gyalázot ölkigyelmének olyan Szokal dicsekedni az kinek hire sem volt [Gyeke K; Ks Bíró János lev.]. 1779: Azt is hallottam valami Nemesektől hogj Székely Ferencz valami gyűlekezetben mint afféle tsalfa Ember ittason ditsekedett volna hogj Báro Kemény Miklos Ur az ő Fia volna [KS özv. br. Kemény Zsigmondné Rhédey Druzsiana (61) vall.]. 1806: vigyázzon Ngod ... és ne publicállyá ellenségei

előtt a' maga gyengeségeit, és történeteit, se ne ditsekedgyék, se ne panaszkodgyék, mert azok alig várják hogy el temessék [Mv; Ks 101 Thuroczy Károly kezével]. 1825: Szóts János pedig maga ditsekedet aval nekem, hogy Molnár Sigára jól réá mostam a' kapa fokkal [Szentgerice MT; CsS]. 1843: Ezen meg kinozo törekedett é a' panaszlo Pekárik Jóseff élete el oltására ... 's ditsekedett é azzal a' meg vérő mind ott a' Fogadoba, — mint a' Hátsígék fogadojába [Dés; DLt 586. 2 vk] | a Hátsígék Fogadojába mészáros Szabo János azzal ditsekedett, — hogy ha a' panaszlo meg halándis 500. forintat hasára számálva — minden büntetés alol meg menekülend [Dés; i.h. 1].

2. hivalkodik; a se fáli; sich brüsten/prahlen. 1736: Volt süveges táncz is...; ott a férfi ... az melyik asszonyt vagy leányt akarta, tánczba el vitte, ... az süveggel az leányt vagy asszony (l) mind addig csalogatta, az míg az süveget elkaphatta, elkapván az asszony vagy leány még kettőt hármat fordult véle, mintegy dicsekedvén az győzedelmen [MetTr 333]. 1790: igen nagy és bőv terméssel ... nem ditsekedunk [Strezaker-csesora F; TLMiss. Wessényi Dániel jószágig. gr. Teleki Józsefhez].

dicsekedő kérkedő, kérkedező; lándüros; prahlerisch. 1819: Kretsun ... Josziv ... hásártos, ditsekedő és fenekedő ember is volt [Déva; Ks 116 Vegyes ir.].

dicsér 1. dicsérettel emleget; a láuda; lobend erwähnen. 1569/1571: az al peresek az Eskwttekre Appellalanak ... az eskwttek az kett fel keozeott valo dolgot Iol megh hanyua(n) vetue(n) minden Czikkelyeben dchyre es Jowa hagyak [Dés/Székelylvásárhely (Mv); SLt XY. 24]. 1572: Vagion panaz az lek teob chaplarok feleolis hogy az Bor hordokat es Iwokat egyik Borrol Maswa Igazitiak, kinek akarjak Borat ocharliak Nemelliet Dicheryk, Es Igy chalarkodnak [Kv; Tan]k V/3. 62]. 1582: Az wdeó keözben penig az en Zolgalo leaniomat Katalint Mutasd meg Neky es dichiried, En azt chelekettem, és Boros Benedek meg Szeretę a leant, hwtit, kezęt enneke(m) be Ada. Nyreo Kalman ig zertzete meg en vele(m) az eo zolgalo leanianak az veo legent [Kv; T]k IV/1. 36]. 1584: Ha ky penigh az Chiaplarok keozzewl illien dologban talaltatnak, hogy az bor wiueoket eggyeunetis, masunnetis el hitetneie, eggiknek borat alazwan, masiknak penigh dichiruē, Es walamy zyn alat es dologban az wasarbiraktul megh talaltatnek, Tehagh Egy forintal bewntessek [Kv; KvLt Vegyes III. 12]. 1585: Thelek] Leorincz vallia... vagion 15 eztendeie hogy zolgala Porozlo Palt Ianos deak, de ottis Io hire vala hog io es Iambor hyw zolga, Porozlo Pal eomagaiz dichirte [Kv; T]k IV/1. 466]. 1586: Anna Zabo Bartosne vallia, hogy elseobe a' leany Igyartont lakek, dichirtek hogy ereos dolgos | Kalachswteo ferenczne vallia, Tudom hogy a' leany Igyarto Georgnel lakek, es dichirte creosse(n) Igyarto Georgy hogy

hyw es Iambor zolga [Kv; i.h. 572]. 1592: Janos Kiraly lewele, melyben beösegesen zepp deak zokkal dichiri ez warost az megh tartott Hywsegeben | Keett lewel, Eggik Caroly Originallia, Masik Sigmondę. Dichiri ez warost az eo hywsegeyert haboru Wdeoben [Kv; DiósyInd. 19, 26]. 1600: Mezaros Martha zerze Toth Istwant Zebeny Palnak es dichyre nekye [Kv; T]k VI/1. 406]. 1617: diczirtek miczloda io Azzonyallat [Szövérd MT; BfN]. 1630: azt latom hogy ez mostanj felesége dyczieri* es azt mondja hogy eok bekeuel laknak [Kv; RDL I. 19. — *Ti. az urát]. 1631: be hoza Bako Istua(n) az lovat ... diczirte hogi jo jaro s jo futo semmi niávallaja ninczen [Mv; MvLt 290. 58a]. 1633: Zabo Jacobnenak is en semmi gonossagat ne(m) latta(m), hallotta(m) hogi Giar-mati diczirte hogy igen io Aszoni [Mv; i.h. 124a]. 1644: ehez az Szigyarto Gergelynehez ezt tudom mondani, hogi addigh diczirék ezt hogi io leszen daikanak, enis megh fogadam, de azirt azt ugia(n) mondak hogy, utanna vigiazzak igen szereti az masett [Mv; i.h. 291. 399b]. 1722: itt minden fele dicsirik az Gyogyi ferdött [Tövis; Ks 96 Kálnoki Borbára lev.]. 1730: A borok pětset alat Vadnak ... ditsirek hogy jo borok [Noszoly SzD; Ap. 4 So János deák Apor Péternéhez]. 1735: egyik az kit lattam gyengecske, az masikot igen dicsirek, hogy szép volna [Kilyén Hsz; Ap. 1 Székely Elek kezével]. 1820: Demén Márisko mikor előtte s előttem a Bároné elé hozodatt ugy tudam hogy még ditserte a Báronét [Aranyosrákos TA; JHb Fasc. 48 Budai Péterné Kovács Anna (46) vall]. 1827 a falu Utzajába meg csoportozott falusi Emberek Ditsirék vala Sokan hogy Bezzeg Boár Gligor az Hárnycik Ember [Noszoly SzD; EMLt]. — L. még: GyU 86.

Sz. 1776: az hitlés után illyen forma Szókat szólla B. Henter: Már én is Sok Viszontagságok, Nyomorúságok után, fel íram á Dispensatoria az esztendő Számot, Napot holnapot hogy el nyertem Groff Kornis Annát, Mellyet halván á Groffné ily Szóla: Edes B. Henterem! azt olvastam Benitzkiben nem fel jövetelével, hanem el nyugotával kell ditsirnünk a Napot [Kóród KK; GyL. Gabr. Martonffi káplán kezével].

2. dicsőít, magasztal; a slávi/preamări; verherrlichen, rühmen. 1670: az felesges Isten ... nem cziak megh engedte sőt ugia(n) parancziollais az szent hazassagot, hogy az által a' ferfinák tulajdon felesége es az asszony allatnak tulajdo(n) ferje lenne es az ketteő egy akarattal mint egy testb(en) diczirnek eo szent felesget [JHb Lakodalmi meghívó].

3. ~i magát dicsekedik; a se láuda; prahlen. 1618: Mikor énelem szemben volt* is, én csak elcsodálkoztam rajta, mit akar ... —, hármat ha szólt az ura és ország dolgáról, mindjárt magát kezdé erősen dicsáíni [BTN 129. — *Kamuthi Farkas, az erdélyi főkövet Görcsi Mehemet pasával].

Ha. 1790: Ditsirt [Msz; LLt 10/2]. 1795: ditsirt [Désakna SzD; DLt].

dicsérendő dicséretre/elismerésre méltó; laudabil, vrednic de laudă; lobenswert. 1585 vóttenek volt fel Az Espanok az Ado Zedeo vraitmol f. 185 Arrol Jo es dichirendeo Zamot Adtanak [Kv; Szám. 3/XXIII. 15].

dicséret 1. laudă; Lob. 1592 Bachy Tamas Also Espotalj Mester zamadasa Minden keoltsegereol kereztyeny Modon adwan zamoth tezen a' szegheniekre valo keoltsege f. 374/36 Az Maiorsganban penigh amynt eokgme forgodot es amynt Az Espotalt Epite, Gabonawal, es vetes-sel beowitette, melto dichyretre iambor gondwissele [Kv; Szám. 5/XI. 19]. 1604: az húsnak aroltatasaban penigh amynemw nagy abúsus kezdet lenny, az nem dicheretre, seot zidalomra melto [Kv; TanJk I/l. 470]. 1736 az akkori asszonyoknak s leányoknak nagyobb dicséreti az, hogy ritka kurvát hallott az ember ... | Voltanak az megholtanak dicséretiről való kinyomatott versek is chartákon felfüggesztve [MetTr 345–6, 407–8]. — L. még i.h. 380.

Szk: ~et vehet. 1637 Jgy Jstennek segítsege által az Diuisionak vege leuen, hattuk es aianlottuk az kett aruanak keues maradot Jauokat, marhaioakat magokkal Együtt, az Edes Annynoknak Tutorsaga, es io gonduissele alá, melyre Isten eo szent fclsege segillye hogy viselhessen ugj Gondot reiaio, hogj Jstenteol aldast, az Emberektől penigh dicsiretet vehessen erette [Kv; RDL I. 24]. 1643 az Istok keues Jouait, az Aruauai Szebeni Istokal magauai együtt vyabban esmet az sogorának Nyreo Benedek vramnak vyabban* Tutorsaga es gonduissele alat hattuk, melyre Isten segillye hogj viselhessen vgj gondot mind magara az Aruara, es keues Jonaira, hogj Istenteol aldast, az Emberekteol dicsiretet vehesse(n) [Kv; i.h. 131. *Így még egyszer!].

2. dicsőség; slavá, mährre; Ruhm. 1589/XVII. sz. eleje Az Ceh Mesterek penigh iol rea viglazzanak, hogi nemw nemw boszusagert, s az Mesterek s az szolgál rend az mészben tekozlast ne tegienek, vagi egieb utonnis boszubol kárt ne tegienek az Gazdanak, hane(m) ha az fel fogadot miuet szep takaroson, es az eo tisztessegeknék, io hireknék neueknék őreghbwlesere, dicziretire, vegezzenek el minden fel fogadot epitmenieket [Kv; KőmCart. 19]. 1650 Istennek neuének dicsyretire [KJ]. 1699: Kérem Isteni Szent Felsegedet légyen ez az én Rendelése, szent Felsegednek nevének ditsiretire, és az én szegény Lelkemnek üdvességére és csendességére Amen [Meggyesfva MT; Bál. 93].

Szk: ~et szül. 1808 panaszolkodások semmi Ditsiretet nem szül [Kv; AsztCLEv.].

dicséretes dicséretet érdemlő, dicséretre méltó; vrednic de laudă, de laudat; lobenswert. 1582: eo kegneke varassul minden koro(n) tekintettek Az Regysegnék dichyretes zokassat [Kv; TanJk V/3. 250a]. 1584: az felseged yfyw atyafya yo egesigben wagyo(n) ... es az ew ydeye zerynth

mynden dolgaban djcyrethes [Komlód K; Wlt Petrichevich Kozma kezével]. 1586 Nagy hala Adassal veottek Biro vramnak es Kiral] Biro vramnak ez haznos es dicheretes munkaiokat* faradsagokat, egesz varosul [Kv; TanJk I/l. 22. — *Ti. a város érdekeinek a fej. előtt való sikeres védelmét]. 1589/XVII. sz. eleje az ki cziak Rako akar lenni, cziak az Háznak es kereszt boltozatnak dicziretes megh epittesere kenszeritetik [Kv; KőmCart. 20]. 1592 az polgarok Biro vram hiuatalliaira resten jeonek be az Tanach hazhoz, kit eo kegneke varosul keserves ziuel veznek hogi az régi Attiainknak dichiretes niomdokit illien vonakodva keouetik [Kv; TanJk I/l. 185]. 1604 minden dologban az zep rendtartás dicheretes es haznos, kibeol az Republica floreal es viragzik [Kv; i.h. 470]. 1614: Az Ecclesiasticus ordo miért hogj iob pelda adassal, nem cziak tanitasauai oktattia Jozagos czelekedetekre az halgatokat az vetkes Embereket erdemek zerint ualo bwnitetessel, minden eriekekkel haznos Jozagos es dicziretes czelekedetekre indiczak [Ks; 87 egy-i végzés]. 1631 dicziretes peldaia az eo Istenes keresztyeni magauisele [Szentmargita SzD; Told. 26]. 1653 job volna ő kegyelmenek halgatni hogy nem mint engemet azzal fenyegetni, dicseretesbis volna ő kegyelmenek [Sófva BN; SLt 41. E. 31] | Az szent historicosok Isten lélkének vezérléséből az mint az királyoknak dicséretes úgy vétkes czelekedeteket is meg írták [Kem-Ön. 17]. 1659/1681 én* mindenkor szorgalmatossagommal igyekezven mind Boldog Eleimnek dicseretes példajoknak követelesen, mind jó emlekezetemnek terjesztésében Gomb kötő Istvannak ... házát ... maganak, es ket agon levő maradékinak adom száz hatvan forint sum-mában [Vh; VhU 223–4. — *Nic. Zolyomi a vh-i urad. ura]. 1662 Jo s- ditsiretes volt Mosesben a' szelédsegh [KJ]. 1677/1681: Méltosagos Eleimnek dicseretes példajokat igyekezvén enis* az miben es az mennyiben lehet követni ... régi jambor bősületes Szolgámnak Nemes es Vitező Also Kubinyi Hieronymi Andras Deak Ur(amna)k ... attam az Vajda Hunyadi hataron ... egy darab szanto földet [VhU 262–3. — *Thökölyi Imre]. 1705: az Ellenkezőket s közönseges bekeségnek fel háborított meg Szégyenitvén, Kgl's Vrnuk eo Felsege boldogh Emlekezetű Attyanak es Eleinek ditsiretes jo példájára az miképpen Birodalmának kezdetit kglmességen akarta fundalni; ugy mostis ... gratiat es ... generalis Amnestiat offeral [Nsz; KvLt I. n. 192 gub.]. 1756: Vagyon a Kut Földbe bé ásott, köből kirakott ... melynek dicséretes bö jo itu vize vagion [Branyicska H; JHb LXX/2. 25]. 1762: Valamint-hogy azért a Gubernium az eo Felge szolgálatjának Sükerebben lehető elő mozdittása véget jo példa adással elől járt ...; ugj bizonyos remén-séggel vagion hogj Kegjelmedis ... maga személ-jesen ... dicsíretes példát mutatni, és azzal másokot hathatoson fel Serkenteni ell nem mulattja [Nsz; Ks 18. XCIII. 7 gub.]. 1783: Méltónak ítélte a Nemes Eklésia, hogy illy Ditséretes maga-

viselésiért innenis absolutiot végyen s mint, hogy ezennel absolváltatik* [Zilah; Borb. II. — *Ti. Détéi György]. — L. még KemÖn. 17.
Hn. 1688 dicsiretes [Dés; DLt 449].

dicséretesen dicséretre/elismerésre méltóan; ländlich; lobenswert/würdig. 1642 Olah Solymosi Jozsaga(n) lako Bolon al(ia)s Bolnos Peter... eo Nagatis mostanni allapattyaba(n) Bogathi Tiztartosagot viselue(n), elegendendo igazsagossa(n), hasznossa(n) es deczerettesse(n) szolgálta [Bohnia*; Wass. *Bonyha KK]. 1657: Meghalván Krisztof*, succedált az fia, Zsigmond ..., gubernátorul pedig az ország választotta Géczi Jánost, ki igen dicséretesen is gubernált [KemÖn. 16. — *Báthory Kristóf fej.]. 1677/1681: vöttem méltó tekintetben regi jambor bősületes Szolgámnak Nemes es Vitezlo Also Kubinyi Hieronymi Andras Deak Ur(amna)k hűseges szolgálattat, ki is... az hazaba(n) utannam bujdosvan, egy nehany eszten-deigh Hunyadi Vari Porkolabsagbanis magat diczeretesen viselte attam ő kg(ne)k az Vajda Hunyadi hataron egy darab szanto földet [VhU 262—3 Thökölyi Imre ad.]. 1751 Tiszteletes Batzoni K. Gergely Vr(am) belső hivatalba(n) lévén ezen Ilosvai Ns Kraszna V(á)r(me)gyei Ref(ormata) Eccl(esi)ab(an) néhány észtdőkhig Papi Tisztib(en) ditsiretesen fungalt [Ilosva Sz; Borb. II]. 1756: A Táblák szél(ei)n vadnak 15. meg fogont külömb féle Alma és körtvély oltoványok ..., Mellyeket eddig procuralt és augealt Tiszteendő Pater Piarista Josika Antal Ur Ditsiretesen [Branyicska H; JHb LXX/2. 30—1]. 1772: (A) két also kerekék mikor a' viz kicsin volt igen lassan forgattak, holott addig a' mig... eo Nagjsága Királjfalvi Malma nem épült ezek igen dicsiretesen forgattak, ugj hogy itt körül bé ezen Malomnak párja nem volt [Sövényfva KK; JHb LXVII/279]. 1783 Absolutio. Közöséges Eklésia Gyülésünkben Tiszteletes Predikátor Uraimék Bereket pro Annis 1779/80 item pro 1780/81 Collectalo Détéi György eökegyelme midőn maga hivatalát es Administratioit igen Ditsiretesen folytatta 's véghezis vitte volna Számot adván, minden fogyatkozás nélkül találtatott [Zilah; Borb. II]. 1845: az Enyedi Kolégyomban Tanulását ditsiretesen folytatott és végzett Ifju Körösi Sándor* ezen kolégyomban Censurát adván nállam magát az aran, hogy a' Papi Hivatalra készül, és Hazájába vissza jön reversalta [Ne; NyirK XII, 139. — *Körösi Csoma Sándor].

dicséretreméltó dicséretet érdemlő, dicséretes; ländlich; lobenswert/würdig. 1736: Az is dicséretre méltó volt a régi nagy emberekben, akármely alávaló szegény zékés embert vagy asszonyt, de habár egynehány izzig távul való atyafia volt, privatim, publice nem szégyenlették öcsémnek, bátyámnak, nénémnek, hugomnak híni, pénzzel, marhával, köntössel ajándékozni [MetTr 481].

dicsértetik dicsőttetik; a fi ländat; gerühmt/gepriesen werden. 1680 k. I(ste)n(ne)k neve di-

tsirtessek [UtI]. 1719: Mivél pädig Isten(ne)k ő Felsegének ném az mostani boszu álló es Lato-gato ostora altal az Péstis miatt mult ki* ez Vilag-b(an) is ő Felsőgé sz: Neve dicsértessék erette ezen Székben Mindenik Falub(an) im(m)ár még szünt az Pestis [Gyergyóújfalu Cs; Borb. II Solyom István kezével. — *Ti. Solyom Istvánné]. 1736: Dicsértessék az Úr Jézus Krisztus [Áldas-sék, dicsértessék felmagasztaltassék örökkön örökké Istennek szent neve [MetTr 421, 443].

dicső glorios; ruhmvoll. Hn. 1433: Anthonius de Dichewzenthmarthon. 1609 Dioczeo Zent Martonba. 1642 Dwczeo Zentmarthon. 1643: Dúcző Szent martomb(an). 1646 Dwcziő szent martoniba. 1654 Dwcziő zent marthon. 1656 Dwczeo Szentmarto(n). Dvczeo Szent Márton. 1679 Dúcső Szent Márton. 1811: Dútső Sz: márton [Az adatok az EHA-ból valók].

A címszó ha-i változatait l. még dicsőszentmártoni al.

dicsőség glorie; Ruhm. 1722 en minden Jovaimat az mint eddigis mostis hagjom a T: Colos vari Calvinista Ecclesianak Isten ditsőségere [Kv; KvLt VII. 16]. 1723 itt Kolosvárat Isten dicsőségére rendeltetett Consistorialis Hazunkb(an) [Kv; i.h. 19]. 1730 Es így a' Jo Isteni Segétség által el vegezvén Notariuss Hivatalomnak Cur-sussát tulajdonitom a' Segedelemért való Dútsőséghez Eo sz. Felsőghének! hogj engemet ez ighen terhes Hivatallal nem tsak szeretett, hanem magha Dútsőségére, édes Városom Tisz-tességére, 's maghamnakis kitsin Betsülletetském-nek nevedekedésére, annak véghb(e) Vitelib(en) jo Lelke által vezérlett [Kv; T]k XV/7. 134]. 1736: Mikor osztán az faluhoz közel érkeztenek az hol az lakodalom volt, az fő gazda az gyűrűt kiküldötte... avval egy bizonyos czélön megállottanak, akkor az völégény résziről egynehány paripát külön állítottanak mikor osztán jelt adtanak az kinek az lova az gyűrűhöz legelsőben érkezett, azon az lón ülő nyerte el az gyűrűt, s volt dicső-ségére s dicséretre is [MetTr 380].

Szk: az örök ~ben a másvilágon. 1635: Kiert az Jsten eő felsege, mind ez Eletben, mind az Eőreők ducsusegben tegie boldoga kigielmeteket [Kv; KvLt Céhir. I. 13. a varga cég lev. a tanács-hoz].

dicsőséges glorios; rühmlich, ruhmvoll. 1728: Kötelességem végbe vitelére fel indítván az holnapi dicsőséges Sz. Barbára napja, nem mulathatám el, hogy ez levelem által az Aszsz(ony)n(a)k ne udvarolnék [Ap. I gr. Haller János gr. Kálnoki Borbárához]. 1747: az élő Mindenható Nagj I(ste)nnnek ditsőséges névének káromlása és szidalmazása semmiképpen nem enged, hogj az Júdas élete továbbra terjedhessen [Torda; T]k III. 180]. — L. még MetTr 424.

dicsőszentmártoni a Dicsősztmárton (KK) tn -i képzős szárm.; din Dicsőszentmárton/Tirnăveni; mit -i Ableitungssuffix gebildete Form des ON

Dicsőszentmárton: Dicsőszentmártoner. 1759: Dűtső Sz.: Martani Balog David [Sár.]. 1764: Pazérlo jo Etsém Szeredai István Vr(am), mindenből magát ki pusztitván, minden igasság, és Törvény ellen azon kevés Dűtső Sz. Mártoni Portionkra tette kezét [Kük.; Ks 22. XXIIa].

Szn. 1640: Dűcsőszentmátoni András [Mv; MvLt 291. 236b].

A címszóbeli tn-i szárm. előtagjának ha-i adalékait l. *dicső* al.

didaktrum tandíj; taxá scolará; Schulgeld. 1787: A' Nagy Moni Ref Oskola Mesternek... A Gyermekek Tanításért lésszen Didactrum a' közönséges határozás szerint [Nagymon Sz; Sz-VJk 152].

didereg fogvacogva/fagyoskodva reszket; a tremura de frig; frösteln, fleddern. 1717: bizony igen vekony egésességben hattam légfőképen Josephet, Jankoczka ugyan jobbaczkán vagyon elég Sirva maradának el Szegenkék... en bizony az magám nagy mentemet is oda hattam hogy ne dideregjenek szegenyek, takarózzanak véle [Altörja Hsz; Ap. 2 Kálnoki Borbára férjéhez, Apor Péterhez].

diéta¹ országgyűlés; diéta; Landtag. 1729: A Posoni Diaeta még dural, mikor bomlik el nem hallatik [Görgénysztimre MT; Told. 4]. 1746: Mind mikor certifikaltatott az A. ő kglme executiora, mind mikor ki jött executiora Diaeta volt, Dieta alatt pediglen afféle processus Haza Törvénye szerint nem practicalathatik, sőt ellene vagyon [Torda; TjK III. 98]. 1747: mihent a Dieta el bomlik én az obligatoria szerént procedálok [O. csesztve AF; Ks 83 Péterffy Sándor lev.]. 1749: Ugy hallatik hogy 19 Punctumokból allo Resolutiok jöttek volna le az Diaetara... olyan velekedésis van, hogy az Diaeta addig duralna, mig az Deputatusok Becset meg járnak [Kilyén Hsz; Ap. 1 Székely Elek kezével]. 1752: az tzipelüs tsináló beteg lévén az tzipelűseket nem készítette el... azt mondotta hogy ha még két hétig nem bont az Dieta nem tsinálhattya meg mind [WLt Wesselényi István feleségéhez]. 1760: Udvarhelyszéki Fő Király Biró Daniel István Urnak applacidáltaték... mostan a két Diaetara különös Diurnum az az in summa négy száz Rforintok [Ks 18 C. 2]. 1776: az más egjéb dolgok(na)k faciesseis inkab kedvetlen mint kedves ezen a Diaetanis, valamint az el multakon, meljis elég Siralmas, de inkább réménlem hogy ezutanis mig a földön én tipogok tapogok ha kedvetlenebb Dietaakat nem erekis de kedvesebbeket nem érek (így), Fiat voluntas Dei et Regis [Négeríva SzD; BfN Bánfi Péter kezével]. 1792: a Hunyad vármegyei Limitaneus atyafiakat a Fő Hadi Tanács egy különös parantsollal fel lázasztatta nagyon, mert akiket deputátusi nevezet alatt a katonás helységek most esztendeje a diétára küldtetének Sérélmeknek Ország eleib(e) valo terjesztése végett, azokat Corifeusok(na)k lenni ítélte [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1794: A Diaetarol irhatom

Nagysádnak, hogy az Udvarból már el jött és meg is határozatott a jövő Holnapnak ugy mind September 20kára [Kv; IB. Sándor István lev.]. 1833: Az Erdelyi Nagy fejedelemségbeli régen ohajtot Dietát Felséges Fejedelmünk Iső Ferentz Magyar Ország Királya Kolosvárra 26dik Majusra határozván személyessének unoka Ötsit Estel Ferdinánd ő Fő Hertzegsége neveztetvén ki, ... 8dik Majusba meg is érkezvén nagy pompával fogadtatott [Kv; AsztCLev. Perc. 5].

diéta² szabott étrend; regim; Diät. 1716 e. Gyermekekségbeli diaetámról írni haszontalan-ság [BethlenÖné. 127].

diffamáció 1. rágalom; calomnie; Verleumdung. 1617: Noha azért in serie responsionis lattattnak az Ik az en ellenem spargalt diffamatiokat tagadni, de mas feleol in facie sedis nem tagadgiak [Kv; RDL I. 11]. 1627 az életé valo ezteendőkb(en) Kun Istvan es Kun Gothart Attiok Kun Caspar idejeb(en) minemw Causa orialtatot volna neml-nemw diffamatiokkal, az Nehai Nagy Mihaly Margit azzony... közéőt [Kv; Wass]. 1646: Annakutanna ugian az Inctus in foro predicto trib(us) vicib(us) recantalta ellenem tot (l) diffamatiojat [SzJk 62]. 1648: Benkeo Balint... illien tiszteletle(n) szokat diffamatiot az B. haza(na)k beczi tele(n)seghere mondot, hogyi eő kglme mind haza nepesteöl hamis volna... Megh kev-an-luk Tisztünk szerint, hogyi ez hallatlan diffamatioert az Inctus(na)k nyelve ki vonattassek, es annak utanna feje vetettessek [Kv; TjK VIII/4. 322]. 1650: (Az alperes) Keczetben azzal diffamalt szidalmazot hogy en nyelue moso bestie fattia vetet híres kurua uagiok... Az meli diffamatioert az It... ezekert seorsin et singillatim 24 girakon kiuanom hogy Conuincaltassek [Uszt 14a]. 1675: azon Lengyel léány Esaias poszto Csinálora fogván hogy teolle terhesedet volna megh, kit az Szolga Biroval hogy admonáltatunk azon diffamatio alol expurgállya magát [Kv; Szám. 34. LVI. 6]. 1686: Barbara Székely... minden igaz ok kivül eszt kiáltotta Feleség-hemre, ezzel diffamalta: Te kicsapni valo nyilván valo kurva, fattya vetet kurva Görögök kurváia, hozasd haza a fattyadot akit másut tart(na)k, a Fő kötödet a Görögök vánkosa alóll vonták ki. Te nyilvánvalo kurva jőj ki az boltból, ... s több ezekhez hasonló diffamatiokkal diffamalta a Feleség-hemet es illetlenül tractalta [Kv; TjK 13. 272] | Az felljeb megh irtt che ellen tött szobélj diffamatio [Kv; ÖCJk]. 1734: Constal exhibealando Citatoria Relatoriamnak seriesséből minemű diffamatioert prosequalom az Iket [Torda; TjK I. 43]. 1741: Nemzetes Szilágyi aliás Lakatos Mihály, András es János Uralmék... tovább az Na(gysá)god diffamatioját magok Nemesi szabadsagok(na)k meg bantodásával s kissebbitésével már nem halgathatták el, hanem... Na(gysa)godal modo quo Supra Törvényben szallanak, magok bestelenítését diffamatiojat mint Ak meg keresik es erette Na(gysa)godat jure prosequallyak

[Somlyó Sz; TKI]. 1747: az A. az I(n)ctat Diffamationak vetkiert Citaltatván, mind az helyet, mind a' diffamatio(na)k materiajatt nyilván meg különböztette | Az Diffamatio(na)k pedig praetensioja cassaltatik mivel edgjk az masik(na)k vissza adta [Torda; TjK III. 147, 160] | Lakatosek(na)k Gróff Teleki Adam ur eö Nga ellen tett Diffamatiokrol valo Inqvisitor(ia) Relat(oria) kettö; amelyiknek egyikéből Jobbagyságak elüccsal [Budatelke K; TKI].

Szk: ~val illet. 1653: Na(gysa)godnak alazatoszan jelentem Mostansagh nemelj napokb(an) itt Enjeden lako Debreczenj Nyerges Janos nevü Nemes ember minemü rut illetlen diffamatioval illette, iduezült Meszaros Peter Uramat [Ne; KemLev. 1391 Feöldessi Mihaj mpria].

2. gyaláztatás, becstelentetés; defäimare; Verunglimpfung, Lästerung. 1748: Nem tagadhatom Sokakban Sokaktól lett diffamatiomat, melyeket az Urnak is repraesentaltom vala [TKI gr. Teleki Ádám kezével].

diffamál 1. rágalmaz; a calomnia; verleumden. 1597: nyilwa(n) constal hogy Chizar Peterne wolt minde(n) oka inditoja, es fabricatora veres Pal gyalazattianak, mert nyilwa(n) megh walliak hogy ew diffamalta sok emberek eleot veres Palt [Kv; TjK VI/1. 76]. 1598: Nyreoh Miklos ... vallja ... az teob dologban en semmith nem thwdok diffamaltae Jakab deak Janos deakott oda fel Awagy nem [Kv; TjK V/1. 235]. 1617 Ezts uegezek ugia(n) mj elöttünk ... hogj ha ualameilik eggik az masikot gyalazatos bezedekkel diffamalna eze(n) controuersiak felol ... eöt zaz arani forintot uinculumba imponalnonk közikbe [Fejér m.; Szád.]. 1617 az Ik engemet praeter omnem meritum meum tamque(p) p(er)sonam innocentem diffamaltanak [Kv; RDL I. 11]. 1625: teörueni közben engemet diffamaltal mert azt mondottad hogi en partat loptam megis uieretek erette [UszT 148b]. 1632: Ez kegmtetknel nyilván vago(n) ez az hir, hogy engemet diffamalt volna hogy impura persona volnák (l), az melyet tagadok [SzJk 39]. 1650: Keczetben azzal diffamalt szidalmazot hogy en nyelue moso bestie fattia vetet híres kurua uagiok | Mindsent nap-tayat minden Igaz es Jo oknélkült Artalmas kápen Diffamalt Azzal hogi Az eö Diznayat megh vtök [UszT 14a, 41]. 1651: Amadeffalui Uitezleö Cserey Mihaly Uram ut Actor p(ro)clamaltata az It Ueres Thamast, mint It Toluaynak diffamalta uolt [Rákos Cs; Eszt-Mk]. 1655: privatim kgld elöt insolent(er) diffamált légyen engemet Csepreghi p(rae)cise, mivel nem tudom, holot én igazságosson cselekettem vélek, csudálkozom ha igaz hogy diffamalt akár melyik rész [Kv; CartTr II, 897 Thomas Ozdi nyil.]. 1678: eö keglmek sok helyeke(n) diffamálnak hogy Tiszt leve(n) ott, autoritasotkammal abutaltam [Törzs. Osdolai Kun István a fej.-hez]. 1691: együt is masuttis ... avval Diffamalta volna, hogy eo neki semmi vetke nem leven, egy paripat adot Derecskei Istvan ... Almási István böcsületes Desi Prae-

dikátorunknak, csak azért választotta el, azért Bskette megh az masik Felesegevel [Dés; Hr]. 1698: Andr(eas) Hegedüs ... diffamalt azzal hogy nemetekkel colludalta(m) kárán bosszuján [SzJk 308]. 1699: ördög attanak, eb adtanak szidalmazta diffamalta ... rutul diffamalta szidta ördög attanak eb attanak kurva volt az Anya [Dés; Jk]. 1700: Csengeri Boriczat ... Inczedi Christina Asz(ony) edgyütis masutis köz helyeke(n) ... illetlen es paraznasagott importalo böcstelensegekkel diffamalta [Dés; Jk]. 1726: együttis, masuttis azzal bestelenített és diffamalt, hogy én 33 fő káposztáját el loptam volna [Dés; Jk]. 1731: rutul mocskolta Szidalmazta, diffamalta kurvának kiáltotta [Dés; Jk]. 1741: az Exponenseket ... diversis vicibus locis et Temporibus, mind titkon mind nyilván Na(gysa)god diffamalta es diffamallya ... sok mocskos es igaz Nemesi szabadsagokat meg Sértö inquisitiokkal besteleniti s ... Jobbagyinak lenni praetendallya [Somlyó Sz; TKI]. 1746: az edgyik Incta Sáska Sára az Actrix Aszszont terhesen diffamalta expressis verbis boszorkánysággal élőnek s nem tisztá személynek, lustának, tortyosnak pronuncialta, szidta egész házát átkozta, mind ezekre nem lévén semmi méltó és helyes oka, mellyért hogy in poenam emendae linguae H. f 33 ... incurallyon az Actrix Költségeinek refusiojára itilletett [Torda; TjK III. 29]. 1751 k.: Tarcsafalvi Palfi Ferenczet ki diffamalta, motkolta káromolta, ki bestelenítette azon gonoszul el károsodot ökrei irant ki mit beszéllet felöle [Usz; Pf]. 1765: az I a Citatoriaban declaralt moddal diffamálván nagy kissebségére bestelenítette [Torda; TjK V. 294].

2. becstelent, gyaláz, táj bestelenít; a defäma; schmähen, schimpfen. 1638: ket bizonisag Manifeste Comp(ro)balliak hogi az I(n)ctta az do(mi)nus) Anak Isteben el Niugut elejt es Nemzetit gyalazta es diffamalta [BSz; Ks 41 E. 15]. 1647 engemet illjen szokkal diffamalt, hogy en parazna eletü vagyok, es Monostorrol Nustot loptam; Mint hogy az Czeh affele tisztatalan szemeljeket ne(m) szenved s en Cehbelj Mines ember vagyok ... az Centu(m) paterek keöztis vaggok, nem patialo(m) hane(m) azt keuano(m) hogj auagi ualia avagi penigh tagadia, hogi nem diffamalt [Kv; TjK VIII/4]. 1650: Cziki boldisar ... minden io oknélkül Felesegemre tamadot az földhöz uerte, döböcckölte mind addig uala meddig akarta, gyalazatos zokkal diffamalta [UszT 8/64. 25]. 1665/1754: Ha pedig Chéhünkbeli B. Mester embert vagy maga személyében, betsületiben, vagy Mesterségében valamelyik Legény diffamálná, büntetessék méltó érdeme szerint [Kv; AsztC-Lev. 15]. 1669: Szamos Uj Var Nemeti(en) lako Nagy Mihaly Ur(amna)k es Veres Matene Aszszonyom(na)k livin valami bajoskodasok edgyinas között melyet Nagy Mihaly Ur(am) Törvinyél akar vala megh lattatni ... mivel Veres Matene Aszszonyom illye(n) szokkal diffamalla Nagy Mihaly Uramat ... [RLt 1]. 1683: (Az alperes) engemet tisztessesges ... nemes embert ... böcstelentül diffamalt, hamis hitűnek szidot es mocskolt

[Dés; Jk]. 1693 az I az Actort Diffamálván böcstelenséget illette [Dés; Jk]. 1729: Sok káromkodási és mocskolodási között diffamálta^a Cseren hordozott kurvának^b [Dés; Jk. — *Székelyhídi Anna Bakos Mihályné Cserei Juditot. *Néhai Köpeczi József 1950 táján adott felvilágosítása szerint Köpecsen (Hsz) és vidékén a sokkal szeretkező fehérszemélyt *cseres kurvának* nevezik]. 1734: az D(omin)a I engemet . rut motskos szokkal illetett, diffamált, fattyunak, jobbagynak, hamis hitűnek, jászolyban csináltak mondott [Torda; TjK I. 41]. 1747 A' Templombéli I(ste)ni tiszteletis illyeten képpen diffamálta: Miért mentek u.m. a' Templomb(a) hiszen nem kortsomaház az [uo.; TjK III. 180]. 1767: hallottam . midőn meg nevezett Komanaí Bóér ed Kegyelme Tisztartó Szegvári János U(r)amat rutul difamálta Tolvajnak s or Gazdának Száda [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24e Joh. Székely (87) vall.]. 1768: Hallottam Pitodí Ferencz Jánostól, hogy Veres András Ur(am)ot Hohérnak diffamálta [Szentlélek Cs; Bt 7].

diffamálás rágalom; defaimare, calomnie; Verleumdung. 1617: breuiter mind ezekre replicaluan, mostannis csak azt mondom . . . hagi az Ik engemet diffamaltanak Meli diffama(las)ok ha nem leotennek volna, Taualy Biro Vram eo kglme nem exardescalt volna [Kv; RDL I. 11].

diffamális becstelentő, gyalázó; de ocarā; schmähend, schimpfend. 1675: az I . . . hol mi diffamális szavaival illetett, szidalmazott lelek beste lélek nagy subaiu kura fiának, és teöbb ehhez hasonló jó hiremb(en) nevemb(en) meg öldöklő, és sértegető szavaival illetett [Kv; TjK VIII/12. 49].

diffamáló gyalázó; calumniator, defaimátor; schmähend, schimpfend. 1737 sem nehai Antal Pál Uram sem fiaí ellen Semmi bostelen^a diffamalo Szokat nem hallottam [Usz; Pf. — *Olv.: bostelen].

diffamáltatik rágalmaztatik; a fi calomniat/defaimat; verleumdet werden. 1670: En diffamáltattam azon dologh felől Baczi Istva(n) U(r)ma) által őtt száz Taller laponak, melyért Processusbanis volta(m), vagyokis velle [Kv; TanJk II/1. 777].

differál 1. elhalaszt/napol; a amina; aufschieben, vertagen. 1603: Amy az Camarak állapotat illethy azokhoz valo gondviseleoknek valasztat differaltak arra, hogy eo kgmek elseoben megh lattatwan mind az ket Camaranak állapotat, annak vthanna . . . deliberaljanak állapottarol [Kv; TanJk 440]. 1635 Vitező Foga-rasban lako Nagy Thamas hívűket kelletvén, Székelyhídi hazunk gondviselesere Udvarbiranknak rendelvén, expedialni mind maga — mind az . . . Ueji Boér Thamas, annak öczei . . . Causait, az migh Nagy Tamas az mi szolgaltunkba(n)

continuus leszen differaltuk [Törzs. fej.]. 1639: Göcseőn végh Andras fiat vegh Janost az Eccl(es)ia az reconciliatoria nem admittallia, hanem megis ad futur(am) partialem nostram differallia [Zaz Nyresen Az Görgh kovácz Hayiadon Leania ki egy kovaczi Legentol el Jedzettet volt, kiva(n) attol fel zabadulast de megis differallia az Eccl(es)ia az futura(m) Congregationem [SzJk 45, 47]. 1641 ereos compositioik ellen Pap Janosne Aszonio(m) egy darab Eoreokseget az eleobbi compositio utan dissipaluan, Via Juris ezert az dissipatioert Pap Janosne Aszoniomot prosequaluan Kispal Balint Vram . . . Emberseges embereknek Intercessioiokra abbali juris processust ez maj napra differaltak volt Vzonba [Uzon Hsz; Kp I. 53]. 1680: Personalis comparitioat mivel ne(m) lattjuk leányanak Birtalan Katanak ez oko(n) diuortaltatasatis diferallyuk [SzJk 149]. 1778 kerem . . . Ne legyen na(gysá)gad elot terhes dolog adig diferálni az Langadari Conscripitiott az mig Visza Júvek Szebenbol [Harangláb KK; Ks 96 Szarka Zsigmond lev.]. 1730: Tettzett a Supr(emum) Consistori(um)nak azon Kolosvári Reformata Ecclesiában és Collegiumban téendő Generalis Visitationol valo Determinatiot ob angustiam Temporis a mostani alkalmazatossággal diferálni és dilatálni [Kv; KvRLt X. A. 39a].

2. halogat; a tärägána/tergiversa; hinausschieben. 1601 az szász Natiobol valasztottanak Jspotaly mestert Gérgy Alcznert Az Jnuentalasra es Jntroductionora rendelte eo kgmek az Zamweweo vram keozzeol^a Kerik eo kgmeket varoswl hogy eo kgmek ezt ne differaliak hanem ma Jntroducualiak es mindeneket Jnuentarium zerent bochassanak kezében az vyonnagh valasztott Jspotaly mesternek [Kv; TanJk I/1. 386 — *Köv. a kirendelték fels.]. 1678 Nemzetes Czegei vas János Ur(am) al(á)z(atos) requisitiojabul értjük hogy . . . Nyerges András levé(n) adoss két száz negyven forintokkal, mely summa pénz adosságát eddig valo sokszori requisitiojairais eo Kglnek ne(m) refundalták, hol egy hol más helytelen cavillumokkal differálták . . . Parancsollyuk keglse(n) és ige(n) serio H(úség)tek(ne)k . . . contentáltassa meg nevezett vas János Ur(ama)t [Wass. fej-i rend. Besztercéhez]. 1740: a mint Hosdátrol irt levelünkben Nagd(na)k alázatossan notificaltuk vala az Quantum repartitiojára, és Militia Dislocatiojára nézve (: továbbá nem lehetvén differálnunk:) a Nemes var(me)gyét conflúáltattunk kellett [Kéménd H; Ks 83 Zejk István lev.].

3. különbözik, eltér; a se deosebi; sich unterscheiden, differieren. 1735: Az p(rae)mittált Jobbagyok nyilyai jolleher valami kevesben egymás között lattotnak differálni edgyikb(en) az sessiok másikb(an) az Personak harmadikb(an) az apperintentiak superabudalvan vagy deficialvan, de külömb(en) nem igazíthatván ugy igyekeztünk alkalmaztatni hogy az menyit edgyik Speciesb(en) edgyik az másikkal nem quodrál a másikb(an) ki potoltatik [JHb XXV/74. 15]. 1780: a Vetzki

dologb(an) mind differálnak* [BSz; JHbK LIV/25. 22. — *Ti. a tanúvallomások]. 1810: a' Természeti Productumoknak árak* az Országban közönségesen meg szabott Természetiek árak mekoraságától nem sokat differál [Dob.; Ks 76 Conscr. 196. — *Kolozvárt és Szamosújvart].

differálódik 1. elhalasztódik/napolódik; a se amina; aufgeschoben werden. 1663/1728: a' Biro eskütteivel edjűt mikor meg engedi az üdö mind(en) Szeredan tartozzek törvent ülni, es az dolgokat igazittasban venni, de harmad nappal az előtt ertesere adni az Peresnek, ha hon nincsen edgszer differalogjek [Szentmihály U; Törzs]. 1718: mint hogj Tkts Biro Ur(am) mosta(n) itthon nincz(en), az eo kglme haza jövetelire differalodgyik* [Kv; AsztCjk 105. — *Ti. a dolog]. 1727 Differalodott ad Diem 13. July Errol valo discursussa az B. Chenek [Kv; i.h. 136]. 1748 az Vagner István hejtelen valo szollasáért Becsületes Czehünkben, hogj azert valo büntetese differalodik az következendó Czeh Gyulesre [Kv; ÖCjk]. 1749 az öklmek actiojok miat differalodot az dolog [Noszoly SzD; Ks 83 Domokos Ferenc lev.].

2. halasztgatódik, halogatódik; a se tärägäna; hinausschieben. 1699: Nééb (!) István Mester mivel hogj ennek előtte feles üdökkal készítette el remekjet, es az B. Cehnek articulussa szert nem mutatta be mikor rendi lött, hanem eddigh differalodott azert ... büntetik ad fl. 1 [Kv; AsztCjk 27]. 1701 A Juh Majort ... sistállya ö kglme a Jövő Csütörtökre két Számtartonak való Számodásra igazittassek el finaliter, Ennek sem lehetvén semmiképpen Továb differálodni nagy okokra nézve [H; UtI].

differáltat elhalasztat/napoltat; a dispune să fie amînat; aufgeschoben/vertagen lassen. 1767 meltoztassék differaltatni azon Causának assumptioját mig én Csekelj Szemeljemb(en) alazatoson udvarolhatok ngodnak, és bővéb declaratiot tethetek [Kv; JHbK XLVII].

differáltatik elhalasztatik/napoltatik; a se amîna; aufgeschoben/vertagt werden. 1640: Száz Somboron lako Gál Borbara Jöve mi eleünkben kerven hitötlen el futot parazna ferietöl Kis Haidu Istuantol divortiomot... De ez prima Instantiaia az sz. szek előt, azert mas partialisra differaltatot, de ez ideő alat tudakozza es keresse [SzJk 48]. 1654: Azert ez causa differaltatik az jovendő partialisra mivel nemis comparealt az leanzo, mivel Cseker Istvan sem citaltatta [i.h. 72]. 1670: Kontarsaghaertis imponaltatva(n) eo Kgere fel ghira ezwt, annak igazittasa differaltatik számvételnek idejere [Kv; ÖCjk]. 1672: Az Anak Fodor Janosnak dolga p(ro)curatoriban valo megh fogiatkozasa miatt, hogj ... ne periclitlodgyék differaltatik [Kv; TjK VIII/11. 176]. 1680: azon dolog(na)k dilucidatioja differaltatot, az ide fellyeb terminált üdöre [Kv; RDL I. 158]. 1709: szomorán értettem, hogj az conflusus differál-

tatot [TT 1891. 267 SzZsN]. 1737 Mint hogj Constal az szek előtt az Actornak sokszori sollicitudoja arra nevez jollehet most keszen nintsen ad futuram differaltatik Causaja, ugy mind az altal hogj akkor ha nem prosequallya causajat finalis absolutioja lészen az Inctusnak [Torda; TjK I. 126]. 1746: Deliber(atum) ob certas Ra(ti)ones differaltatik ezen causanak decisioja ad futur(um), az allatt pedig pereihet [uo.; TjK III. 84]. 1747: Sajnállya a' Magistratus ezen Ca(usana)k tovabra valo Dilatiojat ..., hogj annál helyesebben és törvényesebben terminalodhassék, az futur(am) differaltatik [Jollehet ezen Ca(us)a sokszor dilatatott mind azál(ta)l p(rae)tendalvan az J. hogj maga mentségére készületlen differaltatik ad futuram [uo. TjK III. 176, 181].

differencia 1. különbözet; diferentia; Differenz. 1762 a' földek(ne)k per Commensurationem tandem per multiplicationem elicialando quantitasait, 's azokbol valo két rész differentiákat elicialván petsét alat küldjék el T. Fő Biro, V. Ispánj és több Commissarius Urak Társaihoz [Szava K; RLt O. l. Mich. Medve Mart. Veszmásnak és Lad. Somkerekinék]. 1770: Differentiaban ki tett 16 véka Buzát akarja világasítani [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1784: elsobben Malmunk(na)k gatatskaját potentiose el vagták tollalták s annak utanna kívánnyák a' differentiát Sopiáltotni [Szavata MT; Jeremiás György és Lőrinc foly. (Mt)]. 1792: eő Ezlaja az Ádamosi Allodialis Érdejében Sad nap múlva a maga hijjanosságt s differentiaját Torvényesenn ki fogja jártottatni a hól az Urral szomszédos lészen [Ádamos KK; JHb XIX/35].

2. nézeteltérés, véleménykülönbség; deosebire/ divergență de părerii; Meinungsunterschied. 1630: mi Nemzetwnk(ne)k romlását es ez kerezien Uerontast akarua(n) minden tehetsegwnkel el tauoztatni mikor az mostani eleöttwnk fen allo differentiák(ua)k complanálásért az Tekintetes es Nagos Rakoczi György Ur(a)m(ma)l szemben löttwnk uolna, keöztwnk ualo sok tractatusok uta(n) ueghre illien uegezesekre mentwnk [Törzs. Bethlen István, hitelesítés nélküli egykorú más.]. 1793: Specificatioja A Vallyebrádi és Pattingányi Két Közönségek Között fen forgo Határbeli Differentiáknak el Látására meg jelent Tkts Arbitrativum Forumra tett Költségek(ne)k* [H; Ks LVII/53. — *Köv. a költségek fels.]. 1795: azan Differentiat ... ez uttal el nem hárinthattya [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1796: ha hol ne talán illetén metalis differentiák adtak volna elő magakot azokis a jövendöbeli következhető, kedvetlen Consequentiáknak el távoztathatásokra nézve Sopiáltathassanak [Kük.; JHb XX/34].

3. nézeteltérésbeli/nézeteltérésből származó ügy; problemă ridicată în urma unei deosebiri/divergențe de părerii; aus Meinungsunterschied erstehende Angelegenheit. 1770: az Instructionak tenora szerint notificabok, hogj az Instructionban írt malom oculatiojara exmittalt Tit. Commissariusok által Lett oculatiojakkak reportálását és

ventilláltatását, és a differentiának definiáltatását ad Svum Diem eo Exilja el nem mulattya Sollicitalni [Kük.; JHb LXVII. 15]. 1798: 15. Veka Töröküzát leszedvén... azt... tartsa meg magánál mind addig, míg törvényesen ezen helybeli differentia el lattatik [Nagykristolc SzD; JHb Bornemisza Anna Mária lev.]. 1827 20a Julii Ispász Gruntzának Dumitru Andronyon (!) egy havasba valo bé alkuvás felett valo differentiajok felvétetik [H; JF 36 Prot. 9]. 1850: Kedves Lajos Bátyám!... azon egygyűtti differentiank vég képp el igazittása arant egy bizonyos napra terminalna... hogy azon differentiakott egy bizonyos terminalt napon enyésztessek el [Bözöd-újfalú U; Pf Kovács Sándor lev.].

4. eltérés; nepotrivire; Abweichung. 1747: nagy differentiak vad(na)k fassiojokb(an) A kik p(e)d(ig)len egyenesebben szolnak, sem ökör el hajtást, sem mente el lopást nem fatealnak [Torda; Tjk III. 165]. 1770: Midőn ez előtt ezen Materialor Inquisitiot peragaltattak Titt Szentpáli Ferentz Ur(am) részire, akkor ezen Sessiok és Jobbágyok iránt tett kérdésekre a fatens mostani declaratioja szerint felelté, vagy ha nem egyez az akkori relatio szerint valo fassioja a' mostanival mi lehet az oka a differentia(na)k [Fejér m.; JHb]. 1775/1802: A két részről exhibeált Inquisitoriákbeli Fátenseknek Fassioban nagy differentia obser-váltatik [BSz; JHb LXVII/3. 123].

differentiál megosztással elkülönít; a separa prin împărțire; (mit Verteilung) absondern. 1826: ha Szilva és Alma bővetskén vagyon vagy négy Vékát az én számomra aszaltassan meg ötsém Uram fát pedig annak aszalása véget az én erdőm-ről vágjanak, abból a'mely a Sogorommal differentzialva vagyon [Szentháromság MT; Pf Beretzkí Sándor lev.].

differentiális vitás; litigios; strittig. 1832: A' Felséges K: I: Tanács által kirendelt Comisarius Urakkal... és... a' Föld mérő urakkal edgyütt Bögöznek Zetelakával per alatt lévő Havasbéli Differentialis helyén kilentz napig ültünk [Bögöz U; IB. Nagy Márton ub kezével].

differentiálás vitás; litigios; strittig. 1807 az differentiás helyis Horgya Familiát illetvén azért foglalta el magának az Exponens Horgya András 6 Kegyelme [Kersec H; Ks 116 Vegyes ir.]. 1849: mű azomba ki rendeltetésünknel fogva kötelességünknek eleget tëndők, folyo 1849ik év Juliussa 26án felvettük magunk mellé... alább elő sorolando Bizonyosságokat" Városi Polgárokat, kikkelis el mentünk éppen a differentias hely Szinére [Szű; Borb. II. — *Köv. a fels.].

difficilis nehéz, nehézkes; difficil; schwer, schwierig. 1776: Menti vala pedig B Henter magát, hogy azért nem küldene a' Mlgs Püspök Ur Eö Excellentiájához Dispensatioért, hogy igen difficilis embernek hallotta lenni ő Excellentiáját annak kiadásában [Szentdemeter U; GyL. St. Henter (37) kezével].

difficilliskedik akadémikoskodik; a face greutăți, a crea dificultăți; Schwierigkeiten machen. 1774: némelykor változván az udvari Tiszt difficilliskedtek nem akarván adni ágat, de a Mlgs Földvári Familia engemet olyankor elküldett és insinualtatta minemű Contractussa legjen az urnál a Néhai Fejedelem Asszon(na)k [Gálva KK; Ks 66. 45. 17f.]. 1805: elébb ugyan difficilliskedtenek, és sok akadályokat kívántak tenni, míg meg lehetett edgyeztettni [Kv; Ks 101 Thuroczy Károly kezével].

diffidál 1. kételkedik; a se îndoi, a trage la îndioală; bezweifeln. 1752: ha eö Excellentiája most azon bórókból pénzt akar kapni, lenni kelletnék eö Excellentiájának égj hitelős emberinek kiben ne diffidálna ki mit ér az bór az szerent az vásárással alkünnék [Gagy U; Ks 83 Péterfi Sándor lev.].

2. ? bizalmatlankodva néz/tekint; a privi cu neincredere; mißtrauisch betrachten/ansetzen. 1752: Most közölyőb expedialok Szovátrais Mus-naj Uramhoz Tisztarto Uramot hogy ne diffidallya (!) [Mocs K; i.h. Borbándi Szabó György lev.].

diffikultál 1. nehézményez; a considera nejust; jm etw. übelnehmen/verdenken. 1609: Semmit az Zallas oztoknak nem akaruan gazdalkodni, miért-hogi wdeo felet jeotek uala az zallasokat oztani, Biro vramat talaltak megh feleolle, eo kelme sem tudot mit tenni valtigh difficultalta, megis megh hagia hagi gazdalkodgian [Kv; Szám. 126/IV. 325]. 1628: Ez mi Deliberationkat az ket fel eleöt el oluasuan es Seres Janos Difficultaluan... Apellala az Becziwilletes Tanaczi Eleybe [Kv; RDL I. 18]. 1640: Egy darab Erdejek vagion mellyet Kamuthi Farkas idejeben az Urok keozre hagiott volt, de most az Fenesiek elik azt az Erdeot, ha pedig az Monostoriak az fenessi Erdeore mennek meg Nem engedik melyet igen difficultalnak az Monostoriak [Km; GyU 48]. 1647: Vagion egy darab kaszalo Retis, mellyet mégh Betthlen Gabor idejeben foglaltak, az Teremi Uduarhoz: Igen difficultallyak [Tereműfalú KK; BK 48. 16]. 1652: Ennek eleötte rendel arultak az kortsomat. De... 4 Esztendeig' csak egy ember arulta. Mellyet nyaualyas igen difficult, mert ha eletevel kel petsetelnis, de soha tova nem viseli [Szászlóna K; GyU 124]. 1717: Hogy ha... ő kglmek birtoka alatt az Ház Ruinalodnek inkább mint sem eppülne, és az Háznak ez utáni mantentioját difficultalna, tehát ki vévén azon ő kglmenek deponalando pénzből annyi summat az mennyi kárt azon Ház tályan találtatik és annji hijjával tartozam deponalni az pénzt ő kglk(ne)k [Kv; Ks 90]. 1737: Ngod Leuelét szállása iránt vöttük al(ázato)ssan deputaltunk Közép uczáb(an) két házat... nem kétlyük Ngd is mostani kevés patientiaját addig, míg jobbal p(ro)videalhatunk nem fogja szegény helységünk(ne)k szorultságára nézve difficultalni [Kv; Ap. 1 a kv-i tanács Apor Péterhez]. 1786: A Sámsondi embe-

rek azt panaszolják, hogy a Mlgs Aszony ... kaszálokokot el atta ... árendára ... mely mián a' szolgálattot difficultáják [Mezősámsond MT; Berz. 15. XX. 18]. — L. még GyU 122, 135.

2. terhesnek tart/tekint; a socoti/considera ane-voios (de fácut ceva), a considera împovărător; (für) lástig halten. 1599: Ezennis kerik eo kgmet biro vramatt hogy mostan ott alat^a leteben, eo kgme ne difficultallia ... az vasarlasok megh fizetese feleollis, Vrunckatt eo fel(se)get megh talalny es keoniorgese által solicialny [Kv; TanJk I/1. 342. — *Ti. Gyulafehérvárt]. 1600: mind azokat az keolchegeket ... chako Balint tartozzek azt megh fizetny, kit ha difficultal ennek vthanna keresen ahoz teob tarsokat azok keozzeol maganak akik velle veresegeben tarsosok voltanak [Kv; TjK VI/1. 445]. 1618: minthogy azt eszembe vöttem, hogy Nagyságod nemhogy az írásnak hosszú voltának olvasását de ezféle dologban még az maga írásának hosszú voltát sem difficultálja, ehhez képest vagy hosszas vagy nem, de minden naponként valo actáimot is per seriem megírtam [BTN 135]. 1656: Kglmedet mint Vramat Confidenter kérem egy kilencz uagy Tiz forintos Nuszott keues ideigh hitelben adnj ne difficultálja [Kv; SLt FG. 12 Casp. Diosi kezével]. 1678: Tanats Vr hiveinek bölts itiletek, es egyező értelmekből, méltosztatsek kegle(n) ... ezen Controversiamban olly dispositiot tenni, igazságomban ne bantodgyam meg ... eo keglmeketis compescalni, es admonealtatni de difficultallia [Törzs. Osdolai Kun István a fej-hez].

3. kifogásol; a obiecta; (be)mängeln, tadeln. 1593: az polgar vramirais terhet vetettek, nem remeluen ingenis, hogi ammit az egez orzagban valo Nemes zemeliek, seöt vrunk eo magais, beneuole p(raes)tal, eo kegmek valamit difficultallianak [Kv; TanJk I/1. 222–3]. 1601: Kerik eo kgmet biro vramat tanachawal egyetemben hogy ez kewes labort ne difficultaliak, es ne halazakys semmikepen iuxta publicos articulos, hogy beontetes ne essek rajtunk varosul [Kv; TanJk I/1. 384]. 1628: p(rae)fectus Stephen Mintler vram hazahoz giwlue(n) Az Becziwlletes Tanaczi Commissiobol (l), az Jstenben boldogul el niugot Radnoti Jstua(n) deak vram Testamentomanak Reuidealasara ... Az mely Testamentomot az Attiafya Orgoua(n) Janosne Katus Aszszoni Difficultalua(n) talalta uolt megh az Becziwlletes Tanacziot suplicatioia által [Kv; RDL I. 138]. 1631 (Az) fellyel megh irt eoreoksegh Kese Tamasne eoreoksege vicinumiaban leuen difficultaluan azt hogi Kispal Balint Vram... olj Jobbgiat szallittya oda, ki nekj es fiainak Ideouel gonosz szomszedok lehetne [Szentiván Hsz; Kp I. 1. 32]. 1636: Noha Marten Sturm Annanak az Battia, difficultaluan az Becziwt, ... Gaspár vram(m) arra igire magat mi Eleottwnk, hogj tegiek le az Negiuen forintot, Az eo keglme Attiafyanak Orsolya Aszszonnak es oda Engedik [Kv; RDL I. 109]. 1650: ha ... Nagod difficultalna az Uyolagh valo keoltest, inkab magam fogadok louiakot, es ki menien peragalóm [Kv; Ks 4.

VI. 2 St. Palffy lev.]. 1655: Ezért hogy opponálta magat igen difficultallia Csepreghi Uram nagy nyereségnek látván ott száz forinton kétszáz husz forintot adipiscalni [Kv; CartTr II. 887 Ozdi Tamás kezével]. 1752: hát amely 24 forintos jo Lovát a Városnak akkori G(ene)ralis Perceptor a nyargalásb(an) el pusztított rontott, miért nem difficultályák, ha én miattam döglött volna el, most difficultásban adták volna ki azt is [Kv; Szám. 69/XXVII. 11]. 1828: Nem is kíványuk ... a' különböző Természetű Czegei és Mezőségi Jóságok Commassatioját ... és a' Záhi Jóság Nyilunkba tételit, nem difficultalljuk, tsak hogy ezen két nyilnak szoross adjüstatioját meg kíványuk hasonló természetű Mezőségi Jóság-ból [Cege SzD; Wass Jk 39]. — L. még GyU 124.

4. kevesell; a considera ca puțin; für wenig halten. 1631: Ha peniglen azt difficultalnak az ezer forintért Hideg Kut nevű Falumat adgyak eo nekik [Ks L. 5 Nagyteremi Sükösd György végr.].

diffikultálhat nehezményezhet, kifogásolhat; a putea considera nejust; übelneihen können. 1676/1681: Nyerges Janos... Az mely hazban lakik attul egyebarantis az előtis paraszti szolgálattal szolgálvan, mesterségéhez képest hogy három nyeret kivanok rajta, nem difficultalhattya [VhU 443 Thökölyi Imre vál.].

diffikultáltathat kifogásolhat; a putea obiecta; bemängeln können. 1752: Commanderazo Generalis Braun eo Excellentiaja, Lovai számára a mely szénát adattak, nem difficultáltathaták [Kv; Szám. 69/XXVII. 5].

diffikultáltatik 1. kifogásoltatik; a se obiecta; bemängelt/getadelt werden. 1721: Az egez Dominumban* Suhunnan dezma Lencset, Borsöt, Kölöst, Lent, Babot, Arpat, Alakort Kendertis csak vagy két helyről ... hogy percipialt volna Ratiojaban nem assumállia az mellyis difficultaltatik | Az melly 46 marhát ir Ra(ti)ójában hogy meg döglött hanemha hitelesen doceallya hogy jó gondviselés alatt voltak s non obstante eo megis meg holtak külemben difficultaltatik [Dés; Ks 26. XIV. 1. — *A várossal tőzsomszédos szent-benedeki Kornis uradalomban]. 1744: Erdeje vagyon ... a Falunak ... eszt szabad volt a Falunak élni s vágni nem difficultaltatott az Uraságtól [Vécke U; LLt Fasc. 67]. 1792: nékem soha nem difficultaltatott fizetésemb(en) vett szénám(na)k átoljába valo el adása [Laszó H; Ks 80. XLVII. 5].

2. hiányoltatik; a constata lipsa; gemangelt werden. 1728: In super difficultaltatik Bodor Janosnenal tiz forint hatvan negj penz mellyet tartozik el igazittatni a Kalnoki Visitation, secus imputaltatni fog [Zalán Hsz; SVJk]. 1754: Documentum nélkül erogált eo Kegyelme ött veder bort, mellynek Erogatioját, ha legitimé nem doceallya, difficultaltatik in Urnis 5 ...

kelletik refundálni in R. f. 5 [Déva; Ks 107 Vegyes ir.].

diffikultás 1. nehézség; difficultate; Schwierigkeit. 1634 az kész penznek és egyéb difficultásoknak el igazítása [Kv; RDL I. 105]. 1646: az melj Ezer forintot az Chanadine Successori perelnek, És az minemű difficultasa, kara auagi iuudé haszna juhethne ki az harmados Atiafiak-(na)k, az Szőlősi Gabor juuendő szamadásabol, auagi Vramkal (!) ualo Contractussabol, azokhoz az harmados Atiafiak(na)k semmi közök ne legien se reszek, hanem ez mind az ket fele difficultast igaziczia Szőlősi Gabor Maga költségeul hasznauul auagi karauul ő dolga [Kv; i.h. 133]. 1655: Csepreghi Uram.. az Tanácsban be jöve, jelenté haza jövetelinek okát, hogy difficultassa volna az Transmissio iratásban [Kv; CartTr II, 897 Thomas Ozdi vall.]. 1666/1701 levén azért eo kg(n)ek az Civilis Statusból ez mostani nemesi állapotban valo állittatásokb(an)* holmi diffikultások hogy azért azon difficultások csendesebb úton igazittásba(n) vétethessenek, az mi Kgl's Urunk eo nga Kgl's annuentiájából egész országul rendeltük volt Tanácsos Atyáinkfiat eo kgeket, eo kgek mellé betsülletes Atyáinkfiat mind az három na(ti)obol, kikis azon difficultásokat Colosvári Atyáinkfiainak, azon véghelynek csendesebb, és jobb karban állittatására, így dirimálták [KvL't Fasc. I. 188 egy-i végzés. — *Kv városának a nemes városok sorába való tétele alkalmával]. 1670: az Nemes ország, közelben el mult Fejérvári gyűleseben a Fiscalis jozzagokbeli difficultasok(na)k el igazítása felől, bizonyos delegata personakat rendelvén s keg(!)medetis egy reszről denominálván, azon dolgok(na)k peragalasara [Wass. fej.]. 1691 (A státiobéli főcommissarius) Minden héten Speciális Computus tétesse(n) és mind(en) holnapban G(ene)ral(i)s Computust maga jelen létében Peragaltasso(n) az Statiobéli Commissariusokkal ... s, ha kiben mi fogjatkozást tapasztal kévántato módon orvosollya, s maga magátol nem orvosolható difficultasokrol az Feo Commissariushoz és Consiliu(m) Statushoz recurrállyon tudositás által [Kv; Törzs]. 1711: Az el mult napokban Szoros Instructiom s obligatiom Szerént perlustrálván Nemes Csik Gyergyó és Kászon Székeket, az közönséges Contributio és tereh Viselés iránt minemű difficultasok találtattak azon Székekben akartam Vr(am) Kglnek ez inclusában al(á)z(a)t(o)ss(a)n representálni [Réty Hsz; Born. XXXIX. 52 Asztalos István lev.]. 1733: ami Sz. Benedeki difficultások lehetnének még, avagy vadnakis Septemberben igazodgyanak Ngtok előtt el [Kv; Ks 99 Endes Péter lev.]. 1782: a Difficultásokat... addig amig bé mentem öklme el igazította [Szu; Ks J. Ferenczi György lev.]. 1790: Az elébbeni 5 esztendőkről valo Difficultassait ... különösen irtam [Sztrezákerceszora F; TLMiss, Wessényi Dániel jószágigazgató gr. Teleki Józsefhez].

2. kifogás, kifogásoló észrevétel; obiectie; Einwand. 1655: Veres Marti Gáspár Ura(m) hivatván

admoneála affele difficultásért, gyanoért, senki marhájat ne tarcsam [Kv; CartTr II, 888 Ozdi Thamás vall.]. 1672: Ratiomat ... Praefectus vramnak eo kgk examenre be adom, es abbol emergalando difficultassokra ho (!)* bono modo nem replicalhatnék, az magamebol satisfiallok [Utl. — *Elírás ha helyett]. 1699: tsak felejtőd-vénn a' dolog naponként, némellyek a' kik a' dologban forgottanak s bizonyosagok lehetnének ki halván, Exactor Uramék a' Ratiokra diffikultast nem tudnak keresni, az Ecclesiának igen nagy kárával [Kv; RvRLt X. A. 9]. 1729 Afyafiságos bizodalommal kellett ismét az Mlgs Guberniumot az Sz: Benedeki malmom dolga vegett farasztanom, azt magam látom, hogy az Mlgs Gubernium azon dologban munkás faradozast tett, miud azáltal mivel nekem azon dologban pronuncialt Deliberatumban pregnans difficultasim occurálnak, azoknak explanatioját et dilucidatioját bizodalommal kellett ismét az Mlgs Guberniumnak [Ks 25. IV. 17 M. Kornis Zsigmond aláírása]. 1747: ha mi difficultassa vagion Palffi vr(amna)k, perlekedgék Márkesz János vr(am)al [Torda; TJk III. 130]. 1780 En mondotam, hogy tsendesedjenek: nem a' tzelja a' Mlgs Fő Consistorium(na)k, hogy az Eklesia kárt valjon és terhe nevedekjék: ezek iránt való difficultasaitk szép tsendesen adják elő [Ne; Borb. II Kováts József rektor-prof. lev.]. 1834 Darvas Joscff Tisztemnek az 1832/3 esztendőkről két versen be adott Szám adásaira kitett Difficultásaim [K; Somb. II].

Szk: ~ban kiad kifogásol. 1752 hát amely 24 forintos jo Lovát a Városnak akkori G(ene)ralis Perceptor a nyargalásb(an) el pusztított rontott, niért nem difficultályák, ha én miattam dögölt volna el, most difficultásban adták volna ki aztis [Kv; Szám. 69/XXVII. 11] * ~ra ír a kifogásolt tételek listájába sorol. 1614/1616 missilis nélkül semmi deputatio soot, nem merttem adnj, sem nem attam, sőt azkinek missilisre meg attamis Quietantiat rolla nem veven az kinek attam az Missillist sem acceptaltak rolla suspiciensek és difficultasra irtak [Kv; RDL I. 100 Petrus Literati Szőlősi civis et centum pater kezével]. * ~t eruál kb. kifogást előkapar/kotor. 1750: Meszet a menyit Ratiomba fel töttem anyit is vöttem, a Bironak* is kellenék hinni nem csak a' sok haszontalan informatiok(na)k embereknek ... melyről valo attestatio Sub lit. J ..., nincs könnyebb dolog mint difficultast eruálni [Kv; Szám. 69/XXVII. 8] * ~okat kiad kifogásokat kimutat. 1764: Számot adta(m) mindenekről ... A mi difficultásokat eo kglmek ratiombol nekem ki adtanak, azokbol magamot a Cenzurán enodáltam [Csobotfva Cs; Ks Csikcsobotfalvi Bartalis János (81) vall.].

A számadásokat az erre kirendelt megbízottak, ellenőrök részletekbe menően ellenőrizték és az ellenőrzés során tapasztalt rendellenességeket, kifogásokat rendszerint Difficultates v. Difficultások felirattal jegyzékben sorolták fel. Az ellenőrzött számadás szerkesztője ezekre a kifogásokra ugyancsak részletes megokolással írásban válaszolt.

3. kb. (számadás-ellenőrző) kifogás-jegyzék; lista obiectiilor făcute la verificarea socotelilor; (Rech-

nungskontroll-)Einwendungsliste. 1595: Myert hogy zamweweo vraink az Jspanoktol zamott vewen, bizonios difficultassokkal terhelwen eoket, Adossa Teottek volt, mely difficultasok ellen mentwen egykis masikis magat: Eo kgmek Attyaj kegies indulattal akarwan lenni hozzaioik az Ieowendeo 1595 bely zent Georgy napjara halaztottak, az difficultasoknak pariaiat adwa(n) nekiek, hogy addig az napigh minde(n) ok vetetlen mindenik keoleon keoleon pro sui defensione et expeditione bizonitchyanak, es akkoron telliessegei expediaiok magokatt [Kv; Szám. 7/X. 40 Joh. Iacobinus sp kezével]. 1654 hiszem Na(gysa)gos Ur(am) ha I(ste)n már így rendelte velaghy életemet, ha szinten Difficultast adnakis kj Ratiomrá, ha Complannalhatom jó, Ahol pedegh nem, mend, addegh valamigh plenarié et integré megh nem elegittem, tartozom Na(gysa)gotokatt megh elegittem [Gerend TA; KemLev. 1427 Maxaj Istvan kezével]. 1757 néha küldött vgyan az Mltgs Exactoratus difficultasokot ki, de abbais ollyan gonoszságot cselekedett hogy az mely Perceptor Cliense volt, arrol el harántotta s mást adositott meg [Fráta K; Ks 101 Cserei György kezével]. 1841: A Gál Számadása difficultasait küldöm, s a felegetések után, az edgyüt lett ujj meg vizsgálás után készült computusi írást [Görgény MT; Born. G. XXIVb].

4. hiány; lipsá; Mangel. 1794: edgyütt valo egyezésből a Falusi Örögököt ki vittük, es az régi szokott mértéke szerént ki jártottattván a Tiszt jelenlétébenn akkoronn Semmi Difficultást nem talalt [Ádamos KK; JHb XIX/41]. 1817 Hogy ha számot vetett Nagyságod Veres Jánostol most hamarság, és ha mindenekről ex Contentalyais Nagyságotat, tsak ugy kel Absolvalni hogy a Sz. Sombori Határon lévő két Lábót Aratásig fen kel hagyni Difficultasba, mert azok olyanok hogy ot mind a kettőbe nem reménylek tíz kalangya buzát, azhol Száz kalangyánál is többnek kellene lenni [Szászszombor SzD; IB. Szentmihályi István ref. pap kezével].

5. hiba; gresealá; Fehler. 1650 Az Gyekei Relatoriát el készítettem. Az Szent Martonitis megh minútaltam de megh nem irhatam, miúel abbais difficultasokat talalek [Kv; Ks 4, VI. 2 St. Pálffy lev.]. 1761 arra a Melgos Principalis Uram eő Nga aszt monda, ne kapjon kend affele bacatella dolgokban difficultast a lancz teremtet (!) hiszem mind sem ér egj garast* [Branyicska H; JHb XXXV/1545. 7. — "Valami hasadt faze-kakra von.].

6. különbség; deosebire; Unterschied. 1719 A Szőlőben valo kevés difficultas pediglen sopiáldot kevés potlással, mivel sokkal keskenyeb mint az töb rész, az Somaletol ki váltott Szőlőnek felével, mely(ne)k az felét tartozik eő kgl(m)e Domokos Uram(na)k cedalni [Noszoly SzD; IB IV. 225/24].

7. különbözet; differentia; Differenz. 1796: a Rovásakat a kezemben vévén, mikor ujra vizsgalatra vétetődött igaz az hogj a Buza Rovás a Háza-lattal nem edgjezett, mert két Rovázat egjb(en) szakadva találtattat Fodor Sigmund Uram egjnek

olvastatta mégis fenn maradtat egj véka Difficultásb(an) [Aranyosrákos TA; Borb.].

8. nézeteltérés; divergenzá de páleri; Meinungs-unterschied. 1632 az mely difficultás egy más között, az osztás dolgab(an) fen úolt, aszt ő Nagok mű előttünk vegsőkeppen el igazitanak [T; BLt 1]. 1667 ezeken közül az Mesgjeben az mely keouet Monostorj Istua(n) az maga Földin mond lennj mj azt sem jtillyuk ugj lennj az mesgjeben leueő difficultasokat penigh igj igazituk (!) el [Kv; RDL I. 148]. 1669 edes Attyok Testamentuma-nak alkalmatosságául hol mi difficultasok orial-tatván, azoknak dírmalasokra midőn eo kglmek-től Arbiterek(ne)k biraltattunk volna. Josika István Ur(am) ellene igj protestal* [Branyicska H; JHb XXXV/9. — *Köv. a tiltakozás]. 1745 egy alkalmatossággal az Falu egyb(e) gyülvén, a Gróff Ur eő Naga Teheneinek tejek(ne)k defectussok iránt difficultás lévén, hogy valaki meg babonázta volna [Szentbenedek SzD; Ks]. 1757 egyenlő akaratból mindkét fél Oculatorokat kert az széktől kettőt kettőt egyenlő akaratból fel is vittek es mind a két banyában meg vizsgál-tottak az Köztők valo Difficultasokat minek utánna meg vizsgáltották s meg nézleltették ... teczet mind két felnek hogj egjmas kézzöt hogj meg bekélyenek s pereket le hadni [Torockó; Bosla]. 1761: a Mltgos Fiu Atyafiak meg egyezvén, és semmi difficultást nem moveálván, a Mltgos ... Aszszony részéről nemelly punctumok modő Seqventi a Veszsődi Nyil ellen adatattak be [H; JHb XXXV/40. 6]. 1768 a Kolosvári Betsületes Asztalos Vénség, Le ülő Mesterek, és Mester Legények között kezdődött difficultások el igazítása [Kv; AsztCjk 35].

9. vitás volta vminek; starea de a fi contro-versat; Streitbarkeit. Szk: ~ba tétellett vitássá/vita tárgyává vált. 1794: hogy azért több a' féle Hatalmaskodások ezen szánto földek között lévő borozda miatt ne következzenek, szándékoznak ... eő Nsgak mához nyoltzad napján azon szánto földek(ne)k mind két részből Difficultásban tétellett igaz borozdáját s határát vég képpen ki jártatni ezen Nemes Vár(me)gye Járás béli szolga Birája által [Ádamos KK; JHb XIX/41] * ~ba tétellett vitássá/vita tárgyává válik. 1751 a szám vétel alkalmatosságával difficultásban titetvén. [Karácsonfva AF; Told. 25] * ~ba vételődik vitássá/vita tárgyává tételődik. 1794: eő Nsgak Láb szánto földjök felől valo régi igaz métája 's borozdája annyéra el fejejtődött, és Difficultásban vétetődött, hogj jöllehet annak borozdáját hól magok az Vr és az Aszszony, hól pedig ... Eő Exaja akkori Adámosi Tisztyei ottan ottan ki métáztattak 's jártatták ... a' két fél szomszedság nem proalecalhatott, 's meg sem nyugodott [Ádamos KK; JHb XIX/41].

10. hátrány; dezavantaj; Nachteil. Szk: ~ara van hátrányára van, hátrányos vkire nézve. 1642: mind az keet_rendbelj Diuidans ver az Deliberationknak annuallanak, seott praemoneal-tattanak is, mindenik fel, ha mi nem teczenek Difficultasokra volna, apellialiak (!) akar az Nyolcz

Dinisor vraink eleiben, akar az B. Tanacz Eleiben, el bocziatatik [Kv; RDL I. 128].

11. ? bizonytalanság; incertitudine; Unsicherheit. 1728: Nagy difficultasb(an) leven a Zalanyi Eccl(esi)a(na)k interesre ki adott regi adossaga; az adossokat elő hivaty(an) es ki ki maga is az adossagot recognoscalvan, talaltatott liquidum debitum személyes embereknel computalvan negj esztendőtől fogva valo interesit fl. 205,,28 [Zalán Hsz; SVjk].

difformitás eltérés; nepotrivire, divergență; Abweichung. 1762: hogy az igazság inkább ki tetczesség s' az fatensek fassiojiból ki jöt difformitás tolláltassék, a Parsok Communis Inquisitiona exmittaltatnak [Torda; Tjk V. 72]. 1764: a mely fatens p(rae)tendaltatik oculatusnak lenni ... az, háromszor meg eskettetvén a két felek részéről, ni nemű difformitasokat subinferal, az Inquisitoriabol constal, ergo látni valo, hogy beszédin nem lehet fundalni [uo.; i.h. 203].

dignitás tekintély, méltóság; demnitate, prestigiū, autoritate; Ansehen. 1618: Mikor azt hallotta*, hogy urunk őnagysága vélem is beszéllett, nekiugrék az ágyba és kiáltani kezdé s elfakada sírva, hogy ha énvelem is beszéllett urunk őnagysága hát hol az ő dignitása? mert én Erdélybe sem vagyok egy rendbe övéle Kire én ismét mondek: Hiszen az én kegyelmes uram engem sem bocsáthatott néma módra el, hanem beszélni kellett vélem, azon az kegyelmed főkövetsége s dignitása nem lédáltatott [BTN 85–6. — *Kamuthi Farkas (mh. 1626), előbb a székelyek főkapitánya, majd karánsebesi bán, végül erdélyi főkapitány; e szövegrész keltekor Konstantinápolyban erdélyi főkövet]. 1748: oly kedvetlen szókat, és eő Ngá(na)k nem kevés kissebségére valo szókat ejtett és szóllott, melyek által az ő Nga Dignitása, becsületi igen sértegetődik [Told. 20a].

digredial 1. kb köntőrfalaz; a face digresiune; um die Sache herumreden. 1618: Ezenközben digredialván Kamuthi uram sok szóval monda, hogy: Jenőt* az mi kegyelmes urunk meg nem adhatja, mert sok vitéz ember vagyon benne s erős hely [BTN 92. — *A Fehér-Körös melletti Borosjenő (Arad m.), az erdélyi fejedelemség erős délnyugati végvára; birtoklása érdekében a török és az erdélyi fejedelmek között szinte folyamatos volt a diplomáciai és katonai tárgyalás].

2. kitér/hivatkozik vmire; a se referi; sich auf etw. berufen. 1761 A cum Protestatione dicit. Ezen Causa midőn in merito folyna, és az I.I is magok Conclusiojakat exhibealták volna observálya az A. hogj az Iik Conclusiojakban oly levelekre digredialnak melyek in figura sedrae fel nem olvastattanak, mint hogy lecta sints réájok írva (:holott az A Exhibitái mind lectázva s exhibitázva vadnak:) [Kv; PolgK 41–2].

díj 1. élő/elevendíj, fájdalomdíj (testi sértésért fizetett büntetéspénz); homagium vivum; homagiu (amendă/gloabă pentru vătămare corporală);

Schmerzensgeld. 1573: Meg Ertwen ... hogi az felperes leot volna az haborusagnak Inditoia De Mind azaltal az Alperessek ... Miért hogi Zokan voltak hazbanis voltak Meg birhatak volna Es Nem kellett volna leh taglany, hazban lewen meg tartoztathatak volna es Biro kezhez kellett volna adny hogi Ezt nem Myweltek hane(m) ... ha az ayton ky ne(m) tassítottak volna Megis Eoltek volna Azert mint hogi Ille zandekal voltak eo k. terwen zere(n)t harmad magawal valo hity vtan valamyt 40 forinton dijan alol mer venny tartoznak neky zermeyert tagiazakataert Meg fizetny az Borbeltis az gogitasert Meg elegiteny [Kv; Tjk III/3. 203].

Szk: ~án van elődíj terhe alatt van. 1593: porkolab wram ... kwldeotte hazamra szolgait andrast es miklost boros hordomnak feneket wagattan ky, feleségeomet ... boros hordomnak tazigaltak, es szolgalo lyanimot Ilonatt wertek tazigaltak ... az mely bornak az feneket ky wagattan azt beczwiewel kewanom megh meoly meg ert volna fl 14 az feleségeomet hogy megh tazygaltak siuris (!)* djan wagyon erette szolgalo lyanimot (!) myert wertek annak kwlleon terhet warom [UszT. — *Elírás si iuris h.]. 1605: Sententia Sedis Mjert Tarczafaluy Albert az Nemes Ember gyermekeket teőruen nelkwl meg fogta, az factumert meg foghatta de ha meg fogta teőrueni-heőz kellett volna tartanj miert penig meg verte kj nem leheteth volna per hoc djan vagyon Erette [i.h. 19/87] * ~at követi/~di követi elődíjat kíván. 1590 k.: az Jobbagiokat teorwenre kezesre kerette, ... meollyet Eo kme semmykeppe(n) Nem chyelekeodheteot volna ..., es myert ezt chelekeotte az Maior <potentian>ak terhet keowetem rayta

Jobbagimnak penigh Anni Ideigh valo Nyomorúsagat fogsagat, dolga mulasat Nem akartam volna zaz forintert az feoleot az Eot Jobbagiomnak diokat keowetem [UszT]. 1598: Tetczik minekeonk az bizonisagokból hogy ... nagy suspitio Sarkeozyhez, hogy teolle eshetet az kes gyakas, azert Sarkeozy Janos megh eskeodgyek azon, hogy nem az eo kezeteol, es kesiteol eset az gyakas ha megh eskeozik hat Sarkeozy az mordalysagból megh menekedik így az mordalysagnak pñaja az hegedeseon lezen, holott penigh Sarkeozy az fogtatásert dyatt keowethy, es egyeb poenakatis [Kv; Tjk V/1. 163]. 1599: az J az el múlt 1598 eztendeoben Zent Margith Aszony nap taúatt megh werte eőtet, keket tett raita, beste lelek kúruanak zítta, Kjert diat, es az major potentiat keoueth: Az faidalomert f. 10 [UszT 14/27].

2. kb. gyalázkodás-bírság; amendă/gloabă pentru injurie/ocară; Strafgeld bezahlt wegen Belästigung. 1570: Georgius Zegedy Juratus Cuius fassus est, hogi Emlekezyk arról Jol Fodor Istwan Birosagaban perel volt Kolb Miklos Thorozkaywal Nemy Ellene esset Bezed feleol, kyert diat keowety volt Kolb Thorozkain, De az Theorweny az byzonasagok utan Nem Itelt dywat (!), hane(m) Nielwe valchaga(n) f. 12 d 50 hatta Thorozkayt [Kv; Tjk III/2. 145].

Szk: ~ *dért fel nem vesz* a gyalázkodás bírságáért magára nem vesz (vmely szítkot). 1600: eó magat feleslegestől igen megh verte ez az Zabo Vince. En maghamot(is) pedigh ektelen zítkokkal szidott, melj szítkokat diaert fel ne(m) wettem volna [UszT 15/183] * ? ~ *án ítéltetik*. 1650: Vilagoso(n) docealt az Actor hogi szidta, es az chouat az eó szena fünebe tötte. Azert az szidasert dyan tizenharmad fel forinton, az chona tetelert meltatlan tsoua tetelnek terhen tizen harmad fel forinton íteltet az I. [i.h. 47b] * ~ *án marad* gyalázkodási bírság terhe alatt marad. 1583: Christina Jacob Deakne vallia, Hallam Gergel Kowachne szaiabol punkeost Napia(n) hog monda Balas Kowachnenak hogy az leaniás Kwrwa, De eó maga Balas Kowachne Meg Nagiob Kwrwa Zep tisztes nilwa(n) valo kúrwa, Egszer Dian maratta(m) De meg maszoris Addeg Ne(m) Niugszom ameg Dian Ne(m) Maradok | Margit Mihalj Kowachne vallia. Hallam Gergelj Kowachne Zaiabol hog Balas Kowachnenak zemebe monda Im Vgmond Diodon maratta(m) egzer, de Addegh Megh Nem fizetek, sem penig Meg Ne(m) Niugszom, Ameg egzer meg Diodon maradok es vgy fizetek meg [Kv; TjK IV/1. 163]. 1647 Az Actor excipial ejj testis ellen Szabo Catha ellen hogi Impura ejj persona volna es nem stalhatna vallasa. Az Incta protestala hogi eó nem impura persona mert legitime ő ferhez ment, es elebbi suspiciobol magat soluata, azert azt ő feleőlle nem mondhatna es ha ezt nem docealhatna hat Dijan volna. De mivel azt az A megh nem biszonithata in insta(n)te, tehát Szabo Cathanak Dijan marat ugi mint i. 40 [SzJk] * (szék) ~ *án maraszt* (a szék) gyalázkodási díján marasztal el. 1612/1613: Czereny Caspar perlóvden az feleségevel, hamis hitőnek monda az felesgett ezt megh nem biszonithata hanem az szek dian marasztal az azzonnak [Feketelak/Buza SzD; KJ] * ~ *án szól* gyalázkodási bírságot kíván/kér. 1590: Az mas dologbólis hogy feöldemeth el jarta minden chówa Ellen kilemb kilemb hatalmat mondok hoszaia, Annak felette esmet hogy tiztessegem ellen szolt hoszunak mondott Azert dyomo(n) szollok hoszaia [UszT]. 1596: Myert En hozzam ilyen gyalazatos szot szoltal En az Nem vagyok azert diomon szolok hozzád: Erette [i.h. 11/21] * ~ *án van* gyalázkodás-bírság terhe alatt van. 1600: az battiais wgian azon napon ream ieött... zidot azis eros zítokkal... azt mondwa(n), keowete(m) az kegtek zekit, az ese lelket ha kaphatom megh eölem, seött kergetet, zanom meleől el tizet, seött az zanomra menesert az nagy hatalomnak terhin wago(n), az zítokert diomon wago(n) [i.h. 15/75]. 1602: Myert hogi en igaz Jarasbely Ember voltam... wttamatt meg allotta hatalmasul az feöldre le Eytett, az vtt allasnak terhen vagion, Annak felette hogi az feöldre le Eytett, ezertis 24 gyran vagion az zítokert Diomon vagion [i.h. 17/19]. 1647: Az Incta protestala hogi eó nem impura persona mert legitime ő ferhez ment, es elebbi suspiciobol magat soluata, azert azt ő feleőlle nem mondhatna es ha ezt nem docealhatna

hat Dijan volna [SzJk. — A teljesebb szöve. ~ *án marad* al.] * ~ *di követi* gyalázkodás-bírságot kíván/kér. 1570: perel volt Kolb Miklos Thorozkaywal Nemy Ellene esset Bezed feleol, kyert diat keowety volt Kolb Torozkain [Kv; TjK III/2. 145]. 1574: Ezeket halwan vicey Ianos Monda Ellene hogy En ellene(m) az zek zynen ezt Nem Mondhatnad Mert en Iambor vagiok, Azert hogi Mondod rak ream Mindiarast, ha penig Ream Ne(m) rakod Nem chiak Magam dyat, hane(m) heted Iziglen valo Nemzetsege(m) dyat keowete(m) Raytad. Es feyedhez zolok fogwais kewanlak Erette [Kv; TjK III/3. 413].

3. kötelességmulasztásért járó bírság; amendá/gloabá pentru negliarea obligațiilor; Strafgeld bezahlt wegen Pflichtversäumnis. 1592: Az Erdely három Nemzetnek bekesege lewele, mellet egibe giwlwen, Erdely Orzagnak vgimint patriaioknak megh maradasara á Conuent eleot chinaltanak articulusokban Meggiesen Meliben megh iratik, michoda Conditional zaladhasson be a' warosokban theoreók Rablaskor az Nemessegh es Zekelseg, mely conditionat ha ky megh bantana chak rez zentis, erette megh eölhessek, Dya három penz legien, es minde(n) Joway ell veszszenek [Kv; DiosyInd. 43].

Szk: ~ *án marad*. 1590 Illet volna Azert az gonozúl téueó embert még fogatny, myert hogy az fogast nem tagadgiak es fogasok Alatt szabadult el az gyklos azert maradnak dyan ... Az a' gyklos pedigh vgyan kergetedbe marad [UszT].

4. alku/szerződészegésért járó bírság; gloabá/amendá pentru nerespectarea tocmeii/contractului; Geldstrafe gezahlt wegen Vertragsbruchs. 1653: az szabad akaratbol valo alkuvast ha valamellik fél fel haboritana, tehát ide felljeb megh jrt haro(m) köz embereth (?) külön külön diakon maradgjanak [Bh; Told. Ia].

5. alaptalan perbefogásért járó bírság; amendá/gloabá pentru chemare în judecată neintemeiată; Strafgeld bezahlt wegen unbegründeter Anklage. 1570: Janos kenez azt vally, Thwgia azt hogy egy varosbely Ember meg fogtatta volt Demyent adossagert, Es azonba horga peteris Megh Mountha fodor Esthwan bironak hogy neky es ados teowe(n)be Erte Rayta es megh Nem vehety Rayta, Az Biro Rea zabaditotta horga petert hogis (I) eois megh tartassa ... Es Demyen Idezte eleybe horga petert Meltatlan tartasert Dyat keowety volt Rayta, De vachy peter megh ne(m) Jtelte [Kv; TjK III/2 188].

6. kb. törvénytulasztás-bírság (törvény előtti meg nem jelenésért fizetett büntetéspénz); amendá/gloabá pentru neînfățișare la judecată; Strafgeld bezahlt wegen Gesetzversäumnis (Nichterscheinen vor dem Gericht). Szk: ~ *án elmarad* törvénytulasztás-bírságon elmarasztalódik. 1657: Nemzetes Barczai György Ur(am) Tiztartója Törvent igit Nyolczad napra az Görögnek az nolczad nap Elő (I) jővén, az Ur(aim) Tiztartaja losadibol" mégh ennellis töb Embereket be Gyűjtven, azkoris protestált, mas nap annak utanna az ezen Görög Certificaltatta Nemzetes Barczai György

Uromot. egy petreni^b Jobagia által az Nolczad nap Elő jövőn ... mi jelen leven, most sem iót Elő, sem nem Tudositot ... mi miat nem iohet az Törvenyre azért meltan kevanők Törvent illjent hogy ha az Törveny mondgya Diunkon külön külön El maradgyon mivel hogy az Törveny es az Artikulusnak uttian kívül járt [Lozsád H; BK Misc. 1143. — ^{a-b}Lozsád és Petrény H].

7. vér/holt díj, emberdíj (emberölésért fizetett váltságdíj); homagium; homagiū, prețul omului/omorului (preț al singelui vărsat); Wergeld. 1584: Kadar Istwan hallotta az eggik fogoly... Zaiabol hogy eők wteottek es eők eoltek megh, de eő ne(m) fel hogy meg eoliek eoket erette, Mert vagyon oly vrok hogj ky menthy eoket, vagyon Marhaiokis es meg Adhattiak Diath [Kv; TjK IV/1. 316]. 1587 16 Septembris mikor Biro vram Letara^a kwlde hogy vegeznenk az megh holt ember dya feleol keolteottwnk d. 27 [Kv; Szám. 3/XXXII. 10. — ^aM.léta TA]. 1591: Az mikoro(n) az megh holt Imreh Miklosnak diat el vegeztwk Thamas Janosnak az mi atiankfianak feiet megh valtok fl. 104 [UszT]. 1600 Noha az Tanuknak vallasiol eliceal hogy Menihart deaknak halala az zekernek el deolesse miatt teortent, De mjlwehogy ollian hozzw Jdeigh futtattanak, es az futtatásban az el deolesse nagy okot az Nemes ember kwchyajs Adott, nem tekinthet arra az teorweny hogy zanzandekkal deolteotte Balinth vgy el az zekeret hogi Menihart deaknak holta teortennyek holott teobbekennis voltanak az zekeren: Teczyk azert az theorwennek hogy maga eletet Balinth valcha megh dian negywen forinton, Annak vtanna az fogsagbol megh menekedik [Kv; TjK VI/1. 390]. 1639 Fúzesen lako Orban Istua(n)t Szamoss Uyvárhoz valo szabados Darabantot az Ecclianak constitutioia szherent admitaltat az reconciliatoria usq(ue) ad quindenam az elebbi gilkosagert mivel az serelmes attiafiakkal megh bekellet megh adua(n) Dijat az Embernek [SzjK 46]. 1656: ada Czutak Mate Czutak peter Vram(na)k Imperfaluaba(n) egy darab ben ualo eörökseget mely eöröksegeért Czutak Peter Vramis ada Czutak Matenak eötuen haro(m) forintot ..., ennek penighlen az ... 53 forintnak egy reszet Czutak Peter Vram Diuba fizette uolt, az Czutak Mate ... fiaert Janosert, miuel homicidiomba(n) incurralt uolt, de miuel az Czutak Mathé eöröksege nagio es iob leuen az Czutak Peter Vramenal az mint Concambialanak, Czutak Peter Vramis mü előttünk ugy tötte ki az eötuen haro(m) forintra az eő klgmitől adatot eöröksegh, mellett, Czutak Matenak es fellyeb megh irt fiainak, az diuba fizetett reszetis ide Computaluan [Imperfva Cs; BCs]. 1778 az alat szidni kezd s aszt mongya hogy te igen prokatoros vagy de az fejedet szellel vere(m) evel az nad palczaval az mig szellel hul az palcza az Utan forditom az nagyob veget is azzal is addig verem az fejedet az mig szellel hul a fejed böri ... Az Utan aszt monda az Ur Josika Sigmund Ura(m), hogy hozotok vagy tizen ket hajdut avagy nemetet s meg ötletlek le tésze(m) az diadat ket szaz forint

az dejjad s az hasodra tésze(m) [Branyicska H; JHb]. 1766: két három embernekis megadja a' Dijját könyen, mellyhez képest szabadon véréngzethetik [Koronka MT; Told. 3a]. 1801: agyon kék verni s a Dijjakot meg kék fizetni [Mákó K; KLev].

E díj összege általánosságban főpap és főúr esetében 400, köznemesért 200, parasztért 40 forint volt, de az összeg idő- és térbeli határok között ingadozott: fenti idézeteink példáulösszege szerint 104 és 200 forintról emlékeznek meg. A vérdíj tekintélyes része a törvényszéken a bíraké, az úriszéken a földesúré volt [Úriszék 1049–50].

Szk: ~dt leteszi. 1718: Az Utan aszt monda az Ur Josika Sigmund Ura(m), hogy hozotok vagy tizen ket hajdut avagy nemetet s meg ötletlek le tésze(m) az diadat ket száz forint az dejjad s az hasodra tésze(m) [Branyicska H; JHb. — A teljesebb szöve. díj 7. al.]. 1763 nagyot riaszkodik nekik ezt mondván, után (!) az ördög ilyen 's amollyan adtának etc. öllyük meg 's tegyük le az dijját [Udvarfva MT; Told. 44/15] * ~dt megfizeti. 1796 Tusa Joseff a Béresnek morcát (!) őszve szidta, és a tenyerivel Nyakan vágta ... Tusa Lászlót láttam hogy a Béres Vas villával is verte haját is rántzikkalta szidalmazván és Tolvajazván azt is mondotta hogy mit tsinálak az Anyád Tolvajjanak meg öllek és a hasadra egy xart^a teszek s Dijjadat meg fizetem [Fodorháza K; RLt. — ^aOlv. krajcárt].

8. kb. hatalom-bírság (hatalmaskodásért, azaz birtokháborításért járó büntetéspénz); amendä pentru silnicie/turburare in posesiune; Strafgeld bezahlt wegen Besitzstörung. 1621: Miuel hogy ... Kar Jstuan vram bizjonios okokertt az szek zinin Teorueni processussa zerent ket Jobbagyanak kuleon kuleon diok zerent valo hatalmon maraztotta volt, ... condonala azt ... Zabo miklosnak Kar Jstuan Vram [Szókefva KK; RDL I. 113 Tuissi Janos kezével].

9. ár; preț; Preis. 1591: Demeter pap penig mikor az djúnak eötuen forintthiát le teotte volt kj Jőue Jde olafalúba^a kezdze az Tamas Janos eöreöksegere hazara penzt vennj [UszT. — ^aEgyházasoláhfalu U]. 1604: Palfi Benedekne ige(n) meg zegenjedet uolt, kj Holgiai (!) mihálj es Lukaczj Jobbagia uolt, Eorekseginel megh kenalta feoldes vrat, marhayáualis illyen keppen, lassatok ugy mond az eoreoksyget houa tezytek en az adajat ne(m) adhatom, ket eokretys adgia oda, igy nyúltak Hogiaj Mihaly es Lukaczj az eorek-syghes az marhahoz, dyokon uezyk el az marhat, my vgymond az ket eokret el nezzyk de my az adajat az eoreoksighnek tsiak addygh adgyuk, mighy az eoker arra tart [i.h. 18/19–20].

díjaz anyagilag ellát, fizet; a plăti/retribui; bezahlen. 1863: nép iskoláink hanyatlásának főbb oka az, hogy iskola tanítóink kellőleg nintsenek díjazva [Gyalu K; RAK 83].

díjazás fizetés; platā, retribuire; Gehalt, Lohn. 1863: Tanátskozni, és gondolkozni kell a visitatioig az iskola tanítók díjazására nézve, hogy akkor tévődjék, a' mi kivihető [Gyalu K; RAK 83].

dijmentes illetékmentes; scutit de taxă; ge-bührenfrei. 1851: díj mentesek azon ok iratok, melyek köz czelokra nézve, vagy az Egy ház figyelemre (!) vonatkozó tárgyak felől adnak ki [M.bikal K; Rák 45].

dijudikálhat megítélhet; a putea aprecia/con-chide; beurteilen können. 1753: látván ... az ő Felsége kgylymes Decretumátis, mely Sonál arrol, hogy az aféle dirib darob helyeket egy Biroság alá tegyenek a' Tisztek Ez okokra Néze az Mlghos Ur dijudicalhattya, hogy ábsq(ue) omni alio respectu Törvényesen tselekedte a' vármegye [Abafája MT; Ks].

dika adórovatal(i egység), adórovás; (unitate de) dare, aşezarea dării; Steuerbelegung. 1584: Az Magiar Vczay fertalyban az vonasok Zama teóth rowatal zerenth egy Summaba: vonast 237. Az Zabadosok vonassy teze(n) ezen fertáljban vonasth 10 3/4 Ky Zallithwan Az Zabadosok vonassit az derek dicakból Marad fen vonas: 226 1/4 [Kv; Szám. 3/XIV. 5]. 1586 Az farkas Vczay fertalyban az Rowatal zerenth ez esztendeoben talaltatik Vonas: 156. Az Zabadosok Vonassy teszen Vonast: 17 1/2 Ky tudwan az Zabadosok vonasith az Dicak Zamabol, Marad fen Adora Vonas. 138 1/2 [Kv; i.h. 3/XXIX. 5 Gr. Diosy not. kezével]. 1590 Az meg maradot vniwersalis Dica zam Mind az eott fertalyban az Mint az Eztendoben fel wettetet Minden Dicat hat forintra wettwen Tezzen Penzwl f. 5815 d. 40 [Kv; i.h. 4/XVI. 10]. 1591: Az Mint az Adot Az Monostor vchay Fertalban Fel Wettet Talaltatot Dica Zam No 154 — Vgyan Ezzen Fertalyban Talaltatot Libertinusok (!) Dica 9 1/2 Kiwwen Az Felseo Zambol Az Libertinusok dikait Marad meg Ado Fizzetesre Dica 144 1/2 Minden dicat Az Mint fel wettetek hat hat forintra Tudwan Tizzen az Fertalynak Tellies Adaia f 867 d [Kv; i.h. 5/II. 1]. 1594: Minden Dikat kilench forintra zamlalwan Tezen ez fertalynak Adaya penzwl f 1293/73 [Kv; i.h. 6/V. 1]. 1599 Az eott Fertaliban egiben computaluan az Dicacat, egy Summaban tezen Vonast 1067 3/4 [Kv; i.h. 8/XV. 6 dica-jegyz.]. 1600: Ez 1600 Esztendobeli Regestomoknak öt fertalyiba(n) talaltatnak Dicac No 1092 1/4 [Kv; Szám. 9/III. 2]. 1603: ez mostani zuksegre vette-tenek minden Dicara Negyüen forintot fl. 40 Az hetüen ezer forinthez kepest^a | ezt az 40 ftoas adot minden az ő Dicaia szerent meg fizesse Ha ki penig vakmerősegből meg nem fizetne tehát felesgestől gyermekestel meg fogtassek, es mind addeg fogúa tartassek mig meg n(em) az reaia vetett adot meg fizetj [Kv; Tan]k I/1. 454, 456. — "Ennyi sarcot vetett Básta a városra]. 1625 Minden Dicat kwleon kwleon tizen negi Rhe forintra tuduan tt f 9357 d. 25 [Kv; Szám. 8/XXVIII].

Szk: adófizető ~. 1586 Marad Ado fizetee Dica kj vewe(n) az Libertina dicakat beleolle Nro 138 1/2 Ez zaz harmincz Niolez es fel Dicakat hat hat ftra tudwa(n) tezen penzwl f 831 [Kv;

i.h. 3/XI. 187. — Ugyanebben a szám-ban a fenti szövegnek megfelelő ilyen latin változat olvasható: Exemptis libertinor(um) Dicis de Numero Dicar(um) Universal(ium) manebunt dice Nro: 1003 1/2] * ~kra hajló/néző (adó)rovatal(i egységek) után járó. 1584: Az Ado zedeok Az Dicakra haylo Adoban Attak be f. 2 Marad az Ado Zedeo Vrainnal ez eztendeobe(n) Restantia, ez eztendey dicakra Nezeo Adoban, in summa f. 58 [Kv; i.h. 3/XII. 11].

dikás dikával megrótt, adórovatalos; supus la dári; mit Steuer belegt. 1612: Az dicas púsza helyekről se Adgyanak dezmat, az kiks(e)c(un)-düm djcam Adot fizetnek felőle [Kv; PLPr 1612–1615. I/3].

dika-szám adórovás/adórovatalszám; numărul dărilor aşezate; Steuerbelegungsnummer. 1588: Mind az eott fertalyban az vonasokat egyben Zamlalwan egy eghesz Summaban tezen vonast 1030 3/4. Ez megh maradot vniwersalis dica zam, mind az eott fertalyban amit ez esztendeoben fel wettetet tezen penzwl f. 4847/50 [Kv; Szám. 4/II. 6]. 1590: Az őwarbeli (!) Fertalyban Zamlal-tatot ez Eztendoben az Mint az Wonnasseokot (!) Fel wettetek Dica zam 292 1/4 Az meg maradot vniwersalis Dica zam Mind az eott fertalyban az Mint az Eztendoben fel wettetet Minden Dicat hat forintra wettwen Tezzen Penzwl f. 5815 d. 50 [Kv; i.h. 4/XVI. 2]. 1591 Az Mint az Adot Az Monostor vchay Fertalban Fel Wettet Talaltatot Dica Zam No 154 [Kv; i.h. 5/II. 1]. 1592: Ky Wewen azert ez felseo dica Zambol* az Zabadosok vonasith marad Vonas 136 3/4 [Kv; i.h. 5/XI. 5. — *Ti. a Luporum, azaz a Farkas utcai fertá-lyéből]. 1596 Az Eot fertaliban talaltatik dica zaam 1039. Az Libertinusok Dicaia tezen 72 1/4 Ezt ki veuen az felseo derek dica zaambol, marad Ado fizetesre 966 1/2 [Kv; i.h. 6/XX. 1].

dikasztérium kb. kormányhatóság/hivatal; oficiu guvernamental; Regierungsamt. 1820: Udvarhely Várossát a' több Városokhoz hasonlítani nem lehet mert azok, vagy kereskedő Varosok, vagy benne Dicasteriumok vagynak, vagy Katonai Kaszármák, Pék házak, Depok, Harmintzadok, vagy pedig Katonai Contractiok [UszLt VIII. 8/68].

dikelonárium szótár; dictionar; Wörterbuch. 1752: ami az Pullus Gallicusokat illeti, lehet csufondározni ., ha jobban tanultak volna Déákul is, hogy meg értenek (!) Dictionariumból nem ártana [Kv; Szám. 69/XXVII. 7. — A fogalmazás ilyen zavaros].

dikles csizm kerekítő (kés); dichici (cuțit de cizmar); Schusterkneif. 1839: Egy Dikis [M.lápos SzD; DLt az 1846. évi ir. közt].

dikta négyenyüstös vászonfajta; un fel de pinză țesută în patru ite; Art Leinen gewebt mit vier Schäften. 1715/1720: Edgj paplan boritéknak való

órmén] ma(teri)aból és bagaziából. Tizenkét Sing Dikta Lengyel orszáji [Cege SzD; Wass. Wass György hagy.]. 1717: Egy kek dikta derekaj hajnak valo [TSb 26] | Tizenkét sing Derekalljra való Közönséges Dicta [Nsz; Wass. Wass Susanna lelt.]. 1733: Két derékajlt edgijk ujdón új diktával bé boritva, a' másik is dictás légjen [Marossztkirály AF; Told. 18]. 1768: Három pfyhe Derekaly; egyik kardon hajjal; kettő kék Diktával [Császári SzD; Wass. Gr. Wass Ágnes ágyneeműje közt.].

L. még: 1788: Kékesen szótt sáhos Diktéj Derekajtok kettő, egyik jobb a' más alább valo | Két embernek valo sárgás kékes Diktéj felső derekaj haj [Mv; TSb 47]. — Hogy e két adalékban szereplő *diktéj* valamiképpen valóban e címszó alá tartozik, vagy más szó-e, azt a jel-ek valószínű egybeesése ellenére a hangalakú eltérés magyarázatlan volta miatt a szerk. a maga részéről eldönthetetlen kérdésnek tekinti.

dikta-haj diktából készült derékajhaj; fafa de saltea din pinza numitá dikta; Unterbettüberzug verfertigt aus dikta-Leinwand. 1648: Derekalioi Nro 10 Azok(na)k viragos kek Dicta hejak ... vagion [Mk 5 Kapi Katalin kel.]. 1750: Dicta hajban töltött Derekaly fosztatott Num. 3 [Wass. Wass Dánielné portékái közt.].

diktál 1. rendel; a dispune, ordona; anordnen. 1638: azt cselekeszi az fellýl meg h irt dolgokban az mint az Törvin dical [Dés; DLt 400].

2. kíván; a pretinde; wünschen. 1633: ezeket eddig mind meg orvosolhattuk volna, ha mint Atyafiak, verek az igassághoz úgy fogtunk volna, az mint az Christiana fraternitatis charitas dicalna [Sófyva BN; Ks 41. E. 31]. 1729: instalog ezért Ngodnak alázatosan, ennek az elepedett szegény községnék képében, Istenért tselekedgyek Ngod ollián kegyességet most is mint másszor is Cselekedett Ngod hogy ngod könyörűlő gra(t)iája által consolaltassék ez hitván heljség... talám a heljess proportionalitas is azt dicallja [Vizakna AF; Ks 83]. 1735: Ez szerint Subdividaltatván mind az Böldüci mind a' Csáni Határ . concludaltatott hogy senki ennek-utánna más részít ne invadallya, ne dézmallya, .. hanem aszt dicaltván az igasság, kiki magájával érje meg [Mezőcsán TA; Born. X. 7]. 1761: Nemes Hazánk Törvényeis azt dicalván, hogy az Széknek napja előt tartozzék az A. az repetitust kezéb(e) venni [Torda; TJK V. 58].

3. tollbamond; a dicta; diktieren. 1629: az mi minekünk eszünkben nem jutottis az után eo magok dicaltak [Kv; TJK 5]. 1697 Sarmasági Bagoly Perencz öreg ember fide mediante így dicalta [Zilah; SzVJK 181]. 1744: a Böldöni Biros el érkezék a Falu Regestrumával, mellyet én meg látván kezemben vők hogy azzalis ne retrahodgyék dolgunk, az Emberek nevét én dicaltván, Szörcei János irván [Bölon Hsz; INyR Tako András (60) ns vall.]. 1776: Csizi István Nevezetű Reformatus Hadnagy ó Ngának Szóról Szóra pennájára dicalt vala, hihető, hogyne az ő írása láttzodnék lenni [Kóród KK; Gyl. Georgius Vizi kat. kántor (30) vall.]. 1782: azon Istantiat ... kik irták, s Dicalták ...

s fel olvastak é az egesz Torotzkai Lakosok előtt? [Asz; Thor. XX/4 vk]. 1814: (A) Deliberatumat én mint akkori Czéh Notariusza el kezdettem írni Szent Iványi Mihály Ur dicalván egy darabig; de hogy sebesen nem irhattam maga vette kezére el végezni két darab Pappirosra [Dés; DLt 56. 4].

4. *dtu* sug, sugall; a dicta/indemna; eingeben, suggerieren. 1653: De nagy része a fő népeknek a török földé felé alá méne*, és ki havason, ki várakban nagy félelemmel lesugorodék, mert tudta vétékét — a maga conscientiája dicalta azt sokaknak [ETA I, 83 NSz. — *A Bástának hűséget esküdött főrangúak közül a fejedelemségre törő Székely Mózes távozása után].

diktálhat tollbamondhat; a putea dicta; diktieren können. 1814: én magam tsak Diktáltam Aprilisnek 5 dkéig, azon innen el gyengítván a' hideg 's forroság semmit nem írhattam, s nem is dicalhattam [Déva; Ks 117 Vegyes ir. Rápolti Sz. Mihály ügyvéd kezével].

diktálta sugallta; sugerat, dictat; eingegeben. 1711: I(ste)n és jo Lelkünk ismérési nekünk dicalta Deliberatiót mondottunk [Csfsztereda; Born. XXXIX. 50].

diktámen 1. rendelet; dispoziție, ordin; Anordnung. 1757: a' mennyi Summa pénzt fog ki adni a' Migs Aszszony, hogy még el lopott pénzéből restitucionalan légyen, azt hogy az Inctuson Executione mediante, a' Felséges Udvarnak ... Kegyelmes Parantsolattya dictamennye szerint, a' Birák előtt legitimálandó, 's azok által approbalandó, ezen Causa folytatására impendált költségeinek refusiojával együtt . desumaltathassa liberime, helyes és méltó dolognak ítéltetik [EMLt].

2. tollbamondás, diktálás; dictare; Diktat. 1748: Midőn lettünk volna V. Hunyad városában Nemes vitézlő Ifjabbik Vdvari János Vram lakó Házánál, az okonis hogy eő kgylmét fekvő beteg ágyában meg látogatnok, jelenté minékünk és egyszersmind kére is beunünk, hogy ne Sajnálók fáradságunkat egy kis írásban téjendő Testamentaria dispositioit annotálnok ... mi azért ... figyelmetesen meg halgatván téjendő Testamentaria dispositioját dictamene szerint következő képen le írtuk [Wass].

diktámus-víz az erősfű/nagyezzerjőfű (Dictamnus albus L.) főzete; decoct de frásinet; Absud von weißem Diptam. 1679: Kuldus Taska víz, üveghe nro 2. Diktámus víz, üveghe nro 2. Borrago víz nro 4. Gjöngl viragh első vize nro 2 2dik vize nro 2. 4dik vize nro 1. Soska első vize nro 3. 2dik vize 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 32].

MeliusHerb. 108 tájékoztatása szerint a főzetként vagy más formában használt Dictamnus egybek mellett megindítja a menstruációt, kihajtja a méhben elhalt magzatot, mérgezt és mérges harapást gyógyít, kígyót, skorpiót elűz, nyilat, golyóbist, vasat kihűz a testből, lépbetegséget gyógyít stb.

diktás diktából készült; fácut din pinzá dikta; aus dikta-Leinwand verfertigt. 1676: Kilencz

darab selyemmel varrot viseltes varrot him, egy him, egy viseltes diktas vankos hajban takarva | Egy diktas viseltes derekaly haj [Gyf; JHb XXXI/1. 2]. 1679 : Az egyik nyoszolyaban Diktas hajú derekaly nro 2. mezitelen derekaly nro 2 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 48]. 1733 : Két derékalt edgjik ujdjon új diktával bé boritva, a' másik is dictás légjen [Marossztkirály AF; Told. 18]. 1747 : Derekallj 3 Edgjik Dictás [Királyhalmi KK; Ks 23. XXIb]. – L. még *dikta* al.

diktatúra 1. tollbamondás, diktálás; dictare; Diktat. 1763 Rosnyai Jóseff Uram dictaturája szerént vélem iratta réa azonni Indorsatiot* [Koronka MT; Told. 33/27. – *Ti. a hátíratot a levélbe].

2. iktató(hivatal); registratúra; Registratur | Iktatóhivatali személyzet; personalul registraturii; Registraturpersonal. 1814 : én tegnapi naponn egész illendőséggel panaszoltam a Szék szinín procurator Csapkés Albert Ur ellen, hogy ... még a Szék Szine előtt ellenem már régi magába rögzett Haragja fel lobbanván ott elkezdette személyemet oltsárolni, de annakutánna ahogy a Dictaturara kimentünk, ott még nagyobb mértékbe is folytatta személyem ellen az Oltsárolást az egész Dictatura füle hallotára, még ezzel is meg nem elégedett hanem minekutánna a Dictaturáról le bomlottunk ... Csapkés Albert Ur viszárt, és ujra hozzá kezdett személyem oltsárlásához [TLt Praes. ir. ad 136/1814 Fodor Mihály ügyvéd panasza Csapkés Albert ügyvéd ellen].

díllaló 1. haladék, halasztás; päsüre, aminare; Stundung. 1590 : Megh értettek városul mind az peres tanach hozta lewelet s mind az Bor(nem)iza Gergely dilatioiat, Ertik mind ezek mellet az tanachbely vrain kewansagokatis hogy otalmot Niútnanak városul ighiretek zerent, Ne dilatatnak igassagok, De eó kgmek városul Az Vrunk haladekia ellen nem tusakodhatnak, hane(m) illendeikeppe(n) obserualliak Akkor ozta(n) a' Dilatio ky telesekor megh visgalliak, lezene vagy nem az varos romlása ellen [Kv; TanJk I/1. 144].

Szk : ~t enged haladékat ad. 1765 : Regius Perceptor Uram nekik dilatiot engedett az Executio dólágában [Ne; Eszt-Mk Vall. 61] * ~t impetrál haladékat nyer. 1747 : az J. ő Kgime dilatiot impetralt ea ratione, hogj az eo Kgime Procuratora Bolog Marton Vr(am) ... nem comparealhatott [Torda; Tjk III. 153] * ~t obtineál haladékat nyer. 1701 Mivel hogj Groff Apor István ur(am) ő Nga, eze(n) ben meg irt Malom dólág(an) Dilatiot obtineált mostan, ha mikor Törvény szerént decidálodik ezen dolog... ne légjen késő és Secum azutanis, addig interveniált kárát a meg irt malom miat prosequálni és meg keresni [Dob; Wass].

2. elnapolás; aminare; Vertagung. 1738 : Dilatiot kívának a Ns Sedriától minthogy Pestises a Városunk az én Causam(na)k tueálására (!) bé

nem jöhetet Procuratorom ... Deliberatum ... Mello okot assignálván az A a dilatio imponálásának ... a dilatio meg engedetik [Torda; Tjk I. 154]. 1747 : Sajnállya a' Magistratus ezen Ca(usana)k továbbra valo Dilatiojat [uo.; Tjk III. 176]. 1714 : Méltóságos Báro Apor Péter és Lázár Urak ellen a' tudva lévő Zálogos per a' folytában lévő Hónapnak 3ik Napjan levataztattván, az Alperes Báro Urak Dilatiot kértenek a' jövő törvényes Szakaszig ... En ugyan ezen Kerés ellen meg tettem a' Contentiot és reméllem is, hogy a' Dilationak a' Mlgs Királyi Tábla helyt nem fog adni [Mv; Borb. I]. 1826 : a' szükséges rendelés megtétele végett kirendeltetvén, azon oculatoria a' f.e. Aprilis holnap 11két határoztuk volt ..., a' tisztelt Grof Ur hozzám VK Bíróhoz küldött Missilissében 8ad napi dilatiot kért, ... a' mely dilatio megadatván minthogy még is elébb nem lehetett a' f.h. 13kát tettük terminusul [Msz; GyL].

Szk : ~t tess elnapol. 1635 Az Szek az takarodásnak idein ... dilatiot teón minden törveniekből [HSzj takarodás al.].

díllaló-kérés elnapolási kérés; cerere de aminare; Vertagungsersuchen. 1798 : Pápainé Aszszonyom ellen való Processust még az el-múlt Esztendőben meg-indítottam, de a sok ide s tova való törvénytelen kifogások, és Dilatio kérések utánm még most kaphattam Feleletet elsőbben [Torda; Borb. II Kolozsvári N. István kezével].

díllapidal 1. elveszteget; a prápádi; verschwenden, vertun. 1673 : az A. azt kevánnya az Iteől Janos Deaktol, hogy mivel szolgálaiatol el vesztegetett bizonyos kalmar marhai az Inel talaltat(na)k jurállyon ad tertium azon hogy szolgálai az Anak el meneő szándeka leve(n) . díllapidalta marhaiat az A(na)k [Kv; Tjk VIII/11. 260].

2. elpazarol/tékozol; a risipi/irosi; vergeuden. 1764 : Pazérlo jo Etsém Szeredai István Vr(am), mindenből magát ki pusztítván, minden igasság, és Törvény ellen azon kevés Ditső Sz. Mártoni Portionkra tette kezét, és annak minden Szőlőit Szedi incompetenter, Földeit, Fűveit vesztegeti, díllapidalja, Embereit pusztittya [Kük.; Ks 22. XXIIa]. 1764/1765 : Ami kevés Arany, es ezüst pénzem marad ... asztot hagyom Feleségem Geréb Susannának, és edes Gyermekeimnek Gaspar, Anna, Klarinak Neveltetésekre, hogy abból tartsa őket, és ne díllapidálja vagy költse helytelenül a feleségem [Kóród KK; Ks 14. I. IIIa Kornis Ferenc végér.].

díllatál 1. elhalaszt/napol; a amina; vertagen, aufschieben. 1648 : ha az praefigalt napra el nem igazittának akor tsak Sz. Geörgy napig díllatallya [Alvinc AF; Szád. Casp. Bodo lev. Petrus Zenas de Balliok-hoz]. 1653 : Mivelhogj Fejérvári Istvan be akarván kövedzeni az Czehban, hivatvan azert; megh akarván erteni akarattyat proponalá hogy őis az tarsasagban akar kövedzeni, de az

rend tartas szerint dilátálak ő kgmek [Kv; Mész-Clév.]. 1745 Zilahi Eltető Ferentz Uram most nékem semmi hirt nem tett, és nem admonealtatott, és bizonyosan értettem hogy bé ment volna instántiájának assumtioja végett Instállok azért Excellentiának . alazatosan más Terminusra dilatalni méltoztassék [Wass. Gr. Wass Ádám kezével].

2. halogat; a tot amina, a tergiversa; hinaus-schieben. 1627 En Barcsaj Sigmond adom mindeneknek tuttora Hogy az mj nemű perúnk Mikola Janosne Azzoniommal volt az Salfj iozag felől erről az Mostanj kolosvarj termjnusrol az teorvenkezest el halasztvan kótóttük erre magunkat hogj az ióvó 1628 eztendőben levő szent Georgj napj giülésre igassagunkat mynd ket felől eo Felsege . . szemej elejbe producvalvan, arbitratjve, el igaztittassuk, Melj vegezesnek enis annualvan kótóm erre magamat, hogy ha az praefigalt napra . . . levelejmét ele nem vjnem hanem imjde amoda dilatalnam, tehát azon iozagot melliet eo kegelme perel ezen levelem ereivel mjnden teorveny nélkül el foglalhassa es pacijfce biria [Szamosfva K; JHbK XLV/31].

3. haladékat ad; a da päsuire/aminare; Verschub geben. 1698/1699 egy bitang embert maga oltalmab(an) jobbagyom ugy talalvan hajtoni; hogj az Gondviseletlensig miat megh holt en kétt uttalis törvény tevőket Gyüttettem rea, de sem eczer sem maszor az Atyafiak vagy igaz Verek ne(m) Compareáltak, melyre nézve az törvény tévők is dilataltak [Cege SzD; Wass. Illyés Gábor szb kezével].

dilatálódik 1. halasztódik; a suferi aminare; aufgeschoben werden. 1646 Teczik azert az teoruennek hogj most az fogoly feleleo napot vehet de azert tartozzek az masik A is comparealni akkorra mikor az derek esozwe felelesre mind az ket fel Compareal, hogj igy neis dilatalodgyek a' teorueny à p(ro)cessusis observaltassek [Kv; TjK VIII/4. 135]. 1669 Deczei Ur(am) monda azon dolgot . . mégh mondam mért nem dilatalodot mivel hogj Ország Szolgálatyáb(an) volt [Gyf; SLt 30. A. 9]. 1675 Deliber(atum) Ezen dologis dilatalodik mint szintén az többi annak idejéb(en) ezis el igazitodik [Kv; TjK VIII/12. 44]. 1692 Adtanak számot a Becsületes Cehnek Regeni Janos Ur(am), es Pesti György Urainek az el mult harom Esztendeigh valo Cehmestersegekről, az melylyis nem ok nélkül dilatalodott, miuel Országunk(na)k ilyen fel haborodott alkalmatlansagjjs causaltak, de kiualtképpen a Ceh Mester Pesti György Ur(am) sok betegeskedese miatt kellett el mulni [Kv; AsztCjk 12].

2. elhalasztódik; a se amina; aufgeschoben werden. 1702: Valter János bé állása dilatalodott az következendő Vasárnagra mivel még az Város közzé bé nem eskütt [Kv; i.h. 50]. 1737: Ngod az Ország gyűlésiben készülön Septemberre fog dilatalodni az mint Méltosagos Gubernátor uram ő Excellentiája elmejből eszre vehetem [Ns; Ap. Kálnoki Mihály Apor Péterhez].

1740: (Az alperes) meszsze lakik, és ő Felsege szolgálatyáb(an) vagon, jelen nem lehetet ezen dolognak defensiojára, azért ha lehet még éj kevesse dilatalodni, vagyis magamnak defendál, meg engedni méltoztassék a szék [Torda; TjK I. 185].

dilatáltatik 1. halasztatik; a suferi aminare; aufgeschoben werden. 1590: Ertik mind ezek mellet az tanachbely vrain kewansagokatis hogj otalmot Niutnanak varosul ighiretek zarent, Ne dilataltatnek igassagok [Kv; TanJk I/1. 144. — A teljesebb szö. diláció al.]. 1739 Az I. Czako Mihály Vr(am) rationabiliter excusállya magát hogj miért nem lehet mostán az A Asz(szonyna)k keresetire meg felelni, ad futuram dilataltatik, hogj akkoron minden továbbra valo halogatás nélkül egész documentatioval készen lévén judiciumot obtinealhassa(na)k [Torda; TjK I. 179].

2. elhalasztatik; a se amina; verschoben werden. 1670 N. Bányai Vr(am) eo kglme Sententiajának executioja . . eo kglmek által dilataltatik [Kv; TanJk II/1. 726].

3. elnapoltatik; a se proroga; vertagt werden. 1629: az uta(n) azo(n) teoruent akkor suspentak volt Birak vrain; es azt kewanua(n) hogj az Causa ne dilataltatnek [Kv; TjK VII/3. 140]. 1701 Tekintetbe vétetvén . Groff Al-Torjai Apor István Vr ő Nga Arucularis (l) maga mentsége, hogj az eo Felsege és az Nemes Haza szolgálatyában valo ő Nga Sollicituskodása miat mostan az Nemes Vármege törvényes General(is) székin nem compareálhatot. Mostanrul dilataltatot ezenben meg irt dolog [Dob.; Wass]. 1746 Dilataltatik ezen causa ad futura(m) ex misericordia [Torda; TjK III. 41]. 1747 Jollehet ezen Ca(us)a sokszor dilataltatott mind azál(tal) p(rae)tendalvan az J. hogj maga mentségére készületlen differaltatik ad futuram [uo.; i.h. 181].

dilektor 1. direktor

diligencia 1. tanulási időszak; perioada de învățătură; Lernzeit. 1734: Az Urfiak . mikor diligentia vólt maga Idvezült Groff udvarházánál Commoraltak, intertentiojok penig illendő képpen valo tisztességgel volt számokra [Kv; TKl Steph. Enyedi (41) nob. vall.]. 1805 Dél előtt* rosszszul kezdettem a Diligentian, mert nem tudtam a Letzket [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 74. — *Húsvét után ápr. 17-én]. 1806: November 3a Ma valami gyengen elkezdődött a Diligentia [Dés; i.h. 335]. 1831 a Húsvét utáni Diligentian . a Főző Gazda a(sszonyna)k 28 Rf [RLt O. 4. Rettégi Imre költségjegyz.].

2. gond, gondosság; grijā, atentie; Sorgfalt. 1734: Barcsai János Urfiat mikor Canicula volt K. Lonán . . nagj diligentiaival tanittatta [Kv; TKl Ioannes Farkasdi (27) preceptor rhetorum vall.].

diligens gondos; grijuliu; sorgsam. 1764: Tisz tarto Uram . . az Oeconomíában sokszor diligens volt [Kóród KK; Ks 19. I. 6].